

**LES 227 CRÒNIQUES
DE GUERRA
DE LLUÍS CAPDEVILA
1936-1939**

JOSEP M. FIGUERES

Coberta

1939

Lluís Capdevila amb uniforme
de comissari de guerra.

CCM

**LES CRÒNIQUES DE GUERRA
DE LLUÍS CAPDEVILA
1936-1939**

1a edició: gener de 2011
2a edició (electrònica): març de 2018

© **DE LA SELECCIÓ I INTRODUCCIÓ**
JOSEP MARIA FIGUERES I ARTIGUES

© **DELS TEXTOS DE LLUÍS CAPDEVILA**
HEREUS DE LLUÍS CAPDEVILA

© **DE L'EDICIÓ** FUNDACIÓ JOSEP IRLA
www.irla.cat

COORDINACIÓ EDITORIAL
JOSEP VALL

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA
NATÀLIA LARA
ÀNGEL RAMOS

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA
XAVIER SANZ

FONTS D'IL·LUSTRACIÓ

ACBE Arxiu Comarcal del Baix Empordà, La Bisbal d'Empordà
AFB Arxiu Fotogràfic de Barcelona
AGA Archivo General de la Administración, Alcalà d'Henares
AHCB-H Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona – Hemeroteca
ANC Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès
ARF Albert Roqué i Figuls
BC Biblioteca de Catalunya, Barcelona
BPA Biblioteca Pública Arús, Barcelona
CCM Carles Capdevila i Mur
CDMH Centro de Documentación de la Memoria Histórica, Salamanca
CPC Col·legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona
FJI Fundació Josep Irla, Barcelona
IT Institut del Teatre, Barcelona
JCA Just Cortès i Arévalo
VTP Víctor Torres i Perenya

AGRAÏMENTS

LOURDES ESCARDÍVOL
MARTA ROSELLA GISBERT DOMÉNECH

DISSENY

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

ROMANYA-VALLS

ISBN

978-84-613-4953-1 EDICIÓ NO VENAL

DIPÒSIT LEGAL

B-1.026-2011

**LES CRÒNIQUES DE GUERRA
DE LLUÍS CAPDEVILA
1936-1939**

JOSEP M. FIGUERES

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

BARCELONA, MARÇ DE 2018 (EDICIÓ ELECTRÒNICA)

«El 19 de juliol els primers que es llançaren al carrer varen ésser els periodistes. Els diaris d'esquerra sortien amb editorials abrandats i amb proclames, signades d'homes responsables cridant el poble a les armes. [...]

Els facciosos han dit més d'una vegada que condemnen a mort els periodistes. I, per demostrar-ho bé, n'han assassinat molts. Directors, redactors, corresponents, cronistes de guerra, tots els tenen a punt d'una mort segura, si poden caure a llurs grapes.

Els periodistes no se'n preocupen: van treballant setmanes i mesos, són dels que menys exigències han presentat en el període d'eufòria, i ara cobren menys que un obrer de la impremta, una miqueta més que un repartidor; però si hom pogués concedir cap importància a les fetes dels rebels, els obrers de les altres professions no podrien dir que, per llur sol ofici, els han condemnat a mort.»

EMILI GRANIER-BARRERA

«Els periodistes i la guerra», *Meridià*, 18 de febrer de 1938

«Soldats de Catalunya, cavallers de la llibertat: ara com mai heu de donar proves del vostre tremp. Ara com mai heu de demostrar que sou catalans, que sou fills d'una terra heroica que mai no sabrà viure en l'esclavatge. [...]

Defenseu la nostra terra i val més que la terra sigui tomba que no pas cadena d'esclavatge. [...]

No podeu dubtar, no podeu flaquejar, si voleu ésser homes, si voleu ésser dignes del nom de catalans. Cal coratge, fermesa, esperit de sacrifici. S'han acabat les actituds tèrboles i acomodaticies. Tothom dempeus! Tothom en peu de guerra! Cal passar de la defensa a l'atac! Cal bandejar els assassins italians i alemanys que sollen la nostra terra. ¡Per Catalunya i per la llibertat, catalans!»

LLUÍS CAPDEVILA

«Paraules als soldats catalans», *La Humanitat*, 22 de gener de 1939

Sumari

1	Lluís Capdevila i Vilallonga	9
2	<i>La Humanitat</i> , diari de lluita.....	25
3	<i>Amic</i> , revista pels soldats al front	35
4	<i>Meridià</i> , l'aspiració intel·lectual.....	37
5	<i>Catalans!</i> , gran magazín català de la guerra.....	39
6	<i>Mi revista</i> , la imatge de l'anarquisme periodístic	41
7	<i>Hora de España</i> , revista intel·lectual espanyola.....	43
8	Un escriptor en guerra: comissari de la Columna Macià-Companys.....	45
9	Cròniques de guerra	57
10	227 articles.....	65
	Criteris editorials	67
	Annex 1 Entrevista a Lluís Capdevila	
	Annex 2 <i>Nadal en temps de guerra</i>	

Barcelona, 23 abril 1931

Lluís Capdevila signant exemplars de la seva obra *Memòries d'un llit de matrimoni* a la Rambla, a l'estand de la Llibreria Espanyola situat davant l'Hotel Orient.

GABRIEL CASAS / ANC-CASAS

Lluís Capdevila i Vilallonga

1

L'escriptor, nat a Barcelona el 18 d'agost de 1893¹ i mort a Andorra la Vella el 17 de març de 1980, fou autodidacte i assolí una llegenda de caràcter bohemí, tot i que la seva obra madura en desfà absolutament aquesta imatge tòpica de joventut. Periodisme i literatura de subsistència o bé el periodisme com a forma de vida. Amb aquests mots podríem definir la vida de Lluís Capdevila. Així, el trobem com a col·laborador humil, de tant la peça i que espera la setmanada per a menjar, fins a director, així consta,² de *La Campana de Gràcia* al costat d'Àngel Samblancat, Josep Roca i Roca o Joan Puig i Ferrater i de l'altre setmanari de l'editor Innocenci López, *L'Esquella de la Torratxa*, que també va dirigir en els darrers temps de l'intrèpid editor i de *La Humanitat*. Novel·lista, autor de teatre d'èxit, en la majoria dels seus escrits hi traspua una preocupació per la temàtica social del temps que li tocà de viure.

Podríem dividir la seva vida amb el tall de la República, aguditzat amb la guerra, com amb tota una generació. En la primera part hi ha un notable treball periodístic de caràcter general, la bohèmia per uns, que ell defineix com a misèria³ i el salt al professionalisme amb teatre, novel·la i periodisme. La seva

1 Just Arévalo ha documentat la data de naixement que es troba al Registre Civil de Barcelona (18 d'agost de 1893), però alhora constata que a tots els papers que conserven els familiars s'esmenta com a data de naixement el 25 d'agost del mateix any. Just Arévalo i Cortès: «A quinze anys de la mort de Lluís Capdevila. Notes per a una biografia», *Serra d'Or*, núm. 430, octubre de 1995, p. 27-28.

2 Joan Torrent i Rafael Tasis: *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966. Vol. I, p. 240. Més endavant trobarem informacions de *La Humanitat*, *Ibid.*, vol. I, p. 734.

3 Xavier Fàbregas, «Lluís Capdevila, de la bohèmia a la Universidad», *Destino*, núm. 2048, 30 de desembre de 1976, p. 34-35. Sintetitza la seva vida dient que marxa de casa als 17 anys i va a París, on volia ser pintor, i torna a Barcelona el 1912. Comença a publicar novel·les i articles fins que amb el teatre aconsegueix l'èxit arribant el mateix dia, explica, a estrenar simultàniament una obra en català a Barcelona (*El racó dels sospirs*) i una altra en castellà a Madrid (*Su Majestad el Dólar*). La seva obra més coneguda, *Cançó d'amor i de guerra*, estrenada el 1926 i escrita en col·laboració amb Víctor Mora, ha estat representada sovint. Altres semblances són del seu gran amic Joaquim Ventalló, «Lluís Capdevila ha regresado a Barcelona», *La Vanguardia*, 1 d'octubre de 1976; de Just Arévalo i Cortès, «A quinze anys de la mort de Lluís Capdevila. Notes per a una biografia», *Serra d'Or*, núm. 430, octubre

Circa 1913

Retrat de Lluís Capdevila

IT

Signatura de Lluís Capdevila

FJI

vessant teatral és molt coneguda i li ha atorgat una notable popularitat amb èxit de públic. Explica a Xavier Fàbregas i ho traduïm:

«Miri, jo no crec en la bohèmia, crec en la misèria. Érem pobres. No hi ha ningú que per gust vagi amb les sabates esventrades i l'estómac buit. En aquella època dormia molt sovint al carrer. Sap quin era un bon racó per dormir? A la part superior de les escales de la capella de Santa Àgueda, a la plaça del Rei. Allà hi havia unes acàcies que feien ombra i el sereno no et veia. Jo no gosava fumar una cigarreta, no fos que la flama del llumí em delatés. Anàvem molt al Cafè del Centre, que estava a la Rambla, a tocar el carrer Unió. Cafè com aquell no n'hi hagut mai cap altre al món. No pagàvem mai, l'amo ens convidava. Un dia Amichatis em va dir que si escrivíem una comèdia per l'endemà, el senyor José Eugenio Morán, que era el representant de la Societat d'Autors, ens avançaria quaranta duros. I la vam escriure allà mateix, als baixos del Cafè del Centre. Es va titular *Su Majestad el Anarquista* i era bilingüe, perquè l'anarquista que sortia a la comèdia era català. L'estrenaren les germanes Taberner i això em va decidir a escriure teatre. Vaig estrenar 37 obres. El meu amic Amichatis feia un teatre en el que descrivia els baixos fons de Barcelona, però jo ho trobava un teatre massa melodramàtic. Vaig intentar descriure els baixos fons d'una manera més realista. Amb *L'auca de la cupletista*, per exemple, que van estrenar-me Josep Santpere i Visita López, vaig tenir un gran èxit.»⁴

La dècada del 1910 i 1920 fins arribar als anys de la República Capdevila treballa periodisme i teatre. La relació de publicacions on va col·laborar és extensa i les seves aportacions periodístiques, que són molt nombroses, les podem classificar en diversos apartats: satíric de la societat que rebutja, literari i teatral, de caràcter general i les de to informatiu i polític.

de 1995, p. 27-28, i «Lluís Capdevila, príncep de bohèmia a la ciutat comtal», *La cultura de masses a la Barcelona del nou-cents*, Barcelona, Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 44-48.

4 Fàbregas, *op. cit.*, p. 34.

En el primer apartat podríem incloure una molt extensa nòmina, des de les primerenques fins als setmanaris de l'editor López. Així *La Tuies* (1923-1925), d'Agustí Piracés, revista de gresca i tabola de to semblant a *Papitu*; *Arlequí* (1914), publicació que es vol «lliure» i «irreverent» i en fou un dels principals col·laboradors.⁵ Del mateix any i to era *La Baldufa* (1915), on també hi col·labora l'«Amichatis», el popular Josep Amich. Altres títols on col·labora són *La Pepa* (1913), *La Rialla* (1913), *Nandu* (1915), *Los Miserables*⁶ (1913-1918), *Bohemia* (1915), *Margot* (1916-17)... D'aquestes, caldria remarcar l'agressiva *Los Miserables*, on forma part del grup de redacció amb Àngel Samblancat, Joan Salvat-Papasseit, Francesc Madrid...

Jaume Passarell, dibuixant, redactor de *La Publicitat*, fa un retrat d'aquest període:

Circa 1935

Caricatura de Lluís Capdevila.

JAUME PASSARELL / JCA

«[...] També era de la colla [amb Fontdevila, Amichatis...] en Lluís Capdevila, l'home del monocle, de la cabellera i el xamberg romàntics. Aleshores la ballava molt magra. Escrivia, en castellà, unes literatures que eren un estergit de les que fabricaven a preu fet els Répides, els Insúa, els García-Sanchiz, els Hoyos y Vinent, a més d'altres summitats de la literatura madrilenya de l'època del "*Cu-ento semanal*".

Érem lluny, encara, d'aquells famosos "*Miserables*" que es va empescar un periodista dels que no escrivien perquè el paper i la ploma els feien nosa però que, en canvi, sabien treure molt suc del que escrivien els altres. [...] Encara era lluny de la *Cançó d'amor i de guerra*, una sarsuela catalana que va ésser estrenada en un teatre del Paral·lel amb molt d'èxit, i gràcies a la qual la vida absurda que menava va començar d'encarrillar-se per una via més normal i tranquil·la.

En Capdevila aleshores era, per tots nosaltres, un misteri. Publicava les seves literatures en algun que altre paper escadusser, d'aquells que morien per excés d'èxit al cap de tres o quatre setmanes d'haver vingut al món. No sabíem si les cobrava o no. Em decanto a creure que la majoria de vegades quedaven enlaire. Tampoc no sabíem si tenia casa, si menjava i si dormia sota cobert. Posat a fer de bohemí, si us plau per força, ho era, o el feia d'una manera absoluta. De tots nosaltres n'hi havia uns quants que només ho fèiem veure [...]

Ara mateix, en escriure aquestes ratlles, el veig davant meu, amb la pipa rata-da enganxada als llavis, el xamberg, la mirada vaga de miop, i un bocinet de monocle encastat sota la cella dreta. Em ve a la memòria el record d'aquella època i no em puc estar de dir, pensant en ell, que el seu cas fou una prova d'heroisme.

5 Torrent-Tasis, *op. cit.*, I, p. 591.

6 Sobre aquesta etapa en parla al segon volum de les seves memòries —*De la Rambla a la presó*— i també Just Arévalo: «Algunes reflexions sobre la revista *Los Miserables* (1913-1918) i altres capçaleres republicanes d'extrema esquerra»; *Assaig de Teatre. Revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, núm. 21-23, març-juny de 2000. A la revista hi veiem la secció «Contra esto y aquello» on denuncia misèries humanes i situacions socials injustes. La seva columna apareix a la primera pàgina al costat d'Àngel Samblancat, Marcel·lí Domingo...

1919

El seu millor amic, comèdia estrenada l'11 d'abril de 1919 al Teatre Català-Romea. AHCB-H

Cap, de tots els de la colla, no hauríem estat capaços d'encaixar les patacades que va aguantar ell, i de segur que haurien plegat veles a mig camí. Ell, més fort que nosaltres, ho va resistir tot i va arribar a reeixir.»⁷

D'aquesta etapa coneixem una relació de semblances⁸, tot i que de caràcter puntual, sobre els aspectes noctàmbuls i falta estudiar a fons el seu periodisme així com els aspectes polítics.

En aquests primers anys públics col·laborà tant a revistes de caràcter literari com *De tots colors*, a diaris polítics com *El Poble Català* i narra com es presentà al director de *La Actualidad*, Roca i Roca, i al de *La Il·lustración Artística* de Manuel Angelón o com anà a visitar a Josep Aladern, director d'*El Intransigente* (1912), oferint-se a col·laborar mentre en altres casos pogué oferir un conte o bé treballar-hi un temps com *Arte & Sport* (1915) amb Santos Muñoz. Participà a la col·lecció *La novel·la catalana*, que seguí l'exemple de lectura popular de publicar una novel·la breu setmanal en format revista i venda a quiosc. Així apareix *La Novel·la catalana* amb el primer número *Ella i ell*, amb il·lustracions d'Antoni Roca, i a la primera pàgina hi apareix un retrat seu. El dibuixant l'ha recordat amb afecte a les seves memòries, on li dedicà un capítol i dues caricatures:

«Un xamberg gran i negre, un ull encerclat per un misteriós monocle, una capa negra, uns botins i una pipa, llarga o curta, prima o gruixuda, però sempre fumejant.

Escriptor culte, de temperament combatiu, entre romàntic i satíric, algunes de les seves frases picants varen fer-se populars, com aquella dels “burgesos borratxos de carn d'olla”.»⁹

De les diverses revistes teatrals on col·laborà esmentem *Joventut Teatral* (1910-1911) i *El Teatre català* (1912). Participa a *Gestionari* (1929), una publicació que apareix com a *Butlletí de l'Associació de Teatre Selecte*. És membre del consell assessor d'*El Nostre Teatre* (1934) que publicava quinzenalment obres teatrals la qual és, sens dubte, una de les sèries més completes. Excel·lí en el conreu del teatre popular amb l'autoria de drames, la traducció o l'adaptació, com ara *Les flors de la guillotina* (1925), *El crim de Vera Mirzeva* (1930)... i vodevils i operetes com *La maja de los lunares* (1920), *La meca-*

7 Quan és detingut en fa una glosa Diego Ramon, «Capdevila», *Los Miserables*, núm. 89, 15 de juliol de 1915. L'ha rescatat Just Arévalo que cita de Francesc Susanna «Siluetes: el poeta En Lluís Capdevila», *El Poble Català*, 23 de novembre de 1913; Fernando Pintado, «Gente conocida. Luis Capdevila», *España. Revista gráfica i literaria*, núm. 1, 29 de juny de 1929; Àngel Samblancat, «Luis Capdevila» *Sabadell Federal*, 12 de febrer de 1916.

8 Dades extretes de Lluís Capdevila, *L'alba dels primers camins*, Andorra la Vella, Andorra, 1968.

9 Antoni Roca, «El món vist amb monocle», *Tot fent memòria*, Barcelona, Millà, 1973, p. 52-54.

nògrafa màrtir (1920),¹⁰ *Ric-Ric* (1925), *La dona, el Valentí i el marit* (1930), *Music-hall o l'últim amor de Marion* (1930), *La falç al puny* (1931)... algunes de les quals obtingueren gran èxit com *L'auca de la cupletista* (1920) i la segona part d'aquesta darrera, *Les dones del music-hall* (1920). Moltes en col·laboració especialment amb Manuel Fontdevila, Casimir Giralt... De caràcter més transcendent i plenament implicat amb la nova situació republicana i catalanista publicà *14 d'abril, claror d'alba* (1935), *Crim de mitjanit* (1937) i *Nadal en temps de guerra* (1938), que consolidaren el gran èxit, que mai passa de moda, de la sarsuela *Cançó d'amor i de guerra* (1926), escrita conjuntament amb Víctor Mora i musicada per Rafael Martínez.

Després de la labor de caràcter teatral i de les proves del periodisme militant abrandat i radical, seguí en el que seria el periodisme polític consolidat en el nou marc republicà. Ho explica el seu amic Domènec de Bellmunt:

«El vaig conèixer personalment l'any 1924 a la redacció de *La Campana de Gràcia*, que jo vaig dirigir durant uns mesos, a precís del vell Lòpez, i que tenia la redacció al soterrani de la vella Llibreria de la Rambla. Fa doncs 50 anys...

“Lo Lluís Capdevila”, com l'anomenava Lluís Companys, és un escriptor fill del periodisme de combat, catalanista i anticlerical, republicà i demòcrata. Abans de la guerra tenia el seu públic de lectors de *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* i *El Diluvio*, en el qual també escrivia un dels seus amics més coneguts entre els menjacapellans de casa nostra, l'Àngel Samblancat. [...]»¹¹

Josep Roure-Torrent li dedica un article on manifesta el seu respecte per l'experiència, de bohèmia, de baixos fons i que fa que pugui tenir experiència com a escriptor. Parla de *Las mujeres, la noche y el amor* i de *Memòries d'un llit de matrimoni*, que Capdevila escriu l'hivern del 1925 i Roure-Torrent coneix perquè ha estat convidat a escoltar-ne la lectura d'uns capítols. L'impacte li fa escriu-

¹⁰ Emesa per Ràdio Barcelona l'1 de juliol de 1936.

¹¹ Domènec de Bellmunt, «Lluís Capdevila», *Cinquanta anys de periodisme català. 1923-1975*, Andorra la Vella, Mirador del Pirineu, 1975, p. 216-218.

Si entre tots el poguéssim guarir!

Circa 1931

Il·lustració amb els principals dramaturgs catalans del moment: Francesc Madrid, Josep Maria de Sagarra, Carles Soldevila, Ignasi Iglésias, Josep Pous i Pagès, Santiago Rusiñol, Josep Amich «Amichatis», Manuel Fontdevila i Lluís Capdevila.

RICARD OPISSO

1924

La Venus coixa.

AHC-B-H

Circa 1925

El Teatre del poble amb una caricatura de Lluís Capdevila, obra de Garcia.

JMFA

re un article d'homenatge al notable setmanari de la Unió Socialista de Catalunya, *Justícia Social*:

«És injust el buit que es fa a Lluís Capdevila. En parlar-se dels nostres literats, Lluís Capdevila no hi és comptat mai, no obstant sonar ben sovint els noms d'escriptors de quarta o cinquena categoria. I és que Lluís Capdevila és un escriptor independent i aquest és el seu pecat.

No volem afirmar tampoc que Lluís Capdevila sigui un literat genial, seria una adulació imperdonable. No. Però, d'això a no mencionar-lo com si no existís, hi ha un món per entremig. Lluís Capdevila és un home d'un gran talent i que sap què cosa és la literatura»¹²

La seva obra passa a tenir un rang públic d'interès. Domènec de Bellmunt a la prestigiosa secció «Les Lletres» de *La Publicitat* escriu sobre la novel·la *Venus i els bàrbars* manifestant que «no és altra cosa que una visió cruelment pessimista de la vida rural»¹³ i comenta elogiosament la capacitat de creació d'emoció, la força de la descripció i l'habilitat crítica.

De caràcter polític participà, entre altres, a: *Pamflet* (1934-1935), revista nacionalista i revolucionària que dirigí Jaume Aiguader, on hi escriu al costat d'Antoni Rovira i Virgili, Jaume Miravittles, Ventura Gassol, Pere Coromines...; *El Poble* (Reus, 1930), setmanari polític portaveu de la Casa del Poble, i, és clar, els setmanaris d'Innocenci López, *La Campana de Gràcia*, i també de *L'Esquella de la Torratxa*, de la que fou director del 1934 al 1936. Especialment important és l'etapa de *La Humanitat*, de la que fou redactor i director, corresponsal i articulista. *La Humanitat* serà el gran mitjà amb el que estarà molt lligat durant tota la dècada del 1930. Els anys de misèria s'han acabat i gràcies al teatre, la novel·la popular i el periodisme disposarà d'uns recursos més generosos.¹⁴

Fruit de la seva amistat amb Lluís Companys, li atorga una gran confiança política que cristal·litzarà en la col·laboració i direcció del diari *La Humanitat*. Una confiança que el temps consolidarà. Com a mostra d'aquesta vinculació, en el llibre *Té la paraula el senyor...*, un recull de cròniques parlamentàries, Lluís Companys hi escriu el pròleg. Destaca uns trets comuns de personalitat que són gairebé els de tota una generació de periodistes i escriptors catalanistes i republicans, que amb valentia, professionalitat i compromís, donaren una alta volada al periodisme català amarant-lo de sentit liberal i catala-

¹² *Justícia Social*, 21 de novembre de 1925.

¹³ *La Publicitat*, 9 de setembre de 1929.

¹⁴ Josep Camps, *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 111, cita una nota de *La Humanitat*, 1 d'abril de 1936, que participa en el banquet d'homenatge a Josep Janés i Olivé amb motiu de la publicació del número 100 dels *Quaderns Literaris* al costat de Carles Riba, Alfons Maseras i Maurici Serrahima.

nista, pagant-ho amb un alt cost personal, l'exili a l'exterior i el silenci i l'oblit a casa seva:

«Lluís Capdevila és, en aquest llibre, un autèntic, un formidable caricaturista. Sota el caricaturista hi veureu el Lluís Capdevila home de llibres i gran republicà de sempre; l'home que, des de fa tants anys, des de sempre, lluita per una Catalunya culta i liberal.

A vegades la ironia de Capdevila pren un franc to d'atac, un to d'alta indignació i fereix com la punta d'un espasí. Després, però, fa l'efecte que Capdevila es penedeix del dolor causat i posa damunt la ferida unes paraules suaus. Perquè jo en llegir aquest llibre hi he vist que un esperit de combativitat, d'agressivitat, d'indignació, guiava moltes vegades la mà amiga de l'autor. Però en cap moment, en cap paràgraf hi he vist fel, ni tan sols la intenció perversa de la pena que hagi pogut ocasionar.

Això a mi, que sempre he estat partidari de la lluita franca i lleial, cara a cara, em sembla digne d'elogi.»¹⁵

A *La Humanitat*, doncs, hi participarà activament. Si mirem els anys 1931 i 1932, l'esclat de la República i la Generalitat, la lluita per l'Estatut i la il·lusió de veure esfondrada la Dictadura anticatalana de Primo de Rivera, hi trobem una bona colla d'articles. Així: «L'hora de les esquerres» (2 de desembre de 1931) criticant les dretes «amb el mot d'ordre penjat als llavis segueixen com abans fomentant el desordre»; davant les malvestats i en portada com gairebé tots els seus, «No podem perdonar» (14 de desembre de 1931) com una declaració d'intencions en pro de la vindicació dels perseguits, i afusellats, per la dictadura de Primo de Rivera; «Crònica d'any nou» (4 de gener de 1932) on fustiga les esquerres que no són pures «Jo, home d'esquerra, sempre he atacat els homes d'esquerra quan m'hi he vist obligat, quan he cregut que llurs procediments començaven a assemblar-se massa als dels homes de la dreta.», etc. Anirà a Madrid, on redactarà també cròniques, el febrer del 1932. El novembre apareix un article notable —«Després d'un any»— a la secció Cròniques de *La Humanitat*. Capdevila hi exposa:

«Un any. Un any de lluita, de labor. I una pausa. Una pausa per a meditar en aquesta labor passada. I per a preparar-nos a la nova labor.

Un any de vida periodística és un any de lluita. Sobretot tractant-se d'un diari d'ideals i no d'un diari d'aquests anomenats sols independents, que mantes vegades depenen de tantes coses!

[...] Des de fa un any que, cada nit, hem procurat fer d'aquestes pàgines estant un xic de ciutadania, un xic de republicanisme i catalanitat. El nostre diari, que és l'expressió dels nostres sentiments i els nostres ideals, és també, per afi-

1927

Presons d'Europa. La Bastilla.

AHCB-H

1927

Biografia del polític republicà Àngel Samblancat.

AHCB-H

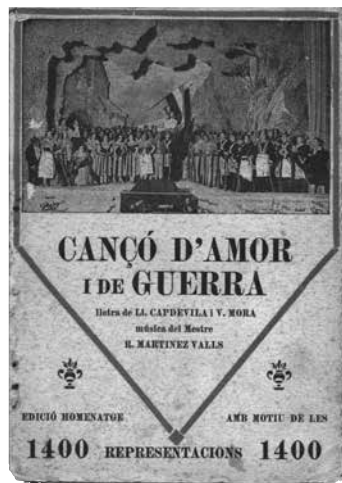
¹⁵ Lluís Capdevila, *Té la paraula el senyor...* (*Cròniques del Parlament de Catalunya*), Barcelona, Estampa, 1933, p. 8-9.

1928

El rei per força

AHC-B-H

1930

Edició d'homenatge amb motiu de les 1.400 representacions de *Cançó d'amor i de guerra*.

CCM

nitat, l'expressió dels sentiments i els ideals dels qui ens llegeixen.

[...] Hem contribuït, —humilment, però fervorosament— a arrelar en el nostre poble els sentiments de catalanitat i republicanisme.

I estem més contents del camí fet perquè en aquest camí ens havien posat tota mena d'obstacles. I els hem salvat, els hem pogut salvar. Contra el desig de molts hem pogut arribar a aquest any de vida. Contra el desig de molts arribarem a molts altres anys de vida.»¹⁶

La seva prosa, tant la de caràcter genèric referida a aspectes editorials com la d'actualitat puntual, d'un fet específic, no exclou la polèmica però no és el seu objectiu, tot i que no ho descarta com hem vist pel teatre. Per exemple, arran la crítica del diari *ABC* a la presència de la menestralia al Liceu, fet sobre el que hi ha una agra polèmica, Capdevila replica l'*ABC* amb «La primera nit republicana del Liceu».¹⁷ Com ja havia fet en el seu article sobre el caciquisme de la Lliga a la muntanya catalana.¹⁸ Mantindrà una posició pública amb les nombroses estrenes durant tot el període i a voltes serà ell qui ho proposa o d'altres encàrrecs com l'estrena de *Crim i càstig* de Fiódor Dostoievski en adaptació teatral seva i de Josep Maria Jordà al Poliorama, el 29 de novembre de 1936 per la Joventut Socialista Unificada de Catalunya.

Els articles que aplegà al volum *Per la justícia i per la llibertat* són la plasmació del seu ideari i pensament: crítica del clericalisme i de la religió, política avançada, dimensió oberta del catalanisme, presència de la lluita de classes, constatació de la misèria social a Barcelona, estructuració de l'Estat amb respecte per la nació catalana, Barcelona com a capital del país, defensa dels drets de les dones, ridiculització de la monarquia, etc. I l'home que vivia la nit els anys deu, des de la misèria, recordem-ho, ara fustiga l'oci noctàmbul des de l'ètica obrera, des dels valors del sacrifici, l'esforç i el treball, afirma:

«A Barcelona, la ciutat sense cor, no es troba treball. A Barcelona la gent digna, l'única gent digna —que són els obrers— viu en barraques fastigoses. Barcelona sols sap somriure als amos, als rics, als lladres, als agiotistes, a la gentussa innoble de “cabaret” i “music-hall”.

Per als altres, per als bons, per als que volen treballar i viure amb el front alt, Barcelona no té més que una solució: el suïcidi.»¹⁹

Durant la guerra seguirà mantenint la col·laboració molt regular amb *La Humanitat* i altres publicacions afins. Així per exemple a *Amic*, la revista quin-

¹⁶ *La Humanitat*, 9 de novembre de 1932.

¹⁷ *La Humanitat*, 7 de novembre de 1932.

¹⁸ *La Humanitat*, 2 de març de 1932.

¹⁹ Lluís Capdevila, «Un suïcida», *Per la justícia i per la llibertat*, Barcelona, Llibreria Espanyola, 1932, p. 122.

zenal que edità la Generalitat per les tropes al front i que es repartia gratuïtament.²⁰

Ha de travessar la frontera catalana el febrer del 1939 i el mes següent el trobem al refugi de Tolosa de Llenguadoc que ha organitzat la Generalitat pels escriptors catalans, hi troba molts amics —Jaume Passarell, Josep Maria Francès, Josep Roure-Torrent...— però marxa i el juny s'estableix a Ariège. Amb la Guerra Mundial participarà en la lluita contra el nazi invasor formant part d'una xarxa d'evasió de jueus, aviadors, resistents a Andorra, ho farà amb ganes i participarà militarment en l'Agrupació de Guerrillers "Reconquista de España" i col·labora també a *Lucha*. Acabada la Guerra Mundial, participa en activitats de lluita política com ara el programa radiofònic diari a Radio Toulouse i en mitings, conferències, arreu la zona i més enllà —Lió, Montecarlo, Brussel·les, Amsterdam...— denuncia el franquisme i fa vots per la recuperació de la llibertat. Amb el desengany —la guerra freda manava...—, arriba el retorn a Ax-les-Thermes i la literatura publicant també en francès però ni les tribunes, ni el públic, ni els mecenes permeten de viure del que sap fer —teatre, novel·la, periodisme...— i a les seves memòries, inèdites, en narra aquest desesper.

A l'exili participa en moltes publicacions, així hem vist articles de caràcter polític i literari en una activitat que no s'aturarà des del primer moment amb *El Poble Català* (1939), la gran revista de l'exili, el «Setmanari dels catalans de França», dirigit per Jaume Miravittles; Lluís Capdevila hi col·laborarà, com Josep Maria Lladó, Antoni Maria Sbert, Lluís Nicolau d'Olwer, Eduard Ragsol, Antoni Rovira i Virgili, Tísner, Josep Maria Poblet, Carles Esplà... També a *Per Catalunya* (1945), la revista mensual que dirigeix Lladó i Figueres des de Niça. També participà com a redactor a *El Poble Català* (1944), «Diari que fou en la clandestinitat portantveu de l'O. P. d'Esquerra Republicana de Catalunya»; *Mai no Morirem*, la revista del Casal Català d'Angulema que des del 1952 i durant molts anys seguí donant testimoniatge de la força de l'exili amb Josep Villalon i Domènec de Bellmunt, dirigit per Joan Oller, i les tribunes existents des de la citada *Catalunya* (Buenos Aires), on el gener de 1940 publica «Foc sota la neu», *Vida Nova* (Montpeller), *Endavant* (Tolosa de Llenguadoc) o *Foc Nou* (París) fins a les que en els darrers moments de la seva vida, com la narrativa —«Un conte»— a *Claror*, a mitjans dels anys setanta, en l'Andorra on visqué. Si bé la majoria de col·laboracions són en català, de forma puntual també escriví en castellà així a *Umbral* de París amb «La leyenda negra de Robespierre», «Bernadí o el arte de ver y contar» i «Novelas de la guerra de España» (1965-1966).²¹

20 La revista neix el gener del 1938 i des del primer número hi ha una col·laboració de Capdevila. *La Vanguardia* titula la nota (27 de gener de 1938) «Revista literaria para los soldados catalanes» És una publicació molt digna de contingut i molt ben presentada formalment.

21 *Umbral*, núm. 38, 41 i 53 del febrer, i maig de 1965 i maig de 1966 respectivament.

1933

«Té la paraula el senyor...», un recull de cròniques parlamentàries amb pròleg de l'aleshores president del Parlament, Lluís Companys. FJ1

1933

Segell de l'Àlbum Catalunya, una col·lecció de cromos.

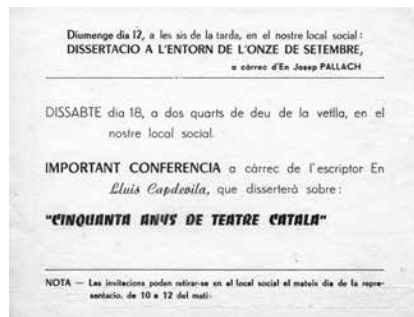

1935

L'obra de teatre

«14 d'abril, claror d'alba».

FJI

Circa 1960

Octaveta de difusió d'una conferència, a l'exili francès, de Lluís Capdevila sobre «Cinquanta anys de teatre català».

JCA

Una mostra del seu pensament és «Les hores fecundes del nostre exili», unes reflexions que apareixen a *Pont Blau*, la gran revista de l'exili, on afirma:

«I bé: quan a l'exili i amb esforços i sacrificis que hauríem d'agrair emocionadament, reneixen les Edicions Proa, l'esforç i el sacrifici passen gairebé despercebuts.

Quants catalans som a França? Quants milers de catalans som a França? ¿I quants són els que tenen a casa —a la sala d'espera que és la llar de l'exili— llibres de Proa? (Esmento aquesta editorial perquè a França no n'hi ha cap més —l'activitat de les creades en terres d'Amèrica la conec molt imperfectament—, perquè és l'única que ha tingut empenta per a reemprendre ací a l'exili una obra altament patriòtica, l'única que ha tingut fe en el patriotisme intel·ligent i sensible dels catalans.)

Totes aquestes coses, és dolorós i vergonyós haver-les de dir. Cal dir-les, però, plaguin o no plaguin. Cal dir-les precisament per patriotisme.

A Edicions Proa publica Joan Puig i Ferrer els volums del cicle novel·lesc *El pelegrí apassionat*. [...]»²²

L'exili representava la fermesa de la raó, atès que s'havia perdut la guerra però es tenia la raó, no hi havia retorn sota el jou de la Dictadura amb una pàtria sotmesa, la llengua perseguida, la identitat negada i la cultura suplantada amb una ocupació vexatòria i una ideologia dictatorial que negava totes les essències dels ideals dels qui havien, essent pacifistes, lluitat per a defensar els valors. Quan se li demana hi acut, per exemple participa, representant els intel·lectuals catalans, a l'acte que organitza l'Aliança Catalana el 24 de setembre de 1944 quan es concentren més de mil exiliats a Perpinyà al teatre Principal i es parla de la unió dels antifeixistes.²³ Amb raó, escriu: «jo, per dignitat —únic luxe que em resta— m'havia de quedar en terres de França» i de la revista emblemàtica *Mai no morirem* transcrivim:

«La nostra llar és a Catalunya. Recordeu que quan en parlem diem: *casa nostra*, car la llar és la Pàtria. L'han ratziat, l'han destruït però és nostra i hem de voler viure per a reconquerir-la.

L'exili no és una llar. L'exili és una estació a la qual arribarem en viatge d'anada. [...] Esperem el tren de retorn. Ve amb retràs, amb molt retràs —ha trobat la ruta sembrada d'esculls: el crim de la guerra, la brutícia de la diplomàcia, el comerç innoble de la política— però vindrà. Vindrà, no ho dubteu. [...] Per a nosaltres, republicans a l'exili, serà l'hora del retorn, l'hora de la lluita i de la llibertat.»²⁴

²² Lluís Capdevila, «Les hores fecundes del nostre exili», *Pont Blau*, núm. 32, juny de 1955, p. 205.

²³ Mercè Morales Montoya, *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, Barcelona, Base, 2008, p. 331.

²⁴ Lluís Capdevila, «L'estació», *Mai no morirem*, núm. 15, juliol-agost-setembre de 1956, p. 5.

Era clar tanmateix que no podia viure de la ploma ni a l'exili ni a l'interior. Pogué exercir de professor de llengua i literatura espanyola a la Universitat de Poitiers, on exercí del 1950 al 1973 i on creà una aula de literatura i filologia catalanes. Des dels anys trenta, quan comença la militància a ERC, fins a la mort mantindrà unes conviccions fèrries per la llibertat i la catalanitat. Així, forma part el 1942 del Comitè de la Resistència a l'Arieja i el 1943 serà tinent de les Forces Franceses de l'Interior. Com tants altres antimilitaristes prengué les armes per a defensar els valors contra qui els volien anorrear.

El món de l'exili presenta una duresa forta en la quotidianitat davant les adversitats polítiques i socials. Just Arévalo reproduceix una cita de *Catalunya* de Buenos Aires on constata la força interior que tenien els exiliats:

«Jo em sento orgullós de la meua condició de refugiat, de la meua condició d'emigrat. Voldria que a la cara se'm conegués que sóc català, que sóc un dels molts catalans que, malgrat no haver comès cap delictes, han hagut d'abandonar la seva terra. En fugir-ne ho he perdut tot [...] però em queden el meu pensar i el meu sentit de català. [...] La pàtria no són els que s'han quedat per ganduleria o egoisme, per conveniència o perquè restant, volien enganyar-se deliberadament: la pàtria som nosaltres, que la passem orgullosament arreu del món.»²⁵

Es conserva un ric epistolari,²⁶ des de Poitiers i Sant Julià de Lòria, poblacions on visqué, amb els seus nombrosos amics com Just Cabot, Rafel Tasis, i amb editors, periodistes... Joaquim Ventalló, que li feu el pròleg a les sobrecobertes del primer volum de les memòries, l'ajudà en la seva col·laboració regular a *La Vanguardia*. Participà als Jocs Florals de l'exili on guanyà el premi Enric Lluelles (1952) amb el treball «La festa major de Gràcia».²⁷ A Andorra va escriure per *La Vanguardia*, les memòries i per altres publicacions andorranes com *Claror* o de l'exili.

A Andorra es dedicà a la redacció de les memòries, extenses, de les que s'han publicat només dos volums: *L'alba dels primers camins* (1968)²⁸ i *De la*

Cf. Just Arévalo, «Quaranta anys a la sala d'espera: L'exili voluntari de Lluís Capdevila», *El exilio literario español de 1939*, Sant Cugat del Vallès, Gexel, 1998.

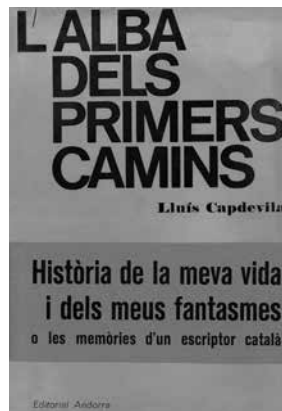
25 Lluís Capdevila, «Idea i sentiments de pàtria», *Catalunya*, núm. 116, juliol de 1940, p. 22.

Cf. Just Arévalo, «Quaranta anys a la sala d'espera: L'exili voluntari de Lluís Capdevila», *El exilio literario español de 1939*, Sant Cugat del Vallès, Gexel, 1998.

26 Estudiad per Just Arévalo, «Set cartes de Just Cabot a Lluís Capdevila», *Els Marges*, núm. 59, desembre de 1997. Especialment el treball *Edició i estudi d'una tria de l'epistolari conservat als arxius familiars de Lluís Capdevila*, 1995, conservat a la UAB (Biblioteca d'Humanitats).

27 Josep Faulí, *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 189.

28 Xavier Fàbregas en fa una àcida crítica a *Serra d'Or*, criticant la falta de vàlua literària i d'ironia i, si bé és cert, el que nosaltres considerem és que retraten molt bé l'atmosfera de

1968

L'alba dels primers camins, primera obra autobiogràfica. AHCB-H

1975

De la Rambla a la presó, segona obra autobiogràfica. FJI

Tolosa de Llenguadoc, 1940

Lluís Capdevila amb un grup de militants d'ERC de Sant Boi de Llobregat exiliats com ell, davant l'Ajuntament a la plaça del Capitol. D'esquerra a dreta: x, Joan Moreno, Baldiri Déu Priu, x, Joan Escardívol Porqueras, Lluís Capdevila, Ramon Verdaguer, x, Cosme Petit (pare) Cosme Petit (fill), Antoni Garrigosa, Baldiri Ros, Jaume Valls Clavé, Camins i Francesc Ferrés Ferrés (PSUC).

CCM

Rambla a la presó (1975). El seu amic Joaquim Ventalló a la «Presentació» del segon anuncia que seran deu volums i que:

«[...] Més que de memòries es tracta d'una mena de reportatge de la vida d'un home que tingué la sort de viure unes determinades circumstàncies d'un gran interès, a Barcelona, a Madrid, i a França: el periodisme, el teatre, la literatura, la política, la vida esquincada i pintoresca de "la gent dolenta", la guerra del 14 al 18, el pistolisme, els empresonaments, les conspiracions, la disbauxa que els guanys d'aquella guerra portaren a Madrid i sobretot a Barcelona [...] francòfils i germanòfils, els requetés i els "jóvenes bárbaros" del Lerroux, la postguerra sinistral, el despertar de la classe obrera, el Sindicat Únic i el Lliure...»²⁹

Torna a Barcelona, a la mort de Franco, com els exiliats de pedra picada, dicta una conferència a l'Ateneu Barcelonès però torna a la seva Andorra. El retorn no li prova. Ho explica el seu amic Domènec de Pallerola, que signava com «Domènec de Bellmunt» que el qualifica de somniador, treballador incansable i afirma:

«Tothom coneix el meu afecte per Lluís Capdevila, amic dels bons temps de la Barcelona dels anys 30 i, sobretot, de l'exili. L'he anat a veure diverses vegades al seu refugi de Sant Julià de Lòria, des d'on contempla cada dia les valls andorranes que menen a casa nostra. Sé que ha tor-

la Barcelona bohèmia del període però no aporta les dades del que potser seria més interessant a ulls de l'historiador i no del lector encuriós: teatre, literatura, política..., i en canvi parla de bars, amants i menjades o dejunis... Però, és clar, les memòries són lliures. Curiosament, en Fàbregas en parlarà elogiosament més tard reconeixent l'autoria, ell que n'havia arribat a dubtar esmentant d'altri, de la *Cançó d'amor i de guerra*. Vegeu: «Història de la meua vida i dels meus fantasmes. L'alba dels primers camins», *Serra d'Or*, núm. 123, desembre de 1969, i les rèpliques de J. Ribera i Tomàs Roig i Llop a la mateixa revista els mesos següents. En canvi a la mort de Capdevila, Fàbregas en serà no només respectuós sinó encomiàstic en el to i contingut de la nota mortuòria: «Traspàs de Lluís Capdevila», *Serra d'Or*, núm. 250-251, juliol-agost de 1980, p. 107-108.

²⁹ Joaquim Ventalló, «Presentació», Lluís Capdevila, *De la Rambla a la presó*, Barcelona, Paraula viva, 1975, p. 8-9.

Foix, març 1942

Lluís Capdevila amb la seva esposa Montserrat.
CCM

Circa 1945

Carnet de militant d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili.
CCM

Barcelona, 27 setembre 1976

Fotografia publicada a *La Vanguardia* (28 setembre 1976), on es veu Lluís Capdevila rebent els aplaudiments del Teatre Romea en la funció extraordinària de celebració dels 50 anys de l'estrena de *Cançó d'amor i de guerra*.

AHCB-H

nat a Barcelona i que li feren, a manera d'homenatge, una representació extraordinària, al "Romea", de la seva cèlebre obra lírica *Cançó d'amor i de guerra*, que tant d'èxit aconseguí quan es va estrenar al "Paral·lel". Però que va marxar novament a Andorra perquè ja fa molts anys que hi viu, perquè ja és vell, i perquè (malgrat l'homenatge) s'hi devia sentir sol i amb massa dificultats per a tornar-se a integrar a la gran cosmòpolis que ha esdevingut la nostra capital.»³⁰

A Andorra no només reposa, té ja una certa edat, sinó que escriu encoratjat pel també exiliat editor Norbert Orobítg, que el convidarà al seu *Anuari turístic i comercial d'Andorra* i altres publicacions. Col·laborarà també al diari en llengua catalana *Poble Andorrà* en el període 1974-1977.³¹

Finalment, de la seva obra extensa i variada caldria esmentar les novel·les *La balada de les set germanes* (1912), *Ella i ell: història d'uns primers amors* (1917), *El cor de la muntanya* (1924), *La glòria de Joan Ramon* (1932), *Memòries d'un llit de matrimoni* (1926), *Venus i els bàrbars* (1929), *Home d'amor i d'aventura* (1935) i, de divers gènere, *Barcelona, cor de Catalunya* (1928) i *L'art de fumar en pipa* (1970).

De la seva obra periodística publicada en llibre destaquen els treballs de recopilació d'articles *Per la justícia i per la llibertat* (1932), *Té la paraula el senyor... (Cròniques del Parlament de Catalunya)* (1933) i *Diari de guerra* (1937) i les cròniques que tenen, per l'elaboració i sentit, un to eminentment directe, d'actualitat, realista i viu, o sigui, periodisme també, com *Presons d'Europa* (1926) i *Llibre d'Andorra* (1958).

Andorra la Vella, 1945

Lluís Capdevila, el primer per l'esquerra, amb Pau Casals i altres catalans exiliats, davant la Casa de la Vall, seu del Consell General d'Andorra. Entre d'altres hi són: Viladomat, Andreu Claret i Casadesús, Joan Alavedra i la seva esposa Montserrat Moner. CCM

³⁰ Domènec de Bellmunt, *Anecdotari inèdit de cinquanta anys de periodisme català (1920-1978)*, Barcelona, [s.n.] 1978, p. 227.

³¹ Carles Pont i Jaume Guillaumet, *Història de la premsa andorrana 1917-2005*, Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2009.

EL TEMPS. — A l'altre costat: Demora alguna de les naves i bords amb el mateix. A l'esquerra: S'observen algunes sales i sales al Príncep i sense de Tarragona. El costat del sector Nord, encara amb unes pedregales de les naves. Temperatura mínima a l'Establiment, Roselló i Basselet, 6 graus una hora.

31 desembre 1936
Portada de *La Humanitat* que recull la crònica de Lluís Capdevila sobre la mort del capità Alfred Molino, de la Columna Macià-Compans. FJI

LA PROPOSTA FRANCO-BRITANICA

Rússia s'hi adhereix a condició que...

...ho facin les potències feixistes i es posi en vigor ràpidament el compromís

LA DIGNA RESPONSA SOVIÈTICA
París, 20. — Segons el «Eclaire de France», en el moment de la publicació de la proposta franco-britànica, el Govern soviètic declara que està disposat a adherir-se a les proposicions franco-britàniques a condició que a Rússia no s'apliqui el principi de la destrucció també. L'actitud de la França està corroborada, segons el «Eclaire de France», per la seva actitud en el moment de la seva oferta de cooperació a la guerra. El Govern soviètic declara que està disposat a adherir-se a les proposicions franco-britàniques a condició que a Rússia no s'apliqui el principi de la destrucció també. L'actitud de la França està corroborada, segons el «Eclaire de France», per la seva actitud en el moment de la seva oferta de cooperació a la guerra.

ALIMANIA, JUCA ANU I LA MIA ATIPICA
París, 20. — Segons el «Eclaire de France», en el moment de la publicació de la proposta franco-britànica, el Govern soviètic declara que està disposat a adherir-se a les proposicions franco-britàniques a condició que a Rússia no s'apliqui el principi de la destrucció també. L'actitud de la França està corroborada, segons el «Eclaire de France», per la seva actitud en el moment de la seva oferta de cooperació a la guerra.

barones delimitats per la baronessa...
D'altra banda, els seus mateixos...
París, 20. — Segons el «Eclaire de France», en el moment de la publicació de la proposta franco-britànica, el Govern soviètic declara que està disposat a adherir-se a les proposicions franco-britàniques a condició que a Rússia no s'apliqui el principi de la destrucció també. L'actitud de la França està corroborada, segons el «Eclaire de France», per la seva actitud en el moment de la seva oferta de cooperació a la guerra.

Tot separant les respostes

La interrogació del dia negava l'opinió soviètica. «Qui no serà la resposta de Berlin a les notes de París i Londres?», la resposta de Moscou, que és favorable al principi, ha estat la fet. La de Lisboa serà desfavorable, segurament, però no completa guany. La de Roma i un gran nombre d'altres decidirà en un sentit o en un altre. El que valguen ser una idea nova sobre la situació, no han de considerar com a articles de fe, però comentaris de la Premsa i de les Agències internacionals, sovint contradictoris i tendenciosos, sobre el contingut de la proposta franco-britànica.

Els homes d'E. R. C. donen la sang i la vida en lluita contra el feixisme

La mort heroica del capità Molino

Va saber v'ure i va saber morir...

(Crònica del nostre aviador especial al front amb la nostra columna, Lluís Capdevila)
Una copla que l'altre coplet, moltament, aquestes...
«Tot sobre el meu paranyon...»
«El que valguen ser una idea nova sobre la situació, no han de considerar com a articles de fe, però comentaris de la Premsa i de les Agències internacionals, sovint contradictoris i tendenciosos, sobre el contingut de la proposta franco-britànica.»

El cadàver de l'heroic capità Molino, Agut de la Columna de les Illes Balears, República Espanyola de Catalunya

Els nostres problemes de relació financera, econòmica, militar i administrativa plantejats per la guerra

Seran tractats a València per la Delegació de la Generalitat

«Així, al mètode, les Illes Balears...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

Reconeixements ofesos en tots els sectors a front dels atacs

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

Aquest matí, a les onze, serà enterrada la gloriosa despulsa del capità Molino

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

LA CAPELLA ARDENT

«El Govern de València...»
«El Govern de València...»
«El Govern de València...»

La Humanitat, diari de lluita

2

2.1. Origen i història

*La Humanitat*¹, el diari d'Esquerra Republicana de Catalunya, neix el 9 novembre de 1931, a iniciativa de Lluís Companys, i fineix el 24 de gener de 1939. Durant tota la República serà la veu del partit.

Disposem d'un testimoni directe del naixement del diari, del qual en fou redactor i ho narra a les seves memòries. Josep Maria Francès explica:

«J. A. Trabal que segueix sent el meu amic, em diu una nit.

—Demà a les onze, sens falta, deixa't veure per dalt. Ja està tot a punt per llançar un diari de tarda, *La Humanitat*. Aquesta vegada va de debò, Lluís [Companys] compta amb tu.

—No hi faltaré, gràcies.

Ens donem la mà. A dalt volia dir el tercer pis, on s'acabava d'instal·lar la redacció i l'administració del futur diari. Aquest anava a imprimir-se als tallers de *Las Noticias* i es tractava, pel que sembla, de gestar un òrgan periodístic inspirat directament pel seu fundador Lluís Companys. Aquesta probabilitat em va treure una mica l'espina del menysteniment patit a *L'Opinió* i em va tornar optimista. (...)

A l'hora indicada era al carrer Pelai. Eren allà diverses cares conegudes: Trabal, Grau Jassans, Rissech. Al cap de poc arribaren Meléndez i Roig Guivernau, esportistes, Nicolini i un home gras, lleugerament estràbic i verolós. De moment em va produir una mala impressió que més tard vaig haver de rectificar doncs vaig tenir en ell un amic sincer. Era Rué, el famós "Bondia Gassol" de *Papitu* d'anys enrere. Va entrar Companys i s'obrí la sessió. El deixeble de Layret, aleshores ja cap de la minoria d'Esquerra al Parlament [espanyol], va tenir una virtut inigualable. Sempre es va mantenir davant tots nosaltres en un pla d'amic i camarada. Hi va haver qui n'abusava de la seva senzillesa democràtica, tractant-lo de tu a crits i dient-li: "Tu, Lluís...", fins i tot quan era ministre. Però ni això el va portar a adoptar un ta-

¹ Només es conserva una col·lecció completa de *La Humanitat*, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. A la Biblioteca de Catalunya, a l'Ateneu Barcelonès i a la Fundació Josep Irla les col·leccions no són íntegres.

rannà engolat, l'altivesa gratuïta d'altres dirigents de mases. Companys va portar sempre el poble a l'ànima, cosa que mai va passar amb Cambó.

Amb la seva eloqüència senzilla però penetrant ens va explicar l'aventura que significava llançar un rotatiu sense disposar de suports econòmics considerables i ens va exhortar a posar tota la carn a la graella en defensa de Catalunya i de la llibertat. Tots vam prometre fer-ho així.

Ens va informar aleshores que es reservava la direcció i que Rué, vell i expert periodista, assumiria el càrrec de cap de redacció. Grau portaria la gerència i Rissech l'administració. Lluís Capdevila, que arribava en aquell moment, ajustant-se el monocle, s'encarregaria de llibres i tindria una rubrica diària. Meléndez cobriria la informació esportiva, amb Roig Guivernau, Soler els teatres, així successivament van anar distribuint-se les seccions. Finalment, com no se'm nomenava vaig preguntar a Companys quin era el meu paper.

—Tu t'ocuparàs de la direcció de nit. No t'agrada?

—Sí m'agrada. Però tinc una família que mantenir, la qual cosa m'obliga a llevar-me de bon matí. No crec que el sou del diari em permeti abandonar les meves quatre modes-tes feines actuals...

Companys em va mirar amb disgust. Després va mirar a Trabal com dient-li: “No m'havies explicat això”. Nicolini [es refereix al metge i diputat d'ERC, Nicolau Battestini] va intervenir per declarar que en qualitat de “metge meu” no podia autoritzar aquell treball. En realitat no era el meu metge; desconec si es va proposar afavorir o impedir la meva entrada a la publicació. Vaig oferir aleshores una secció diària de comentaris, dins l'estil dels *Fulls* de Soldevila. Tots van riure; jo no era un Soldevila. Per altra part el que jo volia fer ho tenia assignat l'home del monocle. Les meves ocupacions comercials m'impediien ser reporter...

—No es molestin vostès —vaig dir molest i desenganyat—, aquí en sobra un i aquest sóc jo. Vaig agafar el meu barret i em disposava a marxar. Però Companys no ho va permetre.

—Tu et quedes aquí. Veurem que fas.

A continuació m'autoritza a redactar una columna, breu i concisa, ell no volia articles llargs. I com això era poc em va suggerir que cobris la informació de la Generalitat al migdia. Per acabar d'una vegada vaig dir que acceptava. I vaig quedar investit amb el títol de redactor de *La Humanitat* que conservaria vuit anys. Seria l'únic dels

reunits que continuaria en el meu lloc fins al dia abans de l'entrada dels feixistes a Barcelona.»²

Més endavant diu que no li interessa la “táctica palaciega” i Companys ordena a Antoni Rué que n'hi enviï un altre en lloc de Francès. Volia un diari de lluita. El juny del 1931 *L'Opinió* —subtitulat “Setmanari socialista” i nascut el 1928— esdevenia diari, també vinculat a ERC, com ho estava el seu grup promotor, una de les branques fundadores del partit, amb Joan Lluhí, Pere Comas, Antoni Xirau, Joan Casanellas, Joaquim Ventalló...

Companys fa gestions el juliol i tot l'estiu de 1931 fins a l'aparició de *La Humanitat*.³ Neix el 9 de novembre del mateix any i ho fa com a diari de vespre, en contraposició a *L'Opinió*, que era de matí. Pensen que als seguidors propis de la seva tendència més obrerista poden sumar-hi els lectors republicans adelerats d'informació del vespre, quan aleshores era, pels seguidors de premsa, habitual de llegir més d'un diari cada dia.

Aquest primer número es presenta amb una salutació de Francesc Macià:

«Em plau saludar “*L'Humanitat*”, el nou diari que ve a defensar els ideals de llibertat, de les altes llibertats plenes d'anhels generosos i d'amor a la humanitat que he defensat tota la vida.»⁴

En el context de la separació del partit del grup de *L'Opinió*, produïda a mitjans de 1933, *La Humanitat* passa a sortir al matí, assumint el paper de centralitat del partit. Francesc Macià hi torna a fer una nota:

2 José Maria Francés, *Memorias de un cero a la izquierda*, México, Olimpo, 1962, p. 661-662. Totes les cites d'aquest llibre han estat traduïdes del castellà al català.

3 Per exemple s'entrevista a Madrid, on era diputat, amb en Lladó, secretari de Lluís Nicolau d'Olwer aleshores al govern de la república i li diu: «“Estic a punt de fundar un diari. Se'n dirà *La Humanitat*. M'agradaria que hi treballéssis”. “Senyor Lluís” —li vaig respondre—. “Ara no puc. Estic a Madrid, i a més pertanyo a *La Publicitat*. Però el cert és que m'agradarà”. Em va dir: “Estic segur que tard o d'hora, estaràs amb nosaltres, perquè això de *La Humanitat* va de debò.”» Joaquim Ventalló, «Nou mesos director de *La Humanitat*», *Avui*, 6 de febrer de 1977.

4 *La Humanitat*, 9 de novembre de 1931, p.1.

«*La Humanitat*», diari del matí, significa que l'Esquerra Republicana de Catalunya conqueria una nova posició importantíssima en la lluita gloriosa per a la realització del seu programa: Llibertats de Catalunya i Reivindicacions Socials»⁵

Amb la mort de Macià, pel Nadal de 1933, Companys esdevé nou president de la Generalitat i si fins aleshores havia estat director nominal del diari ara ja no ho podrà compaginar. Josep Maria Massip en serà nomenat director. Arran dels Fets d'Octubre de 1934 el diari patirà una suspensió governativa i es substituirà —durant 95 dies— per *La Ciutat* (del 13 de novembre de 1934 al 15 de gener de 1935).⁶ El diari, de format a col·laboradors, era el mateix.

Tècnicament, *La Humanitat* és un diari força impactant i modern de presentació, 8 pàgines a 5 columnes. El 1932 varia el format i paginació passant a dotze pàgines a cinc columnes també. Durant el conflicte bèl·lic serà de gran format, a quatre pàgines. Els canvis d'impremta condicionen el format. La primera impremta és la de *Las Noticias* (Rambla dels Estudis, 6). Al llarg del 1932 passarà a imprimir-se primer a Bot, 21, després a Sardenya, 202 i posteriorment a la impremta d'*El Día Gráfico* (Muntaner, 56). Del número 517 fins al final a Tallers, 48. Apareixerà altre cop després de la repressió dels Fets d'Octubre, com a diari de matí i fins al final. Tenia la redacció al carrer Pelai, 56 (fins el juny del 1932) passant a ronda de Sant Pere, 11 i posteriorment a la ronda de la Universitat, 25.

Un any i escaig després de l'aparició es produeixen molts canvis: arran el número 517 el diari té nova redacció i impremta. També apareixerà al matí en lloc de la tarda, anirà a la ronda Universitat 25 la redacció i la impremta a Tallers, 48, relativament a tocar, i uns vailets, com arreu, ciclistes, portaven encàrrecs i notes d'un lloc a l'altre. L'explicació del canvi: l'econòmica. Aquella primavera del 1933 s'anunciava dura. Francès ens torna a deixar el seu testimoni:

5 *La Humanitat*, 9 de juliol de 1933, p.1.

6 El treball més recent és el coordinat per Josep Maria Huertas, sobre els diaris de Barcelona i pel conjunt de la premsa catalana. Maria Campillo i Esther Centelles: *La premsa a Barcelona, 1936-1939*, Barcelona, CEHC, 1979, p. 131-132.

«*La Humanitat* travessa forta crisi econòmica que posa de mal humor a Lluís Companys, quan el veiem. Com figurem entre els seus preferits, això vol dir que ens tracta amb prou duresa. Afortunadament Pic i Pon és una bona persona i accedeix a llançar-nos un cable a nosaltres i a *L'Opinió* que no va més puixant i ocupem tot un ample pis principal a la Ronda de Sant Pere, on vivim amb la mateixa cordialitat d'un llit de gossos i un altre de gats. Els dos diaris s'imprimeixen als tallers de "*El Día Gráfico*" [...]»⁷

Les Edicions Llibertat seran el 1933 el nou propietari. Aquesta societat anònima es constitueix el 31 de març de 1933 informant-ne el mateix diari l'endemà 1 d'abril:

«Ahir a la tarda, al domicili del senyor Francesc Macià, i en presència seva, tingué lloc la signatura de l'acta de constitució d'una nova empresa editorial. Aquesta nova empresa ha adquirit *La Humanitat* que, des d'avui, passa a ésser publicació de l'esmentada editorial.

La Humanitat, fundada per Lluís Companys, les orientacions del qual ha seguit sempre, continuarà com fins ara laborant per Catalunya i per la República en un sentit francament democràtic i esquerrista. *La Humanitat*, en iniciar una nova etapa de la seva vida, sent renovellar-se i acréixer els entusiasmes que li donaren vida, i ratifica amb la seva neta executòria de catalanisme i republicanisme abrandat i fervent, l'adhesió que sempre ha palesat al partit d'Esquerra Republicana de Catalunya i al seu digne president, l'honorable Francesc Macià, la qual adhesió és avui més sòlida, més absoluta, més increbantable que mai.

Assumirà les funcions polítiques i administratives un comitè de direcció i gerència, que ha estat constituït i que és el següent:

Director-gerent: J. Tomàs i Piera.

Consellers-delegats: Lluís Companys i Jaume Aiguader.

Aquesta editorial anirà assabentant els lectors dels seus propòsits d'infondre el periodisme catalanista republicà amb l'amplitud necessària i amb el desig de posar-se, amb eficiència i plena capacitat, al servei del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya.»⁸

7 Francés, *op. cit.*, p. 674.

8 *La Humanitat*, 1 d'abril de 1933.

Pocs mesos després el diari dóna a conèixer el consell d'administració en ple: president, Josep Tomàs i Piera; vice-president, Pere Coll i Llach; secretari, Marià Rubió i Tudurí; i consellers, Lluís Companys, Jaume Aiguader, Manuel Companys, Joan Baptista Soler i Bru, Joaquim Batlle, Josep Dencàs, Josep Grau i Jassans i Fermí Carreres.⁹ La decisió fou encertada, la injecció de capital eficaç. El diari tindrà un germà: un diari vespertí d'èxit, *Última Hora* amb Josep Escuder al davant i redactors tan significatius com Irene Polo.

La societat catalana de la Segona República no es pot explicar sense *La Humanitat*, malgrat les condicions difícils. Per exemple el que explica Víctor Alba, que en fou un temps redactor, durant l'edició de l'exemplar del 7 d'octubre de 1934.¹⁰ Sigui com sigui el diari aparegué de forma constant i regular. Només la suspensió governativa, arran justament dels Fets d'Octubre, —el darrer número és el del dia 10 del mateix mes— farà que aparegui, com hem dit, *La Ciutat* de forma transitòria.

2.2. Continguts i redacció

Hi participen, és clar, la plana major dels catalanistes republicans de Macià i Companys, altres diaris com *L'Opinió* representaran sectors també republicans però allunyats del tarannà més contundent d'aquest periòdic que esdevindrà l'òrgan de referència, no només d'ERC sinó de la Generalitat i de bona part dels votants que l'anhelaven.

Els col·laboradors del diari són un dels elements cabdals de la redacció. No ho serà ni la capacitat d'informació internacional, ni les imatges, ni el conjunt de seccions sinó, fonamentalment, la qualitat dels redactors, dels articulistes en una visió molt política de la realitat sense menystenir ni els aspectes culturals ni socials consubstancials amb el periòdic que esdevingué òrgan de referència. Si no es pot entendre la Mancomunitat sense la lluita del

9 *La Humanitat*, 1 d'abril de 1933 i 7 de desembre de 1933, reproduït a Maria Dolors Ivern i Salvà, «La Humanitat», *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, vol. II, p. 481-484.

10 Víctor Alba, *Costa avall*, Barcelona, Laertes, 1990, p. 119 i ss.

diari *La Veu de Catalunya* ni la recuperació de la Generalitat monàrquica a la transició sense el diari *Avui*, igualment hom no pot entendre la recuperació de la Generalitat republicana sense el diari *La Humanitat*.

Pel que fa a ninotaires citem: Josep Bartolí, Alfred Benigani, Porta, Nel·lo, Anton Roca, Cristóbal Arteché, Alfons Vila «Shum», etc. Tot i que no hi ha una presència abundosa de caricatures. L'impacte del diari no el podem conèixer pel tiratge, encara que les xifres més raonables ens parlen de 30.000 exemplars, Sbert en diu 100.000! La lectura fou extraordinària, com dels altres diaris pel sistema de distribució en centres diversos: perruqueries, bars... En altres estadístiques de la mateixa *La Humanitat* trobem xifres a l'entorn dels 50.000 exemplars.¹¹ Sota l'epígraf «La premsa del poble - *La Humanitat* al front» s'explica com es trameten diàriament un miler d'exemplars pels més de dos mil membres de les columnes d'ERC al front. La cita és il·lustrativa d'un aspecte desconegut, la distribució de diaris durant la guerra civil:

«Subratllar ara la cooperació material i moral que LA HUMANITAT presta a les milícies populars és remarcar un fet que respon a la tradició, a la gloriosa tradició del nostre diari. La història de LA HUMANITAT, història de triomfs i de dolors de la vida del nostre poble, és la plasmació a través de les nostres pàgines de la lluita incessant del poble català vers l'assoliment de la seva llibertat política i social.

Per això no podia mancar, en aquests moments decisius en què es forja la nova estructuració de la nostra terra, l'escalf i la col·laboració decidida i desinteressada del nostre periòdic. Els nostres braus milicians, tots els que lluiten heroicament al front aragonès, senten cada dia, a través de les nostres pàgines, els batecs de la catalanitat insubornable. Més de mil exemplars de LA HUMANITAT són tramesos, diàriament, des que s'inicià l'avanç sobre Saragossa, al front de batalla, per mitjà dels Boy-Scouts de Catalunya. En els moments de lleure, els nostres soldats de la llibertat llegeixen àvidament la nostra premsa.

11 Exactament 52.146 segons consta a *La Humanitat*, 16 de juliol de 1935. Hem elaborat una taula dels tiratges dels principals diaris del període 1905-1935, *Breu història de la premsa a Catalunya*, Barcelona, Barcanova, 1994, p. 100.

Taula 1. Selecció de redacció de *La Humanitat*

Articlistes	Redactors	Col·laboradors	
Joan Amades: [«Costums populars de Catalunya»]	Julià Amich Lluís Aymamí i Baudina (rc) Vicenç Bernades Joan Brugada	Jaume Aiguader Jean Alloucherie Lluís Alonso Ricard Altaba	Manuel Lledó Àngel Marsa Salvador Maset Salvador Massot
Lluís Capdevila: [«Del front de guerra», «La guerra. Història i anècdota»]	Lluís Capdevila* (dir.) A. del Cerro Pere Coromines F. Creus J. Creus Oliva*	Josep Andreu i Abelló Nicolau Battestini Aurora Bertrana Roc Boronat Jordi Bou	Josep Mestre i Puig Joan Merli Pere Mies L. Millan Roca Jordi Mir
Josep Maria Francès: [«Bengales», «Bengales de guerra»]	Joan Deu Emili Eroles* Josep Escola* Josep Fontbernat	Agustí Cabruja Ramona Canals Albert A. Carbó Ambrosi Carrión	Antoni Moles Caubet Narcís Molins i Fàbrega Josep Navarro Costabella Camil Oliveras
Josep Lleonart: [«Llibres i publicacions»]	Alexandre Forcades Josep Maria Francès* ^c Josep Maria Lladó (dir.)	Alfonso D. Castelao Pere Cavallé Agustí Centelles (fotografia)	Antoni Pastor Carles Pi i Sunyer Salvador Plans Irene Polo
Jaume Miravittles: [«Tour d'horizon», «Impressions de viatge», Catalans a Madrid»]	Francesc Madrid Josep Maria Massip (dir.) Lluís Meléndez* Pere Mialet*	Víctor Colomé Pere Coromines Emili Dalmau Josep Dencàs	Joan Pons Josep Pous i Pagès Josep Maria Prous Vila Joan Puig i Ferrater
Antoni Rovira i Virgili: ^a [Article editorial]	Pere Pagès Joan M. Pérez* Josep Maria Poblet	Jaume Desterrí Agustí Esclasans Enric J. Ferrer	Josep Puig Pujades Francesc Pujol Josep Riera Puntí
Marià Rubió i Tudurí: [«Política de Catalunya enfora»]	Antoni Puch (rc) Josep Roig i Guvernau* (dir.) Antoni Rovira i Virgili* Marià Rubió i Tudurí* (dir.)	Francesc Farreras i Duran Alsina Frank Joan Fronjosà Manuel Galés	Miquel Santaló Gregori Sastre Jaume Serra Hünter Josep Sol
Manuel Valldeperes: [«Antena» «Siluetes de la campanya»]	Antoni Rué i Dalmau ^d Joan Sauret* Antoni Maria Sbert	Ventura Gassol Rafael González Josep Grau i Jassans	Josep Tarradellas Joan Tomàs Josep Tomàs i Piera
Àngel Vidal: [«La mar i el port» ^b]	Lluís Soler* Jaume Torrents Fermí Vergés (rc, 1937) Emili Vigo*	Francesc Grau i Ros Julia Gual A. Hermosilla J. M. Imbert	Gaspar Torrente Humbert Torres Francesc Trabal Joan Ventosa i Roig
Dibuixants	Joaquim Vilà i Bisa Marius Vives	Antoni Isbert	Antonio de la Villa ^e
Cristóbal Arteché David Santsalvador Alfons Vila «Shum»			

(dir.) director; (rc) redactor en cap. Entre parèntesis l'any que consta com a redactor en cap segons Josep Maria Huertas (ed.), *200 anys de premsa diària a Catalunya (1792-1992)*, Barcelona, Caixa de Catalunya, 1995, p. 420.

* Signants de la nota que apareix en portada del diari el 19 de juliol de 1938 d'adhesió a Companys: «Avui, en complir-se els dos anys que l'imperialisme absorbent de l'Espanya tradicional i militarista iniciava la inhumana tragèdia que plana sobre el nostre país; avui, que l'experiència, i el dolor ens han mostrat al viu l'autèntic valor d'allò que estimem i estem més que mai disposats a defensar, la Redacció de La Humanitat proclama una vegada més, la seva fe en la victòria dels postulats de Llibertat i de Democràcia -tan identificats amb l'esperit i la tradició del nostre poble-, i reitera la seva confiança absoluta en el guiatge noble i serè del President de Catalunya, Honorable Lluís Companys.»

- Sobre la producció editorialística de Rovira durant la guerra civil a *La Humanitat* cal veure el treball de Josep Maria Roig i Rosich, "La guerra que han provocat", *Selecció d'articles sobre la guerra civil espanyola*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Secció creada arran el nomenament de Companys de ministre de Marina. Francès, *op. cit.*, p. 698.
- Quan entri Massip de director passarà de redactor a director de la pàgina literària. Francès, *op. cit.*, p. 703.
- Hi serà des de l'aparició fins a la represa després del tancament de *La Ciutat*. Francès, *op. cit.*, p. 750.
- La majoria dels noms citats són del període de la guerra i no dels anys anteriors tot i que n'hi ha d'esmentats també. D'altra banda hi ha col·laboradors que només hi consten en un article, tanmateix els anomenem.

Taula 2. Citacions de diaris segons l'indicador ponderat de freqüència de citacions

<i>La Veu de Catalunya</i>	575
<i>La Publicidad/La Publicitat</i>	491
<i>La Vanguardia</i>	305
<i>El Poble Català</i>	251
L'Opinió	226
<i>Solidaridad Obrera</i>	205
<i>El Diluvio</i>	204
<i>EL Día Gráfico</i>	165
<i>El Matí</i>	162
La Humanitat	155
<i>El Correo Catalán</i>	155
<i>Las Noticias</i>	116
<i>La Renaixensa</i>	108
<i>La Batalla</i>	105
<i>El Noticiero Universal</i>	102
<i>La Nau</i>	97
<i>Diario de Barcelona</i>	94
<i>El Progreso</i>	85
<i>La Noche</i>	82
<i>La Rambla</i>	79
<i>Treball</i>	60
<i>L'Instant</i>	28

Font: Francesc Espinet, *Notícia, imatge, simulacre*, Bellaterra, UAB, 1998, p. 119. Només considerem els diaris, no els setmanaris.

No oblidem tampoc altres finalitats que ens mereixen així mateix la nostra millor atenció. Més de 500 exemplars són destinats cada dia a l'aviació per a ésser llançats a les ciutats que són encara en poder dels feixistes. Més de 200 números van destinats també diàriament als hospitals de la nostra ciutat. Els ferits en defensa de les llibertats populars poden llegir cada dia amb tot detall la darrera nova.»¹²

Una altra dada és veure el nombre de citacions en els llibres de memòries de 43 escriptors que ha elaborat Francesc Espinet i on situa a *La Humanitat* en un marc superior a la mitjana —153— i en palesa l'impacte social del mitjà.

Vegem-ne els directors atès que hi ha hagut una enorme disparitat de dades i hem volgut cercar tota la bibliografia per a anotar i contrastar les referències. Només fem reserves a una referència, d'escassa temporalitat, és el director *in articulo mortis* que deia jocosament Josep Maria Francès. Deixem que sigui ell mateix qui ho expliqui:

«A la redacció elaborem amb l'Eroles l'edició del dia 24. No disposem més que d'un full, i mitja dotzena de tipògrafs per a imprimir-la. Cobreixo com si res la meua crònica diària, i poso al peu la meua última firma de sentència de mort. Abandonat el diari per tot el món, arribarà l'endemà el meu nomenament de director *in articulo mortis*. Un altre càrrec més en la meua ominosa fitxa terrorista. És una recompensa als meus serveis de més de set anys. En quant a mitjans per sortir de l'atzucac, cap.»¹³

Amb Avel·lí Artís, serà dels darrers escriptors en deixar Barcelona i la història dels darrers directors del diari resta ignota, la relació dels directors la presentem a la taula número 3.

Tots són nomenats per Companys, que rarament dóna instruccions. Sabem, per Lladó i per Rubió i Tudurí, que tenien llibertat tot i que alguna vegada podien rebre unes orientacions, generalment per escrit com han explicat. Les rutines són diferents a les actuals, per exemple Joaquim Vilà i Bisa era el cap de premsa de la Generali-

¹² *La Humanitat*, 12 d'agost de 1936.

¹³ Francès, *op. cit.*, p. 839.

Taula 3. Directors de *La Humanitat*

Lluís Companys i Jover,	novembre 1931 a desembre 1933
Lluís Capdevila i Vilallonga, (director tècnic) ^a	novembre 1931 a desembre 1934
Antoni Maria Sbert i Massanet ^b	gener 1933? a 1934
Josep Maria Massip i Izàbal ^c	gener 1934 a octubre 1936 ^d
Josep Maria Lladó i Figueres ^e	octubre 1936 a setembre 1937 ^f
Marià Rubió i Tudurí ^g	setembre 1937 a març 1938 ^h
Antoni Roig i Guvernau ⁱ	març 1938 a gener 1939 ^j

- a) Lluís Solà i Dachs, «La Humanitat», *Història dels diaris en català (1879-1976)*, Barcelona, Edhasa, 1978, p. 107-114. Una versió primera a *Avui*, 6 de febrer de 1977.
- b) Segons el mateix Antoni Maria Sbert al pròleg de Francesc Burguet, *Els diaris de la Rambla. Memòries del periodista Lluís Aymamí i Baudina (1899-1979)*, Barcelona, Col·legi de Periodistes, 1997, p. 17. Ho ratifica també Francès, *op. cit.*, p. 699-700. Massot i Muntaner autor de la biografia d'Sbert i que ha estudiat el seu arxiu no amplia la informació i cita a Francès. Josep Massot i Muntaner, *Antoni Maria Sbert, agitador, polític i promotor cultural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 55.
- c) Solà, *op. cit.* Lladó cita entrevistes amb Massip i les data: octubre 1934, juliol 1936 i quan cau Màlaga li diu davant un mapa de la península: «Això va malament, amic Lladó. Jo me'n vaig a París. Fes-me un favor. Diràs que me n'ha anat per uns quants dies, però el cert és que no penso tornar». I em va pregar que em fes càrrec de la direcció de *La Humanitat* provisionalment. Vaig parlar-ne a l'administrador, que era Manuel Companys, germà del president. Ho trobà normal. Jo, però, em sabia el secret: el secret que Massip no tornaria. I per a exercir aquella interinitat de la millor manera possible vaig oferir el lloc de cap de redacció a Antoni Puch i de sots director a Fermí Vergés.»
- d) Segons una nota el dia 7 d'octubre encara és el director i Manuel Companys és el gerent.
- e) Ventalló, *op. cit.*; Solà, *op. cit.* diu el juliol. Josep Maria Casasús, *Periodisme català que ha fet història*, Barcelona, Proa, 1996, p. 365, parla d'octubre del 1936 com de l'inici de l'etapa de direcció. Les referències de la direcció de Lladó són clares a *La Humanitat*, aquesta el 3 de juny publica la nota d'una conferència que dicta per ràdio i no s'estan de dir «nostre volgut director».
- Quan el 9 de novembre de 1990 entrevistàrem a Josep Maria Lladó i li preguntàrem pels directors del diari ens digué: «La cosa va anar així. Massip se'n va. Aleshores me'n faig càrrec. Em substitueix Rubió i Tudurí; i com que aquest deia de Negrín que volia fer una política de pacificacions, li van dir que era un feixista, que intentava una pau pactada, etc. Aleshores, Rubió davant l'amenaça de plegar o l'afusellament, va deixar de ser-ho. El substituïí Roig i Guvernau. Valldeperes no va ser mai director.» *12 periodistes dels anys trenta*, Barcelona, Col·legi de Periodistes, 1994, p. 96.
- f) El 5 de juny de 1937 Lladó visita Companys en qualitat de director del diari. El setembre és cridat a files i ha de marxar i explica com va anar la reunió amb en Companys: «Vaig visitar el senyor Lluís. Ell no volia que me n'hi anés. Però li vaig dir: "Miri senyor Lluís: he estat molts mesos publicant articles en els quals he demanat que tothom complís el deure. Ja comprendrà que ara que em toca a mi, no puc defugir-lo. El vaig convèncer fàcilment, i me'n vaig anar al front. A la direcció de *La Humanitat* em va substituir l'advocat i diputat a Corts, Marià Rubió i Tudurí. (...) Va durar poc. Va haver de plegar substituït per Josep Roig i Guvernau. Poc després, la desfeta».
- g) Marià Rubió i Tudurí, «A la direcció de *La Humanitat*», *Barcelona, 1936-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 199-203.
- h) El 20 de febrer de 1938 apareix una nota a *La Humanitat* on consta com a director. Rubió i Tudurí deixa la direcció el 29 de març de 1938 a les seves memòries ho explica i les dates coincideixen plenament amb les de Lladó. Rubió, *ibid.*, p. 17.
- i) Solà, *op. cit.* Hi trobem moltes referències en altres periòdics. Per exemple es presenta un text seu a *Mi revista* (juliol de 1938) i el signa com a director de *La Humanitat*.
- j) El 12 de juliol de 1938 consta Josep Roig i Guvernau com a director.

Taula 4. Relació de redactors que cobreixen informacions especialitzades^a

Generalitat de Catalunya	Joaquim Vilà i Bisa
Parlament de Catalunya	Vicenç Verni i Cortadelles
Ajuntament de Barcelona	Narcís Molins i Fàbrega
Prefectura de Polícia	Antoni del Cerro i Alabau
Palau de Justícia	Antoni del Cerro i Alabau
Universitat	Vicenç Verni i Cortadelles

a) A la relació que inclou en els *Annals del Periodisme Català* de redactors de diaris barcelonins que fan informació a la Generalitat de Catalunya el novembre del 1934 hi consta, p. 463.

tat i alhora redactor del diari, diu el director Lladó «ens subministrava molta informació». Tanmateix, aquesta era molt fluïda perquè els polítics s'entrevistaven diàriament amb els polítics en acte obert, a peu dret si calia i per tant de secrets pocs, de censura militar molta tanmateix.

2.3. La guerra i el final

El diari manté durant tota la guerra una posició de lluita contra els incontrolats, dins les limitacions del moment. Per exemple, maten periodistes com Josep Maria Planes. Josep Maria Casasús, quan selecciona un article de tota l'obra de Lladó tria l'editorial de *La Humanitat* «Prou impunitat» (25 de febrer de 1937).¹⁴ *La Humanitat* intentarà frenar els excessos però serà impotent per a aconseguir-ho davant la força al carrer dels incontrolats derivada de la revolta militar que va permetre aquest terror social i l'amenaça dels militars rebels.

Capdevila és amic de Lluís Companys, aquest li escriurà un pròleg on ho reconeixerà, des dels anys en què ambdós compartien els ideals revolucionaris, i la “bohèmia” en unes situacions afins ideològiques des del republicanisme, l'anticlericalisme i una posició de no militància en el catalanisme polític, com si feia per exemple el grup d'*El Poble Català*. Durant la Dictadura de Primo de Rivera faran un tomb radical i el catalanisme s'integrarà en nous sectors d'aquest component, més enllà de l'exemple de Macià. La repressió radicalitzarà el catalanisme atès que el projecte d'Estatut de 1918 fou negat i la Mancomunitat suspesa: amb el règim, adés constitucional adés dictatorial no hi havia entesa. L'apoteosi per la República es materialitzarà amb l'únic partit possible, el qui l'havia fet i aquesta extraordinària empenta de la coalició d'Esquerra Republicana de Catalunya provocarà una victòria notable a les eleccions.

El 1931 és la República. Capdevila ho expressà en la seva obra amb diverses aportacions. En destaca la peça teatral *14 d'abril*, que es publicarà amb un pròleg d'Agustí Collado, un bon amic i col·laborador, que escriu:

«"Catorze d'abril" és l'obra de l'home que ha sentit l'adveniment de la República. Dubto que més humanament,

¹⁴ Josep Maria Casasús, *op. cit.*, p. 369.

més dignament, més noblement, es pugui escriure una obra que reflexi millor el sentir d'un poble.»¹⁵

La Humanitat no és només política sinó també cultural, fins i tot en temps de guerra¹⁶ manté seccions de nivell cultural com «Lletres», que serà després «Llibres i publicacions» amb ressenyes de llibres, amb notes de concursos i també sobre la vida intel·lectual en tots els àmbits culturals: cinema, teatre, música, cançó... D'acord amb la sensibilitat d'aquests anys que manté el periodisme polític íntimament lligat amb el món de les idees i la cultura.

Al llarg de tot el conflicte el diari mantindrà una posició de suport a la causa de la República i, malgrat la duresa de la censura que ho impedí, no fa retrets al govern republicà quan motius n'hi ha, i força, per la seva política tant desfavorable amb l'autonomia catalana, com denuncia Companys en cartes privades a Negrín. Certament, no ho haguera pogut dir públicament però *La Humanitat* sí que podia mostrar menys entusiasme per la política de la República i això no es mesura per la censura que l'únic que sap fer, en aquest moment, és prohibir. Fins el darrer moment hi seguí donant suport i fou un dels darrers diaris en aparèixer.¹⁷

El diari voldrà informar dels combats del front i ho farà amb tots els mitjans al seu abast: hi farà arribar enviats especials —per exemple Joaquim Vilà i Bisa i Lluís Aymamí—, publicarà textos de lectors soldats, notes d'agències, etc. En una voluntat, dins la censura que es manifesta amb els blancs a textos o, fins i tot, amb paràgrafs i àdhuc articles esborrats de la compaginació, de donar a conèixer la realitat: la del front, la de rereguarda, la del territori espanyol en poder dels rebels i la internacional. Les 7 columnes de les 8 pàgines del diari, el 1938 per falta de paper, passaran a cos petit. *La Humanitat* és un bon exemple de periòdic en la defensa del seu ideari i de Catalunya en els anys de la Guerra Civil.

15 Agustí Collado, «Pròleg. Parlem de Lluís Capdevila, de la seva personalitat, i de la seva obra», *14 d'abril. Claror d'alba*, Barcelona, Millà, 1935, p. 9.

16 Maria Campillo i Esther Centelles, «La Humanitat» *La premsa a Barcelona 1936-1939*, Barcelona, CEHI, 1979, p. 131-132.

17 Emili Eroles, «El darrer dia de *La Humanitat*», *La Humanitat*, 15 de gener de 1979, p. 1-2.

AMIC

Publicació quinzenal per a esplai del soldat català de l'Exèrcit de la República editada pels Serveis de Cultura al Front del Departament de Cultura de la Generalitat

Gener 1938

Portada del número 1 del quinzenal *Amic*.

ARF

EDITORIAL

Aquest periòdic, soldat català de l'Exèrcit de la República, és la primera expressió que s'arriba a les mans de les activitats dels "Serveis de Cultura al Front".

Aquest organisme, creat per al teu servei per la Conselleria de Cultura del Govern de la Generalitat, ve a realitzar vora teu una missió essencial en la lluita que venim sostenint. No és que aquesta missió hagués estat fins ara negligida; des que empujares les armes en els dies ja llunyans del juliol memorable, fins avui, la Conselleria de Cultura ha vingut treballant perquè no et manquessin els mitjans d'esplai digne i de cultiu espiritual a què tenies dret, un dels drets que defensaves amb l'arma al braç i amb l'esperit tens d'emoció. Avui, creat aquest Exèrcit formidable i exemplar, restava facilitada l'organització regular d'uns serveis que, en la improvisació dels primers temps no podia arribar a una coordinació adequada. Els "Serveis de Cultura al Front" han vingut a coordinar aquelles iniciatives disperses que fins avui s'havien realitzat, a crear-ne moltes d'altres de noves i a donar una unitat al seu funcionament.

El periòdic era un nexu insubstituïble per a tots els serveis, i a la vegada un mitjà de comunicació i un enllaç directe entre tu i l'organisme propulsor. D'ací a molt pocs dies ja rebdràs altres mostres de la nostra activitat. Diversos llibres, realitzats expressament per a tu, d'acord amb l'hora que estem vivint, vindran a fer-te companyia en aquestes terres on deixes la teua suor i el teu esforç. Però, entretant, a través d'aquest primer full, ja hauràs tingut ocasió de conèixer els nostres propòsits i de contribuir a la seva realització amb el teu ajut. Perquè encara que l'organisme que et parla des d'aquest periòdic hagi estat creat exclusivament per al teu servei, per a millor realitzar la seva missió necessita també del teu ajut. En aquest periòdic hi hem de considerar tots, nosaltres i nosaltres. I de nosaltres, tant els que lluita a Aragó com a l'Àlcorria, a Madrid com a Andalusia.

El títol que hem escollit per al periòdic ha de tenir per a tu un ressò molt significatiu. Volem que arribis a considerar-lo com un amic, com un enllaç directe amb la teua terra, que et dugui la mateixa emoció que deuen dur-te les cartes dels teus amics i dels teus familiars.

Els "Serveis de Cultura al Front" vénen prop teu a recordar-te constantment la veritable naturalesa d'aquesta guerra; és una lluita de la cultura que es defensa contra l'opressió, una lluita de l'esperit, que vol ésser lliure, contra els que pretencen privar-li la volada. Que al final, a l'hora de la victòria, al costat de la victòria de les armes i de les idees col·lectives, puguis proclamar també aquella altra victòria individual del teu esperit: la victòria davant tu mateix. Que cada pon de terreny conquistat a l'enemic per les teves armes dugui paral·lela la conquesta d'una major llum en la teua intel·ligència. Sense aquestes petites victòries individuals, la gran victòria de l'Exèrcit de la República perdria el millor dels seus sentits.

Els "Serveis de Cultura al Front" vénen a contribuir, a primer rengle, a què es realitzi l'una i l'altra.

ELEGIA a tots els soldats catalans morts en defensa de les llibertats

Dia dels Morts, grisor de la matèria
sota la llum que ja pressent l'hivern!
Cremen en pas, al port del centenari,
totes les llànties, plans etern
del repòs vacilant, de la carn morta
que no accepta del tot el negre oblit,
perquè sap que els estels vellen en l'aire
i els sentinelles en la nit...
Oh, vides rectes, joventuts caigudes
per amor a l'honor dels catalans!
Quina suprema voluntat de defensa
l'amor cordial entre germanes?
Més enllà d'aquests límits de carn viva
patiu encor pel jurament d'enyor,
i les despulles sota flors conserven
el sagrament del vell dolor...
Noms esborrats, cadàvers dintre l'ombra,
vellen la flama del silenci pur,
Oh, forces mudes que forgen per sempre
la Catalunya del futur!

A. ESCLASANS.

OBEIR

Pocs seran els soldats de l'Exèrcit de la República que uns anys ençera haurien cregut que l'atzar de la seva vida els destinaria a les funcions militars. Les seves idees i sentiments, la pròpia formació professional no els encarrilava cap a les activitats bèl·liques. Es per això que són molts els que senten una profunda sorpresa en veure's convertits en soldats, en formar part d'aquest gran organisme disciplinat que és un Exèrcit.

Volldrem dir amb senzilles paraules a aquests amics, com poden sentir l'íntim i noble orgull, —ells, homes lliures— de servir com a soldats.

No és l'afany de domini, ni l'ambició rencoressa, ni la crueltat venjativa, que els han fet prendre les armes, i lluitar amb coratge fins al darrer sacrifici. És precisament l'exigència superior de defensar la dignitat de l'home lliure, la que els obliga com un suprem imperatiu moral, a obeir. La voluntat humana no pot prendre una major altesa que en aquesta aparent paradoxa de servir per a la llibertat. Per a conservar el dret d'ésser lliures com a catalans, com a espanyols, com a homes, els soldats de l'Exèrcit de la República, lluiten i obeeixen amb la disciplina de soldats.

Necessitat i orgull de la República ha estat la formació de l'Exèrcit regular. Necessitat, perquè es veia obligada a defensar-se d'altres Exèrcits que l'atacaven, oposant enquadrament, organització i disciplina a la dels enemics. Orgull, perquè ha pogut organitzar amb esforç voluntariós un Exèrcit cada cop tècnicament més perfecte, en el qual l'obediència no és deguda a l'automatisme passiu o a la servitud imposada, sinó a la conformitat en el propòsit i en la intenció voluntàriament consentida.

No podia ésser d'altra manera en homes de pensament i de cor, que comprènien el sentit de la lluita i sabien com ha estat inexorablement forçós defensar-se dels que volien apagar aquella sagrada flama íntima de la llibertat de l'home, en la qual es conté tota la dignitat de l'ànima i la mateixa raó de l'existència. Sabien, els soldats que lluiten, com és dolorosament necessari defensar Espanya — l'Espanya que els enemics es posen a llavis mentre la destrueixen i enruenen— de l'allau de tropes mercenàries i estrangeres, que amb la seva invasió han convertit la lluita en guerra d'independència. I saben, com a catalans, que en defensar la Llibertat, la República i Espanya, defensen la terra i l'ànima de Catalunya.

Perquè comprenen l'exigència inflexible de la guerra, practiquen l'alta virtut militar d'obeir. D'obeir, amb una disciplina conscient, que superi tots els impulsos, reaccions i sofriments. I aquell que més senti els anhels de llibertat, més meritori i exemplar és que els subjecti i els refreni, que compregui que servir és com millor els serveix. Han d'ésser sobre tot els que tenen l'ànima vivint d'ideals oberts i generoses rebel·lies, els que senten la profunda dignitat de l'home lliure, aquells que per a defensar-los s'han de sotmetre voluntàriament a una disciplina més ahegada i més severa. Perquè avui, el primer deure dels que estimen la llibertat és el d'obeir.

Amic, revista pels soldats al front

3

La revista, quinzenal, dirigida per Josep Janés i Olivé té una vida limitada, apareix de gener a agost de 1938 al llarg de quinze números. D'una factura tècnica excel·lent, il·lustrada amb gust i amena, conté textos destinats a una triple funció: enlairar la moral amb gestes de les forces catalanes, entreteniments i divertiments, i un gruix destacat de textos culturals com poesia, assaig, conte... La nòmina és espectacular: poetes com Carles Riba o Agustí Bartra, narradors com Pere Calders o el mateix Lluís Capdevila, periodistes com Josep Gimeno-Navarro i assagistes diversos com Antoni Rovira i Virgili o Josep Pous i Pagès. O Tísner. Es tracta d'una publicació plural on al costat de gent propera a Estat Català, per exemple Manuel Cruells, n'hi ha del PSUC i, òbviament, d'ERC. Hi ha un bon treball de redacció i obre les portes amb concursos i accés directe als soldats que vulguin col·laborar.¹

La redacció, culta, hi introdueix valors literaris —poemes de Jacint Verdaguer, Josep Carner, Joaquim Rubió i Ors...— al costat dels aspectes de caràcter frívol de les tres pàgines finals d'acudits i anècdotes. El subtítol, precís, «Publicació quinzenal per a esplai del soldat català de l'Exèrcit de la República editada pels Serveis de Cultura al Front del Departament de Cultura de la Generalitat», indica un editor institucional, i que es vol adreçar als qui lluiten a tots els fronts. El predomini de l'èpica, per exemple el poema «Terol» de Pere Quart o la voluntat de recuperar una poesia de guerra o autors estrangers amb interès pels valors (Rudyard Kipling, Alfons Daudet...), fan que la revista sigui una publicació que volia ser de trinxera però allunyada de la premsa, abundant, de partit o sindicat, d'entreteniment o de la informativa general. Tret de la periodicitat que no va arribar a mantenir, des d'abril és mensual però duplica paginació, considerava, amb encert, la cultura, el pensament i la poesia com a esplai.

Lluís Capdevila hi publica tres cròniques i un article.

¹ Es pot consultar fàcilment al portal Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (Arca) de la Biblioteca Nacional de Catalunya (<http://www.bnc.es/digital/arca/index.html>), que aspira a recuperar i posar a l'abast de la ciutadania publicacions d'interès a través d'Internet. Disposem d'una visió descriptiva interessant a Maria Campillo, «Amic» *Escriptors catalans i compromís antifeixista. 1936-1939*, Barcelona, Curial, 1994, p. 238-242 i Campillo i Centelles, *La premsa a Barcelona 1936-1939*. Barcelona, CEHI, 1979, p. 82-83.

MONOLEGS INTERIORS

Si jo ho he llegit. L'última escríptor 'ho incorporat. L'eminent polític, el divo del partit o el sindical s'ha erellicat la manta al cap al front folla gen. Si jo ho he llegit. I sovint he llegit de llegir estor. L'última, escríptor, lícid espert, treballador incansable, era l'admnicació d'actonys. C'ho n'podia fer una excepció. Doncs, no; no veçia gens. Li ho mandí la lleu i res; ja és o la llista, el criden, respon: "Pisssst!" L'eminent polític, el divo del partit o el sindical, que podria considerar imprescindible o la resguarda, en serveis colicats, però tisse? Doncs no. L'home ha dit: "Ja tombé n'ho, és clar. Aquí em teniu!" Notes d'ús diari em ho expliquen.

EL SOLDAT DESCONEGUT

Notes, simples notificacions: curtes, jo esta ho. Però, per què, ton sovint, notes l'orgues, reclament del fet? Ho cal enguener la nota. D'una banda, les llistes de maris en circumstàncies trágiques, poden prendre, en l'aspecte del lector, un que de nota necrológica que no és pos soluble. Atribuir, la insistència en un fet ton normal en aquestes terces afortunats pot semblar la insubordinació delació d'una sorpresa. "Mira, mira!" Ton consistit, ton inclinat i comença el seu discurs." La sorpresa seria indicada, creença en un fet real que no ho desmentís. Me ho aquell instant. Me ho la descriptió en un text que no ho desmentís. Me ho aquell instant. Me ho la descriptió en un text que no ho desmentís.

EL FEINISME I LES NACIONALITATS

HUSSOLINI

Deslleixat. Que el vaticeli principi fe nos, hom en preconcideix per a apellar a les mas feoques tesis de l'unitarisme i del centralisme. Almany, i especialment Prússia, van mantenir fins a la gran guerra el contrast entre el règim federal del primer Reich i el règim d'opressió demàtic de polones i de danesos que hi estava encastat. Aleshores els alemanys eren governament federal per a ell, i terriblement unitaris per els ciutadans de totes i l'len-

que diferent que tenien soimes. Les lliances — en el més ampli sentit del mot — mostra avui un curiós duplicar. Tant a Itàlia com a Almany, adepts una pràctia nacionalista davant certs problemes i una positió antinacionalista davant d'uns altres. El criteri per adoptar una de les dues posicions ha ben senzill: la pràpia conveniència. Quan l'aplicació del principi de les nacionalitats pot élevar els interessos o els plans de Mussolini o de Hitler, hom recorre a aquest principi per a triar-ne les conseqüències. Fou les més exagerades i

La concepció nacionalista germànica era per o exclau dels alemanys. Si Almany tenia dret a la seva independència i a la seva completa unitat nacional, no era en virtut de cap principi general aplicable als pobles diversos, sinó en virtut d'un privilegi especial de poble superior, escollit, i destinat a imposor, per la força el calia, la seva espiritualitat i el seu domini en el món. Aquesta concepció, herida dels filòsofs, concretada pels teòrics de Dret públic i practicada pels polítics, va ésser el central d'instància de l'imperialisme germànic en els temps del Kaiser.

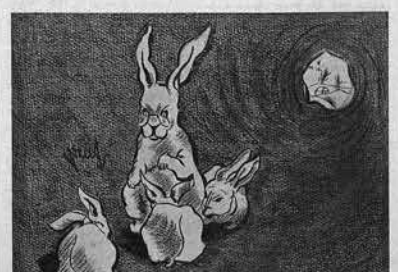
En aquell temps, Itàlia passava ben poc, políticament, Si, dms la Triple Aliança, Almany dirigia; i Àustria era el brillant segon, Itàlia resolvia un forcer que no brillava guir. La seva doctrina política era canoni nacionalista i unitària. L'ideal de la Itàlia única — ideal del "Risorgimento" — consistia amb una organització interior fortament unificada. L'unitarisme italià contrastava amb el federalisme alemany. La unitat política de les dues nacions havia estat estructurada segons concepcions diferents. I la Itàlia que, amb Pasquale S. Mancini, havia definit jurídicament el principi de les nacionalitats, rebotava amb Giuseppe Mazzini la bondat del federalisme.

Ahora de la gran guerra ho havia, doncs, una Almany imperialista i autoritària, organitzada federalment per dins, i una Itàlia patidament liberal amb una organització unitària.

HITLER

Durant el post-guerra, Almany s'ho transformat dues vegades. El primer Reich imperial es transformà en el segon Reich republicà i aquest en el tercer Reich feixista. I mentre que la República alemanya va mantenir, tot aturant-lo, el sistema federal, Hitler l'ha suprimit realment i ha convertit Almany en un Estat unitari. No ha fet ton solà excepció de l'Àustria totalment anexionada. Així veiem que feixisme hitleriana és pleomènt unitarista. Després de fer desocupar el federalisme del Reich, l'ha fet desaparèixer d'Àustria. El federalisme de tipus republicà és la part del qual van romaner moltes ho fe temps — ha perdut en pocs anys dos Estats europeas. Però hores ací que Hitler, decididament unitari quan es tracta d'Àustria, es fe-

AVEL

LLEVANT APUNTS

Sagunt. — Res de més impressionant que sentir el rumb que els vianteres mentre caminen, dalters, pels carrers de Sagunt. Segueixent que cap vedé ciutat de la República, no ha ofert tanta bombolada com aquesta d'empolissament. Sense comptar el gran redoble-sovint dels joves de programa "joves" i d'altres que tenen de la vida un hidro-avio, objecte d'atenció dels seguinats, més que d'altres.

Imbaldiment, com s'anava folla monestir, comença el fòrcic estelat, i s'atracquen les xerries de la sidreria. Un sop d'altre al tem de les capçolles en aquesta penya clarada de l'horta. La vida vepte immolablement el seu, com si no hagués passat res. Ho fon dels alta foras no noia, ho per un moment, d'interic per l'aire pur.

Nit de bombardis. — Totes aquestes nits d'alarmes i bombes, ja que encara no hagués gent es lingua alterada cap el rídeu. Jo m'ho vaig i a la meitat de la nit, no podent fer gran cosa més, em vaia la dona dels dies d'algunes del meu de diam dels reflectors. Així fou avui quan vaig trovar que per l'alta part que dona al riu, passa una nau que, amb silència, salta per damunt de la baraca. A l'arribar al riu, ja m'ho vaig escapar veure a bona, asseguda amb el cap baix, una dona que camina empresonada.

Després de l'última nit, ja no podent fer gran cosa més, em vaia la dona dels dies d'algunes del meu de diam dels reflectors. Així fou avui quan vaig trovar que per l'alta part que dona al riu, passa una nau que, amb silència, salta per damunt de la baraca. A l'arribar al riu, ja m'ho vaig escapar veure a bona, asseguda amb el cap baix, una dona que camina empresonada.

El Chinaya. — Tants vint anys encara no he passat pel Chinaya. Fa poc heu vist, en tobar un cercor, en un prop de cercor que he conegut demat mata de les montes d'una casa estrota. N'ho haves vist, gairebé no, que em zndà l'atenció per la seva

nostàlzia i cara somrient, em va dir: "Mira, mira!" Ton consistit, ton inclinat i comença el seu discurs. "Mira, mira!" Ton consistit, ton inclinat i comença el seu discurs. "Mira, mira!" Ton consistit, ton inclinat i comença el seu discurs.

Després de l'última nit, ja no podent fer gran cosa més, em vaia la dona dels dies d'algunes del meu de diam dels reflectors. Així fou avui quan vaig trovar que per l'alta part que dona al riu, passa una nau que, amb silència, salta per damunt de la baraca. A l'arribar al riu, ja m'ho vaig escapar veure a bona, asseguda amb el cap baix, una dona que camina empresonada.

Josep SOL

— Avel no es pot veure. Ho heu escrit. — És que el republicà el Comitè de Ho Interencò.

Meridià, l'aspiració intel·lectual

4

Si *Mi revista* és anarquista i *Catalans!* catalanista, *Meridià* serà una publicació de caràcter comunista. Apareix del 14 de gener de 1938 (núm. 1) fins al 14 de gener de 1939 (núm. 53). El director, Antoni Fuster i Valldeperes, aspira a una publicació que simbolitzi el prestigi intel·lectual de revistes de pensament com *Mirador*.

Justament és *Mirador* la publicació origen de *Meridià*, per l'apropiació que en feu el PSUC, tal com explica Manuel Llanas¹ en la seva monografia. Tindrà ara vuit pàgines i cinquanta cèntims de preu de venda, —*Mi revista*, il·lustrada, extensa, valia 60 cèntims i apuja el preu a una, dues i fins a tres pessetes el número, gairebé el preu d'un llibre—, era un preu, doncs, semblant als diaris. Les seves cinc columnes esdevenien un aparador de les diverses seccions, fonamentalment culturals com literatura o crítica però hi abundaven les pàgines d'humor així com música, cinema i altres apartats, com narrativa.

Meridià serà una revista de partit, a diferència del to liberal i crític de *Mirador*, el setmanari d'origen. Els redactors, Joan Oliver, Jaume Roure-Torent, Lluís Montanya, Sebastià Gasch, Manuel Serra i Moret, Manuel Valldeperes, activen un contingut molt adequat al moment: recuperació política de la història amb textos sobre el general Joan Prim, Enric Prat de la Riba o Lenin, la política internacional amb el batec diari de la lluita catalana contra els aliats del franquisme —Berlín, Roma...—, molta opinió i un ampli reguitzell que va de l'art a la música i el teatre o cinema amb gran part dedicada a la literatura amb crítica, narrativa, poesia i humor. La nòmina de col·laboradors és molt extensa: Francesc Trabal, Rafael Tasis, Joan Peiró, Mercè Rodorera, Anna Murià, Pere Calders, R. Vinyes, J. Lleonart, P. Balsells... Amb dibuixants com Guasp, Alloza o Apa i una extensa varietat de col·laboradors puntuals.

Lluís Capdevila hi publica deu articles, per bé que només els tres primers poden ser considerats com a cròniques de guerra.

¹ Manuel Llanas, «La revista *Meridià* (1938-1939) en la vida intel·lectual catalana de la Guerra Civil», *Miscellanea Barcinonensia*, núm. 49, 1978, p. 79-128.

20 juliol 1938

Portada del número

16 de *Catalans!*

AHCB-H

Catalans!, gran magazín català de la guerra

5

Publicació força espectacular que amb el lema «El magazine popular» excel·leix amb una visió molt divulgativa de la realitat del moment. Dirigida per Josep Roig i Guivernau, en l'òrbita de la força hegemònica del catalanisme: ERC. De periodicitat desenal, a dues columnes, surt al carrer del 20 de febrer del 1938 (núm. 1) al 10 de gener de 1939 (núm. 32), amb una visió del món i de la societat catalana molt definida per la catalanitat, el republicanisme i els valors d'igualtat i fraternitat. S'hi conreen diversos gèneres: article, reportatge, crònica, fins als estrictament literaris com contes, teatre curt, poesia, etc.

Al primer número hi trobem un article sobre la guerra de l'ideòleg, polític, periodista i historiador Antoni Rovira i Virgili. A la pàgina següent un text sobre el racó de Rusiñol. Un sentit, doncs, alhora amarat de catalanitat i amb voluntat d'evasió de la duresa del moment, de fugir uns instants de l'acció de bombardeigs i fam, de por i ànsia per guanyar als rebels.

Revista molt ben editada, tot i que el paper, com a totes les publicacions, al llarg del 1938 dificultarà la reproducció de les imatges, i on hi ha gairebé una fotografia per pàgina. Hi ha una bona colla de dibuixants i hi excel·leix un apartat de conte amb aportacions de Pere Calders, Anna Murià, Enric Manobens, Carles Capdevila, Lluís Elias, Josep Navarro Costabella... Les seccions habituals són cinema, folklore, aviació, acudits sobre la guerra, però on excel·leix és en l'opinió i en la visió del moment tant social com polític o, especialment bèl·lic. Així, hi trobem polítics, periodistes, pensadors, historiadors: Emili Vigo, Jaume Serra Húnter, Regina Opisso, Joan Sauret, Jaume Miravittles, Francesc Pujols, Sebastià Gasch, Josep Maria Francès, Francesc Trabal, Enric Palau, Joan Merli, Pau Vila, Cèsar August Jornada, Manuel Valldeperes, Májimo Silvo, Pere Mialet, Josep Maria Lladó, Andreu Avel·lí Artís, J. M. Miquel i Vergés, Pere Bosch Gimpera, Ferran Canyameres, Joan Amades i àdhuc autors desapareguts que són recordats com Joan Maragall.

De les tres col·laboracions de Lluís Capdevila, hi destaquen els textos sobre el Nadal durant la guerra, una qüestió que el motivà molt i a la que dedicà, al llarg de tot el període bèl·lic, articles, records, contes i una breu obra de teatre.

Mi revista

2
PTAS.

15
DICIEM.

HONORABLE Sr. D. LUIS COMPANYS
PRESIDENTE DE LA GENERALIDAD DE CATALUNYA

15 desembre 1937
Portada del número 29
de *Mi revista*.
AHCB-H

Mi revista, la imatge de l'anarquisme periodístic

6

Desenal anarquista de to lleuger, d'un format gran i profusament il·lustrat però de contingut alhora intel·lectual i d'entreteniment, adequat a les circumstàncies revolucionàries. Apareix del 15 d'octubre de 1936 (núm. 1) fins l'1 de desembre de 1938 (núm. 54). Publicació molt ben dissenyada, amb portades impactants, sovint dedicades a artistes del cinema nord-americà (!) o a líders o personatges del moment com Margarida Xirgu, Lluís Companys, Juan Negrín... Paginació extensa, de les cinquanta als dos centenars de pàgines, i a cada pàgina una o dues il·lustracions o fotografies. Publicitat variada i un contingut molt heterogeni: varietats, cinema... Amb entrevistes, reportatges i amenitats *made in Hollywood* com Ginger Rogers o els germans Marx. Les entrevistes amb els líders de l'anarquisme català i espanyol hi són abundoses.

El director és Eduardo Rubio Hernández i té diversos redactors, encapçalats per Juan M. Soler, que cobreix tot el territori republicà —València, Madrid, Barcelona, on té la seu— cercant als protagonistes del moment, sigui la mort de Durruti o la resistència del general Miaja. Com a «Il·lustración de actualidades», ofereix una presència fonamentalment d'opinió dels líders anarquistes així com dels seus èxits en l'àmbit social i cultural.

El seu lema, «Pensar alto, sentir hondo y hablar claro», exemplifica el seu pensament, a cavall entre la denúncia i el testimoni malgrat la contradicció de les «varietats» capitalistes que introdueix. Hi ha col·laboracions dels diversos sectors anarquistes i així Joan Peiró, Àngel Samblancat —amb columna permanent a l'inici de la revista—, Ezequiel Endériz o Fèlix Martí Ibàñez, alternen amb uns pocs col·laboradors de marcat caràcter catalanista com Lluís Capdevila o Josep Roig i Guivernau. Hi participen personalitats republicanes com Margarita Nelken. Destaquen números extraordinaris com el de Madrid (37), Mèxic (40) o Catalunya al front o a la rereguarda, així com l'homenatge a l'Exèrcit Regular (44-45). Fernández Aldana serà un col·laborador destacat. La revista té voluntat d'impacte així, apareix la secció de grafologia on els polítics són definits per la seva grafia. Hi ha també una presència internacional. Hi veiem André Maurois, la salutació de Lázaro Cárdenas...

Lluís Capdevila hi publica en castellà set textos inèdits i un ja editat a *La Humanitat*: «Diálogo singular de la estilográfica y la pistola».

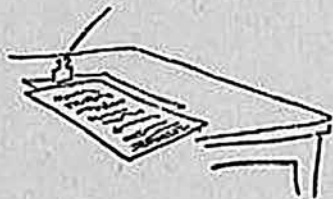
HORA DE ESPAÑA

REVISTA MENSUAL

VIII

SUMARIO:

II CONGRESO INTERNACIONAL DE ESCRITORES. SU SIGNIFICACIÓN: *Corpus Barga*. DISCURSOS de *A. Machado*, *M. A. Nexo*, *J. Benda*, *Fernando de los Ríos*, *Anna Seghers*, *Bergamín*, *Ehrenburg*, *Corpus Barga*, *M. Cowley*, *Claude Avellne*, *Jef Last*, *Nordhal Grleg*, *Feedor Kelyin*, *André Chamson*, *Tzara*, *Spender*, *J. Martinello*, NOTAS. PONENCIA COLECTIVA

Viñetas de Ramón Gaya. Valencia, Agosto, 1937.

Agost 1937

Portada del número 8
de *Hora de España*.

Hora de España, revista intel·lectual espanyola

7

Hora de España, mensual, fou editada a cavall de València —1937— i de Barcelona —1938—, augmentant en prestigi al llarg dels seus 23 números, per la seva qualitat, austera i digna alhora, i per la seva voluntat de referència i excel·lència. Els principals promotors foren Antonio Sánchez Barbudo, Ramón Gaya, Juan Gil Albert, Rafael Dieste i Manuel Altolaguirre. La direcció fou assumida per María Zambrano i Arturo Serrano Plaja. I entre els col·laboradors cal destacar: José Gaos, Lorenzo Varela, Rafael Alberti, José Herrera Petere, Emilio Prados i José María Quiroga Pla.

La revista ha estat reeditada i estudiada profusament per l'interès dels seus textos. Rosa M. Grillo a *De «Hora de España» a «Romance»: historia de un desengaño* la tracta de tribuna de referència, d'aspiració que no assolirà l'èxit malgrat la raó i qualitat, elements que tenia en bona part la República espanyola del 1939, davant els valors negatius dels sollevats. Laura Mariateresa Durante parla de «las mentes más notables del bando republicano», les quals aspiraven que hi hagués «vida intelectual o de creación artística en medio del conflicto».

Hora de España neix amb el subtítol «Al servicio de la causa popular», finançada per la Subsecretaría de Propaganda del Ministeri d'Educació Pública. La intenció de Carles Esplà al front de la propaganda republicana és afirmar davant el món hispànic que els escriptors són amb la República. El gruix serà la literatura en castellà, el pensament, l'art i la cultura espanyoles. Un contingut variat amb predomini de poesia: Luis Cernuda, Federico García Lorca, José Bergamín, León Felipe... I d'escriptors mexicans: Octavio Paz, Andrés Iduarte... Amb uns tocs, escassos, de poesia catalana: Pere Quart i Cèsar August Jordana. En aquesta línia, no és estrany que Lluís Capdevila hi publiqui un llarg article: «Poesia en tiempo de guerra».

Una publicació qualificada per Waldo Frank com «el major esforç literari sorgit de qualsevol guerra», tal com recollí l'estudiós Francisco Caudet en el text de presentació —trenta-sis després— del número 23, imprès a les darreries del 1938 i a punt de distribuir el gener del 1939 quan fou destruït —com altres materials— per les tropes del general Yagüe.

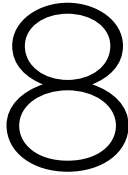
1936-1937

El comissari de premsa de la Columna Macià-Companys, Lluís Capdevila, distribueix premsa entre els veïns d'un poble aragonès.

ANC-COMISSARIAT DE PROPAGANDA

Un escriptor en guerra: comissari de la Columna Macià-Companys

8.1. Antecedents: l'escriptor en guerra

Durant la guerra, Capdevila continua a *La Humanitat* i, a més de la labor de corresponsal de guerra al front d'Aragó, hi escriu entorn de la guerra, en defensa de la República, divulgant autors prorepublicans com Charles Vildrac¹, o donant la seva opinió sobre el teatre o sobre altres qüestions. Participa activament per aconseguir que el teatre sigui eina de sensibilització popular, seguint les teories en voga², i no dubte en fustigar-ne les mancances. Així, quan el Teatre Català de la Comèdia programa obres inadequades per temps de guerra, les mateixes del que se'n deia "teatre burgès", ho blasma. Aquesta crítica és diversa i arrenca des de *Meridià*. Capdevila s'hi afegeix i a *Catalans!* dóna a conèixer³ la seva posició i posa l'èmfasi en la ineficàcia de la gestió anarquista dels espectacles i en reivindica la renovació.

El premi Ignasi Iglésias, autor apreciat per Capdevila,⁴ —li va escriure una biografia— fou declarat desert el 1937, malgrat els bons noms participants, Capdevila entre ells.⁵ Hom vol que hi hagi teatre de la guerra i de la revolució i el premi va en aquesta línia.

En aquest marc, Capdevila escriu una de les seves peces més conegudes, *Nadal en temps de guerra*, de la que *Meridià* en parla elogiosament en el comentari que en fa Francesc Foguet: «era un poema "excel·lent" que reflectia

-
- 1 Lluís Capdevila, «Charles Vildrac. Les veus amigues», *La Humanitat*, 24 de juny de 1938.
 - 2 El Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya impulsà la invitació, a mitjans de novembre del 1936, del prestigiós Erwin Piscator a Barcelona —4 de desembre— amb la voluntat que sigui un revulsiu en relació al teatre que es produeix a Catalunya, aleshores d'escàs interès social i revolucionari i de menar-lo (no el de varietats) al front de guerra.
 - 3 Lluís Capdevila, «Teatre d'abans i de després del 19 de juliol», *Catalans!*, 30 de març de 1938.
 - 4 Lluís Capdevila, *L'Alba dels primers camins*, Andorra la Vella, Andorra, 1968, p. 193. «... *Barcelona, cor de Catalunya*, l'últim llibre que abans de morir llegí el teu estimat Ignasi Iglésias».
 - 5 Ramon Vinyes amb *Ball de titelles*; Joan Oliver, amb *El 30 d'abril*; Domènec Guansé, amb *Volia ésser feliç*; Lluís Capdevila, amb *L'home que no sabia ésser ric* i *Crim de mitjanit*; Manuel Valldeperes, amb *La sang als ulls* i Josep Gimeno-Navarro, amb *Els desheretats*.

Alcanyís, 20 setembre 1936

L'automòbil Studebaker del servei de premsa del diaris d'Esquerra *La Humanitat* i *Última Hora* al Castillo de los Calatravos, durant la visita que els periodistes d'aquests mitjans van fer a la Columna Macià-Companys al front de guerra. D'esquerra a dreta s'hi pot observar, entre d'altres: el redactor en cap d'Última Hora, Josep Roig i Guivernau, el xofer Camós, el periodista Víctor Alba, l'alfères Rosa Domènec, el cap de premsa de la Generalitat, Joaquim Vilà i amb la seva inseparable pipa, Lluís Capdevila.

AGUSTÍ CENTELLES / CDMH

“tota l’emoció dels combatents i tot el dolor de la tragèdia a què han sotmès el nostre país uns militars traïdors.”⁶ L’obra és recomanada per a l’estrena. Guanya el premi del Teatre Català de la Comèdia, convocat el gener de 1938, *La fam*, de Joan Oliver, i en són distingides *En Garret a l’enramada*, de Joaquim Ruyra, *Cèsar i Angèlica*, de Josep Navarro Costabella, i *Cada dia*, d’Andreu Avel·lí Artís, i se’n recomanen per a l’estrena sis, entre les quals aquesta de Capdevila. S’hi presenten més d’un centenar d’obres. Capdevila hi opta amb *L’home que no sabia ésser ric* i amb *Tres estampes de Nadal*. Serà premiat, «De conformitat amb la indicació feta pel Jurat, són recomanades a l’empresa del Teatre Català de la Comèdia, per a llur representació, les obres següents: *L’ofrena de la sang*, de Lu Pons, *Poema de Nadal*, de Lluís Capdevila...»⁷ *Poema de Nadal* serà criticada per la *mise en scène* i la manca de dramatisme.⁸

Hi ha una variació amb aquestes obres entre les *Tres estampes de Nadal*⁹ i *Nadal en temps de guerra*. Nadal l’atragué molt i hi al·ludeix a les memòries.¹⁰ *Nadal en temps de guerra* —títol alhora d’articles i d’una obra teatral— s’estrenà el 8 de maig del 1938¹¹ amb *Comiat a trenc d’alba*, de Ramon Vinyes, i *Un dia de novembre*, de Josep Roig i Guivernau, i amb aquestes tres obres la Federa-

ció Catalana de Societats Amateurs inicia la seva campanya pel “Teatre de i per a la guerra”, que esdevé un intent de crear teatre bèl·lic en català. Capdevila ha fet el salt del teatre popular al teatre social i ho fa amb eficàcia narrativa. Lluís Soler, a les pàgines amigues de *La Humanitat*, parla¹² amb elogis del teatre de Capdevila manifestant que des del 19 de juliol és la millor de les obres vistes i elogia també l’acte quart «que l’autor qualifica de final, en una encertada pinzellada de color del gloriós 14 d’abril». Capdevila configura una trama viva: un grup de soldats a la trinxera la nit de Nadal i entre ells Jesús. Els diàlegs, les situacions i les campanes al camp enemic la fan a parer de *La Vanguardia* «un cuadro gentilísimo compuesto de mano maestra por Luis Capdevila.»¹³ Tanmateix, a Capdevila li plau tot el seu teatre i en fa prioritats, ho diu *La Humanitat* sobre la comèdia *Crim de mitja nit* com si fos una autocrítica¹⁴, «avui amb la guerra tinc altres maldecaps, ja que no puc parlar de la meua nova comèdia deixeu-me dedicar uns mots als seus intèrprets.»

Hi ha voluntat de crear teatre de guerra al front, així es funda dins la 31 Divisió un teatre de campanya. El plantejament com a teatre d’esbarjo i, posteriorment, teatre d’educació de cara a la guerra. La preocupació de Capdevila pel teatre es profunda i participa en diversos projectes com a autor, com a comentarista i com a promotor, en una relació profunda i constant. Durant la guerra escriu teatre, crítica, fa comentaris, etc. I ho escriu tant a Barcelona com al front. A «Teatre d’abans i de després del 19 de juliol» ho exposa, és una mostra del seu pensament, observador de la realitat i amb capacitat d’influir. Una capacitat derivada de les habilitats com a home de lletres i com a militant de la nova societat idealista a la que aspira:

«1938. Febrer. Vint mesos de guerra. Agafem un diari

6 Francesc Foguet, *El teatre català en temps de guerra i revolució (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999, p. 116-117 cita que a *Meridià*, núm. 18, 13 de maig de 1938, es recull l’estrena de les tres obres premiades. Una síntesi a Francesc Foguet, «POUM: cultura i teatre a la rereguarda republicana (1936-1939)», *Serra d’Or*, núm. 491, novembre de 2000, p. 57-61.

7 Jordi Coca, Enric Gallen i Anna Vázquez, *La Generalitat republicana i el teatre (1931-1939)*, Barcelona, Institut del Teatre-Edicions 62, 1982, p. 114.

8 Foguet exposa la síntesi de les argumentacions d’Avel·lí Artís i Domènec Guansé, ambdós a *Meridià*, cf. Francesc Foguet, *El teatre català en temps de guerra i revolució (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999, p. 133.

9 Josep Lleonart valora elogiosament a la secció «Les Lletres» de *La Humanitat*, 24 d’abril de 1938, el treball narratiu *Tres estampes de Nadal*, on descriu comportaments humans molt representatius.

10 Lluís Capdevila, *L’Alba dels primers camins*, Andorra la Vella, Andorra, 1968, p. 196.

11 Podem veure la invitació a F. Burguet, *La CNT i la política teatral*, Barcelona, Institut del Teatre, 1984, s. n.

12 Lluís Soler, «Al teatre Poliorama. Lluís Capdevila aconsegueix un gran èxit amb la seva nova obra “Crim a mitjanit”, *La Humanitat*, 25 de maig de 1938. L’estrena fou per Enric Borràs al Poliorama el 21 de maig.

13 «Teatro de guerra», *La Vanguardia*, 11 de maig de 1938».

14 Lluís Capdevila, «Els intèrprets de *Crim de mitja nit*», *La Humanitat*, 1 de juny de 1937. Nota del diari a «Una obra nova de Lluís Capdevila», *La Humanitat*, 21 de març de 1937.

Vivel del Rio, desembre 1936

Fotografia publicada a *La Humanitat* (6 desembre 1936) on s'observen les forces de la Columna Macià-Companys sortint de Vivel del Rio per anar a ocupar Fuenferrada. La neu cobria els carrers del poble.

En primer terme, amb gel-laba, monocle i pipa (i marcat amb una x blanca), Lluís Capdevila.

CANTURRI / FJI

barceloní, consultem la cartellera d'espectacles. I llegirem: "Cómico: *La pipa de oro*; Espanyol: *Un milionari del Putxet*; Novedades: *El ramo de la Fuensanta*, *El Pájaro azul*; Nuevo: *Los claveles*, *La Dolorosa*; Principal Palace: *La casa de salud*, *Tu mujer es cosa mía*; Romea: *La chocolaterita*, *El orgullo de Albacete*; Tívoli: *El conde de Luxemburgo*, *La viuda alegre*; Victòria: *Serafín el pinturero*, *Don Quintín el amargao...*"

I sentiu, davant d'això, una gran estranyesa, un gran astorament. 1938? Vint mesos de guerra? Si sou un xic sensibles, si sou un xic intel·ligents, us semblarà impossible tanta barroeria. I si després penseu en les altres obres representades durant aquest temps —*La educación de los padres*, *La boda del señor Bringas*, *Luisa Fernanda*, etc., etc.— l'estranyesa i l'astorament s'accentuen.

I traieu aquesta amarga i llastimosa conclusió: el teatre també ha fallat, ha seguit encallat en el toll de vulgaritat i estultesa d'abans del 19 de juliol, no ha vibrat ni amb la revolució ni amb la guerra.

[...] Quines obres ha produït la revolució? Quines obres ha produït la guerra? Crec que a Barcelona hi ha un Comitè Econòmic del Teatre. ¿Quines proves ha donat aquest Comitè d'haver sentit la guerra? ¿Què ha fet per posar el teatre al compàs de l'hora present, per a revolucionar-lo, per a dignificar-lo? Res o gairebé res. [...]»¹⁵

Després d'esmentar obres espanyoles i europees fa un toc per Mèxic, fent menció dels seus autors, i acaba contundentment:

«I, ja que tants homenatges fem a Mèxic i tantes lloances li dediquem, ¿no podrien representar-se *Pàsurco 137* i *Trópico*, de Maurici Magdaleno, i *Justicia*, S.A., de Joan Bustillos Oro, mexicans, obres d'una modernitat i una potencialitat veritablement notables?

En lloc d'això, en lloc de tot això, *La viuda alegre*, *La pipa de oro*, *El orgullo de Albacete*. *Luisa Fernanda*, *Jugar a casats*. Teatre d'abans del 19 de juliol? El mateix —in-substancial, mediocre— de després de 19 de juliol.

És francament llastimós.»¹⁶

A la 30 Divisió, l'antiga Columna Macià-Companys, Joan Moles, que n'és comissari, també es proposa de crear teatre de campanya. Capdevila li ha exposat la idea i posen fil a l'agulla. Capdevila està esperonat per la lectura de *Fang a les ales* de Joan Merlí i la revolució també es pot fer als escenaris. Escriu citant una conversa amb Joan Moles, company de lluita a la columna:

«"Teatre revolucionari" no vol pas dir, precisament, aquell teatre mitinesc i deplorable a base de capellans dolents que roben herències de les vídues beneïtes i burgesos que s'entenen amb la mecanògrafa i li fan una criatura, etc., etc. "Teatre revolucionari" és *Donago Tonka*, de Jules Romains, i *Topaze*, de Marcel Pagnol. Teatre revolucionari és inquietud, lluita, nova intel·ligència, nova moral. Vós em parleu d'una obra de Joan Merlí, que no conec. Va bé. Ací en tinc tres més: *La cartera* i *L'epidèmia*, d'Octave Mirbeau, i un diàleg entre Napoleó i Mussolini, de Michel Gold, molt original, molt interessant. El que aniria bé, però, és que els mateixos soldats, que han d'ésser els intèrprets del nostre teatre, en fossin també els autors. Com ells no són professionals de la literatura faria bonic, seria curiós saber, a través de la seva obra, com veuen i senten la guerra. No us sembla?»¹⁷

Cinc mesos després segueix en aquesta línia crítica. Ho fa al qüestionari que *La Rambla* envia a diversos autors i crítics sobre «Com veieu el present i el futur del teatre català?» i les respostes són molt crítiques per multitud de factors que s'insereixen.

Capdevila és un dels autors més representatius del teatre de guerra. Guanya *ex aequo* amb Josep Roure-Torrent el premi que el diari *La Rambla* organitza amb el títol de "Teatre de Xoc" el setembre i octubre de 1938. Les obres premiades, segons publicarà el diari, són: *Les trinxeres de París*, de Capdevila, i *Les trifulgues de Mr. Xambertain*, del seu amic Roure-Torrent. En només uns mesos la imatge de la guerra ha canviat, qui no ho sabés, el novembre ja tenia clar que tot estava perdut. És comprensible que no s'estreni pas *Les trinxeres de París*.

15 Lluís Capdevila, «Teatre d'abans i de després del 19 de juliol», *Catalans!*, 30 de març de 1938, p. 37.

16 *Ibid.*

17 Lluís Capdevila, «Teatre en el Front de Guerra. Un català en Terres d'Aragó», *Meridià*, 18 de març de 1938.

Catalunya antifeixista

Portantveu de la
Quarta Columna
Francesc Macià-
Lluís Companys

ANY 1

ALCANYIC, 9 DE GENER DEL 1937

NUMERO 1

EDITORIAL

Aquest full que tens a les mans, milicià, és el portantveu de la IV Columna «Macià-Companys». No és ni vol ésser altra cosa que el portantveu, la crònica de la IV Columna «Macià-Companys».

Volem que d'aquesta campanya en quedi un testimoni per a tots els que integren la Columna que porta els noms gloriosos dels Presidents. Volem que quedi un testimoni del pas de l'exèrcit català de la Llibertat per terres d'Aragó.

Són els enemics del poble els que han desfermat la guerra. Són els enemics del poble els que trobaran la derrota i la mort en la guerra. I, gràcies a ells, els pobles s'hauran conegut: i conèixer-se vol dir estimar-se. Bona prova del que diem són aquests refugiats que, fugint de l'allau feixista, que roba i assassina en nom de l'ordre i de Déu, ha trobat amor i caliu de llar en terres catalanes. Els infants, sobretot, el dia de demà podran dir com a Catalunya ens sentim germans dels que lluiten i sofreixen i únicament són separatistes dels que exploten i escarneixen, dels que roben i tiranitzen.

Els pobladors d'aquestes terres d'Aragó, fins fa poc esclavitzades, fins fa poc sotmeses al més odiós caciquisme, sabran estimar des d'ara els catalans, als quals odiaven abans, atiatats pels professionals de la política més tórbola. La guerra haurà servit per agermanar dos pobles — el català i l'aragonès — que abans no es coneixien... per que hi havia algú interessat en que no es coneguessin.

D'aquesta guerra hi ha qui en diu, lleugerament, guerra civil. S'equivoca, car els feixistes, amb les seves innombrables salvatjades, l'han fet incivil. D'aquesta guerra hi ha qui en diu, massa lleugerament, guerra entre germans. Mentida. Els homes honrats i dignes no poden ésser germans dels que assassinen infants, dels que assassinen obrers, dels que solen les dones amb la seva luxúria inmundada, dels que han dut les llàgrimes, el dol i la desesperació a tantes llars.

Açí tens aquest full, milicià. Aquest full volem que sigui l'historial de la IV Columna. I volem que el guardis per que serà el teu historial i anys a venir, rellegint-lo, podras dir als teus fills que, com bon català i com bon republicà, vas saber complir el teu deure.

LLUIS CAPDEVILA

Comissari de Premsa de la IV Columna Macià-Companys

ENDAVANT

¡Ja tenim diari a la Columna! Es deu a la infatigable i constant labor del bon amic Capdevila i ell es qui m'ofereix aquesta oportunitat—que jo agraeixo—de dirigir-vos uns mots.

I començo, demanant-vos un record emocionat, però plé d'orgull, pels nostres companys caiguts gloriosament, en defensa de Catalunya, de la República y de la Llibertat. Ells han entrat per la porta gran en la historia brillant de la nostra Patria.

Pero cal venjar-los. Venjar la seva mort es honrar la seva memoria. I vosaltres podeu fer-ho, i sabreu fer-ho.

Dies enrera, S. E. el President de Catalunya, digué que calia fer la moral de la guerra. Doncs bé, braus milicians de la 4.^a Columna «Macià-Companys»: vosaltres esteu a un pas d'assolir aquesta moral. El vostre comportament us hi ha atançat enormement. Cal no defallir i avençar sempre.

¡Que es pugui dir sempre que quan un milicià de la 4.ª Columna passa per un indret, no'l torna a creuar més que duent el llorer de la victòria!

Naturalment que en parlar així no ho faig pels de la vella guarda. Els que son aci des del primer dia, ja han escrit pàgines de gloria a tots els indrets del Front d'Aragó ón han estat cri-

Peró cada dia s'incorporen a la Columna, elements nous desitjosos de combatre el feixisme i atrets pel prestigi d'aquella. A aquests em dirigeixo segur de que sabrán igualar als veterans.

Jo em sento orgullós d'ésser el vostre Comissari Civil i vui sentir-me'n cada dia més.

Catalunya té una bandera, on la sang dels seus herois hi ha tenyit quatre barres damunt l'or de les gestes glorioses. I aquestes quatre barres, són també quatre sagetes que ens assenyalen el camí de la victòria final. Seguim-lo

Milicians de la Columna Macià-Companys! Per Catalunya i pels Presidents! Endavant!

JOAN MOLES

Comissari Civil de la IV Columna

9 gener 1937

Portada del número 1
de Catalunya Antifeixista,
el portantveu de
la Columna Macià-Companys,
dirigit per Lluís Capdevila.
ARF

Capdevila deixa la redacció de *La Humanitat* i va al front el setembre del 1936. Altres companys de *La Humanitat* ho fan també poc més endavant, com en Josep Maria Lladó. Anirà sovint a Barcelona. Així, en aquesta cronologia podem veure la seva activitat tant d'escriptura com de viatges en moments bèl·lics tan complexos:

Si ens fixem en la cronologia d'alguna de les activitats de Capdevila en guerra, podem veure com durant el 1937 participa activament en el comissariat de premsa de la Columna creant la revista *Catalunya Antifeixista*, que dirigeix. El 9 gener de 1937 hi apareix l'article editorial de portaveu de la Columna Macià-Companys i ho signa com a comissari de premsa. Farà sovint viatges a Barcelona i coneixem les dates per l'agenda de Companys, que els diaris fan pública amb les recepcions. Així, Companys el rep el 30 gener de 1937 amb Jaume Monclús, tinent secretari de la Divisió Macià-Companys, Josep Maria Benavent, cap sanitari, i ell com a comissari de premsa, segons *La Vanguardia* de l'endemà; també el 2 març de 1937 i el 5 d'agost de 1937, en nom de la columna, ja convertida en la 30 Divisió, lliuren al president Companys el seu bust, obra de l'escultor Víctor Moré. El 3 maig de 1938 torna a entrevistar-s'hi. El 17 setembre de 1938 qui el rep serà l'alcalde de Barcelona¹⁸ i és en qualitat de comissari de censura de guerra (*sic*).

Les seves col·laboracions seran habituals. Així, el març de 1938 col·labora al llibre *Presència de Catalunya*, que es lliura als soldats catalans al front amb textos d'escriptors catalans; el maig publica «A una mare italiana».¹⁹ Al juny s'anuncia el concurs, forma part del jurat del teatre de guinyol per als combatents que organitza el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya i en formarà part també: Andreu Avel·lí Artís, Francesc Trabal, Francesc Pujol i Enric Lluelles. El 15 de juny dicta una conferència a la Llar de l'Actor Català, organitzada pel grup literari Oasi; el 12 de juliol col·labora al número extraordinari de *Mi revista* al costat de càrrecs militars i polítics. Hi ha articles de diversos directors de diaris barcelonins: Lluís Almerich (*La Noche*), Artur Perucho (*Treball*), Francesc Aguirre (*El Día Gráfico*) i Josep Roig i Guivernau (*La Humanitat*). I de diversos articulistes siguin es-

criptors o polítics: Eduardo Zamacois, Margarita Nelken, Lluís Companys, Vicent Rojo, Jaume Serra i Hünter, Diego Martínez Barrio...

Continua escrivint regularment sobre teatre i altres aspectes generals a *La Humanitat*, *Amic* i *Meridià*, sense deixar de participar en altres activitats quan se li demanen, com la gasetada radiada «La vida literària a Catalunya»²⁰, fins al darrer moment, el 5 de gener de 1939, quan es fa públic²¹ el veredict del premi de la Generalitat de la Comissió Interventora d'Espectacles Públics de Catalunya del teatre de guerra, és el primer premi: *La crida del bosc*. *La Humanitat* felicita, dos dies després, al company de redacció.²²

Com a comissari de la columna, sabem que va promoure diverses iniciatives: del bust a Companys a una recopilació d'aliments pels habitants de la zona on és la Columna Macià-Companys. Aquestes iniciatives les comenta el diari d'on és enviat especial:

«Responent a la crida feta per la Comissaria de Premsa de la Quarta columna i a l'article publicat a *La Humanitat* pel nostre corresponsal de guerra Lluís Capdevila, les dones i nens catalans, per mitjà de la benemèrita institució "Ajut Català", ha tramés a Alcanyís un camió que conté mil sis-cents paquets de robes d'abric, sabates, joguines i material escolar per als nens aragonesos.

Aquests paquets de robes i joguines s'han repartit entre la població necessitada d'Alcanyís i s'estan organitzant expedicions a altres pobles d'aquest sector per tal que el poble d'Aragó, germà nostre, rebi l'ajut de les dones i els infants de Catalunya.»²³

20 Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista. 1936-1939*, Barcelona, Curial, 1994 p. 68.

21 Jordi Coca et al., *op. cit.*, p. 35.

22 «Cal consignar que el present és el quart premi de teatre que Lluís Capdevila aconsegueix. Abans la seva tasca havia aconseguit les primeres distincions en els concursos de teatre de i per a la guerra, de l'Agrupació d'Escriptors Catalans convocat per la Conselleria de Cultura de la Generalitat i, finalment del Teatre de Xoc.» *La Humanitat*, 7 de gener de 1939.

23 Vegeu l'entrevista a l'Annex i la notícia «Ajut Català a Alcanyís», *La Humanitat*, 15 de desembre de 1936.

18 *La Vanguardia*, 17 de setembre de 1938.

19 *Amic*, núm. 8-9, maig de 1938.

1937

Il·lustració del comissari
de premsa de la Columna Macià-
Companys, Lluís Capdevila,
a la plaça España d'Alcanyís,
publicada a *Última Hora*
el 10 d'abril de 1937.

CRISTÓBAL ARTECHE / AHCB-H

8.2. Les milícies: la Columna Macià-Companys

Esquerra organitza una columna amb el nom dels presidents catalans: la Columna Macià-Companys. I ho fa gràcies a l'organització de gran partit —amb diaris, casals i quadres— i amb un rerefons: disposar d'un poder polític en moments de trasbals i malgrat les suspicàcies de les centrals sindicals, que semblaven les dipositàries de les essències revolucionàries que miren les forces catalanistes com sospitoses de petitburgeses o gairebé filoconservadores pel seu sentit d'amor a la tradició, la del país és clar, no pas la ideològica i social integrista.

Capdevila, el mateix setembre de 1936, marxa cap al front amb la Columna Macià-Companys. Els diaris publiquen reportatges apoteòsics de la desfilada, pels carrers barcelonins d'aquell 5 de setembre, d'una Columna que a banda de voler esclafar el feixisme i els militars rebels vol oferir a la Generalitat unes unitats fidels enfront els incontrolats de la FAI. Companys, en l'acte públic d'homeinatge que recull tota la premsa de l'endemà, diu:

«Jo voldria, combatents, acompanyar-vos. El meu deure és ací; deure responsable, a vegades dolorós i amb un sacrifici profund. Nosaltres quedem ací per a contribuir a vetllar pels interessos i l'honor de la revolució i de la victòria.

Combatents que aneu a Aragó!

No guanyen solament les batalles els combatents, sinó també l'ambient de confiança, d'optimisme i de fortitud que els acompanya.

Els vostres braços no se sentiran forts, si l'ànima de Catalunya resta ací adolorida i angoixada per la temença o pel terror.

Combatents que aneu a Aragó! Porteu als germans d'aquelles terres el vostre cor per a estimar-los, la vostra sang per a alliberar-los.

Us endueu l'amor, l'entusiasme i l'admiració del vostre poble.

Que onegi la bandera sota el raig del sol, i que arreu resti escrit el símbol sagrat de Catalunya, Catalunya, Catalunya.

Visca la República!»²⁴

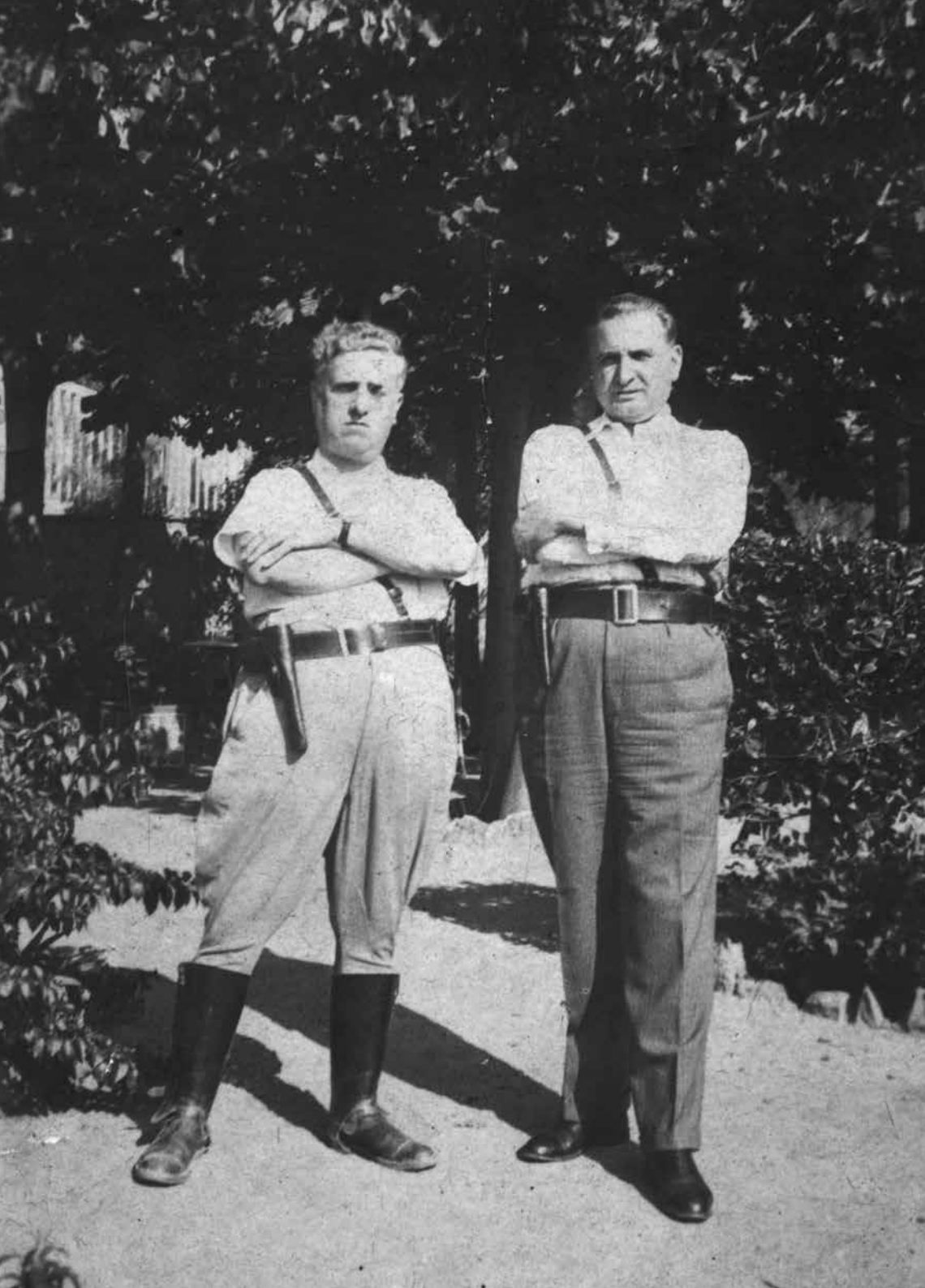
Capdevila també hi serà. A més de la crònica per *La Humanitat*, assumeix la revista *Catalunya antifeixista*, redactada a Alcanyís, que apareix a primers de gener. La història de la columna ha aparegut en aquesta mateixa col·lecció²⁵ i narra l'arribada a Alcanyís, els combats i la vida a les trinxeres, en el front d'Aragó, a Osca i Terol. Vicenç Guarner, Jesús Pérez Salas, el capità Alfred Molino, mort molt aviat al front, Enric Canturri en seran capdavanters i a les seves memòries i en l'estudi esmentat en serveix el record al costat d'altres testimonis com Víctor Torres, Jordi Pou... Fora bo de recordar-los *in situ*, a Vivel del Río i altres indrets del front, amb monòlits commemoratius com el franquisme feu amb la Quarta Divisió Navarresa i tantes i tantes d'altres. Un dels supervivents amb bona memòria, Víctor Torres, ho explica nítidament:

«Vam resistir trenta-tres mesos, i és un miracle amb la inferioritat de condicions i amb la poca-solta que regnava als nostres rengles. De coratge, aquella gent [la Columna Durruti, veïna de la Columna Macià-Companys] tant com vulguis, però des del punt de vista de l'enfocament polític o social estàvem a les antípodes. Ells volien el comunisme llibertari. Anaven pels pobles, ho requisaven tot i col·lectivitzaven tot el que vulguis. Ara: eren un pòsit de valentia. Era gent al límit de la desesperació. Lluitaven per un demà que significava una millora de la seva situació. La nostra posició era molt difícil: defensàvem uns principis de luxe en aquells moments, defensàvem un benestar, un estatus ideològic, una autonomia per Catalunya, un règim de llibertats, llibertat d'expressió, de pensament; representàvem un respecte de la família, del folklore, de la cultura i la llengua. Ells, el que volien era la revolució social, l'abolició de la propietat, l'amor lliure... Ens vam trobar units davant un enemic comú, perquè Franco era tan enemic nostre com seu, i no ens va tocar més remei que unir-nos, aquesta era la trista situació.»²⁶

25 L'obra d'Hernández-Iñiguez narra l'acció dels 2.000 voluntaris formats en cinc batallons. De *La Humanitat* ultra en Capdevila, hi ha voluntari el linotipista Montserrat. A més dels corresponsals volants, fotògrafs, etc.

26 A més de les seves *Memòries polítiques i familiars*, exposa els seus records del front d'Aragó a Judit Camps i Emili Olcina, *Les milícies catalanes al front d'Aragó*, Barcelona, Laertes, 2006, p. 362-363.

24 *La Humanitat*, 6 de setembre de 1936.

Caldes de Montbui, 1937

Lluís Capdevila amb un company
de guerra.

CCM

En aquest context la cultura, la propaganda, el periodisme, podia ser un luxe i Capdevila s'hi implica plenament: escriu, viatja, fa conferències, organitza revistes i activitats, promou la solidaritat... És el combat de l'estilogràfica, com narra brillantment. Un treball eficaç en el marc d'una lluita, d'una guerra on els paràmetres ideològics són vitals atenent que constituïran els reforços, la munició, la continuïtat en una guerra llarga, molt llarga entre dues concepcions de la vida.

Durant els dos primers mesos de guerra Capdevila publica articles referits a la dimensió ideològico-propagandística del conflicte. Així, a «Queipo de Llano cabdill tavernari»²⁷ escriu sobre aquest personatge qualificant-lo de «simius primigenius escapat d'un atlas d'història natural i disfressat de militar». Això és el més suau que li dedica. A «L'escriptor i el poble» reclama foragitar els escriptors que s'han afegit als rengles de la revolució. «Cal que els que han servit a les ordres de la *Iglesia, de los príncipes y de los guerreros*» ara no poden ser revolucionaris sigui «per covardia o per oportunisme a la causa del poble».²⁸ Capdevila serà un dinamitzador de la cultura revolucionària²⁹ o, sempre a *La Humanitat*, la tralla dels emboscats.³⁰

Rovira i Virgili glosa aquesta acció militar en la seva columna diària a *La Humanitat* i ho fa amb mots sentits quan des de la rereguarda hom insinuava que el front d'Aragó era d'una passivitat absoluta. Certament Miaja reclamava la presa d'Osca o, s'albirava, Saragossa però els voluntaris necessitaven d'intendència a armament pesat i aviació per guanyar, no només coratge, tot i així els resultats són prou vàlids militarment parlant:

«En el front aragonès —llunyà front dels catalans— ha recomençat la nostra activitat ofensiva. Hi ha combats als Pirineus, al nord i al sud d'Osca, al nord i al sud de l'Ebre.

27 Lluís Capdevila, «Queipo de Llano cabdill tavernari», *La Humanitat*, 21 d'agost de 1936.

28 Lluís Capdevila, «L'escriptor i el poble», *La Humanitat*, 18 d'agost de 1936.

29 Per exemple: «Llibres per als lluitadors», *La Humanitat*, 15 d'agost de 1936.

30 Lluís Capdevila, «El mite de les dues Espanyes», *La Humanitat*, 23 d'agost de 1936; «Aristocràcia», *La Humanitat*, 10 de setembre de 1936; etc.

La iniciativa és nostra, i els primers resultats són bons.

No sabem l'abast que tenen o poden tenir les operacions en curs. No sabem si es tracta d'una ofensiva a fons o bé de simples provatures al llarg de les línies de contacte. Però el fet —el fet importantíssim— és que al front d'Aragó es lluita intensament i que l'atacant és l'exèrcit del poble.

[...] Mentrestant, el fet satisfactori i encoratjador és que s'ha trencat la calma al front aragonès i que les nostres forces hi combaten bravament i victoriosament.»³¹

Capdevila, un periodista amb experiència i dots d'escriptor, trametrà informacions telefòniques³² a *La Humanitat*, que les publicarà sovint al costat de notes d'agència o d'altres corresponsals. La seva principal aportació, però, seran les cròniques, representatives de l'atmosfera al front. Són més d'un centenar en un any i mig i comencen majoritàriament en contraportada i en algun cas excepcional en portada, i gairebé sempre continuen a l'interior. Ben aviat el front d'Aragó no serà un destí còmode —arriben ferits i els morts seran abundosos—, tal com es pot respirar a l'entrevista que li fa —pel *Butlletí d'ERC de la Federació de Barcelona*— a un ferit de la Columna i reproduïda a *La Humanitat*.³³

31 Antoni Rovira i Virgili, «Combats a Aragó», *La Humanitat*, 10 d'abril de 1937.

32 El corresposnal informa amb contundència: «La cavalleria mora va quedar completament metrallada; en conjunt, i pel que es va poder veure, en els atacs d'ahir i d'abans d'ahir, els rebels varen tenir més de mil cinc-cents baixes. Nosaltres, gràcies al comportament heroic dels milicians, que van lluitar amb una serenitat exemplar, vàrem tenir poques baixes d'importància. Creieu que era emocionant veure com es batiem al crit de "Visca la República!" i "Visca Catalunya!" i acaba la informació dels combats: «Remarqueu sobretot l'heroïcitat dels nostres milicians i digueu que l'enemic per aquest costat no passarà, i us ho dic sincerament sense ganes de fer frases». «La lluita al front d'Alcanyís. Els facciosos han tingut més de mil baixes», *La Humanitat*, 21 de febrer de 1937.

33 «La lluita al front d'Aragó. Tres-cents milicians de la Divisió Francesc Macià-Lluís Companys, d'ERC, aguantaren l'investida de més de cinc mil mercenaris feixistes. Parla el primer ferit evacuat del front de combat», *La Humanitat*, 25 de febrer de 1937.

Alcanyís, 20 setembre 1936

Lluís Capdevila, comissari de premsa de la Columna Macià-Companys conversant amb els milicians.

Rere seu Josep Roig i Guivernau, redactor en cap d'*Última Hora*.

AGUSTÍ CENTELLES / CDMH

Cròniques de guerra

9

Les seccions en les quals apareixen les cròniques de guerra de Capdevila tindran diversos títols: A *La Humanitat* «Del front de guerra» (setembre 1936 - maig 1938) i «La guerra. Història i anècdota» (maig 1938 - gener 1939); a *Amic* «Carnet de guerra»; i a *Meridià* «Un català en terres d'Aragó». Una selecció de les cròniques de *La Humanitat* del període inicial del conflicte, més d'altres d'inèdites, les aplega en un llibre editat per ell mateix que titula *Diari de guerra*¹ i li dóna una imatge d'obra vinculada al to personal, íntim. La portada és contundent: una bomba que cau en primer pla. Idèntica imatge que el cartell de l'exposició «Set mesos de guerra» que el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya havia preparat a la plaça de Catalunya: les bombes que implicaven el domini de l'aire, la fortalesa material de l'enemic i, doncs, un cert sentit d'impotència i alhora d'heroïcitat.

Al pròleg, signat a Alcanyís, on s'ubica la caserna de la Columna Macià-Companys al front d'Aragó, el 12 de novembre, fa referència a la justícia i la llibertat, títol del seu anterior recull d'articles, i a la necessitat de lluitar. Exposa la seva posició en els moments inicials de la guerra tot afirmant: «Encara que hom oblida els deures amb facilitat, jo ja he complert el meu —dit sigui sense cap mica de vanitat— anant-me'n al front i escrivint aquest llibre.»

El recull, els dos centenars de cròniques que apleguem, és molt unitari i el podríem caracteritzar en dos grans eixos:

- 1r. Vivències i anècdotes de to humà des del front.
- 2n. Consideracions generals i comentaris ideològics amb afany de propaganda sobre el conflicte.

Són reflexions a partir d'una observació atenta i des d'una ploma amena que ha conreat el diàleg teatral i la narrativa popular. El resultat serà una crònica molt acolorida, molt viva, mengívola com una conversa nexa entre l'article d'opinió, la narració breu i el reportatge.

Les cròniques apareixen a *La Humanitat*, segueixen un ordre cronològic d'acord amb les vivències, del viatge d'anada fins el moment de cloure la sèrie per forces d'ordre major. Capdevila vol fer un llibre, ho escriu a la crònica XIV,

¹ Lluís Capdevila, *Diari de guerra*, Barcelona, [s.n.], 1937.

Taula 5. Aspectes ideològics a les cròniques de Capdevila

El seu pensament, i més enllà de la justícia i la llibertat, temes consubstancials en la seva obra, apareix de forma constant, així

Republicanisme

«Els republicans autèntics es veieren bandejats de la República» (pròleg de *Diari de guerra*)

Catalanisme

«És Catalunya, és el millor de Catalunya —la seva joventut- que, sense distinció d'ideologies, es presenta a la lluita i es disposa a triomfar» (crònica XXXVIII de *Diari de guerra*).

«Ací no hi ha d'haver FAI, ni POUM, ni Esquerra, ni socialistes, ni comunistes: ací únicament hi ha d'haver antifeixistes. Quan hàgim triomfat cada u recobrarà la seva personalitat política i social.» (crònica XVI de *Diari de guerra*).

Solidaritat

«M'han dit algun una cosa ben dolorosa: m'han dit que aquests infants madrilenys no s'amaguen en injuriar Catalunya i els catalans; que es queixen de tot; que tot ho troben malament: que s'omplenen la boca amb tots els fàstics i banjanades que contra els catalans han estat dites a Madrid. Aquest és el fruit d'una política vil, d'una política d'incomprensió» (crònica XIII de *Diari de guerra*).

Compromís

«He vist els nostres milicians, els que ho han deixat tot —família, amics, comoditats— per a venir a lluitar per la llibertat i la dignitat del nostre poble. I els he vist que pateixen fred i soledat i tota mena d'incomoditats: sense poder aixoplugar-se sense poder encendre foc, als llocs més perillosos d'avançada, a menys d'un quilòmetre de l'enemic...» (crònica XV de *Diari de guerra*).

Guerra

«He arribat a aquest poble, on passaré la nit, a la poca estona d'haver-lo canonejat l'artilleria facciosa. [...] El poble és un clam d'angúnia, de por, de pànic, d'horror, de desesperació. La gent, homes i dones, vells i joves [...] emplena els carrers i la plaça del poble. Les dones ploren i criden com Eumènides, amb les cabelleres despentinades. Els homes enlairen el puny clos vers on suposen que hi ha l'enemic.» (crònica XLV de *Diari de guerra*)

Anticlericalisme

«Com que la vida, però, té paradoxes cruels, aquestes doctrines serviren per a bastir un dels negocis més lucratius i més innobles: l'Església Catòlica Apostòlica i Romana, que ha desvirtuat totes les doctrines del Crist, que les ha mixtificades, que les ha envilides i les ha llançades al fang. L'Església ha caigut perquè la negra sotana del capella havia eclipsat la blanca túnica de Jesús...» (crònica XXXVI de *Diari de guerra*).

és més, considera les notes que va publicant com a llibre i té la voluntat de seguir-lo talment com un dietari. L'ha batejat *Diari de guerra* i en parla en el conjunt de l'obra (crònica XVI). En aquest període entre setembre de 1936 i març del 1937 publica regularment a *La Humanitat*, que arriba al front amb facilitat, ho sabem per les imatges i testimoniatges dels protagonistes, i seguirà, com en el període posterior fins a la fi de la guerra, escrivint en revistes com *Amic*, *Meridià*... i teatre, destacant *Nadal en temps de guerra* i l'encara per estrenar *La crida del bosc*.

Ací rau un altre mèrit de Capdevila: la constància en les cròniques, no són les ocasionals d'un viatger són les d'un escriptor passat a soldat i que escriu durant tot el conflicte on hi ha front. Capdevila no fa el paper d'ideòleg ni de teòric, no justifica, argumenta i exposa bateries conceptuals. Al mateix diari hi col·labora Antoni Rovira i Virgili amb encert i eficàcia periodística.² Simplement, i ací un altre mèrit, és com a escriptor compromès que aspira, plenament, a narrar la realitat que veu des de la perspectiva pròpia de la seva visió personal amb les referències ideològiques que acabem de veure en la taula anterior i que conformen el seu pensament.

Són cròniques de guerra d'un escriptor, no articles ideològics d'un polític. Algunes apareixen publicades i altres no, ho veurem més avall, tanmateix les arranja sense reescriure-les. Per exemple a «Els "bons" són els dolents» escriu al diari: «Hi ha una fonda i una altra fonda», ho esmena, és clar, per: «Hi ha dues fondes», canvia també «honorat» per «honrat», afegeix algunes frases, elimina mots innecessaris, en substitueix altres —rebels/feixistes—, etc. Perquè el text guanyi contundència narrativa i força ideològica.

Tot i la censura, cal veure com hi ha un comportament molt ingenu, escriu a «Una nit a les avançades» «He arribat a aquest poble, per una elemental discreció no puc dir de quin poble es tracta...» i en tancar la crònica, per rutina ho fa, signa Lécera i no se li censura (!).

Apleguem les cròniques que apareixen al llibre i anotem la data de publicació, així poden contemplar-se les que procedeixen de premsa i les reescrites, així com les posteriors.

Les cròniques al Premi Almirall

Capdevila es presenta als premis literaris de la Generalitat, són els de poesia, teatre, novel·la i assaig als quals s'hi afegeixen el Narcís Oller de narrativa i Valentí Almirall, aquest «destinat al millor treball periodístic publicat a Catalunya en la nostra llengua».³ Les bases indiquen que la data de publicació, o estre-

2 Podem veure la seva ideologia, a *La Humanitat*, en la introducció de Josep Maria Roig i Rosich, «La guerra que han provocat», *Selecció d'articles sobre la guerra civil espanyola*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 6-75.

3 *Diari Oficial de la Generalitat*, 1 de novembre de 1937.

1937

Diari de guerra és un recull dels articles publicats a la secció «Del front de guerra» a *La Humanitat*.

ARF

Taula 6. Relació d'obres presentades al premi Almirall convocat per la Generalitat de Catalunya

Autor	Obra	Vots a cada votació				
		1a	2a	3a	4a	5a
Antoni Rovira i Virgili	<i>Quinze articles</i>	5	5	5	5	3
Ferran Soldevila	<i>Tres articles</i>	5	5	4	4	2
Lluís Capdevila	<i>Diari de guerra</i>	5	4	*3-3	1	
Josep Sol	<i>Articles</i>	4	**3-3	3-2		
Jaume Passarell	<i>El soldat que passa</i>	3	3-2			
J. Planes i Mundet	<i>Deu articles</i>	1				
Anna Murià	<i>Cinc articles</i>	1				
F. Grau Ros	<i>Recull d'articles</i>	1				
Lluís Capdevila	<i>Un home, un llibre, un poble</i>	0				
J. M. Imbert	<i>La nova economia</i>	0				
Lluís Calbetó	<i>Escola Nova-Vida Nova</i>	0				
Manuel Valldeperes	<i>La força social del teatre</i>	0				
Manuel Valldeperes	<i>La missió de la joventut espanyola</i>	0				
R. Vayreda	<i>T. E. Lawrence o un model d'aventurers</i>	0				
Josep Banque i Feliu	<i>A cadascú el seu merescut</i>	0				
Joaquín Álvarez	<i>El periodismo en Barcelona</i>	0				
Joan Pagès i Gimó	<i>Premsa: la seva evolució i tendències</i>	0				
M. P.	<i>Vuit articles</i>	0				
J. Vilaró i Llach	<i>La incògnita de l'home</i>	0				
F. R. G.	<i>Lletres als amics anònims</i>	0				

* Empat. El guanya Capdevila i es retira Sol.

** Empat. El guanya Sol i es retira Passarell.

Font: Per la relació *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 344, 10 de desembre de 1937, p. 1.043, i per les votacions *La Vanguardia*, 9 de desembre de 1937, p. 2.

na, ha de ser entre la convocatòria —agost— i el 31 d'octubre. El veredicté serà el desembre. El jurat del premi és presidit per Jaume Serra i Hünter i com a secretari Rafael Tasis i Marca. En formen part també: Prudenci Bertrana, Lluís Muntanyà i Just Cabot, suplent, Agustí Bartra. Es reuní el 8 de desembre i Bartra substitueix Bertrana. S'hi presenten vint treballs, que veiem en la taula número 6, i on recollim també les votacions.

Per aquest premi va recollir una selecció molt extensa, tot i que hi ha confusió de títols, per exemple «Nadal en temps de guerra» apareix en la sèrie «Del front de guerra» (1 de gener de 1938) i Capdevila l'inclou també al llibre *Diari de guerra* i, tot i el títol idèntic són dos articles diferents. Tanmateix, quatre articles de *Diari de guerra* no aparegueren abans en premsa. Foren només escrits i presentats al premi i després, com a llibre, publicat de forma unitària. Aparegut el llibre, seguí publicant cròniques. Fins i tot és possible que la secció nascuda el setembre aparegués precisament pel premi que havia estat convocat el juliol.

Diari de guerra forma part dels fons de llibres que el Servei de Biblioteques al Front ofereixen, des del 1937, als catalans mobilitzats mitjançant la xarxa de biblioteques ambulants, vinculada a la Institució de les Lletres Catalanes, iniciativa que va regularitzar la iniciativa de l'Agrupació d'Escriptors Catalans que enviaven llibres als soldats del front d'Aragó. A la Biblioteca Pública de Tarragona es conserva un fons de 312 títols, atès que la ciutat fou subcentral del Servei de Biblioteques del Front, front Sud d'Aragó. I d'ací s'enviaven, com des de Cervera, llibres als soldats ferits a hospitals o directament al front.⁴

Guanyarà Antoni Rovira i Virgili amb tres vots i Ferran Soldevila amb dos. El premi és ben atorgat. El mateix Soldevila a les seves memòries afirma: «crec que jo hauria votat el mateix».⁵ L'obra apareix publicada el mateix 1938 per la Institució de les Lletres Catalanes i fou reeditada el 1985. Rovira i Virgili hi publica l'important pròleg

«Com vaig ésser periodista» a petició de Joan Oliver, de la Institució de les Lletres Catalanes. Rovira i Virgili era, i és, considerat el més important periodista de les esquerres de la primera meitat del segle XX. Que fos poc conegut pel silenci forçat del franquisme és una altra història.

Capdevila tindrà dues seccions a *La Humanitat* en guerra. La primera, «Del front de guerra», anirà del setembre quan marxa a la Puebla de Híjar fins a l'abril del 1938, i la segona del seu retorn a Barcelona en aquesta data fins al gener de 1939. A aquesta secció publica un centenar llarg de cròniques. Posteriorment a la ruptura del front farà una nova secció que titularà «La guerra. Història i anècdota». Hi publicarà trenta-dos articles, el primer és «Com vénen a Espanya els legionaris de Mussolini», del 31 de maig de 1938, i el darrer és «Paraules als soldats catalans», del 22 de gener de 1939. També es presentarà a l'edició del concurs de la Generalitat que no va guanyar, ho farà amb «Set articles» publicats a *Amic* i a *La Humanitat*.⁶ Tampoc guanyarà.

El viatge que fa Capdevila per terres d'Aragó es pot reconstruir amb facilitat atès que ubica i data les cròniques, tanmateix no les podem ordenar amb fidelitat absoluta perquè la majoria van datades només amb el mes, de forma genèrica. Són, d'altra banda, publicades no només per ordre de recepció sinó amb altres criteris: actualitat de l'esdeveniment, oportunitat o interès del contingut, extensió, etc.

Les cròniques són un gènere periodístic sobre el que hem teoritzat en relació a la Guerra Civil espanyola. Així, a la introducció de l'antologia *Madrid en guerra* on aplegàvem cròniques de guerra de franquistes i republicans⁷ i en visió de conjunt⁸, on analitzàvem els aspectes de contingut comuns —la ideologia subjacent, el valor pro-

6 Es conserva còpia mecanografiada del que Capdevila presentà a la Biblioteca de Catalunya (ms. 6539). Són: «Un capellà»; «Un objectiu militar»; «Ha mort un infant»; «Els ulls»; «L'odi»; «A una mare italiana»; «Ha passat el crim» i «Un home, un llibre, un poble». Aquest va numerat com a VIII tot i que el títol és de set articles. Tenen el títol comú «La guerra».

7 Josep Maria Figueres, *Madrid en guerra. Crònica de la batalla de Madrid, 1936-1939*, Barcelona, Planeta de Agostini, 2006, p. 7-30.

8 Josep Maria Figueres, «Periodismo de guerra: las crónicas de la guerra civil española», *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, núm. 11, Madrid, UCM, 2005, p. 279-291.

4 *El servei de Biblioteques del front. Catàleg dels llibres conservats a la Biblioteca Pública de Tarragona*, <www20.gencat.cat/docs/biblioteques/BP_Tarragona/Documents/Arxiu/front.pdf>, [consulta: 1 de setembre de 2009]

5 Ferran Soldevila, *Al llarg de la meua vida, I (1926-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1970, p. 409.

pagandístic com a recurs d'enlairament de la moral col·lectiva, etc.— que posseeixen. A Catalunya, quan hi ha oportunitat fora de la calma del front o els temes tabús com els bombardeigs, hi ha cròniques, i abundoses. Agustí Cabruja o Narcís Lloveres a *L'Autonomista* o Joaquim Grau a *La Rambla*, i molts d'altres, narraran el que succeïa al front amb realisme eficaç no allunyant-se dels models de llenguatge dominants.⁹

Les cròniques catalanes de Capdevila disposen d'un tret específic molt peculiar, més enllà de la visió de la crítica literària que ací no ens interessa, és el realisme més enllà de la magnificació i exaltació dels propis valors, si els soldats són infants ho diu, res de «rudes i grànics combatents» —tanmateix, no s'està d'elogis—, però és un realisme molt adient: «vaig brut com una guilla i tinc una migranya espantosa», un llenguatge directe que ens acosta a la realitat. No es desfà en elogis gratuïts ni aspira a mostrar una èpica amb el llenguatge, l'enlairament el fa amb la situació, amb l'exposició freda i nua del que veu: aquest és el mèrit d'un conjunt de cròniques que han restat amagades i pràcticament desconegudes des que aparegueren, unes en llibre, altres en el diari *La Humanitat* i les revistes *Amic* i *Meridià*, publicacions de guerra.

⁹ Per exemple: Joaquim Grau, corresponsal especial en la secció «*La Rambla* al front d'Alcanyís» escriu: «Full de guerra. En un gest d'una heroïcitat i grandesa idèntic al dels defensors de Madrid, els homes de la Divisió Macià-Comanys resistiren i repel·liren un atac violent», *La Rambla*, 5 de gener de 1937.

Taula 7. Itinerari de Lluís Capdevila pel Front d'Aragó

	Datació	Publicació
1936		
Puebla de Híjar	9	12 setembre
Alcanyís	10	16 setembre
Lécera	11	17 setembre
Azuara	nc	22 setembre
Alcanyís	18	23 setembre
Alcanyís	24	27 setembre
Barcelona	nc	29 setembre
Calaceit	setembre	30 setembre
Alcanyís	setembre	2 octubre
Monroig	octubre	3 octubre
Alcanyís	octubre	9 octubre
Alcanyís	octubre	10 octubre
Alcanyís	octubre	13 octubre
Azuara	octubre	15 octubre
[autocensura]	nc	14 octubre
Alcubierre	octubre	20 octubre
Alcanyís	octubre	21 octubre
Barcelona	octubre	22 octubre
Calaceit	octubre	1 novembre
Alcanyís	novembre	15 novembre
Alcanyís	novembre	20 novembre
Utrilles	novembre	28 novembre
Utrilles	novembre	29 novembre
Fuenferrada	desembre	15 desembre
Quarta columna	nc	21 desembre
Alcanyís	desembre	23 desembre

	Datació	Publicació
Alcanyís	desembre	27 desembre
1937		
Vivel del Río	febrer	18 febrer
Alcanyís	nc	9 abril
Alcanyís	maig	23 maig
Alcanyís	1	27 maig
Alcanyís	1	30 maig
Azaila	maig	5 juny
Alcanyís	juny	15 juny
Alcanyís	juny	23 juny
Alcubierre	juny	25 juny
Valdealgoría	juny	29 juny
Alcanyís	juny	6 juliol
Calanda	juliol	13 juliol
Alcanyís	juliol	29 juliol
Calanda	juliol	22 juliol
Alcanyís	juliol	31 juliol
Alcorisa	juliol	8 agost
Alcorisa	juliol	10 agost
Martin del Rio	agost	18 agost
Alcanyís	agost	21 agost
[censurat]	[censurat]	1 setembre
Alcanyís	setembre	7 setembre
Alcanyís	3	9 setembre
Calanda	setembre	12 setembre
Calanda	setembre	14 setembre
Sierra Gorda [Belchite]	agost	18 setembre

	Datació	Publicació
Sierra Gorda [Belchite]	agost	22 setembre
Azuara	setembre	22 setembre
Sierra Gorda [Belchite]	agost	24 setembre
Sierra Gorda [Belchite]	agost	30 setembre
Cerro del Alcalde [Belchite]	nc	7 octubre
Monte Lobo [Belchite]	nc	13 octubre
Monte Lobo [Belchite]	nc	15 octubre
Monte Lobo [Belchite]	nc	16 octubre
Monte Lobo [Belchite]	nc	21 octubre
Belchite	nc	24 octubre
Belchite	nc	27 octubre
Alcorisa	2	28 octubre
Lleida	3	7 novembre
Puebla de Albortón	nc	14 novembre
Puebla de Albortón	novembre	24 novembre
Belchite	novembre	4 desembre
Front d'Aragó	desembre	15 desembre
Front d'Aragó	desembre	15 desembre
Front d'Aragó	desembre	22 desembre
1938		
Front d'Aragó	desembre	1 gener
Front d'Aragó	gener	5 gener
Front d'Aragó	gener	7 gener
[segona línia del front]	nc	24 febrer
Alcanyís	agost	25 març

227 articles

Criteris editorials

Presentem els 227 articles de guerra que Lluís Capdevila va escriure. El gruix d'aquests els va publicar a *La Humanitat*, però també n'hem trobat uns pocs a d'altres publicacions com *Amic*, *Catalans!*, *Meridià*, *Mi revista*, *Moments* i *Hora de España*.

Pel que fa a la llengua, respectem la inicial i presentem els textos en la grafia original, amb totes les característiques formals, lèxiques... Tal com apareguren publicats. Només hem arranjat les errades tipogràfiques, la puntuació i l'accentuació, quan calia, i la regularització de l'ortografia d'acord amb els criteris actuals. I hem corregit topònims utilitzant la forma considerada normativa avui dia en llengua catalana (Belchite/Belxite; Alcanyís/Alcanyic...). Tanmateix, el criteri dominant ha estat la màxima fidelitat a l'original.

J.M.F.

Monte Aragón, 1 octubre 1936

Milicians llegint *La Humanitat*, el diari d'Esquerra on Lluís Capdevila publicava les seves cròniques de guerra des del front d'Aragó.

AGA

		1936
1	L'hora de la victòria	La Humanitat1 agost
2	Sembradors de vents.....	La Humanitat2 agost
3	Cabdills de sainet	La Humanitat4 agost
4	La República ha d'acabar amb Joan March	La Humanitat5 agost
5	L'església espanyola bel·ligerant	La Humanitat7 agost
6	Fora de la llei.....	La Humanitat8 agost
7	Un frare en una barricada.....	La Humanitat9 agost
8	Màxim culpable	La Humanitat11 agost
9	10 d'agost.....	La Humanitat12 agost
10	Dones catalanes.....	La Humanitat13 agost
11	Veü d'alerta.....	La Humanitat14 agost
12	Llibres per als lluitadors.....	La Humanitat15 agost
13	L'escriptor i el poble	La Humanitat18 agost
14	Amb els uns i amb els altres.....	La Humanitat19 agost
15	Ara fa un mes	La Humanitat20 agost
16	Queipo del Llano cabdill tavernari.....	La Humanitat21 agost
17	La por.....	La Humanitat22 agost
18	El mite de les dues Espanyes.....	La Humanitat23 agost
19	Enric Fontbernat.....	La Humanitat26 agost
20	Una mare.....	La Humanitat29 agost
21	Campanes redimides.....	La Humanitat1 setembre
22	Passen els milicians.....	La Humanitat2 setembre
23	Paraules d'elogi a Romain Rolland.....	La Humanitat3 setembre
24	Mitjancers.....	La Humanitat4 setembre
25	Saber morir	La Humanitat9 setembre
26	Aristocràcia.....	La Humanitat10 setembre
27	Nit al tren. Terres d'Aragó.....	La Humanitat12 setembre
28	Els «bons» són els dolents	La Humanitat15 setembre
29	Alcanyís, aire de jota. «Dona'm un trosset de bandera...»	La Humanitat16 setembre
30	Estampa d'Alcanyís.....	Diari de guerra inèdit
31	Dramatis personae	Diari de guerra inèdit
32	Més personatges que intervenen en aquesta acció dramàtica.....	Diari de guerra inèdit
33	Recorrent les nostres avançades.....	La Humanitat17 setembre
34	La pira tràgica. El nou ordre revolucionari.....	La Humanitat19 setembre
35	Hores de crim i de vilesa.....	La Humanitat22 setembre
36	L'espia	La Humanitat23 setembre

37	Entusiasme, entusiasme per damunt de tot!	La Humanitat	27 setembre
38	D'Alcanyís a Barcelona en camió.....	La Humanitat	29 setembre
39	La terrible responsabilitat de matar.....	La Humanitat	30 setembre
40	Rosa Domènec, alferes.....	La Humanitat	2 octubre
41	Un hospital de sang.....	La Humanitat	6 octubre
42	Són els de la Barceloneta!	La Humanitat	7 octubre
43	Banderes catalanes en terres d'Alcanyís	La Humanitat	8 octubre
44	Els de Caldes!.....	La Humanitat	9 octubre
45	Un dinar al front de Bujaraloz. Terres de tragèdia.....	La Humanitat	10 octubre
46	Cal no oblidar-los	La Humanitat	13 octubre
47	Una nit a les avançades.....	La Humanitat	14 octubre
48	Fuendetodos	La Humanitat	15 octubre
49	Els redemptors d'Espanya.....	La Humanitat	16 octubre
50	L'home que ha estat a Saragossa.....	La Humanitat	17 octubre
51	Hores de combat	La Humanitat	18 octubre
52	A la línia de foc.....	La Humanitat	20 octubre
53	Catalunya a Aragó.....	La Humanitat	21 octubre
54	Parèntesi	La Humanitat	22 octubre
55	Infants madrilenys a Catalunya	La Humanitat	31 octubre
56	La columna d'ultratomba	La Humanitat	1 novembre
57	Marxes i contramarxes.....	La Humanitat	3 novembre
58	Retorn al front.....	La Humanitat	10 novembre
59	Madrid, únicament.....	La Humanitat	11 novembre
60	Davant d'un ferit	La Humanitat	13 novembre
61	Pérez Salas	La Humanitat	15 novembre
62	Un rellotge, un full de paper.....	La Humanitat	18 novembre
63	Utrillas (I).....	La Humanitat	20 novembre
64	Utrillas (II).....	La Humanitat	28 novembre
65	Utrillas, encara (i III).....	La Humanitat	29 novembre
66	Camins de nit i de neu	La Humanitat	6 desembre
67	A dos quilòmetres del combat.....	La Humanitat	12 desembre
68	Sota les bales enemigues	La Humanitat	15 desembre
69	Uns presoners	La Humanitat	18 desembre
70	Un gos ferit	La Humanitat	19 desembre
71	Infants i dones de Catalunya	La Humanitat	20 desembre
72	Un noble gest de fraternitat.....	La Humanitat	23 desembre
73	Nadal en temps de guerra.....	La Humanitat	24 desembre
74	L'aportació de Catalunya.....	La Humanitat	27 desembre
75	La mort heroica del capità Molino	La Humanitat	31 desembre
1937			
76	A unes dones que ploraven la mort d'un milicià	La Humanitat	9 gener
77	Un bell gest.....	La Humanitat	22 gener
78	Els tres germans.....	La Humanitat	28 gener
79	Diàleg de l'estilogràfica i la pistola	La Humanitat	29 gener
80	El bressol buit	La Humanitat	3 febrer
81	L'exemple dels vells	La Humanitat	10 febrer
82	El pesombre de la rereguarda	La Humanitat	18 febrer
83	El comissari del poble.....	La Humanitat	21 febrer
84	Cant a les mares dels milicians morts.....	La Humanitat	24 febrer

85	L'ofensiva facciosa	La Humanitat	26 febrer
86	La colla d'«Arriba España».....	La Humanitat	3 març
87	L'heroisme	La Humanitat	4 març
88	L'ametller florit	La Humanitat	7 març
89	Carta que no arribarà al seu destí.....	La Humanitat	11 març
90	Refugiats.....	La Humanitat	17 març
91	La pobresa és un crim	La Humanitat	20 març
92	L'esguard en la llunyania.....	La Humanitat	26 març
93	L'ombra gloriosa	La Humanitat	27 març
94	Crònica de la Divisió Francesc Macià - Lluís Companys.....	La Humanitat	6 abril
95	Lluís Bagaria a Aragó.....	La Humanitat	9 abril
96	«Això és intolerable».....	La Humanitat	23 maig
97	El fill	La Humanitat	27 maig
98	Els que lluiten amb nosaltres	La Humanitat	30 maig
99	Versos de la revolució.....	La Humanitat	2 juny
100	Un hospital a Azaila (I).....	La Humanitat	5 juny
101	Un hospital a Azaila (i II).....	La Humanitat	11 juny
102	Sol, mosques, pols.....	La Humanitat	15 juny
103	Responsabilitat.....	La Humanitat	22 juny
104	Un home important	La Humanitat	23 juny
105	La lliçó de la guerra	La Humanitat	25 juny
106	Història edificant d'uns presoners	La Humanitat	27 juny
107	Parla un pare	La Humanitat	29 juny
108	Tombes catalanes en terres d'Aragó.....	La Humanitat	1 juliol
109	Un bell gest d'adhesió	La Humanitat	6 juliol
110	No oblideu els que lluiten.....	La Humanitat	10 juliol
111	Els que s'enriqueixen amb la guerra.....	La Humanitat	13 juliol
112	Refugiats.....	La Humanitat	22 juliol
113	L'home de la victòria.....	La Humanitat	28 juliol
114	La boca.....	La Humanitat	31 juliol
115	Germà obrer	La Humanitat	5 agost
116	La pietat és un llast (I).....	La Humanitat	8 agost
117	La pietat és un llast (i II)	La Humanitat	10 agost
118	Una mica de terra	La Humanitat	18 agost
119	S'ha passat un «torero».....	La Humanitat	21 agost
120	La guerra i els periodistes.....	La Humanitat	25 agost
121	Paraules als soldats del camp rebel	La Humanitat	27 agost
122	Veus en la nit	La Humanitat	1 setembre
123	El general Pozas al front.....	La Humanitat	5 setembre
124	L'ofrena d'una bandera.....	La Humanitat	7 setembre
125	Avui fa un any	La Humanitat	9 setembre
126	Queden monges, encara.....	La Humanitat	12 setembre
127	Els pobles que desperten.....	La Humanitat	14 setembre
128	L'ofensiva contra Belchite (I)	La Humanitat	18 setembre
129	L'ofensiva contra Belchite (II).....	La Humanitat	22 setembre
130	L'ofensiva contra Belchite (III).....	La Humanitat	24 setembre
131	L'ofensiva contra Belchite (IV)	La Humanitat	30 setembre
132	L'ofensiva contra Belchite (V)	La Humanitat	2 octubre
133	L'ofensiva contra Belchite (VI).....	La Humanitat	7 octubre
134	L'ofensiva contra Belchite (VII).....	La Humanitat	13 octubre
135	L'ofensiva contra Belchite (VIII).....	La Humanitat	14 octubre

136	L'ofensiva contra Belchite (IX)	La Humanitat	16 octubre
137	L'ofensiva contra Belchite (X).....	La Humanitat	21 octubre
138	L'ofensiva contra Belchite (XI)	La Humanitat	23 octubre
139	L'ofensiva contra Belchite (i XII).....	La Humanitat	27 octubre
140	Un home, un llibre, un poble	La Humanitat	28 octubre
141	Germana aigua	La Humanitat	4 novembre
142	Lleida bombardejada	La Humanitat	7 novembre
143	Diatriba contra els que assassinen dones i infants	La Humanitat	14 novembre
144	Asturias, epopeya y símbolo	Mi revista	15 novembre
145	Una mare.....	La Humanitat	24 novembre
146	Un soldat pensa en la rereguarda	La Humanitat	28 novembre
147	Un poble.....	La Humanitat	4 desembre
148	Catalunya a Aragó.....	La Humanitat	8 desembre
149	L'atenuant (I).....	La Humanitat	14 desembre
150	L'atenuant (i II)	La Humanitat	15 desembre
151	En nom de l'ordre	La Humanitat	19 desembre
152	La lluita noble.....	La Humanitat	22 desembre

1938

153	Paraules dels soldats catalans al President de Catalunya	Moments.....	s.d.
154	Una nit a la casa de Goya	Amic	1 gener
155	Nadal en temps de guerra.....	La Humanitat	1 gener
156	Madrid, castillo famoso	Mi revista	1 gener
157	La Il·lustríssima	La Humanitat	5 gener
158	Any nou, vida nova	La Humanitat	7 gener
159	Les coses clares.....	La Humanitat	16 gener
160	Una actitud.....	La Humanitat	21 gener
161	Al marge del moment.....	La Humanitat	23 gener
162	Invectiva contra Mussolini	La Humanitat	27 gener
163	Veus en la nit	Meridià.....	28 gener
164	La diferència	La Humanitat	30 gener
165	El poble negre.....	Amic	1 febrer
166	El comissari Víctor Torres i Perenya.....	La Humanitat	6 febrer
167	La resposta.....	La Humanitat	8 febrer
168	Paraules d'agraïment.....	La Humanitat	13 febrer
169	Els ulls	La Humanitat	16 febrer
170	Crim de lesa pàtria	La Humanitat	19 febrer
171	Com són els nostres soldats.....	La Humanitat	24 febrer
172	Dos anhels.....	La Humanitat	2 març
173	L'ahir i el demà dels bàrbars	Meridià.....	4 març
174	Després de Terol	La Humanitat	4 març
175	Cop contra cop.....	La Humanitat	8 març
176	Terra endins	La Humanitat	12 març
177	Teatre en el front de guerra.....	Meridià.....	18 març
178	El que ací no pot passar	La Humanitat	18 març
179	Carta oberta a Chamberlain.....	La Humanitat	30 març
180	President de Catalunya	La Humanitat	2 abril
181	La terra de ningú.....	La Humanitat	14 abril
182	Nacionalisme	La Humanitat	20 abril
183	Romain Rolland. La vida exemplar d'un gran amic	Catalans!.....	20 abril

184	L'odi	La Humanitat	23 abril
185	Paraules en la mort d'un combatent	La Humanitat	29 abril
186	A una mare italiana	Amic	1 maig
187	Macià. Espíritu y símbolo	Mi revista	1 maig
188	L'ombra del passat	La Humanitat	4 maig
189	Jean Cassou	Catalans!	20 maig
190	Com vénen a Espanya els legionaris de Mussolini	La Humanitat	31 maig
191	La verdadera España	Mi revista	1 juny
192	L'ordre i la justícia	La Humanitat	4 juny
193	Un infant mort	La Humanitat	9 juny
194	El cabdill frustrat	La Humanitat	16 juny
195	Herois de la Divisió 43	La Humanitat	30 juny
196	Lloança dels que saben morir	La Humanitat	9 juliol
197	Un objectiu militar	La Humanitat	14 juliol
198	Los voluntarios	Mi revista	15 juliol
199	Els voluntaris catalans	La Humanitat	20 juliol
200	La lluna	La Humanitat	28 juliol
201	Nou descobriment de les distàncies	La Humanitat	30 juliol
202	Sant Jaume, patró d'Espanya	La Humanitat	5 agost
203	Tres capellans (I)	La Humanitat	13 agost
204	Tres capellans (II)	La Humanitat	17 agost
205	Lloança de la infanteria	La Humanitat	19 agost
206	Tres capellans (III)	La Humanitat	23 agost
207	Tres capellans (i IV)	La Humanitat	27 agost
208	La boira	La Humanitat	3 setembre
209	Dos anys	La Humanitat	14 setembre
210	Un bon tirador	La Humanitat	16 setembre
211	Mai més ningú podrà parlar-los-hi de separatisme	Catalans!	20 setembre
212	Un vestit	La Humanitat	24 setembre
213	J.I. Mantecon	La Humanitat	14 octubre
214	Paraules de comiat als voluntaris internacionals	La Humanitat	27 octubre
215	La sang	La Humanitat	29 octubre
216	Poesía en tiempo de guerra	Hora de España	1 novembre
217	Eduardo Zamacois o la dignidad	Mi revista	1 novembre
218	Els sense-pàtria	La Humanitat	9 novembre
219	Un bateig al front	La Humanitat	16 novembre
220	Els que no se'n van	La Humanitat	22 novembre
221	«La Marsellesa»	Mi revista	1 desembre
222	Mari	La Humanitat	2 desembre
223	Eduard Zamacois	La Humanitat	27 desembre
1939			
224	La nova ofensiva	La Humanitat	1 gener
225	El contraatac	La Humanitat	8 gener
226	La defensa	La Humanitat	15 gener
227	Paraules als soldats catalans	La Humanitat	22 gener

L'hora de la victòria

La Humanitat, 1 agost 1936

No l'esperaven aquesta reacció popular els feixistes, els militars sense honor, els professionals del viure amb l'esquena dreta. No l'esperaven una resposta tan digna, tan ferma, tan viril, tan contundent. La República havia estat fins ara tan tolerant, tan pacífica; els havia tractat amb tants miraments i amb tantes atencions que no s'esperaven aquest gest de condemnció.

L'ex-general Batet, mal català, militar traïdor, era ascendit i premiat amb una creu per la República, mentre l'heroi Pérez Farràs havia d'abandonar l'Exèrcit. L'agraïment el demostrava el traïdor Batet revoltant-se a Burgos contra la República. Mentre el digne coronel Mangada era castigat per haver defensat la República al facciós Goded se'l deixava conspirar tranquil·lament. I el mateix passava amb Mola, l'assassí que a Madrid l'any 1930 metrallava obrers i estudiants. I el mateix passava amb Franco. I amb Cabanellas. I amb tots els altres militars sense honor, generals de taverna i de burdell-, l'inconscient Queipo de Llano ha dit aquests dies per ràdio que «li agradava més el vi que el pa torrat»-, que amb la seva sola presència deshonraven l'Exèrcit.

Es diuen «caballeros» de la mateixa manera que el bandoler March es deia home de negocis. L'eufemisme, però, era inútil perquè tots aquests «caballeros» havien mercadejat amb el «rancho» i amb l'armament i anaven a Melilla com abans anaven a Cuba i a Filipines: a enriquir-se, a augmentar el seu compte-corrent, a robar.

El poble, però, els coneixia i coneixia bé les seves intencions, i davant la seva provocació vil s'ha posat dempeus. La gesta del nostre poble és magnífica per com té repercussions que els provocadors no podien esperar ni sospitar. Es el primer cop que hom dóna al feixisme. Es el que no poderen fer els socialistes vienesos.

El moviment està virtualment vençut, car quan els moviments d'aquesta mena no triomfen d'una manera ràpida poden donar-se per vençuts. No hi fa res Saragossa. No hi fa res Sevilla. Amb uns sentiments menys humans, amb uns sentiments més semblants als dels feixistes, ja hauríem acabat amb el pesombre de Saragossa i amb la tartarinada

vinosa de Sevilla. El qui no té anima de botxí no pot, però, convertir-se en botxí del matí al vespre. El qui no és un assassí d'ofici no pot esdevenir de cop i volta assassí d'ofici.

Els, els insurgents, els provocadors, ja no ataquen: ja tan sols es defensen. Tota la nació ha renegat d'ells i els combat.

L'hora de la lluita ha esdevingut l'hora de la victòria. I l'hora de la victòria ha d'esdevenir l'hora de la justícia, d'una justícia implacable, inexorable.

La sang dels nostres germans proletaris ho exigeix.

Sembradors de vents

La Humanitat, 2 agost 1936

Certa mena de gent s'estranya que el poble cremi esglésies i executi capellans. Se n'estranya i se n'horroritza. Res, però, més lògic, més terriblement lògic.

La política de l'Església catòlica-, que no vol dir el mateix que cristiana - havia d'ésser per essència i potència una política espiritual. Jesús ho havia dit en el Pretori, davant el procurador Pilat: «El meu regne no és d'aquest món».

Desoïnt la veu del que ells anomenaven Mestre, el clericat només pensava en una política baixament temporal, baixament material. En totes les esglésies, en tots els convents s'han trobat milers i milers de pessetes. Si s'hagués cercat, si hagués interessat cercar-lo, segurament no s'hi hauria trobat l'esperit religiós. I és que el clericat, s'interessa més per les ciències cremàtiques que per les ciències teològiques. Jesús, amic dels pobres havia dit: «Es més fàcil que un camell passi per l'ull d'una agulla que no pas que un ric entri per la porta del cel». El clericat ho ha fet tan bé, ha obrat amb un esperit tan cristià, que ha abandonat els pobres per a posar-se en tot i per tot al costat dels rics, perdonant-los totes les seves vileses, tots els seus negocis bruts, tots els seus crims.

Per tant, el capellà ha estat l'enemic del poble. La mà que empunyava el calze hauria empunyat amb més gust el trabuc.

En esdevenir la República els Segura, els Irurita, els Tedeschini, començaren a actuar. El 14 d'abril el poble, sempre massa generós, els havia oblidat. Ells callaren uns quants dies, uns quants mesos. I a l'empar de l'abjecte Alcalà Zamora - un dels molts disbarats de la República fou fer-lo President - començaren a actuar.

I la trona esdevingué barricada. I en lloc de paraules de pau naixien paraules d'odi, car des de la trona-barricada hom predicava, amb veu espessa de rancúnia la guerra civil.

El poble assistia esbalaït a aquest tristíssim, a aquest llastimós espectacle. I esperava: esperava del Govern un xic d'energia.

Passava el temps, però, i l'energia no arribava. I l'Església seguia fomentant l'odi i predicant la guerra.

I el diumenge de l'aixecament feixista la barricada catòlico-apostòlico-romana escopia foc damunt el poble. Des de les esglésies hom disparava contra la gent honrada, hom metrallava la gent honrada.

La resposta-, molt lògica, molt humana - era assaltar les esglésies i esclafar els sacerdots trabucaires. Si des de les esglésies no s'hagués predicat la guerra, si no s'hi hagués fet la guerra, el poble no s'hauria recordat de les esglésies i hauria deixat en pau els sacerdots. No ha estat així i les flames - que aquesta vegada han estat veritablement purificadores - han estat la resposta que el poble donava al clericat assassí.

Es cert que, llastimosament, han cremat algunes esglésies que eren veritablement joies artístiques. Però és cert també que una vida humana val per totes les joies artístiques.

I, sobre tot, és cert - i en això cal pensar, perquè això ho justifica - que ells ho han volgut. Els sembradors de vents recullen tempestes.

Cabdills de sainet

La Humanitat, 4 agost 1936

Més o menys directament, tots coneixem, tots sabem qui són els cabdills de la revolta feixista que està donant dies de sang a Espanya, dies de glòria al proletariat espanyol.

Tots sabem qui són Franco, Lerroix, Queipo de Llano, Goicoechea, Goded, Melquiades Alvarez-el qual deu estar embolicat en aquest moviment, com ho estava en el del 10 d'agost, i que si no hi està embolicat deu mirar-lo amb una inefable simpatia-, el difunt Sanjurjo, el difunt Barrera, Cabanelles, Doval, tots els altres monarquics professionals del sabre, tots els altres professionals de la política, alguns d'ells disfressats de republicà.

Cada revolta te els cabdills que mereix. Es cert. Si la República té un Galan, el feixisme te un Franco, un Queipo de Llano. Parlem-ne d'aquests personatges, que val la pena.

El cabdill, sigui de dreta o d'esquerra, tingui la ideologia que vulgui, ha de tenir, per damunt de tot, dignitat. Sense aquesta condició no hi ha cabdill possible, exceptuant-, es clar-, el cabdillatge en caricatura: recordeu que a Lerroix, vell miserable, el pitjor enemic de la República, li diuen «caudillo».

Cabdill és un Lincoln, un Garibaldi, un Washington, un Danton, un Massaniello, un Rafael de Casanova, un Empeinado, nascuts de la imposició del moment i convertint el moment en Història viva.

El cabdill ha de tenir - en un bàndol o un altre - grandesa. Quan la revolta de la Vendée clerical i feudal contra la França magnífica de la Revolució, entre els soldats realistes que lluitaven per Lluís XVII - el pobre infant presoner al Temple o desaparegut misteriosament, car sobre aquest punt no s'han posat d'acord els historiadors, - hi hagueren cabdills d'una veritable grandesa, d'un heroisme admirable: Lescure, D'Elbée, La Rochejaquelein, La Rouerie, Charette -malgrat totes les seves brutalitats- davant els quals Hoche, el general republicà pacificador de la Vendée es sentia ple de respecte. I hi hagué aquell baró de Batz, d'una audàcia meravellosa, que, per a salvar els reis - els reis que no pogué salvar - admetia tots els mitjans, àdhuc els més arriscats.

La revolta feixista que, vençuda virtualment, virtual-

ment esclafada, està donant encara dies d'angúnia i està costant sang, també té els seus cabdills: Franco, Goded, Cabanelles, el noi Luca de Tena, Goicoechea, Gil Robles, Queipo de Llano.

Sincerament, fredament, desapassionadament: quin respecte poden inspirar aquests cabdills. Quina admiració? Quina grandesa, per bona voluntat que hi hagi, hom pot veure en aquests cabdills? El cabdill ha de crear al seu entorn una atmosfera d'epopeia o de tragèdia. Quan l'atmosfera creada és de sainet, el cabdill es mou en el grotesc i es descompon.

Franco, el que s'ha sublevat al Marroc, li diuen «el general bonito» i hi ha qui creu que faria més bon paper a «La Criolla» que al cap d'un exèrcit. Inepte, poc intel·ligent, havent guanyat el generalat gràcies a la intriga i al favoritisme. No crec que ningú, ni els mateixos monàrquics, puguin veure en aquest general un cabdill.

Anem per l'altre, per Queipo de Llano, el consogre d'Alcalà Zamora. I amb aquests dos per mostra ja n'hi haurà ben bé prou.

Queipo de Llano molts no el coneixien, no gaudia d'una popularitat. Alguns sabíem les seves concomitàncies i la seva amistat amb el difunt Primo de Rivera; sabíem de la manera vil i abjecta com l'adulava; sabíem com era el seu company obligat en les pintoresques incursions per «col·mados» i cabarets; sabíem com havia caigut en desgràcia i, per despit, s'havia girat contra el dictador. Tot això no fou obstacle perquè, en advenir la República, Queipo de Llano se'ns presentés com un gran republicà. Llastimosament, mentre els veritables republicans restaven arreconats, la República ha obert els braços a molts trànsfugues com aquest. Per això hem hagut d'arribar on hem arribat.

La revolta feixista, però, és el que més i millor ens ha fet conèixer aquest miserable, aquest brètol, aquest militar sense honor que és Queipo de Llano.

L'home que per ràdio ha dit les imbecilitats, les incoherències que ell ha dit, no pot ésser un cabdill. L'home que diu que «tiene el despacho convertido en una bodega» i

que li agrada més el vi que el pa torrat, l'home que diu això mentre la sang rega els camps d'Espanya, no pot ésser cabdill més que d'un ramat de gent absurda i desorbitada, sense cap condició humana, digna de la clínica mental o del parc zoològic.

La República ha d'acabar amb Joan March

La Humanitat, 5 agost 1936

No podia mancar, en aquesta farsa tràgica, la intervenció del sinistre Joan March Ordinas. Com sempre, ha actuat en l'ombra, entre bastidors. Els «divos», els Cabanellas, els Franco, els Goded, els Queipo de Llano, avançaven fins al prosceni amb gran remor de sabres i esperons ... i amb més d'una bravada de vi, car el vi sempre ha estat el millor aliat dels generals monàrquics.

Joan March, més llest, més expert, restava entre bastidors. Ara i sempre. El contrabandista mallorquí, el banoaler, l'enemic públic número 1, l'home de les mans tacades amb fang i amb sang, és més pràctic i no està per presumir. Va a la seva: i anar a la seva vol dir anar a la dels altres.

D'aquest individu el difunt Jaume Carner deia que «o bé la República acaba amb ell, o bé ell acaba amb la República». De ben poc anat que no es realitza la profecia de Jaume Carner. I si no s'ha realitzat no ha estat per manca de ganes.

Hi havia qui ho havia de veure i no ho veia, o no ho volia veure. Si el 14 d'abril el poble no hagués estat tan noble, tan generós, ens hauríem estalviat moltes amargors, moltes decepcions i molta sang.

La República no podia ésser la cosa trista i mesquina que era. La República no podia ésser una festa major perpetua a base de vermut d'honor i de banquets d'homenatge. Quan els obrers no poden menjar no hi ha ningú que tingui dret a fer vermut d'honor ni banquets d'homenatge.

La República, sobretot, no podia ésser una plataforma per a un bandoler com Joan March.

Tres setmanes després de proclamada la República nosaltres, en un article publicat a «La Campana de Gràcia», declaràvem que no creïem en el republicanisme d'homes com Alcalà Zamora i com Santiago Alba, que havien servit la monarquia. I ara llegim que quan Santiago Alba era a París, on havia anat fugint del dictador Primo de Rivera, el bandoler March li pagava l'estada al «Claridge». Naturalment, després el bandoler March presentava la factura. I, emparat per l'Alba, exministre monàrquic, el bandoler March era diputat a les Corts de la República: aquelles primeres Corts que havien d'haver estat una Convenció. Llas-

timosament, en lloc de Danton, de Robespierre, de Merlin de Thionville, de Cambon, hi havia un Lerroux, un Alba, un Salazar Alonso, un Alcalà Zamora. Per ells, per aquests indesitjables als quals cal ajusticiar com més aviat millor, el poble pensava i deia:

-Ens han estafat la República.

Ara cal que no ens l'estafin més. Ara cal rectificar moltes coses i arreconar però arreconar-los definitivament- molts dels que, disfressats de republicà, ocupen llocs de compromís en la República. S'han d'acabar les disfresses.

Joan March Ordinas ha fugit. Joan March Ordinas, el bandoler, el contrabandista, ha pogut fugir perquè hi té una innegable pràctica a fugir.

Doncs bé: cal demanar l'extradició de Joan March Ordinas. Per una raó senzillíssima i cabdal: perquè no és un delinqüent polític, sinó un delinqüent comú. I com a delinqüent comú, cal tractar-lo. Ell es fa dir home de negocis. Tots sabem, però, que els negocis de March han estat el robatori, el contraban, l'estafa.

Aquesta vegada la República ha d'acabar amb Joan March.

L'església espanyola bel·ligerant

La Humanitat, 7 agost 1936

Es evident que l'església espanyola en general ha tingut, i té encara en els reductes de resistència, part importantíssima i responsabilitat notòria en la sublevació feixista que inunda de sang i de dolors la terra de la República.

Hem vist temples convertits en barricada; convents artillats amb metralladores, capellans i religiosos amb l'arma al braç. Veiem catedrals convertides en quarter general - Saragossa, Palma de Mallorca, Valladolid -, campanars que serveixen d'observatori; bisbes que presideixen Comitès facciosos; clergues constituïts en financers de la gran traïció contra el poble. Les columnes faccioses del Guadarrama i Navarra tenen capellans a la línia de foc. La boira vermella de la carlinada ha substituït en molts caps tonsurats, el barret de teula de les hores de pau; les cartuxeres són el nou guarniment de moltes sotanes; l'hisop de beneir s'ha convertit en el rifle de matar. Més d'un Santacruz i d'un Merino, amb la pistola als dits i el sabre al costat, són els capitans dels escamots feixistes i salten de poble en poble i de penyal en penyal per la muntanya navarresa i per la seralada castellana.

I parlaven de persecució religiosa de la República! I ens acusaven d'incendiàries i d'assassins, ells, els bel·ligerants a favor dels facciosos que han encès la guerra civil a Espanya! Amb afanys que arribaren a resultar puerils, la democràcia republicana volgué assegurar a l'església una llibertat absoluta dintre la neutralitat laica imprescindible en el nou règim. Tot fou respectat i assegurat per a l'església. El catòlic tenia absoluta llibertat per a exercir el seu culte i per donar satisfacció al seu fervor. Dintre la seva esfera d'acció, bisbats i parròquies mantingueren lliurement el seu ministeri. Per part de l'Estat republicà totes les fórmules transaccionals foren apurades. Caigueren – naturalment! - exclusivismes i privilegis, però la religió fou respectada rigorosament.

No serví per res. Francament insubordinada, l'església es constituïu en bel·ligerant contra la República. Els temples i els convents es convertiren en col·legis electorals i assemblees polítiques. Durant l'última campanya electoral, el bisbe de Barcelona escrigué una pastoral que era un mani-

fest contra la democràcia republicana. La guerra s'intensificà - a ciència i paciència de l'Estat - quan calgué substituir, d'acord amb la Llei, l'ensenyament religiós. Ara, finalment, l'església finança la guerra civil i enrola capellans i religiosos en la lluita armada contra poble. Ni un sol sacerdot - ni un! - hem pogut veure lluitant al costat dels pobres, dels desheredats, dels únics que han viscut i han sofert com visqué i sofrí aquell Crist, tan invocat avui, com a Déu de la guerra per generals feixistes i trabucaires carlins.

Es sensible. Però és així. L'instint del poble - fins en moments de furor implacable - rarament equivoca l'impuls. La violència, però, no n'ha exclòs la correcta noblesa en aquells casos possibles. El bisbe de Barcelona pogué sortir normalment, sense dany ni ofensa, de la nostra ciutat. La immensa majoria de sacerdots i religiosos han pogut sortir del país o han estat conduïts als llocs on han indicat ells mateixos.

Que no s'acusi de res. L'única responsable és l'església i els seus servidors. El poble no ha fet més que defensar-se de la sagnant provocació, de la salvatge agressió. Els rengles feixistes són plens de sacerdots amb Winchester i Saragossa i Palma tenen els quarters generals sublevats a la catedral. Ni ara ni després, tolerància per a la traïció i per a la violència no n'hi haurà. L'església catòlica, apostòlica i romana, a Espanya, sabrà el que ha fet i haurà d'atenir-se a les conseqüències.

Fora de la llei

La Humanitat, 8 agost 1936

La República segueix ara la trajectòria - accelerament de ritme - que hauria d'haver seguit des del seu adveniment. Si s'haguesset fet així no haurien passat les cosses que han passat i ens hauríem estalviat moltes preocupacions i molta sang.

Pot dir-se que, des de poc temps després de la seva proclamació, des de molt poc temps, ens havíem cansat de demanar aquest accelerament de ritme en la República. No tan sols no s'havia aprofitat la lliçó de la difunta monarquia - i aprofitat equival a corregir - sinó que ni tan sols s'havia aprofitat la lliçó del 10 d'agost, ni la del 6 d'octubre, inici de la més salvatge de les repressions. Ni s'havia aprofitat, malgrat haver obtingut majoria les candidatures del Front Popular, la victòria del 16 de Febrer. Tot seguia com abans o pitjor: no s'exigien responsabilitats, no eren castigats els culpables; al bandoler Lerroux -un dels màxims assassins d'Astúries-, hom li posava policia perquè el vetllés, els conspiradors conspiraven amb tota tranquil·litat els encarregats d'exercir justícia, l'exercien contra la República. Pocs dies abans d'esclatar el moviment faccions - mentre tants obrers hi havia que no podien menjar, mentre a la porta de tantes llars humils trucava la misèria - hom lluïa el frac en una festa donada en no recordem quina ambaixada, bevia xampany, reia, ballava.

Semblava que no hagués passat res. Semblava que visquessim en el millor dels móns. I quan nosaltres ens queixàvem d'aquests estat de coses, ens deien que érem «massa revolucionaris». A nosaltres, però, ens cabia el dubte que els qui ens deien això n'eren massa poc. Si n'haguessin estat un xic més, els Goded, els Franco, els Cabanellas, tots els altres còmplices, no haurien aixecat el cap i el moviment feixista no s'hauria produït.

No és l'odi el que ens fa parlar: és la vergonya, l'angoixa, el desencís més amarg. La república per la qual tant havíem lluitat, per la qual tant havíem sofert, no era aquesta cosa mesquina i freda, no era aquest mesquí i fred canvi que ho deixava tot tal com estava, que no rectificava res - i tantes, coses que calia rectificar! - tot se n'anava en discursos, en xerrameca de la més banal, tot era per als repu-

blicans d'ocasió, per als arribistes, per als «profiteurs», per als que sempre guanyen. I érem molts els qui assistíem a aquest espectacle i la cara ens queia de vergonya.

Ara cal rectificar el camí, cal rectificar la tàctica. No som pas uns professionals de la violència. Més que de les armes som amics dels llibres, malgrat que, quan convé, també sabem empunyar les armes. Per amor a la pau, però, cal ésser implacable en aquests moments; cal ésser inexorable. La passada tolerància ha estat motiu de moltes llàgrimes, de molta misèria, de molt dolor. En temps de República, com en temps de monarquia, nosaltres hem estat processats pel delictes espantós d'haver defensat els obrers de Fígols, de Cardona, de Súrria.

Gràcies a la passada tolerància -passada perquè ara s'haurà acabat, vulguin o no vulguin - ha estat possible la revolta criminal dels militars sense honor. ¿I com no s'havien de revoltar si la República, malgrat saber-los desafectes i deslleials, els ho donava tot: comandaments, llocs de responsabilitat, força moral i material.

No; no podem perdonar. Ha estat vessada massa sang perquè puguem perdonar. A més d'injust el perdó fóra estúpid - ens deia un intel·ligent periodista francès, Louis Clappier - car l'experiència us ha d'haver ensenyat com agraeixen el perdó els monàrquics.

Cal, per tant, destruir-los, ratziar-los, anihilar-los. Cal procurar que no morin al camp de batalla, perquè això fóra massa honor per a ells.

I cal no oblidar els còmplices: els que, com Melquíades Alvarez i Albinyana, ja són presoners i els que, com Lerroux, March i Gil Robles s'han fet escàpols.

De March, el contrabandista sinistre, hom pot demanar-ne l'extradició perquè es tracta d'un delinqüent comú i no d'un delinqüent polític, d'un lladre vulgar, d'un vulgar atracador.

Lerroux és tan lladre com March, però ha robat d'una altra manera. Doncs bé, com que cal no deixar-ne escapar cap, com que cal - i ja és hora que així sigui! fer una justícia exemplar, demanem que els que s'hagin pogut escapar

i dels quals no pugui demanar-ne l'extradició, siguin des-
posseïts dels seus béns i declarats fora de la llei.

Fora de la llei Lerroux, Gil Robles i els seus còmplices!

Un frare en una barricada

La Humanitat, 9 agost 1936

Carretera de la costa. Carretera per a poder anar a El Masnou i poder anar a la frontera. Una barricada, una de tantes barricades que floriren, com per miracle - ara és el poble i no Déu qui fa miracles - el diumenge 19 juliol. Una de les moltes barricades per a barrar el pas dels feixistes. El cotxe es detura. Ensenyem la documentació, permís de viatjar per carretera, carnet del diari, carnet de les Milícies.

Un dels minyons coratjosos que vetllen dia i nit a la barricada ens diu:

-Sabeu? Tenia un company excepcional, extraordinari: un frare.

-Presoner?

-No! Amb nosaltres fent de revolucionari.

-A la barricada?

-Sí, i que consti és un bon defensor de la República.

-Que hi podríem parlar?

-Vós, sí. Penseu però, que el pobre xicot, està una mica esverat una mica esporuguit.

Baixem de l'automòbil deixant les armes dintre, arrambant-lo a un marge per a donar pas als altres i ens apropem a la barricada.

La barricada és improvisada, feta cuita corrents, amb el dalit i la ira de pensar que l'enemic s'apropa. No és una d'aquestes barricades tan ben fetes, tan perfectes, que desperten l'admiració de la gent pacífica: «Mireu! Mireu! No hi manca res!» No és una d'aquestes barricades, veritables obres d'art, que, després, sabrà greu desfer: una d'aquestes barricades que semblen fetes per a passar-hi l'estiu i que fan l'efecte que han de tenir cuina econòmica i instal·lació de ràdio.

No, no: és una barricada feta amb quatre pedres, amb quatre sacs de sorra, amb uns troncs d'arbre. A un costat, dalt la vorera i aprofitant un fanal - la barricada és a la carretera, però a la sortida d'un poble, quan encara la carretera té fanals - hi ha un xopluc rústec fet amb pals, extrems, sacs. No recordem si en l'interior hi ha un matalàs.

Cal pensar en la pluja que la pluja no sigui un obstacle per a la vigilància més severa.

La barricada és servida per tres o quatre minyons del poble. Xicots de rostre franc, intel·ligent, obert, que ho han deixat tot per a llançar-se a la lluita. Van en mànigues de camisa o en «granota». Tenen bones armes i no les deixen. Entre ells hi ha una dona: cabells negres, rostre pàl·lid, ulls molt expressius, que també empunya el fusell. Exemple admirable el d'aquestes dones que lluiten per la llibertat.

Ara és l'hora del capvespre. Hi ha un cel lívid, de color de sofre, carregat de núvols que amenacen tempesta. La nit cau com un vel molt espès damunt el paisatge. Gairebé no s'oeix el remor de la mar, malgrat ésser tan propera, de tanta bonansa com hi ha.

De sobte, per la via, salta un home -ombra negra damunt la cen- (la frase acaba aquí)

Un xicot de la barricada avança arma al braç.

-Ep, l'home!

I fa un altre company:

-Deixa'l estar, que d'aquest no n'hem de témer res. Es un captaire que dorm sota el pont de la riera.

-Doncs que no hi dormi més, perquè el pont és ple de dinamita i podria tenir un mal despertar! Valdria més que es cerqui un altre lloc.

El captaire remercia l'avis i s'allunya.

Un dels defensors de la barricada, ens assenjala un minyó assegut damunt unes pedres, arrupit.

Li diuen:

-Ves, que aquest company vol parlarte.

El frare s'aixeca i s'apropa a nosaltres. És un minyó més aviat baix que alt. Porta el cap pelat al zero i té un rostre molt colrat pel sol. Parla amb el cap baix, i ens mira amb els seus ulls molt enfonsats. Té una veu fosca, apagada: veu de l'home acostumat al reny, al regany. El seu rostre, de faccions molt pronunciades, revela un caràcter un xic ombriu, un xic esquerp. Hi ha en ell la tossuderia característica dels frares. Parla d'una manera trencada, incoherent, i les paraules semblen entrebancar-se en els seus llavis gruixuts. Va en mànigues de camisa, molt descollat, i porta uns pantalons grisos.

Té vin-i-tres anys i el seu nom i cognoms corresponen a aquestes inicials: S. C. M. -No donem el nom de l'ex-frare ni el lloc de la barricada no pas per egoisme periodístic, sinó per un sentiment ben humà que pot lliurar de moltes humiliacions i indiscrecions del pobre minyó-. La seva biografia és breu i dolorosa: ha passat la vida mancat de tot caliu de llar i família, tancat en un asil primer, en un convent després, encara que sense arribar a rebre les ordres. El dia 19 del proppasat juliol, en veure que els frares s'armaven, sense saber el que passava, pogué fugir del convent. -No li hem pogut fer dir de quin convent es tracta: un convent dels afores de Barcelona, diu-. Desorientat, perdut en plena revolta, s'endinsà pel Vallès i estigué un o dos dies a Plegamans. Després baixà a marina i fou detingut a Masnou. A Masnou -on ell, no sabem perquè, creu que hi té el pare-, va córrer el risc d'ésser afusellat. Sense saber mentir -a pesar de l'educació conventual- confessà la veritat. Els xicots d'aquesta barricada, però, s'apiadaren d'ell i se l'endugueren.

Ara fa vida de barricada, vida de revolucionari. I està molt orgullós de fer-la. Es sent deslliurat, es sent digne.

Quan la revolta estigui del tot vençuda -cosa que arribarà molt aviat- aquest, minyó es quedarà treballant en una pagesia de vora mar. Ja no serà un frare: ja serà un home.

I tot gràcies a la revolta estúpida i criminal dels que haurien volgut convertir la nació en un erm desolat pel feixisme.

Màxim culpable

La Humanitat, 11 agost 1936

La nit del passat dissabte Indalecio Prieto parlava, des de Madrid i per mitjà de la ràdio, a tots els republicans, a tots els homes lliures d'Espanya. Nosaltres sentim un sincer afecte, una sincera admiració, envers Indalecio Prieto. Nosaltres ens enorgullim d'ésser amics d'Indalecio Prieto, aquest home de la paraula càlida i emotiva, aquest home que sap bufetejar el selvàtic Albiñana i plorar davant el cadàver de Francesc Macià.

En l'oració d'Indalecio Prieto hi havia el que els nostres enemics no mereixen ni mai no sabran agrair: pietat, comprensió, generositat. Cal pensar, però, que hom és generós no en vistes a la galeria, sinó per pròpia estimació.

Escoltant la noble i fervorosa paraula d'Indalecio Prieto, recordàvem, una reacció molt lògica i humana. Deia Prieto que en l'hora de la derrota cal ésser generós i nosaltres pensàvem en Alcalà Zamora, en el culpable Alcalà Zamora, en el que no mereix cap generositat.

Aquests dies les pàgines de la premsa han vibrat d'acusacions justificadíssimes. Acusacions contra Doval, contra March, contra Lerroux, contra Gil Robles, contra Franco, contra Queipo de Llano, contra Albiñana, contra Royo Villanova.

Ningú, però, no es recordava d'Alcalà Zamora. I nosaltres estem segurs, absolutament segurs, de la culpabilitat d'aquest subjecte.

Alcalà Zamora mai no ens ha inspirat confiança. Mai no hem pogut creure en el republicanisme d'aquest ex-ministre de la difunta monarquia, com tampoc no hem pogut creure en el d'un altre ex-ministre: Santiago Alba, molt entès en ciència crematística. Sempre ens ha semblat Alcalà Zamora un subjecte sospitos. I un ambiciós vulgar, un home sense dignitat, car dimitia per no votar l'article 26 de la Constitució, i després en acceptar la Presidència, que mai no ha estat tan indignament ocupada, prometia fidelitat a la Constitució, a pesar de figurar-hi l'article 26. Això sol ja pinta un home, i no pas amb colors massa agradables.

Alcalà Zamora sabia el que hom preparava. Per això va marxar: perquè sabia el que hom preparava. No se n'ha

anat a Suècia a passar l'estiu: se n'hi ha anat a esperar l'èxit del seu consogre Queipo de Llano. Ara, però, l'èxit ha esdevingut fracàs, gràcies a l'esforç heroic de tot un poble i el pobre caciquet de Priego no deu estar gens tranquil.

D'Alcalà Zamora ningú no se'n recordava. I el proletariat espanyol l'ha de recordar, no pot oblidar-lo, perquè es tan culpable com Lerroux, com March, com Gil Robles, com Franco, com Cabanellas, com Queipo de Llano.

Culpable de la repressió salvatge, cruenta, immisericable, d'Astúries; culpable dels assassinats, dels turments, dels robatoris, de les violacions a Astúries; culpable d'haver signat -ell, que es diu cristià!- penes de mort; culpable d'haver emplenat les presons d'Espanya d'homes honrats mentre els lladres es passejaven tranquil·lament pel carrer i li retien homenatge; culpable d'haver dut les llàgrimes i la desesperació a tantes llars humils; culpable d'haver dut a la Península gentussa del «tercio» i els moros que venien a imposar l'ordre en nom de Lerroux i de Gil Robles.

A Gil Robles ell fou el qui li donà la cartera de Guerra. I Gil Robles, des del seu despatx del ministeri, feia fortificar el Guadarrama, i, en complicitat amb Alcalà Zamora i amb aquest altre vell repugnant que és Lerroux, donava en mans de Goded, de Franco, de Cabanellas i d'altres militars de taverna i de bordell la seguretat de la República.

Tot això era fet -cal no oblidar-ho, cal tenir-ho present en aquests instants que han d'ésser de justícia implacable- amb l'aquiescència d'aquest fals republicà, d'aquest ex-ministre de la difunta monarquia, d'aquest home indigne de dir-se home que no ha sabut ni respectar la seva vellesa.

Cal tenir-ho present i incloure Alcalà Zamora en la llista dels culpables. Amb el qualificatiu de màxim culpable pel crim de lesa pàtria.

10 d'agost

La Humanitat, 12 agost 1936

Hom ha pogut dir: feliços els pobles que no tenen història. Nosaltres, però, no volem aquesta felicitat, que en el fons no es sinó egoisme vil i mesquí. Com Beethoven escrivia «a l'alegria pel dolor», els pobles no han de voler ésser feliços sense història. Al contrari: han de voler anar vers la felicitat pel camí de la lluita, de la inquietud - renovadora del món - del treball. I convertir en història la lluita, la inquietud, el treball. Es a dir: l'home ha de tendir a fer història viva del seu pas per la terra.

La República a Espanya ja té dades, o sigui: ja té història. El 14 d'abril del 1931; el 10 d'agost del 1932; el 6 d'octubre del 1934; el 16 de febrer i el 19 de juliol del 1936. Tot això és vitalitat, dinamisme. Tot això és història viva.

Si fòssim supersticiosos, per la coincidència dels fets creuríem que l'estiu no és propici als monàrquics. A França tenen un 14 de juliol - atac i presa de la Bastilla - i un 10 d'agost - assalt de les Tulleries i enderrocament de la reialesa - de terribles conseqüències per als monàrquics.

A Espanya tenim també un 10 d'agost: el de l'alçament militar de Sanjurjo, en el qual s'ha dit que hi estaven complicats Lerroux i Melquiades Alvarez, que fou vençut a les poques hores. I sinó un 14 tenim un 19 de juliol, en el qual - al costat dels Sanjurjo, dels Goded, dels Cabanellas, dels Queipo de Llano, dels Mola, dels Doval-, també sembla que hi ha participat Lerroux, i que també serà vençut car tot un poble s'ha posat dempeus contra els insurgents.

Decididament ni a França ni a Espanya l'estiu afavoreix els monàrquics. L'octubre, en canvi, els és mes propici. Sortosament, els octubres monàrquics ja s'han acabat.

De totes aquestes dades esmentades nosaltres, avui, volem començar-ne una: la del 10 d'agost, sempre, tant a França com a Espanya, favorable per al poble.

A Paris, després de la victòria de la Bastilla, després de la fugida a Varennes, el poble assaltava el palau de les Tulleries. La reialesa es defensà bé i caigueren molts dels assaltants, però, el rei cercà refugi - amb la seva dona Maria Antonieta, la seva germana Isabel, els seus fills infants Lluís i Maria Teresa i els senyors de Touroel i de Lamballe -

l'Assemblea i, des de la Llotja del logzgràfic, en veure perduda la batalla, donava ordre als soldats suïssos que cessessin el foc.

I el poble entrava triomfalment al que fins aleshores havia estat palau dels reis.

A Espanya, un 10 d'agost-, el del 1932- els monàrquics s'aixecaven en armes contra la República a Madrid i a Sevilla. En la gesta hi devia influir molt el vi, que sempre ha estat el gran col·laborador dels monàrquics. Si Espanya no tingués uns vins tant excel·lents segurament el poble republicà podria viure més tranquil.

El moviment fou vençut ràpidament, i Sanjurjo, el cabdill, era detingut quan fugia cap a Portugal.

Ara hem viscut un altre 10 d'agost. L'hem viscut gràcies a la tolerància absurda i suïcida de la República envers els seus enemics, gràcies a l'empar que el gran culpable que és Alcalà Zamora havia donat als Gil Robles, als Goded, als Franco a tots els altres militars sense honor que s'han revoltat contra la República.

L'hem viscut, vencent-lo. L'hem viscut amb victòria. Aquesta és l'hora del poble, i contra el poble no hi podran res.

Dones catalanes

La Humanitat, 13 agost 1936

Pocs dies abans de les eleccions del 16 de febrer que havien de donar la victòria al Front Popular, una dona de Granollers m'escrivía una carta demanant-me que «fes un article ben vibrant, ben emotiu, ben valent perquè la gent votés per les esquerres.»

Era una carta emocionant, era un crit desesperat d'angoixa davant el perill d'un triomf de dretes.

He pensat moltes vegades en aquella carta i en aquella dona a la qual no conec i hi he pensat amb orgull perquè pensant-hi em sentia orgullós d'esser català.

Quines dones admirables té el nostre poble! Admirables per la seva fe, pel seu fervor, pel seu esperit de sacrifici. Dones velles amb el cap nevat d'anys de penes; fadrines en la flor de la joventut que, en lloc de fer una vida frívola i banal lluiten amb els mitjans que poden: tenint cura d'infants, fent d'infermeres als hospitals, cuinant a les cantines de les milícies, empunyant el fusell als camps de batalla ... -per la llibertat i la dignitat del poble.

Tot això sense teatralitat, sense vanitat de cap mena, sense pensar-se fer res de l'altre món, amb una senzillesa magnífica.

Jo he vist noies que han anat a oferir-se a les milícies dient:

-Si ens creieu necessàries, si podem ajudar en quelcom, ací ens teniu.

I he vist una altra dona catalana -una gran artista: la tipla Josefina Bugatto, - com donava a uns milicians que marxaven al front aragones unes flassades de les millors que tenia a casa seva perquè els xicots poguessin abrigar-se de nit i no haguessin de dormir damunt de les pedres.

I ara acabo de rebre una altra carta d'una altra dona, d'una altra catalana a la qual tampoc no conec. Naturalment, no tinc permís per a publicar-la, però crec que la meva comunicant no es molestarà si la publico. Crec molt eficaç per l'exemplaritat d'aquesta carta, la seva publicació. Ve de Sallent i diu així:

«Ara que la nostra terra està, encara que gloriosa, endolada; ara que manca l'ajut de tots, voldria adreçar-vos un prec.

¿Què podria fer jo per ajudar Catalunya? Perquè, si és cert que els oferiments són a milers, tinc el pressentiment que hi pot haver un lloc per a mi.

No us conec, ni vós a mi. Sé que sou un home liberal i bon republicà i ja en tinc prou. Vós que, des de ciutat estant, teniu uns horitzonts més amples, digueu-me què puc fer, si sabèssiu algun lloc on fessin falta uns braços joves i una bona voluntat, digueu-m'ho que hi aniré. Em plauria tenir cura dels fills dels milicians, com a exemple, que per això no deu ésser necessària molta ciència. O sinó això, una altra feina qualsevol, sempre que sigui en bé de Catalunya i de la llibertat.

Restar inactiva em desespera quan hi ha tanta feina a fer. Ajudar de lluny no és ben bé el que jo voldria.

No m'és possible posar a la vostra disposició una cultura sòlida com jo voldria, però moltes vegades la voluntat pot suplir-la amb avantatge.

Perdoneu que us molesti, però és que no tinc amics ací i, a més a més, vós sabreu comprendre el meu anhel.

Voldria no fer-me pesada, però ¿veritat que si podeu m'ajudareu?»

Heus ací la carta que signa Antonieta Sunyé. Heus ací la carta plena d'entusiasme i d'emoció que escriu aquesta catalana digna i admirable.

Amiga Maria Dolors Bargalló, companys de les Milícies: no hi ha un lloc al vostre costat per a Antonieta Sunyé?

10 d'agost

La Humanitat, 12 agost 1936

Hom ha pogut dir: feliços els pobles que no tenen història. Nosaltres, però, no volem aquesta felicitat, que en el fons no es sinó egoisme vil i mesquí. Com Beethoven escrivia «a l'alegria pel dolor», els pobles no han de voler esser feliços sense història. Al contrari: han de voler anar vers la felicitat pel camí de la lluita, de la inquietud - renovadora del món - del treball. I convertir en història la lluita, la inquietud, el treball. Es a dir: l'home ha de tendir a fer història viva del seu pas per la terra.

La República a Espanya ja té dades, o sigui: ja té història. El 14 d'abril del 1931; el 10 d'agost del 1932; el 6 d'octubre del 1934; el 16 de febrer i el 19 de juliol del 1936. Tot això és vitalitat, dinamisme. Tot això és història viva.

Si fòssim supersticiosos, per la coincidència dels fets creuríem que l'estiu no és propici als monàrquics. A França tenen un 14 de juliol - atac i presa de la Bastilla - i un 10 d'agost - assalt de les Tulleries i enderrocament de la reialesa - de terribles conseqüències per als monàrquics.

A Espanya tenim també un 10 d'agost: el de l'alçament militar de Sanjurjo, en el qual s'ha dit que hi estaven complicats Lerroux i Melquiades Alvarez, que fou vençut a les poques hores. I sinó un 14 tenim un 19 de juliol, en el qual - al costat dels Sanjurjo, dels Goded, dels Cabanellas, dels Queipo de Llano, dels Mola, dels Doval-, també sembla que hi ha participat Lerroux, i que també serà vençut car tot un poble s'ha posat dempeus contra els insurgents.

Decididament ni a França ni a Espanya l'estiu afavoreix els monàrquics. L'octubre, en canvi, els és mes propici. Sortosament, els octubres monàrquics ja s'han acabat.

De totes aquestes dades esmentades nosaltres, avui, volem començar-ne una: la del 10 d'agost, sempre, tant a França com a Espanya, favorable per al poble.

A Paris, després de la victòria de la Bastilla, després de la fugida a Varennes, el poble assaltava el palau de les Tulleries. La reialesa es defensà bé i caigueren molts dels assaltants, però, el rei cercà refugi - amb la seva dona Maria Antonieta, la seva germana Isabel, els seus fills infants Lluís i Maria Teresa i els senyors de Touroel i de Lamballe -

l'Assemblea i, des de la Llotja del logzgràfic, en veure perduda la batalla, donava ordre als soldats suïssos que cessessin el foc.

I el poble entrava triomfalment al que fins aleshores havia estat palau dels reis.

A Espanya, un 10 d'agost-, el del 1932- els monàrquics s'aixecaven en armes contra la República a Madrid i a Sevilla. En la gesta hi devia influir molt el vi, que sempre ha estat el gran col·laborador dels monàrquics. Si Espanya no tingués uns vins tant excel·lents segurament el poble republicà podria viure més tranquil.

El moviment fou vençut ràpidament, i Sanjurjo, el cabdill, era detingut quan fugia cap a Portugal.

Ara hem viscut un altre 10 d'agost. L'hem viscut gràcies a la tolerància absurda i suïcida de la República envers els seus enemics, gràcies a l'empar que el gran culpable que és Alcalà Zamora havia donat als Gil Robles, als Goded, als Franco a tots els altres militars sense honor que s'han revoltat contra la República.

L'hem viscut, vencent-lo. L'hem viscut amb victòria. Aquesta és l'hora del poble, i contra el poble no hi podran res.

Dones catalanes

La Humanitat, 13 agost 1936

Pocs dies abans de les eleccions del 16 de febrer que havien de donar la victòria al Front Popular, una dona de Granollers m'escrivía una carta demanant-me que «fes un article ben vibrant, ben emotiu, ben valent perquè la gent votés per les esquerres.»

Era una carta emocionant, era un crit desesperat d'angoixa davant el perill d'un triomf de dretes.

He pensat moltes vegades en aquella carta i en aquella dona a la qual no conec i hi he pensat amb orgull perquè pensant-hi em sentia orgullós d'esser català.

Quines dones admirables té el nostre poble! Admirables per la seva fe, pel seu fervor, pel seu esperit de sacrifici. Dones velles amb el cap nevat d'anys de penes; fadrines en la flor de la joventut que, en lloc de fer una vida frívola i banal lluiten amb els mitjans que poden: tenint cura d'infants, fent d'infermeres als hospitals, cuinant a les cantines de les milícies, empunyant el fusell als camps de batalla ... -per la llibertat i la dignitat del poble.

Tot això sense teatralitat, sense vanitat de cap mena, sense pensar-se fer res de l'altre món, amb una senzillesa magnífica.

Jo he vist noies que han anat a oferir-se a les milícies dient:

-Si ens creieu necessàries, si podem ajudar en quelcom, ací ens teniu.

I he vist una altra dona catalana -una gran artista: la tipla Josefina Bugatto, - com donava a uns milicians que marxaven al front aragones unes flassades de les millors que tenia a casa seva perquè els xicots poguessin abrigar-se de nit i no haguessin de dormir damunt de les pedres.

I ara acabo de rebre una altra carta d'una altra dona, d'una altra catalana a la qual tampoc no conec. Naturalment, no tinc permís per a publicar-la, però crec que la meva comunicant no es molestarà si la publico. Crec molt eficaç per l'exemplaritat d'aquesta carta, la seva publicació. Ve de Sallent i diu així:

«Ara que la nostra terra està, encara que gloriosa, endolada; ara que manca l'ajut de tots, voldria adreçar-vos un prec.

¿Què podria fer jo per ajudar Catalunya? Perquè, si és cert que els oferiments són a milers, tinc el pressentiment que hi pot haver un lloc per a mi.

No us conec, ni vós a mi. Sé que sou un home liberal i bon republicà i ja en tinc prou. Vós que, des de ciutat estant, teniu uns horitzonts més amples, digueu-me què puc fer, si sabèssiu algun lloc on fessin falta uns braços joves i una bona voluntat, digueu-m'ho que hi aniré. Em plauria tenir cura dels fills dels milicians, com a exemple, que per això no deu ésser necessària molta ciència. O sinó això, una altra feina qualsevol, sempre que sigui en bé de Catalunya i de la llibertat.

Restar inactiva em desespera quan hi ha tanta feina a fer. Ajudar de lluny no és ben bé el que jo voldria.

No m'és possible posar a la vostra disposició una cultura sòlida com jo voldria, però moltes vegades la voluntat pot suplir-la amb avantatge.

Perdoneu que us molesti, però és que no tinc amics ací i, a més a més, vós sabreu comprendre el meu anhel.

Voldria no fer-me pesada, però ¿veritat que si podeu m'ajudareu?»

Heus ací la carta que signa Antonieta Sunyé. Heus ací la carta plena d'entusiasme i d'emoció que escriu aquesta catalana digna i admirable.

Amiga Maria Dolors Bargalló, companys de les Milícies: no hi ha un lloc al vostre costat per a Antonieta Sunyé?

Veü d'alerta

La Humanitat, 14 agost 1936

Ara, del 19 del proppassat juliol ençà, tothom és revoluctori, tothom és enemic de la burgesia, tothom està al costat del poble.

La cosa resulta bon xic grotesca, la veritat. I faria riure si no ho privés una involuntària i terriblement lògica indignació.

No podia mancar cap gradació, cap matís, cap tonalitat en aquestes hores que vivim: la tràgica, la irònica, la còmica. Una comicitat aspra, desllorigada, desagradable, de guignol.

Una comicitat produïda per la por, per una por absurda i pànica.

Com que mai no s'havien apropiat al poble, com que mai no hi havien volgut tenir el més lleu contacte- ells els senyors, o anaven disfressats de senyor! - ara no saben com fer-ho per a semblar poble. I han fet el gran descobriment que el millor per a semblar poble és anar sense corbata, amagar-se els anells, i saludar amb el puny clos enlaire. I heus ací com aquests pobres senyors, com aquestes pobres disfresses, donen un desagradable matís de carnavalada al moment heroic.

Aquests revolucionaris d'avui, aquests que avui pensen posar-se a to amb les circumstàncies perquè van pel carrer sense corbata i saluden amb el puny enlaire, són els burgesos d'ahir, són els que ahir es deien amics de l'ordre i, per a fomentar l'ordre, votaven la Lliga o la Ceda.

Ara, en el seu interior, senten una gran enveja dels que han pogut fugir. I van pel carrer esporuguits, recelosos, esguardant amb desconfiança els que passen pel seu costat, aixecant tímidament el puny quan topen amb un cotxe de les milícies.

En la manera d'aixecar al puny, però, es veu ben bé que, enlloc d'alçar-lo clos, amb més gust l'estendrien en salutació feixista; aquest gest que vanament vol ésser sever i que tant recorda el gest una mica còmic de l'home que mira si plou.

No cal fer massa cabal d'aquesta pobra gent - elles no es maquillen ni porten joies ni barret; ells van sense corbata i

amb una barba de dos dies... - però tampoc no cal perdre'ls de vista. Entre ells hi ha molts emboscats, molts enemics del poble, molts que s'haurien alegrat de la victòria dels militars sense honor, dels que en nom de l'ordre i de Déu assassinen dones i criatures.

No es tracta de persecució, no es tracta de venjança. Es tracta, senzillament, de fer justícia. No podem limitar-nos a veure'ls en còmic, car la comicitat és purament externa i deguda a les circumstàncies. No són tan inofensius com això.

Cal estar atents amb ells car entre ells es troben els propagadors de rumors inquietants, els derrotistes, els acaparadors de plata, els que, a l'Ajuntament, a la Generalitat, han servit els enemics del poble, convertint-se en lacais i en delators, i ara, com sempre, voldrien aprofitar-se i seguir en els llocs d'on fatalment, han de saltar.

No podem admetre, en aquesta hora decisiva, mitges tintes: o amb el poble o contra el poble.

Mentre, els nostres germans lluiten al front de guerra no s'hi val que els emboscats s'aprofitin de la victòria.

Llibres per als lluitadors

La Humanitat, 15 agost 1936

Aquests dies han aparegut a la premsa unes crides demanant llibres per als ferits en la lluita contra el feixisme, per a endolcir, un xic i alleujar les hores grises de l'hospital.

Llibres per a aquests minyons heroics que han deixat la mare o l'esposa, o els fills; que han deixat la llar tranquil·la - si es que les llars proletaries gaudeixen de gaire tranquil·litat - i l'alegria dels amics i de la ciutat per a empunyar el fusell i anar-se'n cap al front de guerra a lluitar contra la xurme feixista.

Llibres per aquests minyons que han sofert totes les molèsties, totes les fadigues, totes les penalitats de la campanya.

Llibres per a aquests minyons que han caigut ferits al camp de batalla - que únicament per ells, pels milicians antifeixistes, es camp d'honor - i que en caure han tingut un record d'angunia al·lucinant: la mare, l'esposa, els fills!

Llibres per a aquests minyons heroics que han vessat la seva sang en defensa de la llibertat i de la dignitat del poble.

Llibres per a aquests minyons que avui, ferits, esperen en un llit d'hospital l'hora de retornar a la lluita.

Responent a aquesta crida, Editorial Joventut m'ha tramès avui mil volums perquè els reparteixi entre els diferents hospitals de sang. Gest magnífic el d'Editorial Joventut. Gest noble i generos, digne de tots els elogis. I digne d'ésser imitat.

Don Quixot, en el seu sermó als pastors, sota les estrelles de Castella parlava de com fóra feliç l'època en què les armes i les lletres anessin agermanades i ara, en aquesta hora de lluita, en aquesta hora que te clarors d'epopeia, hem vist, veiem encara, els carrers de la ciutat plens d'armes. Armes en mans del poble i per a defensar el poble.

Armes la vista de les quals fa esgarrifar els emboscats que - encara que aixequin tímidament el puny enlaire i ara intentin disfressar-se de proletaris com abans intentaven disfressar-se de senyors - ploren la derrota del feixisme i tremolen davant la victòria.

Aquests minyons que empunyen l'arma pels carrers de la ciutat, i els que l'empunyen al front, no son estranys

als llibres. En moltes de les seves llars hi ha llibres. Moltes d'aquestes mans que ara empunyen l'arma han tingut o tenen tracte amb els llibres. Cosa que no passa amb molts nois de casa bona (1) que només saben parlar de motos i gossos, freqüenten cabarets, anar sense res al cap - però sense res ni dintre ni fora - embriagar-se i passejar la mona monàrquica pels carrers.

Car ho hem de dir ben alt, i no és pas la primera vegada que ho diem quan es tracta de coses de l'esperit el veritable senyor es el poble. Es, doncs, el poble el qui més dignament pot rebre els llibres.

Ara en aquest moment em lliuren un altre lot que tramet una noia que no ha volgut donar el seu nom.

Benvinguts siguin aquests llibres. Avui compleixen com mai una missió sagrada: la de dur un xic de llum a uns minyons que sofreixen, la de fer menys feixugues les hores de convalescència d'uns minyons que han lluitat contra el feixisme assasí i esperen guarir-se per a retornar a la lluita.

L'escriptor i el poble

La Humanitat, 18 agost 1936

Aquests dies assistirem a un espectacle lamentable, vergonyós: el de les evolucions tèrboles i més que sospitoses. Tothom voldrà fer el revolucionari, àdhuc els que, interinorment, ploren la derrota del feixisme. Ens dol l'espectacle, sobretot pensant en els homes de lletres, l'actuació dels quals voldríem que fos tan digna.

Ara és gairebé segur que veurem com escriptors, novel·listes, autors dramàtics, que fins el dia 18 del proppassat mes de juliol no havien pensat mai en el poble - al contrari: feien escarni de tot el que era poble-, que fins el dia 18 del proppassat mes de juliol havien donat a la seva obra un to marcadament, desagradablement burgès figuren en agrupacions de significació francament revolucionària.

Hauria estat més noble, més discret, i, sobretot, més desinteressat, que els novel·listes, que els autors dramàtics que ara volen presentar-se'ns com revolucionaris, ho haguessin volgut abans d'esclatar la revolució, quan servien un públic burgès que avui no poden servir.

I és més noble, més digne, més discret, el gest dels escriptors que, burgesos o no, avui segueixen en el lloc d'ahir.

El 14 d'abril del 1931 tothom era republicà: Lerroix, Alcalà Zamora, Alba, Marañón. Després del 19 de juliol tothom és revolucionari, tothom saluda amb el puny enlairat, els que abans tenien tracte amb bisbes i es persignaven abans d'eixir a escena i es feien retratar al costat d'unes criatures que havien pres la primera comunió; els que havien cantat, per a plaure al públic innoblement burgès d'«El divino impaciente», les glòries de Déu i de l'ésser casat com Déu mana, etc.

L'encasellar-se, el posar-se una etiqueta a l'esquena no ha de servir, avui, de res. Es el passat, l'antecedent, ço que ha de comptar. No hi ha d'haver cap esponja que esborri el passat. Els escriptors revolucionaris que ho érem abans - nosaltres, en temps de Gil Robles i Lerroix, quan no era tan fàcil com ara, figuràvem ja en la Unió d'Escriptors i Artistes Revolucionaris del Món, que presidia Gorki - ho seguirem essent ara. I els que abans servien per sentiment o per conveniència un públic burgès, seguiran essent escrip-

tors burgesos a pesar de totes les etiquetes i de tots els carnets, car les etiquetes i els carnets no canvien l'home. Es fàcil, però, que ara es trobin amb el que per a ells serà una veritable tragèdia: que el món que servien ha desaparegut.

Creiem nosaltres que l'escriptor ha d'estar al costat del poble, però no quan el poble és vencedor, no en l'hora en què la victòria ja es veu gairebé segura. El gest, així, fóra massa fàcil, massa mesquí.

Es en les hores de lluita quan l'escriptor ha d'unir-se al poble com ho han fet Gorki, Romain Rolland, Andrée Malraux, Leon Fentwanger, Ludwig Renn, Jean Richard Bloch, Jean Cassou, Jules Romains, Andrée Gide. A Espanya cal recordar els noms d'Arconada - el magnífic autor de «Los pobres contra los ricos», i «Reparto de tierras» - Benavides, Alberti, Carranque de Ríos, Sender.

A Catalunya - malgrat que el nostre poble sigui tan noble, tan digne, tan sensible a tot el que significa intel·ligència - l'escriptor no ha sentit cap d'aquestes inquietuds.

Voler-nos fer creure que les sentirà d'ara endavant, de cop i volta, per l'única raó que ha canviat el panorama social d'Espanya, ens resulta un xic difícil.

L'escriptor a Espanya, pocs mesos abans de la Revolució, quan la burgesia feixista es creia amb prou forces per a esclafar el proletariat -la seva miopia no els havia deixat veure la importància político-social del triomf del 16 de febrer - encara s'expressava amb aquest to de grotesc menyspreu: «Desde que los literatos trabajan a destajo como los obreros - i obrers com els literats, i n'hem d'estar orgullosos perquè ésser obrer no és deshonorable: al contrari - no hacen más que decir insensateces. Son unos aduladores. Antes adulaban a los príncipes y potentados, y ahora adulan a las Casas del Pueblo. Por cobardía. Nos da vergüenza la dedicatòria que dirige Cervantes a su protector el conde de Lemos; pero es todavía más vergonzoso que tus Insignes amigos, esos filósofos y ensayistas y doctores afamados se sometan al despotismo de las ideas populares. Sobre toda, el escritor español es de una cobardía que entristece ... Habían esperado mucho tiempo. Habían servido demasiado tiempo

a las órdenes de la Iglesia y de los príncipes y de los guerreros, y ahora es natural que no puedan contener su regocijo y su orgullo. Pero acaso es ahora cuando tienen que rendirse a la más humillante de las servidumbres: están bajo el poderío de la masa. Y tienen que defender los gustos, las aspiraciones y los rencores de la masa, siendo como son contrarios por naturaleza a los gustos y los ideales de la multitud. Se han hecho traición a ellos mismos.»

Això ho escriu José María Salaverría, en la seva novel·la «Salón de té».

Cal procurar que Salaverría no tingui raó. Cal que no sigui una obligació, sinó un goig, «defender los gustos, las aspiraciones y los rencores» del poble. Cal que els que han servit a les ordres «de la Iglesia y de los príncipes y de los guerreros» no serveixin ara, per covardia o per oportunisme la causa del poble.

Que cada u segueixi al seu lloc que tenia abans del combat, si és que ha de moure's per baixes apetències d'ordre material o pel menyspreable instint de conservació. Els que han reneгат del poble, o els que han volgut ignorar-lo, no poden avui formar als nostres rengles.

No hi ha d'haver lloc per a ells.

Amb uns i amb els altres

La Humanitat, 19 agost 1936

Cada u té la companyia que mereix, és ben cert. La vida ens ofrena cada dia la veritat d'aquest axioma. Es per la llei de les afinitats electives que la bondat se sent atreta per la bondat, la intel·ligència per la intel·ligència. Afirmar més la força d'aquesta llei el veure com la intel·ligència repel·leix instintivament la incomprensió, l'arbitrarietat, la injustícia, la tirania. Perquè la intel·ligència - tingueu-ho ben present - és una de les formes de la bondat.

Ara mateix la criminal revolta feixista que ensangona els camps d'Espanya ens dona la raó: cada u té la companyia que mereix.

Al costat dels feixistes, al costat dels militars sense honor -militars de bordell i de taverna -, al costat dels assassins de dones i de infants que han renovellat les cruels salvatjades dels carlins que violaven, robaven, incendiaven i mataven en nom de Déu, de la Pàtria i del rei, tràgica trinitat abominable, la gent més abjecta, la més vil, la més innoble, el detritus.

Penseu en el vell Lerroux, l'home que no ha treballat mai; que sempre ha viscut amb l'esquena dreta; el professional de la immunda política a base de negocis bruts i que s'indignava quan un jove li escopia al rostre la paraula «nadi», més merescuda per Lerroux que per ningú. Penseu en l'home que s'ha venut a tothom que l'ha volgut comprar, des de Moret a Gil Robles passant pel difunt Primo de Rivera. Penseu en el vell sinistre que porta a les mans fang de tots els negocis inconfessables i sang noble i heroica d'octubre.

Penseu en Gil Robles, titella tràgic a les ordres de la nefasta Companyia de Jesús. Penseu en aquest home tèrbol del cap en forma de pera invertida, al qual obrí les portes de la República aquell altre home de mala memòria: Alcalà Zamora, màxim culpable.

Penseu en aquest miserable «jefe» que fortifica el Guadarrama i prepara la revolta contra la República i fuig com un covard a Portugal a esperar els resultats de la revolta.

Penseu en Salazar Alonso, abjecte, llefiscós, afemellat, que, volia que els infants de les escoles diguessin que eren «espanyols per la gracia de Dios». Penseu en aquest home que fisiolò-

gicament i espiritualment, mereix tots els menyspreus. Penseu en aquest ex-ministre de Lerroux i Alcalà Zamora, que no de la República, perseguidor d'obriers del camp i de la ciutat.

Penseu en Peman, el cursi, l'arxicursi autor de «El divino impaciente», aplaudit i homenatjat per la gent més incivil, més conseqüent, més covarda.

Penseu en Cañero, expulsat de l'exèrcit i ara patrullant per Còrdova al cap d'una partida de bandolers de casa bona.

Penseu en l'Algabeño, un torero, un home de «colmado» i de cabaret.

Penseu en el Guerra, un altre torero, home d'incultura enciclopèdica.

Penseu en March, el contrabandista, l'assassí -si no assassinava ell, perquè, per a fer-ho li manca valentia, induïa a l'assassinat - que ha robat en tan gran escala que, a pesar d'haver finançat tots els complots contra la República, encara li queden diners.

Penseu en Muñoz Seca, el pallasso monàrquic, el conreador del teatre analfabet.

Penseu en aquella Urraca Pastor, que capitaneja una partida de frares, que, en lloc del crucifix, empunyen el fusell.

Penseu en tota l'altra fauna sinistra i desorbitada que està amb ells, amb els assassins.

I, en canvi, penseu en els que es posen al costat nostre. Penseu en aquests francesos, en aquests belgues, en aquests italians, en aquests polonesos, en aquests mexicans que venen a Espanya a lluitar contra els militars sense honor. Penseu en aquests francesos que a París clamen: «Armes per a Espanya!» Penseu en aquests russos, que envien els seus rubles per a poder lluitar mes i millor contra el feixisme.

Amb ells, amb els traïdors, Cañero, el Guerra, l'Urraca, el Salazar, Alonso. Amb nosaltres, Roman Rolland, Jean Richard Bloch, Lenormand, André Malroux, Gide, Jean Cassou...

Amb ells, el cretinisme, la incomprensió, la cupiditat, la brutalitat.

Amb nosaltres, la intel·ligència, la sensibilitat, la cultura. Es ben significatiu.

Ara fa un mes

La Humanitat, 20 agost 1936

Ahir, dia 19 d'agost, s'acomplí un mes de l'inici de la criminal sublevació feixista.

Ahir, dia 19 d'agost s'acomplí un mes de la revolta dels militars sense honor.

La gent diu: Ja fa un mes!

Fa un mes que, a primeres hores del matí d'un diumenge, uns oficials als quals la República no havia sabut arreconar, llançaven, enganyant-les, les tropes al carrer.

Fa un mes que Goded, Cabanelles, Franco, Queipo de Llano - aquest mereix capítol a part i en parlarem demà - i els altres militars de taverna i de bordell llançaven Espanya a la més estúpida, a la més criminal guerra civil.

A Barcelona queien els companys Ascaso, Enric Fontbernat, Colldeforns, molts altres - he dit companys, perquè tots ho som. Ho he dit com abans deia - i se'n servien l'abjecte Cambó i l'abjecte Manuel Brunet - que els obrers catalans es sentien més units a l'obrer galleg, andalús, valencià, basc, asturià, castellà, etc., que del patró català, perquè l'obrer és sempre el germà i el patró és gairebé sempre l'enemic.

Fa un mes que queien, heroïcament, dignament, noblement, aquests companys nostres en defensa de la dignitat i de la llibertat.

Avui unes dones de bon cor, unes dones de bona voluntat, hauran dipositat flors damunt les pedres on caigueren els herois. Aquestes dones en les quals l'instint maternal es sublimitza, car tots els fills del poble són fills d'elles, avui aconsegueixen un dels més bells actes de civisme.

Avui fa un mes. Moltes mares s'han quedat sense fill, moltes esposes sense espòs. En moltes llars els fills infants pregunten avui a la mare jove:

-I el pare? On és el pare? Quan tornarà?

I ells no saben que el pare no tornarà mai més perquè ha mort-, a mans dels assassins, dels que massacren en nom de l'Espanya gran i amb benedicció apostòlica - per la Pàtria, per la dignitat i la llibertat de la Pàtria.

Avui fa un mes que el poble regava amb la seva sang els carrers de Barcelona. Queien els nostres germans a la plaça

Universitat, a les Drassanes, a la plaça de Catalunya.

No hem de voler oblidar aquesta sang. Hem de tenir sempre present aquesta sang. Hem de voler veure-la sempre vermella, fresca, viva, forta, immortal.

Hem de procurar que aquesta sang de sacrifici ens sigui guiatge.

A l'alegria pel camí del dolor, deia Beethoven, el magnífic. A la llibertat pel camí que ens ha obert aquesta sang. Aquesta sang que avui veiem obrint camins en el mapa d'Espanya i que ha d'ésser sang de redempció i de lliberació.

Queipo de Llano cabdill tavernari

La Humanitat, 21 agost 1936

Aquesta nit passada ens hem assegut pacientment davant l'aparell de ràdio disposats a captar les estacions rebels. La feina aquesta tenia quelcom de cacera i nosaltres hi trabàvem tots els incentius i delits d'una cacera. S'oïa —després de molt tantejar, després de molts xiulets i espetecs— una veu ordinària i vinosa. I nosaltres, triomfalment, pensàvem: «Ja n'ha caigut un». El fet de poder oir el llenguatge incivil i groller -llenguatge d'estable i antesa-la de bordell- era com si haguéssim apressat el qui parlava dintre una xarxa molt espessa. I els esgarips i crits histèrics del qui parlava ens feien l'efecte del que ha caigut dintre una xarxa molt espessa i no pot eixir-ne.

Llano, espessa de vi, oïem les veus perquè sempre és divertit l'espectacle de la beneiteria aliena- anàvem captant Burgos, Saragossa, Sevilla. A més de la veu de Queipo de Llano, apessa de vi oïem les veus d'altres speakers. Serien Pérez Madrigal -que, per amor al suc del raïm, força-sament havia d'estar al costat dels militars monarquics que no han guanyat altres batalles que les lliurades en «colmados» «tiendas de vinos» i cabarets- i Unamuno, el vell escriptor atrabiliari i reaccionari, que també- segur que per anar contra corrent, per a dur la contrària, per singularitzar-se- està al servei del feixisme?

Ei qui ens divertia mes, però, era Queipo de Llano, el consogre d'aquest altre miserable que es diu Alcalà Zamora (1). Queipo de Llano s'haurà fet famós, mes que per la seva traïdoria, més que per la seva deslleialtat, per les seves al·locucions per ràdio, Queipo de Llano ens ha demostrat esser l'alcaloide de l'estupidesa, el Sinai de la grolleria. Nosaltres, i amb nosaltres tot el que tingui dos dits de front, hem de confessar sincerament que mai no havíem oït res tan estúpid, res tan groller com les al·locucions d'aquest ex-general que a Sevilla esta esgotant els cellers i gràcies al qual haurem de pagar el vi molt car.

Sembla mentida que un home així pugui parlar. Sembla mentida que un home d'aquesta mentalitat estigui dotat de paraula. Els que no el coneguim, els que mai no l'hagin vist, segurament l'imaginaran com una mena d'antropoi-

de, com una mena de simius primigenius escapat d'un atlas d'història natural i disfressat de militar.

Un home de debó, un ésser civilitzat, un ésser que té cèdula i viu en una ciutat i no en una selva, no pot parlar com Queipo de Llano, si d'això se'n pot dir parlar. Els homes de debó no parlen com Queipo de Llano. Per una raó molt simple, que consisteix a tenir el que no té aquest militar traïdor, aquest militar deslleial, aquest indesitjable que cobra-va de la República i, havent jurat fidelitat, traïa la República: dignitat, vergonya, sentit de la responsabilitat, sentit de l'honorabilitat.

Ell no haurà pogut fer famós el seu nom guanyant una batalla -els militars com ell no serveixen per a certes coses -escrivint un bon llibre, inventant quelcom en bé de la humanitat. S'ha fet famós, però, amb les seves al·locucions per ràdio des de Sevilla. Avui tot el món coneix el nom de Queipo de Llano. Avui tothom sap que Queipo de Llano és un estúpid, un cretí, un home que podrà ensenyar-se com un fenòmen en una barraca de fira -car ell ha demostrat pertànyer al món de la fenomenologia- dient: «Mireu! ¡Mireu-lo bé, que com aquest no n'havíeu vist mai cap! Es l'únic animal al qual haureu vist beure vi, ¡I amb quina afició! ¡Sembla talment una persona! ¡I la imitació és tan perfecta que fins i tot parla!»

Sense cap mena d'odi a l'enemic -els enemics com aquest ex-general no inspiren odi: inspiren menyspreu -sense cap mena de passió política, escribim aquest comentari, segurs que cap persona intel·ligent, cap persona civilitzada, tingui les idees polítiques que vulgui, militi al camp polític que vulgui, podrà sortir en defensa d'aquest militar alcohòlic, d'aquest militar sense honor, d'aquest enemic del poble que assassina -de la manera més vil i més covarda- dones i infants, esposes i fills dels nostres germans els obrers andalusos.

A més de l'acció és el llenguatge, el que fa respectables els homes. I el de Queipo de Llano no és un llenguatge de cabdill: és un llenguatge de taverna i de lenocini, en el qual s'amalgamen el més vil, el més abjecte, el més odiós, el més repugnant.

Es un llenguatge que no sembla parlat: sembla defecat.

La Ràdio Sevilla, però, s'oeix, no sabem perquè -no som tècnics en radiotelefonía- amb dificultat. Nosaltres voldríem, en canvi, que tothom podés oir perfectament, clarament, la veu vinoa d'aquest militar analfabet que és Queipo de Llano. Això fóra molt convenient; això fóra d'una gran eficàcia. I així com avui, per les dificultats, tothom procura escoltar Sevilla, llavors en oir-se la veu espessa i embarbussada de l'alcohòlic Queipo de Llano, la gent diria, àdhuc els monàrquics, si n'hi ha algun que tingui vergonya:

-Tanca la ràdio, que no vull escoltar les bajanades d'aquest miserable.

Per cert que, en una nota informativa d'«Unión Radio Madrid», indicant una adreça, es parlava d'un carrer, plaça o passeig que porta el nom d'Alcalà Zamora: aquest nom que, per dignitat del poble, ha d'ésser esborrat de tot arreu.

La por

La Humanitat, 22 agost 1936

Comprenem que una revolució no pot fer goig a tothom. Comprenem, sobretot, que la gent anomenada d'ordre ha d'esguardar-la amb horror encara que no fóra així si a Espanya aquesta mena de gent tingués un xic d'intel·ligència i senbilitat, car comprendrien que l'ordre que ells propugnen i defensen és, en el fons, l'arbitrarietat, la injustícia, el veritable desordre.

El que no podem comprendre nosaltres és la por, l'epidèmia de por que s'ha apoderat de certa mena de gent. No es tracta d'aristòcrates de la sang, no es tracta del que alguns escriptors cursis -que avui potser ja «fa» d'escriptor proletari-, anomenaven aristòcrates del diner, sense saber que el diner no pot atorgar l'aristocràcia; sense saber que, moltes vegades, ric vol dir ruc. No, no; es tracta de petits burgesos, de petits comerciants, d'empleats, d'oficina, de funcionaris. Es tracta d'aquesta pobra gent a la qual la composició de la societat espanyola havia situat d'una manera lamentable entre el poderós i l'obrer, i la feia odiosa a tots dos. Es tracta d'aquesta gent a la qual la vida social obligava a disfressar-se de senyor i que, per miopia intel·lectual, procurava imitar el senyor, l'amo, en tot el possible: en el vestir, en el parlar, etcètera, mirava amb menyspreu l'home d'espardenya del qual es creia que el separava un abisme.

Són aquests els que tenen por, una por pànica i absurda. Por, sobretot de la F. A. I., por de la C. N. T. Aquestes sis lletres, juntes o separades, els fan empal·lidir, els produeixen calfreds, els fan posar la pell de gallina. Si l'espectacle en si no fos tan llastimós -i tan vil-, faria riure.

La majoria d'aquesta gent no són perillosos, no actuen en cap partit polític; mai no han conspirat. El seu pecat màxim és el de la beneiteria, el de la poca solta. Per beneiteria i per poca solta, llegien la premsa de dreta, volien ésser senyors, menyspreaven el poble. Per beneiteria i per poca solta mai no agafaven un llibre ... i quan l'agafaven era pitjor, perquè es tractava de qualsevol novel·la d'«El Caballero Audaz» -que no fou audaç ni cavaller-, o de Pérez i Pérez. Per beneiteria i per poca solta no els plaïa altre teatre que el teatre analfabet de Muñoz Seca.

No, no són perillosos. Són d'aquells que «no es fiquen en res», d'aquells que volen «tranquil·litat i bons aliments», d'aquells, que de la vida tan sols en copsen els goigs purament animals, d'aquells que estimen l'ordre per damunt de tot, d'aquells que, si tinguessin una certa cultura, farien seves les odioses paraules de Goethe: «Prefereixo la injustícia al desordre», paraules que fan pensar que si Goethe avui vivia estaria al costat dels feixistes com un Unamuno qualsevol.

Els que ara temen, que ara s'horroritzen de la manera més estúpida -la por en el fons es manca de intel·ligència-, que ara, si gosessin, tindrien un gest de condemna, no s'horroritzen, no s'indignaven, quan la vesania de Martínez Anido i Arlegui convertia els carrers de Barcelona en una jungla tràgica; no s'indignaven ni s'horroritzen quan els calabossos de Prefectura el sinistre Arlegui cremava els ulls dels detinguts amb el cigar encès; no s'indignaven quan els presos es negaven a abandonar la presó perquè sabien que al carrer els esperaven les pistoles dels defensors de l'ordre; no s'horroritzen de la infame llei de fugues; no s'indignaven de les infames conduccions ordinàries per carretera; no s'horroritzen quan queien els nostres germans assassinats de la manera més vil i deixaven una llar a la misèria i uns éssers estimats -la mare, l'esposa, el germà, els fills- sumits en el dolor.

No, no s'indignaven car tenen una mentalitat tan raquítica, tan mesquina, que creien que allò, aquella orgia de fang i de sang, de negocis bruts i, d'assassinats, era l'ordre.

Ara, en canvi, sí: ara estan espantats i horroritzats perquè això és el desordre. ¿On s'és vist afusellar tot un general, un senyor amb tants galons i tantes medalles? ¿On s'és vist matar un capellà, un ésser seràfic d'aquesta manera?

No volen saber, però, que aquests generals deslleials, aquests militars, sense honor, a Saragossa, a Sevilla, a Valladolid, roben tot el que poden, assassinen dones, vells i criatures.

No volen saber que aquests capellans salvatges que havien convertit la casa de Déu en una casa de comerç, que

demanaven caritat i eren riquíssims perquè sempre els havia plagut viure amb l'esquena dreta, s'han llançat al camp com un allau de llops i beneeixen les mans assassines i, en lloc del crucifix, empunyen el fusell homicida.

No volen saber res de tot això perquè ells són amants de l'ordre. L'ordre sobretot, encara que el porti la mort.

I esguarden amb recel, amb una por terrible aquestes lletres: C. N. T., F. A. I., La C. N. T., la F. A. I., totes les altres organitzacions obreres -sobretot, però, les esmentades- són el desordre, són l'enemic.

No hi fa res que hagin lluitat heroicament -jo els he vist lluitar i aquest record serà un dels més nobles de la meua vida- no hi fa res que molts d'ells hagin donat gloriosament la vida; no hi fa res que hagin trobat tants milions a les cases del Déu amic dels pobles i no s'hagin quedat un cèntim; no hi fa res que hagin executat el que es dedicava al pillatge.

No hi fa res: són la C. N. T.; són la F. A. I.; són el desordre.

Si tota aquesta pobra gent tingués dos dits de front comprendria que el seu veritable enemic no són les organitzacions obreres, sinó les grans empreses tentaculars que capitanejaven tipus com March, com Cambó.

Si tota aquesta pobra gent tingués dos dits de front veurien ara que l'honradesa i la dignitat tenen més a veure amb aquests obrers de la C. N. T. i de la F. A. I. que no pas amb els que, en nom de l'ordre, esclavitzaven el poble.

El mite de les dues Espanyes

La Humanitat, 23 agost 1936

DE LLUÍS CAPDEVILA. 1936-1939

108

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

Hom viu, llastimosament, massa de tòpics i llocs comuns. El tòpic i el lloc comú ocupen un lloc massa preponderant en la vida espanyola. Inconscientment, o per peresa mental, hom s'empara en el tòpic, en el lloc comú. I acceptem el tòpic i el lloc comú com a veritats incontrovertibles.

I heus ací perquè llegireu tantes vegades: «El heroico y pundonoroso militar ... El digno y probo comerciante... El genial e independiente escritor ... El honrado político ... La bella e inteligente actriz». I després la vida ens ensenya que «el heroico y pundonoroso militar» és un indesitjable que té més por que un conill i ha traït, i ha enganyat, i s'ha deshonrat sempre que li ho han pagat bé; «el digno y probo comerciante» no s'ha dedicat més que al robatori, a l'usura i al frau; «el genial e independiente escritor» és un pobre diable, un cursi, que s'ha venut sempre al que l'ha pagat millor; «el honrado político» un home que ha fet el miracle - i això sí que és un miracle!- d'enriquir-se no havent treballat mai i vivint sempre amb l'esquena dreta; «la bella e inteligente actriz», un carnestoltes amb faldilles, morruda, anti-pàtica, que no sap vestir, que no sap gairebé parlar i que té una mentalitat de pedra picada.

Ara, gràcies a la criminal – i suïcida- revolta dels militars sense honor, passa una cosa semblant. Ara, gràcies a la revolta, també han aparegut en escena el tòpic, el lloc comú, sense els quals es veu que no sabem viure.

El tòpic d'ara és el de les dues Espanyes posades enfront l'una de l'altra: l'Espanya del poble, la treballadora, la digna, l'honesta, contra l'Espanya monàrquica, clerical i feixista. I aquest tòpic és avui gairebé un mite – o sense gairebé-, perquè la lluita ha demostrat que ells, els insurgents, són un grup cada dia més reduït, una fracció cada dia més minúscula, i nosaltres, en canvi, som el poble en pes.

Els, els revoltats, els feixistes, no poden dir-se Espanya. No s'ho poden dir per la seva inferioritat numèrica. Ni s'ho poden dir a títol de representants, car les eleccions del pasat febrer demostraren el contrari. Espanya no és Queipo de Llano, Cabanelles, Franco, tots els altres militars de taverna i de bordell. Ni Unamuno, Pérez Madrigal, Burro

Fleta, Cañero, Royo Villanova, Lerroux, Gil Robles. Espanya no pot ésser aquesta gent.

Espanya és l'obrer, el manual i l'intel·lectual -el de la fàbrica, el del laboratori, el del picot i el de la ploma-, el camperol, les dones que han vist partir el marit o el fill cap al front, les que els han vist assassinar per les partides feixistes que maten i roben, amb el nom de Déu als llavis i en nom de l'ordre. Espanya no és el gandul, no és el paràsit, no és el noi de casa bona -per què de casa bona?- freqüentador de cabarets i més amic del vi que no pas dels llibres. Espanya és l'home que treballa, el que produeix, l'home útil, l'home que amb el seu treball manté una llar, crea una família, es fa una cultura.

No, no hi ha dues Espanyes, perquè ells no són Espanya. Si ho fossin, el nom d'Espanya fóra nom d'indignitat i de vergonya.

En temps de les guerres carlines podia parlar-se de dues Espanyes, car amb els carlins hi anava gent a defensar, equívocament o no, un ideal, i hi anava de bona fe. Els carlins del capellà Merino, de Savalls, del Ros d'Eroles, de Zumalacàregui, tenien partidaris. Els feixistes de Cabanelles i de Franco no en tenen. Els que els segueixen, ho fan pel terror i sota l'amenaça de les pistoles dels oficials que abans s'embriagaven de whisky als cabarets madrieny i ara s'embriaguen de sang al camp de batalla. Franco organitza un exèrcit de moros -per patriotisme, els retorna a l'Espanya de Pelayo- i amb la xurma del Tercio, que tan bon paper féu a Astúries l'octubre del 1934, sota l'ègida d'Ivanoff, Doval, Gil Robles, Lerroux i Alcalà Zamora. Breu: un exèrcit de mercenaris als quals cal pagar i permetre el pillatge i per als quals cal robar.

Un exèrcit de mercenaris com el que l'any 1640 el comte duc d'Olivares enviava contra Catalunya, en el qual figuraven, a més a més de les desferres dels «tercios» de Flandes, escamots de sicilians i calabresos professionals de l'assassinat i el robatori, comandats pels Filangieri Tyrons, amb uns quants supervivents dels puritans de Cromwell. I en el qual figuraven grups de jutges catalans que no dictaven al-

tra sentència que la de mort i grups de frares catalans que no s'averkonyien de seguir aquell exèrcit d'assassins, de mercenaris, ni s'averkonyien de veure morir els seus germans de Catalunya.

La Història es repeteix. I a través dels anys, l'exèrcit mercenari del comte-duc d'Olivares és el mateix exèrcit -igual en vilesa, en tònica, en característiques-, de Franco, Mola, Cabanelles, etc. I els Unamuno, els Royo, els Pérez Madrigal, fan el paper tristíssim i indignant que en 1640 feien els frares i els jutges que envaïen Catalunya. Com ells són traïdors, com ells són odiosos.

Però ni aquells del 1640 eren Catalunya ni els feixistes del 1936 són Espanya.

No, no hi ha dues Espanyes. N'hi ha, tan sols, una: la del treball, la de la intel·ligència, la de l'honradesa, la de la dignitat, la de la llibertat.

I aquesta és la nostra.

Enric Fontbernat

La Humanitat, 26 agost 1936

Germà Enric Fontbernat. Tu no podràs veure assolits els teus ideals de tota la vida. No podràs gaudir amb el poble victoriós d'aquelles jornades de joia que succeiran el dia del triomf total. Del total aixafament del repugnant feixisme.

Fores generos com sempre aquell dia, un dels primers, de lluita. Des de feia moltes nits que amb prou feines donaves al teu cos el repos imprescindible per a aguantar-te dret. No dormies, germà Fontbernat, ni dormiem els que estàvem al teu costat els dies precursors de l'infame aixecament monàrquico-feixista.

Si no surten de les casernes - deies - anem-los a cercar. Que diguin d'una vegada si acaten o no la República, si respecten i obeeixen o no el Govern que el poble lliurement elegí.

Que en tenies de raó! Si els haguéssim anat a cercar a les casernes s'hauria estalviat molta sang proletària!

Dissabte, poques hores abans de la sublevació, arribares en el teu cotxe al Palau de la Generalitat. Estaves radiant de satisfacció. No passaran, cridaves. No poden passar de cap manera. El poble està en peu de guerra. I tenies raó. El poble vibrava. El poble no volia tornar a ésser oprimint pitjor que en aquella ominosa dictadura de Primo de Rivera i Martínez Anido i estava al carrer, vigilant.

Tu també ho estaves d'amatent al que podia ocórrer. No et donaves un moment de repòs. El teu cotxe feia quilòmetres i més quilòmetres, d'una caserna a l'altra. Atent.

Diumenge a la matinada esclatà el moviment feixista. Et trobà llevat i disposat a barrar-li el pas amb el teu cos si fos necessari. I ho fou. El teu cos com el de tants altres herois caigué a terra davant la caserna de les Drassanes. Però ells no passaren. No pogueren ni sortir-ne.

Reposa en pau. No han passat ni passaran!!!

Demà passat divendres, a les dotze del migdia, un grup d'amics que no t'obliden dipositarà un ram de flors vermelles en aquell lloc on tan generosament donares la vida per la llibertat.

Una mare

La Humanitat, 29 agost 1936

Hi ha qui plany -i són de plànyer- les mares dels feixistes morts en la lluita. Hi ha qui només sap plorar les mares dels feixistes. Hi ha qui guarda la pietat únicament per als que cauen en el camp facciós.

-Tenien mare, pobrets!- diuen, en un to d'elegia major.

I ho diuen com si fessin un gran descobriment. Ho diuen com si només tinguessin mare els enemics del poble, els facciosos que ensangonen els camps d'Espanya. No sabem si això es voluntari o involuntari. No sabem si és mala memòria o mala voluntat.

Per generositat -cal ésser generós per pròpia estimació- volem creure que els que ara ploren les mares dels facciosos obliden que els que cauen en defensa de la llibertat i de la dignitat també tenen mare.

Volem creure que no recorden aquelles dones, aquelles pobres dones -pobres en el sentit més alt i més digne de la paraula- que, quan Barcelona era una jungla tràgica, veien morir el fill assassinat per les pistoles de Martínez Anido, defensores de l'ordre més immisericorde, més salvatge, més inhumà.

Volem creure que no recorden aquelles llars humils en les quals una mare preguntava, anguniosament:

-I el fill? On és el meu fill?

I el fill, cobert de sang, jeia damunt les pedres d'un carrer de Barcelona.

Volem creure que no recorden aquelles mares, els fills de les quals havien estat sotmesos a turment, havien conegut la infame conducció ordinària per carretera i havien caigut travessats per les bales de la llei de fugues.

Sigui com sigui, no aniria gens malament un xic més de memòria. Els que defensen la llibertat també tenen mare. Els que empunyen les armes, no per a fer el fatxenda i jugar a soldats, sinó per a anar al front de guerra, també tenen mare. Els que en tornen ferits o bé no en tornen, també tenen mare. I també en tenen aquells que, enganyats o aterrits, lluiten al costat dels militars sense honor.

Totes les mares són dignes de respecte: les nostres i les dels altres. Les nostres perquè els seus fills han donat la

vida -gloriosament, noblement-, per la llibertat. Les dels altres perquè la seva tristesa -si tenen un xic de consciència- ha d'ésser més gran en pensar que han engendrat uns éssers com els que en terres d'Andalusia, de Castella i d'Extremadura, assassinen dones, vells, criatures indefenses. El nom de mare ha d'ésser sempre sagrat. I si hi ha certa gent que, per insensatesa i per odi salvatge, només volen recordar les dels facciosos, nosaltres volem recordar-les i plànyer-les totes.

I una sobre totes. Sobre totes perquè el sofriment la posa en primer terme.

Vivia al número 2 del carrer de la Cucurulla. Es deia Lluïsa Verdaguer. Ha mort a les tres de la matinada d'abans d'ahir. Era la mare dels Fontbernat.

Nosaltres l'havíem vist moltes vegades en les amples sales de la casa, una mica fosques com les de totes les cases de la ciutat vella.

Era una velleta menuda, vestida de negre, amb una faç pàl·lida i marcida, amb unes mans fines, d'accionar suau i dolç. Tenia una mirada apagada, una veu apagada que feia pensar: segur que mai no ha sabut renyar.

Tenia uns cabells blancs: neu d'anys i de penes, de temps i d'angoixa pels fills. Un d'ells, Josep, havia conspirat, havia emigrat, havia sofert presó.

Li mancava, però, sofrir l'angoixa màxima: veure morir un altre fill, Enric, en l'assalt de les Draçanes. Aleshores fou la Mare per essència i potència. Aleshores fou per essència i potència la Dolorosa. No la Dolorosa espectacular que els imatgers portaven als altars: una Dolorosa que corprenia per la seva humilitat, per la seva feblesa física. Menudeta com era, s'engrandia pel dolor, i els seus cabells blancs semblaven, entorn de la faç marcida, un halo sobrenatural. I la seva mirada, entelada per les llàgrimes, semblava dolça i llunyana com mai. I, com mai era la mirada de mare: de mare que cerca el fill i no el troba.

No havia pogut resistir el dolor immens, l'angoixa infinita de veure morir -tan dignament, tan noblement- el fill, i moria ella.

S'ha apagat el seu somriure, s'ha apagat la seva mirada. Deu haver demanat perdó per morir-se als fills que li restaven, i ha anat a reunir-se amb el minyó heroï que moria -quina mort més envejable!- per la llibertat.

Si: els nostres també tenen mare. I avui, quan deixeu les vostres flors damunt les pedres on caigué el nostre heroïc Fontbernat, penseu que les dediqueu a ell i a aquesta mare admirable, Lluïsa Verdaguer, en la qual avui veiem tots la mare dels que lluiten contra el crim i la tirania.

Campanes redimides

La Humanitat, 1 setembre 1936

L'automòbil corre per la no massa ampla cinta de la carretera -una carretera de la costa, paral·lela al mar-, en les primeres hores d'una tarda blava i daurada. Hi ha unes cases blanques que el sol pinta de color de mel. I una platja d'arena rossa que reproduïx el crom de sempre: algun parasol llampant, talment un bolet enorme; algun pescador que recull les xarxes; alguna noieta gentil que ressuscita el mite de les sirenes i el ressuscita amb cames i amb mallot.

L'automòbil, al qual dues banderes: la catalana i la republicana, obren pas cada vegada que arribem a una barriada, es detura en arribar a un poble. Es detura perquè, en veure un grup molt nombrós de gent, així ho hem indicat al xofer.

Descendim del cotxe amb dos companys de les milícies que retornen amb nosaltres a Barcelona i que, amb els seus fusells donen al cotxe un caràcter bèl·lic molt a to amb les circumstàncies. Ens apropem al grup, integrat per homes, dones i infants. Crits, rialles, comentaris alegres.

No hi ha, però, cap estíuejant, cap senyor de la «colònia». Els estíuejants, els senyors de la «colònia» passen de llarg i esguarden el grup amb recel.

Preguntem el motiu d'haver-se agrupat tanta gent vora la blanca paret d'aquest poble blanc de la costa.

I el motiu és el següent: han llançat daltabaix del cloquer les campanes de l'església i ara esperen el camió, que va recollint les campanes d'altres pobles, per a dur-les a Barcelona.

Una vella, de rostre arrugat com una pansa, comenta: -Si sembla mentida que hagin pogut despenjar-les!

Sembla mentida però és veritat. El cloquer és alt, com en la majoria de pobles: l'església la veus de lluny i l'escola, en canvi - l'estimat Lluís Bello en féu l'experiència-gairebé no es veu ni de prop, car algunes vegades no existeix. En la majoria dels pobles d'Espanya el rector ho era tot i el mestre no era res. Ara, sortosament, les coses han canviat: ara el rector no és res i el mestre ho és tot.

Sembla mentida, però és veritat, campanes hagin pogut caure de tan alt. Tan ben arrelades com estaven!

Sembla mentida, però és veritat. Uns minyons han pujat a la torre de l'església, han lligat una corda a les campanes i, des de baix, amb unes quantes estrebades fermes, les han fet caure damunt les pedres de la plaça.

I ara esperen, voltades de gent, que el camió que va recollint totes les de la rodalia, que les duguin a Barcelona.

Si haguessin estat campanes d'amor i de pau no haurien caigut. Foren, però, campanes de guerra i d'odi, i ben caigudes estan. La negra sotana del capellà havia eclipsat la blanca túnica de Jesús -del «sans culotte» Jesús, segons Camil Desmoulin- i el capellà convertia el temple en fortalesa i la trona en barricada. I des de la barricada de la trona -que ara ja no és més que un munt de cendres- escupia paraules d'odi, i, en lloc de la pau, predicava la guerra. I les campanes, en mans del sacerdot trabucaire, del sacerdot que oblidava el seu ministeri, en lloc de veu de pau tenien veu de guerra: enlloc de dir «No mataràs», deien, amb la veu rogallosa d'ira «Mataràs!»

Eren campanes d'insurgència, de subversió, de revolta.

Eren campanes que cantaven la guerra contra els pobres, contra els indefensos, contra els humiliats i ofesos.

Eren campanes que cantaven l'extermini dels obrers que no es resignen a ésser ramada, que volen viure amb dignitat.

Eren campanes al servei de la tirania i al despotisme.

Eren campanes la veu de les quals tan sols s'endolcia quan s'adreçava als amos, als rics, als poderosos, als defensors de l'ordre, d'aquell ordre sinistre que tanta sang i tantes llàgrimes havia costat al poble.

Eren campanes de superstició, d'incomprensió, de fanatisme.

Ara, vençudes, tornaran a fer oir la seva veu. Ara vençudes, la seva veu s'adreçarà contra els amos d'ahir, que s'han revoltat contra el poble. Ara seran foses i convertides en canons. Unicament així podran redimir-se del seu passat negre i tràgic.

Passen els milicians

La Humanitat, 2 setembre 1936

Sense de pas d'aquesta columna que marxa cap al front de guerra, aquest capvespre de finals d'agost a ciutat hauria estat com els altres capvespres, com un capvespre qualsevol. El pas de les milícies, però, li llevava la vulgaritat de cada dia, li donava categoria.

Hi ha una mena de gent, dissortadament molt nombrosa, que viu sense cap ideal, sense cap inquietud noble; gent que no es «fica» en res, que sempre és neutral, que tan sols es mou per baixos apetits materials; gent de l'ordre per damunt de tot, de la tranquil·litat i els bons aliments; gent pacífica per egoisme que creuen que satisfets ells satisfet tothom.

Quan aquesta mena de gent estava més tranquil·la prenent els seus aperitius i llegint tranquil·lament les noves del front, uns clarins llunyans han esquinçat l'aire dolç i feixuc de la tarda.

La gent d'ordre, la gent com cal, la que no vol maldecaps, la que pren l'aperitiu en les terrasses ciutadanes mentre al front els nostres germans maten i moren per la llibertat i la dignitat de la República s'han esguardat amb un xic d'esverament.

Els clarins s'apropen i l'aire vibra amb les seves notes agudes i retallades. La gent corre, obre pas. I avança una columna de milicians que marxen aquesta nit.

A les notes agudes i retallades dels clarins segueixen ara els acords, mes compactes d'una marxa militar. Hem oït moltes marxas militars, hem vist passar els soldats moltes vegades. Avui, però, no passaven els soldats: avui passaven els fills del poble. No hi havia l'ordre i la disciplina que hi havia en les altres parades. Però hi havia més fervor, més entusiasme. No sabien seguir tan el compàs marcat per la música. Però no hi havia en ells aquell aire de ramat que hi havia en els soldats de la difunta monarquia. No pertanyien com els d'abans, a un exèrcit inútil i car que només servia per a anar a les processons i per a anar a rebre el que mai més no serà rei. No sortien al carrer, com els d'abans, per a lluir, per a fer bonic: sortien per a anar a la lluita.

No anaven amb uniformes polits i llampants. Vestien

d'una manera bigarrada i desigual: «granotes» -l'uniforme que la revolta ha fet popular - en mànegues de camisa, amb brusa curta de mariner.

Hi havia homes de tots els estaments: camperols, obrers manuals i intel·lectuals, estudiants, gent del camp, de la muntanya i del mar. Hi havia adolescents, gairebé infants, i homes amb sendra d'anys al cap. Hi havia catalans, castellans, andalusos, bascos, aragonesos això em recordava que, temps enrera Manuel Brunet, des de les pàgines de «La Veu de Catalunya» - quan «La Veu de Catalunya» defensava la política vil de la Lliga - m'havia injuriat perquè jo havia escrit en aquestes pàgines de LA HUMANITAT que l'obrer català es sentia més lligat a l'obrer andalús, galleg, castellà, etc., que al patró català, ja que l'obrer sempre era el germà i el patró gairebé sempre era l'enemic.

La lluita per un món millor, per una justícia veritable, agermanava tots aquests milicians que ara es disposaven a marxar cap a terres d'Aragó.

A l'esquena, com un gep, hi duen el casc de color de plom; damunt l'espatlla, el fusell. Saluden amb el puny clos enlaire, i el seu puny clos enlaire vol dir: «Venverem!» La columna és com una riuada humana que avança plaça de Catalunya avall i damunt la riuada humana onegen, com veles de victòria, banderes de color de sang i de foc.

Entre aquests milicians hi van també algunes milicianes, noies heroiques que també empunyen el fusell, que també lluitaran, que han deixat el ball, el festeig, la llar, que ho han deixat tot, per anar a complir un deure sagrat. Noies que vestides amb les robes blaves de les milícies -robes en les quals el sentiment de lluita s'uneix al de treball- semblen més boniques, més gentils i davant les quals tot home de sensibilitat un xic afinada ha de sentir un immens respecte. Passen serioses, amb un posat greu, noblement honest.

Hi ha altres dones al costat dels milicians. Dones que els acompanyen fins al tren i els acompanyen amb el fill al braç. I el fill infant, que ara va al costat del fusell, demà podrà dir amb un orgull nobilíssim:

-El meu pare va saber complir el seu deure.

Passen els milicians, camí de la mort i de la glòria. Orogen banderes triomfals.

I els que resten a ciutat, els que en lloc d'una arma tenen la copa de l'aperitiu a la mà baixen el cap avergonyits, humiliats.

Paraules d'elogi a Romain Rolland

La Humanitat, 3 setembre 1936

Romain Rolland: un dels més grans artistes del món, tal vegada el més gran avui. Romain Rolland: un Home, un Home amb majúscula, cosa que de tan pocs altres pot dir-se.

En Romain Rolland - una vida d'estudi i de treball consagrada al bé i a la bellesa - hi ha les més nobles virtuts que poden reunir-se en la humana criatura: intel·ligència, bondat infinita, noblesa d'esperit que l'ha situat sempre contra la injustícia, contra el despotisme, contra la tirania, contra l'arbitrarietat.

Romain Rolland ha estat el més fervorós, el més agut, el més noble historiador de Beethoven: a més d'una magnífica «Vie de Beethoven» la figura del turmentat músic dels quatuors i les simfonies-aquell allgretto» de la Setena! - li ha servit de tema per a bastir el seu «Jean Christophe», una de les més belles concepcions de la novel·lística contemporània.

Romain Rolland ha estat el que amb més fervor i amb més intel·ligència ha portat al teatre la Revolució francesa del 93, la gran Revolució: «Le 14 de juillet», «Danton», «Les loups», «Le jeu de l'amour et de la mort».

Romain Rolland no és tan sols un dels grans escriptors de França: és un gran escriptor del món. Per això el seu nom gloriós, amb el de Gorki, figurava en lloc d'honor en l'Agrupació d'Artistes i Escriptors revolucionaris del món.

Romain Rolland mai no ha emmudit davant la injustícia. Sempre la seva veu pura s'ha oït en defensa de l'oprimit i de l'honrat.

Per això avui, en aquesta hora de lluita, Romain Rolland és al nostre costat. És al nostre costat com hi són Heinrich Mann, Iliá Ehreburg, André Malraux, Jean Cassou, Jean Richard Bloch, Georges Branting, tots els altres intel·lectuals que han fet oir els seus mots, de protesta contra la guerra incivil, immisericorde, salvatge, que han desfermat els militars sense honor, els que han guanyat més condecoracions en els cellers i en els cabarets que en els camps de batalla, els que al seu costat tan sols tenen gent com el Burro Fleta, l'Uzcudun, el Cañero, etc.

Romain Rolland acaba de llançar a Europa el seu crit d'alerta. Romain Rolland ha dit:

«Ajudem Espanya. Ella combat per nosaltres i per la democràcia... El combat a Espanya és el nostre. Defensem-nos. Defensem el poble espanyol.

«Seria cinic i monstruós bloquejar el Govern legítim espanyol, elegit per la majoria del poble, reconegut per tots els altres governs i membre de la Lliga de Nacions, perquè uns generals traïdors a la pàtria han llançat contra el poble els mercenaris de la Legió Estrangera i els moros. Què diria Londres, si veient-se amenaçada per una sublevació dintre el seu imperi, Europa li fes el buit i lliurés armaments als sublevats? Per quin sofisme antidemocràtic i antifrancès se'ns ha vingut a voler fer passar per la mateixa qualitat el Govern legal del poble espanyol i el dels facciosos, les amenaces dels quals no van únicament dirigides contra el poble a què pertanyen, sinó també contra el nostre, i que pretenen esclafar totes les democràcies?

Defensar el poble espanyol és defensar la pau... Ajudem Espanya. Sostinguem els qui es sacrifiquen per la causa comuna, per la justícia social i la llibertat»

Romain Rolland acaba la seva crida - crida a la humanitat i a la civilització - amb unes paraules, les de la Declaració dels Drets de l'Home, que donaren claror i caliu de llibertat al món:

«Els qui fan la guerra a un poble per deturar els progressos de la llibertat, han d'ésser perseguits per tothom, no com a enemics ordinaris, sinó com a bandes de sublevats contra el sobirà de la terra, que és el gènere humà.»

Agraïts, gran Romain Rolland, a la vostra veu fraternal.

Mitjancers

La Humanitat, 4 setembre 1936

Com en tota època de guerra, les informacions ens arriben confuses i contradictòries. No cal fer-ne doncs, massa cabal.

Nosaltres, però, volem esmentar avui una d'aquestes informacions que gira al voltant de la figura de Romanones. Romanones pertany a aquesta fauna, tan prolífica a Espanya, dels que han convertit la política en una professió. Per a cercar els antecedents d'aquest tipus de política hauríem de recórrer a la novel·la picaresca: Mateo Aleman, Solórzano, Hurtado de Mendoza- si veritablement és Hurtado de Mendoza l'autor del Lazarillo de Tormes-, Velez de Guevara, Quevedo, Cervantes, etc.

La política que sempre ha distingit Romanones fa pensar més en Guzman de Alfarache i en Diego Cortado que en Cisneros.

D'aquesta mena de polítics la gent opina:

-No ens en podem fiar però és tan simpàtic.

Romanones és un d'aquests polítics simpàtics, com ho foren Moret, Dato. Per això ha pogut arribar on ha arribat: perquè a Espanya la simpatia o l'antipatia eren factors principals en la vida pública. La intel·ligència i l'honestedat, en canvi, no comptaven.

A l'estranger els polítics es diuen Herriot, Lloyd George, Branting, Rathenau. A Espanya es diuen Garcia Prieto, Alba, Romanones. A Espanya qualsevol carbassot pot arribar a ministre, cosa veritablement llastimosa.

En morir la monarquia -i ha mort d'una manera definitiva, malgrat que certa gent de cap dur cregui el contrari-, creïem que ens veuríem lliures de Romanones. No ha estat així, però. No ha estat així perquè, començant per Alcalà Zamora, la República acollia totes les desferres de la difunta monarquia: Romanones, Alba, Sanjurjo, Cavalcanti, Chapaprieta...

El 14 d'abril, Romanones encara actuava. Els republicans, els que havien d'haver llavorat per un ordre nou, acceptaven amb una satisfacció que a nosaltres ens sembla incomprensible els serveis de Romanones. Es tan simpàtic Romanones! Es tan viu!

Perquè cal no oblidar aquest altre factor, que gairebé sempre va unit a la simpatia: la vivor. Una vivor que també esdevé ofici i de la qual viuen alguns homes de la mateixa manera que certs indesitjables viuen de les dones.

Per vivor i per simpatia, Romanones servia de mitjancer entre la monarquia que se n'anava i la República que venia. En aquesta labor tan patriòtica l'ajudava un altre home dels que estan bé amb tothom, dels que són amics de tothom: un altre viu, un altre simpàtic: el doctor Marañón, molt publicat i padrí de boda d'una filla de Joan March, el bandoler.

Romanones i Marañón foren els mitjancers entre la República i la monarquia. A pesar que - i això ho havien d'haver vist els dirigents -la República no necessitava mitjancers. Gràcies a Romanones i a Marañón, l'ex-rei -el que ara, covard i repugnant com sempre, aconsella als seus «que no respectin res» -pogué fugir d'Espanya en lloc d'ésser ajusticiat com mereixia.

Ara diuen que Romanones -sempre tan viu, sempre tan simpàtic-, s'ofereix des d'Hendaia, com a mitjancer entre el Govern de la República i els rebels.

La nova pot ésser una fantasia o pot ésser certa. Per si és certa, cal demanar-li a Romanones que acabi de passar tranquil·lament l'estiu a Hendaia i no es posi on no el demanin. Per a acabar la lluita no necessitem mitjancers de cap mena. No necessitem, sobretot, mitjancers com Romanones, ja que, d'ara endavant, no ha d'ésser més possible el predominí de la simpatia i de la vivor. Els simpàtics i els vius ens han donat massa mal resultat.

No volem repetir l'abraçada de Vergara -de tan funestes conseqüències- que hauria pogut ésser la Revolució i fou tan sols la restauració. Els temps de les abraçades ja ha passat i no per culpa nostra, que, massa generosos, hem estat fins ara amb els braços oberts i l'enemic ens havia clavat en creu.

No volem actuacions tèrboles i interessades, a base de vivor i de simpatia. No volem mitjancers com Romanones ni de cap altra mena. Per a acabar la lluita som prou nosaltres,

i massa que ho veuen els rebels. No volem que ningú ens vingui a parlar en nom dels militars sense honor, dels «patriotes» alcohòlics, dels assassins de dones i infants.

La lluita l'acabarem nosaltres. I l'acabarem triomfant, ofegant en sang el feixisme, i donant a la nostra terra claror de veritable llibertat, de veritable dignitat, de veritable justícia.

Saber morir

La Humanitat, 9 setembre 1936

Més d'una vegada no he pogut contenir la meva indignació en oir els comentaris i en veure el somriure mofeta amb què, per part de certa mena de gent, era saludat el pas d'aquestes noies heroïques i plenes de bona voluntat que s'han allistat a les Milícies.

Més d'una vegada m'he vist obligat a reprimir severament el somriure o el comentari innobles.

Més d'una vegada m'hauré guanyat l'antipatia i l'odi d'aquests pobres diables que en la vida no tenen altra aspiració que la de «fer el senyor»; d'aquests cretins disfressats de senyor que fins ara parlaven en castellà i llegien la premsa de dretes perquè creien que això feia fi; d'aquesta gent que no saben que moltes vegades ric vol dir ruc; d'aquests nois que porten el cap lluent com una sabata i que només saben parlar de balls, de cops de puny i de marques d'automòbils; d'aquestes noies histèriques i cursis que no tenen altra cultura que la de quatre films ensucrats i quatre novel·les blanques.

Altrament això -l'antipatia d'aquesta gent- no em desplaia. Pobre de mi si em trobaven simpàtic, car la seva simpatia significaria que sóc tan cretí com ells.

Ells, que ara ja tornen a respirar, que ja tornen a fer el senyor -com fins pocs dies enrera encara feien el proletari- que ja, en les platges o muntanyes on estiuengen -els que no han fugit, morís de pànic, a la ciutat- tornen a fer el cursi en les hores que no ploren la mala sort dels militars sense honor, no tenen dret ni al somriure ni al comentari irònic.

Aquestes noies heroïques, digníssimes, plenes de bona voluntat, que han fet el que no han sabut fer molts homes, són mereixedores de més respecte.

Jo avui, en homenatge a la seva memòria, vull parlar d'una d'elles. No la coneixia, no l'havia vista mai. Sé d'ella únicament el que n'ha dit un diari: que havia nascut a Sant Andreu -la barriada glorificada per l'estimat Ignasi Iglesias- i que es deia Elisa García.

Aquesta noia tenia vint anys i fou una de les primeres que s'enrolà per a anar d'infermera al front. Aquesta noia

escrivia a la seva mare: «Per fi he pogut veure realitzades les meves esperances. Me'n vaig al front. Me n'hi vaig amb bons camarades i en un estat d'ànim elevadíssim. Vull lluitar contra aquesta gentussa maleïda. Vull saber el que és sofrir i vull compartir el dolor dels camarades que lluiten al front. Tinc un cor que no pot restar impassible davant la lluita que sostenen els nostres germans... No passeu pena per mi. Procuraré que no em passi res; però, si per casualitat em passés quelcom, penseu que altres, com jo, també hauria caigut. Si jo sabia que donant la meua vida podia acabar amb els assassins de la classe treballadora, donaria amb goig la vida. I si algú us deïa que la lluita no és pròpia de dones digueu-li que el compliment del deure revolucionari correspon a tothom que no sigui covard».

Admirables paraules, les d'aquesta noia; plenes de fe, de coratge, de dignitat. No sé si era socialista o comunista, si pertanyia a Esquerra Republicana o a les Joventuts Llibertàries. M'és igual, car tot el que lluita per l'alliberació del poble mereix respecte.

Ara aquesta noia, heroica, aquesta bona Elisa García, ha mort al front aragones, a Tardienta, destroçada per les bombes de l'aviació feixista que no respecta les ambulàncies de la Creu Roja.

Jo no la coneixia, però encara que les oracions ja han passat de moda, escric aquest article com si fos una oració a la seva memòria i a la seva glòria.

Aristocràcia

La Humanitat, 9 setembre 1936

Pot semblar una paradoxa, però nosaltres, que sempre ens hem considerat poble, consubstancials amb el poble -ben al revés dels que ara es disfressen de proletari, aixequen el puny enlaire i diuen salut a tort i a dret- hem sentit la preocupació de l'aristocràcia, del senyoriu. Això pot semblar a primera vista un sentiment burgès, baixament, grotescament burgès. No ho és, però. No ho és perquè l'aristocràcia i el senyoriu que nosaltres preconitzem no és el que ací a casa nostra, molt lleugerament, per cert, hom qualifica d'aristocràcia i de senyoriu.

L'aristocràcia no és la riquesa. Al contrari: moltes vegades la riquesa és l'enemic de la veritable aristocràcia. L'aristocràcia no és vestir-se en un bon sastre ni tenir una casa amb mobles cars. L'aristocràcia no és tenir abonament al Liceu i anar a fer el cursi a Sitges o a Caldetes o a S'Agaró. Es a dir, l'aristocràcia no és una cosa externa, no la pot donar el diner. Si així fos, Joan March Ordinas, el bandler milionari, seria un aristòcrata. I ho serien Lerroux, Gil Robles, Alba, etc. No obstant, cap senyor veritable, cap senyor autènticament senyor, no considerarà aristòcrates homes com March, Gil Robles, Lerroux, Alba.

Nosaltres hem conegut rics d'una mentalitat deplorable, d'una ordinària llastimosa.

a) Un d'ells, fabricant, que s'enriquí robant quan la Gran Guerra. Com que era ric es creia en l'obligació d'anar al Liceu. La música no li agradava, li feia venir son, li feia venir migranya, li feia venir tots els mals.

-Doncs per què hi assisteix?-li preguntàrem.

I ens respongué aquesta cosa meravellosament estúpida:
-Perquè venir al Liceu fa senyor.

b) Un altre, adroguer molt conegut a Barcelona pels seus sentiments monàrquics, ens presentà una nit, en un menjador d'un club aristocràtic -una llastimosa aristocràcia d'adroguers que eren monàrquics perquè creien que ésser monàrquic feia fi- la seva amigueta, una «vedette» francesa que actuava en les revistes del Principal Palace. I davant d'ella, però en català perquè ella no l'entengués, ens digué que, com que es tractava d'una dona de «postín», li costa-

va molt cara. I acabà descrivint-nos minuciosament tots els encisos íntims de la noieta.

c) A la desapareguda Llibreria Espanyola del vell Antoni López es presentà una tarda un senyor. Es a dir: un ric. Com que un ric en una llibreria sempre és una cosa insòlita, el miràrem estranyats.

-Miri-digué-tinc una llibreria els prestatges de la qual amiden tants metres. Vull, doncs, tants metres de llibres.

-Quina mena de llibres vol? Novel·la? Història? Firosofia?

-Tant se val. No els vull pas per a llegir, sinó perquè facin bonic.

D'exemples com aquests, dignes de l'Antologia, en podríem citar molts, sense que això vulgui dir que entre els rics no hi hagi algun senyor veritable, ja que tota regla té la seva excepció.

Nosaltres, però, hem trobat els veritables aristòcrates, els veritables senyors, entre el poble. Perquè aristocràcia, senyoriu, són, o bé han d'ésser, equivalents d'intel·ligència, de sensibilitat, de finor d'esperit.

En el poble hem vist, com no hem vist en les classes adinerades, una comprensió, un afany de superar-se, una capacitat d'admiració -pobres dels que no saben admirar-dignes de tots els elogis.

Contempleu el nostre poble en el teatre de l'òpera, en la sala de concerts. Contempleu-Io la Diada del Llibre. I veureu com és veritablement aristòcrata, veritablement senyor. Més que la majoria dels que confonen l'automòbil i el talonari de xecs amb l'aristocràcia i el senyoriu.

Nosaltres, dies passats, anàrem a incautar-nos, en nom de la Generalitat, del castell d'uns marquesos. El castell malgrat una restauració indignant- és magnífic. Els mobles, però, eren d'un gust depravat, horrible. I calia veure la biblioteca. ¡Quins llibres llegien aquells marquesos, aquells falsos aristòcrates! ¡Quanta beneiteria, quanta banalitat, quanta cursileria!

L'altre dia, en canvi, a Premià de Mar, un estiuejant que donava per finit el seu estiueig, en acomiadar-se del Comitè Revolucionari els féu ofrena d'uns llibres, entre els quals

n'hi havia de Pedro Mata i El Caballero Audaz. Una noia, que formava part del Comitè o que anava amb ells, no ho sabem ben bé, digué refusant les obres dels escriptors monàrquics:

-Moltes gràcies. Aquests, però, no els volem. El poble no pot perdre el temps llegint segons què.

Aquella noia era una senyora, una veritable senyora.

Nit al tren. Terres d'Aragó

La Humanitat, 12 setembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* en dos articles diferents titulats *La sortida ver el front* i *Nit al tren*)

L'amplíssima andana de l'estació de França es plena de gom a gom: la gent no hi cap, s'apreta, crida. I sua, és clar.

Aquesta gent -dones de totes les edats i els estaments socials, homes, vells i joves, infants- s'han aplegat en aquesta nit del dimarts 8 de setembre per a acomiadar les columnes «Francesc Macià-Lluís Companys» que surten cap al front a lluitar per la dignitat i la llibertat del poble.

Entre els que es queden abunden les dones: dones que tenen el pit ple de sanglots i els ulls plens de llàgrimes. Dones que amb una veu càlida de fe diuen:

-Jo no que no ploro. Jo sé que tornaràs! Jo sé que guanyarem! Dones que van a acomiadar el pare, l'espòs, el fill, el germà.

D'abans de les nou comencen a arribar els milicians. Flamenegen damunt la taca fosca dels homes i les armes flamegen banderes de color de foc, banderes barrades de l'or i la sang de Catalunya. Sonen clarins que esquincen l'aire feixuc de la nit. Sona sordament, la ronquera dels tambors. Crepitaven els aplaudiments. S'enlairen els punys closos.

Amb dificultat les milícies poden marxar correctament formades. Els que es queden, familiars o amics, els saluden, els abracen, els besen.

El moment té una emoció profunda que anirà en crescendo fins a arribar al patètic.

-Salut!

-Coratge!

-Cuida't força!

-Heu de guanyar! Heu de guanyar!

Aquest «heu de guanyar», clamat en imperatiu, és el «leit-motif» de la simfonia meravellosa i magnífica del comiat.

Una noia, vestida de negre, s'abraça plorant al coll d'un milicià i el besa amb un sant impudor.

-Quimet! -i la veu se li ofega a la gorja i esdevé sanglot.

-No ploris, que tornaré!

Una altra dona, amb una noble promesa, diu:

-Tinc tres fills i el marit al front. Voldria que visquessin, és clar: però si moren me'n sentiré orgullosa perquè hauran mort per Catalunya i la República.

Una altra dona, menuda, velleta amb tot et cap blanc -neu d'anys i de penes- passa per enmig de la gent, al costat del seu fill, i li aconsella:

-Posa't el jersei de llana, fill, que allà dalt les nits ja deuen començar a ésser fredes.

Novament els, clarins i els, tambors. I els aplaudiments, mes nombrosos, més fervorosos: arriba el President Lluís Companys. Saludem amics, entre ells Ventura Gassol; saludem familiars.

El tren arrenca, per fi. Abans n'ha marxat un altre. En el nostre van prop de mil cinc-cents milicians. Les aclamacions, els crits, els aplaudiments, la ciutat, es perden al lluny. I ens endinsem en la nit. En, el departament anem el tinent coronel Bosch - cabells grisos, celles negres, rostre de personatge de novel·la de Balzac - el comandant Canturri, per a demostrar que els diputats no es queden a casa i també saben complir el seu deute; Moles, alt, forçut, que quan camina sempre es gronxa una mica i el cervell del qual deu rebre llum cenital per la calba; Artemi Aiguader que és la simpatia feta persona i al qual sempre hem vist amb un puro a la boca, tant que hem arribat a sospitar si es tracta sempre del mateix puro.

Quan arribem a Vilanova i La Geltrú plou. Malgrat la pluja l'andana es plena de gent: gent que vibra d'entusiasme, que victoreja, que aplaudeix.

Passat Mora la Nova ha cessat de ploure. Hi ha una mitja lluna que sembla talment una falç de plata: una falç segadora d'estrelles.

Després d'una llarga estona a Reus, arribem a Casp amb les primeres clarors de l'alba: una alba pura, fina, com de cristall.

Ara es el migdia i som a Puebla de Híjar. Els milicians morts de set -cal evitar l'aigua sempre que es pugui per raons de salubritat- no trobem vi en lloc. Jo penso: No hi ha vi? Indubtablement per ací han passat els feixistes.

Sol. Pols. Mosques. I paciència per a esperar l'hora de marxar novament endavant.

Puebla de Híjar, 9, setembre.

Els bons són els dolents

La Humanitat, 15 setembre 1936

De Puebla de Híjar n'he vist poques coses. Les que recorde més són el sol, la pols, i les mosques. Les mosques són l'únic que han deixat els feixistes. Es llàstima que no se les hagin endutes.

L'estació és un xic lluny del poble propiament dit i s'obre a una plaça enorme en la qual, com a ornament, hi ha unes quantes acacies que, si no són tísiques, venen de molt mala família perquè fan un posat llastimos. En aquesta plaça hi ha, davant l'estació, una casa que no hem visitat perquè calia travessar massa pols, massa mosques, i massa sol. Després hi ha una fonda i una altra fonda. Una d'elles -servida per simpàtica gent d'esquerra- està sota el control del Comitè i no s'hi pot menjar si el Comitè no ho vol -cosa que ens sembla perfectament bé- ni s'hi poden beure licors, ni cerveses, ni gasoses, ni tan sols sidral per la senzilla raó que no hi ha res d'això. Només hi ha aigua, i amb l'aigua ací hi estem renyits. I això que no deu ésser gaire més dolenta que la que hom beu a Barcelona.

L'antra fonda -«Viajeros Antonio Rodríguez»- està abandonada. I cremada. Quan els feixistes entraren al poble, el senyor Rodríguez, amb uns grans alegrois, els féu dir que es sentiria molt honorat si anessin a casa seva, que no patíssin, pobrets, perquè a casa seva hi havia menjar i beguda per a tots. Avui, quan els feixistes -ací en aquestes terres d'Aragó els diuen «fascistas»- ja qui sap on paren, el pobre senyor Rodríguez s'ha quedat sense fonda i sense parroquians. Ha desaparegut del poble i ningú no sap on és. Qui sap, potser ha anat a dur les postres als seus amics.

A més a més d'aquestes construccions, molt baixes, d'un o dos pisos, i que semblen més baixes en la immensitat de la plaça, hi ha una mena de barraca, una mena de nínxol, una mena de covadora: l'ambulància de Correus, atesa per uns xicotets simpatiquíssims.

Un camí, o carretera, condueix al poble, que es veu al lluny.

Després, res. Sol. Pols. Mosques; unes mosques que deuen estar al servei dels feixistes, que deuen ésser de filiació feixista, perquè tenen molta afició al vi i volen desespera-

des, irritades, en veure que de vi gairebé no en queda.

A Puebla de Híjar no hi havíem de fer més que una breu estada. Part de la columna, amb el comandant Pérez Salas, ha partit ja vers Alcanyis. Son fora també Moles, Artemi Aiguader. Ací hem quedat el tinent coronel Bosch, altres oficials, Canturri, jo. Com que l'estada s'allarga, s'ha demanat a Casp ranxo per a la tropa que ha quedat amb nosaltres. Mentrestant, a la fonda han preparat dinar per deu o dotze: els oficials, Canturri, i jo.

En veure que no arribava el ranxo s'improvitzà un dinar fred, a base d'un menú veritablement espartà: una llauna de sardines, un tros de llangonissa, pa, aigua.

A nosaltres ens espera el dinar, no massa escollit però molt més consistent: sopa de brou, mongetes estofades, carn, fruita, pa i vi. El tinent coronel Bosch, home d'una gran sensibilitat, d'un gran cor -un veritable soldat del poble-, creu, però, que mentre els que ho han deixat tot: esposa, pares, fills, per a lluitar contra els salvatges feixistes, mengen pa i sardines, nosaltres no tenim dret a gaudir d'aquesta petita comoditat d'entaular-nos i menjar amb forquilla i ganivet...

I ens dediquem tots, donant un alt exemple de companyonia, a les sardines i al pa.

Jo menjo a l'ombra d'un arbre. Quan acabo, un ambulat de Correus m'ha ofert un xic de vi.

De sobte un minyonet es detura davant meu i es dedica, somrient, a veure'm menjar. Quan ja ha perdut el respecte que li feia el monocle-, respecte i estranyesa-, com que veig que contempla les sardines amb una decidida admiració, li ofereixo part del meu dinar. I acabem, després d'uns quants compliments, per partir-nos el dinar.

Aquest minyonet vesteix unes calces grises, apedaçades; una camisa que pretèritament fou vermella i que ara ha perdut i ha esdevingut d'un color pàl·lid. Calça espardeñyes i es cobreix el cap, pelat al zero, amb una boina molt tirada enrera. Aquest minyonet té onze anys i es diu Josep Albar. Dos germans seus estan enrolats a les Milícies: un a Bujaraloz i l'altre a Barcelona.

Aquest minyonet - ulls grossos, grisos, intel·ligents - em diu que els «fascistas» estigueren dos dies al poble fent les cafrades de costum. I em diu que entre ells hi havia la millor gent del poble, la més brillant, la de representació, la d'ordre, la bona.

«-Buena?» - li pregunto.

«-Buena por rica y principal. Nosotros los pobres, los trabajadores éramos los malos. Pero a mí me paice que los «buenos» son los malos y los «malos» semos los buenos.

Té raó aquest minyonet. La lluita li ha obert els ulls. I després d'haver vist actuar els «bons», no pot opinar-se d'altra manera.

Alcanyiç. Aire de jota. “Donà'm un trosset de bandera catalana”

La Humanitat, 16 setembre 1936

Arribem ja nit entrada a Alcanyiç. Hi hem arribat en un tren empeltat de tortuga la Locomotriu del qual patia d'asma.

La tropa es forma, no sense dificultats, a l'andana de l'estació. Uns clarins, i empenem la marxa vers la població. Passem un llarg passeig d'arbres. La nit ha caigut -en aquestes terres altes el crepuscle és ràpid- i al lluny es retalla la silueta d'Alcanyiç, tota esmaltada de finestres il·luminades. Canten, lliures, les aigües del riu i d'una font: la del parc, anomenada dels setanta dos brocs. Passem un pont damunt aquest parc, i damunt el riu que es, naturalment, on hi ha costum de construir els ponts.

El poble és tot al carrer i ens victoreja amb sincer entusiasme. Som els descamisats, els republicanots, els heretges, els dolents. Però aquesta pobra gent d'aquests pobles d'Aragó ha sofert tant amb les salvatjades i les crueltats dels «bons», dels de l'ordre a tot drap, que es sent alliberada en arribar els «dolents».

Observo que en aquesta multitud que ens aclama abunden les dones, sobretot velles. Quantes velles hi ha a Alcanyiç! I que simpàtiques, que cordials son aquestes velles d'Alcanyiç!

D'homes, si no són milicians, gairebé no se'n veuen.

Després de rentar-nos bé, després de sopar, he anat a prendre cafè a un bar que té una galeria oberta al riu. M'acompanyen Antoni Janer, Salvador Mas, uns companys de Caldes de Montbui dels quals parlaré en una altra crònica.

Alcanyiç és una ciutat bella, plena de caràcter; una ciutat de museu. Moltes façanes s'ornen amb escuts d'armes; hi ha carrers i recons que semblen de novel·la de capa i espasa; abunden el plateresc i el barroc més purs; hi ha una plaça que és una meravella, una plaça que sembla una decoració de teatre.

Ara en retornar del cafè, en un recó d'aquests tan bells, tan evocadors, trenquen el silenci de la nit unes rialles, unes veus alegres, el bordó i la prima d'un guitarres.

I brolla la jota, aspra de menyspreu i de burla, atenta,

abrandada per l'anhel de llibertat que hi ha en el que canta:

Cómo llorarías, madre,
si vinieran los fascistas.
Pero son unos cobardes
y les perdimos de vista
¡Cómo llorarías, madre!

Crits, aplaudiments. I novament, com una sageta que s'enfila cel amunt, la veu del que canta, del que improvisa:

Se decían militares
y han resultado vergudos
militares si los hubo:
Galan y García Hernández
¡Se decían militares!
Al faccioso Cabanellas,
por canalla y por ladrón,
te haremos ver las estrellas,
mal nacido, m ...

-Poso tan sols la inicial de la paraula, que rima amb «ladrón», perquè es tracta d'una paraula poc parlamentària.

M'apropro al grup. Una vella balla, una jove riu. Tot és alegria perquè han arribat els nostres milicians i el poble ja no se sent desemparat.

Una noieta, una noieta que sembla escapada d'una pintura del gran Miquel Viladric, i que, no sé perquè, m'ha pres per oficial de milícies, em demana:

-Señor oficial, darne un pedazo de bandera catalana.

Naturalment, resto un xic estranyat del que em demana: Els amics, però -cada moment en trobo més-em diuen, i jo ho he vist després, que les noies d'Alcanyiç s'enorgulleixen de portar al pit, damunt el cor, un llaç amb l'or i la sang de la bandera de Catalunya.

Ara és alta la nit. Ja fa molta estona que ha sonat el toc de silenci. Pels carrers d'Alcanyiç sols s'oeix el trepig de les patulles que munten la guàrdia.

Jo m'apresso a acabar aquesta crònica que escric en un saló d'una casa patrícia que avui ha esdevingut Comissaria. Alguna vegada, distret, m'equivoco, i en lloc de la ploma agafo la pistola, que tinc, amb el corretjam, damunt la taula.

Demà al matí aniré a les avançades.

Alcanyíç, 10 setembre.

Estampa d'Alcanyiç

Diari de Guerra

Com sempre l'ofici, el métier, s'imposa a l'home—variacions del credo wildeà de que l'art no influeix en la naturalesa, i de l'afirmació dels místics de què el món moral influeix en el món físic, —no puc deixar de viure i de veure el moment en escriptor, sobretot en autor dramàtic. El paisatge d'aquest front de guerra —les ciutats com Alcanyiç, els pobles míseros dels Monegros, els camps, erms i desolats, però amb una innegable bellesa, amb una autèntica grandesa— el veig com el decorat d'aquest drama brutal que estic vivint. I els milicians, els nostres militars dignes —com Mangada, com Pérez Salas, com Bosch, com Domingo,¹ com Miaja, com Sandino, com Reyes, com molts d'altres— i els soldats que amb engany o bé per terror serveixen en les files faccioses, els señoritos de Falange, els requetés, els legionaris, els militars sense honor, tipus Queipo de Llano, els frares i capellans que han deixat el crucifix per a empunyar el fusell, les dones violades, els infants assassinats a punta de baioneta, els veig com dramatis personae de l'obra que escriuen uns i altres amb sang i amb llàgrimes.

Des de Barcelona —on hi ha massa tranquil·litat, massa gent que segueix la política estúpida de cassinet com si no hagués passat res, massa gent que juga a soldats, massa gent que juga a la revolució— la guerra no es veu, no se sent, no es viu. És ací en aquest front d'Aragó, com en els altres fronts de la resta d'Espanya, on la intensitat de la lluita arriba al seu grau màxim, als seus 41 graus de febre.

I és ací on per a mi —que, malgrat haver blasmat mantes vegades la tolerància suïcida dels dirigents de la República mal no hauria pogut imaginar un desenllaç com aquest — que la ficció es confon amb la realitat. Heus ací perquè jo escriuria aquest llibre, si tingués un temps i una serenitat que en aquests moments no tinc, com una acció dramàtica: amb diàlec, amb dramatis personae, amb acotacions.

Heus ací perquè veig Alcanyiç com una bella decoració de teatre davant la qual accionen i parlen, empesos per les seves passions, els personatges del drama. Aquesta sensació —la ficció que es confonia amb la realitat— ja l'havia sentit, ara fa set anys, a Jaca amb Galán. Malgrat la preocu-

pació del moment, no podia passar per la plaça, anellada de porxos, sense recordar una pintura d'Hermen Anglada: “Els enamorats de Jaca”.

Alcanyiç és una ciutat que s'enfila per un petit montinyol coronat per un castell en runes: runes daurades de sol i d'anys. Té vàries entrades, naturalment: la del pont, la del castell... Quan comenceu a veure —després de tants quilòmetres de paisatge erm i desolat, color de terra, gris, polsós, sense una casa, sense una font, sense un arbre— unes hortes riques en tots els matisos del verd, uns pollanços esbelts, de tronc blanquinós, que s'enfilen en l'aire com flames verdes un xic despentinades pel vent, unes pomeres feixugues de fruita —petites esferes vermelles entre el verd de les branques— uns magraners... és que arribeu a Alcanyiç. Arribar-hi de nit és més impressionant que arribar-hi a ple dia. El terreny és alt i montuós, però les muntanyes són de línia tan fina, tan suau, que gairebé no semblen muntanyes i hom no veu el poble fins que ja gairebé hi és. La seva silueta es retalla en negre damunt el blau de la nit palpitant d'estrelles i els llums del poble semblen estrelles reflectides en l'aigua. Al capvespre, en el moment just que el capvespre esdevé nit, quan damunt la cresta de les muntanyes, de corva suau i femenina, ja no queda resplendor de sol, quan del riu puja un vel de boira blava i al poble s'encenen els llums de carrers i finestres, és una delícia arribar a Alcanyiç. I és delícia deturar-se uns moments abans d'entrar-hi. L'aire fa olor de farigoles, de romanins, de terra calenta de sol; s'oxen, apagats per la distància, els esquellincs d'uns ramats, una estrella ratlla la negra pissarra del cel amb una ampla guixada blanca...

Després d'uns quants quilòmetres de terra erma i solitària, hom comença a trobar, a banda i banda de la carretera, arbres amb una certa regularitat, amb una certa uniformitat. I hom comença a trobar, aïllades, algunes cases. El pont. Les aigües lliures, que s'allunyen cantant vers el mar llunyà. I la boca del carrer Major, que s'obre davant el pont enfilantse feixugament per a poder arribar a la plaça. Aquest carrer, com la majoria dels d'Alcanyiç, té una trajectòria si-

nuosa, torçada, abrupta i una graciosa perspectiva. Abans d'arribar a una mena de placeta triangular, el carrer dibuixa una corba i, per damunt les teulades, apareixen les finestres d'altres cases situades en un nivell més alt. En aquest carrer hi ha algun portal, algun pati senyorial, alguna façana d'estil barroc o plateresc —el barroc i el plateresc són els estils que ací abunden més,— que fan bonic de debò. Aquest carrer és de bon baixar, car fins i tot, si hom té molta mandra, pot baixar-lo rodolant. Pujar-lo ja és altra cosa bon xic més difícil per a el que no és excursionista. Sues, t'ofegues, les cames no t'aguanten, i et vénen ganes de proposar al Comitè —suposo que ara, per seguir la moda, ací no deu haver-hi Ajuntament— que installi un tapís roulant com el de l'estació del “Qual d'Orsay”, a París.

A una placeta que trenca el carrer, que l'eixampla dibuixant-hi un triangle, reposem per a prendre alè. Si no ho fésim així no podríem seguir endavant. Aprofitem la pausa del repòs per contemplar uns bells finestrals, unes belles portalades. I seguim el calvari... Vull dir: seguim carrer amunt, que, sortosament, ja ens en queda poc. Arribem a la plaça Major, que ara suposo deu dir-se de la República com abans devia dir-se de la Constitució. En aquesta plaça d'Alcanyíç sempre hi ha gent, de nit i de dia. Talment com a la plaça de Catalunya de Barcelona; com a la plaça Pigalle, de París; com a la Puerta del Sol, de Madrid; com al Trafalgar Square, de Londres; com a la plaça d'Alexandre, a Berlín. Ja veieu si en té d'importància aquesta plaça d'Alcanyíç!

Cal dir, però, que és d'una bellesa suprema. La façana de l'Ajuntament, les arcades esbeltíssimes de la porxada —que sembla talment una logia veneciana— la façana magnífica de color de mel, de la Collegiata, donen a la plaça un aspecte magnífic. A totes hores del dia i de la nit constitueix un espectacle de bellesa impressionant contemplar aquesta plaça: sota el sol daurat i calent del migdia, a primeres hores d'un matí boirós —quan sembla embolicada amb delicadíssims vels grisos i rosats— a la llum de la lluna, que la converteix en una decoració d'òpera italiana. En les nits de lluna sembla impossible poder passejar-hi amb americana

i tapaboques, i sembla que s'hi adiria més la capa vermella i la gorra de seda de Don Juan.

Passada la plaça enfilem el carrer de Galàn. El carrer de Galàn, que abans no devia tenir aquest nom, és un carrer no massa ample i perfectament vulgar. La gent d'Alcanyíç, però, no ho deu creure així, car el considera el carrer més elegant i distingit del poble: hi ha els comersos més importants, de sis a vuit hi passen les noies amunt i avall en cerca del flirt més o menys inofensiu i del marit problemàtic. Aquestes noies segurament ignoren que Diòtima ja ensenyava a Sócrates que l'amor no és un déu sinó un diable.

A més de la Collegiata, como és natural tractant-se d'un poble espanyol, hi ha altres esglésies. Als pobles espanyols abunden més les esglésies que les escoles. Ací a Alcanyíç, passat el pont, abans de deixar el poble pròpiament dit, n'hi ha una altra d'esplèndida. Fa una reconada i està al costat d'un hostal, freqüentat per carreters i gent del camp. Fa pensar, involuntàriament, en les escenes de la Picaresca espanyola. I, per aquesta força evocativa que ens fa reviure dies pretèrits, hi estarien més bé el coieto de cuir, l'espasa de gavilans i el capell emplomallat que no pas la boina, la brusa negra i les espadenyes.

Al costat del pont s'obre una ampla escala que baixa al parc. Si com a parc no és una gran cosa —no és un parc: és un parquet— hi fa fresca i s'hi està bé. I això amb la calor d'aquests dies que encara són d'estiu, és una gran cosa. A més de la fresca i d'uns quants arbres que ajuden a fer la fresca més amable, hi ha una font, una font famosa: la dels setanta dos brocs, que ja són brocs en una font sola.

Una noieta d'Alcanyíç, Pilar —ulls grisos, rostre d'una pàl·lida morenor. boca encesa i sensual,— m'ha cantat una jota que fa referència a aquesta font:

Adiós fuente de Alcañiz,
de setenta y dos cañones.
Adiós niña de mi alma,
que me llevan a prisiones.

Cal destacar la tendresa i la tristor d'aquesta lletra, ben diferent d'aquelles altres lletres estultes, brutals i grolleres,

en les quals són tema poètic tres coses tan poc poètiques com la suegra, la burra, i la Virgen del Pilar.

L'aigua i la presó. L'aigua que corre en llibertat i apagarà la set de l'home. La presó, la negror i el silenci de la presó. L'home mancat de llibertat, condemnat a viure entre reixes mentre l'aigua —la “germana aigua” del Poverello d'Assis!corre lliure.

La cançó, gens banal, té tota la gràcia i la tendresa inefable i l'autèntica alenada lírica d'un poema.

...La remor de l'aigua de la font, batent en la llarga pica com en un timbal, i la remor de l'aigua del riu, saltant entre pedres i allunyant-se camí del mar per a recordar-vos els versos de Jorge Manrique, fan més agradosa l'estada al pare, els arbres del qual ja comencen a pintar les seves fulles d'un encès color d'aram.

Heus ací l'estampa d'Alcanyic. Heus ací un dels decorats del drama.

Dramatis personae

Diari de Guerra

I heus ací els personatges del drama, els homes als quals el destí s'ha complagut en convertir en personatges —de totes les categories— del drama. Segurament cap de nosaltres esperava viure aquestes escenes. Segurament cap de nosaltres, malgrat veure com els dirigents de la República seguien un camí tan perillós, esperava arribar a un moment com el que vivim.

Entre aquests personatges, cal remarcar-ho, n'hi ha de totes menes, de totes categories, de molt populars, de molt coneguts, i d'obscurs, d'anònims. Tots juguen un paper en l'acció dramàtica i, per tant, tots han de figurar en les pàgines d'aquest Diari de Guerra.

Vaig a provar de recordar-ne alguns i de deixar traçada la seva silueta.

Jesús Pérez Salas, comandant,¹ és el cap de les columnes Macià-Companyans, que després esdevindran IV Columna.

Hi ha dues menes, dues races de militars: els que fan de militar del mati al vespre, tan si vesteixen l'uniforme com si vesteixen de paisà, tan si estan en funcions com si no hi estan, i els que en fan tant sols quan és necessari.

Els primers —sortosament gairebé tots ells s'han passat als feixistes— són terribles: criden, manen, confonen la llar amb la caserna i fan tremolar la família, caminen drets com si portessin un fús a l'interior del cos, miren a tothom per damunt de l'espatlla, es creuen superiors a tota la resta dels mortals, malgrat tenir una mentalitat de pedra picada. I quan són al bar i demanen un vermut ho fan amb una mirada i una veu tan terrible que sembla que vulguin afusellar al mosso.

Els segons, són persones com les altres que no donen cap importància a l'anar vestits de coloraines i dur en lloc de bastó un esp así de molt problemàtiques utilitats, una de les quals consisteix en entrebançar-s'hi; persones que saben que acompleixen una funció social, com la que compleixen el paleta, el serraller, el periodista, etc., etc.; persones que no abusen de l'uniforme i saben ésser correctes, polides, cordials.

Jesús Pérez Salas pertany a aquesta segona classificació. Vestit de paisà no endevinaríeu en ell el militar. I, no obs-

tant, el militar hi és, no en una forma externa —que això en guerra no té cap valor— sinó d'una manera absoluta i total i amb una gran intel·ligència, una gran sensibilitat, un agut sentit de la responsabilitat i un complet coneixement dels seus drets i els seus deures.

Jesús Pérez Salas és un militar que sap somriure. Això, encara que sembli que no, té una gran importància. Els militars d'abans, els que es creien gairebé d'origen diví pel sol fet d'anar vestits de coloraines i dur unes quantes estrelles a la bocamànega, els que ara —naturalment!— estan amb els rebels, no sabien somriure. Franco, Cabanelles, Quijpo de Llano, els altres militars que tenen les mans brutes de fang i de sang tal vegada sàpiguen riure: però no saben somriure. Per una raó capital: perquè el somriure és la flor més preada de la civilització. Jesús Pérez Salas, cap de la IV Columna, soluciona amb el seu somriure moltes coses que no es solucionarien amb el crit i l'abús de l'autoritat.

Jesús Pérez Salas, físicament, és un home ni massa baix ni massa alt, ni massa gras ni massa magre. Té els cabells —que ja comencen a escassejar— el bigoti —un bigoti com una petita ditada de sutge sota el nas, que és on s'acostuma a portar el bigoti— i els ulls, negres; té un parlar suau, un accionar suau.

Moralment, és un home que li desplaia castigar i sempre que pot prescindeix d'aplicar el càstig. Quan no pot de menys, quan el càstig esdevé imprescindible, l'aplica per a evitar mals majors.

El veieu bé? Doncs anem per un altre.

Aquest altre és Joan Moles. Joan Moles és el Comissari civil de la Columna. Joan Moles és un home alt, magre. Joan Moles és un home tan alt, que el dia que vagi al front li hauran de fer una trinxera expressa per a ell tot sol i profunda com un pou. Si no fos així oferiria, per la seva alçada, un blanc massa precís per a l'enemic. I això no pot ésser, car no ens convé perdre un amic tan estimat com Joan Moles. Ni a ell li faria cap gràcia perdre's, encara que sabés que després de mort —o sigui: després de perdut— donarien el seu nom a un carrer de Barcelona.

Joan Moles, a més d'alt, és calb. I això fa suposar: aquest home, tan enlaire, deu ésser el primer en sentir el fred. La calba de Joan Moles és una calba docta i patricia. ¡Com deuen ésser clares les idees de Joan Moles amb una llum cenital com la que deu proporcionar-li la seva calba!

Joan Moles, a Barcelona i vestit com l'altra gent, té un aspecte imponent. Cal veure'l, però, ací a Alcanyíç. Cal veure'l per aquestes terres ermes i desolades d'Aragó. Va amb bandes, pantaló curt —tot això el fa semblar encara més alt— dos o tres jerseis, una xilava de color de xocolata i una gorra impermeable. Joan Moles crida, s'indigna, va i ve amb el seu automòbil —jo no sé pas com hi entra i com en surt!— soluciona tots els problemes que podrien esdevenir conflictes. I encara, alguna nit, li queda temps per a fer la manilla —ataca les cartes del contrari amb tanta fúria com si fossin patrulles feixistes —i tenir una estona d'agradabilíssima conversa amb nosaltres.

Cal no oblidar Artemi Aguadé. Avui no està amb nosaltres; hi estigué poc temps —massa poc temps,— car altres labors igualment responsables reclamaven la seva presència a Barcelona. Però si no la seva presència, el seu record és entre nosaltres. I al seu record sempre l'acompanya un somriure de simpatia envers l'absent. No passa dia que el seu nom no apareixi en les nostres converses. I pensem: "Ara Artemi diria tal cosa... ara en faria tal altra".

Artemi Aguadé és un home més aviat alt que baix, més aviat gros que magre. Net i polit, fa l'efecte, però, que sempre vesteix una mica pengim-penjam. És dels que creuen que en la vida s'arriba a tot arreu sense necessitat de presses i això li dóna un aire pausat molt important. Té sempre per a tothom una paraula amable, un gest cordial. Sap, però, ésser enèrgic quan convé i resoldre tot el que no tots resoldrien.

Té una calba epicúrea, de capellà de bosc; uns ulls menuts que, quan riu —i riu sincopadament, a sotracs,— esdevenen més menuts, un rostre pàl·lid de noctàmbul, que a vegades esdevé colorejat i encès com els dels herpètics. Té la gran virtut de no donar-se importància i la virtut de mai no tenir pressa. Sempre, però, malgrat el no tenir pressa, sap

complir el que s'ha proposat.

Josep M.ª Benavent és el cap de Sanitat. Josep M. Benavent és un home alt, gairebé corpulent. Hi ha en el seu aspecte, malgrat la corpulència esmentada, quelcom de vague, d'apagat, de llunyà, de desmanegat. Uns cabells rossos, tirats enrera, despullant-li el front; una faç pàl·lida; ulls grossos, un xic inflats, blaus com dues grans gotes d'aigua. Té una certa semblança amb el difunt Jordi V d'Anglaterra.

Josep M.ª Benavent, lleidatà il·lustre, és un dels homes de vida més intensa que he conegut. Ha viatjat, de grat i per força, car coneix l'exili, ha conspirat, ha sofert presó. Ama els bons llibres, els bons vins, la bona taula, les altres coses que fan amable la vida. Malgrat això, o precisament per això, no és un sedentari, un satisfet. Més que la de contemplador, li plau l'actitud d'actor. Per això ha lluitat, per això ha sofert: perquè no s'ha volgut limitar a la funció passiva de contemplador. Per això és al front i no a la reraguarda, com tants altres que, emboscats, per ineptia, per vanitat, —o per mala intenció, qui sap!— obstaculitzen la bona marxa de la guerra.

Jaume Monclús és un dels que també han de figurar en primer rengle. Jaume Monclús és un dels elements que més treballen, i amb més intel·ligència i eficàcia, per al bon ordre d'aquesta IV Columna que va encapçalada pels noms dels Presidents. Jaume Monclús diu molt sovint, sempre que l'ocasió es presenta, que ell és un home humilíssim i que no sap res de res. Això no és pas, com passa moltes vegades, una falsa modèstia, car es tracta d'un militar de discreció admirable, d'un home dotat d'una admirable capacitat de treball que més d'una vegada ha solucionat greus problemes. Jaume Monclús és un veritable soldat del poble, que ha ascendit gràcies a l'estudi i a la voluntat, amb un magnífic passat de republicanisme i d'amor a la llibertat i a la justícia. Jaume Monclús és, també, lleidatà. I dic també, perquè els dirigents d'aquesta Columna tots són lleidatans o aficionats a lleidatà.¹

Si jo hagués de dedicar un article a aquest autèntic militar del poble hi posaria aquest títol: "Jaume Monclús, o la simpatia".

No sabia explicar el perquè, però el coronel Bosch em fa pensar en alguns personatges de Balzac. Quan he volgut imaginar alguns personatges de Balzac els he imaginat tal com és, físicament, el coronel Bosch. El coronel Bosch és alt; té un front ample, obert, coronat per uns cabells que ja tenen molta cendra d'anys i de penes, que, sota unes celles molt poblades i negres —talment dos cops de barreta litogràfica— empara uns ulls que hom no sap ben bé si són de color d'oli o de color de plom; un nas ample; una boca fina que sovint s'esquinça lleument en un somriure. El coronel Bosch té un parlar suau, amable, que ajuda a desfer el tipus arbitrari i despòtic del militar antic règim.

Això és lògic: el coronel Bosch no és un republicà del 14 d'abril a les quatre de la tarda. L'avui coronel Bosch havia conspirat contra la monarquia, havia lluitat, havia sofert. Jo el vàreig conèixer en una de les conspiracions a casa de l'advocat Juli Martínez Jimeno, un dels homes més dignes que he tractat. un dels magistrats més rectes i que més alt concepte tenien de la justícia. Ja triomfant la República —la soi-disant República,— en Bosch, com en molts altres, segurament, hi havia aquest pensament amarg:

—Nosaltres volíem una altra cosa.

El 6 d'octubre —aquell 6 d'octubre que els enemics del poble havien d'aprofitar per a la repressió més cruenta, més salvatge— l'avui coronel Bosch estava al seu lloc defensant la República contra els Alcalá Zamora, els Lerroux, els Gil Robles. els Doval... I hom demanava la pena de mort per l'avui coronel Bosch, que segueix essent en el seu lloc.

Enric Canturri és, com tots sabeu, diputat al Parlament de Catalunya. Se'n ha vingut al front perquè hom vegi que no tots els diputats s'han quedat prenent cafè a Barcelona i queixant-se. des de Barcelona, que ací, al front, no es fa res.

Enric Canturri també és lleidatà: de la Seu d'Urgell. Va vestit, com tots nosaltres. d'una manera estrofolària: xalava, bandes, una gorra impermeabilitzada de color d'avellana torrada i que va molt bé per fer venir migranya.

Enric Canturri va i ve, mai no està quiet. crida, discuteix, s'empipa, porta la contrària a tothom —deu ésser perquè

els altres es posin a to i també cridin— corre per aquestes muntanyes com un isard, té un dinamisme que fa rodar el cap.

Quan Enric Canturri és a Barcelona, a la taula de l'Estat Major hi ha un gran silenci.

Jaume Garcia no crida tan com Monclús —el seu gran amic— però és tan bona persona com Monclús. Quan té motius per a indignar-se —l'espectacle de la beneiteria, de la mala fe, del fals patriotisme— ja s'indigna, però no sap esbravar la indignació en crits i això el fa sofrir més.

A Jaume Garcia —el seu amic Monclús li diu sempre. en lloc de Jaume, Santiago— els soldats li tenen també, com a Pérez Salas, com a Bosch, com a Imbernon, com a López Segarra, una veritable simpatia.

Més aviat alt que baix, més aviat gros que magre, hi ha en ell aquest estovament de tots els homes que fan una vida massa sedentària. Pot dir-se que, com Monclús, Garcia es passa els dies assegut en un ample cadiral, davant una taula plena de papers, plans i telèfons. Hi ha qui tal vegada cregui que això no és fer la guerra. S'equivoca, però, car aquesta labor és tan important com la de les avançades i si no hi hagués uns homes que es sacrificuessin —sacrifici és limitar-se a una feina obscura i feixuga— la guerra no rutllaria.

Jaume Garcia té un front ample, més ample per la calba que comença a despullar-li el cap, una cara plena, uns ulls de mirada serena i bona, una boca que fàcilment es desdibuixa en un somriure.

Hi ha altres personatges que intervenen més o menys directament en aquesta acció dramàtica. Com que les pàgines d'aquest llibre són escrites entre combat i combat, avui a un poble, demà a un altre poble, és possible que obliidi alguns personatges. Si això. però, li passava a Dumas pare, que escrivia les seves novel·les amb més tranquil·litat que jo aquest llibre, també pot passar-me a mi.

—

(1) Quan es publiquen aquestes pàgines es, ja, tinent coronel

Més personatges que intervenen en aquesta acció dramàtica

Diari de Guerra

He esmentat fins ara, els que tenen una autoritat, els que, en major o menor grau, són dirigents de la IV Columna. Ho he fet per una deferència molt lògica: perquè en temps de guerra —i consti que sóc i he estat i seré sempre home més amic dels llibres que de les armes— crec que els tècnics de la guerra vulguem o no vulguem, han d'anar en primer lloc. És clar que ni Moles ni Benavent són militars professionals, però les seves funcions a la Columna els situen en un primer pla que cal respectar.

En aquest primer pla hi saltaran, però, altres personatges, altres figures, que neixen de l'obscur, de l'anònim, i retornen a l'obscur, a l'anònim. Avui en plena guerra, el moment és qui dona les jerarquies.

V. s'enrolà a la columna en els primers moments de la lluita. V. ja no és jove, ja passa dels quaranta, i podia, per tant, quedar-se a casa —viu en un poblet del pla del Llobregat— a contemplar com tants d'altres el pas de la tempesta. El seu esperit inquiet i nerviós —V. és un manyoc de nervis en vinagre— no li ho permetia.

V., amic d'un mestre de poble que em servi de model per a un personatge de Venus i els bàrbars, ha vingut a trobar-me, a oferir-me la seva amistat, i a dir-me que és correspon-sal d'un diari de Barcelona.

V., físicament, és un minyó que, per a que resulti més digne d'estima —d'aquesta estima que és respecte i afecte i que hauria de despertar tota criatura humana— té un defecte físic: és coix. I com en tots els coixos, quan camina hi ha en ell quelcom d'ocell ferit i caigut al fanc que inspira un sentiment de pietat. És magre —els coixos grassos no sé perquè, no abunden— i té un rostre menut i arrugat com una patata vella; un rostre d'una morenor —oliosa, d'oli-va. Els ulls, negres, menuts, tenen una mirada aguda, Inquisitiva, que ho veu tot, que ho endevina tot. Els cabells, també negres, molt estirats i clenxinats al mig del crani, són naturals i semblen postissos. Porta un bastó de cossa i sempre demana gomes per al bastó. Quan plou em fa passar estones molt dolentes perquè penso:

—Avui, amb els carrers mullats, V. caurà.

Beu poc, fuma poc, les dones no li donen gaires mals de cap i, per tant, és un dels que sofreixen amb més resignació l'abstinència carnal que a d'altres els neguiteja i els desequilibra. V. no pot dir com Mallarmé:

La chair est triste, hélas! et j'ai lu tous les livres.

Ell no sap si la carn és trista o alegre ni es preocupa massa saber-ho. A ell únicament el preocupa al plat i ben rostida. Quant als llibres, suposo que no n'ha llegit molts, car la vida no li ha deixat massa lleures per a llegir.

Moralment, és un home d'un dinamisme que mareja: va, ve, parla —sobretot, parla; si no podés parlar es moriria— es fa amic amb tothom, ho sap tot, ho esbrina tot, crida, s'empipa, cerca el que li demanes i el que no li demanes.

A vegades em fa perdre la paciència i el que crida sóc jo. Després em penedeixo dels crits perquè el sé un solitari i un home bo. Precisament perquè és un solitari crida, parla amb tothom, esdevé amic de tothom. desplaça un dinamisme que a mi em fa rodar el cap: perquè amb la banalitat de les converses i l'energia sense finalitat ha d'omplir la buidor de les seves hores.

V. ha fet una vida accidentada i pintoresca: ha estat sabater; ha venut estampes i medalles a la gent d'església; s'ha dedicat al comerç de llibreria; ha fet comissions de tot el que se li ha presentat. Darrerament crec que tenia un quisc de periòdics.

Com tots els tristos, com tots els solitaris, té un passat fosc i mai no fa referència a aquest passat, mai no parla dels pares, dels germans. És pobre— gran cosa quan ham sap esser-ho amb dignitat— i és sol. Ell, però, ha dit alguna vegada:

—Tot el que tenia ho he deixat al noi.

“El noi”, segons sembla, és un infant abandonat que ell recollí. Això no sé si és una fantasia o una realitat. Qualsevol d'ambdues coses és possible.

Té un temperament una mica femení, una mica m'aneilla. A vegades hi ha en ell l'agror i la bilis de les dones que han arribat fadrines a la vellesa, i la seva paraula té un pòsit d'amargor. En el fons és el que pitjor pot ésser: un home pintoresc.

Té la funesta mania d'ésser periodista perquè creu que ésser periodista és una gran cosa. No pot pas negar-se que la seva ambició és ben limitada.

Quan s'acabi la guerra, com que han canviat el nom del seu poble, no sabrà trobar el seu poble.

I si hi troba i troba treball i una certa independència econòmica —com jo li desitjo,— com que la gran aventura de la seva vida haurà estat la guerra, les nits de dissabte, quan vagi al cafè, contarà als seus amics:

—Una nit de vent i de neu, a Azuara, vora la llar de foc, mentre ens preparàvem per a l'atac a Fuendetodos...

Z. és un altre personatge important d'aquesta acció dramàtica.¹

Z. és un home ja vell, encara que no molt vell. Menut, bellugadís, d'una activitat admirable que sempre ha posat al servei de les bones causes, la guerra l'ha atret com un mirallet de caçar aloses. I ha deixat la ciutat —ell, ciutadà cent per cent!— per a venir a fer la guerra. Això en un home com ell, és un sacrifici enorme. Z. ha estat un noctàmbul impenitent, i un noctàmbul es comprèn a Barcelona, a Madrid, a París, a Viena, a Budapest, a Berlín; però no a Alcanyis, ni a Moyuela, ni a Vivel del Río, ni a Azuara, ni en cap d'aquests misèrrims pobles d'Aragó, que la guerra ha acabat de fer misèrrims, en els quals tot és color de fang: les cases, els matolls —única vegetació que hi ha— els homes. I qui diu els homes, diu les dones i les criatures.

Z., que no és un viciós, o si voleu no és un viciós vulgar, és un enamorat de la nit i de la vida de nit.

Deixeu-me fer un incís, deixeu-me divagar uns breus moments sobre el vici i el que la gent que es creu honrada perquè no té deutes i va a missa,² enten per vici. La vida m'ha fet conèixer molta gent: de diferents latituds, de diferent caràcter, de diferent classe social. I més d'una vegada m'han vingut a la memòria aquelles paraules de Lamennais, de que “abocar-se a l'ànima de les persones que es diuen honrades és, en més d'una ocasió, com abocar-se a una latrina”. Naturalment, he trobat humanes criatures, homes i dones que, pertanyent al que amb massa lleugere-

sa hom anomena “gent de bé”, tenien un just concepte de l'honradesa, de la bondat, de la justícia. Entre aquesta classe, però, eren l'excepció i sempre els he vist en minoria. En canvi, entre la gent dolenta —dolenta més per ineducació, peresa mental, misèria o ganduleria que no pas per instint pervers, per inclinació al mal,— he trobat casos i he vist éssers d'una veritable delicadesa, d'una autèntica sensibilitat. Així m'he topat amb lladres més honrats que molts banquers i amb prostitutes més honestes que moites senyores de la bona societat que s'havien casat com Déu mana, deien tenir sentiments religiosos i votaven les dretes. Podria contar molts casos que justifiquen aquesta opinió. Això, però, allargaria excessivament aquest llibre. Altrament, jo no pretenc escriure pas un tractat de moral, sinó un Diari de guerra.

L'incís es clou retornant a Z. Z. ha estat, des de jove, un ramblista illustre, un dels que “tancaven” la Rambla. Va haver-hi una època que jo també pertanyia a la confraria i em passava uns quants anys de la meua vida sense veure gairebé la claror del dia. Era quan estava prim com un espàrrec i groc com una llimona; era quan tenia fe en l'art, en l'amor, en l'espiritualitat de les dones, i en moltes altres coses igualment absurdes. Era quan no menjava sempre que volia i no tenia artritis.

Jo he desertat d'aquell viure bell i desorbitat. Z., més fidel, més conseqüent, ha seguit essent el mateix de sempre. I ara, corn no pot “tancar” la Rambla, “tanca” els carrers d'Alcanyis o de Montalban o de qualsevol altre poble d'Aragó ocupat per les nostres forces.

Z. serveix a sanitat i el doctor Benavent tan sols té paraules d'elogi per la capacitat de treball d'aquest sanitari, per l'esperit de disciplina, d'abnegació i de sacrifici d'aquest company exemplar.

Z., a Barcelona, intervingué eficaçment en empreses de política i de catalanisme, d'un catalanisme d'esquerra, francament d'esquerra, que, sortosament, res no tenia a veure amb el catalanisme tronat i cursi a base de Montserrat i Sant Jordi mata l'aranya. Z. havia creat Brandt, Estil, La Novel-

la Catalana, revistes de plaent record; havia treballat amb entusiasme a la redacció d'El Poble Català, on jo vaig conèixer-lo. Z. ha comerciat amb llibreria i amb antiguitats. Z. ha fet política —i després de tants anys encara és pobre: podeu pensar si és honrat!— ha conspirat, ha lluitat sempre per la República i per Catalunya. Malgrat totes aquestes activitats tan lloables, encara li quedava temps per a reunir-se amb uns admirables tocats de l'ala que escrivien versos, feien música, pintaven i no menjaven gaire, i entre crits i rialles, volien subvertir l'ordre espiritual de l'assenyada i burgesa Barcelona. A Z. li plavien més el Bar del Centro —aquell immortal i pintoresc Bar del Centro— l'Excelsior o la Villa Rosa que no pas l'Ateneu o el Círcol Artístic. I entre una noia bonica que venia o regalava les seves nits —segons com anava i amb qui anava— i la prosa complicada i pedant de Xenius, es quedava amb la noia bonica. I feia bé.

Per tots aquests pecats inqualificables, per tots aquests vicis que feien escruixir, per la seva manera absurda i poc formal de comprendre la vida, l'esposa i les filles s'avergonyiren d'ell —malgrat ésser un home bo i un treballador infatigable— i l'abandonaren. Oh, la família! Quina bella, quina magnífica institució la família!

Quan Z. parla d'això, com quan es refereix a altres zones fosques de la seva vida —aquestes zones que existeixen en el passat de tot home un xic sensible i que deixen un pòsit d'agror i d'amargor,— té el pudor i el bon gust de no “fer drama”. Tal vegada el seu esguard esdevé un xic llunyà; tal vegada la veu esdevé un xic opaca; tal vegada s'afebleix un xic el seu somriure.

A Z. l'he trobat ací en terres d'Aragó després de molt temps de no veure'l a Barcelona. I m'ha fet l'efecte, en trobar-lo en aquest carrer d'Alcanyís, que la nit passada ens havíem vist a la Rambla. Tal vegada té els cabells més blancs i més escassos, tal vegada s'ha accentuat la seva miopia. A mi, però, em fa l'efecte que és el mateix de sempre. Menut, nerviós, actiu, amb el cap, que ja comença a despenjar-se, que ja comença a estar pelat com un genoll, sempre alt, amb una veu prima com un filabarquí, la vida, en lloc

d'agregar-lo, en lloc de convertir-lo en un misàntrop, ha accentuat la seva bondat.

Viu amb tres o quatre companys tots més joves que ell i no s'avergonyeix —perquè això no és motiu d'avergonyir-se— de fer-los-hi el menjar, d'anar cada mati a cercar els queviures necessaris per a passar el dia, de tenir cura d'ells amb un esperit gairebé paternal. I no dic maternal perquè algunes mares llencen els seus fills recent nats al carrer —per por del què diran, per un fals concepte de la moral, pel que sigui,— cosa que mai no han fet els pares.

Z., del pis que habita amb els companys —jo l'he visitat amb gust algunes vegades,— en diu la seva República: una República que, com en la de Plató, no hi tenen cabuda els poetes.

Jo el veig tan cordial, tan abnegat, tan bo, que en fa l'efecte d'un Francesc d'Assís rediviu: un Francesc d'Assís amb “bandes” i amb ulleres.

Un altre personatge, aquesta vegada femení, apareix en aquesta acció dramàtica de la guerra: Carme.

Carme és una noieta aragonesa, el “novio” de la qual s'ha enrolat com voluntari a la IV Columna. Sense el “novio”, Carme no tindria cap importància, cap relleu, entre els “dramatis personae” d'aquesta acció dramàtica que és la guerra. La seva vida seria grisa, borrosa, perfectament vulgar, igual a la de qualsevol noia de poble. És el “novio” absent, qui li dóna perfil i accent, qui la dramatitza i la fa càlida i apassionada.

Carme deu tenir de disset a dinou anys, i és, físicament, una noia més aviat bonica que lletja. Té un coll d'ample base que recorda l'estatuària hel·lènica, una faç pàl·lida —pàl·lidesa en la qual deu influir molt la clorosi,— uns ulls de color d'acer, subratllats per unes ulleres moradenques, una boca que no coneix el llapis de tocador i a la qual el fred dóna una coloració lívida. Carme té un cos bonic, ple sense ésser gras, harmònic, graciós. Carme porta els cabells pentinats com una aragonesa de sarsuela: partits per una ratlla central, molt allissats damunt el crani i lligats en un “moño” damunt l'occipuci que fa l'efecte d'una gran castanya. Ella,

perd, és un xic beneita i no li plau aquest pentinat que l'enobleix i li dóna caràcter. Ella és un xic beneita i, si tingués diners —sortosament és pobra,— es faria fer la “permanent” i convertiria el seu cap en una mena d'escarola negra

Posada a la bugada, ben vestida i ensenyant-li a estar entre gent civilitzada, Carme seria una noia que faria goig de debò. De totes maneres i pensant-ho bé, potser val més que segueixi com fins ara: la civilització, tal com l'entenen alguns, no és pas una cosa massa envejable.

En el moral, Carme té més personalitat. L'amor en ella no és una cosa frívola i banal com ho és en altres noies. L'amor és, com en les amadores d'altres temps, una gran flama que la consum viva. Ella, però, no n'heu esment gairebé i per això no hi dóna importància. Tota la seva vida de cada dia, de cada minut, és ocupada per l'absent. No hi pensa d'una manera carnal: hi pensa d'una manera gairebé metafísica, puix Carme, que tal vegada amb les primeres careses del mascle s'encengui com l'esca —en aquestes terres desolades d'Aragó, com en les desolades terres de Castella, l'amor ens l'imaginem com una llengua de foc— és una noia d'una severa d'una austera honestedat. A l'enamorat no li ha perorés, ni ell se l'hauria pres, la llibertat més petita: ni un bes, ni una abraçada...

A Carme li han dit:

—Així, si a la guerra et maten l'enamorat, podràs casarte amb un altre i et trobarà ben sencera.

I Carme ha respost:

—Si me'l maten a la guerra, no em casaré.

Hi ha altres tipus, altres éssers, altres figures en les quals s'amalgamen el pintoresc i el dramàtic: el “València”, un minyó més viu que una mustela, que el dia que no pot canviar alguna cosa —una gorra per unes calces, unes sabates per un rellotge, etc., etc.,— ja no és feliç; un tinent ja vell, al qual, no sé perquè, tots anomenen alcalde, amb un bigoti de gat, amb una simpatia extraordinària, i amb una extraordinària afició al vi; Johny, un negre que també és vell, però qué, com que és negre, ho dissimula. Valent com un lleó, tocant al vi, fa la competència a l'alcalde”.

—

1. Deixo les inicials en lloc del nom perquè no vull que la gent estúpida sentí menyspreu envers aquests amics que tenen, si voleu, una vida irregular i arbitrària, però bastida damunt un innegable fons de bondat, i que, en canvi, haurien de despertar simpatia, afecte, admiració...

2. Hi anava, puix ara això, com tantes altres coses, s'ha acabat.

Recurrent les nostres avançades

La Humanitat, 17 setembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *La bona rebuda que m'han fet els rebels*)

A les nou del matí truquen a la porta de la cambra. Un trompeta m'avisava que a baix m'esperen el company Salvador Masset –excel·lent company que m'ajudarà molt – i els ja amics Antoni Micó i Josep Vilanova, pilots d'aviació.

Em rento, em vesteixo, i, dejú, -fins a les onze no obren bars i cafès a Alcanyíç, i no hi ha manera de prendre una tassa de te o de cafè-, pujo a l'automòbil, un veritable automòbil de guerra, que encara porta pols del dia inicial de la revolta. Masset em proporciona unes pastilles de xocolata i un xic de pa.

Mentre fem benzina, a la sortida del poble, entrem a un hostel al costat d'una església, molt bella, abandonada. Amb nosaltres entra un indígena, que diu a la tavernera, una tavernereta d'onze anys:

-A estos camaradas no les cobres nada. Y danos unas copillas de aguardiente.

Aquest és dels meus. L'aigua per a rentar-se i prou.

Avançem carretera enllà camí de Muniesa. Aviat deixem el deliciós oasi que és Alcanyíç i entrem a la paramera aragonesa. Fa un sol terrible, espantós, d'infern. Aquelles noies de ciutat que cada any, en venir l'estiu, els entra la mania de tornar-se de color de pa torrat, en lloc d'anar a la platja podrien venir-se'n ací a passar una temporadeta sota el sol. Es tan fort, que jo crec que si posaven un pollastre ja amanit dintre la corresponent cassola, no caldria encendre el foc: el sol el couria.

Ni una casa, ni un arbre. El paisatge té una desolació infinita. Tot té un color de pols a base del siena, l'ocre i el gris. Sota el blau prúsic del cel: un cel tacat per uns nuvolets que semblen de nata. Només farigola, romaní, espígol. I això no a tot arreu: a Lecera la gent s'admirarà –i ens' l'envenjarà- d'un ram de romaní que, per a espantar les mosques, portem al cotxe. Em diuen que a l'hivern la llenya d'aquesta gent són les herbes perfumades de la muntanya. Això no deu ésser un gran mitjà de calefacció, sobretot en un dels pobles que he visitat avui, en la ruta d'Alcanyíç a Lecera, Moyuela, on la gent viu en coves i on, amb el fum no s'hi deu poder viure.

La proximitat d'un poble la coneixem perquè, generalment, el paisatge perd ardesa i asprar i es vesteix de verd. Una mica de vinya, uns presseguers, unes pomeres. I l'agulla del campanar, torrada del sol. Així son la majoria dels pobles que he vist fins ara, en aquesta excursió a les nostres avançades. Observo que les portes, gairebé totes les portes, estan cobertes per un tros d'arpillera a manera de cortina. Entre poble i poble hi ha una gran distància: la distància necessària per a arribar pels de pols. A Andorra –que no és, naturalment, l'Andorra de la Seu d'Urgell- a la porta d'un estable, el lloc més indicat per a certa menta de rètols, llegim: «Viva Falange Española».

I, és clar, ens venen, a mi i als companys, unes grans ganes de riure.

En un hostel d'Oliete, convertit en hospital de sang, bebem unes copes d'aiguardent -ens fa l'efecte que té un cert sabor de iode- que no ens volen cobrar.

Seguim avant, camí de Muniesa, on dinarem. La gent, sobretot els infants, ens veuen passar amb goig i ens acomiaden, enlairant el puny clos, amb recança. Pel camí trobem algun camperol, dels que estant recollint el blat, i ens desitja, també amb el puny alt:

-Salut!

I accentua molt, d'una, manera gutural i allargant-la, l'última síl·laba.

Arribem a Muniesa a migdia. I migdia, a Barcelona i al front és l'hora de dinar. Per a dinar calen dues coses: gana i menjar. Com que hi ha les dues coses -a pesar de les al·locucions de l'alcohòlic Queipo de Llano, que l'altre dia deia que la columna Macià-Companys estava anihilada (1) -dinem. Dinem en una fondeta molt simpàtica i bastant neta a la qual ens han adreçat els companys del Comitè, que ací anomenen Comitè. S'asseuen a la taula amb nosaltres els caps de les forces que guarden el poble i mengem molt més bé -sempre és bo subratllar-ho- del que mengem els assassins de Sevilla i de Saragossa.

Saludem uns milicians de Figueres, i seguim el viatge a Lecera. Passem per, Blesa per Moyuela, per Letux, on ens

deturem una bona estona. Som a dos quilòmetres de l'ene-
mic i el poble reprèn la vida normal de sempre segur de la
victòria. De Letux, del que hem vist i oït a Letux, en parla-
rem un altre dia per que val la pena.

Carretera enllà, per una carretera que en realitat és un
camí de cabres i en la qual l'automòbil naufraga en un mar
de pols, avancem camí de Lécera. Quan ja som a l'entrada
del poble veiem uns homes que corren per les eres.

-Exercici de guerrilles –diu algú.

Jo observo, però, que un dels que fan l'exercici porta el
corretjam a la mà.

Veiem més gent que corre.

Miró, el pilot, que pressent el que passa, treu el cap per
la finestra i crida:

-Aviació enemiga!

Saltem del cotxe i una dona, espaordida, ens agafa pel
braç i ens entra a una mena d'estable. Masset i Vilanova
han seguit carretera enllà amb el cotxe.

L'aire vibra amb la trepidació dels motors dels avions;
cinc Breguets que volen a uns set-cents metres. De sobte
s'oeix l'explosió d'una primera bomba. En tiren cinc més i
una d'elles esclata molt prop nostre. El soroll és bastant res-
pectable. Ens cauen al damunt estelles i pedres del sostre.

Després, finida la visita, i davant el foc de les nostres me-
tralladores, els avions s'allunyen i es perden en l'aire de la
tarda com un vol de corbs.

Vilanova, un dels pilots que m'acompanyen, em diu que
això no té cap eficàcia com a atac i que tan sols ho fan per
a espantar. La gent però, no s'espanta: sap que a pesar de
l'aviació els feixistes seran vençuts.

Hi ha hagut una víctima: un ase. Sembla mentida que
els feixistes tinguin tan poc respecte als seus semblans!

Lécera, 11 setembre

La pira tràgica. El nou ordre revolucionari

La Humanitat, 19 setembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *El nou ordre revolucionari*)

En arribar a Azuara serien aproximadament les quatre de la tarda. No ho sé segur, perquè he perdut el rellotge. Si em trobés entre els feixistes, entre els militars sense honor, entre els assassins de dones i criatures, no diria que l'he perdut, sinó que me l'han robat.

No puc oblidar un espectacle que he vist venint cap ací, un espectacle difícilment oblidable per molts anys que visqui: un munt de cendres que negrejaven damunt el siena de la terra, prop d'una paret baixa. Un munt de cendres no constitueix, en sí, un espectacle. Quan us diuen, però, que aquelles cendres foren carn humana, cançons, crit, moviment, rialla, sentiïu com si una ma de glaç us apretés la gorja.

I aquelles cendres de Muniesa foren pira tràgica. La ira i el desesper del poble que es veïé sollat per l'allau feixista castiga els botxins d'unes hores afusellant-los i cremant els cadàvers.

Cruel, inhumà, terrible, espantós. Sí, sí: tots els adjectius que vulgueu, tots els qualificatius que vulgueu; però el poble vivia treballant i en pau, i els desfermaren la tempesta que els està anihilant. Damunt d'ells, doncs, ha de caure tot el pes de la culpa, tota la sang i tot l'horror de la tragedia.

A Azuara, fóra d'algunes patrulles de milicians, ningú no diria que estem en guerra. Com a tots els altres pobles que he visitat fins ara, com a tots els altres pobles ocultats per les nostres forces, el poble respira tranquil i es sent segur. Ací, a Azuara, en descendir del cotxe, una velleta m'ha saludat tustant-me afectuosament l'espatlla:

-«Vivan los catalanes!»

Com s'indignaria aquella pobre bestiola que respon per Antoni Royo Villanova si sentís aquest crit eixit de l'ànima d'aquesta velleta que ara, gràcies a Catalunya, veu allunyar-se la negra nuvolada dels assassins del poble!

El Comitè està instal·lat a la casa d'un metge monarquic que va poder fugir d'Azuara, -llastima!-, en veure que les coses no rutllaven massa be per als amics de Gil Robles i Cabanellas.

El metge vivia en una casa magnífica, mentre les res-

tants cases del poble gairebé no son habitables. Grans salons, calefacció, cambra de bany, water -el water en aquests pobles es un veritable luxe- mobles bons. Hi ha un detall, però, que em fa molta gràcia. Es tracta d'una bella i confortabilíssima galeria coberta que, en lloc d'obrir-se a un jardí, s'obre a un femer! Al metge es veu que la vista del femer no l'ofenia ni creia que la seva proximitat fos una cosa antihigienica. En alguna cosa s'havia de coneixer que el metge era monarquic.

El president del Comitè es un home mes aviat baix que alt, mes aviat gras que magre. Un rostre de color de terra cuita, en el qual s'encenen un xic les galtes i el nas -un xic arremangat- i en el qual els ulls negres i menuts com dues mores tenen un esguard noble i lleial i saben mirar cara a cara, i en el qual la boca s'esquinça en un somriure de franca bonhomia.

Aquest home ha estat sempre republicà i era un dels més rics del poble. Ara ja no ho és; ara ja es com els altres, perquè ha donat els vuitanta mil duros que tenia en diner, en mules, en terres. Ara tot es de tots. A més de donar la seva fortuna -fet que ha causat l'estranyesa més profunda en algunes ànimes mesquines i obtuses que no capeixen la transcendència del moment- dotat d'una admirable capacitat d'organització, ha requisat cent mules, quatre màquines de batre i nou mil caps de bestiar.

-«¡Aquí se trabaja de lo lindo!» -em diu amb un legítim orgull-. «Aquí se trabaja para que a vosotros no os falte nada y podais batir a los facciosos.»

I em porta a les eres. A les eres tothom treballa: homes., màquines i bèsties. Les màquines de batre llancen el blat enlaire -el blat que sera pa i que nomes haurien de menjar els que lluiten i els familiars dels que lluiten- i l'aire dolç de la tarda esdevé daurat.

Ara és nit, i a Letux, mentre escric aquesta crònica, s'oeix al carrer una veu que canta:

«La Virgen del Pilar dice
que no quiere ser fascista,

pues quiere ser compañera
de la tropa comunista.»

Si ho sap Cabanellas passarà per les armes a la Pilarica.

Letux, 10 de setembre del 1936.

Hores de crim i de vilesa. Els salvatges que actuen en nom de l'ordre. La tragèdia inoblidable

La Humanitat, 22 setembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Hores de crim i de vilesa*)

Primeres hores de la tarda. Sol. Cel d'un blau profund. Sóc a Azuara en un breu descans abans de seguir camí vers Lé-cera.

Molta gent pels carrers, a les eres, a les cases, a l'ombra de l'església que ara ja no mistificarà mai més les doctrines del Crist. Molta gent sobretot dones i criatures. Dones velles, vestides de negre, amb un mocador negre lligat al cap, amb la mirada encesa d'ira impotent; pobres criatures estemordides, receloses que, després del que han vist, mai més no podran somriure.

El president del Comitè em diu que es tracta de famílies que han vingut de Fuendetodos, d'Aguilón, de Villanueva del Huerva, fugint dels feixistes que ací anomenen «farcistas», - «farcistas» amb «r», company linotipista, company corrector!- i que sembren el terror per arreu on passen. La mateixa gent de dretes n'abomina. Una vídua rica de Fuendetodos, on la gent li deia «la viuda rica», ha emprès l'èxode vers les nostres línies i s'ha presentat acompanyada dels seus familiars i servents i amb quatre parelles de mules i set-cents caps de bestiar.

A més d'ella, però, hi ha els pobres, els que no tenen res perquè han hagut de deixar el trosset de terra miserable que conreaven. En aquestes famílies gairebé no s'ni veuen homes. Els han afusellat, o bé són presoners dels feixistes o lluiten contra els feixistes.

-Han sufrido horrores - em diu el president del Comitè.

Dic que em plauria parlar amb els fugitius i el president em dona tota mena de facilitats.

-Precisamente los estábamos alojando cuando vosotros llegasteis.

A l'edifici que fins ara estava habilitat com a presó s'hi ha instal·lat una família d'Aguilón. Per indicació del president criden individus d'altres pobles. Jo m'assec amb ells, que evoquen la tragèdia amb la veu escanyada a horror i la mirada encesa d'odi implacable. Parlen els de Fuendetodos, el poblet humil bressol de Goya.

A Fuendetodos els feixistes iniciaren la revolta regeneradora (!) executant set veïns que es negaren a secundar el moviment facciós. Després agafaren les dones dels republicans-, filles, esposes, mares, germanes-, les sollaren amb la seva lubricitat brutal i, nues, les passejaren pel poble entre la riota de la xurma incívil. Després els tallaren els cabells, els lligaren de peus i mans, els untaren el cap amb excrements humans i les posaren al sol.

A Fuendetodos passava una breu temporada un aviador republicà en companyia dels seus familiars. En esclatar el moviment, l'aviador pogué fugir disfressat de pagès. Després per a advertir als seus que s'havia salvat, volà per damunt el poble i llançà des de l'avió el farcell de les robes que utilitzà per a escapar-se. Calculà malament la direcció, però, i el farcell caigué al corral de la casa del costat on viu un gestor, un esquiroi, un cacic del poble. Amb les robes hi anava una carta de l'aviador tranquil·litzant els seus. La carta fou trobada i llegida pels rebels i, com que no el podien detenir a ell, com que no podien venjar-se en ell, detingueren l'esposa i els altres familiars. Ara són a Belchite i, junt amb altres presoners, a cada combat els posen davant les tropes perquè serveixi de barricada.

A Villanueva del Huerva, després d'una innoble i tràgica orgia de luxúria i de vi, han seguit el mateix procediment dels cabells tallats i el cap untat amb excrements.

Després, però, a tots els que estaven casats civilment els han obligat a casar-se per l'església. A la tarda, per a celebrar obra tan cristiana; han organitzat un ball de noces i les pobres casades, les pobres víctimes, es veien forçades a riure, a estar alegres, a ballar amb els seus botxins i a celebrar les seves facècies brutals.

Quin espectacle s'ha perdut Goya, el sord genial de Fuendetodos! Quines noves escenes de la guerra ens hauria pogut donar que haurien superat en fàstig i en horror les de la invasió napoleònica del 1808!

Es per aquestes pobres dones ultratjades que cal vèn-

cer! Es per aquestes pobres velles de faç arrugada i cabells blancs que veuen l'epíleg de la seva vida convertit en tragèdia. Es per aquests pobres infants, per a aquestes pobres criatures algunes de les quals ja potser no tenen pare: per aquests noiets que venen amb espant com els defensors de l'ordre sembren el desordre i cremen i violen i roben i assassinen en nom de la trinitat tràgica: Déu, Pàtria i Rei!

Es per ells, que hem de vèncer. Es per ells que hem d'obtenir la victòria, costi el que costi. Es per ells que hem d'esclafar per sempre mes el feixisme enemic de la humanitat i la civilització.

Azuara, setembre.

L'espia

La Humanitat, 23 setembre 1936

Heus ací l'enemic més vil, el més repugnant: l'espia. I el més perillós, tant si actua per patriotisme com per diners: el més perillós perquè no dóna la cara. Ningú no pot escapar-se d'aquest enemic. Val a dir, però, que, tard o d'hora, aquest enemic tampoc no pot escapar-se, i, fatalment cau.

A la columna s'hi havia filtrat un espia. Crec molt útil explicar la seva actuació i el seu final per a escarment exemplar d'altres possibles traïdors.

S'enrolà a les milícies i es presentà a Montjuïc. Era un home d'uns trenta-cinc a quaranta anys, més aviat baix que alt, un xic esquerp, amb la mirada recelosa i el gest recelós. Es mostrava gran republicà, feia grans elogis de la Revolució, s'alegrava molt del nou estat de coses.

Un dia, digué:

-Gràcies a Déu que ha arribat la nostra!

Sense desconfiar, somrients, li advertiren:

-Res de «gràcies a Déu»! Això de «gràcies a Déu» s'ha acabat, minyó!

Ell, un xic confús, es disculpà:

-Es el costum, sabeu? ... Però, vaja, això no té importància.

Altrament, mai no es queixava, tot ho trobava bé, feia l'exercici amb fe ...

Fins a arribar a Alcanyíç tot anà bé. A Alcanyíç, però, els milicians d'arreu de Catalunya que formen la nostra columna sota l'alt guiatge dels noms gloriosos de Francesc Macià i Lluís Companys han fraternitzat, s'han conegut.

I un xicot ha descobert la personalitat de l'espia: havia estat «hermano» a l'Asil Duran. I, segons sembla, era dels que amb més entusiasme seguien l'estúpid axioma que «la letra con sangre entra».

Naturalment, la presència d'un ex-«hermano» de l'Asil Duran entre els que lluiten contra el feixisme havia de causar una veritable estranyesa. ¿Què venia a fer un ex-«hermano» entre els milicians?

Després l'estranyesa ha esdevingut sospita.

I la sospita, malauradament, -malauradament perquè sempre és desagradable la traïció, tant pel traïdor com pel

traït- s'ha confirmat.

L'espia ha estat separat dels milicians i reclòs en un calabós. Convenientment interrogat, ha estat condemnat per un Consell sumaríssim. Malgrat la rapidesa hom ha procedit amb un gran i alt esperit de justícia, car sempre cal pensar que un error pot ésser fatal, i, per tal, cal procurar per tots els mitjans no caure en l'error.

A les cinc del matí m'han vingut a despertar. Llevar-se a les cinc del matí és una cosa que jo no recomanaria sinó als que volgués perjudicar. Llevar-se a les cinc del matí és una cosa terrible. Sobretot quan hom se n'ha anat, a dormir a les dues de la matinada... i això no pas perquè a Alcanyíç abundin tants els divertiments com abunden a Barcelona. Ni abundin les ganes de divertir-se que abunden entre certa gent de Barcelona que sembla entestar-se a no voler veure la transcendència de les hores que vivim.

Hi ha un cel clar, d'un blau transparent; un aire fi, àrid, tallant, que ja fa pressentir l'hivern. Els carrers d'Alcanyíç a aquesta hora, estarien gairebé deserts si no fossin els nostres milicians que vetllen. Els, nostres milicians, però, donen a aquestes lloses, a les pedres d'aquestes cases patricies, daurades d'anys i de sol, una vibració de vida, un alè de dinamisme. I, avui, una nota accentuadament dramàtica.

En un dels cotxes han pujat uns quants milicians amb l'espia. Entre ells va l'amic Soler, viu i fi com una mustela, xicot d'una gran activitat.

Jo pujo a un altre i enfilem un camí dels afores del poble. El camí acaba davant la porta del cementiri. Tampoc això d'anar al cementiri no és massa agradable. Però cal anar-hi, i, per tant, cal resignar-se.

Els cotxes s'han deturat. El reu ha baixat i s'ha format el piquet d'execució. Cantaven ocells, l'aire del matí teia olor de rosada, d'herbes remeieres, de terra fresca d'alba, un xíprer era tot tremolós de nius i cants, i un home anava a cloure els ulls per sempre més a tot això tan bell i tan nou cada dia, un home anava a morir!

Es tractava, però, d'un traïdor, d'un espia, d'un ésser abjecte i vil la vida del qual hauria estat la mort dels que ho

han deixat tot - mare, esposa, fills, amics - per a defensar la llibertat i la dignitat del poble.

Han apropiat el condemnat al mur. Tenia més serenitat i més presència d'esperit que alguns dels cabdills feixistes veritables culpables del final tràgic d'aquest minyó. Ja que no havia sabut viure, sabia morir. Tant sols la mirada, que ho abraçava tot, que s'acomiadava de tot, delatava la seva angoixa.

En el silenci del matí ha esclatat la descàrrega. El reu s'ha encongit, s'ha torçat, amb les mans al ventre. Un nuvolet de fum i pols l'ha amagat als nostres ulls. Quan el nuvolet s'ha fos la justícia era feta: l'espia jeia a terra, amb els braços en creu, com crucificat en aquella terra a la qual retornava.

... Després, la vida seguia el seu ritme de sempre.

Alcanyíç, 18 setembre.

Entusiasme, entusiasme per damunt de tot!

La Humanitat, 27 setembre 1936

Anit el telèfon funcionà insistentment. Entre els caps militars de la columna hi havia una preocupació, un acte greu, que no hi havia els altres dies. Mentre a Barcelona quatre inconscients – o quatre maldats – es dediquen a llançar absurditats i fantasies, l'alt comandament de la quarta Columna preparava una importantíssima operació. Del rostre del comandant Perez Salas havia desaparegut el somriure; el tinent coronel Bosch apareixia més greu i server que mai; el capità Moreno, un xicot simpatiquíssim i amb una valentia extraordinària, exultava de joia en pensar que anava a enfrontar-se amb l'enemic. – Perquè el nom d'aquesta preocupació, a aquestes anades i vingudes es això: ja ha arribat l'hora d'enfrontar-se amb l'enemic -. Moles va i ve amb el seu rostre ferreny, inmutable, de la Comissaria civil a la de guerra. Artemi Aiguader – ací per abreujar i per afecte tot-hom li diu, senzillament, Artemi -, que sempre sembla tenir un aire absent i llunyà – màscara que encobreix un fons d'activitat i de zel veritablement extraordinaris – avui te l'aire més absent i llunyà que mai. Els que el coneixem íntimament sabem, però, que és ara, en moments així, quan està més atent.

A Barcelona hi ha massa gent que es passeja en automòbil; massa gent que contempla la guerra des d'una taula de cafè; massa gent que juga a soldats i segueix fent política ridícula i mesquina de casinet; massa gent que escoltant la ràdio i llegint la premsa creu haver acomplert ja el seu deure. Entre aquesta pobra gent hi ha qui diu que nosaltres, al front, ens donem grans banquetes i celebrem orgies poc menys que sardanapalesques.

La veritat, però, és una altra: la veritat és -i tots els milicians que a Puebla de Híjar restaren amb nosaltres de les onze del matí a les cinc de la tarda poden testimoniar-ho- mengem sense distinció; la veritat és que en un poble de les avançades hem menjat i hem begut arròs amb mosques i aigua pútrida. Aquests són els nostres banquetes. I consti que també en tenim testimonis.

La nova ha corregut ràpidament - talment un regueró de pólvora- entre els milicians. No hi ha hagut cap gest de pro-

testa, de temença, de prudència. Al contrari: l'entusiasme ha esclatat en ells més fort i potent que mai; tots dalien per anar a lluitar amb l'enemic, per a anar a exterminar-lo.

Jo, veient l'entusiasme d'aquests minyons penso aquesta cosa tan poc original, però tan certa: amb un poble així no es pot perdre.

Sonen clarins que vibren en l'aire donant a l'hora una pauta heroica. Flamegen banderes de Catalunya, banderes amb l'or i la sang de la nostra terra immortal, banderes alliberadores. Els minyons formen. Hi ha un gest decidit, estrenu, en tots ells; els seus ulls brillen. Es Catalunya, l'encarnació més bella de Catalunya, qui va amb aquests minyons alguns dels quals empunyen l'arma per primera vegada.

El vesànic Millan Astray després de donar vi amb pólvora deia als seus legionaris, als seus assassins d'ofici: “¡Caballeros legionarios, váis a morir!”

Als nostres minyons no cal excitar-los amb “latiguillos” d'aquesta mena. Als nostres minyons només caldria dir-los:

-Milicians de Catalunya; aneu a vèncer.

I marxen, emparats pel flamejar de les banderes, camí de la lluita, que és el camí de la victòria.

Alcanyíç, 24 setembre.

D'Alcanyiç a Barcelona en camió

La Humanitat, 29 setembre 1936

Jo, en realitat, hauria d'estar agraït als feixistes que han desencadenat la guerra. Entre altres raons perquè la guerra m'ha fet viure moments de màxima intensitat que mai no hauria viscut. I perquè m'ha ensenyat moltes coses que no sabia.

Entre elles, la de viatjar en camió. Jo, fins ara, només havia viatjar -exceptuant el tren,- en automòbils de turisme, des del «Packard», passant pel «Mercedes», fins a l'humil «Ford», que tan útil ha estat per a la caricatura. Mai, però, no havia viatjat en camió.

I viatjar en camió, indubtablement, no és pas una cosa menyspreable. Piu Baroja, el gran novel·lista basc que ha estat en perill de morir a mans dels salvatges feixistes, em contava un dia, gairebé en to líric major, les excel·lències de viatjar a peu. Jo confesso sincerament que el viatjar a peu mai no m'ha entusiasmat.

I el camió, contemplat des del meu lloc de peató, em semblava un artefacte bastant incòmode, ara, però, les coses han canviat. He anat d'Alcanyiç a Barcelona en un camió que havia portat gallines al front: no perquè l'oficialitat i l'alt comandament celebri banquetes -banquetes que tan solament són una fantasia- sinó per als hospitals.

A mi em calia venir a Barcelona per a resoldre afers relacionats amb el meu departament del front. I hi ha tanta democràcia i estem segurs que la guerra no és una festa major, que un camió ens sembla prou bé per a fer prop de tres-cents quilòmetres.

L'amic Brunet m'ha ofert, doncs, el camió que porta queviures al front per a anar a Barcelona. Ell i els seus companys, molt gentils, no han dubtat a fer el viatge amb totes les incomoditats i molèsties possibles, -dalt de les gàbies, buides, de gallines, damunt unes mantes de borra- perquè jo pugui tenir algunes comoditats anant al costat del xofer.

Emprenem el viatge a mig matí. Pel camí parlem de la bona voluntat, de la fe i l'entusiasme amb què la gent dels pobles contribueix a la guerra. A part els donatius importants dels rics, dels poderosos -alguns sincerament i altres per a fer-se perdonar la seva riquesa, per a intentar salvar-

la així- hi ha gent pobríssima que porta un jersei de llana fet a casa, una gallina, un conill, un parell de coloms, un cabri-det, un sac de patates, una coixinera de mongetes.

L'automòbil avança per entre aquestes terres altes i cru-es d'Aragó camí de Catalunya. De tant en tant, molt de tant en tant, en el paisatge desolat i color de pols trobem un casalot color de pols, un rústic color de pols. A la porta del casalot, mal coberta per una arpillera, treuen el cap unes velles, unes criatures.

Les velles ens esguarden amb estranyesa i ens veuen passar amb una certa temença. Per elles som un món nou que no poden comprendre. Segurament la seva mentalitat s'avindria més amb la dels assassins que en nom de l'ordre i de Déu han desencadenat aquesta guerra innoble.

Els infants, en canvi, com que ja pertanyen al món que neix -a aquest món que neix entre sang i flames- ens desitgen amb grans alegrois:

¡Salud!

Els rústics, a peu o dalt de l'ase, amb el rostre sever i els ulls brillants, enlairen el puny clos i amenaçador.

Entrem ja en terres catalanes. El paisatge canvia, esdevé més ric, més conreat, més amable.

A Gandesa -terra d'un vi magnífic- dinem. Cal dir que som molt ben atesos i, per tant, cal agrair-ho. De Gandesa, però, ja en parlaré un altre dia perquè, encara que no es tracti pròpiament del front de guerra, val la pena.

A Reus perdo el taló d'una sabata i saludo el director de «Diari de Reus», que està fent una labor digna d'elogi.

A les set arribem a Barcelona. Decididament, viatjar en camió no és una cosa tan dolenta.

La terrible responsabilitat de matar

La Humanitat, 30 setembre 1936

Un o dos mesos abans d'esclatar la revolta criminal i deshonrant dels que es diuen representants exclusius de l'ordre i els bons sentiments, quan vivíem, confiadíssims, en el millor dels móns, jo vaig passar unes hores a Gandesa. Fou amb motiu de la Volta ciclista a Catalunya a la qual assistia en qualitat d'espectador i d'«home que no ha corregut mai».

Aquelles eren hores més amables, més lleus, més de fàcia que les presents. En aquelles hores jo parlava als lectors de «LA HUMANITAT» d'una noieta que havia trobat a Gandesa. I deia com era bonica, com era gentil. I deia com era plaent veure-la i sentir-la parlar.

Contemplar una noia, saber contemplar-la -fins i tot en temps de guerra- sense lubricitat, d'una manera digna, neta, de la mateixa manera que contemplaríeu una obra d'art.

Avui he tornat a passar per Gandesa i, en haver dinat, he volgut tornar al cafè on vaig conèixer aquella minyoneta de la faç pàl·lida, dels ulls que tenien una mirada pensativa i profunda, de la boca de flor que somreia d'una manera una mica trista, talment com si pressentís el drama.

Mentre m'abocaven el cafè he preguntat per ella i una dona m'ha dit:

-Ai, senyor, la pobra està molt trista!

-I això?

-Tem que al seu pare li hagi passat una desgràcia.

He entrat a la cuina i la noieta, que m'ha conegut -potser perquè tant l'altra vegada com ara em veu vestit d'una manera estranya- fent un esforç terrible, ha intentat somriure'm, m'ha apretat la mà amb força.

I ha dit:

-Voste també és soldat?

-Tan sols una mica, nena.

-A pesar del que em passa m'agrada que hagi vingut, que s'hagi recordat de mi. Avui, però, no em trobarà tan alegre com aquell dia.

I en dir això, el seu rostre pàl·lid esdevenia més pàl·lid i el contenia un rictus de dolor. Volia fer el cor fort, volia

aparentar serenitat -pobra criatura!- però parlava amb les dents apretades per a ofegar els sanglots i la mirada tenia una fixesa al·lucinant.

Li he promès assabentar-me del que passava i procurar que no passés res al seu pare en cas que fos innocent, ja que per als culpables no hi ha d'haver recomanacions possibles.

He fet cridar uns directius d'Esquerra perquè m'informessin i per si es pot fer quelcom pel pare d'aquesta pobra noieta. Se'm presenten i, en saber del que es tracta, em diuen que no hi ha res a fer, que he arribat massa tard, i que si hagués arribat amb temps d'intercedir segurament no n'haurien fet cabal, no m'haurien escoltat: la nit passada havia arribat un escamot de gent forastera i, amb alguns altres, havia afusellat el pare d'aquesta noieta.

-Que era de dretes? Que caciquejava? Que influïa en la política del poble?

No; no era de res, no era de dretes ni d'esquerres;. dançava al so que tocaven; no sentia cap inquietud espiritual; era un indiferent, un passiu, un dels que «no es fiquen en res» i com a programa de màxima bondat política demanen «tranquil·litat i bons aliments».

Quan he retornat al cafè, la pobra criatura m'ha esguardat anhelant als ulls. Jo no he pogut amagar-li la dolorosa veritat i he hagut de dir-li que ja no tenia pare.

No hi ha hagut gens de drama. El dolor de la minyoneta era contingut amb una dignitat admirable. Tan sols el rostre esdevenia més pàl·lid, la boca es torçava en un rictus de mascara tràgica, els ulls tenien un brillejar de llàgrimes, i la mà freda i xica tremolava convulsivament dintre la meua.

Per una raó de sentiment, d'humana pietat, d'ara en endavant, passi el que passi, la vida d'aquesta pobra criatura anirà unida a la meua. I Gandesa ja no serà per a mi, com ho és per a tants altres, Gandesa: serà el poble on mataren el pare d'aquella noieta».

Jo crec que després dels crims i de les crueltats feixistes la justícia nostra ha d'esser implacable i inexorable. Per tant jo no voldria que hom perdonés els culpables, els enemics, els que han escarnit i tiranitzat el poble. Jo voldria

tan sols que no maculéssim la nostra gesta heroica, que no la deshonréssim, que no imitéssim els procediments salvatges del feixisme. Jo voldria que els nostres companys de lluita es salvessin de l'espantosa, de l'abominable embriaguesa de la sang.

Hí ha una terrible responsabilitat en matar: la d'equivocar-se, la d'obrar amb lleugeresa. Matar l'enemic és un orgull. Matar un innocent pot ésser el pesombre de tots els homes de consciència.

Les armes antifeixistes no han d'ésser instruments de la delació, de la venjança personal. El culpable, el convicte i confès de culpabilitat no ha de merèixer cap pietat. Davant l'home, però, la culpabilitat del qual no aparegui clara, cal meditar molt, puix que aquestes equivocacions són fatals.

Gandesa queda lluny. Flameja la bandera catalana del cotxe. I jo no puc deixar de pensar en aquestes coses terribles que m'enterboleixen la visió de la tarda clara i bella.

Calaceit, setembre.

Rosa Domènec, alferes

La Humanitat, 2 octubre 1936

Malgrat la seva bona voluntat, les dones rarament són útils al front de guerra. El menys dolent que pot passar és que la seva sola presència entre tants homes produeixi pertorbacions d'una lògica terrible, pertorbacions molt difícils de solucionar.

Es per això que, malgrat el bon desig i el coratge i l'entusiasme de la dona, la seva col·laboració és més útil des de la reraguarda - a la fàbrica, a l'obra, a l'oficina - que - al front.

Naturalment, cal fer unes poques excepcions. Una d'aquestes excepcions la tenim a Alcanyis entre els braus lluitadors de les nostres columnes. Aquesta excepció de la qual vull parlar-vos avui -, ja veureu que val la pena - és rosa, alta, esprimatxada i es diu Rosa Domènec.

Me l'han presentada una nit a la plaça d'Alcanyis - una plaça bella i escenogràfica, una plaça de comèdia de capa i espasa-, mentre el comandant Pérez Salas, el tinent coronel Bosch, els capitans Pons Molino, Moles, Artemi Aiguader i jo oïem els nostres milicians que cantaven cançons catalanes.

Ha estat el capità Molino el qui ens l'ha presentada: «-Rosa Domènec, una gran noia, una noia de valentia extraordinària. S'ha distingit en l'atac a Belchite.»

Rosa Domènec somriu sense falsa modèstia, però sense orgull, amb una simplicitat i una senzillesa dignes d'elogi. Té els ulls negres, els cabells rossos, un perfil molt agut, com tallat en silex. Va vestida de blanc i damunt la blancor del vestit el comandant Pérez Salas hi posa l'espurna daurada de l'estrella d'alferes. La cerimònia no ha tingut cap solemnitat, ha passat gairebé desapercebuda. El tremp senzill i auster d'aquesta noia no toleraria una cerimònia més brillant, més espectacular.

L'endemà al matí, al salonet que - gràcies a l'ajut del capità Pons i d'Artemi Aiguader, comissari, fins fa poc, ànima de les Columnes - hem habilitat com a Comissaria de Premsa, Rosa Domènec em conta amb gest un xic fatigat - ho haurà contat tantes vegades! - la seva actuació a Belchite.

Rosa Domènec s'havia enrolat com a infermera. A ella,

però, això no li semblava fer la guerra amb prou eficàcia. I un bon dia agafà un fusell i se n'anà amb les tropes que havien d'atacar Belchite.

Rosa Domènec, aquesta noia que honora les centúries d'Esquerra Republicana de Catalunya, era a La Zaida quan a la matinada els donaren ordre d'atacar. Deixaren manetes i sarrons, amb el fusell i una pistola - per a endegar-se un tret si queien presoners - varen iniciar l'avanç. El camp, aquests erms i dessolats d'Aragó, era ple de les guerrilles que, arrossegant-se per terra, entre els matolls de romanins i farigoles - gairebé l'única vegetació que veiem per ací dalt-, s'aproparen a la línia de foc.

Rosa Domènec, que s'havia quedat enrera, trobà una altra dona i amb ella aconseguí, després de moltes fatigues, de moltes marxades i contra marxades, reunir-se amb els seus companys. El combat feia hores que durava, era migdia i a la posició que ocupaven Rosa i els seus milicians no hi havia manera de fer-hi arribar ni menjar ni beure.

-L'únic que vaig poder arreplegar, fent un xic de marxa enrera -diu Rosa Domènec- fou un pot d'aigua, i no precisament de Vichy. Allò ens reanimà una mica. Com que ens havien dit que arribaven reforços i no volíem restar enrera en una pausa del combat avançarem uns quants cents metres. Ajassats damunt els matolls, amb les mans aixecàvem la terra davant els nostres rostres, instintivament, per a guardar-nos un xic del foc enemic. Et foc enemic, però, no ens respectava. Les bales esclataven i xiulaven sinistrament al nostre entorn, esgrunant la terra. Amb la suor la terra esdevenia fang en el meu rostre i en el dels companys.

En una altra pausa vaig poder recollir els fusells i el corretjam d'uns soldats feixistes caiguts en la lluita. Venia la nit i teníem fred. Feia moltes hores que no havíem menjat res. La fam i la fatiga ens atenallaven. Vàrem poder trobar un xic de palla per a aixoplugar-nos contra la boira i el fred de la nit. A l'endemà al matí, en despertar-nos, vàrem trobar-nos amb la sorpresa -gens- agradable com es de suposar- de veure'ns en zona enemiga. Es veu que durant la nit les nostres forces havien rebut l'ordre de retrocedir i

nosaltres, dormint a les avançades, no n'haviem hagut esment. Davant nostre, a uns quinze o vint metres, una patrulla de feixistes avançava obrint trinxeres. No ens havien vist, però ens veurien sí no ens retiràvem. Restar immobils era condemnar-nos a la mort, a la mort a mans dels feixistes, que és la mes horrible. Vaig poder convèncer els meus companys -alguns dels quals creien que la patrulla era dels nostres, que fet i fet, valia més morir matant. Aprofitant la sorpresa que els produí la nostra sobtada aparició varem iniciar la retirada. Mataren un noi que venia amb nosaltres, però també en caigueren dels d'ells. Quan veieren el perill que significava perseguir-nos -perill de caure a mans de les nostres avançades- ens deixaren tranquils. Són molt «prudents», pobres!, aquests defensors de l'ordre.

Heus aci tot el que jo he fet al front de Belchite.

I Rosa Domènec calla una mica cansada de tant repetir el mateix a tanta gent. I somriu.

LLUIS CAPDEVILA Alcanyíç, setembre.

Un hospital de sang

La Humanitat, 6 octubre 1936

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Camí de Barcelona hem arribat a Gandesa. Mentre ens asseiem a una taula del Centre d'Esquerra per a prendre un vermut -al front l'alcohol és prohibit rigorosament- un company s'arriba al Comitè perquè ens indiqui on podem anar a dinar.

Quan el company torna, ens diu:

-Hem d'anar a l'Hospital.

Naturalment, això ens produeix un cert malestar perquè el lògic no és anar a dinar a un hospital, sinó anar-hi a guarir-s'hi. Altrament, com tots estem ja acostumats a coses més estranyes que aquesta, ens n'anem resignadament vers l'hospital de sang de Gandesa.

Aquest hospital no és un hospital propiament dit. Ha nascut de les circumstàncies, de les necessitats del moment. Abans era una societat recreativa, però el Comitè se n'incautà i el convertí en oasa de dolor i d'esperança. L'edifici no és llest del tot encara: manca enrajolar la sala de ball, manca decorar les parets que han quedat tan sols enguixades i, així, donen més lluminositat al recinte i el deixen més nu.

A un recó, a l'esquerra de la porta d'entrada a la sala, hi ha un taulell de begudes i una alta prestatgeria plena d'ampolles. Hi ha després una mena de tribuna que havia d'estar destinada als músics encarregats de fer ballar les noies i els joves de Gandesa i que ara es ocupada per un llit. A mi em fa l'electe que aquest llit el destinen per al ferit més greu, per al més important, per al ferit màxim al qual estan reservades les pàgines més d'honor dels periòdics gràfics. Aquest ferit servirà d'exemple als altres, més humils, i els presidirà des de la tribuna on abans el violí i el clarinet, l'oboe i la trompeta amb sordina jugaven valsos ensucrats i foxtrots mes ensucrats encara que els valsos.

Les altres dues parets són foradades per unes grans finestres que donen llum a la sala. Al mig, on en dies pretèrits -semblen ja tan llunyans! - ballava la jovenalla, els llits, ben be una cinquantena si no em quedo curt, tot plegat fa un efecte estrany i pintoresc. Així devien ésser els balls públics del París thermidorià anomenats «balls de les vídues»

perquè estaven emplaçat en el lloc on, com una deessa fatal i implacable -molt necessària, però- havia regnat la guillotina.

Aquest Hospital és, també, menjador de milicians. L'experiència terrible de la guerra -que mai no esperava haver de viure- m'ha ensenyat que en un hospital s'hi menja bé. I encara que a la guerra, ni jo ni tots els que la fem hi hem anat a menjar, això sempre és d'agrair. Sobretot després de massa menús a base de sardines en conserva.

Quan nosaltres arribem a l'Hospital hi ha, sortosament, pocs llits ocupats. Ens donem a conèixer i som atesos d'una manera excel·lent. Mentre ens preparen el dinar m'ensenyen totes les dependències de l'edifici i em donen tota mena de dades de l'organització. El personal de la casa el componen -i esmento els noms a homenatge a la labor benemèrita d'aquests ciutadans que saben fer el que, llastimosament, no fa tothom: complir el deure- Florenci Feliu, Jaume Maní, Jesús Benitez, Joaquim Costa, com a cambrers i infermers; el doctor Pere Altés, el doctor Gil, director substitut, i Salvador Povill, auxiliar de metge.

Per aquest Hospital, fins ara, - i bo seria que no n'hi haguessin de passar més- han passat cent-vint ferits i la cuina serveix un centenar de dinars i sopars diaris.

Indubtablement, és una bona obra en la qual col·laboren noblement, desinteressadament, homes de diferents ideologies d'esquerra. I una bona prova de com el poble, sense anar al front, també pot ajudar a guanyar la guerra.

I la guanyarem, l'estem guanyant. Que consti.

¡Són els de la Barceloneta!

La Humanitat, 6 octubre 1936

En aquestes columnes... Permeteu-me fer un incís, encara que sigui en començar. Es el següent: les columnes son dues i porten dos noms digníssims: el de Francesc Macià i el de Lluís Companys. Aquests dos noms han de fer que en les dues columnes regni un esperit d'alta solidaritat, d'exemplar fraternitat. Aquests dos noms no han de servir per a desminuir, sinó per a agermanar, i perquè, espiritualment, les columnes siguin una sola. Cal advertir-ho per als que sempre han estat amics de dividir-se en grupets i capelletes sense veure que una política tan mesquina sols pot dur a la derrota. I aquesta és l'hora de la victòria -vulguin no vulguin alguns- i no de la derrota.

Fet l'incís, segueixo.

En aquestes columnes que Catalunya ha enviat a Aragó sota l'ègida dels noms de Macià i de Companys, hi ha un grapat de minyons de la Barceloneta. Són gent alegre, expansiva, cridaire. La seva presència no pot passar desapercibuda en lloc.

Quan entren al cafè, quan passen pel carrer, es distingeixen de tots els altres milicians pels seus crits, per les seves rialles, per les seves cançons. Van a la guerra com si anessin a una festa. I això no és inconsciència: això és coratge autèntic i el desig noble i generós de no enfosquir el seu entorn amb l'ombra del drama.

He parlat de les seves cançons, he dit que hom els distingia per les seves cançons. La gent de vora mar sempre i en totes les latituds ha estat aficionada a cantar. Aquests nois de la Barceloneta, talment com si estiguessin empeltats de passarell, canten per un tres i no res, quan estan tristos, quan estan alegres, quan no estan ni tristos ni alegres.

I criden. Com criden! Amb quina fe, amb quin entusiasme! Criden tant que fins i tot deuen oir-los els feixistes i per això no s'apropen.

Han inventat una mena de crit de guerra, molt graciós i estrany que fa una cosa així:

Bacallà!
Sec! sec!

Bacallà!
Sec! Sec!
Bacallà! Sec! Sec!
Bip! Bip!
Oh!
Bip!
Oh!
Bip! Oooh!

Això, cridat per una massa de dos o tres mil homes i amb acompanyament de tabals faria un efecte terrible. Paraula.

Altrament, jo no coneixia aquests minyons tan simpàtics, tan francs, tan cordials, de la Barceloneta. Me'ls ha fet conèixer l'amic Hilari Salvador que, a més d'ésser conseller de Governació de l'Ajuntament de Barcelona, també es de la Barceloneta i també es un home que crida. Jo sempre he estat amic dels homes que criden, dels que posen passió en la seva vida i en la seva obra. Són els que donen la cara, els que actuen a pit descobert, els que afronten totes les situacions amb valentia. En canvi, mai no he sentit simpatia envers els silenciosos, els discrets, els freds. I es que en aquests, quan no hi he trobat l'indiferent -pecat terrible el de la indiferència!- hi he trobat l'hipocrita, el traïdor, el deslleial.

Hilari Salvador és un home forçut, corpulent. Té un rostre encès, un front ample, una mirada clara. Per a Hilari Salvador el mot amic té un significat altíssim. Hilari Salvador posseeix com pocs homes aquesta noble virtut de saber ésser amic. Hilari Salvador no es home d'aquells als quals els càrrecs els puguen al cap i els omplenen de fum el cap. Hilari Salvador sap conviure amb el poble, cosa que no saben molts.

Doncs be, algunes tardes, quan els meus lleures m'ho permeten, vaig a un cafè que té un balconet deliciós obert damunt el riu.

I avui he oït una veu triomfal, una veu de sincera alegria, què cridava en l'interior del cafè:

-Lari!

I aquest crit, que havia oït Manuel Azaña a bord de la seva presó flotant i que recorda en el seu llibre «Mi rebelión en Barcelona», m'ha fet entrar al cafè. I he vist el bon Hilari Salvador, més vermell que mai, més content que mai, i orgullós del grup que l'acompanyava.

-Són els de la Barceloneta! - presenta.

I la concurrència, composta gairebe tota de milicians -d'altres barris de Barcelona, d'altres pobles de Catalunya-, crida:

-Són els de la Barceloneta!

El cafè és de sostre molt baix i en aquesta hora de la tarda comença ja a sumir-se en una penombra blava que el fum del tabac fa més blava encara. A fora hi ha una llum daurada que amara el paisatge tardoral. Tot plegat fa pensar en una pintura del massa injustament oblidat Lluís Graner.

I és en aquest ambient pintoresc i graciós que, de sobte, neix la cançó. Cançó de tot un poble, lluminosa del sol i la sang de la nostra bandera. Cançó que fa olor de terra, de llar, d'aigües en llibertat, de pins remorosos. Cançó catalana, que accelera el bategar dels cors d'aquests minyons que, en terres d'Aragó, lluiten pel triomf de la llibertat i la justícia; d'aquests minyons que, cantant, van a la mort i a la glòria.

Dolça Catalunya ...

I sota les veus humanes la veu del riu, camí del mar -que és el morir- és com un plany ...

Alcanyíç, octubre.

Banderes catalanes en terres d'Alcanyiç

La Humanitat, 8 octubre 1936

DE LLU'IS CAPDEVILA. 1936-1939

154

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

L'automòbil corre, entre nuvols de pols, per terres d'Arago. M'acompanyen els amics Jardí, Padern, Martínez, Llorenç i Clappier. Anem vers el mar -no pas com uns vulgars turistes, sinó en missió oficial- i els nostres ulls tan sols veuen un paisatge erm, desolat, cremat pel sol i per la neu, un paisatge d'apocalipsi. Em diuen que per aci abunden les perdius, les llebres, els conills, i això em produeix una gran estranyesa car penso: I aquestes pobres bestioles què mengen, de què es nodreixen?

Però com que no m'agrada portar la contrària a ningú accepto que hi hagi abundor de perdius, conills i llebres. I em dol que jo no trobi més que sardines en conserva. No em negareu que entre una cosa i l'altra la diferència és considerable.

A l'interior del cotxe, quan la pols ens ho permet, parlem de la campanya i de les incidències de la campanya. Cal venir a aquestes terres que els nostres milicians han alliberat de l'innoble jou feixista perquè l'esperança en la victòria esdevingui certera. A Barcelona no es veu ni es sent la guerra. A Barcelona hi ha massa gent que fa festa major, massa gent que passeja en automòbil, massa gent que juga a soldats. Es aci on la guerra es acció i no paraula vana; es aci, en plena lluita, entre el crepitjar de les metralladores i la remor sorda de les bombes de l'aviació, on podem apreciar la gesta heroica del nostre poble i on podem estar segurs del triomf, d'un triomf més proper del que alguns estrategues de cafè suposen.

De tant en tant, un cop de vent ens deixa veure la bandera que oneja al cotxe: la bandera de Catalunya, que és com una flama d'or i de sang.

Arribem a Monroyo, on, a indicacions del company Jardí -un gran republicà, un home gairebé seràfic- dinàrem. Agraïxo profundament a l'amic Jardí la pensada de quedar-se a dinar a Monroyo, car aquest és un poble dels més bells, dels més interessants, dels més característics que haure vist en aquesta campanya. Monroyo es dreça altiu damunt unes roques i sembla talment un poble d'estampa, creat per un artista, sense realitat possible. S'hi entra per una porta mu-

rallada -el camió de recapta de queviures, amb el qual Padern i els altres amics fan una obra tan profitosa i lloable, no pot entrar-, i els carrers son costaruts, anellats per porxos, i alguns tenen escales per a facilitar el seu accés. La porxada de l'Ajuntament es una cosa esplèndida de debò. Situada a la plaça del poble, de forma irregular i graciosa s'acara amb uns altres porxos d'unes cases d'enfront -una d'elles moresca- i tancada per un arc amb balco, fa pensar en una decoració de teatre.

A Monroyo, sobretot en aquesta plaça de Monroyo, nosaltres hi desentonem malgrat els quepis, els corretjams que ens entrecreuen el pit, les pistoles, les insignies militars. Aci hom no pot estar-hi en caràcter si no es amb llança i cota de malla.

Monroyo és un poble molt republicà -això per aquí no deu passar gaire- i s'enorgulleix del seu republicanisme. Aci han predominat sempre les esquerres. I sempre vol dir en temps de la difunta monarquia, cosa que prova que aquest republicanisme no pot ésser titllat d'oportunista.

Al Centre Republicà s'hi puja per un carrer marcadament costarut. A mig carrer hi ha una escala amb barana de ferro dalt de la qual s'obre la porteta del Centre. S'entra directament a la sala de cafè, que té un balco a la plaça obert en l'arc que la tanca. Des d'aquest balcó parlaré al poble dintre una breu estona, car així m'ho han pregat. I parlaré en català, perquè, encara que Monroyo pertanyi a la província de Terol, els seus pobladors en diuen Mont-roig i parlen català, un dolç català avalencianat.

La gent ens ha acollit amb una afectuositat, amb una cordialitat veritablement corprenedores. La nostra arribada es un esdeveniment i tots s'esforcen a fer-nos amable l'estada al poble. Mentre dinem oim un timbal que s'apropa. No són els facciosos, car els facciosos aci ja no els veuran més el pèl: és el pregoner que adverteix als veïns que a la plaça, a les tres de la tarda, hi haurà sermó. El so del timbal s'allunya camps enllà perquè no manqui ningú, perquè vinguin també els que estan treballant la terra.

I a les tres de la tarda surto al balcó del Centre Republicà

i parlo al poble, que emplena de gom a gom la plaça. Abunden més les dones que els homes perquè els homes són a la guerra, a defensar la llibertat i la justícia. Aquestes dones, velles i joves, dretes enmig d'aquesta plaça tan magnífica, m'escolten amb una emoció profunda, amb les mans damunt el pit, amb els ulls negats de llàgrimes.

Quan fineixo, som nosaltres, catalans, els guanyats per l'emoció, car a baix, a la plaça, esclaten triomfalment els crits d'aquest poble aragonès que victoreja la República, que victoreja Lluís Companys.

Una dona em diu, abans de pujar al cotxe:

-Si tots els republicans fossin com el vostre Companys tot aniria bé.

Jo penso en unes paraules profètiques del President: «Tornarem a lluitar, tornarem a sofrir, tornarem a vèncer».

I jo ara, després d'haver vist a aquest poble, aquests pobles, us dic: Ja hem vençut, President!

Mont-roig (Terol), octubre

Els de Caldes!

La Humanitat, 9 octubre 1936

DE LLU'IS CAPDEVILA. 1936-1939

56

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

Ací a Alcanyíç cada dia trobo nous amics. No són nadius del poble, no són indígenes d'Alcanyíç. Són xicots de Barcelona i d'altres viles i ciutats de Catalunya que, amb un gest digne, noble, exemplar, s'han enrolat en aquestes columnes per a lluitar contra el feixisme.

Avui he anat a cal baster a cercar una funda per a la pistola. El baster viu en una botiga petita i ombrívola, més baixa que el nivell del carrer, que fa una forta, una aspra olor de pega i de cuir.

Aquest baster em diu que abans tenia molta feina fent guarniments per als animals, però que ara, com que els feixistes han fugit, aquesta feina s'ha acabat. I consti que això és dit de bona fe, ingènuament, sense gota d'humorisme.

-Ara -segueix dient- només faig corretjams i fundes per a pistoles.

En aquest moment entra un minyó a la botiga, un milicià. Ve per un motiu semblant al meu i, en veure'm, crida, ple d'esbalaïda joia:

-Capdevila!

Aquest es un minyó de Caldes de Montbui, -els cafès que deu haver-me servit en aquell taula del recó, al Centre Democràtic!- poble on jo m'enorgulleixo de tenir molts amics. Quan pot refer-se un xic de la sorpresa em diu que a Alcanyíç hi ha molts altres amics de Caldes. I fa com si no sabes avenir-se de la meva presència:

-Qui m'ho havia de dir que et trobaria aquí!

-No hi sou vosaltres? Doncs, també hi puc ésser jo.

Aquest minyo no ha volgut esperar que et baster li lliures la feina encomanada i se n'anat corrents a cercar els seus companys, que no son pocs: cent-vint. Les esquerres de Caldes de Montbui han sabut complir el seu deure!

Al cap de mitja hora han arribat al parc d'Alcanyíç -un parc a l'entrada del poble i a la vora del riu, un parc famós per la seva font de setanta-dos brocs- els amics de Caldes. N'han vingut molts, tots els que han pogut assabentar-se de la meva arribada. Tots criden, tots m'abracen, tots em pregunten.

Son els amics dels passats temps de pau que ara -quin

noble orgull n'ha de sentir el poble de Caldes de Muntbui- en temps de guerra, també han sabut respondre. Són els amics que assistien plens d'entusiasme, als nostres mítings, i que ara han demostrat que saben fer quelcom millor que assistir als mítings. Són els amics que en temps de la dictadura organitzaven festes del Llibre i posaven els fonaments de l'organització de l'Esquerra a Caldes. Són els amics que el dia que a Osca assassinaven Fermí Galan i Angel García Hernanaez s'oferien generosament, abnegadament, sabent al que s'exposaven a amagar-me perquè la policia em perseguia.

Aquests minyons ho han deixat tot: el poble, els amics, la dona, els fills -alguns d'ells son casats i pares de família-, per a empunyar el fusell en defensa de la República, que ara sí que serà una veritable República de treballadors.

Parlem del Remei, de les passejades al Remei discutint de política i de llibres, del Lleó, l'aigua bullenta la qual podríem aprofitar per a posar feixistes en remull; del Centre i de les discussions de la taula del recó; de les representacions teatrals, dels amics que s'han quedat: el Peret Xamós, Josep Fontcuberta, Joan Font, el Josepó, el Banús, molts i molts altres.

Ara és alta la nit. Plou desesperadament, a bots i barrals. Els carrers d'Alcanyíç, tan costaruts, son ara envaïts per furioses cabelleres d'aigua que canta desfermada i lliure. I jo penso en aquell passeig del Remei, ara solitari; en aquella taula del recó, ara solitària. I penso que en moltes llars de Caldes hi deu haver qui pensa, amb una emoció entranyable:

-I els nostres què duen fer en terres d'Aragó?

I deuen implorar, amb un anhel infinit:

-Que no els passi res de mal! Que tinguin sort!

I els ulls de les esposes, de les mares, dels fills, deuen tenir un resplendor de llàgrimes.

Es per aquestes esposes, per aquestes mares, per aquests fills -els de Caldes i els d'arreu d'Espanya, germans tots- que cal assolir la victòria. I cal assolir-la com més aviat millor. Per això hem de menysprear picabaralles, rivalitats, ri-

dícules insídies, i unir-nos estretament, fortament, car tan sols anant ben units podrem vèncer.

Sí, amics: tornarem a Caldes; tornarem a passejar pel Remei en les dolces nits tardorals tremoloses d'estrelles; tornarem a fer el glop a la taula del recó, recordant les gestes i facècies d'aquesta guerra que els feixistes fan incivil.

A cada poble hi ha una taula del recó; a cada poble hi ha un passeig que, encara que no sigui del Remei, acull els amics de passejar sota les ales de seda de la nit; a cada poble hi ha unes mares, unes esposes, uns fills, que esperen el retorn triomfal dels milicians.

No esperaran en va ni esperaran massa: tornarem, tornarem victoriosos, després d'haver fet el que no sabérem fer el 14 d'abril del 1931 i que tanta sang i tantes llàgrimes hauria estalviat: exterminar per a sempre més els enemics del poble.

Alcanyíç, octubre.

Un dinar al front de Bujaraloz. Terres de tragèdia

La Humanitat, 10 octubre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Bujaraloz i un dinar a Bujaraloz*)

Fins a Casp, la ciutat del terrible compromís tan funest per als catalans, tot va bé. Tot va bé relativament, car aquestes carreteres aragoneses no s'assemblen en res, llastimosament, a les de la Corniche. L'amic Puig Ferran troba el paisatge erm i desolat fins al no dir. Jo li explico que això no és res, que això, comparat amb el que ens espera, es una mena de Paradís sense la trinitat clàssica d'Adam-Eva, i el Diable. Després, camí de Bujaraloz, en plena terra de Los Monegros, Puig Ferran, molt trist, em donarà la raó.

A Casp anem al Comitè i preguntem per Ascaso. No hi és en aquell moment i cal esperar. Com que en aquest món tot arriba —fins i tot arribarà la derrota dels feixistes, i no es fara esperar gaire- després d'esperar una estona en un saló de marcat caracter vuitcentista, arriba Ascaso, un dels revolucionaris més autèntics, un dels homes mes importants d'aquest sector. Ascaso es un minyo més aviat magre que gras —feliç ell!- mes aviat baix que alt. Té els ulls i el cabell negres, un rostre pàl·lid, un gest obert i cordial. Ascaso és home que mira cara a cara —magnífica condició- i en la seva mirada hi ha intel·ligència i energia. Jo estrenyo la seva ma amb goig i amb goig subratllo el respecte i l'afecte amb que és tractat pels seus companys. Parlem uns breus moments, mentre una mecanògrafa, una noia simpatiquíssima —com és equivocat, com és injust i és fals el concepte que d'aquestes noies tenen els supervivents del mon petit burgès!- ens esten el permís per a anar a Bujaraloz. En acomiadar-nos d'Ascaso ho fem tots nosaltres amb recança. I a mi em sembla veure en la figura d'aquest jove que tot ho ha sacrificat abnegadament a la Revolució l'ombra gloriosa del germà mort heroicament en l'assalt a les Drassanes el 19 de juliol.

Deixem Casp camí de Bujaraloz. M'han dit que a Bujaraloz hi ha l'amic Usón, llibreter i vell anarquista, i em plauria veure'l. Llastimosament, malgrat fer-lo cercar, no em serà possible trobar-lo.

Despres de molt sol i molta pols arribem a Bujaraloz. A Bujaraloz, per a fer companyia al sol i a la pols, hi trobo les mosques, aquestes terribles mosques de filiació feixista que es deuen avisar segurament:

-Ha arribat carn forastera!

A Bujaraloz, a més del sol, la pols i les mosques, hi trobo moltes altres coses: Carme Palet, una infermera molt gentil de Palamós; l'amic Linuesa, menut com una oliva arbequina i del color de les olives arbequines, que ha escrit un himne revolucionari popular entre tots els milicians; una francesa descendent de Gambetta; una companyia d'artistes de varietats que ara fan de cuiners, carreguen sacs de patates, ajuden els camperols en les feines del camp.

Bujaraloz és un poble de color de terra en aquest immens llençol de terra dels Monegros. No hi ha arbres, no hi ha riu, no hi ha fonts. Tan sols, de tant en tant, una bassa d'aigua de pluja.

I ací em canten la següent cobla, d'una eloqüència tràgica:

Ya se van los segadores
a segar por el secano,
y a beber agua de lluvia
tota llena de gusanos.

Ací, com pertot arreu, hi ha una moral magnífica i exemplar entre ets milicians i una magnífica i exemplar certesa en la victòria. Ací, com en tots els sectors del front, la guerra no és una festa major. Però ja sabien -ja sabíem- que això no és una festa major. I per això hem vingut.

A mitja tarda -el cel és color d'or i de sofre-, emprenem el viatge de retorn. En l'ampla planura erma i desolada trobem el doctor Cristià Cortés.

Menut secardi, ple de coratge i de fe en el triomf, em diu que és millor això -aquest treball feixuc, la desolació d'aquests camps -que les picabaralles i les mesquineses de la ciutat. Una bona abraçada i reprenem el camí deixant l'amic en aquells ermits que, ben conreats, podrien ésser font de riquesa.

A Casp ens deturem a fer una cervesa al Casino que abans era dels senyors. El cambrer, en veure les nostres pistoles i les nostres robes de milicians, ens serveix amb molta tristesa.

Ja nit entrada arribem a Alcanyíç.
Alcanyíç, octubre.

Cal no oblidar-los

La Humanitat, 13 octubre 1936

Tu, ciutadà, vius tranquil·lament a ciutat la teva vida de sempre, potser un xic alterada per la guerra: les cues –que desperten en tu i en els teus familiars comentaris desmoralitzadors- la manca de conyac –feste’n càrrec: Queipo de Llano deu estar-ne esgotant les existències- la manca d’algun altre producte alcohòlic o no... Sense aquestes petites molesties –i sense la ràdio, que emplenia de crits les grans vies de la ciutat- tu no t’hauries adonat que hi ha guerra. No se si a Barcelona dura encara l’espectacle carnavalesc i degradant dels que juguen a soldats i fan mes nosa que servei. Si encara dura, jo et prego, ciutadà, que no en facis massa cabal, que no t’intranquil·litzi massa la seva presència: la guerra no son ells, la guerra és una altra cosa més seriosa.

Tu ets un home casat o solter, amb família o sense família, republicà de tota la vida o republicà d’ocasió; saludes enlairant el puny clos amb convicció, o bé amb mes gust estendries la mà a la moda feixista, com aquell que mira si plou; t’has disfressat de proletari o bé segueixes vestint com sempre havies vestit segur que les revolucions que es fan d’una manera externa, per la indumentària, no tenen cap importància, cap eficàcia, pronuncies amb goig «camarada» o et pronuncies perquè es moda, per a posar-te a to amb les circumstàncies.

Siguís com siguís -la teva condició social, el teu temperament, les teves idees, si es que les tens car hi ha molta gent que viu, bé sense tenir-ne (1)- avui cal que parlem. Malgrat la distancia espero que ens entendrem. I si no fos així pitjor per tu.

Et parlo des d’Alcanyíç, aquesta bella ciutat aragonesa a la qual, venint de les avançades, he arribat aquesta matinalda. Ara es migdia. Hi ha un cel blau; un aire fi, transparent, tallant, que te olor d’hivern; fa un sol, un sol que daura les pedres de la Seu; s’oeixen els crits d’uns infants que juguen, el claxon d’algun automòbil, algun clarí que esquinça l’aire.

Tu, en aquesta hora, després del despatx o l’oficina, deus estar prenent l’aperitiu en qualsevol cafè de les ramoles o de la plaça de Catalunya. Jo des d’aquesta cambra que m’es-

tatjo a Alcanyíç -un llit, un lavabo, un armari dels anomenats de lluna, una taula per a escriure, plena de llibres i papers, un balco que s’obre davant la seu, daurada d’anys i de sol-, t’escric. Encara em dura el fred de la nit passada, que procuro fer-me passar fumant i empenant la cambra de fum.

Jo suposo que tu, ciutadà, no sents el més petit desig d’abandonar Barcelona. Ets dels que «treballen a la rera-guarda», tal vegada estas enrolat a les milícies i fas el sacrifici de cobrar 10 pessetes diaries, menjar de franc i proporcionar-te vals per a la família. Això, però, no te importància, puix que de sacrificis tal vegada en facis molts mes: el de passejar disfressat de soldat pels carrers de Barcelona, el de defensar el nou ordre després de defensar el vell, -no fores tu el primer ni l’últim!- el de prendre vermut i cafè discutint amb els companys les peripecies i plans de guerra- per això et serviran molt més les culleretes i els terrossos de sucre-, el d’escoltar la ràdio, el de llegir el diari, el d’anar al cinema i al teatre. Quantes obligacions pesen damunt teu, pobre ciutadà! Quants sacrificis has de fer!

Jo, que, en canvi, he vingut ací a presumir, a passar el temps, he vingut de les avançades, aquesta matinada. I he vist els nostres milicians, els que ho han deixat tot –família, amics, comoditats-, per a venir a lluitar per la llibertat i la dignitat del nostre poble. I els he vist que patien fred i soledat, i tota mena d’incomoditats. Sense poder aixopugar-se, sense poder encendre foc, als llocs d’avançada, a menys d’un quilòmetre de l’enemic, empunyant el fusell, mai abrigats contra el fred intens i el vent i la pluja.

Tu, ciutadà, tens una llar, una família, una taula parada. Tu, ciutadà, a Barcelona, fas la vida de sempre, entres i surts de casa a les hores de sempre, menges i dorms a les hores de sempre. Jo no sé si a Barcelona encara hi fa calor o bé ja hi fresqueja. Ací fa fred.

Doncs bé, ciutadà, jo vull demanar-te que quan t’asseguis a taula amb els teus, sota la làmpara familiar, o quan t’allitis, pensis en aquests minyons que han de menjar i dormir a terra; jo et demano que pensis que la tranquil·litat

i les petites i grans comoditats que tu gaudeixes a ciutat les deus a ells; que si t'asseus a taula i tens un llit i tens un sostre ho deus a ells. I et demano, per tant, que no els oblidis i sàpiques correspondre al sacrifici.

Alcanyíç, octubre.

Una nit a les avançades

La Humanitat, 14 octubre 1936

He arribat a aquest poble - per una elemental discreció no puc dir de quin poble es tracta - a les cinc de la tarda. Aviat fosquejarà. Aviat vindrà la nit, que en aquestes terres altes - d'una bellesa suprema, malgrat la seva desoladesa - ve d'una manera ràpida. Hi ha un cel, net de núvols, d'un magnífic color d'aram. Fa un vent terrible que despentina i ajup les cabelleres grises de les oliveres. Sembla - segons m'ha dit un amic d'Azuara - que els dies així són els ideals per a caçar perdius. Per això en lloc de l'escopeta, el caçador agafa una gran branca d'olivera. Se la posa a coll, procurant cobrir-se el cap el més possible, i avança pels camps i vinyes molt lentament. Les perdius, marejades i estemorridides pel vent, cerquen, aixopluc en aquella branca d'olivera que els sembla providencial. I el caçador les agafa vives. D'això - que jo segurament mai no hauria sabut si els feixistes no haguessin tingut la pensada d'aquesta guerra incivil - en diuen «caçar a la rameta».

A més de vent fa fred, un fred viu, intens, tallant. En baixar del cotxe, a la plaça del poble, ensopego amb un munt de restes humanes - cranis, túbies, etc. - que algú deu haver desenterrat de no sé on i que una mà piadosa i un cap comprensiu haurien de tornar a enterrar.

Ací, en aquest poble, hi tinc uns amics de Caldes. M'indiquen la casa on s'estatgen. Com que m'he entretingut un xic - una visita al capità que comanda les forces ací destaca-des, una visita a un excel·lent republicà, del qual us parlaré un altre dia ... - quan arribo a la casa ja és nit. Surten a rebre'm, en oïr una veu forastera, dues noies. Aquestes dues noies es diuen Conxita i Guadalupe. Són joves, boniques. Jo penso: Decididament, els de Caldes tenen sort. Aquestes dues noies, després de sopar, se'n van a dormir a una altra casa - ja és ben trist això, veritat? - i els de Caldes es queden sols. Pobrets!

La casa segurament pertanyia a algun home de dretes, a algun cacic dels que han fugit per a lluitar al costat dels bàrbars, i el Comitè - ací diuen el «Còmite» - se n'ha incautat. Aquestes dues noies, en companyia d'una vella molt divertida i pintoresca i molt afeccionada al vi, s'encarreguen,

per ordre del Comitè, de fer el menjar als milicians i tenir la casa endreçada. Per a fer aquesta feina el Comitè les paga permetent que mengin del que dóna per als milicians. No pot pas dir-se que sigui un jornal massa important.

Aquestes noies, Conxita i Guadalupe, malgrat el fred, vesteixen uns vestidets de percal - el de Guadalupe sense mànegues - perquè no tenen res més.

En conèixer la meua veu compareixen dos o tres minyons de Caldes i em diuen que els altres estan de guàrdia al «parapeto». Hem entrat a la cuina. Hi ha una llar de foc ben encesa i dos magnífics bancs d'escó, un dels quals neteja Conxita amb el davantal perquè jo m'assegui.

Fa bo d'estar vora el foc en aquesta nit tan crua, tan inclement. No fa bo però de pensar que els nostres companys estan de guàrdia a la muntanya sofrint el fred. I com ells no poden deixar la guàrdia fins el matí, després de sopar - un sopar ben frugal, cal remarcar-ho per als que creuen que ací ens donem grans banquets: unes cebes al caliu, un tall de carn a la brasa - me'n vaig al «parapeto». M'acompanya un milicià amb un fanal per a poder veure el camí. Enfilem, amb penes i treballs una muntanya. El vent, un vent terrible i glaçat que ens bufeteja la cara. De sobte sorgeix una ombra que ens demana la consigna, el que abans en deien «sant i senya», i que ara ja no ho diuen perquè el sant ha passat de moda.

El meu acompanyant el dóna i passem. Al cim de la muntanya hi ha altres companys. Després de les salutacions i l'alegria natural s'estranyen molt que vulgui passar la nit amb ells.

-Però si ací s'hi està molt malament!

-Si hi esteu vosaltres també hi puc estar jo.

-Hi fa molt fred!

-Si el sofriu vosaltres també el puc sofrir jo.

El que m'ha acompanyat, més pràctic, se'n torna al poble. La claror somorta del fanal va perdent-se al lluny, camí de la llar acollidora i càlida. Nosaltres restem en la fosca.

No podem encendre foc, car l'enemic, que no és lluny, podria veure'l.

Contra la fosca tenim la lleu claror de les estrelles, que semblen tremolar del pas del vent. Contra el fred unes flassades.

Aquests minyons han construït, amb pedres i fang, una mena de barricades molt rudimentàries. Hi ha un parell de sacs de palla i les flassades esmentades. Mentre un dels milicians està de guàrdia, els altres dormen. Avui, però, amb la meua visita, es priven de dormir. L'abric, els guants, el sueter de llana no em preserven del fred. I pensar que aquests pobres nois van molt menys abrigats que jo!

-Llàstima que no fos ací a l'hora del cafè.

Cada nit, entre deu i onze, puja el capità - per modèstia sincera, per sincera humilitat, m'ha prohibit donar el seu nom - a portar cafè i conyac als milicians que estan de guàrdia. Això serveix perquè els milicians li tinguin una gran estima i perquè ell vegi que la vigilància no falla.

Llastimosament, avui el capità ja ha vingut. I el fred augmenta. No s'oeix cap altra remor que la del vent xiulant furiosos entre els matolls de romanins i farigola, única vegetació que hi ha per ací. I la nit va passant. A la matinada, el fred esdevé més viu, mes intens. De tant en tant, al poble, s'oeix el lladruc d'un gos. De tant en tant, en la fosca, aleteja una au nocturna.

Van fonent-se les estrelles. Neix el dia. Amb les primeres clarors del dia vénen a rellevar la guàrdia.

I pensar que a Barcelona els que juguen a soldats deuen haver passat la nit ben tranquils i abrigats!

Lécera. Octubre.

Fuendetodos

La Humanitat, 15 octubre 1936

A les vuit del vespre he arribat de Fuendetodos, que es nostre fa uns quants dies i en la presa del qual ha col·laborat eficaçment la primera centuria de la Quarta Columna.

Fuendetodos es un poble petit i de carrers costaruts i de difícil trànsit per a les persones de peus un xic delicats. Fuendetodos, ja en la província de Saragossa, és un poble brut i, per tant, pintoresc que, entre moltes altres coses, descobreix el water closet. Però a Fuendetodos, en la segona meitat del magnífic segle XVIII, neixia el mes genial dels pintors espanyols: don Francisco de Goya i Lucientes, el dels «Caprichos», el de «La tauromaquia», el cruel caricaturista de «La família de Carlos IV», el de la meravellosa «Maja Desnuda», el de les «Escenas de la guerra», el que, sord i vell, preferia emigrar a França quan retornava a Espanya l'abjecte Ferran VII.

Jo, avui, en plena guerra -que els feixistes han fet incivil- he anat a Fuendetodos a cercar el Goya de les «Escenas de la guerra». Abans d'arribar al poble, enfilat en una petita coma que en aquest paisatge erm i ras és com un pit de dona, hom veu l'església. Ací a Aragó, com en la resta de les terres iberiques sempre el primer que hom veu és l'església. L'escola, en canvi, es mes difícil de veure. Tan difícil que en alguns pobles no existeix.

L'església de Fuendetodos, però, està destruïda per l'artilleria i és poc menys que un munt de runes. Des de la carretera hom veu un enorme esvorranc que fa l'efecte d'una boca negra i fètida.

I és que en aquesta església s'hi havien fet forts els feixistes. Això tampoc no té res d'estrany: a Espanya l'església, en lloc d'un temple de pau, sempre ha estat una barricada d'odi. Ara, però, això s'haurà acabat per a sempre i els que vulguin oir missa l'hauran d'oír radiada des del Vaticà -el palau sumptuós que mai no ha tingut cap lligam espiritual amb la humil establia de Betlem-, que beneix les armes de Mussolini a Abissínia i les de Franco a Espanya.

Sí: en aquesta església de Fuendetodos s'hi feren forts els feixistes i l'artilleria nostra convertí l'església en tomba: quan hi entraren els nostres, entre els altars flamejants i

les columnes truncades, trobaren els cadàvers de set o vuit feixistes. Encara eren calents; estaven coberts de sang i els peus dels que entraven relliscaven en la sang negrosa; un d'ells tenia el pit obert de banda a banda per un obús; a un altre una granada li havia destroçat la cara, una cara espantosa, lívida, sense afaitar, plena de sang, amb un ull després, amb la mandíbula aixafada.

L'artilleria i les metralladores respectaren, però, el monument que davant de l'església, Julio Antonio, el gran escriptor català, dedicava a Goya, el gran pintor aragonès.

A Fuendetodos els feixistes, durant els dies que hi tingueren absolut domini, cometeren els crims i les salvatjades de costum. Aterroritzaren la població; afusellaren els sospitosos de republicanisme, tallaren els cabells a les dones i les passejaren en camisa exposant-les a la riota més grollera i més vil, violaren, robaren i assassinaren en nom de l'Ordre i de Déu Nostre Senyor.

Jo he vist i he parlat amb algunes de les pobres dones que foren sollades per les hordes feixistes. Van amb mocador al cap per a dissimular la manca de cabells -un mocador negre, que en elles sembla més negre i més de dol que en les altres dones- tenen un posat d'humiliació extrema, una mirada llunyana i perduda, una veu de llàgrimes.

Després -hi havia un cel de tragèdia que accentuava la desolació del paisatge, un cel de sang i de foc -he anat a la casa de Goya. Causa una certa estranyesa que Goya, el que tingué nua en els seus braços la duquesa d'Alba -que li serví de model per a la Maja i amb el record de la qual gravà el magnífic aiguafort de la sèrie de «Los Caprichos» que titula l'amargament «Volaverunt»-, hagués nascut en aquest poble i en aquesta casa.

Es una casa petita, de sostre molt baix, que ara està abandonada i plena de pols. A l'esquerra hi ha una escala d'obra, de graons desiguals. A dalt hi ha una sala amb dues alcoves com dos nínxols. En la del davant hi ha un llit barroc, alt com un túmul. En aquest llit va néixer Goya. Per les parets, damunt alguna taula, poden veure's reproduccions de les obres del gran pintor, sord i genial com Beethoven.

Ací hi ha dues reproduccions de retrats seus: el que li féu Vicente López, que és el que s'ha popularitzat més i un autoretrat de la seva joventut. A mi m'hauria plagut més trobar-hi l'autoretrat gravat a l'aiguafort en el qual Goya apareix de perfil amb gran barret de copa i gran «chorrera», la mirada viva i audaç, el nas insolent, els llavis sensuals.

Tot és abandó i deixadesa en la casa del gran pintor. Tot és desolació en el poble. Hi ha passat la guerra, hi han passat els bàrbars, hi han passat els feixistes. I em sembla veure en l'ombra del capvespre l'ombra de Goya amb un gest de menyspreu i de condemnaió envers l'allau salvatge que rega amb sang humana els camps d'Espanya. ¡Quines noves escenes de la Guerra dibuixaria ara Goya! ¡Quins magnífics models foren Gil Robles, Unamuno, Royo Villanova, Franco, Moscardó, Queipo de Llano, Cascajo, Aranda, Lerroux, March!

Ara són les deu de la nit. A fora fa un fred intens i el vent es passeja furiós pels carrers del poble. Si eixís a la porta veïna oiria el xiuxejat sinistre de l'òliva. No hi surto, però, perquè ací, a la vora del foc, s'hi està molt més bé que a la porta. Una noia de la casa, Conxita Labuena, a l'altra banda de taula em contempla, estranyada que un home pugui escriure tanta estona.

Azuara, octubre.

Els redemptors d'Espanya

La Humanitat, 16 octubre 1936

Els redemptors d'Espanya són, naturalment, els feixistes. Ho són perquè sempre, vingui o no vingui a tomb, a tort i a dret, ells no es cansen d'aplicar-se aquest qualificatiu. I consti que ja no hi ha cap altra raó, car si no s'ho diguessin ells no els ho diria ningú. Ells vinga invocar Deu, - perquè aquesta mena de gent fins i tot Déu barregen en els seus negocis (1)- la religió, l'ordre, l'Espanya gran.

No falla, però la dita que del dit al fet hi ha molta diferència, i els seus fets són tan lluny del seu dir! Tant es així que àdhuc la gent de dretes fugí horroritzada del seu costat per a venir-se'n amb nosaltres. Ja he parlat en una d'aquestes cròniques que una vidua de Fuendetodos, a la qual anomenaven al poble «la vidua rica», s'havia presentat a les nostres avançades amb vuit parelles de mules i set-cents caps de bestiar. Fugia dels que volen redimir Espanya a sang i a foc, dels que roben i assassinen en nom de l'ordre i de Deu. Fugia dels germans perquè encara hi ha gent - gent de mentalitat escassa o nul·la que no sap viure sense tòpics - que creu que aquesta es una guerra entre germans i això no és cert: els que lluiten per la llibertat i la justícia no poden ésser germans dels feixistes, els homes honorats no poden ésser germans dels assassins de dones i criatures, els homes dignes no poden ésser germans dels Cabanelles, dels March, dels Queipo de Llano, dels Lerroux, dels Franco, dels Gil Robles. No; no són germans nostres, no són germans de ningú, car estan mancats del sentiment de fraternitat.

He parlat amb molta gent dels que s'han vist obligats a tenir tracte amb els feixistes. Hi he parlat en aquesta ciutat d'Alcaniç, ja molt allunyada de l'enemic, gràcies a l'esforç heroic de les nostres milícies, i en els pobles de les avançades que encara viuen hores d'angoixa i de tragèdia. I arreu m'han horroritzat els procediments d'aquesta colla de llops que es diuen redemptors d'Espanya.

A Letux he parlat amb una dona que pogué fugir de terres d'Andalusia, d'un poble que es diu Nebrija o Lebrija, no ho recordo bé i no tinc a mà cap carta geogràfica d'aquell sector.

Doncs bé, aquesta dona m'ha contat que quan els feixistes entraren, molt alegrois - devia haver corregut el vi - i al so de la música, una altra dona desplegà una bandera republicana, els la mostrà i digué:

- ¡Oficiales! Esta es nuestra bandera!

A una ordre del salvatge, que manava la columna, uns quants feixistes es llançaren damunt la pobre dona, li arre-bassaren la bandera i, sense triar, agafant el que primer els venia a mà, reuniren un grup de persones, les lligaren en un manyoc - espantós manyoc humà - les regaren amb gasolina i les cremaren de viu en viu.

A Saragossa uns requetès assaltaren la casa d'un company comunista. A ell no el trobaren, però trobaren la seva companya. En veure-la a punt d'esser mare, algú opinà que, degut al seu estat, hom no podia maltractar-la. Un dels feixistes, indignadíssim, digué:

- ¿Cómo que no? Mejor que mejor, pues así acabamos con la madre y con el crio!

I alçant-li les faldilles, mentre dos valents aguantaven la víctima, d'una ganivetada li obrí el ventre de baix a dalt.

Un milicià dels que lluitaren a Mallorca i que ara lluita al costat nostre en aquestes terres d'Aragó, havia vist el turment d'un company. El tenien estès a terra i un facciós, armat amb una destrat, de viu en viu li tallà una mà, després l'altra, un braç, després l'altre, un peu, després l'altre, una cama, després l'altra. D'una guitza llançaren a la vorera el tronc, - al qual encara quedava unit el cap - grapat disforme de carn sangonant.

Una noia de Vivel del Río ens ha dit que sempre portava la pistola al damunt per a engegar-se un tret si queia en mans dels feixistes. I és que els feixistes, quan agafen presoners, els fan creus a la cara a punta de ganivet i quan ja els han martiritzat prou els mutilen bàrbament.

Jo, després d'això, no vull saber qui són els bons i qui els dolents. Ells, els redemptors (?) d'Espanya, es diuen els bons. Nosaltres som els dolents.

Nosaltres, però, hem intentat salvar les dones i els infants assetjats en l'Alcàsser de Toledo; nosaltres hem inten-

tat salvar les dones i els infants d'Oviedo; nosaltres, des que ells, els bons, els redemptors (?) han desencadenat la guerra i l'han fet incivil, sempre hem tingut un sentiment de respecte i de pietat vers les dones i els infants de l'adversari.

Així, doncs, nosaltres devem ésser els dolents. Vist, però, el concepte que ells tenen de la bondat, ho preferim.

Alcanyíç, Octubre.

—

(1) Tant és així que obliguen els moros a anar amb escapularis!

L'home que ha estat a Saragossa

La Humanitat, 17 octubre 1936

A Saragossa hi han estat molts homes, és clar -hi anaven per negocis, hi anaven a fomentar la superstició de la Pilarica, estúpida com totes les supersticions- i l'haver-hi estat no ho consideraven res de l'altre món.

Aquest home, però, ja és una altra cosa. Aquest home ha fet el que farien ben pocs: essent un republicà sincer, un republicà de debò, un republicà d'abans del 14 d'abril, ha entrat a Saragossa i hi ha viscut sis dies quan Saragossa estava ja a poder dels feixistes.

Aquest home està assegut davant meu en un bell banc d'escó, a la vora del foc que crema alegrement a la llar. No hi ha altra il·luminació en aquesta cuina que la de la llar. A fora xiula el vent glaçat del Moncayo perseguint-se a si mateix pels carrers foscos i deserts del poble.

A la vora del foc, a més de l'«home que ha estat a Saragossa» hi ha la seva esposa, dos fills seus, el capità Invernón, i dues noietes que serien boniques si les posaven a la bugada i les vestissin bé.

«L'home que ha estat a Saragossa» -jo no sabia anomenar-lo d'altra manera- deu tenir uns 45 o 50 anys. Vesteix una americana de vellut damunt una mena de samarra que fa funcions de camisa, unes calces també de vellut, faixa negra. Porta boina i sabates de pell de vedell que, en caminar, fan tan sorroll com uns esclops.

Aquest home té un rostre de color de cuir, arrugat per la neu i el vent hivernal, en el qual la boca sembla una arruga més i els ulls, entre les palpebres mig closes, són menuts i negres com els caps de dues agulles de picar.

Aquest home, malgrat el seu aspecte rústic, es tal vegada l'únic que al poble té llibres -de Blasco Ibàñez, de Pius Baroja, de Zola, (traduïts a l'espanyol) d'Arconada-, i l'únic que els llegeix.

D'aquest home m'han dit:

-Ha estat a Saragossa no fa gaire.

Jo, estranyadíssim, l'he mirat esbalaït i li he preguntat:

-Però com va entrar-hi?

I ell em respon amb una magnífica senzillesa:

-Entrant-hi.

I, sense presumir, sense donar-se importància, com si expliqués la cosa més natural del món, m'ha dit com va entrar a Saragossa i com hi va viure. Sortí del poble a peu i a petites jornades féu el viatge. Sense grans entrebancs arribà a les portes de Saragossa.

-No vi ni alambradas ni trincheras, aunque es de suponer que habrá buenas defensas -em diu.

I segueix explicant-me que passà davant els sentinelles amb l'americana al coll -això s'esqueia el 13 del proppasat setembre, que encara feia calor- talment com si vingués de passejar.

Eren les cinc de la tarda i a les set la policia de guerra es presentà a la casa on s'estatjava. No el cercaven a ell, però la visita no li féu cap gràcia i canvià d'estatge. A Saragossa féu una vida gens oculta. Al contrari: per a no despertar sospites anava a tot arreu, sobretot als llocs més freqüentats -com són, per exemple, el Coso i el Passeig de la Independència- que, altrament, ara amb el feixisme imperant no estan massa freqüentats.

Un dia veié Cabanelles, el militar sense honor, l'home deslleial. Anava voltat d'un grup molt nombrós de reque-tès i «falangistes», talment com si tingués por de presentar-se sol pels carrers.

La gent, homes i dones, porta creus i escapularis tacats per la vermellor del cor de Jesús. Algunes dones -les de «la buena sociedad»- llueixen un braçal amb una creu blava.

A les noies, i a les que ja han passat de noies, els està prohibit maquillar-se.

Malgrat les precaucions, la gent deserta.

A la deu de la nit Saragossa queda fosca i morta i tan solament pot transitar-se pels carrers amb un permís especial.

Sovintegen els «paqueigs» i la població, intranquil·la, veu com a inevitable la derrota dels feixistes, odiats per la mateixa gent de dretes.

S'ha prohibit escoltar la ràdio sota penes severíssimes.

Abunden les infeccions, degut a la manca d'higiene i als morts abandonats enmig dels carrers quan les afusellades en massa.

L'oli, racionat, és negre com la tinta. Manquen la gasolina i el carbó, l'arròs i el bacallà.

Al cap de sis dies aquest home fugí del paradís feixista de Cabanelles, que no deu diferenciar-se gaire dels d'Aranda, Mola i Queipo de Llano. En anar-se'n, però, ho feu en companyia de disset amics. Jo he parlat amb ells, amb els fugitius. Ja fa un mes que són ací i encara no saben avenir-se d'haver pogut sortir vius de Saragossa.

Hores de combat

La Humanitat, 18 octubre 1936

La una del migdia. Sarinyena. Moles, Barberà, Benavent i jo, dinem al camp d'aviació, on hem estat rebuts amb una gentilesa admirable, amb una senzillesa admirable.

- Anàvem a asseure'ns a taula- ens diu el cap de la base aèria- perquè hi ha feina i cal afanyar-se. Si vostès no han dinat, poden acompanyar-nos.

Sense compliments -que haurien resultat ridículs - acceptem la invitació.

La cambra on mengem forma part d'un cos d'edifici construït ràpidament, provisionalment. S'asseuen a taula, amb nosaltres, el cap de la base aèria, el capità Domingo, i altres oficials d'aviació. El cap d'aviació -un home més baix que alt, amb uns cabells grisencs, una faç molt enèrgica, emmorenida per l'aire i el sol, uns ulls de mirada franca i recta de parla greu i sincopada - no vol que hom parli d'ell, no vol que hom el nomeni. Això em dol sincerament, car l'actuació digníssima d'un militar com aquest - d'un militar que està en cos i ànima al servei del poble - mereix ésser lloat.

Ja que això no és possible, deixeu-me dir uns mots d'un altre oficial: el capità Domingo. El capità Domingo és alt, ros: ros el vestit, el cabell, el rostre, que té rossor de sol. El capità Domingo és un home d'una simpatia i d'una cordialitat exemplars. El capità Domingo fou el defensor del maulaurat Salvador Sediles, que amb Galan s'havia revoltat a Jaca contra la monarquia. La seva defensa, valenta, ferma, digníssima, causà sensació. Avui, per a mi, és un orgull estrènyer la mà del capità Domingo.

Ens acompanyen a taula unes senyores - avui més senyores que mai - que si ja per si mereixen el nostre respecte, el mereixen més per ésser esposes d'aquests homes heroics de debò que no juguen a soldats, d'aquests homes heroics que honoren la Revolució, -són tants els que, llastimosament, la deshonren confonent-la amb el pillatge!- d'aquests homes heroics que cada dia, des dels seus avions arrisquen la vida en defensa de la dignitat i la llibertat del poble.

Des de l'improvisat menjador, blaves de llunyania, veiem unes muntanyes coronades de neu. No obstant, ací di-

nem amb la porta oberta i el sol, un sol de color de rovell d'ou, entra a donar-nos el bon dia.

El telèfon funciona continuament. Hom està lluitant a les altures d'Alcubierre i el comandant d'aquesta base aèria segueix el curs de les operacions.

Quan acabem de dinar trepiden els motors dels avions. Nosaltres pugem a l'automòbil i enfilem la carretera d'Alcubierre. Damunt nostre volen - magnífics ocells de cer - (text esborrat per censura??) en forma de combat.

Quan arribem a (text esborrat per censura??) son les quatre de la tarda i el combat dura des de les set del matí. El poble és ple de soldats, de crits, de rialles. Vibren els tocs de clarí. El capità d'unes centúries de les columnes Francesc Macià-Lluís Companys, el capità Invernón, aprofita una pausa breu en el combat per a dinar. Un dinar a peu dret i ben senzill: dues llesques de pa i uns talls de pernil.

La gent del poble passeja i pren el sol tranquil·lament, talment com si a menys de dues hores, rera una muntanya que es dreça davant el poble -la serralada d'Alcubierre-, hom no estés lluitant. Arrambats a les parets d'unes cases del carrer major hi ha uns carros d'artilleria. Més avall, una ambulància dóna una nota de tragèdia i de malson. Amb els guàrdies civils que ens ataquen -molt malament per cert, car des que ha estat iniciat el combat les nostres forces porten l'ofensiva-, hi ha un escamot de moros. Els feixistes els han enrolat en les seves columnes -enganyant-los, estafant-los, car els paguen amb els marcs que foren depreciats quan la gran guerra - per a civilitzar-nos. Bona aliança la de la creu i la mitja lluna!

Malgrat l'ajut dels moros, els feixistes es baten en retirada. La nostra aviació ha anat i tornat cinc vegades (text esborrat per censura??) Hom sent el terratrèmol sord de les bombes que esclaten en les fileres rebels, cada vegada més delmades. Hom sent el crepitat de les metralladores. Hom sent els clams dels ferits.

Amb els primers vels de la nit, estesos damunt aquest paisatge erm i desolat, cessa la lluita. Calla la nostra artilleria, - la d'ells ha callat fa estona -, s'oeixen clarins, els avi-

ons, volant en un cel color de violeta retornen victoriosos a la seva base. S'encenen tremoloses les primeres estrelles.

Una vegada més, malgrat el seu desesperat esforç, l'enemic ha estat rebutjat.

A la línia de foc

La Humanitat, 20 octubre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *La línia de foc*)

En la darrera crònica enviada des d'Alcubierre, escrita massa de pressa per a no perdre el correu -l'he escrita en una tenda de queviures devastada pels feixistes, damunt una caixa buida de pots de llet- temo que no em satisfarà. Avui, que tinc un xic més de calma, insistiré. Altrament, una batalla és una cosa que no es veu cada dia -jo, home civilitzat i, per tant, enemic de la guerra, creia no veure'n mai- i cal aprofitar el tema, espremer-lo, esgotar-lo. Malgrat la meua estada al front no sempre tindrè ocasió d'assistir a una batalla.

Un capità em diu que l'acció d'avui no té cap importància, és a dir: que no és una batalla, sino una batalleta. Jo, però, que en aquest ordre no sóc gaire exigent, trobo que ja està prou bé. I em vénen intencions de dir-li al capità:

-Si ho fan per mi no es molestin, no es llueixin, que ja he quedat satisfet. Vostès guanyant i els altres deixant-se guanyar han complert la seva obligació d'una manera esplèndida. Ara, doncs, pleguem, anem-nos-en a sopar que demà serà un altre dia.

Sospito, però, que aquestes paraules causarien una gran estranyesa en el capità, i callo.

Jo ara, lluny de vosaltres -que a Barcelona tan tranquil·lament preneu l'aperitiu, jugueu a soldats, i seguïu fent política de casinet- podria dir que he empunyat el fusell, que he avançat estrenuament fins la primera línia, que no he tingut cap por i que amb la meua presència i el meu gest heroic he decidit la victòria. Altres ho diuen i, per tant, no vindria d'un. Però no us vull enganyar: no estava gens tranquil. Més aficionat als llibres que a les armes -aliança que preconitzava Don Quixot i que mai no es realitzarà- el terabastall de la batalla no em feia cap gràcia. El repicar de les metralladores, sobretot, em produïa una migranya que encara em dura. Però pensava que no he vingut al front com qui va a una festa major, i que el mateix és morir d'una bala que d'una pulmonia i em resignava.

L'auto ens ha deixat al peu de la serralada d'Alcubierre, uns quants quilòmetres lluny del poble del mateix nom. I a peu -quina llàstima que no s'hagi inventat l'auto puja-

muntanyes!- hem gatejat arrapant-nos als romanins i fari-goles, única vegetació que hi ha per ací. A pesar que fa fred, suo. Els leggis, als quals no estic acostumat, em fan mal i de bona gana me'ls treuria i me'ls posaria sota el braç si no pensés que tot un redactor de «LA HUMANITAT» i Comissari de Premsa per torna faria molt mal paper amb uns leggis sota el braç.

Em resigno també a aquest turment i segueixo enfiant-me per aquesta muntanya que em sembla un Gólgota. Comprenc que pujar aquesta muntanya -jo, que mai no he estat excursionista!- és una cosa il·lògica i absurda; comprenc que si a dalt m'hi esperés un conill a la brasa i un bon romesco això tindria una explicació. Però a dalt no m'hi esperen ni el conill a la brasa ni el romesco: m'hi esperen les bales, els obusos, la sang, els ferits, aquesta cosa odiosa que és la guerra.

Des de les set del matí que hom lluita, amb avantatge per a les nostres armes. Les milícies de la llibertat coronen els llocs més estratègics des dels quals, metrallen l'enemic que, desmoralitzat per complet, porta el combat a la desesperada. Amb ajut dels binocles puc precisar tots els incidents de la lluita. Al terratrèmol -simfonia heroica i bàrbara, d'una grandesa incomparable- de la fuselleria, l'artilleria i les metralladores, s'uneixen els crits agudíssims dels fills de Mahoma que combaten al costat dels fills de... Anava a dir un reneç: ja em dispensaran les pobres senyores que no mereixen el càstig de tenir fills d'aquesta mena. Els crits dels rifenys, sobretot en caure ferits, donen a l'aire dolç de la tarda una alenada de tragèdia. Per la posició que ocupem és difícil que ens toquin, però, malgrat això, més d'una vegada ens hem d'ageure a terra car les bales xiulen a l'entorn dels nostres caps. I aquest xiulet he de confessar sincerament que no em fa cap gràcia.

Contínuament sonen tocs de clarí. I de tant en tant, molt de tant en tant, l'aviació deixa caure bombes que, en esclatar, barregen la terra i la sang dels rebels. Llavors els crits esdevenen un sol crit: un ai! terrible, espantós, que ja mai més no podré oblidar. Fa l'efecte que ha rebenat una ca-

nyeria: una canyeria que en lloc d'aigua llança a l'aire terra, pedres i cossos humans. Lliures del pes de les bombes, els avions decendeixen i seguen els rebels amb el foc de les metralladores.

Cap al tard, després d'un dia de lluita intensa, incansable, que les nostres forces han sostingut! amb un coratge i una moral exemplars, l'enemic fuig a la desbandada perseguit pels milicians. Com veles d'una nau de victòria flamenca, enceses per un últim raig de sol, les banderes de Catalunya.

Alcubierre, octubre

Catalunya a Aragó

La Humanitat, 21 octubre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Únicament antifeixistes*)

De retorn a Alcanyís, trobo damunt la taula una carta. Aquesta carta, rebuda ja fa dies, la vaig deixar a la vista per a comentar-la el dia que no em veíeu obligat a anar al front pròpiament dit, car ací a Alcanyís, sense la presència dels milicians ningú no diria que estem en guerra. Igual deu passar a Barcelona, salvant sempre la diferència que hi ha entre la majoria dels milicians barcelonins - que per a prendre cafè no necessiten fusell - i els d'Alcanyís, que ja han entrat en foc i estan disposats a tornar-hi a entrar sempre que convingui.

Avui -l'ambient no hi ajuda- no us parlaré d'obusos, de metralladores, de les gestes magnífiques de la nostra aviació. Avui comentaré la carta que m'ha escrit un aragonès. Als que senten un veritable amor a Catalunya, als que senten ben arrelat al cor el sentiment de catalanitat, suposo que no els sabrà greu, que no els doldrà, que no creuran temps perdut l'emprat en la lectura d'aquesta carta.

Aquesta carta l'ha escrita, com he dit abans, un aragonès, un veí d'Alcanyís, el nom del qual correspon a aquestes inicials: J. V.

D'aquesta carta, datada el 19 del present mes, són les següents frases: «Ya era hora que vosotros los catalanes os convencierais de que no os odiamos... Los lazos que nos unen son tan fuertes que, a pesar de los manejos de algún político desaprensivo, no pueden romperse ... Estamos amparados por la misma bandera, y hoy, màs que nunca, debemos ser leales amigos y luchar para que nuestras libertades no se coviertan en tirania ... No queremos vuestras dádivas, sino vuestro cariño y vuestra amistad... No os odiamos. Nuestro afecto es cada día màs fuerte... Luchemos juntos para que muy pronto ondee la bandera de la justicia y de la paz.»

Aquesta carta ve a ratificar el que he dit altres vegades en aquestes cròniques: l'amor, l'agraïment d'aquests germans aragonesos que veuen en l'exèrcit de Catalunya l'exèrcit alliberador.

Per tots els pobles per on he passat, des d'Alcanyís a Vilvel del Río, he vist banderes de Catalunya, les noies i les ve-

lles m'han demanat llaços catalans per a posar-se'ls al pit, damunt el cor; he pogut veure com «Els Segadors», el nostre himne nacional, era escoltat amb un profund respecte pels que no són catalans; he pogut veure com la gent dels pobles ocupats es sentia emparada pels nostres milicians i joiosa de la seva presència, car la presència dels nostres milicians significava per a aquesta bona gent germana l'ordre i la justícia.

I he vist com nosaltres sabíem correspondre a aquest amor, a aquest afecte, a aquesta simpatia.

Per mitjà del doctor Soler i Pla, que dies enrera visità aquest front, les dones catalanes enviaren robes d'abric per a les dones i criatures aragoneses que a Azuara, a Fuendetodos, i a molts altres pobles hem vist gairebé despullades.

Els minaires d'Utrilles em demanaren material escolar - es moren de fam i demanaven llibres! - i el material escolar els serà enviat. A Banyoles, uns homes de bona voluntat i bona intel·ligència han fet molts viatges al front, i seguiran fent-ne, molts altres, portant robes i queviures, obra magnífica de solidaritat, de fraternitat, en la qual col·labora tot el poble.

A més, doncs, que per a moltes altres coses, aquesta guerra que els feixistes fan incivil haurà servit per a desfer l'estúpida llegenda del separatisme No, no som separatistes. Es a dir, ho som de Royo Villanova, de Lerroux, de Gil Robles - i també ho som de Cambó - de tots els polítics venals i enemics del poble. No ho som, però, de l'obrera aragonès, castellà, gallec, basc, valencià, andalús.

El pas dels catalans per terres d'Aragó ha desfet la innoble llegenda gràcies a la qual bastien la seva política d'odi i d'incomprensió els quatre tocats de l'ala tipus Royo Villanova que la Revolució haurà arreconat per a sempre.

Heus ací perquè voldríem que en aquests moments no sorgissin divergències ni dissensions, per petites que fossin, entre nosaltres. Heus ací perquè voldríem anar ben units, cada dia més units, contra l'enemic comú que és el feixisme, el qual únicament pot triomfar si entre nosaltres no hi ha una identificació, una homogeneïtat, una unió absolu-

tes. Qui no ho cregui així, qui no obri així, és, conscientment o inconscient, un enemic del poble que treballa a profit dels botxins del poble. Ací no hi ha d'haver F. A. I., ni P. O. U. M., ni Esquerra. Ací únicament hi ha d'haver antifeixistes. Quan haguem triomfat, cada un recobrarà la seva personalitat política i social. En les hores de lluita una acció conjunta i un sol objectiu.

Com a catalans que lluitem contra el feixisme així ho voldríem. I així ho volen tots els revolucionaris autèntics, tots els que s'han donat en cos i ànima a la Revolució.

Alcanyíç, Octubre.

Parentesi

La Humanitat, 22 octubre 1936

Jo escriuria, per a encapçalar aquesta crònica d'avui, parèntesi en la lluita. Aquest títol, però, em sembla massa afectat, massa pedant. I massa fals perquè no considero lluita sinó empunyar el fusell a les avançades, sentint xiular les bales enemigues, sofrint fred, exposant la vida a cada moment. Jo, al front, no faig res d'això i presumir de màrtir i d'heroi seria mentir i, per tant, cauria en la immoralitat. He anat al front a fer el que pugui en bé de la Revolució, a complir el meu deure de revolucionari. Però quan marxen a les avançades -o bé quan vaig a visitar-los-hi- els milicians, arma al coll- el pit abrandat d'entusiasme, sento una gran admiració i una gran enveja i penso que ells únicament són els que poden dir: «He fet la guerra».

Es clar que entre el meu gest i el de quedar-se a Barcelona jugant a soldats -perdoneu-me la sinceritat- prefereixo el meu. Es per tots aquests motius que no encapçalo aquesta crònica amb el títol de «Parèntesi en la lluita».

Perque es tracta d'un veritable parèntesi -que com mes breu sigui millor- car avui surto d'Alcanyis i en surto amb recança de deixar-hi els bons amics que hi deixo: Perez Salas, el del somris ple de bonhomia que tant sap fer-se voler dels nostres soldats; Bosch, auster i sever i amb una gran ànima d'infant; Cano, que estima més una metralladora que una dona; Monclus, d'ample rostre somrient, de tracte planer que guanya totes les voluntats; Garcia, que es com una segona edició de Monclus; Moles que, sota un exterior esquerp i ferreny, oculta una noble capacitat de lleialtat i d'afecte; Barberà, ple de passio, d'entusiasme, de coratge; altres que farien interminable aquest article ...

M'he acostumat tant al tracte cordial d'aquests amics que quan la fi de la guerra ens disgregui els recordaré sovint i els enyoraré.

Que consti: a Canturri no l'he posat a la llista perque amb Canturri ens veurem amb mes freqüència. Llàstima que des del seu escó del Parlament ja no podra indignar-se amb els diputats de la Lliga ... perquè de diputats de la Lliga ja no en queden.

L'auto -un auto que sembla empeltat de tortuga per-

què corre molt poc- enfila les carreteres camí de Barcelona. L'hem de tractar amb molts miraments si no volem quedar-nos a mig camí. Es per això -perquè reposi- que ens deturem a Gandesa, a Tarragona, a Vilanova i La Geltrú. En canvi a Barcelona hi ha bons cotxes que corrent molt ... les més de les vegades per a no anar enlloc.

La breu estada a Barcelona em fa pensar novament que al front hom hi està molt bé; que l'espectacle del front és més digne, més i honest i àdhuc mes tranquil·litzador que el que ofereix Barcelona. Si restava a Barcelona -la ciutat cantada per Maragall amb unes justíssimes paraules- se m'encomanaria el seu pessimisme absurd i arribaria a creure l'impossible; que perdrem la guerra. Cal ésser al front, enmig del perill, donant el que no te tothom: donant la cara, per a veure que la guerra la guanyarem nosaltres.

A Barcelona segueix encara -un xic atenuada, però, val a dir-ho? la festa major d'abans. Encara hi ha gent que creu que el cafè s'ha de pendre amb escopeta; encara hi ha gent que abusa de la situació i viu a costelles de la revolta; encara hi ha qui cobra per a jugar a soldats; encara hi ha qui menja «gratis et amore» fora de casa tenint menjar a casa ...

Dintre unes hores, però, l'espectacle llastimós haurà finit. Un automòbil més ràpid que el meu em portara vers altres terres que no seran precisament les d'Aragó: altres terres on cal treballar intensament per a anorrear el feixisme que avui rega amb sang humana els camps d'Espanya.

Per tant, durant uns dies no hi haurà l'acostumada crònica del front de guerra a les pàgines de «LA HUMANITAT». Quan la reprengui ho faré però -segurament- amb més coratge i amb més goig.

Ara l'auto espera a la porta, el temps apressa, no puc allargar més aquest article.

A reveure, doncs, i fins ben aviat.

Barcelona, octubre.

Infants madrilenys a Catalunya

La Humanitat, 31 octubre 1936

DE LLU'IS CAPDEVILA. 1936-1939

176

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

Acabo d'arribar a Barcelona després d'haver fet més de dos mil quilòmetres en automòbil. Naturalment, fer-los a peu seria pitjor. Fer-los, però, en automòbil, no és pas una cosa envejable ni massa assossegada. No obstant, em veig forçat a viatjar més que una maleta -finit aquest article pujaré novament a l'automòbil, camí d'Alcanyis- i això per a mi, que sóc home de natural sedentari més amic d'estar-me assegut llegint que d'anar amunt i avall com una pilota, és una cosa terrible.

Abans de marxar al front novament he fet una breu estada a Caldes. Caldes de Montbui ha estat una de les viles que més i millor ha sabut complir el seu deure. Cent-vint minyons de Caldes de Montbui, la major part d'ells casats i amb fills, són al front lluitant per la llibertat i la justícia a les columnes Francesc Macià - Lluís Companys.

Un d'ells ha hagut de retornar malalt. Malalt havia marxat -reumatisme agut que li interessa la columna vertebral- deixant l'esposa i deixant-ho tot. La realitat ha estat més poderosa, ha tingut més força que l'entusiasme, i el bon milicià ha hagut de deixar el front tal vegada per a no tornar-hi.

Heus ací el perquè d'aquesta breu estada a Caldes: visitar les famílies dels que lluiten sota el comandament intel·ligent i enèrgic de Pérez Salas, procurar resoldre els seus afers amb la més bona voluntat possible, coses que, tant l'una com l'altra, tenen una estreta relació amb el front.

A Caldes hi he vist quelcom d'indignant: hi he vist Manolo Hugué en una situació tristíssima, tan trista que, sense l'ajut del Comitè i, ara, de l'Ajuntament, tal vegada hauria arribat a patir fam. Manolo Hugué és un dels artistes més originals, més purs, de Catalunya. Manolo Hugué és un dels escultors més grans de la nostra època. Manolo Hugué té obres en els principals Museus del món i, per tant, ha fet triomfar arreu del món el nom de Catalunya. I ara Catalunya l'oblida -són tants els arrivistes, els grimpadors!- en un recó de poble.

No sé si ell s'indignarà amb mi per dir el que dic. Ho faig, però, creient complir un deure: el deure de desfer un oblit vergonyós, de reparar una injustícia.

He vist, després, quelcom d'encoratjador, de digníssim. I és el següent: a Caldes de Montbui hi ha cent-seixanta tres infants madrilenys que han estat trets de la capital d'Espanya davant una possible irrupció dels bàrbars. Avui el perill s'ha allunyat i no és fàcil que Madrid caigui a mans dels que han estat traïdors i deslleials, però el fet es ben significatiu: ells es diuen cristians, es diuen defensors de l'ordre, de la família, de la propietat, de moltes altres coses tinguendes fins fa poc gairebé per sagrades... i a pesar d'això, o precisament per això, els infants fugen d'ells com de la pesta.

Aquests infants ara ja tornen a riure com en el temps de pau i de bonança. Quan arribaren a Catalunya hi arribaren pàl·lids, amb una mirada prenyada d'angoixa, amb un gest esporuguit. Aquests infants no han nascut en bresols ornats de sedes i randes, no han nascut en llars d'opulència i de riquesa. Aquests infants no són -segons l'antiga expressió que ara haurem de bandejar per a sempre- de bona família. Aquests infants han nascut en llars humilíssimes, alguns d'ells -condemnat per la societat burgesa a no tenir nom- provenen de l'Asil. Avui, junts, aplegats per la desgràcia, han desaparegut les salvatges, les inhumanes diferències socials.

Avui aquests infants estan instal·lats en un dels millors balnearis de Caldes, en un dels més confortables i són atesos amb cordialitat, amb afecte, amb simpatia sincera pels bons calderins. Donar menjar i vestir cent seixanta-tres infants significa en les actuals circumstàncies un veritable sacrifici per una vila com Caldes. No obstant, hom fa el sacrifici amb goig perquè es tracta d'una obra de veritable solidaritat humana, de veritable fraternitat. A aquests infants ja no serà possible dir-los que els catalans sentim odi vers els pobladors de les altres terres ibèriques; a aquests infants ja no serà possible parlar-los de separatisme. Aquests infants, i els seus pares, saben, com ho saben els d'Astúries la màrtir, que els catalans són germans de tots els que sofreixen, de tots els que lluiten per un xic més de llibertat, per un xic més de dignitat, per un xic més de justícia.

Aquests infants han hagut de fugir de Madrid per por

que hi arribessin els que es diuen defensors de l'ordre, dels que voldrien una Espanya sense braços i sense ulls, com ha dit Unamuno, que estava amb ells i que se n'ha hagut de separar. Aquests infants han trobat caliu i amor de llar a Catalunya, la nostra estimada Catalunya que té ànima de mare.

Ara aquests infants es disposen a sopar, instal·lats en el sumptuós menjador del balneari freqüentat fins ara pels rics, pels poderosos, pels enemics del poble. Jo he assistit al sopar i estic segur que els rebels -què més voldrien!- no mengen tan bé com ells.

Temps a venir, quan el pesombre hagi passat, quan els rebels siguin anihilats, aquests infants i els seus familiars, gràcies al gest noble i generós de Caldes, sabran que a Catalunya som separatistes de tots els explotadors, de tots els polítics venals, que de la política n'han fet ofici, de tots els que han tiranitzat i voldrien tornar a tiranitzar. Però sabran que som germans de tots els que treballen i lluiten i sofreixen per a aconseguir un món millor.

Gandesa, octubre.

Ço que no podré perdonar

Diari de Guerra

Un amic que ha estat manta vegada a Alcanyíç, cercantme, avui, quan a la fi, m'ha trobat —i no precisament a Alcanyíç,— m'ha dit:

—Noi, no se't veu mai en lloc; mai no sé on trobar-te. Anirem junts, farem el viatge junts.

La seva estranyesa ha estat gran quan li he dit que no, que me'n tornava, que les circumstàncies m'obligaven a desfer el camí i a emprendre nova ruta.

I és que en aquests moments la vida de tots nosaltres, els que hem posat a contribució del triomf totes les nostres energies i tota la nostra fe, i tot el nostre entusiasme, els que no hem volgut convertir la guerra en un joc ridícul. té una vertiginositat i un dinamisme que tan sols trobem —valgui la comparança— en les escenes d'alguns films soviètics, aquests meravellosos films soviètics que ara fóra l'hora de conèixer en tota la seva integritat en lloc dels films burgesos —burgès en el sentit pejoratiu de la paraula— que hom serveix, encara, al nostre públic.

Obeint ordres, obeint consignes, avui som ací, demà allà. Sempre, però, servint el front de guerra.

Escric, doncs, on sóc i on puc: des de el meu despatx de la Comissaria de Premsa a Alcanyíç que, amb un xic d'imaginació, és un despatx gairebé comfortable; en una taverna a Lécera en la qual està prohibit vendre tota mena de begudes alcohòliques; en una tauleta vella i empolsada de la casa on va néixer Goya, el més genial dels pintors espanyols, a Fuendetodos; en una mena d'estable, a Bujaraloz, tenint un banc en lloc de taula; en una tendeta de queviures, a Alcubeirre, ratziada pels feixistes; damunt el capot de l'automòbil al camp d'operacions, entre un divertidíssim xiular de bales; en una tauleta portàtil, a la base aèria de Sarinyena, que és on, gràcies a la presència dels pilots aviadors, he sentit més intensament l'heroïcitat de la guerra; en la meva cambra de la fondeta, a Alcanyíç, ben alta la nit; vora una llar de foc acollidora i reconfortant a Azuara.

No sé mai, no puc dir mai, on escriuré les notes que després han d'integrar aquest llibre. És per això que cal portar sempre preparat un bloc de quartilles i l'estilogràfica ben

carregada.

En temps de guerra, doncs, hom no pot fer el que pensava, perquè l'imprevist està a l'ordre del dia. Heus ací perquè ara, ja en terres d'Aragó, he de fer marxa enrera i retornar a Barcelona. Pensava anarme'n a reposar al front...

Sí, senyor; tal com sona i encara que sembli estrany: a reposar i a oblidar les bestieses, les mesquineses de la rera-guarda —aquest motiu també el trobareu, llastimosament repetit a tot el llarg d'aquesta obra,— a reposar i a oblidar l'esperit de confusió i de derrotisme que, encara que sembla mentida, regna en certs sectors de la ciutat; a oblidar els que deshonoren la Revolució: a oblidar els arrivistes i els grimpadors que ocupen llocs de responsabilitat i que, disfressats de revolucionari, després d'haver servit abjectament les dretes. la Revolució no ha pogut batre.

Ara, doncs, deixo el fred sec i tallant d'aquestes terres d'Aragó per a anar vers unes altres terres on el fred és humit i el cel, sempre boirinós, té un color d'aigua amb aiguardent que esdevé color d'absenta a l'hora de la posta del sol.

Per un home tan sedentari com jo i que amb tant amor conrea l'amplària esferoidal del seu ventre, això de saltar i córrer com una pilota de fútbol un diumenge a la tarda, és una cosa terrible que difícilment podria perdonar als rebels.

La columna d'ultratomba

La Humanitat, 1 novembre 1936

No sé aquest any, que les modes han canviat, com la gent celebrarà la festa dels difunts. Abans la celebraven menjant panallets i castanyes i bebent vi de més o menys bona qualitat.

Espanya -al contrari de França- es un país que no sap menjar i que amb la fam i la misèria ha bastit tota una literatura: Quevedo, Mateo, Aleman, Cervantes, Solorzano, Hurtado de Mendoza, Velez de Guevara, etc. I no obstant celebra les festes menjant i sempre de manera que resulta irreverent i requereix l'epíleg lamentable del bicarbonat. Per a celebrar l'adveniment de Jesús a aquest món d'usurers, ballarines, notaris, polítics professionals i altra fauna igualment desagradable, menja: tal vegada perquè es tracta d'un Déu que neixia en un estable i venia a predicar la humilitat i la pobresa.

Per a celebrar els morts, tan si els enyora com si s'alegra de la seva actual condició de morts, menja. I després de menjar, amb el ventre ple de castanyes i de panallets, se'n va a veure el «Tenorio», aquell «Tenorio» poca-solta que si vingues avui, precisament per poca-solta, estaria al costat de Queipo de Llano, de Franco, de Cabanelles —que sembla el Comendador- de Mola, de qualsevol altre militar sense honor, assassí de dones i criatures.

Jo no se, repeteixo, com la gent celebrarà aquest any la festa dels morts. Us vull dir, però, com la celebraré jo: dedicant aquesta crònica a Queipo de Llano, l'invicte devastador dels cellers andalusos. I dedicant-li en qualitat de mort. Que consti que el mort no és ell -al contrari: ell es un viu, encara que ara, com a tots els vius, li hagi arribat el seu sant Martí- sinó jo. Ell va matar-me als dos o tres dies d'haver arribat a Alcanyíç amb les columnes Francesc Macià - Lluís Companys.

No es broma. Parlo seriosament. I no he begut, entre altres raons perquè els rebels estan deixant-nos sense vi. Queipo de Llano va matar-me per ràdio des de Sevilla una nit que el vi li feia la bullida.

Us diré com va anar. Una nit, a Alcanyíç, m'estava prenent cafè tranquil·lament assegut a una taula vora el riu.

Funcionava la ràdio. De sobte s'expandí pel local una forta bravada vinosa. Tothom s'esguardà estranyat intentant explicar-se la procedència d'aquella bravada. Fins que un dels concurrents, amb una mirada a la ràdio, aclarí l'enigma:

-Es que va a parlar el Queipo.

I, efectivament, la veu vinosa i el lèxic pintoresc del consogre d'Alcalà Zamora empesta el local. I digue que les columnes Francesc Macià - Lluís Companys havien quedat anihilades en un combat, que tots havíem sucumbit, que no en sobreviuria cap. Des d'aquell dia, senyors, des d'aquella terrible afirmació de Queipo de Llano que jo, com a element de les esmentades columnes, he deixat de considerar-me un viu -allò que hom en diu «un viu» no ho he estat mai,- per a passar a la categoria de mort.

Es clar que cada dia menjo, dormo, lleigeixo el diari, m'afaito, i em dedico a altres activitats pròpies del meu sexe. Però sóc un mort. Queipo de Llano ho va dir i a mi no m'agrada dur la contrària a ningú.

I amb mi són morts tots els altres components d'aquestes columnes Francesc Macià - Lluís Companys que tan bona feina estan fent en terres d'Aragó, des de Perez Salas a l'últim milicià. Sí, senyors: tots morts per obra i gràcia d'un excés de vi del qual fou víctima Queipo de Llano.

Es per això que jo avui voldria celebrar la festa de Difunts canviant el nom de les columnes. Sóc un home modest per naturalesa i humil com la violeta bosquetana, mal m'està el dir-ho, però que consti: estic orgullós del nom que he trobat per a les nostres forces. Crec, doncs, que, des d'avui la IV Columna hauria de dir-se la Columna d'Ultratomba. Veritat que fa bonic? Es clar que això recorda un xic el ploraner vescomte de Chateaubriand, però fa bonic. I sobretot té una certa actualitat perquè totnom que sàpiga que ens ha mort Queipo de Llano -per ràdio, que ja és una manera ben original de matar- inconscientment, pensarà en aquells versos del «Tenorio»:

Los muertos que vos matais gozan de buena salud.

Ara, gràcies a tot això, passarà una cosa molt graciosa: que quan arribin les centúries de les Columnes nostres, els

feixistes, esparverats, fugiran cames ajudeu-me.

Es a dir: els morts faran fugir els vius. Altrament, a la curta o a la llarga, el destí dels vius sempre és aquest fugir.

Calaceit, octubre.

Marxes i contramarxes

La Humanitat, 3 novembre 1936

Ahir un amic s'estranyava que datés la meva crònica a Calaceit, població aragonesa que, com Monroyo, parla català. Això no té res d'estrany: ahir era camí d'Alcanyíç per a reintegrar-me a la IV Columna comandada pel tinent coronel Pérez Salas, gran militar i gran company, i en la qual tinc amics com Bosch, que aviat serà coronel, cosa que em plaurà força i que em treurà un pes del damunt, car haver-li de dir tinent coronel em resultava massa llarg.

Les circumstàncies, però, han canviat i m'obliguen avui a desfer el camí i emprendre nova ruta. I és que en aquests moments la vida de tots nosaltres els que actuem, els que hem posat a contribució del triomf totes les nostres energies i tota la nostra fe i tot el nostre entusiasme, els que no hem volgut convertir la guerra en un joc ridícul, té una vertiginositat i un dinamisme que tan sols trobem en les escenes d'alguns films soviètics, a que ara fóra l'hora de conèixer en tota la seva integritat en lloc dels films burgesos -en el sentit pejoratiu de la paraula- que hom serveix, encara! al nostre públic.

Obeint ordres, obeint consignes, avui som ací, demà allà. Sempre, però, servint el front de guerra, car aquest és el nostre deure, deure que molts obliden; sempre, però, servint la República i Catalunya.

Escric, doncs, on sóc i on puc: des del meu despatx a la Comissaria de Premsa, a Alcanyíç, que és un despatx gai-rebé comfortable; en una taverna a Léccera en la qual està prohibit vendre tota mena de begudes alcohòliques; en una tauleta vella i empolsada de la casa on va néixer Goya, el més genial dels pintors espanyols, a Fuendetodos; en una mena d'estable, a Bujaraloz, tenint un banc enlloc de tauleta; en una tendeta de queviures, a Alcubierre, ratziada pels feixistes; damunt el capot de l'automòbil al camp d'operacions, entre un divertidíssim xiular de bales; en una tauleta portàtil, a la base aèria de Sarinyena, que és on, gràcies a la presència dels pilots aviadors, he sentit més intensament l'heroïcitat de la guerra; en la meva cambra de l'Hotel a Alcanyíç, ben alta la nit; vora una llar de foc acollidora i re-comfortable a Azuara.

No sé mai, no puc dir mai, on escriuré la crònica del dia. Es per això que cal portar sempre preparat un bloc de quartilles i l'estilogràfica ben carregada. I és per això que no cal donar massa importància al fet que avui signem la crònica a Calaceit, demà a Alcanyíç i demà passat a Vivel del Río a Osera. Jo voldria ja poder-les signar a Saragossa.

Altrament l'afecte entranyable que sento envers aquests valents minyons de les Columnes Francesc Macià-Lluís Companys em fa pensar que allà on sóc jo hi ha quelcom del seu esperit: sobretot perquè, sigui on sigui, hi sóc per a servir els ideals de pàtria i llibertat. I això perquè no m'atreveixo, ni m'escauria, a ésser tan orgullós com Lluís XIV que deia: «L'Estat sóc jo».

En temps de guerra, doncs, hom no pot fer el que pensava perquè l'imprevist està a l'ordre dia. Heus ací perquè ara, ja en terres d'Aragó, he de fer marxa enrera i retornar camí de Barcelona. Pensava anarme'n a reposar al front...

Sí, senyor; tal som sona: a reposar i a oblidar. A oblidar les bestieses, les mesquineses de la reraguarda -ja molt aminorades, sortosament- a reposar i a oblidar l'esperit de confusió i de derrotisme que, encara que sembli mentida, regna en certs sectors de la ciutat; a oblidar els que deshonoren la Revolució; a oblidar els arrivistes i els grimpadors que ocupen llocs de responsabilitat i que, disfressats de revolucionaris després d'haver servit les dretes, la Revolució no ha pogut batre.

Ara, doncs, deixo el fred sec i tallant d'aquestes terres d'Aragó per a anar vers unes altres terres on el fred és humit i el cel, sempre boirinos, té un color d'aigua amb aiguardent que esdevé color d'absenta a l'hora de la posta del sol.

Per un home tan sedentari com jo i que amb tant amor conrea l'amplària esferoïtat del seu ventre això d'anar amunt i avall com una pilota de futbol un diumenge a la tarda és una cosa terrible que difícilment podrà perdonar als rebels.

Retorn al front

La Humanitat, 10 novembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Del retorn al front i del "torneu demà"*)

He acomplert, amb més o menys encert però amb una absoluta i total bona voluntat la labor que m'havia portat a altres terres. Terres riques on la gent, amb un egoisme molt humà, menja, beu, emplena els cafès, assisteix als teatres i es desenten en absolut del drama que estem vivint a casa nostra i que tal vegada, pel seu egoisme burgès o per la manca de visió política, viuran ells aviat a casa seva. A Espanya hi ha una frase ben justa que canta les excel·lències de «contemplar los toros desde la barrera». Cal pensar, però, que més d'una vegada el «toro» ha saltat la «barrera».

Ara retorno al front, del qual he estat allunyat massa temps. No pas per culpa meva, però. A Barcelona les coses es resolen amb una lentitud espamosa. A Madrid i a la resta d'Espanya suposo que deu passar el mateix. Espanya segueix essent el país del «vuelva usted mañana» del qual parlava Larra ara fa cent anys. Cent anys en la vida d'una nació civilitzada, veritablement civilitzada, son molts. Cent anys, pero, a Espanya no són res. I les amargues paraules que «Figaro» escrivia fa cent anys avui, dolorosament, encara tenen actualitat.

Vuelva usted mañana... Torni demà... Demà, després d'anys. Sempre demà, sempre deixar-ho tot per a demà. Després de la pèrdua de Cuba i Filipines, demà; després de l'assassinat de Francesc Ferrer, demà; després de la vaga general revolucionària del 1917, demà; després d'Annual, demà; després del pistolisme de Martínez Anido i Artegui, en el qual col·laborà la burgesia catalana, demà; després de la imbècil dictadura del difunt Primo de Ribera, demà; després de l'assassinat de Galan o Osca, demà. I després del 14 d'abril, que havia d'esser el demà fatal i decisiu, anivellador i absolut, demà encara. Heus ací perquè el demà del 14 d'abril —és a dir: per no haver fet el que calia fer—; es aquest avui tràgic, aquest tràgic vessament de sant que te el seu origen en la feblesa, en la benevolència excessiva, en la suïcida tolerància que els directors de la República han tingut envers els enemics de la República. Perquè el 14 d'abril diguerem, demà, com sempre havíem dit — com no hauríem de dir després de la dolorosa experiència de la

repressió del 6 d'octubre- tenim aquest «avui» d'ara, que tantes llàgrimes i tanta sang costa. Tot això fa pensar que Espanya, fins ara, era el país sense demà car, malgrat tenir sempre el demà a la boca, el demà mai no arribava. Ara es d'esperar —a pesar que encara costi tant de resoldre les coses; encara que restin vestigis del «ja ho farem demà»- que les coses canviaran. I que no deixarem, per peresa mental, per manca de decisió, que els nostres combatents estiguin mancats de tot el necessari.

Heus ací perquè hom ve del front pensant que en un parell o tres de dies haurà resolt els afers que l'han dut a Barcelona i els afers es resolen, quan es resolen, amb una lentitud desesperant.

Ara, per fi, torno a ésser amb els bons companys de lluita, amb els bons catalans que en terres d'Aragó combaten els rebels que roben i assassinen dones i infants en nom de l'ordre i d'un Déu que no és el que predicava l'amor entre totes les criatures, l'amic dels pobres i dels senzills de cor, sinó el Déu implacable i odiós que colgava les ciutats amb pluges de foc i de cendra, que desencadenava aiguats per a despoblar la terra.

Ara, per fi, torno a pujar aquest carrer d'Alcanyíç que va del pont fins a la plaça i que em fa suar de valent; torno a veure aquesta bellíssima plaça d'Alcanyíç -una plaça d'escenografia d'òpera italiana o de bella comèdia espanyola de capa i espasa- en la qual, a pesar del fred encara hi ha grups fins ben entrada la nit, homes que discuteixen, noies que passegen amb els milicians. Torno a estar entre aquests bons amics que han portat un xic de l'esperit de la nostra terra a aquesta terra germana.

Demà, per fi -tampoc jo, pel que es veu, no puc defugir el demà -iniciarem els treballs del diari del front.

Demà passat aniré a les avançades.

Ara és tard, fa mol fred, i me'n vaig a dormir.

Madrid, únicament

La Humanitat, 11 novembre 1936

No sé si mai heu assistit de lluny, separats per una llarga distància, a un fet qualsevol que us interessava pregona-ment, profundament. He escrit la paraula assistir i aquesta és la paraula justa, encara que sembli, a primera vista, un xic estranya.

Hom, per assistir, de lluny, separat per una distància més o menys llarga, a un fet que capta i encadena tota la nostra atenció, que des perta i aguditza tota la nostra capacitat d'atenció: pot assistir-hi en esperit. I en moments així tota la nostra vida és alenada espiritual. L'austríac Sigmund Freud ha escrit sobre aquest tema coses molt interes-sants en la seva interpretació dels somnis.

Es en moments així que la realitat i la ficció es confonen i donen una intensitat terrible a la nostra pobra vida de cada dia. Tot el que ens envolta, tot el que hi ha al nostre entorn, tot el que ens és immediat desapareix i vivim tan sols per allò que ens és llunyà. Aquesta sensació és tan forta algu-nes vegades que triomfa de la mort i ens sentim més propers d'un Danton, d'un Beethoven, d'un Dickens, d'un Le-opardi, que no pas de l'estanquer que ens acaba de vendre un paquet de tabac, del xofer d'un taxi, d'un mosso de cafè.

Eça de Queiroz, el gran novel·lista portuguès, en no recordo quina de les seves obres, parla de les emocions a distància i aprofita el tema per a deixar-nos una impres-sió d'amarga i de cruel ironia: hom s'impressiona i s'afec-ta més si la veïna del costat rellisca que no pas que al Japó hi hagi un terratrèmol, o que un tornado a La Florida dei-xi sense llar uns milers de famílies. Això, però és segons la vida sensorial de cadascú, segons la seva sensibilitat.

Els meus ulls, la meua boca, tot el meu cos, és, ara, a Alcanyic. No obstant, jo - el meu jo- no hi sóc, car l'esperit és lluny. I és que en arribar a Alcanyic he trobat que molts companys, molts d'aquests braus milicians, són fora, lluny, a defensar altres fronts contra l'allau de la gent d'«ordre». Jo, pensant en ells, no puc retenir el meu esperit -el meu jo- en mi. Es per això que tot el que m'és immediat ha desapa-regut de la meua òrbita sensorial: la remor del riu, el carrer costarut, la plaça magnífica, la cambra de l'hotel, la taula

de l'Estat Major, on tinc cada vespre una companya tan cor-dial, tan efusiva...

Madrid. Unicament Madrid. L'angúnia, la inquietud, l'anhel infinit de vèncer han fet desaparèixer la distància que hi ha entre Alcanyic, tan quiet, tan apacible, tan silen-ció, i Madrid, que crepita entre flamerades i és un clam de tragèdia i de glòria.

Naturalment, tan sols conec el Madrid dels temps de pau. I, no obstant, en aquestes nits d'Alcanyic, mudes i fre-des i tremoloses d'estrelles, em fa l'efecte que l'únic Madrid que conec, l'únic que te realitat, és aquest d'ara, convulsio-nat i revulsionat per la guerra.

Els cessants de la Puerta del Sol, que fan l'efecte d'una pà-gina rediviva de la Picaresca; els vells dels alts de Rosales; els infants i les nurses del Retiro; els enamorats de la Moncloa i del parc de l'Oest; les berenades a la Dehesa de la Villa, que és una mena de Les Planes amb menys arbres i menys her-ba; els cafès del carrer d'Alcalà i els desvagats dels cafès del carrer d'Alcalà; els «paletos» de la Plaça Major; les noies cur-sis de «Molineros»; les altres noies, que no són cursis precisa-ment, de «Casablanca», tot, tot ha desaparegut. Sols queda en peu el Madrid proletari, el Madrid de les barricades i les trinxeres, el Madrid que clama: «No passaran».

I jo, jo que conec aquest poble amable i coratjós de Ma-drid, crec sincerament que no passaran. Com crec que aquest poble tan digne d'admiració i d'estima deu pensar que si en els primers temps de la República, Mola, el metra-llador d'obrers, estudiants i malalts -el desembre de l'any trenta no respectà la Facultat de Sant Carles- hagués estat afusellat, com mereixia, ara no estaria a les portes de la ciu-tat massa alegre i confiada.

Vencerem, és clar. Quan hàgim vençut, però, caldrà cor-regir moltes coses i exigir moltes responsabilitats, car el po-ble no ha de pagar amb la seva sang les febleses i les toleràn-cies que ens han portat a l'actual situació.

Madrid. Madrid. Ara, únicament, Madrid. I l'anhel tre-mant, la voluntat infinita de vèncer per a despertar del malson. Alcanyic, novembre.

Davant d'un ferit

La Humanitat, 13 novembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *No és un enemic*)

Ha finit l'atac. Hom ha lluitat des de les primeres hores del matí, quan l'alba naixia lívida i poruga. Ara és el capvespre i la nit cau com un vel pietós damunt el camp de batalla. Hi ha un cel de tragèdia, de foc, de sang -talment la sang vesada avui en aquestes muntanyes-, estriat de blanc i de verd, en el qual tremolen algunes estrelles.

Ha callat el canó. Ha callat l'inquietant zumzejar dels motors de l'aviació. Ja no s'oeixen les explosions de les bombes que els nostres trimotors han llançat durant tot el dia damunt el camp rebel.

Hom disposa les guàrdies, reforça les posicions guanyades. Hom reparteix el ranxo, que ben guanyat el tenen aquests heroics minyons que han lluitat hores i hores sense defallir, amb un coratge admirable.

I hom recull els ferits, el bleixar angoixós i els crits delirants dels quals estremeixen la fosca. Els rebels, els que es diuen defensors de l'ordre, els abandonen: els d'ells i els nostres. Nosaltres, els titllats de salvatges i d'assassins, recollim els nostres i els d'ells. En la fosca de la nit hom veu uns fanals -talment cuques de llum- dibuixant lentes zigzagues en el camp de batalla: són els que cerquen els caiguts en la lluita.

Com que hem tallat la conducció elèctrica als rebels, ara, al poble -aquest poble en el qual fins fa poc onejava la bandera de la difunta monarquia, la bandera de Cuba i Filipines i d'Annual- hem d'anar amb llums d'oli i amb espelmes.

Una sala en una de les poques cases del poble que han quedat senceres. Una sala de parets blanques de cals, de sostre molt baix ratllat per enormes bigues negres. Una sola finestra, com en la majoria de les cases de per ací, cases tancades ferrenyament a l'aire i al sol. Com a moblatge, un llit, una calaixera, i unes cadires. Damunt algunes d'aquestes cadires caps de instrumental quirúrgic, grans paquets de cotó fluix. Damunt la calaixera uns flascons de capacitat diversa. Per terra, grans taques de sang. I una olor forta, aspra, inaguantable, de iodoform, de formol, d'assafètida.

Damunt el llit -també tacat de sang-, un ferit. Al costat del llit, el doctor i tres o quatre sanitaris. Una dona entra

i surt sospirant; -ai Senyor! Senyor!- amb palanganes d'aigua sangonosa.

El ferit és un soldat, un soldat rebel. Ha lluitat contra nosaltres, ha fet foc damunt nostre. Però ha caigut i els seus l'han abandonat, com a tants d'altres, en la seva fugida. I com que sofria, i com que, encara que ens hagi combatut, és una pobra criatura humana, les nostres ambulàncies l'han recollit i l'han dut a aquesta casa acollidora, a aquest hospital improvisat on procuraran guarir-lo, on no hi haurà distinció entre ell i els nostres.

Es un minyó escardalenc, molt jove. El rostre, amb barba de quatre o cinc dies, té una pal·lidesa de cera i està contret pel dolor. Els cabells, esburrifats, pinten una taca negra entorn del rostre damunt el coixí. Els ulls tenen una mirada entelada, a la qual el sofriment dóna un ostracisme al·lucinant. (text esborrat per censura?? mirar *Diari de Guerra*). Al coll, al costat esquerre, gairebé sota l'orella, té l'esboranc de la ferida. Està nu de mig cos en amunt -calia inspeccionar-lo ràpidament per a la cura d'urgència- i el tòrax, en el qual s'acusen molt les costelles, bleixa fatigosament com si d'un moment a l'altre hagués d'esclatar.

Hi ha un silenci solemne, imposant. Els sanitaris -bons xicots que mai no s'esperaven haver d'assistir a semblants escenes- i la dona que els ajuda, van i vénen sense fer remor, com ombres. La llum dels gresols i les espelmes -tan impròpia per a guarir un ferit- dóna a l'escena un acusat i sinistre to d'aiguafort.

El doctor -alt, fort, cabells rossos, ulls blaus, veu abaritonada- és el més serè, l'únic tal vegada que domina la situació. Jo li pregunto, amb una mirada:

-Què?

Ell respon, sense deixar d'atendre el ferit.

-La bala li ha entrat pel coll i li ha travessat el pulmó.

Sento un calfred d'angoixa infinita que ara no puc expressar amb el mesquí mitjà de la paraula escrita.

El doctor em tranquil·litza:

-Però no t'esveris, que em sembla que el salvarem.

Damunt una cadira hi ha la jaqueta del ferit. I, cosida

a la jaqueta, la ironia tràgica d'un escapulari d'aquells de «detente bala». La bala, però, no s'ha detingut.

Jo no puc, no sé allunyar l'esguard de la boca del pobre minyó, (text esborrat per censura?? mirar Diari de Guerra). I penso en els aires passats d'aquesta boca humana, quan tot somreia al seu entorn. Penso que ha estat en el pit de la mare; en la boca de l'enamorada, fonent-s'hi en un bes. Penso que ha, cantat, que ha vibrat amb la forta alenada lírica de les cançons que tenen sabor i olor de terra en llibertat; que ha gustat el plaer de menjar el pa guanyat honestament; que s'ha posat en les vores del vas o de la copa curulla de vi; que ha somrigut; que ha tingut paraules joioses... I ara la veig disforme i (text esborrat per censura?? mirar Diari de Guerra). disposada potser a emmudir per sempre sota una capa de terra.

I sento una pena profunda, entranyable, vers aquest minyó que la guerra immisericorde i salvatge ha convertit en enemic nostre. Això, però, la seva condició d'enemic, no m'interessa en aquests instants. M'interessa tan sols pensar que es tracta d'un home, d'un home com nosaltres. Que potser té mare, que potser té fills, que ha abandonat una llar. Penso que es tracta d'una humana criatura nascuda per a viure una vida noble i honrada de treball i no per a morir en un camp de batalla.

No, no és un enemic aquest pobre minyó que sofreix i que ens mira amb una mirada al·lucinant que mai més no podré oblidar: és un home, un home com nosaltres, nascut d'unes entranyes de mare que es santificaven en donar-li la vida. I, com a tal, mereix tot el nostre respecte i tota la nostra pietat.

Perez Salas. Un militar de la República

La Humanitat, 15 novembre 1936

Les primeres noves de l'existència de l'avui tinent coronel Jesús Pérez Salas me les va donar l'amic Antoni Ventós, llavors governador de Lleida. Antoni Ventós em digue: -Es tracta d'un militar molt republicà i d'una persona honorabilíssima.

Després, poc després, coneixia Jesús Pérez Salas a Barcelona, on havia anat a exercir un càrrec de greu responsabilitat. Com que la vida política en aquests sis anys darrers ha tingut un ritme de vertigen amb Pérez Salas ens vàiem alguna vegada, canviàvem unes breus paraules. Venia el 6 d'octubre i Gil Robles i Lerroux, en complicitat amb Alcalà Zamora, raziaven Catalunya i banyaven en sang Asturies la Màrtir. El tinent coronel Bosc, excel·lent company en aquestes terres d'Aragó, era empresonat i hom li demanava -pel terrible delictes d'ésser un home digne- pena de mort. Pérez Salas podia fugir a l'estranger perquè, mentre els enemics de la República deshonoraven i sollaven la República, els republicans autèntics coneguessin les delícies de l'exili.

Amb el triomf del 16 de febrer, -que no sabérem aprofitar com no havíem sabut aprofitar el triomf del 14 d'abril-, l'exiliat tornava a Catalunya.

Ara, gràcies a la guerra salvatge que han desencadenat els que es diuen amics i defensors de l'ordre he retrobat Pérez Salas que, complint una vegada més el seu deure, ha respost: «Present», quan l'hora del perill ha sonat. Jesús Pérez és el cap de la quarta Columna que enrera, i sota la qual els ulls, també negres, esguarden cara a cara amb un esguard lleial, intel·ligent, una mica irònic quan es mig acluquen. Sota el nas -que és, natu- opera al front d'Aragó i que té set centúries a les avançadetes. I el conuiu cada dia amb ell em permet avui el goig i l'orgull de dirme amic seu.

Jesús Pérez Salas és un home ni baix ni alt, ni gras ni magre. Té un front ample, obert, damunt el qual els cabells, molt negres, es fan ralment on totnom porta el bigoti negre un bigoti retallat curosament.

Quan son tants els que -encara!- juguen a la guerra, quan són tants els que segueixen dedicant-se a la política mesquina de casinet i baixes apetències materials, quan a

la reraguarda hi ha qui destorba mes que no pas ajuda, Jesús Pérez Salas viu tan sols per a la columna que comanda, no te altra preocupació que la de la columna que comanda. I aquesta preocupació implica interès, amor, inquietud. L'he vist a la Caserna General a Alcanyís, a la Conselleria de Defensa a Barcelona, a les avançades en ple atac. I sempre l'he vist atent a les necessitats dels milicians que integren la columna. Sempre l'he vist interessat perquè no els manqui roba, ni armament, ni municions, ni menjar.

Pérez Salas és l'antitesi del militar superb, insolent i orgullós, que, en temps de la difunta monarquia només servia per a trencar els cors de les senyorettes cursis, perdre batalles i fer negoci brut a Melilla. Avui aquest tipus de militar, en complicitat amb els moros i els italians mercenaris, defensa la religió i l'ordre -la vida te aquestes paradoxes- al costat de Franco, Mola, Cabanellas i Queipo de Llano.

Pérez Salas, senzill, franc, cordial, és el militar que sap fer-se estimar dels seus soldats. I estimació sempre implica respecte.

Avui un soldat, un milicià, m'ha dit:

-Han ascendit el cap de la nostra columna! L'han ascendit a tinent coronel!

M'ho deia amb goig, amb orgull. I aquell goig, aquell orgull, eren el millor elogi que hom pot fer de Jesús Pérez Salas.

Alcanyís, novembre.

Un rellotge, un full de paper...

La Humanitat, 18 novembre 1936

Matí, mig matí. Un saló en una casa patricia que ara ha esdevingut estatge de l'alt comandament de la Quarta Columna. Parets cobertes amb paper d'un vermell vinós. Algun quadre de mal gust, trencant la monotonia d'aquestes parets. Una xemeneia magnífica, escultrada, en la qual crema un bon foc de troncs d'olivera. Uns sillons tapissats amb vellut també vermell, per a jer joc segurament amb les parets. El marc d'unes portes vidrades. I una taula.

Damunt aquesta taula un raig de sol que entra per la finestra -cel blau, branques nues d'un arbre, una rossa teoria de teulades- a veure què passa a l'interior de la cambra. A l'interior de la cambra hi ha un home assegut davant la taula. Aquest home -ulls d'un blau gris, la mirada dels quals endolceix la miopia; cabells en els quals la cendra va colgant l'or dels dies de joventut; boca sensual i amarga, un xic torçada per la pipa fumejant- contempla un rellotget de polsera, llegeix un full de paper.

D'una cambra veïna arriba el teclejar d'una màquina d'escriure i la remor d'una conversa. L'home assegut davant la taula -que vesteix molt malament, per cert, una indumentilria marcadament militar: pantaló bridge, leggis, gorra de caserna amb una borla vermella d'utilitat inexplicable- aixeca un moment el cap, esguarda vers la cambra on la màquina tecleja i altres homes parlen, encén la pipa, que s'havia apagat. Després torna a contemplar el petit rellotge, torna a llegir el full de paper.

En el rostre d'aquest home, contemplant el rellotge, llegint el full de paper, hi ha una ombra d'amargor, una expressió de pena profunda.

El rellotge és d'or, marca «Ecevet» i hi manca el vidre; té una petita corretja de cuir negrós amb una petita sivella. I té, a un costat, entre les X i les VI, dues petites taques negres. Aquestes dues petites taques són de sang.

A Alcubierre, abatut pel plom dels rebels en una operació d'avançada, havia caigut un dels nostres, un d'aquests heroics minyons que deixaren la llar, la mare, tal vegada l'esposa i els fills per a lluitar per un demà millor. Finida l'operació -queia la tarda i havia callat el canó i el cel ja no

era ratllat pel vol sinuós dels avions-, en passar llista, hom veié que mancava un milicià. La nit degué ésser horrible per als que s'havien salvat del plom enemic, per als que encara vivien. La imatge i el record del desaparegut poblaren segurament la nit de pesombres. Tal vegada l'amic havia estat fet presoner i els cristianíssims salvatges que es diuen defensors de l'ordre el rumentaven; tal vegada havia caigut ferit en ple camp i, arrapat a la terra, crucificat en ella, sentia morir-se sota les estrelles lívides i tremoloses de la nit freda.

L'endemà, uns companys, amb perill de la vida, eixiren a cercar el desaparegut. I el trobaren, mort, estès entre uns matolls, amb la boca torçada pel dolor -la boca que en els últims moments havia maleït o havia sospirat un nom estimat- amb la camisa xopa de sang de la ferida que li havia obert un esvoranc al pit. Al costat del cadàver hi havia un rellotge, un rellotge marca «Ecevet»; un rellotge sense vidre; un rellotge amb dues petites taques negres entre les X i les VI.

Es el rellotge que contempla aquest home, en la cambra d'aquesta casa patricia, amb una expressió d'amargor, de pena profunda.

I aquest home torna a agafar el full de paper, torna a llegir el que ja ha llegit tantes vegades:

« ... Igualmente por los milicianos Matías Martínez Sala y Jose Trinitario Menonal, de la sexta Centuria Macià, salieron voluntariamente de la posición y delante de los puestos avanzados de la referida Centuria enterraron, al parecer, el cadáver del que fué técnico militar (sargento de Infantería retirado Ley Azaña) Ramon Razquin, que vestía pantalón de paisano color negro, rayado, jersey marrón sin mangas, camisa color ceniza, zapatos bajos negros, apareciendo junto a él un reloj de pulsera de oro, marca «Ecevet», sin cristal... »

S'ha accentuat l'expressió d'amargor, de pena profunda, en el rostre d'aquest home que deixa, amb un gest lent, el paper -el «parte»- damunt la taula.

De sobte, al jardí, del qual hom veu tan sols les branques

nues d'un arbre retallant-se damunt el cel blau del matí, esclata una piuladissa avalotada d'ocells. El sol, entrant per la finestra, fa brillar el petit rellotge d'or.

Montalban, novembre

Utrilles (I)

La Humanitat, 20 novembre 1936

Aquesta casa era una de les més riques d'Alcanyiç, una de les més fastuoses, encara que, val a dir-ho, si hi abundava la riquesa no hi abundava el bon gust. El seu amo, crec que un marquès, era monàrquic, com és lògic, car si ric moltes vegades vol dir ruc, l'amo d'aquesta casa havia d'ésser monàrquic. Darrerament l'havia convertit en casino de la Unió Patriòtica. Ara l'amo, el ric, el cacic, s'ha fet escàpol i a la casa hi ha instal·lada l'Oficina de Sanitat, al cap de la qual hi ha el bon amic Josep Maria Benavent. El pis del damunt ha estat habilitat com a Comissaria Civil de la IV columna Francesc Macià - Lluís Companys, que regeix un altre amic excel·lent: Joan Moles.

Deixem la Comissaria Civil -ja en parlarem un altre dia que ens vagui més- i no passem del principal, on hi ha instal·lada la Sanitat.

Estem en una cambreta de dimensions reduïdes, de sostre baix. Aquesta cambreta té una finestra que dona al carrer: un carrer costarut i accidentat com una muntanya; té una xemeneia en un recó, la repisa de la qual és plena de flascons i llibres; té unes parets empaperades amb un paper descolorit i maculades per unes oliografies horribles, les quals representen unes cigonyes que s'assemblen un xic a Melquíades Alvarez. En aquesta cambreta hi ha una taula, tres o quatre cadires, un sofà. En aquesta cambreta hi ha una forta, una aspra olor de iode, de formol, de timol, d'àcid fènic.

En aquesta cambreta hi ha els amics Vilanova -dos germans d'Agramunt, amb una llestesa de mustela i una morenor d'oli-, Montserrat, Fontseré i Albert Giménez, un català que sembla andalús, simpàtic, cordial, alt i fort, ros i cridaire.

Albert Giménez és un d'aquests bons republicans que, voluntàriament, sense que fos necessària la més lleu indicació, ho han deixat tot: treball, llar, família. Té més de quaranta anys, per tant podia molt ben estalviar-se totes les molèsties de la campanya.

Albert Giménez tenia un bon jornal; vivia amb l'esposa i la filla -una noieta de dotze anys, intel·ligent i sensible- a Cerdanyola.

Albert Giménez és l'home que crida que riu, que tot ho troba pla, que tot ho soluciona. Es per totes aquestes condicions que hom l'ha nomenat cap de la brigada de Recuperació.

Albert Giménez viatjava en el «Ciutat de Tarragona» quan la sublevació. L'oficialitat -naturalment!- era facciosa i volia unir-se al moviment desencadenat per la gent d'ordre. La tripulació i els passatgers ho impediren i obligaren l'oficialitat a rendir-se. Sembla que Albert Giménez, aquell dia, cooperà amb eficàcia a lluitar contra els facciosos i féu un gran paper.

Avui, quan entro a aquesta cambreta de Sanitat, ultra els altres amics ja esmentats, hi trobo l'amic Giménez, acompanyat de tres homes per a mi desconeguts. Van mal vestits, amb robes d'estiu -i el fred ja apreta-, amb barba de tres o quatre dies, amb la faç pàl·lida i els ulls febrerosos. Un d'ells porta les espadenyas xopes d'aigua i li donen unes sabates. A un altre li he donat tres o quatre paquets de tabac perquè m'ha dit que des de feia molts dies no podien fumar altra cosa que pells de patata seques.

Aquests homes són els minaires d'Utrilles i la seva vista desvetlla un viu sentiment de pietat, un viu anhel d'ajudarlos, de lluitar amb ells. Han vingut a Alcanyiç -i amb ells ve el mestre del poble, un minyó simpatiquíssim, un obrer més, un revolucionari més- per a veure si resolem la tristíssima situació del seu poble. Per això -que no és una humiliació: al contrari-

Truquen a la porta de Pérez Salas, de Joan Moles.

Giménez me'ls ha presentats, i, en acomiadar-nos, m'han dit que demà m'esperen a Utrilles.

Demà, doncs, seré amb ells i em contaràn la seva epopeia.

Alcanyiç, novembre.

Utrillas (II)

La Humanitat, 28 novembre 1936

A Utrillas hi arribo a les dues de la tarda d'un dia gris i plujós. Corre un airet fi, tallant, que despulla els arbres i em fa pujar el coll de l'abric de campanya. Poc abans d'entrar al poble comencem a trobar la terra negra de la carbonissa de les mines. Al poble tan sols hi ha tres edificis d'una certa importància: l'església, la casa dels enginyers i l'Hospital creat per la Companyia explotadora del carbó. Els senyors que componien la junta d'aquestes mines d'Utrillas no pot negar-se que tenien sentiments altament humanitaris i cristians i volien que ja que els obrers vivien en pitjors condicions que les bèsties emmalaltissin i morissin amb totes les comoditats possibles.

Heus ací perquè quan un obrer sofria un accident, els seus companys en veure's en les seves llars negres, inconfortables, mancades de tota higiene, havien arribat a pensar:

-Ell rai que està malalt.

La casa dels enginyers, que m'estatjarà quan hagi de pujar per ací dalt, és confortable, luxosa: calefacció central, bany, dutxa, bona biblioteca, cambres ricament moblades. Si veïeu, en canvi, les cases dels obrers, no podrieu ofegar un crit d'indignació: negror, misèria, tristesa.

En aquestes mines de carbó treballaven -la vida és dura i cal treballar!- noiets de 13 a 14 anys en qualitat d'aprenents o «pinches», com els diuen aquí. Aquests noiets treballaven set hores -com tots els altres obrers, i això després d'haver lluitat molt per aconseguir-ho- i cobraven jornals de 3 a 5 pessetes. Els estibadors cobraven jornals més alts: de 6 a 9'50 pessetes.

Avui ací, en aquest poble tan digne d'Utrillas, hi ha fam. Tanta fam que a cada família únicament se'ls pot repartir una llauna de sardines per a tots i un pa per cap. I, no obstant, a Utrillas hi ha una gran riquesa: el carbó, el carbó que manca a Barcelona i que no pot eixir d'Utrillas pel mal estat dels camins. Ja veieu si això és trist, si això és llastimós: abunda el mineral, que seria el benestar de tantes famílies dignes, i no pot sortir a causa del mal estat dels camins.

A Utrillas, que és un poble de dos mil dotze habitants, segons el cens, hi hem anat per Calanda, Alcoriza, Los Ol-

mos, La Mata, Gargallo, Castel de Cabra i Montalban. En apropar-nos-hi hem pogut observar que la temperatura descendia notablement i el fred entelava els vidres del cotxe. I, en efecte, quan hi hem arribat, m'han dit que ací dalt l'hivern dura sis mesos.

A Utrillas trobo els companys Lluís Salvador, Joaquim Lahoz, i Salvador Loscos, el mestre, que m'havia presentat l'amic Albert el dia abans.

I ells, prenent-se la paraula els uns als altres, m'han contat l'epopeia d'Utrillas.

Quan esclatà, la revolta dels militars sense honor -reconeguts pels governs sense honor d'Alemanya, Itàlia i Portugal- els obrers d'Utrillas, la majoria dels quals estan afiliats a la U. G. T., es prepararen. En un camió i armats amb quatre escopetes de caça i amb un parell de bombes cada u se n'anaren a veure el que passava a Terol. Vist que a Terol era impossible intentar res, es prepararen Utrillas per a la defensa.

Volaren els catorze ponts per als quals hom pot trobar accés al poble sabent que es tancaven, que s'isolaven. A Segura començaren, febrosament, a construir bombes, l'única arma que no els mancava i l'única per a defensar-se. Estaven bloquejats. Però a cada casa hi havia bombes i dinamita per a rebre els feixistes. A la foradada d'entrada a la carretera hi havia sempre a l'aguait un obrer amb una bomba de 25 quilos, disposat a morir matant.

Els dinamiters m'espliquen la manera més segura de llançar la bomba: el ble l'agafen amb els dits, l'encenen, i quan els dits van a socarrimar-se llancen la bomba, que aconsegueix gairebé sempre el seu objectiu.

Varen fer-los veure que de Saragossa podien venir forces insurrectes per la via del tren. Llavors enganxaren deu vagons a una màquina encesa nit i dia per a quan veiessin arribar l'enemic i aprofitant el desnivell del terreny, engegar la màquina i llançar-la contra el tren contrari.

Els rebels, tan heroics com sempre, es veu que saberen l'arribada triomfal que els preparaven... i es quedaren a casa.

Utrillas, novembre.

Utrillas, encara (i III)

La Humanitat, 29 novembre 1936

Amb el mestre d'aquest digníssim poble d'Utrillas ens dirigim a un local que avui està habilitat per a reunió pública. Aquesta reunió ha estat convocada pel mestre per tal de trobar la manera que els infants d'Utrillas puguin anar, en el major nombre possible, a l'escola.

-Son unos zagales muy avisados, muy inteligentes -em diu el mestre, amb un orgull digne de tot respecte i de tota admiració.

La reunió té lloc en un casalot compost d'una sola habitació, destinat, segurament, a guardar gra o palla. Poc airejat -ací sembla que les finestres els facin por-, i als afores del poble, molt proper a una de les boques de la mina, quan hi arribem, és ple de dones i homes que han acudit per a veure si tenen la sort que els seus fills puguin anar a l'escola.

I és bell i conhortador veure que, àdhuc en moments tan tràgics com aquests, quan l'enemic és a pocs quilòmetres, hi ha qui, sense abandonar les armes, pensa en els llibres. I és bell i conhortador veure com, mentre canten les metrallores la seva cançó sinistra, hi ha qui pensa en aquesta arma poderosa, formidable, invencible que és l'escola.

Això em fa recordar una carta, rebuda quan jo ja era al front, i de la qual vull transcriure uns paràgrafs que honoren el seu autor, Francesc Estrada:

« ... ens parlàreu en una vetllada en un Centre d'Esquerra per allà al Clot (carrer d'Aragó), vetllada necrològica dedicada a Lluís Bello, el gran amic de la cultura. Des del carrer Rocafort vaig venir aquella nit d'hivern en homenatge a ell i per a oir-vos a vós. He llegit gairebé tots els vostres articles i llibres i sé el vostre amor a la cultura, als infants i a la llibertat ... Ara és, doncs, amic Capdevila, quan en tots els pobles l'escola serà el primer edifici que veurem ... I quan tornarem del triomf total, que serà ben aviat, jo m'inscriuré com un noi més per a anar a l'escola, i tinc vint-i-sis anys ... »

Magnífiques paraules, les d'aquest bon Francesc Estrada. Magnífiques per la seva ingenuïtat, per la seva sinceritat, pel noble anhel de superar-se que hi ha en elles.

Aquesta carta feia referència a unes paraules meves pronunciades a honor de Lluís Bella, que fou amic i mestre,

en les quals deia que a Espanya, llastimosament, el primer que veieu en arribar a un poble, fos el que fos, era l'església ... i, en canvi, gairebé mai no veieu l'escola.

Ara les coses han canviat: la Revolució -amb la qual ha col·laborat l'església amb tanta inoportunitat i manca de seny- ha ensorrat l'església i ha ressuscitat l'escola.

Que és el que passa ací a Utrillas, com passa en la majoria dels pobles. Aquests homes que ara han acudit a la reunió per a veure si els seus fills podran tenir la sort d'anar a l'escola -el local no és massa gran, no hi ha més que un professor ... - al vespre empunyaran el fusell i se n'aniran a fer guàrdia i a aguantar el fred terrible de la muntanya.

El mestre, adolorit, em diu que de la mateixa manera que manquen els diners per al pa, manquen per a material escolar. I m'especifica el material que necessita:

Llibres d'iniciació a la lectura; quaderns de dibuix lineal i artístic; caps de compassos; paper de barba; tinta xinesa; regles i esquadres; guix blanc i de colors; paper, ratllat a una i dues línies; tinta normal; llibres de lectura.

A Barcelona la bona voluntat i la bona intel·ligència d'unes dones, en primer lloc de les quals cal posar Rosa Segarra, ha fet que les dones i els infants d'aquesta terra d'Aragó, d'aquesta terra germana, tinguessin abrigalls per a combatre el fred.

Ara jo demano, a qui sigui, a qui ho vulgui fer, sempre que sigui en nom de Catalunya, que m'envii aquest material escolar per als infants d'Utrillas.

Utrillas, novembre.

Camins de nit i de neu

La Humanitat, 6 desembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Camins de neu i de nit*)

A les tres de la matinada, quan fa poc que m'he adormit, truquen a la porta de la cambra.

-Llevi's, que anem d'operacions.

A mi em sembla que aquesta no és hora d'anar d'operacions. A mi em sembla que aquesta, a Alcanyíç, és hora de dormir. Si no fos que jo en coses de guerra no hi entenc i tal vegada sigui reglamentari anar d'operacions a les tres de la matinada, protestaria. En lloc de protestar, però, em llevo amb una docilitat d'anyell.

Em vesteixo ràpidament, em rento més ràpidament encara. Al carrer, malgrat l'intempestiu de l'hora, s'oeixen veus i anar i venir de gent; claxons i motors d'automòbil. Desdejuni a peu dret: una poma, un mos de pa, un gran trago de conyac. I al carrer.

Al carrer –i això, de moment, fa un xic estrany- hi ha tanta gent com en ple dia. Es tracta, però, d'una sola classe de gent: soldats. Soldats més o menys abrigats, amb la manta que, plegada, sembla un tortell, creuada damunt el pit i el casc que fa talment l'efecte que al cap li hagin posat una olla de ferro.

El tinent coronel Pérez Salas, el tinent coronel Bosch –què és llarg això de tinent coronel!- el capità López Segarra, puguen als seus automòbils. Jo tinc el meu fet malbé i Canturri m'ofereix un lloc al seu. A l'automòbil de Canturri es veu, però, que no li prova anar pel món a aquestes hores, i, a poc de sortir d'Alcanyíç, alenteix, esbufega com si patís d'asma, camina a sotregades i, resoltament, es nega a fer més quilòmetres.

Passem al cotxe del tinent coronel Pérez Salas i seguim el camí. Plou i quan arribem a Los Olmos la pluja esdevé aigua-neu. Passat Los Olmos comença a nevar d'una manera molt seriosa. Fa un fred terrible.

Jo penso en la dita dels nostres pagesos de Catalunya: «Any de neu, any de Déu». I penso que aquest any deuen haver corregit la dita, perquè ara Déu –l'han desacreditat tant els feixistes!- ha passat de moda.

El cotxe marxa amb una gran lentitud i amb una fines-trella oberta, car el parabrisas és escarxat de neu i no veiem

el camí. El fred, cada vegada més viu, ha esmerilat els vidres i no hi ha altra manera de fer camí. De tant en tant trobem un camió de queviures, un camió de material de guerra. Un d'ells s'ha quedat amb «panne» a la vora d'un riu i en mig del camí. Passat el riu, amb penes i treballs, hem de baixar tots i caminar sota la neu perquè el cotxe pugui pujar una costa molt difícil. Jo, que mai no he sentit un gran entusiasme envers l'excursionisme, rellisco sovint i a cada relliscada dedico una floreta als feixistes, gràcies als quals em veig vestit d'una manera estranya i caminant per uns llocs on no se m'hi ha perdut res.

Per una associació d'idees que em fa ben poca gràcia, penso en tot el que no tinc en aquests moments i que tan bé em vindria: la llar de foc amb uns bons troncs d'olivera; el radiador; l'estufa elèctrica; un llit amb unes bones mantes de llana i un bon edredó de ploma; un tall de «roastbeef» ben untat de mostassa anglesa; una tassa de te ben calent; un bon vaset de «whisky». Llastimosament no tinc res d'això i penso que l'operació bèl·lica d'avui la podríem deixar córrer i esperar un dia que fes sol. Com que ja he dit que en coses de guerra no hi entenc gaire, temo que no farien cabal de les meves paraules si proposava això que a mi em sembla tan lògic.

I callo i aguanto.

L'únic que sembla estar en les seves glòries és Canturri. Camina per aquestes muntanyes talment com si passés pel Passeig de Gràcia. Jo el contemplo amb admiració i enveja, i penso: Aquest minyó deu estar empeltat d'isard.

Pugem novament al cotxe i hom veu dansar davant els fars els borrallons de neu. Si no fos el fred, cada vegada més intens, fins i tot trobaria que fa bonic.

Anem avançant amb camions carregats de queviures.

Neix el dia lentament, poruc, i als nostres ulls apareix un paisatge muntanyós, aspre, salvatge. Ens deturem uns breus moments a Montalban. El cel és una capa grisa, d'un gris-rosat, estesa damunt els arbres, les pedres, les cases i les humanes criatures. Segueix nevant, i a l'entrada d'un poble hem vist un hort en el qual les cols, cobertes de neu,

semblaven untades amb nata. Els cims de les muntanyes s'emboliquen amb una bufanda de boira.

Arribem a Vivel del Río a quarts de vuit del matí. Neva amb més força que mai, potser per a celebrar la nostra arribada. La carretera és plena de milicians preparats per a marxar a les avançades. En la grisor trista i lívida del matí flamegen com un raig de sol les banderes catalanes.

Els milicians vesteixen d'una manera bigarrada i arbitrària. Alguns porten «tabardos»; altres, impermeables o abrics de cuir; altres es cobreixen amb les mantes grises, blaves, rosades. Aquest bigarrament s'adverteix també en les gorres: uns les porten de vellut i en forma de llonguet; altres, de dril; altres, de roba impermeabilitzada i amb viseira de cel·luloide; altres, de llana, amb orelleres, molt semblants als «passa muntanyes» dels nostres excursionistes; altres, de pell de be, que donen als seus propietaris tot l'aspecte terrible de cossacs de sarsuela.

Entre aquests milicians he vist un vell de seixanta anys i un noi de catorze. I entre aquests milicians he vist Rosa Domènec, una dona valenta de debò. Vesteix gorra i jersei de llana, calces de vellut, bandes, unes espadnyes blaves, una bufanda. A l'esquena porta el gep de la motxilla.

Neva més fort que mai. I, sota la neu, surten unes centúries a reforçar les que, des de punta de dia, estan atacant -amb èxit- les avançadetes d'uns pobles ocupats pels feixistes.

Vivel del Río.

A dos quilòmetres del combat

La Humanitat, 12 desembre 1936

DE LLU'IS CAPDEVILA. 1936-1939

194

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

A les vuit del matí ha estat donada ordre a dues centúries que avancin carretera enllà. En combinació amb elles, una altra centúria té la missió d'ocupar unes cimes de la dreta que la neu i la boira fan gairebé invisibles. Per l'ala esquerra ocupen posicions, des de les primeres hores de la matinada, altres forces nostres que després, pres el poble, es desplegaran vers l'altre objectiu que els ha estat fixat per l'alt comandament en aquesta jornada.

(M'heu de perdonar aquest lèxic tan bèl·lic: «l'ala esquerra», «desplegar-se», «ocupar posicions», «l'objectiu fixat», etc. Us dono paraula que mai no havia sentit parlar així. Ara, però, no sento parlar d'altra manera i és natural que se m'hagi encomanat una mica. Sóc, doncs, com podeu veure, una víctima més de la guerra; d'aquesta cosa innoble, idiota i salvatge que és la guerra; d'aquesta vesania de la guerra que odien totes les persones veritablement civilitzades. Malgrat emprar algun que altre mot del vocabulari que en podríem dir bèl·lic, us confesso i això em satisfà plenament, que no entenc res en coses de guerra. Tant és així que havia proposat una fórmula per a seguir la campanya, una fórmula que hauria pogut donar grans resultats, i ha estat rebutjada per absurda. La fórmula consistia a aplicar la setmana de quaranta hores als bel·ligerants: els dilluns, diumenges i dissabtes a la tarda descansar, i els altres dies fer guerra a hores, cada dues hores per exemple. Indubtablement duraria més. Però potser es cansarien més aviat els uns i els altres i se'n tornarien a casa seva, que hi fan més falta que al camp de batalla.)

Amb els tinents coronels Pérez Salas i Bosc, el capità López Segarra i el diputat Canturri hem entrat a una casa de la carretera. En aquesta casa, al voltant d'una ampla llar, intenten fer-se passar el fred uns quants milicians (dic intenten, perquè o bé hi ha massa llar o bé hi ha massa poc foc). Cremen uns sarments misèrrims, i aquests minyons hi allarguen les mans ertes. Un d'ells, cargolat en el banc escó, dorm.

Pérez Salas, Bosc, López Sagarra, Canturri i jo - Molina ha partit amb un escamot camí de Fuenferrada - entrem en una altra cambra de la casa. En aquesta cambra hi ha una

taula de menjar amb restes del sopar de la nit anterior, una finestra mesquina com una espitllera, per la qual entra una gota de llum del matí nevat, i una estufa de carbó. Aquesta estufa tampoc no escalfa gaire, però té l'avantatge que em plena la cambra de fum i fa l'atmosfera irrespirable.

Per la finestra hom veu dansar els borrallons de neu.

Tota la misèria, tota la lletjor, tota la vulgaritat de la cambra rústega desapareixen, però, quan hom pensa que des d'ací hom dirigirà l'atac.

Una vella, amb perfil de bruixa- jo l'he vist en algun aiguafort de Goya - desembarassa la taula. Algú, no recordo ara qui, hi ha estès un mapa, i ara el cap de la columna i altres militars el consulten.

Jo penso en els milicians amics que he trobat ací a Vivel del Río. Hem parlat, hem recordat Barcelona, Alcanyíç. Hem recordat hores de Barcelona, d'Alcanyíç. Després hem encaixat i hem partit vers el combat, sota la neu i endinsant-se en la boira.

A alguns d'aquests milicians potser ja mai més no els veuré. I això és el més terrible, el més tràgic de la guerra: aquesta alenada fugissera, aquesta sensació d'instabilitat. Més que la mort, és terrible pensar que aquest infant que riu, aquesta dona jove i bonica, aquest soldat puguin morir. En temps de pau els haurem vist en un passeig, en un teatre, en una llar amiga, i, malgrat saber-los mortals, no hauríem pensat en la mort. Es la guerra, la batalla, la vista de les armes, la remor de la fuselleria el que ens hi fa pensar.

Comença a funcionar el telèfon de campanya. De tant en tant s'oeix, apropant-se, el galopar d'uns cavalls: són els enllaços que vénen a innovar-nos de la marxa - de la bona marxa - de les operacions, i a rebre ordres.

Segueix nevant i l'estufa s'ha apagat. Mentre van a cercar llenya -cosa que ací no és tan fàcil com sembla - per a fer-me passar el fred, em bec, davant l'astorament de Pérez Salas, Bosc, Canturri i López Segarra un tupí de vi calent amb canyella i sucre.

Vivel del Río. Desembre.

Sota les bales enemigues

La Humanitat, 15 desembre 1936

A dos quilòmetres de distància lluiten les milícies catalanes. Eixint a la porta d'aquesta casa que ens estatjarà durant unes poques hores, s'oeix el crepitat de la fuselleria. Els tècnics, els pràctics saben conèixer quan dispara l'enemic i quan disparem nosaltres. A mi, que no l'havia viscut mai i que ara més que mai la guerra em sembla una cosa estúpida i odiosa, em plauria més no haver de conèixer quan disparem nosaltres i quan disparen ells. A mi em plauria que no hagués de disparar ningú. Es veu, però, que això no pot ésser quan hom està obligat a tractar amb salvatges com, malauradament, hi estem obligats nosaltres.

Ha arribat un enllaç demanant reforços per a l'ala dreta. Immediatament han estat donades les ordres oportunes. El so enrogallat d'una trompeta -enrogallat de fred- esquinça l'aire del matí. Davant de la casa formen els soldats, disposats a partir per a ajudar els seus companys.

La parella d'enllaç, a cavall, retorna a la línia de foc. Canturri, molt entusiasmat amb tota aquesta gesta bèl·lica, tira una foto.

Sense pensar-ho, gairebé sense voler-ho, gairebé sense saber-ho, me'n vaig -encara que sembli estrany- amb les tropes que dintre d'uns breus minuts entraran en combat. Ha estat un impuls que no sé explicar-me, una cosa instintiva. Sé que, llastimosament, no podré ajudar-los en res, i, malgrat saber-ho, me'n vaig amb ells. I és que no sabia, no podia quedar-me a la vora del foc mentre aquests minyons marxaven tal vegada per a no tornar. Quan hi prenen part germans nostres -i ací en aquestes terres d'Aragó he après que la paraula germà no és una paraula vana- la lluita fa més angúnia de lluny que d'aprop. Actor en la lluita, la seva grandesa embriaga. Espectadors, per poc sensible que sigui l'espectador, una mà de glaç sembla estrènyer-nos el cor. Hom no pot sostreure's a la idea que, a uns quants cents metres de distància, hi ha uns homes que s'estan mantant. L'angúnia esdevé cada vegada més terrible, més accentuada, en un crescendo espantós. Oïu els trets, veieu la sang i el contraure's del rostre engrapat pel dolor.

Per això he marxat, que no per valentia. Simplement: no

podia aguantar més.

A la poca estona de caminar - una coïssor terrible als peus: el fred - perdem de vista Vivel del Río, les últimes cases del qual desapareixen dintre la boira. No veiem res a deu passes de distància. Gairebé no veiem ni el camí per on caminem. Si no fos el fred arribaríem a creure que avancem per l'interior d'un núvol de cotó fluix. L'espetec de la fuselleria s'oeix cada vegada més proper. Es distingeix perfectament, àdhuc per a un profà com jo, el dispar de les metralladores. S'oeixen, a més del foc de la fuselleria, els crits dels combatents. Es veu que els del poble es defensen. No esperàvem una resistència tan forta, però seguim atacant, segurs de la victòria.

Ha avançat una patrulla per a posar-se en contacte amb els que ja lluiten per a advertir-los que arriben els reforços demanats. Estem tocant al poble -Fuenferrada- i no el veiem. Els crits es barregen amb les detonacions, que esquincent la boira. Un grup de rebels s'ha fet fort a la torre de l'església -sense pensar que això de convertir la casa de Déu en una barricada no és massa cristià- i ens està metrallant. Jo he sentit més d'una vegada una ràpida alenada d'aire als cabells, talment com la dels ventiladors giratoris que tan plaent ens és a l'estiu. Ara, però, no m'ha fet cap gràcia, car sabia que en lloc d'un ventilador es tractava d'una bala. Hom tira sense veure l'enemic, guiant-se únicament pels crits d'uns i altres.

Jo he desfet camí, allunyant-me un xic del combat, entre altres raons perquè no puc ajudar en res, car en moments com aquest val més la metralladora que l'estilogràfica, i perquè no m'agrada el paner de màrtir ni davant la perspectiva que hom donés el meu nom a un carrer.

A més a més -i aquest és un dels meus pocs orgulls- sempre he odiat la guerra i he cregut, com René Arcos, que ce qui ne peut se defendre qu'à coups de fusil et de canon, ne mérite pas d'être défendu. I això ho haurien de tenir molt en compte -si el cap els servís per a quelcom més que per a pentinar-se o posar-s'hi un capell- els que han desencadenat aquesta guerra incivil.

El foc dels contraris és cada vegada més feble, més intermitent. Passen, de retorn a Vivel del Ró, unes camilles amb ferits, alguns dels quals no arribaran amb vida. Un d'ells, crida, desesperadament:

-Deixeu-me! Deixeu-me, que encara puc lluitar! No em porteu a l'Hospital, que vull ésser amb vosaltres quan entreu al poble!

Hí hem entrat, a la fi. Els seus defensors havien mort o havien fugit. Hem fet tres presoners: una dona i dos homes. Els tres són vells i una por pànica no els deixa parlar.

Fuenferrada. Desembre.

Uns presoners

La Humanitat, 12 desembre 1936

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Presoners*)

El cap de policia de guerra obre la porta i em cedeix el pas. Entro i ell em segueix. A fora queda el sentinella.

No és ben bé un soterrani, però l'estança té tot l'aspecte d'un soterrani. Ampla, gairebé sense mobles - una taula i tres cadires - parets i sostre, un xic arquejat, de pedra. Una de les parets està foradada per la boca negra d'una finestra enreixada. Del sostre, com una aranya del seu fil, penja la llàgrima roja d'una bombeta elèctrica. Els recons són negres i espessos d'ombra. Al costat de la taula, assegut, un soldat. Al seu davant, en cadires estintolades a la paret, els presoners.

Són dos. Pagesos. Pobrament vestits: espartenyets, gec negre, faixa que fa funcions d'armilla. Un d'ells va amb calça curta, com els pagesos de sarsuela, i porta un mocador, negre lligat al cap. L'altre, en lloc de mocador usa una «montera» de pell semblant a la dels pastors de la serra de Gredos.

Vells de més de seixanta anys. Rostre de color de cuir, solcat per arrugues profundes que ha obert la rella del temps i en el qual els ulls tenen una blancor de porcel·lana estriada de sang. Les mans, tremoloses damunt els genolls, són com manyocs de sarments.

Aquests dos vells foren fets presoners el dia de l'entrada de les nostres tropes a Fuenferrada. A dalt tenim, i ell i ella ignoren que estan tan propers, l'esposa d'un d'ells: una dona secardina, menuda, arrugada com una pansa, vestida de negre - aquell negre que tan sinistre li semblava a Baudelaire en els pobres - sorda com una campana, que esferèida, no fa més que plorar i voler donar-nos sis-centes pessetes per tal que li salvem la vida. Es veu que ens ha pres per feixistes. Com, naturalment, no podem estranyar-nos que no sàpiga distingir, no en fem gaire cabal.

A baix, el marit també ha plorat: és vell i té por.

Quan les nostres centúries ocuparen el poble únicament hi trobaren aquests tres éssers, idiotitzats pel pànic més espantós. Ocupat el poble i les seves sortides, l'endemà, però, aparegueren trenta individus més, homes i dones. La fam els tragué dels pellers i soterranis on s'havien amagat.

Jo, amb la indumentària que vesteixo ací dalt dec tenir un aspecte terrible - a mi, però, em sembla bon xic còmic - perquè

així que em veu plora amb més força que mai i creu arribada la seva hora darrera. Qui m'ho havia de dir! Jo que mai no he fet por a ningú - ni ganes- ara en faig a aquesta pobra dona.

Als dos companys seus no sé si els faig por, però sé que no els faig gens de goig. Jo, que no em vull donar importància ni pretenc actuar de Torquemada, atribueixo tot això al monocle. El monocle impressiona molt els aragonesos. Quan parlen de mi, diuen:

«-Ese señor que lleva un cristalico en el ojo.»

Quan em coneixen més, saben que, a pesar del «cristalico en el ojo», mai no m'he menjat ningú.

Aquests dos vells, aquests dos presoners, m'esguarden aterrits, amb la humilitat poruga del gos que espera la garrotada. Jo els esguardo, també silenciosament, com ells, desitjós que no siguin culpables.

Aquests dos vells, aquests dos presoners, en aquestes hores que poden ésser finals, inspiren sentiments de pietat i de menyspreu.

El seu balanç és llastimós, vergonyós: d'infants gairebé no han anat a l'escola, gairebé no saben llegir ni escriure, tal vegada signin amb una creu, car en els seus temps, l'escola no tenia cap importància; encara infants, han estat junyits als treballs més durs; han perdut uns anys miserablement «servint al rei»; s'han casat; han tingut fills; han viscut en habitacles mancats de tota higiene i de tot confort, en pitjors condicions que les bèsties; el rector i el cacic han estat els mentors d'aquesta pobra gent, han treballat tota la vida i han arribat a la vellesa sense més lleu goig espiritual.

I ara tal vegada per haver ajudat els facciosos, per haver fet foc contra els soldats del poble, van a morir.

Durament, implacablement - fent però, un gran esforç per a ésser dur -, els dic que estan en perill de mort, i que s'haurien d'avergonyar que, després d'una vida amarga de treball i misèria, no tinguin altre premi que morir afusellats.

Un d'ells, convuls, aclofa el cap a les mans i un sanglot el sacseja. L'altre segueix mirant-me fixament, però en els seus ulls hi ha un tel de llàgrimes.

Alcanyiç - Desembre

Un gos ferit

La Humanitat, 19 desembre 1936

Primeres hores de la tarda en un poblat de les avançades. Neu, fred. Els arbres, negres, tenen un brodat blanc de neu. De les teulades i balcons i finestres pengen gracioses estalactites de glaç. La muntanya que clou el poble -darrera el qual hi ha l'enemic- està tota enfarinada. Els camps de safrà -que constitueixen la riquesa del país- són una ampla capa d'un morat lívid.

Fa un fred intensíssim, i a conseqüència del fred em fa l'efecte que em punxen la cara i els peus amb agulles. De vegades estem a sis o set graus sota zero.

M'havien dit que als pobles d'aquesta contrada els facciosos utilitzaven gossos per a l'espionatge. Ho havia pogut fer confessar a un presoner. Els espies conviuen amb nosaltres, als pobles ocupats per les nostres forces: són al cafè, al carrer, a la casa on s'allotgen els milicians. Aquests espies es comuniquen amb els facciosos, assabentant-los de tot el que fem i el que pensem fer, per mitjà de gossos. Per això, entre els deures del milicià cal que hi hagi el de la discreció, el de saber callar. Unes paraules imprudents poden costar la vida a molts companys.

M'havien contat aquest procediment d'espionatge i avui l'he pogut veure.

S'oïa, llunyana, la remor del combat. De sobte en la blancor de la carretera deserta ha aparegut la taca negrosa d'un gos. Quan s'ha apropat més he pogut veure que corria d'una manera estranya, trencada, irregular, a sotracs, fent grans ziga-zagues. Quan ja era al meu devora he vist que deixava florida la neu amb un rastre de flors de sang. Arrossegant-se penosament ha vingut a caure als meus peus.

M'he ajupit a collir la pobra bèstia i l'he entrada a pes de braços -i pesava de debò- a la cuina. L'he deixada a terra, damunt una manta, a la vora del foc. Tenia una ferida al coll i la bala, de pistola, li havia sortit pel pit. En treure-li el collar he trobat un paper que deia: «¡Ojo! Los rojos vienen a atacarnos».

Després he sabut que aquest gos l'havien enviat al poble que estem atacant en aquests moments uns veïns -tres homes que amb el pretext d'anar a treballar al camp havi-

en sortit a mig matí amb el gos del poble que ocupem ja fa dies. Es veu que en advertir que l'atac ja havia començat, per a no comprometre's havien disparat contra la pobra bèstia i havien fugit. La bèstia, en sentir-se ferida, havia retornat al poble.

Es un gos llop de magnífica presència, de magnífica estampa. Mentre jo, agenollat al seu costat i ajudat d'una dona de la casa -que m'ajuda per força i mirant-me de tant en tant amb una gran estranyesa, puix que en veure el gos, ha dit que «les bèsties no mereixen tants miraments»- li rento la ferida, ell m'esguarda amb els seus grans ulls color de tabac en els quals hi ha una tendresa i una dolcesa gairebé humanes. I en els quals hi ha una noblesa que poques vegades he vist en la mirada humana.

De tant en tant es veu que, guarint-lo li fem mal, i gigo-la tristament. Com que és difícil estroncar-li la sang, li posem unes gases talment com si li posséssim una bufanda i li apropem una cassola amb aigua.

Satisfeta la curiositat que els havia reunit a la cuina camperola, els milicians retornen a fora. Ho comprenc, perquè contemplar el sofriment d'una pobra bèstia no és un espectacle massa agradable per a cap persona mitjanament sensible.

He procurat, amb tota la suavitat possible, deixar el gos ben estès a la vora del foc. I m'he aixecat per a assegurar-me a l'escó.

La pobra bèstia, en veure que m'allunyo, m'esguarda novament amb un esguard entelat pel dolor. Jo li dic uns mots, talment com si em pogués entendre. Ell es veu que no en té prou amb les paraules i intenta aixecar-se per a venir a mi. Les potes, però, no l'aguanten i cau llançant un udol. Llavors prova d'apropar-se arrossegant-se. Per a evitar-li el sofriment, que també em fa sofrir a mi -a vegades hom sofreix més per una bèstia que per una persona perquè la bèstia és més noble, més lleial i més intel·ligent que la persona- deixo l'escó i torno a assegurar-me al costat del gos. Li passo la mà pel llom, humit de sang i d'aigua, en una caresa suau. El gos està tremolant amb un tremolor que fa angúnia. Ha es-

tintolat el cap damunt els meus genolls i, segurament per a provar-me el seu agraïment, em llepa la mà. Alena fadigament, feixugament; el tremolor s'accentua cada vegada més; de tant en tant, gígola i diríeu que sanglota; de tant en tant el dolor es tan agut que l'obliga a cloure els ulls; quan els obre em mira i sembla talment que la seva mirada l'entelin les llàgrimes.

A la casa i al carrer hi ha remors, converses, l'anar i venir dels soldats amb les sabates clavetejades, la veu rogallosa de les claxons... però jo no sento res d'això. Jo sento tan sola la ranera de la probra bèstia agonitzant, que no em coneixia, que no m'havia vist mai, i que ha volgut morir al meu costat perquè jo havia intentat guarir-lo, perquè li havia adreçat uns mots d'afecte.

Tinc el gos mort damunt els meus genolls i encara m'esguarda amb un esguard que mai no podré oblidar. Sento una pena profunda, entraneyable, una càlida coïssor als ulls, una opressió a la gola.

Ha caigut la nit i la cuina camperola és negra i espessa d'ombra, d'una ombra que no pot vèncer el foc de la llar.

A fora, llunyà, sona un clarí.

Vivel del Ríó, desembre

Infants i dones de Catalunya

La Humanitat, 20 desembre 1936

La neu i la boira han paralitzat les operacions, han establert una pausa forçosa en les operacions. Tal vegada això serveixi per a dir als : estrategues de cafè, als emboscats heroics de Barcelona, que ací no fem res. A mi em servirà per a evocar una bona obra de la reraguarda i dedicar la crònica d'avui a aquesta bona obra.

Són les dotze de la nit, o la una de la matinada: no ho sé ben bé perquè he perdut el rellotge. A la cambra on escric hi fa fred de debò: no hi ha xemeneia, no hi ha radiador, no hi ha estufa. N'hi fa tant de fred que em poso el capot per a poder seguir escrivint, encara que escriure amb capot resulti una cosa bon xic estranya.

I evoco una casa de la Rambla de Catalunya, l'assenyalada amb el número 26. «Veure» la ciutat des d'una cambra inhospitalària. «Veure-la» des d'aquests pobles d'Aragó ratziats per la guerra i en els quals gairebé no hi ha ni llum, resulta una cosa magnífica, car la veiem més bella del que és en realitat, més resplendent, més acollidora, més confortable, més cordial, sense Comitès, sense revolucionaris (?) que confonen la Revolució amb la droperia i el pillatge, sense casinets que segueixen fent la mesquina politiqueta de sempre com si no hagués passat res.

En aquesta casa que a la Rambla de Catalunya porta el número 26, abans de la Revolució hi havia un col·legi dirigit indirectament pels jesuïtes i emparat pel nom d'un bisbe català: el de Torres i Bages. En aquesta casa, després de la Revolució, hi ha la Caserna general de les Milícies Antifeixistes d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Abans de la Revolució en aquesta casa de la Rambla de Catalunya hi havia el retrat de l'últim rei, del rei lladre. Després de la Revolució en aquesta casa de la Rambla de Catalunya hi ha els retrats dels Presidents Francesc Macià i Lluís Companys.

En aquesta casa de la Rambla de Catalunya hi ha una gent coratjosa que treballa per la guerra, una gent que està en peu de guerra. Això és doblement d'agrair perquè no tota la gent de la reraguarda fa el mateix. A Barcelona hi ha massa eufòria, massa inconsciència, massa gent que creu que la Revolució és venjar-se d'haver anat a peu abans anant avui en au-

tomòbil, massa gent vestida d'una manera que a Barcelona resulta absurda, massa gent que va als enterraments amb la mateixa mentalitat i el mateix esperit que abans anaven a cridar «Mori Cambó», a les manifestacions... i, en lloc de matar-lo sols sabien cridar. A Barcelona hi ha massa ràdio, massa mítings, massa discursos, massa xerrameca.

Heus ací perquè és un goig pensar que hi ha, entre tanta gent que fa festa major, qui treballa amb entusiasme i amb bona voluntat. En aquesta casa de la Rambla de Catalunya convenida avui en Caserna general de les Milícies Antifeixistes d'Esquerra Republicana de Catalunya hi ha qui té cura de tot el que fa referència a subministres i proveïments de la IV Columna Macià-Companys: robes, calçat, queviures, material d'higiene i sanitari, etc., etc. Fins i tot hi ha un Parc Mòbil que caldrà elogiar ... el dia que hagi enviat a Alcanyíç la molla del meu cotxe -ja fa prop de dos mesos que l'espero sense la qual em veig condemnat a immobilitzar-me i a rovellar-me a Alcanyíç.

No és una labor fàcil, no és una labor brillant la d'aquests bons amics de la Caserna general. Cal treballar feixugament, incansablement, anar per les carreteres de Catalunya i Aragó sofrint les inclemències del temps i altres inclemències. Per això cal lloar la bona voluntat dels caps de magatzem Josep Bombi -gros, somrient, sempre optimista-, i Aleix Aleu, i la dels seus ajudants Alfons Cervera, Joan Càlix i Jaume Comdon.

I, finalment, en aquesta casa de la Rambla de Catalunya, hi ha unes dones -les que han creat la benemèrita institució d'«Ajut Català»- que recullen robes i abrigo per a les dones i els infants d'Aragó que sofreixen fred. Al cap d'aquestes dones hi ha una companya, Rosa Segarra, que és l'ànima d'«Ajut Català». La labor feixuga, terrible, d'aquesta companya mereix tots els elogis.

Aquesta obra d'«Ajut Català», a més d'ésser altament humanitària, pot tenir una indubtable eficàcia car ajudarà a desfer una llegenda d'incomprensió i desamor que fomentaven els professionals de la política més innoble.

Alcanyíç, desembre.

Un noble gest de fraternitat

La Humanitat, 23 desembre 1936

Ahir arriba, enviat per «Ajut Català», un camió amb robes, joguines i material escolar per a les dones i els infants d'Aragó. Tres companyes de l'esmentada Institució, tan digna d'elogi, vénen al cap d'aquesta expedició. Durant tres o quatre dies aquestes tres companyes treballaran de valent, amb una voluntat admirable. Una d'elles és de la Barceloneta i em fa pensar en l'amic Hilari Salvador, car, encara que no sé si canta, sé que crida.

I aquestes tres companyes em fan pensar en l'abnegada Rosa Segarra, ànima de la institució. I veig el seu rostre pàl·lid i dramàtic, l'aureola dels seus cabells negres, la seva mirada profunda. I oeixo la seva veu vebada i càlida. I recordo la seva magnífica capacitat de treball.

Perquè el treball d'aquestes companyes no sigui tan feixuc -cal repartir la roba d'abric entre les dones i els infants pobres d'Alcanyíç- hem fet fer un pregó advertint que a la Comissaria de Premsa es donaran els vals dels donatius, remarcant ben bé, per a no tenir la susceptibilitat d'aquesta bona i pobra gent, que no es tracta d'una almoïna, sinó d'un gest de fraternitat d'un poble a un altre poble germà.

I a mig matí em vénen a despertar -em posava al llit a les quatre de la matinada- per a dir-me que el carrer de Galan, on tenim instal·lada la Comissaria de Premsa és ple de gom a gom, que la multitud priva el trànsit rodat, que la cua arriba a la plaça. El comissari civil de la IV Columna, el bon amic Joan Moles, està desesperat perquè, amb l'aldarull, des de les set que no pot dormir.

Arribo a Comissaria amb veritables dificultats: el carrer és ple, l'escala és plena, és plena l'ampla sala de redacció. I no és ple el meu despatx perquè estava tancat. Hi ha més de mil persones que esperen el val per a anar a cercar les robes que ha portat «Ajut Català». La majoria dels que esperen són velles i infants: els homes o són a treballar al camp o són al front lluitant contra els facciosos. Entre els infants n'hi ha molts de Madrid, la ciutat màrtir i heroica, que aquests pobres aragonesos, malgrat la seva misèria actual, han recollit.

Poder atenuar la misèria i el dolor, poder conhortar el trist, el pobre, el caigut, el desemparat és un dels goigs més

purs, més nobles que hom pot gaudir. L'home ha estat dotat de mans perquè pugui tenir el gest bell de donar i no el gest repugnant d'arrabassar.

Es per això que avui ens sentim més catalans que mai, catalans com mai, car Catalunya no és l'odi, no és la incomprensió: és la fraternitat envers els altres pobles ibèrics, és la fraternitat envers tots els pobles que lluiten per la llibertat.

A la política d'odi, d'incomprensió, d'incivil separatisme tipus Royo Villanova, respon Catalunya, per mitjà de les seves dones i els seus infants, amb una veu d'amor, amb un gest d'entranyable fraternitat. I aquests bons aragonesos, que ens desconeixien, comencen a conèixer-nos, comencen a veure que no som com ens pintaven els múltiples Royo Villanova que havien convertit la política en una latrina.

I s'enorgulleixen de posar-se al pit, damunt el cor, un llaç amb l'or i la sang de la bandera catalana.

I ens diuen -i això no passa sols a Alcanyíç, sinó a tots els pobles ocupats per les nostres centúries- que no ens n'anem, que no els deixem. I és que es senten protegits i emparats amb la nostra presència.

... Van passant dones -dones velles d'anys o de penes-, infants que encara saben riure malgrat que damunt les seves testes innocents aletegi l'ocellot sinistre de la tragèdia. A les seves llars no tenen abrigalls per a combatre el fred, no tenen pa. A pesar de tot encara tenen prou generositat, prou esperit de sacrifici, per a acollir aquests malaurats infants de Madrid que tal vegada a hores d'ara no tenen altra llar que la forastera.

Els companys de Comissaria, Jaume Torres, Narcís Lloberes, sobretot, treballen com uns desesperats: atenen aquests infants, aquestes velles emplen els vals, els segellen ...

I aquestes dones, aquests infants que encara han tingut prou coratge per a posar-se al costat dels fills dels que a Madrid lluiten heroicament marxen a la casa on la delegació d'«Ajut Català» reparteix les robes que les dones i els infants de Catalunya envien als seus germans d'Aragó.

Alcanyíç, desembre.

Nadal en temps de guerra

La Humanitat, 24 desembre 1936

La gent, altres anys, celebrava la nit del 24 de desembre, data, segons sembla, del naixement de Jesús, fill d'un home vell i una dona jove en una establia de Betlem. Com en aquestes muntanyes d'Aragó, on lluïtem per la llibertat i la dignitat d'un poble, hi havia neu a Betlem. L'infant que havia d'enriquir tanta gent inútil i gandula, naixia en la més gran pobresa. Conta la llegenda que aquella nit el cel era ple d'estrelles com mai i ple de cançons i músiques; s'oïen unes veus meravelloses que prometien «... i pau en la terra als homes de bona voluntat».

Segueixen contant que Jesús, ja home, fou amic dels pobres, dels humils, dels tristos, dels humiliats i ofesos, dels maleïts de la terra. I predicà la pau i l'amor i condemnà la guerra i l'explotació de l'home per l'home.

Com que la vida, però, té paradoxes cruels, aquestes doctrines serviren per a bastir un dels negocis més lucratius i més innobles: l'Església Catòlica Apostòlica Romana, que ha desvirtuat totes les doctrines del Crist, que les ha mistificades, que les ha envilides i les ha llançades al fang. L'Església ha caigut perquè la negra sotana del capellà havia eclipsat la blanca túnica de Jesús. Si els miracles fossin possibles i Jesús, cas d'haver existit, ressuscitava, tornaria a treure els mercaders del temple: i aquesta vegada els mercaders serien els capellans. El poble, però, amb un bon sentit i una lucidesa admirables, s'ha avançat a aquest gest i ha assaltat els temples que havien esdevingut barricades d'incomprensió, d'odi. «... i pau en la terra als homes de bona voluntat», però des de les esglésies una clerecia deshonrada per una política massa temporal i uns militars sense dignitat i més populars en bordells i tavernes que al camp de batalla, metrallaven els «homes de bona voluntat».

L'Església Catòlica Apostòlica i Romana, enemiga de la civilització i de la humanitat, ha posat escapularis als moros i ha beneït les armes que destruïen les llars humils dels «homes de bona voluntat» i assassinaven dones i criatures.

Abans la gent, amb més o menys religiositat, celebrava el naixement de Jesús: amb música de simbombes, guitarres, acordions, aldufes; amb cançons; anant a missa del gall (1);

guarnint el paisatge ingenu del «Pessebre» amb muntanyes de suro, rius de vidre, cases de cartó, molsa, bruc arboç, homes i dones i bèsties de fang...

I sobretot, el celebraven menjant, cosa que també resulta un xic còmica tractant-se d'un deu nascut en la misèria i per a lloar la misèria. Els pollastres, els faisans, els capons, les poulardes de la Brèsse, els torrons, les neules, els xampanyans, feien oblidar molt fàcilment que hi ha qui no té ni pa ni casa, ni deu.

Aquest any la nit de Nadal tindrà unes altres característiques. Als pobles ocupats pels facciosos deuran celebrar la missa del gall... , però sense gall, perquè la misèria és més gran cada dia. Als poblats que ocupem nosaltres no estem per misses.

Seran molts els que recordaran que avui és la nit de Nadal. I en veure's vestits d'una manera que no és la corrent, en veure's amb una arma a la mà, recordaran altres anys de pau i placidesa passats en la llar familiar.

Avui estem en guerra, i els facciosos, si poguessin vèncer-nos - que no poden ni podran - també atacarien aquesta nit, malgrat considerar-la santa.

Amb un xic d'imaginació podem convertir en un «pessebre» el paisatge que contemplem. Es cert que hi manquen les figures de fang que abans vàiem als «pessebres», entre elles l'home com c... , que avui, vestit de general i amb una ampolla sempre al costat és a Sevilla i parla per ràdio.

Prescindint de les figures, el paisatge que contemplem té tota la gràcia deliciosament ingènua d'un «pessebre»: hi ha uns cims encaputxats de neu; un carrer de cases amb les teulades enfarinades de de neu; un cel molt blau grumollat d'estrelles que tremolen de fred. A l'interior d'alguna casa del poble potser s'han reunit entorn de la llar uns veïns i uns milicians que canten i riuen. A les entrades del poble, altres milicians. A les avançades, arma al braç, esperit alerta, els sentinelles.

Si algun d'ells, influït per l'encís llegendari de la nit de Nadal, cregués veure Jesús, ja home, el veuria amb una estrella roja damunt el pit i venint a lluitar al costat nostre

contra els poderosos, contra els explotadors, contra els botxins.

Alcanyíç - Desembre.

Ara ja no queden misses, i els galls, gràcies als comerciants lladres, estan pels núvols.

L'aportació de Catalunya

La Humanitat, 27 desembre 1936

Són les sis de la tarda, d'una tarda de pluja. Com que aquesta pluja, segons diuen, és neu a muntanya, el fred apreta de debò. A la sala gran de la Comissaria de Premsa, l'estufa crema nit i dia. L'amic Velilla, tan actiu i dinàmic sempre, avui està arrupit i torçat en un silló: a causa de la pluja ha relliscat i diu que, al carrer de Galan, ha donat tants giravolts que semblava empeltat de baldufa. Fa set dies que plou i a pesar d'aquest excés d'aigua ens hem de rentar amb colònia o amb esperit de vi, perquè els lavabos no funcionen i tan sols raja una font en tot Alcanyíç.

No ho dic per a fer mèrits ni perquè em prengueu per un heroi, però deixar el refugi de la Comissaria amb una nit així és un veritable sacrifici. Llastimosament, Canturri i el capità Monclús - no sé si és tinent o és capità, però en el dubte i per l'afecte que mereix, el deixo en capità - m'esperen al «Cine Roc».

Al «Cine Roc» no és que hi hagi sessió de cinema; no és que hi anem a veure les cames de Marlene Dietrich, el rostre sensual de Kay Francis, o els cops de puny formidables de Tim Mc. Coy. Hi anem a parlar a dos-cents cinquanta milicians que han arribat aquest matí de diferents indrets de Catalunya per a incorporar-se a la nostra columna.

Aquest cas és freqüent, cada dia més freqüent, car de tots els indrets de Catalunya ens arriben importants contingents de voluntaris. I en aquestes terres aragoneses, en aquestes terres germanes, passa el mateix: cada dia, es presenten a la Caserna General joves que s'enrolen per a lluitar contra el feixisme sota la bandera catalana.

El saló del cinema era gairebé ple. Hem pujat al prosceni, Monclús, Canturri, Font i jo. Monclús, Canturri i jo hem adreçat unes paraules de salutació als nous companys. Després Font ha anat cridant els milicians, un per un, a fi d'enquadrar-los en les noves centúries. I al mateix temps que els crida pel nom, indica el poble. I en indicar, amb veu potent i forta, els pobles d'on arriben aquest minyons, sembla com si tot Catalunya respongui:

-Present!

I brollen els noms, en aquest poble d'Aragó, dels pobles

de Catalunya: Sabadell, Gironella, Sallent, Terrassa, Sarreal, Olesa de Montserrat...

Jo escolto aquests noms, que per a mi tenen una gran força evocadora, amb una emoció profunda. Es la veu de la terra, la veu del passat, d'un passat immediat que em sembla, ja, molt llunyà. Es el record dels dies que maldàvem perquè no poguéssim produir-se la tragèdia d'aquesta guerra incivil, que alguns prevèiem. La nostra veu, però, sonava en el desert i la República seguia essent una festa major que hauria fet riure sinó hagués fet plorar. Més d'una vegada, aquells dies, m'havien dit els que es creuen polítics, per què en fan, que jo era massa revolucionari. Malauradament, les circumstàncies m'han demostrat que ells ho eren massa poc.

I és el record lluminós dels dies que jo era hoste d'aquests pobles el nom del qual brolla ara en aquesta terra germana, quan hi anava a donar una conferència, quan hi anava a inaugurar una biblioteca, quan hi anava a inaugurar una escola.

Abans jo anava vers aquests amics a fer, amb tota la bona voluntat possible, una obra de civilització. Ara són ells els que vénen a mi per a defensar la civilització amenaçada pels bàrbars. I vénen avui, passat l'entusiasme dels primers dies, de les primeres victòries, massa ràpides - i que, per massa ràpides, hem pagat massa cares - quan hom ja sap per experiència que la guerra no és una facècia. Quan hom ja sap que la guerra és una cosa dura i terrible.

Alguns d'ells podien emboscar-se a la reraguarda com s'hi han emboscat tants d'altres que tan sols serveixen de destorb. Han preferit, però, venir a lluitar al front, venir a complir el seu deure al front que és on són necessàries les indumentàries militars i les armes.

Es ara quan cal un coratge admirable per a enrolar-se: ara, quan els nostres germans cauen ferits o morts pel plom de les bales enemigues. Els que iniciaren l'ofensiva contra la revolta criminal dels militars sense honor mereixen, ja no cal dir-ho, tot el nostre afecte, i tot el nostre respecte, car al seu gest d'ahir no podrien respondre aquests joves amb el seu gest d'avui.

I segueixo oint la veu que crida: -Gironella, Sarreal, Olesa de Montserrat, Sabadell ...

Es Catalunya, és el millor de Catalunya - la seva joventut - que sense distinció d'ideologies es presenta a la lluita i es disposa a triomfar.

Alcanyíç - Desembre.

La mort heroica del capità Molino. Va saber viure i va saber morir...

La Humanitat, 31 desembre 1936

Has caigut com tots esperàvem, heroicament, dignament.

Tots sabíem, tots pressentíem que tu, company Molino, no acabaries la guerra: eres massa valent, massa coratjós, no veies el perill i si el veies el desafiaves cara a cara.

Jo voldria que en aquestes darreres paraules de comiat no hi nagués fredor, no hi hagués gairebé literatura. Jo voldria que aquestes paraules de comiat, company Molino, cremessin com llengües de foc, com les bales que es clavaren al teu jove pit d'heroi.

Havíem conviscut moltes hores junts: hores de platxeri, d'inquietud, de combat. I sempre hi havia en tu la mateixa fe, el mateix entusiasme, la mateixa seguretat en el triomf.

Somreies com els infants i t'indignaves com els infants. En el fons, -i aquest és el teu millor elogi- no eres res més que un gran infant.

Els soldats t'estimaven tots, et consultaven, t'exposaven llurs malsdecaps, llurs inquietuds. I d'aquesta estimació en neixia un gran respecte. La confiança no esdevenia, com en altres homes, grolleria. I sense estimació no hi ha respecte veritable.

No eres el capità dels teus milicians: eres el seu germà. I quan els duies a l'atac eres dels primers a avançar. I en avançar no pensaves que els duies a la mort: pensaves que els duies a la victòria.

Has caigut com tots sabíem que cauries.

Te n'has anat del costat nostre per a no tornar mai més. Però els teus companys et sentirem sempre prop nostre. La teva carn ha caigut trossejada per les bales faccioses, però de tu ens restarà sempre el teu record. I pel teu record reviuràs en nosaltres. Sempre en tots els que hem lluitat al teu costat hi haurà qui recordarà amb emoció profunda: aquell gran soldat, aquell gran minyó que es digué Alfred Molino! ...

Has caigut la nit de Nadal, quan segons la bella llegenda, neixia aquell Jesús que havia de dir: No mataràs!

Has caigut la nit de Nadal, que té perfum de cançó i de puresa. I t'han trossejat les bales dels que assassinen dones i vells i infants en nom d'aquell Jesús inefable del «No ma-

taràs», d'aquell Jesús que avui lluitaria al nostre costat contra els botxins del poble i lluiria al pit, damunt el cor, una estrella roja.

Deixes una esposa, uns fills; deixes segurament uns pares. La teva llar i la dels teus pares s'ha vestit de dol perquè ha trucat la mà glaçada de la mort. No obstant, han d'estar orgullosos de tu, perquè un dia podran dir el que no pot dir tothom.

-Va saber viure amb bondat i amb honradesa. Va saber morir amb coratge i per la causa de la llibertat, de la dignitat i la justícia.

T'havia vist a taula, al carrer, al camp de batalla. Havia oït la teva veu, el teu accent sincer i patern, que ha emmudit per a sempre.

Avui t'he vist amb els ulls closos, amb la faç pàl·lida, embolcallat en l'or i la sang de la bandera de Catalunya.

Has mort jove, com els predilectes dels déus.

I en aquesta hora de la mort, en separa-me de tu, m'inclino damunt teu, i, amb el cor de genoll, et dic:

No t'oblidarem, germà Molino!

Algunes dones que ploraven la mort d'un milicià

La Humanitat, 9 gener 1937

Us he vist a la porta de l'hospital -d'aquesta bella església de les afores d'Alcanyíç, d'un tan bell estil plateresc, convertida en hospital - en les primeres hores d'una plujosa tarda d'hivern.

A l'hospital havia mort un milicià de la nostra columna, un jove català que, sense la guerra, hauria treballat -l'home neix per a treballar i no per a lluitar amb una arma homicida a les mans- hauria creat una llar, hauria tingut fills per a enjoiar la llar.

Aquest milicià, ferit en l'atac a un poblat enemic -enemic perquè l'ocupaven els facciosos- havia estat traslladat a l'Hospital de Sang d'Alcanyíç. Aquest milicià ha mort la nit passada -les ferides eren mortals de necessitat- lluny de la família, lluny de la terra catalana. Com tants d'altres joves, ho havia deixat tot: la ciutat nadiua, el treball, els pares, l'enamorada, els amics, per a enrolar-se a la Quarta Columna i venir a lluitar contra l'aiguabarreig de «falangistas», requetès, capellans, militars de taverna i de bordell, moros, italians i alemanys que es diu «ejército nacionalista».

I avui, sota aquest cel que també s'ha vestit de dol, sota aquesta pluja que plora, acompanyarem al cementiri les despulles d'aquest germà que retorna a la terra.

Vosaltres, dones d'Alcanyíç, estàveu a la porta d'aquest temple esdevingut hospital. Dues de vosaltres éreu ja velles i teníeu el rostre marcit i solcat d'arrugues profundes: arrugues d'anys, de treballs feixucs, de penes, d'amargors. Les altres tres éreu molt joves, -una tot just havia passat la llinda de la infantesa- i teníeu una faç fresca de fruita o de flor, uns ulls que s'obrien resplendents a la vida i tan sols veien, al seu voltant, la tragèdia, la violència, l'odi més ferotge, la mort.

Vosaltres, les velles, anàveu vestides de negre i la roba, damunt el cos marcit, tenia uns rígids plecs d'estàtua. Vosaltres, les joves, vestíeu robes de colors que la tristesa del dia i del moment feien semblar negres.

A la porta del temple, on segurament, en lloc de la pau s'havia predicat la guerra, on en lloc de l'amor s'havia predicat l'odi, éreu com unes doloroses.

I la vostra presència subratllava, accentuant-la, la dramacitat del moment.

Teníeu una faç pàl·lida, amb una pal·lidesa de vori, concreta per l'angoixa. Teníeu els ulls plens de llàgrimes - no les ocultàveu, perquè el vostre dolor era tan gran que us impedia aquest gest lleu i maquinal de dur-vos el mocador als ulls - i el pit ple de sanglots.

I damunt el pit, creuades, imploradores, les mans: les mans que, en les velles eren seques i ratllades per venes grosses de sang espessa, i que en les jovenetes tenien finor de flor.

Amb el vostre gest i el vostre rostre fèieu pensar en les meravelloses talles del meravellós Julio Antonio.

No éreu la mare ni les germanes del mort, no us lligava a ell cap lligam de la sang, -el pare i la mare veritables han arribat aquest matí i, atuits pel dolor immens d'haver perdut el fill, de no veure'l mai més, de no oir mai més la seva veu, de no sentir-lo viure mai més al seu costat, s'han immobilitzat en un recó i tot el que contemplen els fa l'efecte d'un pesombre espantós -i el ploràveu amb el plor entranyable que sols coneixeu les mares.

Aquest milicià, aquest soldat de Catalunya, aquest jove antifeixista, aquest Cavaller de la Llibertat, havia viscut un breu temps a casa vostra, dones bones d'Alcanyíç, filles del poble trepitjat i escarnit que sofreix fam i set de justícia.

Aquest fet senzillíssim, aquest fet tan nimi, d'haver tingut allotjat a casa vostra un milicià català, ha fet que el conegués i l'estiméssiu cosa no tan simple com sembla a primera vista, car hi ha éssers que conviuen anys i anys essent desconeguts els uns dels altres - i en ell coneixíeu i estimàveu Catalunya, la terra lliure i germana, i perquè en cada català que ha empunyat les armes hi ha Catalunya!

L'heu sentit parlar, l'heu sentit cantar, l'heu sentit riure; l'heu vist franc i cordial, comprensiu i lleial, i l'heu estimat.

L'heu vist sol, lluny dels seus afectes, i li heu creat, generoses dones d'Alcanyíç, un afecte nou.

Heu endevinat que enyorava la terra nadiua, la dolça Catalunya de la cançó que té accents de melangia i salabor de

llàgrimes, i li heu ensenyat a estimar aquesta terra aragonesa, no per a fer-li oblidar l'altra, sinó perquè l'enyorança s'atenués i no el fes sofrir.

L'heu estimat com un fill, i, en realitat, encara que tinguéis a Catalunya la mare veritable - la que l'havia infantat amb dolor, la que l'havia bressolat de menut, la que l'havia aconsellat i guiat de jove, la que l'havia vist partir a la guerra amb els ulls negats de llàgrimes -, també éreu mares d'ell, sinó per la carn, en l'esperit, car sou les mares de tots els que lluiten per la llibertat i la dignitat dels pobles d'Ibèria.

L'heu estimat en vida - a pesar que fou breu el seu pas per la vostra llar - i ara el ploreu mort.

L'heu vist riure, l'heu sentit cantar, i ara heu vingut a veure'l mort, lívid, en el taüt cobert per la bandera catalana que en el dia gris és com un raig de sol.

Per la vida i per la mort d'aquest soldat de Catalunya heu tornat a ésser mares les que ja ho éreu, i heu estat mares les que encara teniu les entranyes verges, nobles, dignes, admirables dones d'Alcanyíç que ploreu el traspàs d'aquest germà nostre!

Alcanyíç, desembre.

Un bell gest

La Humanitat, 22 gener 1937

Alcanyiç, tremolós de fred, d'un fred cada dia més viu, més intens, s'ha embolicat amb una ampla bufanda de boira. Capvespreja i els fanals, amb la boira, semblen contemplats a través d'un vel de llàgrimes.

Hi ha uns dies de calma: aquells dies de calma que tant indignen i fan cridar -què passa al front d'Aragó?- als de la reraguarda ... que, llastimosament, valdria més que no criessin tant.

No hi ha, avui, doncs, cap acció de guerra a contar; no hi ha a contar cap gesta heroica dels milicians de la IV Columna; no hi ha cap batalla a contar, cap batalla d'aquelles que tant plauen als que batallen des de la taula del cafè. Què hi farem! A mi em plauria poder satisfer l'afany bèl·lic dels herois que tan aferrissadament lluiten i, amb un vermut al davant, ajuden els milicians del front. Però, de moment, no m'és possible i tan sols puc demanar-los un xic -tan sols un xic - de paciència, car tot vindrà.

Sortosament, a la reraguarda no tot són vermuts, no tot és festa major i mascarada bèl·lica. A la reraguarda també hi ha gent honorable, gent digna, que té els ulls fits i fit el pensament en els germans que empunyen l'arma en defensa de la llibertat i la justícia.

Veieu, si no, les dues cartes que transcriu, despuntant-les dels immerescuts elogis que l'acompanyen:

«Apreciat company: Havent llegit, com cada dia, la vostra crònica, em commogué el veure que en aquests moments tràgics per a la nostra terra, aquest bon mestre d'Utrillas no oblida els seus alumnes, i desitjant fer per ells alguna cosa, en nom de Catalunya, he trucat a totes les portes de companys i amics i tots han respost a la meua crida. Com veureu, junt amb aquesta carta va el paquet de tot el material que s'ha pogut comprar, desitjant que sigui del gust del mestre i dels alumnes. A continuació esmento els que han contribuït, en nom de Catalunya, a aquesta obra de cultura dels homes de demà.»

M'envien setanta-dues pessetes de material escolar i, «per Catalunya i per la llibertat» signa la carta, datada a Barcelona, Maria Vilella. Els que han acudit a la generosa crida, són

-permeteu-me que estampí aci els seus noms-, Dolors Esteve, Josep Vendrell, F. Mercadé, Isidor M. Martín, Ferran, A. Redondo, R. Casanovas, Lluís, J. Serra, Roser Rebollo, Palmira Herrero, E. Vinyet, Lluís Pal, J. Martínez, A. Santiago, Júlia Teixidó, Silvia Lairo, Família Teixidó, Carme Baldumà, Maria Sol, Francesca Sàenz, Família Martínez.

Després d'això, que mai més no ens vinguin a parlar de separatisme.

L'altra carta, datada a Manresa, diu així:

«Llegint les ... cròniques de guerra de la IV Columna, que publiquen tot sovint a LA HUMANITAT, m'he assabentat de la situació escolar d'aquest poble d'Utrillas, que amb tanta valentia sabé resistir la feixistada criminal, posant en pràctica aquella frase de «No passaran».

»Vaig mostrar la vostra crònica a un grup de bones amigues i totes vàrem tenir la mateixa pensada, és a dir: trametre un modest present a aquests infants fills dels heroics minaires d'Utrillas, per tal que puguin reprendre llus tasques escolars.

Per al bon nom de Catalunya, amic Capdevila, trament aquest petit obsequi pensant que seran moltes les dones que hauran pensat el mateix i hauran pogut fer més que nosaltres, tenint en compte que si els nostres volguts milicians combaten eficaçment el feixisme, també combat aquesta malura afrosa qui malda per a posar la cultura a l'abast dels infants ... El nen Pere Cases, de la Granja de Calder, us prega que saludeu els infants d'Utrillas en nom seu i de tots els infants de Manresa. Perdoneu si molestem la vostra atenció amb aquesta petitesa. Visqueu molts anys per a bé de Catalunya i de la República.»

I signen: Maria Casajoana i un grup d'amigues.

Maria Casajoana i les seves amigues, tan dignes d'estima, tan dignes d'elogi, qualifiquen de petitesa aquest gest seu tan noble, tan bell, tan generós. Si a la reraguarda abundés aquesta mena de «petitesa» d'altra manera anirien les coses.

Això, però, no és tot: amb la carta de Maria Casajoana venia una caps a i dintre de la caps a unes espigues lligades

amb una llaçada catalana. I uns mots: « ... aquestes espigues daurades, collides el mateix dia que el nostre President entrava al Penal de Santa Maria ...»

Alcanyíç. Gener.

Els tres germans

La Humanitat, 28 gener 1937

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Balada dels tres germans*)

Sembla el títol d'una rondalla, veritat? D'una rondalla de Grimm, de Perrault o del meravellós Andersen; d'una d'aquelles rondalles que, contades a la vora del foc, aquestes nits d'hivern, serveixen perquè els infants entrevegin un món de somni i els grans recordin uns dies llunyans que no tornaran mai més.

Això, el que vull contar-vos, no és, però, una rondalla: és un moment de la guerra, un petit fet, un petit episodi. La guerra, però, no sempre és la gran batalla espectacular i espantosa. La guerra és, moltes vegades, el petit fet, l'episodi minúscul en el qual el cronista ha sabut trobar la càlida alenada d'una autèntica emoció.

Això, el que vull contar-vos, no és, de sensibilitat escassa. No obstant, la guerra és, moltes vegades, aquesta cosa sense importància, aquest detall íntim, aquest caire inèdit.

Jo voldria ésser un gran poeta per a donar a aquesta crònica un aire i un perfum de cançó heroica. Jo voldria ésser un gran poeta per a escriure aquesta crònica com si fos una balada. No sóc, però, més que un pobre corresponsal de guerra que ha d'escriure les seves notes cuita corrents, amb presses, amb incomoditats, durant un combat, damunt una caixa convertida en taula. I voldria començar aquesta crònica com comencen les antigues cançons de gesta o les rondalles per a infants, que són eternes: Una vegada...

Aquests eren tres germans -inconscientment, com en una rondalla, com en una cançó, empro el temps passat, malgrat tenir un present, un avui... i malgrat, sobretot, desitjar que tinguin un futur- que es deien Joan, Llorenç i Joaquim.

Havien anat a Caldes de Montbui i se'n sentien plenament satisfets, car aquesta és una vila que ha sabut sempre, en tots els ordres de la vida, complir el seu deure. Es deien calderins amb tant goig, amb tan noble orgull, com els antics romans es deien ciutadans del món.

Aquests tres germans no tenien pare, i, així, la mare, sola, mancada de la companyia de l'espòs, semblava més mare que les altres.

Un dels germans, Joan, seguint la llei de la vida, havia

constituït una família, havia creat una altra llar.

Un altre, Joaquim, s'havia desplaçat a Barcelona, on -alguna vegada- és més fàcil trobar feina.

Al costat de la mare sols hi restava el menut, Llorenç -joventut riolera de branca florida-, que treballava per ajudar-la i endolcir-li els anys de vellesa.

Aquests tres germans, com tots els altres germans de la terra, havien nascut per a saber anar a l'escola, per a saber treballar, per a saber estimar, per a saber viure com viuen els homes dignes.

L'home no neix per a empunyar les armes, el seu «telos» no és aquest precisament. L'home neix i està dotat de mans perquè tingui tracte amb els llibres i amb les eines de treball. I sobretot perquè tingui el gest noble i bell de donar i no el vil de prendre.

...Però, un bon dia (1), els enemics de la República es decidiren a fer el que no s'havien decidit, per feblesa i per manca de visió política, a fer de republicans: posar les coses al seu lloc, situar-les, aclarir-les. I esclatà la guerra: la guerra desencadenada per la gent d'ordre, de Pàtria i Família, d'Església i de Déu Totpoderós, de pau, pau i pau, de Tranquil·litat i bons aliments de Sentit Reverencial del dinar; la guerra que ha convertit l'altar en barricada; la guerra que ha ajuntat el clergue trabucaire, el militar tavernari, el professional de la política, l'aristòcrata d'ascendència tèrbola -aquella duquessa immortalitzada per Goya!- i el contrabandista enriquit amb fang i amb sang; la guerra, que d'un grotesc aiguabarreig de moros, italians, alemanys i aventurers del Terç, detritus de cada nació, en diu «Ejército Nacional»; la guerra, que posa escapularis als moros i es llança contra l'Espanya clerical i fanàtica; la guerra, que ha devastat els camps i les ciutats, que ha destruït escoles, museus, hospitals i biblioteques; que ha assassinat dones, infants, vells.

A la reraguarda -sempre aquest pesombre de la reraguarda!- han quedat molts emboscats; han estat molts els que s'han dedicat a jugar a la Revolució; han estat molts els que, amb actes de pillatge i de banditatge, s'han dedicat a des-

honorar-la; han estat molts els que, amb actes de bandidatge i de pillatge s'han posat al mateix nivell dels feixistes.

Han estat molts també -val a dir-ho- els que de bona fe, amb una absoluta bona fe, han anat a la guerra amb el mateix esperit, amb la mateixa mentalitat, que anaven a cridar a les manifestacions «Mori Cambó» i se'n tornaven a casa creient que ja havien acomplert, és a dir: han anat a la guerra amb un esperit eixorc i raquític, amb un desconeixement absolut del moment que vivim. I n'hi ha hagut -és dolorós, terriblement dolorós confessar-ho, però cal confessar-ho perquè la veritat ha de surar per damunt de tot- que han anat a la guerra amb un esperit mercenari i per als quals la guerra venia a resoldre el problema de la manca de treball.

Però han estat molts els que, com aquests tres germans, han deixat llar, família, jornal, i, empesos per un ideal superior de justícia, i amb un coratge exemplar, han empunyat les armes contra els bàrbars.

La seva actuació, el seu gest, ens compensen a bastament de totes les amargors sofertes.

Aquests eren tres germans...

Un d'ells, el més jove, va anar a Mallorca -a lluitar, naturalment! - i ara el tenim amb nosaltres.

El mitjà és al front de Madrid, la ciutat heroica.

I el més gran vingué a aquest front d'Aragó. Malalt, però -el clima d'ací és una cosa terrible-, una operació de ronyò, feta anteriorment, l'obligà a retirar-se. Vingué novament -l'aspecte llastimós de la reraguarda el posava frenètic- i novament ha hagut d'ésser evacuat. Jo l'he vist sofrir intensament, amb la ferida oberta, amb el rostre contret pel dolor, i aguantar el dolor amb una fermesa admirable.

-Ara -m'ha dit- no tinc altra preocupació que guarir-me, guarir-me com més aviat millor: la qüestió és poder tornar!

Ací l'esperen el sofriment, la incomoditat, la inclemència del temps, les asprors de la lluita... però «la qüestió és poder tornar!»

No conec personalment la mare d'aquests minyons; no sé si és molt vella o bé no ho és; no sé si els anys i les penes l'han corbat, o bé si pertany a aquesta mena de dones a les

quals la vellesa dóna una aurèola de bella serenor.

Sé, però, que ha d'estar orgullosa d'aquests tres fills tan valents, d'aquests tres germans tan abnegats, d'aquests tres lluitadors tan dignes.

A la curta o a la llarga, i malgrat la sang vessada, haurà resultat un bon dia. A la curta o a la llarga els haurem d'agrair que s'hagin revoltat.

Diàleg de l'estilogràfica i la pistola

La Humanitat, 29 gener 1937

(publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Diàleg de la pistola i l'estilogràfica* i en versió castellana a *Mi Revista* l'1 d'octubre de 1937 amb el títol *Diálogo singular de la estilográfica y la pistola*)

Damunt aquesta taula de la cambra on dormo, a Alcanyíç, hi ha, regularment, una capsa de tabac, una pipa i, de vegades, més d'una; les quartilles d'un llibre de guerra -ja veieu, bona amiga granollerina, que segueixo les vostres indicacions - que escric per a dir les veritats, amargues i punyents, que no poden dir-se des del diari; un exemplar antic dels «Diàlegs» de Joan Lluís Vives, un exemplar de «La conquesta de les mars», de Van Loon, que m'ha tramès Lluís Miracle; un número de «La Litterature Internationale»; un encenedor que s'encén alguna vegada; un petit flascó de tinta; uns exemplars de «Quaderns Literaris», publicació catalana cada dia més digna d'elogi.

Generalment, a més d'això -cal dir que els llibres no són sempre els mateixos- hi deixo, cada nit, després de fer-la treballar un parell o més d'hores, l'estilogràfica. Avui, de retorn de les avançades, hi he deixat, també, la pistola.

I heus ací que -no sé si feia moltes o poques hores que dormia- m'ha desvetllat la remor d'una conversa en la meua cambra de dormir: eren la pistola i l'estilogràfica, que dialogaven.

L'estilogràfica, contemplant la pistola amb un cert recel: Ens han deixat juntes.

La pistola, esguardant l'estilogràfica amb una indubtable estranyesa: Així ho veig.

L'estilogràfica: ¿També pertanys a aquest home que ara dorm i que, durant el dia, porta un vidre en l'ull esquerre?

La pistola: També.

L'estilogràfica, amb orgull: a mi, però, fa més temps que em té.

La pistola: Jo fa poc que he entrat al seu servei.

L'estilogràfica: I per què serveixes? Què fas?

La pistola: Matar. I tu?

L'estilogràfica, que no vol quedar enrera: A vegades tamé. Mato les reputacions.

La pistola, amb menyspreu: Bah! Jo mato el cos, la carn, el crit, la mirada. Ço que veritablement té importància és el món físic. El món moral no val la pena.

L'estilogràfica, que no sap que dir: I a tu com et nomenen?

La pistola: Pistola, en general. Però tenim molts noms propis: Browning, Star, Parabellum, F. N., Astra, Llama, etc. I tu què ets?

L'estilogràfica: Una ploma.

La pistola: Per què serveixes? Quina utilitat tens?

L'estilogràfica: Escric. Faig articles de diari, obres de teatre, llibres. Sóc el vehicle del qual es serveix l'home per a expressar les seves idees i els seus sentiments.

La pistola, cada vegada amb més menyspreu: La veritat, no veig quin paper pots fer-hi tu en la guerra.

L'estilogràfica, ferida en el seu amor propi: Un paper tan important com el teu o més. Explicar els sofriments i l'heroïcitat dels homes del front als homes de la reraguarda per a fer-los sentir la gran responsabilitat de la guerra. I ensenyar als uns i als altres que no han de defallir, que han de deixar de banda baixes apetències d'ordre material, baixes vanitats grotesques.

La pistola: Em sembla que tu i jo no ens entendrem.

L'estilogràfica: Doncs és precís que ens entenguem. Es forçosa, en aquests moments, la col·laboració de les armes i les lletres.

La pistola: En aquests moments, quan la guerra estremeix la nació, únicament tenim veu i vot les armes.

L'estilogràfica, que és una mica pedant: Els volums de l'Enciclopèdia col·laboraren molt eficaçment en la Revolució francesa.

La pistola: No sé de què em parles.

L'estilogràfica: Vull dir-te que els bàrbars odien la intel·ligència i que, per tant, les revolucions no les fan els bàrbars: les fa la intel·ligència. Tu pots estar a mans de qualsevol bàrbar. A mi només pot utilitzar-me l'home intel·ligent. En temps de Martínez Anido, tu estaves a mans d'assassins a sou de la burgesia.

La pistola, un xic avergonyida: Però ara m'he redimit, i estic a mans del teu amo.

L'estilogràfica: Però el meu amo, quan ha entrat a la presó o ha anat a l'exili, ha estat per haver-me utilitzat a mi i no a tu.

La pistola: Perquè no és un home d'armes.

L'estilogràfica: No; és un home de ploma; és un home meu, com jo sóc seva. I em sento orgullosa d'haver defensat sempre el feble, l'oprimit, l'esclavitzat, el caigut, el tiranitzat.

La pistola: Bé, no t'ho prenguis així, no t'excitis, que, al cap i a la fi, no t'he volgut ofendre.

L'estilogràfica: Ni jo a tu. Però és que nosaltres, les plomes, tenim moments d'irritabilitat.

La pistola: Les pistoles també els tenim. Altrament, deixem córrer totes aquestes qüestions i, ja que el destí ens ha ajuntat, procurem ésser bones amigues. Tu, ¿com el serviràs en la guerra a aquest home que ara dorm?

L'estilogràfica: Com sempre: posant-me al servei de la veritat i de la justícia. I tu?

La pistola: Jo? Defensant-lo amb les meves bales i si veia que havia de caure presoner dels feixistes, ofrenant-li a ell la darrera bala.

Utrillas, gener.

El bressol buit

La Humanitat, 3 febrer 1937

He arribat a aquest poble -el nom del qual no puc esmentar per una elemental discreció- a la poca estona d'haverlo canonejat l'artilleria facciosa. Es l'hora del morir del dia i el paisatge, en aquestes rases dels Monegros, té una severitat magnífica, impressionant. El cel és molt blau, d'un blau profund, en el qual aviat s'encendran les estrelles. En aquest cel, a ponent, a l'horitzó, com si neixés de la terra, hi ha un núvol informe i gris, inflat, tumefacte, traspasat per les últimes flames daurades del sol, talment com una muntanya, com una protuberància de la terra. Les vores d'aquest núvol el sol les pinta, les perfila d'or: un or líquid de conyac vell. I a terra, en les cases i en l'església que ara enlaira al cel el seu campanar mut i orb sense les campanes: campanes odioses que cantaren la guerra i ara faran la guerra convertides en armes i en bales.

El poble és un clam d'angúnia, de por, de pànic, d'horror, de desesperació. La gent, homes i dones, vells i joves -encara que de joves en resten ben pocs, car tots estan enrolats a les milícies o bé fugiren per a posar-se al servei dels feixistes que ara canonegen les llars dels seus pares-, emplena els carrers i la plaça del poble. Les dones ploren i criden com Eumènides, amb les cabelleres despentinades, les veus esquinçades i els ulls encesos. Els homes enlairen el puny clos vers on hi ha l'enemic.

Uns avions nostres han passat, fa poc, ratllant el cel immutable, en direcció al camp facciós. A poc, fins a nosaltres arriba la remor sorda de les bombes que la nostra aviació llança damunt les bateries enemigues.

Malgrat la desesperació del moment, malgrat pensar que el mal causat pel canoneig és irreparable, en oir l'explosió venjadora de les nostres bombes, en els ulls d'aquests míseros s'encén una espurna ràpida i fugissera de goig. A la poca estona, acomplida ja la seva missió, els avions de la República passen per damunt del poble, molt baixos, de retorn a la seva base.

Els obusos facciosos han fet víctimes, han fet destroces: hi ha dos morts, set o vuit ferits, tres cases enrunades...

Davant l'improvisat hospital de sang s'ha reunit gairebé

tot el poble: tothom comenta, tothom maleeix, tothom crida. A l'interior passen les infermeres amb grans palanganes d'aigua sangonosa, l'aire és espès, d'una olor forta, penetrant, de iodoform; passa un metge jove i ros com un melindro; s'oeix l'ai! tremant d'un algun ferit.

Jo he anat a veure les cases enrunades per les canonades feixistes. Alguna d'aquestes cases no està destruïda del tot.

He entrat en una que encara té algunes parets i més de la meitat de la teulada. Res més trist, res més tràgic, res més desolat, que l'espectacle que s'ofereix als meus ulls. He vist, durant aquesta guerra, com les metralladores segaven les vides dels nostres milicians. He vist els sofriments dels ferits al llit d'operacions, mentre el bisturí esquinçava la carn.

Un d'ells preguntava:

-Han reeixit els nostres esforços? Hem pres Fuenferrada?

I, en respondre-li el metge afirmativament, deia:

-Així ja puc morir!

He vist moltes escenes tristes, doloroses, tràgiques.

Res tan trist, però, tan dolorós, tan tràgic, com aquesta casa mig enrunada, les mudes parets de la qual tenen una eloqüència terrible.

Procurant no ensopegar en els munts de runa, entro a la casa, no massa segur que el que resta de teulada no em caiqui al damunt. La casa és molt humil, molt pobra. No hi ha un «hall» sumptuós; no hi ha cambra de bany; no hi ha biblioteca; no hi ha saló de música; no hi ha... No hi ha res gairebé: una entrada fosca amb una porta al fons que mena a l'estable, amb una petita escala a l'esquerra que s'enfila vers al dormitoris. A la dreta, una altra porta, minúscula, s'obre a la gola negra de la cuina: la llar, amb les cendres calentes encara; una taula, uns tinells amb plats i perols. He pujat l'escala amb penes i treballs, i he entrat a un alcova on hi havia un llit de matrimoni. El sostre està foradat per les canonades i deixa veure un ample retall de cel tot florit d'estrelles. Per terra hi ha teules i bigues destroçades. A l'un costat del llit, una cadira; a l'altre, un bressol.

He vist altres bressols que desvetllaven idees i sentiments de placidesa, d'inici, d'alba, de vida en flor. Aquest

que he vist en aquesta casa enrunada d'aquest poble d'Aragó tenia un aspecte terrible, espantós: estava buit i les robes eren tacades de sang.

Pels carrers morats de crepuscle corria una dona des-
pentinada, amb la faç lívida, la mirada al·lucinant. Apre-
tava damunt el pit un grapat de carn trossejada i sangono-
sa. Cridava:

-M'han mort el fill! M'han mort el fill!

Alcanyíç. Gener.

L'exemple dels vells

La Humanitat, 10 febrer 1937

L'altre dia, el company Joaquim Grau -un xicot del qual la guerra haurà fet un bon escriptor- dedicava una de les seves cròniques a Narcís Lloveres, un excel·lent amic i un excel·lent milicià bisbalenc. Narcís Lloveres -bonhomia, lleialtat, republicanisme cent per cent- ja no és un jove; ja és un vell. Amb els seus anys i el seu passat de vida intensa i turbulenta, Narcís Lloveres s'hauria pogut quedar a casa ... com han fet molts joves-vells, molts joves indignes de la seva joventut, molts joves que, restant a la reraguarda, deshonoren i envileixen la seva joventut.

Narcís Lloveres no ho ha fet així i s'ha enrolat i ha agafat el fusell perquè és un home veritable, un home de cap a peus, amb un esperit autènticament jove. I cal pensar que l'home viu per l'esperit i no pas per la matèria. Narcís Lloveres ha donat, en aquest front d'Aragó, proves d'una gran valentia. I ha donat, sobretot, exemple de dignitat. Si tots -en lloc de dedicar-se des de la reraguarda a fomentar dissensions i divergències i a satisfer odís i venjances personals i a envilir la Revolució amb actes d'arbitrarietat, de pillatge i de banditatge- haguessin fet el que ha fet ell, tal vegada ja hauríem guanyat la guerra.

L'exemple de Narcís Lloveres no és únic entre els catalans que lluiten al front d'Aragó. Jo que convisc amb ell -amb els que considero dianes de la convivència, amb els que com jo senten un ideal de llibertat i de justícia- puc donar-ne fe.

Avui, com a exemple, he assistit a una escena que m'ha colpit profundament. Avui he anat a l'Hospital de Sang a visitar uns amics, uns companys.

Pels amples corredors i les amples sales de l'Hospital blanquejaven les siluetes dels metges i les infermeres; una forta, una aspra olor de iodoform i de formol densificava i enraria l'atmosfera i la feia impossible als microbis. Per les galeries es veia algun convalescent procurant matar amb un llibre -ja no podia matar feixistes- la monotonia de les hores: entre ells, l'amic Xavier Prats, de Linyola, ferit ja dues vegades.

Un dels metges m'ha dit:

-Vina, que veuràs un cas veritablement emocionant.

I m'ha acompanyat fins a la vora d'un llit on jeia un militar ferit. Es un home ja d'anys, amb els cabells gairebé blancs, més blancs pel contrast que formen amb el rostre encès per la febre. Tenia uns ulls blaus com dos trossets de vidre de gasosa; tenia uns llavis ressecs, pels quals es passava, contínuament, la llengua resseca que difícilment podia separar de la glotis; tenia una barba de dies, talment com un rostoll blanc que li cobria la part inferior del rostre; tenia una mirada esgarriada per l'angúnia. No angúnia de morir: angúnia d'estar malalt, d'estar lligat a un llit d'hospital mentre els seus germans lluitaven.

A aquest home li han d'extreure una bala. Aquest home ha estat ferit ja dues vegades més. Aquest home, com si això fos poc, té arterioesclerosi.

El metge em diu:

-Crec que podem extreure-li la bala amb facilitat. Però és tan vell!

Després m'ha dit que en campanya, aquest home demana sempre, en lloc de permisos, que el duguin a les avançades. I compleix com deu, amb una valentia serena, amb una disciplina admirable. No es queixa, mai -ni per la manca de roba, ni pel menjar-, no s'insubordina mai, no protesta mai, no crea conflictes, té de la guerra una idea de sacrifici i d'abnegació.

Té, però, una por; una por única: que la seva naturalesa falli, que falli la seva sang massa espessa i el faci rodar a terra a l'hora del combat.

El metge m'ha deixat per tal d'atendre altres ferits i aquest vell -que en aquestes hores de lluita sent com ningú la terrible tragèdia d'ésser vell- m'ha dit:

-A mi no em fa por la ferida, sabeu? Les ferides rai! A la guerra ja sabem que més aviat donen bales que no pas trets. A mi em fa por que, un cop la bala extreta i ja guarit de la ferida, em trobin massa vell i em declarin baixa de la Divisió. I que consti que no ho dic pas pels diners, car jo, treballant, guanyo molt més. Altrament, jo no crec en un exèrcit de voluntaris que cobren deu pessetes. Si no ens ho

paguesin, també em quedaria, puix que el que m'interessa és quedar-me. Vós, que teniu influència, feu que no em treguin; feu que no em declarin baixa de la Divisió! Quina vergonya l'haver de deixar el fusell i tornar al poble a restar inactiu... Jo tinc fills, sabeu?, fills grans, casats i amb família, que no han pogut fer la guerra per això: perquè tenen família, però que s'averonyirien del seu pare si retornava. En canvi, jo tinc tots els avantatges: sóc vidu, sol. Jo sí que puc fer la guerra!...

M'ha esguardat als ulls, per a veure quin efecte em feien les seves paraules, i ha seguit dient:

-Es clar que ja tinc algun any... Però això, què hi fa? Jo em sento fort i compleixo amb gust el meu deure... Altrament, això dels anys, segons com, no té importància, no és qüestió de partida de naixement: és qüestió de coratge. Vós, que teniu influència, feu que no em treguin de la Divisió! Us ho agrairia tota la vida!

Quan he sortit de l'hospital, el record i les paraules del milicià m'obsessionaven i m'obsessionen encara. Crec que, en bona lògica, té raó, car els anys no compten: compta el coratge.

Si aquest vell sap tenir un fusell a la mà i utilitzar-lo en defensa de les llibertats d'un poble, val més que molts joves que, llastimosament, creuen que la guerra és una mena de festa major.

Alcanyiç. Febrer.

El pesombre de la reraguarda

La Humanitat, 18 febrer 1937

Anadon es un poblet abandonat que no pertany ni a nosaltres ni als feixistes. No obstant, nosaltres i ells hi fem freqüents incursions. A Anadon gairebé no hi queden veïns: els uns han fugit amb els feixistes; els altres se n'han vingut als nostres rengles i, malgrat el que de nosaltres els diuen els assassins de dones i criatures, avui estan convençuts que no ens dediquem al canibalisme, a l'antropofàgia. A Anadon tan sols hi queden uns quants vells que, com tots els de per ací dalt, semblen més vells que els d'altres pobles.

A Anadon hi anem, de tant en tant, nosaltres i els feixistes: a cercar gallines, ous, blat, oli. Hi ha, però, una petita diferència en la manera com els uns i els altres anem a cercar el que necessitem: els feixistes ho roben en nom de Déu; nosaltres ho paguem en nom del Poble.

A Vivel del Ríó he conegut un dels milicians que més vegades ha anat i vingut d'Anadon, que és podríem dir-ne sense caure en l'hipèrbole, el seu Colom, el seu descobridor. Es tracta d'un milicià empordanès, el nom del qual -molt digne de respecte, com el de tots els milicians que compleixen el seu deure- no fa el cas. Aquest milicià, encara que jove d'esperit -si no ho fos no estaria ací- ja no és un home jove d'anys. Però té un coratge, una fermesa, una valentia que molts joves voldrien tenir. I una deu d'alegria inestroncable. I unes ganes de cantar que no s'acaben mai, ni en els moments més greus. Em diuen que, quan, a les avançades, està de guàrdia amb els companys, per a fer menys feixugues les hores de la nit, proposa:

-Cantem-ne una? Així sabran aquests rucs d'ací el davant
(1) quines cançons més belles tenim a la nostra terra.

I enmig del silenci solemne de la nit, entre la neu i sota les estrelles, brollen tremoloses d'emoció les notes d'una cançó popular catalana...

Físicament, el milicià cantaire és un home baix, forçut, més aviat gras que magre, amb una boca ampla i de llavis gruixuts, fàcils a la rialla, amb uns ulls grossos, d'escleròtica grogosa, de palpebres tumefactes. Una de les característiques d'aquest milicià és que mai no es treu la gorra. Jo sempre, al carrer, al camp, al cafè, a taula, l'he vist amb la

gorra posada. He arribat a sospitar que no se la treu ni per a dormir.

Aquest milicià, aquest brau lluitador antifeixista, vivia en una de les viles més simpàtiques de l'Empordà en companyia d'una germana vidua i d'uns nebots de pocs anys. No sé si és solter o és vidu, si havia constituït família pel seu compte o si l'ha perduda. Sé que no té altra família que aquesta. I sé que en marxar al front féu un testament deixant a la seva germana tot el que tenia. Tot el que tenien els germans no era pas gaire: unes terres, una casa, un recó per a quan arribessin els dies tristos de la vellesa, un aixopluc per a quan no podessin treballar.

Doncs bé: quan aquest home, deixant de banda els grans afectes i les petites comoditats, ha empunyat les armes i se n'ha anat al front, mentre ell lluita per a defensar la llibertat, els que han restat tranquil·lament a la reraguarda, els que s'aprofiten innoblement -deshonorant-la- de la Revolució, han deixat aquest home i els seus familiars a la misèria. Ara la germana i els nebots han de viure gairebé de caritat. I gràcies als veïns tenen un xic de pa, unes quantes patates, unes mongetes...

I no és pas que aquest home i els seus familiars tinguessin antecedents sospitosos; no és pas que haguessin militat en un partit -millor: en una partida- de dretes; no és pas que haguessin fet el joc a les dretes. No, no: aquest home sempre ha estat republicà, sempre ha lluitat en bé de la llibertat i de la justícia, sempre ha combatut l'església i la monarquia; a casa seva sempre hi ha hagut un noble ambient d'amor al poble.

I doncs? Vivim unes hores caòtiques d'arbitrarietat i d'absurditat, sense les quals ja hauríem vençut. Manca comprensió, manca sensibilitat, manca intel·ligència i s'ha desfermat el canibalisme més odiós. La reraguarda hauria d'ésser el suport del front de guerra i n'és tan sols el pesombre.

Seria comprensible i lògic que hom desposseís dels seus béns la gent de dreta, els que formaren part del Sometent assasí d'obrers, els que pagaven el pistolisme, els que con-

tribuïen amb els diners robats als treballadors a les subscripcions pro «víctimas del deber», els que aplaudien la inhumana i salvatge repressió d'Astúries, els que s'alegraren de la desfeta dels obrers de Súria, Cardona i Fígols (2), els que militaven en els rengles de la Ceda, els que figuraven a «Falange», els que formaven part de l'odiosa «Acción Ciudadana», els que caciquejaven i oprimien i tiranitzaven.

No és comprensible ni és lògic, en canvi -al contrari: és francament absurd i és treballar en pro del feixisme- llançar a la misèria els familiars d'un home que lluita al front en defensa de la llibertat i la dignitat d'un poble. Això dóna lloc al fet que siguin molts els milicians que es consideren atacats per dos enemics: els exèrcits de Franco i la reraguarda.

Indubtablement, a la reraguarda hi ha gent digna i honorada, pertanyent a totes les organitzacions polítiques i sindicals, que treballa amb fe pel triomf del poble, que no té de la guerra un concepte grotesc de festa major, que odia el pillatge i el bandidatge. Cal que aquesta gent s'imposi d'una vegada perquè la reraguarda no sigui, com fins ara, un pesombre odiós que ja fa massa temps que dura.

Vivel del Río, febrer.

(1) Algunes vegades estan a un quilòmetre de distància.

(2) La seva defensa em costà un procés.

El comissari del poble

La Humanitat, 21 febrer 1937

Alt, fort, robust; amb una calba patrícia perquè les idees, amb la llum zenital de la calba, siguin més clares; amb un perfil agut, molt accentuat, ple de caràcter; amb una veu de baix profund que quan el qui la poseeix s'indigna esdevé gairebé apocalíptica, però que, conversant familiarment té un amable picaroleig de facècia; vestit d'una manera estranya com tots nosaltres; amb una enorme pistola al costat -per a guardar les proporcions- i una estilogràfica a la butxaca i fent servir més l'estilogràfica -sortosament- que la pistola.

Aquest és i així és, físicament, Joan Moles, Comissari civil de la Divisió Francesc Macià - Lluís Companys.

Els exèrcits de la França revolucionària del 93 -aquella França gloriosa i heroica que tan poc s'assembla a la del senyor Blum- tenien uns Representants del Poble en missió. Avui els exèrcits de la Llibertat en lluita contra el feixisme tenen uns equivalents d'aquells Representants del Poble: són els Comissaris Civils, que també tingué l'exèrcit roig a Rússia quan Rússia despertà i anorrea el tsarisme.

En aquestes cròniques del front de guerra, en aquestes pàgines de LA HUMANITAT, no podia mancar l'elogi -tan merescut- de Joan Moles.

Joan Moles podia haver-se quedat, com han fet tants altres, emboscat a Barcelona. N'hi ha tants que -abrandats pel patriotisme més pur, enduts pel seu gran marge- han obrat així que, malgrat la seva humanitat imponent, hauria passat desapercebut. Joan Moles podia haver-se quedat a Barcelona per a dedicar-se, armat d'escopetes i pistoles amb leggis i jaqueta de cuir, a l'altament patriòtica labor d'anar de l'un cafè a l'altre, labor que, innegablement, ha d'ajudar molt a vèncer el feixisme.

Joan Moles, però, és més senzill, més modest, té un altre concepte del deure i de la responsabilitat. I, deixant-ho tot, se n'ha vingut a servir Catalunya i la República amb els milicians que lluiten en aquest front d'Aragó. Joan Moles ha cregut -i tots hem d'alegrar-nos que sigui així- que el seu lloc era al front i no a la reraguarda.

En aquesta Divisió que porta els noms dels Presidents

no hi ha militars tebis, no hi ha militars dubtosos. Pérez Salas, Bosch Monclús, García, López Segarra, Invernon, són veritables soldats del poble.

No obstant, en aquesta Divisió, com en tots els altres nuclis de l'exèrcit antifeixista calia la solvència, l'autoritat d'un home civil. Per les característiques i particularitats d'aquesta guerra calia la bona voluntat i la bona intel·ligència d'un home civil que ajudés a solucionar els conflictes dels soldats nascuts del moment, dels soldats improvisats, dels no professionals de la guerra que, fins ara -sortosament- únicament havien empunyat la llima, el martell, la paleta, l'escarpra, la ploma.

Aquest home ha estat Joan Moles. I ho ha fet amb un zel, amb una fe, amb una activitat admirables de debò. Pocs homes hi ha tan dinàmics com ell a la Divisió. Tan aviat és a Alcanyis com a Barcelona, a Sarinyena com a Montalban, a València com a Vivel del Río.

A vegades arriba a les dues de la matinada després de cinc o més hores d'automòbil. Sopa -el que hi ha, el que troba- explica les seves gestions, discuteix el que cal fer, i ens diu:

-Ara podré reposar uns dies amb vosaltres.

A l'endemà, a l'hora de dinar, tots som a taula menys Moles.

-I Moles? -pregunta algú- que no ve a dinar?

I Pérez Salas, Monclús o García, responen:

-No: és a...

Tant se val. Es a qualsevol lloc: a Casp, a Fraga, a Sarinyena, a Fuenferrada. Es a complir el seu deure.

Joan Moles té, als meus ulls, una altra virtut, una altra condició que jo crec virtut, que jo crec essencial: posa passió i entusiasme en tot el que empen. Jo no crec en els homes massa lleugers, massa irreflexius. Però tampoc no crec en els massa freds, en els massa prudents, en els que no donen una passa sense pensar-s'hi mitja hora. Jo crec més en els apassionats, en els abrandants, en els fervorosos.

Joan Moles va i ve, s'encabeix dintre l'automòbil, devora quilòmetres -amb pols, amb sol, amb neu, amb pluja- dis-

cuteix, crida, amanseix els uns, encoratja els altres, rep visites i Comissions a la seva Comissaria, va al Comitè.

Joan Moles és un home que s'ha lliurat en cos i ànima a la Revolució, que l'honora amb la seva labor intel·ligent i fervorosa.

I per això, per aquesta actuació, per aquesta labor, mereix tots els elogis.

Alcanyíç, febrer.

Cant a les mares dels milicians morts

La Humanitat, 24 febrer 1937

Mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres que heu vist partir el fill per a venir a defensar la llibertat, la dignitat i la justícia!

Encara no ha apuntat el dia, el cel és tot florit d'estrelles que no ha pogut segar la falç argentada de la lluna, i l'ene-mic inicia el seu atac.

Sona, en lloc del cant dels galls, el cant metàl·lic i agut del clarí que traspasa com una agulla d'or l'aire gebrat, fi, tallant, de la matinada. Els soldats del poble, arma al braç, es presenten a la crida apremiant, imperativa. Pels camins blaus de nit roden els camions de queviures, de municions, d'artilleria. Pels camins blaus de nit roden les ambulàncies, camí de la línia de foc. Pels camins blaus de nit, roden els camions que porten nous lluitadors -nous lluitadors que van a la mort i a la glòria cantant- a la línia de foc, on ataca l'allau feixista de l'Espanya del crim i de la tenebra.

I aquests minyons heroics que, com els antics, haurien d'anar a la lluita coronats de llover i de roses, em recorden, mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres llunyanes, els vostres fills que han caigut per sempre defensant la llibertat, la dignitat i la justícia!

Aquests minyons heroics em recorden els vostres fills, mares que us heu quedat sense fill!

El veiéreu partir i ja no l'heu vist tornar!

Oíreu la seva dolça veu com eixida dels dies lluminosos de la infantesa –Mare!! Mare!- i ja no la tornareu a oir mai més!

El tinguéreu damunt el vostre pit, lligat amb els vostres braços, i ja mai més no l'hi tindreu!

Vosaltres, però, mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres llunyanes, el recordareu sempre en el moment joiós i triomfal de la partida, quan sonaven músiques triomfals, quan la multitud aplaudia, enardida, quan onejaven banderes de color de sol i de color de foc!

I és que no l'heu vist morir. És que no l'heu vist caure, retut pel plom de les bales enemigues. És que no l'heu sentit mormolar, amb una angúnia mortal, ple de fang i de sang, amb un últim fil de veu, la paraula més sagrada, més bella i

més tendra que floreix en la nostra boca: Mare!

I perquè no l'heu vist morir, el vostre fill no és mort!

El vostre fill no és mort, mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres llunyanes!

Tenia una arma a les mans, una cançó als llavis, un dolç record al cor, i va caure!

Va caure en un llit d'hospital o va caure en la terra dels camps, que, per a rebre'l en el seu si, s'obria com una entranya!

Però el vostre fill no és mort, mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres llunyanes, que ens heu donat el fill per a defensar la llibertat, la dignitat i la justícia!

El vostre fill viu en el crit dels que lluiten per a venjar-lo i per a venjar-nos a tots nosaltres, mares que us heu quedat sense fill!

El vostre fill que fou carn mortal un dia, avui és claror d'esperit immortal!

El vostre fill és el cant de guerra, és la veu del canó, és el flamejar de les banderes de la llibertat, és fe en la victòria!

El vostre fill, pel fet d'haver mort lluitant, ha passat a una vida més alta i més pura: la vida espiritual, que ennobleix el record!

I vosaltres, mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres llunyanes, reviuereu en ell i el sentireu reviure, ressucitar del passat tràgic i gloriós –que avui és present quan diguin els que us vegin passar:

–El fill d'aquesta mare va morir per la pàtria!

No! El vostre fill no és mort, car els homes com ell no moren mai d'una manera definitiva i total com moren els homes de cada dia!

El veiéreu partir tan joiós, tan confiat, tan segur, que us farà l'efecte que ha emprès un llarg viatge i l'esperareu sempre, cada dia, cada hora, segures de retrobar-lo a la fi del viatge!

El vostre fill viu i viurà sempre en el record nostre, en el record de tots els que estimen la bondat i la justícia!

El vostre fill el veureu sempre amb l'esguard del record: damunt el seu pit té quatre barres de sang ornades d'or!

El vostre fill mai més no el veureu en carn mortal al costat vostre, però la seva ombra protectora i amada posarà sempre una aurèola que us santificarà a l'entorn de les vostres testes nevades d'anys i de dolor!

Perquè d'ara endavant les úniques santes sereu vosaltres, mares catalanes, mares espanyoles, mares d'altres terres llunyanes que us heu quedat sense fill!

I quan els camps tornin a ésser fecundats per la pau i el treball i nosaltres entrem a la ciutat, els clarins i les banderes i les flors de la victòria seran per als vostres fills, santes mares catalanes, santes mares espanyoles, santes mares d'altres terres llunyanes que us heu quedat sense fill!

Alcanyíç, 18 febrer.

L'ofensiva facciosa

La Humanitat, 26 febrer 1937

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *L'enemic ataca*)

Les quatre de la matinada. Ja no hi ha lluna però el cel és tan ple d'estrelles que fa l'efecte que aquestes estrelles són les engrunes que la lluna ha deixat en el seu camí abans de colgar-se darrera la muntanya. Fa un fred viu, tallant. A la casa on s'estatja l'Estat Major encara hi ha llum i n'hi ha hagut tota la nit. El cap de la Divisió Francesc Macià - Lluís Companys, Jesús Pérez Salas, en una de les cambres d'aquesta casa, està reunit amb els seus oficials i, inclinat damunt un mapa, traça i organitza el pla de les operacions. Avui ataquen els facciosos creient-nos desprevinguts. Pérez Salas -un dels militars més dignes, republicà i revolucionari abans de la República i la Revolució- preveient aquest atac no s'ha cansat d'advertir el perill on i a qui havia de fer-ho. No creieu que això, en el país del «torneu demà», sigui cosa fàcil; no cregueu que sempre resulti eficaç. En lloc de comprendre la necessitat de no seguir fent políqueteta mesquina i eixorca, en lloc d'atendre les indicacions que hom els feia des d'ací, es dediquen a l'estratègia de cafè i a preguntar, molt indignats: «Què fan al front d'Aragó» sense voler veure —o sense saber-ho- veure- que perquè rutllin bé les coses al front cal que rutllin a la reraguarda, que és el seu suport.

Els carrers, la carretera sobretot, són plens de soldats ben armats, ben municionats que es disposen a marxar a les avançades. Malgrat el gran contingent humà hi ha un silenci gairebé total. Hom parla en veu baixa, en petits grups, i el xiular del vent en les branques nues dels arbres apaga la remor de les converses. Hom fuma nerviosament i en la fosca, com ulls de gat, brillen les puntes enceses dels cigars.

De fa ja molta estona que marxen grans contingents de milicians vers el que aviat serà front de lluita. Els carrers, les places del poble —es tracta d'un poble bastant gran- i la carretera segueixen plenes de gent, de gent que ocupa el lloc de la que marxa per a marxar també acte seguit. Per entre els grups passa, apressat, algun oficial. El poble, i els dels voltants igual, es ple de gent -soldats, sanitaris, metges, oficialitat- no hi cap ningú més. I, no obstant, segueixen arribant més tropes: infanteria, artilleria, morters, metralla-

dores. La vista de tantes màquines de fer destroça em causa una impressió penosa, insofrible. Em fa l'efecte queestic en un món salvatge on l'odi i el crim estan a l'ordre del dia. Indubtablement, jo, ara i sempre, estaria més bé en una biblioteca. Penso, però, que no som nosaltres els culpables de guerra; que no som nosaltres els que hem volgut la guerra; penso que són ells els que ens han obligat a emprar les armes, car els nostres milicians, els soldats del poble, prefereixen els llibres a les armes.

En algunes finestres s'encèn una pàl·lida llum. Es la de la casa on l'Alt Comandament ha instal·lat la Caserna general, el llum -ací l'electricitat té molt poca força i gairebé hem d'anar a les palpentos -ha brillat tota la nit.

De tant en tant s'oeix en la nit l'alerta del lladruc d'un gos, d'un d'aquests gossos bellíssims que els feixistes fan servir d'espies. Deu pressentir el perill, deu estranyar-se i comprendre que el que passa avui no passa cada dia. Anunciant l'alba, comencen a clarinejar els galls. Com un sospirar en la nit s'oeix la veu somorta del riu, en les aigües del qual, que salten entre pedres, s'emmirallen les estrelles.

Les tropes s'allunyen del poble, camí de les avançades. Neix el dia i a la mitja llum de l'alba els rostres d'aquests minyons -alguns dels quals ja no tornaran- apareixen lívids, desfets per l'insomni. La mirada, però -la mirada que, més que la paraula traeix l'home- és serena i decidida. No parlen i amb el seu pas igual, ferm, donen a l'alba un ritme heroic.

S'ha parlat tant d'aquest atac i dels preparatius d'aquest atac, que tots sentim la curiositat de veure amb quina mena d'enemics ens les haurem perquè, com sabeu, es tracta d'un exèrcit que es diu «nacionalista» i està compost de moros, italians, alemanys, etc.

Abans d'arribar comença a tronar, el canó preparant l'atac. La claror augmenta i quan les tropes són a lloc gairebé és dia clar. A les bateries enemigues contesten les nostres. El fum de la pólvora el daura el primer raig de sol.

L'enemic avança i entren en joc les metralladores i la fuseria i els morters, que semblen tubs d'un orgue. Els obu-

sos aixequen, en esclatar, grans quantitats de terra i pedres. Hi ha un soroll eixordador, terrible, espantós. La terra trepida i em fa l'efecte que els tímpan de les orelles se'm re-bentaran d'un moment a l'altre. Per damunt nostre xiulen les bales enemigues. Algunes fan un so com si algú esquin-cés un paper de barba; altres, més que xiular, xisclen: un xiscler perllongat i sostingut que va de major a menor. Els obusos esclaten al nostre entorn. És fàcil, però, observar poca precisió en el tir. Les nostres bateries, en canvi, tenen més eficàcia.

Amb grans crits, amb una cridòria infernal, avança un esquadró de cavalleria mora. Les nostres forces els deixen avançar i, quan els tenen a tret, inicien un foc terrible de metralladora. Cauen genets i cavalls en un pilot informe de sang, i carn trossejada i terra. Els crits múltiples esdevenen un sol crit: un clam tràgic, espantós, delirant.

L'esquadró de cavalleria mora ha quedat delmat a les nostres posicions. Als pobres rifenys no els ha servit de res l'escapulari del «detente bala» que segurament devia regalar-los Franco, el general uranià.

Montalban, febrer.

La colla de "Arriba España"

La Humanitat, 3 març 1937

Una avançadeta a la cresta d'una muntanya. Cinc hores de la tarda. Febrer. Paisatge erm i desolat, esquerp i aspre, de tonalitats violentes: blaus, ocres, morats, verds ombríus que sempre semblen mancats de tendror. El verd, però, és el to que abunda menys en la paleta aragonesa: abunden més els grisos, els sienes, els ocres, en totes les seves gradacions. Aragó, terra de contrast dur, de clarobscur molt accentuat, no produeix les mitges tintes ni en el paisatge ni en les criatures.

Hí ha unes roques, tallades d'una manera monstruosa, totes enceses del sol que se'n va a la posta. Lluny blanqueja -blanqueja d'una manera molt dubtosa, ja que ací no està tan estès com a Catalunya, a València i a Andalusia el costum de blanquejar amb calç les façanes-, un caseriu. Voltada de muntanyes en les quals es confonen i es fonen els siena, l'ocre, el blau, el morat i el gris: gris de les herbes cremades per la neu, la vall és com el fons d'una cassola de la qual neix una boira espessa que el sol vesteix amb els colors de l'iris: el fum de la pólvora i la terra esmicolada i convertida en polsim per l'esclatar de les bombes i obusos.

L'avançadeta la defensen uns soldats de la Divisió Francisc Macià-Lluís Companys -vint, trenta, cinquanta- i els comanda un oficial molt jove eixit de l'Escola Popular de Guerra.

El combat dura des de les cinc del matí, i són les cinc de la tarda. Dotze hores sense menjar, sense beure. El menjar tant se val; de menjar ningú no se'n recorda. No hi hauria temps ni gana, car des que ha començat el combat els minyons d'aquesta avançadeta no han deixat les armes. La set, en canvi, és un veritable turment, un turment horrible: la pols, el fum de la pólvora, la febra de la lluita ressequen la boca, la glotis s'enganxa al paladar, gairebé no es pot respirar. No queda ni el recurs pobríssim de refrescar la boca mastegant unes herbes, perquè en aquestes muntanyes no hi ha ni herbes. El conyac i el vi que alguns soldats servaven a les ampolles d'alumini s'ha acabat fa estona. Si l'atac segueix unes hores més no hi haurà altre remei que beure els orins.

Des de les cinc del matí a les cinc de la tarda. Dotze hores de lluitar, de tenir una arma a la mà, de disparar-la incessantment. Dotze hores de cridar desesperadament als amics:

-Guarda't, que torna a disparar l'artilleria!

A l'enemic:

-Covards! Vils!

Als amics:

-No dispareu la metralladora! Deixeu-los apropar més, deixeu-los que estiguin més a tret!

Els que ataquen són italians. No hi ha cap guerra declarada entre Itàlia i Espanya, però els que ataquen són italians. Mussolini els ha arrencats de les fàbriques, dels obradors, dels camps, de les oficines, perquè vinguin a ajudar els militars sense honor, assassins de dones i criatures. Mussolini els ha arrencats dels braços de les mares perquè vinguin a morir a terra espanyola en companyia dels d'«Arriba España!»

Ataquen italians, malgrat que no hi ha guerra declarada entre Itàlia i Espanya. Hi ha, però, guerra declarada, guerra implacable i a mort entre dues ideologies, entre dos mons: despotisme i llibertat, feixisme i dignitat, cretinisme i intel·ligència.

Ataquen italians, camises negres, esclaus del capitalisme i el vaticanisme. Vénen a matar i a assassinar beneïts pel vicari de Crist a la terra, del Crist que digué «No mataràs». Sempre és un consol.

Pugen la muntanya compactes, arrencats, com a autòmats sinistres. Per a enardir-se, per a enganyar-se, canten l'himne del seu esclavatge, el «Giovinezza», que, musicalment, és una cosa tronada i cursi de debò. Avancen -penosament, feixugament, durament- sense deixar de disparar perquè els dispars facin més vil el cant.

Des de dalt, des de l'avançadeta ocupada per les nostres forces, la metralladora respon al cant innoble i el sega en flor: tac-tac-tac, tac-tac-tac-tac...

I els italians cauen, talment com si una dalla invisible els tallés la vida, la vida que haurien pogut aprofitar llui-

tant per una Itàlia lliure, intel·ligent, sense casa de Saboya, sense Mussolini, sense Pius XI, sense cap altre pesombre.

No es retiren, però: segueixen avançant, segueixen pujant. Passen damunt el crit, damunt la sang, damunt l'agonia, inexorables, indiferents a tot el que no sigui l'objectiu indicat -l'avançadeta- com a autòmats sinistres.

Muntanya avall, hom veu córrer la sang dels que cauen. Hi ha una remor espantosa, eixordadora. Fa l'efecte que la terra trepida com estremida per un moviment sísmic. Hom combat a Vivel, a Portarubio, a totes aquestes muntanyes de Vivel i Portarubio. Hi ha foc de morter, de canó, de fuselleria, de metralladora. A més a més, l'aviació negra deixa caure les seves bombes, que també deuen estar beneïdes -i també això és un consol- pel vicari de Crist a la terra.

La situació d'aquests lluitadors que s'han defensat heroïcament -i ací sí que no hi ha hipèrbole- tot el dia, és perillosa, és compromesa. Cal abandonar la posició. Moltes vegades -encara que sembli estrany- l'abandó d'una posició pot decidir la victòria.

L'oficial -un minyó joveníssim, de rostres intel·ligent que expressa una decisió ferma- dona l'ordre de retirada.

-Per tal que l'enemic no hegui esment de l'evacuació, jo em quedaré cobrint la retirada.

Primerament es neguen a obeir-lo.

-No us podem deixar!

-Si us quedeu morireu, car no hi ha manera de resistir l'enemic.

Els soldats obeeixen a disgust i es retiren. S'enduen les metralladores. Resta sol l'oficial, que fa foc amb el mosquetó. Ja no hi ha sol i tot és blau de crepuscle. Les descàrregues s'espaien, s'afebleixen. Segueix oïnt-se, més proper, el «Giovinezza». El mosquetó ha callat. De sobte esclata un tret de pistola.

L'oficial que defensava l'avançadeta ja no tornarà mai més.

Moltalban. Febrer.

L'heroisme

La Humanitat, 4 març 1937

No: l'oficial que comandava les forces de l'avançadeta no tornarà mai mes. L'oficial era un minyó molt jove, un adolescent gairebé, però tenia sentit de la responsabilitat i una noció exacta del compliment del deure. L'oficial, a més a més, sabia que la guerra no es una facècia, no és un saïnet. L'oficial sabia que la guerra es abnegació i sacrifici. I s'ha sacrificat.

Ara els oficials no porten una espasa brillant, no vesteixen un uniforme xamarrat d'or, no duen capells emplomallats, no cavalquen un cavall blanc, com en passades èpoques més espectaculars i pintoresques, ni, per tant, no poden fer-se famosos, com Lafayette, pel seu cavall blanc.

Ara els oficials vesteixen com qualsevol milicià, sense res que els distingeixi de qualsevol milicià, i enlloc d'espasa l'espasa l'han desacreditada els generals sense honor i les sarsueles- porten una pistola.

Amb una pistola hom també pot ésser heroi. Amb una pistola hom també pot complir el seu deure. I el deure d'aquell oficial era protegir la retirada dels seus milicians, que es retiraven ordenadament amb els fusells, les metrallores i les municions. El deure d'aquell oficial era entretenir l'enemic mentre els seus milicians arribaven a lloc segur. I després, quan veia que anava a caure a mans de l'enemic immisericorde i salvatge, fer el que va fer: pegar-se un tret.

Aquell oficial no volia que d'un català, d'un antifeixista, poguessin dir les allaus mercenàries de Franco:

-Era un covard.

Aquell oficial tenia prou dignitat, prou noblesa, per a saber morir. No era un home mancat, un home tèrbol com Marañón -amic d'Alcalà Zamora i de Joan March- que ha dit, quan s'ha vist lluny d'Espanya, quan ha pogut fugir: «La victòria de Franco és segura i jo la desitjo de tot cor».

Aquell oficial fou un heroi. Sense hipèrbole, sense exageració: un heroi. Ha salvat moltes vides, ha salvat moltes armes -que en guerra són tan importants com les vides- ha sabut lluitar, ha sabut morir. No cregueu que sigui fàcil. Napoleó no va saber-ne. Si n'hagués sabut no s'hau-

rien produït els cent dies, però s'hauria estalviat el turment de Santa Helena.

No; l'heroi no és l'ésser desorbitat i espectacular, brillant i fals. L'heroi no és Mussolini, histriònic i megalòman. L'heroi no es el cabdill vestit de coloraines i vivint d'una manera externa, convertint la seva vida en espectacle, brandant una es pasa o una bandera en una actitud estatuària; l'heroi no és Marconi, posant-se al servei de la Itàlia feixista; l'heroi no és Marañón, cantant les excel·lències dels militars assassins; l'heroi no és el bandoler Flores Arocha, passant-se als bandolers de la trinitat tràgica: Déu, Pàtria i Rei; l'heroi no és Pizarro, turmentant els indígenes del Perú per a robar-los -el «caballero español» de totes les èpoques sempre ha estat aficionat a robar- els seus tresors; l'heroi no és el duc d'Alba, passant a sang i a foc els Països Baixos i assassinant el comte d'Egmont. L'heroi és Galileu, és Newton, és Servet, és Pasteur, és Curie. L'heroi és l'obscur, l'humil obrer que, mal nodrid, guanyant un jornal de fam, segueix treballant per a dur un mos de pa als fills, a l'espasa, als pares.

L'heroi és aquest oficial que dona la vida, en sacrifici magnífic, per a salvar la dels seus companys.

Ara els seus companys arriben al poble, ja nit entrada, i després d'una feixuga marxa en terreny gairebé desconegut. Passen per entre els camions i els automòbils de turisme -els automòbils de turisme que la guerra ha dignificat-, es presenten a la Caserna General, on torna a estar reunit l'Estat Major, donen compte del que ha passat.

Ara és alta nit. Llunyana, segueix la remor del combat, un xic afeblit per la manca de claror i per l'esforç de tot el dia. I des del poble hom pot distingir fàcilment, sense gaire esforç, un resplendor rogenc darrera les muntanyes de Valldeconejos.

Els soldats que havien defensat l'avançadeta descansen, esperant l'hora de tornar a combatre. L'església buida de sants, els serveix d'estatge. Uns sacs de palla dispersos per terra supleixen el matalàs. Amb els bancs i les cadires hom ha fet foc, car el fred és intensíssim. Tenia raó Heine: la re-

ligió catòlica demostra, amb els seus temples, que és una religió d'estiu.

Ara és alta nit, i de la foguera en resten tan sols un munt de cendres i unes quantes brases que donen a l'ampla nau un aspecte fantasmagòric de dibuix de Gustau Doré. Els soldats retuts, capolats, dormen estirats damunt la palla, abrigats -mal abrigats- amb les mantes.

No dormen tots, però. Un d'ells somnia. S'estremeix, es remou damunt la palla, s'amaga el rostre amb les mans i sanglota desesperadament, desconhortadament.

Entre sanglots, murmura:

-No l'haviem d'obeir! No l'haviem de deixar sol! No l'haviem de deixar sol!

Montalban. Febrer.

L'atmetller florit

La Humanitat, 7 març 1937

Una pausa en la batalla, una d'aquestes pauses inexplicables que es produeixen abans que la batalla adquireixi més virulència, esdevingui més ferotge. Ha callat el canó. Han callat les metralladores. Tan sols, espaiat, sona algun tret de fuselleria. Fa estona que no han aparegut els avions facciosos, els avions d'ales negres. Si no fos per la presència dels soldats, per les armes i per les ambulàncies, hom diria que hem retornat als passats temps de pau.

I això, la pausa en el combat, la que posi l'esguard en el paisatge. I fa que el paisatge s'apoderi de tot el que en mi, en la meua ànima mortal –i aquesta és, precisament, la suprema bellesa, la suprema força de l'ànima: la seva mortalitat, i no al revés com creuen o fingeixen creure els sense ànima- és capacitat receptora de llum, de claror.

Es un matí d'hivern que sembla de primavera, és un matí tot daurat de claror daurada, d'una claror càlida que recorda els paisatges que Tizia Veccelli posava de fons a les seves Venus de nuesa magnífica.

El paisatge erm i desolat d'aquestes terres aragoneses ha perdut, d'uns dies ençà la seva aspror, la seva desolació. Hi uns camps que es vesteixen d'un verd tendre, d'un verd de pippermint. Hi ha una muntanya tota encesa de sol, d'un sol que la pinta de color de mel. I n'hi ha una altra tota blava de romanins florits, de farigoles florides. Les muntanyes esdevenen blaves per la llunyania o per la llum. Mai no havia vist, fins ara, una muntanya blava per les flors, d'un blau daurat i litúrgic, que feia pensar en el Giotto i en Fra Angelico da Fiesole. En altres muntanyes blanquegen els colomars. Els colomars en aquest poble i en els de la rodalia són una nota típica i pintoresca. No pertanyen a particulars sinó al poble, estan construïts d'obra i emblanquinats de calç i els coloms salvatges s'hi aixopluguen i hi crien. Contemplats d'un xic lluny fan l'efecte de petits ermitaris. Hom veu, però, ben aviat, que en lloc d'ermitants bruts i ascètics hi viuen coloms sensuals. I s'alegra que així sigui.

Blanquegen els colomars en altres muntanyes de color de foc i color de sang. Damunt d'aquesta muntanya blava de tants romanins florits hi ha una única fantasma blanca,

un únic resplendor blanc: el d'un ametller que ha florit per a saludar i donar la benvinguda a la Primavera que abans cantaven els poetes i avui s'estremeix amb el cant sinistre de les bales: cada bala una estrofa tràgica, cada bala una rosa de plom que cerca la rosa viva del cor.

Davant la visió dolcíssima, d'una tendra bellesa emocionant, he recordat els versos d'aquell gran poeta cristià de Catalunya que fou Joan Maragall i que si avui visqués, precisament pel seu cristianisme –l'esperit del Crist no pot anar de bracet amb la vesania i el crim- estaria amb nosaltres:

A mig aire de la serra
veig un ametller florit
Déu te guard, bandera blanca.
Dies ha que t'he dalit
Ets la pau que s'anuncia
entre sol, núvols i vents.
No ets encara el millor temps
prò en tens tota l'alegria.

La blancor de l'ametller florit es una blancor lleument tacada de rosa i fa pensar en coses belles i amables: una ala en la blavor del cel, una vela en la blavor del mar. I és com si, de sobte, a les branques nues i negres per tantes nits d'hivern els hagués nascut el líric resplendor de les flors blanc-rosades, talment com en un conte de Hans Andersen o Grimm.

Es un ametller amb perruca blanca que fa pensar en les perruques empolvorades de les aristòcrates que a França, en les darreries del segle XVIII ofrenaren el coll a la guillotina. (1) I en aquest erm d'Aragó la perruca blanca de l'ametller fa pensar en el Versalles de Lully i del cavaller Glück.

Ha finit la pausa i ha recomençat, més furiós, més terrible, l'atac. I l'atac ja no pot veure's sinó a través i a l'entorn de l'ametller florit. Ell és el protagonista d'aquesta tragèdia, ell és el tema d'aquesta simfonia bàrbara. Res no pot veure's sinó a través de les seves branques florides, de la seva lírica blancor.

Es la pau en la guerra, és la serenor en la tempesta, és la vida que triomfa de la mort. Es el demà gloriós en l'avui tràgic.

Obusos, metralla, foc, sang, crits d'ira, de goig frenètic, de desesperació. I, enmig de la batalla, enmig de la tempesta, la blanca i lírica resplendor de l'ametller florit.

I una veu dolça, serena, -per a qui sàpiga escoltar- entre les veus odioses, innobles, salvatges, del combat:

Ets la pau que s'anuncia...

Montalban, febrer.

—

(1) Per no haver tingut a temps una guillotina, per no voler-la tenir, tenim avui a Espanya la guerra.

La carta que no arribarà al seu destí

La Humanitat, 11 març 1937

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *Carta a una mare alemanya*)

Davant les nostres posicions han caigut molts, moltíssims -hom calcula les baixes «vistes» en més de dues mil-, dels asaltants. En fugir l'enemic -els moros i els italians al servei de Franco també saben fugir - han deixat els seus morts i els seus ferits abandonats.

I són els nostres que, oblidant que ens atacaven, oblidant que ens han causat baixes, els recollien per a dur-los als hospitals de sang o per enterrar-los.

Es en aquests moments, tan sols en aquests moments i amb gest pietós, humà, que la guerra es redimeix de la seva innoblesa, del seu salvatgisme.

Un dels ferits és un minyó jove -no deu arribar als vint-i-cinc anys - amb uns cabells d'un ros clar de lli, amb uns ulls blaus que, quan s'entreobren, inunden de claror el rostre pàl·lid contret pel dolor. Es un rostre molt expressiu; un rostre noble, intel·ligent, generós. L'esgarripança de la mort el desdibuixa un xic, el desfigura. La mirada té una fixesa al·lucinant -l'escleròtica lívida i l'iris encès de llàgrimes, entelat de llàgrimes- i una angúnia infrahumana. Unes venes tacades de sang li tapen el front. Respira fadigosament, i el seu respir -que és ranera- sembla que empleni la cambra humilíssima d'aquesta pagesia aragonesa convertida en hospital de sang. Morirà; morirà, fatalment; no pot salvar-se: una bala li ha travessat el crani d'orella a orella.

Damunt una cadira hi ha uns quants objectes de la seva pertinença: una cartera, una estilogràfica, un portamonedes de pell, un rellotget de polsera.

Es alemany, i en veure el meu monocle ha intentat somriure'm amicalment.

M'ha pregat que agafés la cartera i que, si moria, la trametés a la seva mare, que viu en un poblet proper a Nuremberg, el nom del qual no vull dir perquè la pobra materal dolorosa -era l'únic fill que tenia!- no sigui perseguida pels innobles agents de Hitler l'innoble. M'ha dit que trobaria una lletra a l'interior de la cartera i que, encara que no està acabada, hi posés l'adreça i la trametés per correu a part, fent tots els possibles perquè arribés a mans de la destinatària.

He expressat al metge els desigs de l'agonitzant i he sortit, car el combat seguia encara en una altra ala del nostre front.

Quan, a la caiguda de la tarda, he retornat a l'hospital, el soldat alemany havia mort. En la seva faç hi havia una gran dolcesa, una gran serenitat. Tenia, però, un puny, el dret, clos, com si hagués mort maleint els que el dugueren a la guerra. Una infermera m'ha lliurat els objectes del pobre minyó. Abans d'anar-me'n he volgut estrényer la seva mà freda, glaçada.

Ja alta la nit, a la claror tremolosa d'un llum d'oli -a la casa no hi ha electricitat- he donat una ullada als documents del mort. A més de la lletra, he trobat dos retrats: el d'una noieteta d'uns divuit anys, esvelta i espigada com un lliri, i el d'una senyora d'uns quaranta-tres o quaranta-cinc anys que, per la seva semblança amb el minyó que ha vingut a morir en terres espanyoles, he suposat que era la seva mare. La lletra, gairebé traduïda literalment, diu així:

«Mare estimada: No pateixis per mi, que estic bo i sa com el dia que vàrem embarcar vers Espanya... sense saber on anàvem, car si ho haguéssim sabut potser les coses haurien anat d'una altra manera. A Andalusia hi ha un clima més benigne que ací a Aragó, on el fred és terrible. Tu ja saps, però, que el fred no em fa por. De manera que estigues tranquil·la i tranquil·litzada Ylse, pobreta! Digues-li que quan s'acabi la guerra, com que estic segur que no m'haurà tocat cap bala, ens casarem.

»Del nostre exèrcit en diuen nacionalista, però el componem, en la seva gran majoria, alemanys, italians, moros -molts d'aquests moros moren de fred o de disenteria-, irlandesos, polonesos, etc. Jo, la veritat, no ho entenc. I ho entenc menys quan veig que els caps de l'exèrcit nacionalista en qui tenen menys confiança és en els nacionals. Val a dir que la majoria d'aquests caps són uns sapastres, uns ineptes, i ara els que veritablement dirigeixen les operacions són oficials italians i alemanys. Això ha causat un profund disgust entre la tropa i les desercions estan a l'ordre del dia. Val a dir que nosaltres, els estrangers, també ho fa-

riem. Alguns ja ho han fet i som molts els que els seguirem. La majoria de nosaltres, tant italians com alemanys, hem vingut enganyats, i desertant ens alliberarem de la tirania dictatorial del «führer» i del «duce», tan odiós l'un com l'altre i tan culpable l'un com l'altre d'haver dut Itàlia i Alemanya al descrèdit i a la misèria.

«Sembla que en els nostres rengles augmenten cada dia el descontent i la desmoralització. I és natural: els governamentals defensen un ideal, mentre nosaltres, obligats, forçats, defensem el que no ens interessa. A més a més, ens tracten molt malament: el menjar és poc i dolent; no tenim tabac; ens paguen amb una irregularitat desesperant; anem mal equipats; el nostre comandament sembla deixar de banda el factor home per a atendre tan sols el factor armament. Res més significatiu per a situar bé el moment de la guerra que el fet següent: dels rengles enemics són molt pocs els que es passen a nosaltres; de nosaltres són molts, moltíssims, els que es passen a l'enemic. I és que, fins situant les coses en un pla purament material, ells, els «roigs», estan en millors condicions que nosaltres, mengem, sobretot, molt més bé que nosaltres. Quant a l'ordre moral som molts els que, per ordre de Hitler i Mussolini, lluitem a contracor, al costat dels rebels espanyols. No sé si aquesta lletra arribarà a les teves mans; no sé si la interceptarà la terrible censura que sofrim a la nostra malaurada Alemanya. Però no puc mentir més, no vull mentir. Vull dir la veritat, tota la terrible veritat. Altrament, si intercepten la lletra serà perquè algú l'haurà llegida i, per tant, aquest algú és molt possible que la comenti. Estic decidit a passar-me a l'enemic; estic decidit a fer-ho d'un moment a l'altre, car en l'enemic trobaré els veritables amics, gent veritablement humana. No creguis una paraula del que diu la premsa referent a les nostres victòries i a les salvatjades dels «roigs». Són ells els que ens derroten i som nosaltres els salvatges. L'assassinat i el robatori estan a l'ordre del dia als nostres rengles. No respectem ni dones ni vells ni criatures. Sembrem la desolació al nostre pas. Estic avergonyit de lluitar al costat d'aquesta gent i em fa l'efecte que he perdut

la meva condició humana. Si puc passar-me als «roigs» sé que m'acolliran bé. I no tornaré mentre Alemanya estigui esclavitzada sota les potes de l'abjecte Hitler, que és la deshonra de la nostra terra i la riota del món civilitzat.

»Ara, mare estimada, deixo d'escriure perquè anem a entrar en combat. Ja seguiré després... »

No pogué seguir. No hi hagué «després». El «després» fou la mort. Val a dir, però, que a aquest pobre minyó no l'hem mort nosaltres: l'ha mort Hitler enviant-lo a Espanya per a lluitar al costat d'un exèrcit de capellans trabucaires, de ganduls de casa bona, de militars de bordell i de taverna, d'invertits, d'uranians, i de professionals de la delinqüència.

Malgrat témer que no arribarà al seu destí, he tramès la lletra, afegint-hi unes paraules demanant a aquesta pobra mare que vengi el fill: creant un estat d'opinió, dient la veritat sobre els «voluntaris» que vénen a morir a Espanya, revoltant les mares alemanyes, armant-se i cribellant a trets la bèstia innoble, odiosa, repugnan, que és Hitler, gran inquisidor del poble alemany.

Montalban.

Refugiats

La Humanitat, 17 març 1937

La guerra segueix. Era una rebel·lió i hauria quedat en rebel·lió si els antifeixistes haguéssim tingut més seny, si no ens haguéssim entretingut en divergències estúpides, en dissensions suïcides. No ha estat així i la rebel·lió esdevingué guerra, aquest crim de la guerra que alguns consideren crim legal. I la guerra segueix.

Sortosament, no deu seguir massa bé per als facciosos quan cada dia són més els que abandonen els seus rengles, els que fugen dels llocs ocupats per ells.

Cada dia es passen més soldats del camp facciós. Cada dia són més els pertanyents a la població civil que fugen de les ciutats dominades pels feixistes. Són tants, que arriba a causar una certa estranyesa les facilitats que tenen per a poder fugir. I algunes vegades, a pesar nostre, molt a pesar nostre, l'estranyesa esdevé sospita. Penseu en la possibilitat que entre aquests refugiats hi hagi espies al servei dels rebels. Sol, un espia no pot passar; confós amb els que s'han escapat i vénen a cercar caliu de llar entre nosaltres, ja és més fàcil que passi. Ens fa pensar així el fet d'haver escoltat certes paraules, certs conceptes en boca d'alguns fugitius de les poblacions faccioses, que no demostren precisament un gran antifeixisme. M'han dit que en una tenda de queviures de Barcelona, una dona, refugiada, es queixava de què «si Barcelona, el 19 de juliol, no hagués resistit, avui hi hauria tranquil·litat a Espanya». Fixeu-vos en aquestes paraules, en el que enclouen aquestes paraules; fixeu-vos en el greu i terrible significat d'aquestes paraules.

I m'han dit també que alguns infants es queixen del menjar perquè «ells no estan acostumats a menjar porqueries», malparlen de Catalunya com si estiguessin empeltats de Royo Villanova.

Tot això és molt dur, molt amarg de dir. Però cal dir-ho, deixant-nos de falsos sentimentalismes, perquè és la veritat i la veritat ha d'estar per damunt de tot. Sempre és immoral la mentida, però en temps de guerra ho és més.

Cal acollir amb amor els refugiats, cal procurar per tots els mitjans possibles que a casa nostra trobin amor de llar i oblidin la tragèdia de les seves llars abandonades. Cal, però,

també vigilar que entre ells no es filtri algun espia. Hem de controlar la nostra bondat, la nostra generositat, en bé nostre i en el dels propis refugiats.

Es per això que cal tenir amb ells un tracte continu, anar-los a trobar, parlar-los, conèixer-los.

Ací a Alcanyíç són molts els que se'ns han presentat fugint dels facciosos. Són tants que, d'una sola tongada, en vingueren, procedents de Saragossa, cent-seixanta.

No em negareu que és difícil que d'una ciutat en guerra puguin sortir-ne cent-seixanta persones per a passar-se a l'enemic. Els rebels estan molt alerta i costa molt fugir dels seus rengles. Ho sé pels soldats que, amb grans dificultats, amb penes i treballs, han pogut arribar al camp lleial. Es lògic, doncs, que ens causi una indubtable estranyesa el fet que cent-seixanta persones puguin sortir tranquil·lament del féu de Cabanelles i presentar-se'ns dient:

-Ací ens teniu. Venim de Saragossa perquè hem cregut que amb vosaltres estaríem més bé.

El que, davant d'això, cal pensar immediatament, és que no pot ésser que hagin sortit amb facilitat de la ciutat facciosa, car entre aquestes cent-seixanta persones abunden els vells, les dones i les criatures, i, amb vells, dones i criatures, hom no pot anar tot el de pressa que cal anar en temps de guerra; que és materialment impossible que hagin sortit sense que els facciosos, amos de la ciutat, n'haguessin esment, car del contrari nosaltres, de la mateixa manera que aquest cent-seixanta n'han sortit, podríem entrar a Saragossa; que aquesta gent ha sortit amb l'aquiescència tàcita de l'enemic, el qual, trobant-se en una situació veritablement miserosa, pot haver pensat: «Són cent-seixanta boques de menys. Són cent-seixanta persones que des d'ara viuran a costelles dels republicans».

Ara bé, no és disbaratada, no és il·lògica, no és absurda la suposició que entre tants refugiats pugui haver-s'hi filtrat algun espia.

Cal, doncs, tenir tots els miraments, totes les atencions, envers els refugiats. Però cal, sobretot, vigilar l'espia, localitzar-lo, isolar-lo. Amb tantes patrulles de control i tants

milicians com hi ha a la reraguarda, això no ha d'ésser gens difícil. No pot ésser que amb tants antifeixistes com hi ha a la reraguarda -si fossin tots al front ja hauríem guanyat la guerra- l'espia no sigui descobert. Aquesta, però, és una altra qüestió que ens desviaria del tema. Tornem, doncs, per a acabar aquesta crònica, als refugiats.

Penseu, penseu-hi sempre, en el fet que gairebé cada dia hi ha qui es passa de les ciutats faccioses a les lleials. Per humanitat no podem negar ajut a aquests refugiats. Però, també, per humanitat, hem d'ésser desconfiats i pensar que el qui malparla dels que, ajudant-los, ens sacrifiquem, potser estaria més bé entre els facciosos. Entre aquests que malparlen i menyspreen -corresponent d'una manera tan indigna a la nostra hospitalitat- pot haver-hi el simpatitzant facciós. I pot haver-hi l'espia.

Alcanyíç. Març

La pobresa és un crim

La Humanitat, 20 març 1937

(Publicat a *Diari de Guerra* amb el títol *El crim d'ésser pobre*)

Com que anava descalça, l'he feta portar a una sabateria perquè li donessin -pagant, naturalment- unes sabates. Es una nena d'uns vuit o nou anys. Té un rostre molt pàl·lid: l'anèmia, la manca de pa i de carn i de tantes altres coses que a la seva llar -quan tenia una llar!- hi entraven molt rarament i en quantitat molt exigua. Està en la pell i l'os; la seva veu és feble i apagada. Té una cabellera de color d'aram i uns ulls blaus, enormes, que se li mengien la cara; uns ulls de mirada tan lluminosa, tan pura, que sembla que mirin per primera vegada. Els pòmuls s'acusen molt en el rostre descarnat per la misèria, per la manca d'alimentació, i la boca és, en el guix de la cara, una taca d'un morat clar, gairebé malva. Va molt mal vestida -si és que del que porta al damunt, del que li cobreix el cos devorat per l'anèmia se'n pot dir vestit-. Roba usada per altres, roba que han portat els grans, que altres llançarien, i que els pobres aprofiten per als petits. Roba de deixalles, mal arranjada, mal reformada, que dóna al cos dels infants un aspecte dolorosament grotesc i els humilia per a sempre. L'infant que, en obrir els ulls a la vida, quan tot somriu al seu entorn, quan tot és lluminós i vibrant de músiques, es veu vestit així, sent que el món és injust i és cruel, car altres infants vesteixen sedes, juguen amb joguines de preu, viuen en cases elegants i confortables, tenen automòbil. Hi ha qui, donant a un infant pobre uns pantalons foradats que ja gairebé no poden aprofitar-se ni per a fregar rajoles, creu complir, creu adquirir cèdula acreditativa de bons sentiments. I s'equivoqua. Es impietós donar al pobre el que hem de llançar; és impietós donar la meitat de la capa: cal donar la capa sencera. I donar-la desinteressadament, sense esperances ridicules d'un cel amb núvols de color de rosa i àngels que toquen el violí.

Aquesta nena, aquesta pobra i dolorosa criatura vesteix un vestidet que, de tan rentar-lo i sargir-lo i apedaçar-lo, gairebé ha perdut la forma i ha perdut el color. Al damunt del vestit porta un abric de color d'argila que tampoc no ha estrenat, que també li ve gran.

Malgrat la seva misèria, o precisament per la seva misè-

ria, és un goig contemplar el somriure d'aquesta criatura. Si viéssiu somriure aquesta criatura, els ulls se us negarien de llàgrimes. Es un somriure puríssim, inefable, d'una bondat infinita; és un somriure que ho perdona tot: la injustícia, la crueldat, l'egoisme, la immisericòrdia. Es un somriure clar i lluminós que il·lumina el seu rostre trist -i els rostres dels infants no han d'ésser tristos: recordeu-ho, homes!- talment com l'espasa daurada d'un raig de sol travessant les cortines de núvols d'un dia gris.

Aquesta criatura ha vingut, com tantes altres, a Alcanyis en qualitat de refugiada. Aquesta criatura no tenia pare, no n'havia tingut mai. Es possible no tenir pare? Si, sí, encara que sembli estrany és possible, amargament, terriblement, dolorosament possible. No ho és en la carn, però ho és en el paper, en el registre civil d'una societat honorabilíssima de bisbes, usurers i generals més famosos en «comados» i bordells que ens els camps de batalla.

Aquesta criatura no tenia pare. Millor: els pares que engendren els fills per luxúria i no per amor i després els abandonen i els neguen, val més que desapareguin, car no mereixen el nom de pares. A Espanya, país de moltes esglésies i poques escoles, país dominat pel bàcul i l'espasa, quan una dona creia la paraula d'un miserable i es donava a ell, la societat la repudiava, la colpia amb el seu menyspreu, l'acorrallava com a una bèstia pestilent, li escupia al rostre el mot afrós: «deshonrada». A Espanya, hom podia mentir molt honradament, dedicar-se molt honradament a negocis bruts, ésser ministre i vendre's el país molt honradament, robar molt honradament des de la presidència de qualsevol consell d'administració. El que no podia fer-se honradament era donar vida a un fill sense passar per la sagristia i pel jutjat. I és que a Espanya, de l'horna, com de tantes altres coses, se'n tenia un concepte absurd, fals. La realitat era una altra i la societat tancava hipòcritament els ulls davant la realitat. La societat no coneixia la frase de Beaumarchais: «¡En quin lloc s'ha anat a amagar l'honor!»

Els fills sense pare no tenen, doncs, honor. Millor: els pares que abandonen els fills i els neguen el nom, no po-

den honorar ningú, i una societat més humana, més intel·ligent, amb menys mitres i menys espases, els condemnaria al menyspreu més absolut. Això, però, no era possible a Espanya, la pàtria de don Joan, del don Joan glorificat per tavernari, per jugador d'avantatge, per espatotxí, per innoble animal d'alcova.

Aquesta nena, aquesta pobra criatura, només tenia mare i ara ja no en té, ara ja no té ningú. A la mare l'han assassinada els feixistes.

Vivien en un poblet del front de Martín del Río. Eren molt pobres, gairebé no podien menjar. Gairebé no podien vestir. La pobra dona no era de dretes ni d'esquerres, i, com la majoria dels pobladors d'aquets llogarrets miserables, no sabia què era ésser de dretes o d'esquerres. Això, en aquesta mena de pobles on en lloc del mestre ha dominat el rector, els pobres no ho saben mai. Els rics sí que ho saben: per això havien fugit a Saragossa a posar-se a les ordres de Cabanellas.

Quan nosaltres -és a dir: jo, precisament, no- atacàvem el poble, ells, per a acomiadar-se'n dignament, afusellaren els que els semblà, sense causa, sense proves, perquè sí, per sadisme, per salvatgisme. Entre ells caigué -els ulls encesos de llàgrimes, la boca escumejant de dicteris i malediccions- la mare d'aquesta nena.

La tinc al meu davant, la miro llargament. I li pregunto:

-I la teva mare, ¿per què la mataren?

I ella em diu aquesta cosa horrible, espantosa:

-Perquè era pobra.

Montalban. Març.

L'esguard en la llunyania

La Humanitat, 26 març 1937

Oblidem, tan sols per uns intants, el que ens envolta: el paisatge, que ja comença a vestir-se de verd; la gent, que ja comença a acostumar-se a la guerra; la llum, que és cada dia més pura, més càlida, més intensa.

El canó sona lluny, i això fa que la idea de la guerra s'afebleixi, perdi color i dibuix. Estem en unes hores de pausa -la pausa esdevé massa llarga i, per tant, descomposa tot el nostre sistema nerviós, produeix la inquietud i l'angúnia-, i cal aprofitar-los.

Asseiem-nos en aquest banc a la vora del riu, sota els arbres. El riu és com una làmina d'acer tacada de blau pel blau del cel. Els arbres tenen tremolors d'ales d'ocell i fulles noves. El poble, tot daurat de sol, sembla posar-se de puntetes, sembla fer-se més alt per a acomiadar-se del sol.

Oblidem nosaltres, per uns instants, aquest paisatge, aquests passejants que, vestits de negre -com la majoria de la gent d'aquestes terres-, ens desitgen, amb més o menys pensament, amb més o menys bona voluntat.

-Salut!

Traslladem-nos, amb la imaginació, a Barcelona, a una casa dels afores de Barcelona. Esguardem amb els ulls de la imaginació -els d'esguard més bell, car la ficció sempre és més bella que la realitat- què passa en aquesta casa.

Entrem-hi. Passem el «hall», passem els passadissos. No ens hem d'estranyar d'una lleu olor de iodoform, de formol, d'assafetida, car sabem que som en una clínica. Passem, amb una ràpida mirada d'angúnia, per davant del quiròfan. I entrem en una de les cambres d'aquesta casa on s'estatgen el dolor i l'esperança.

Les parets d'aquesta cambra, esmaltades, són blanques, d'un blanc gris perquè no fereixin la vista. El moblatge d'aquesta cambra consisteix en un llit, una tauleta de nit, un parell o tres de cadires, un armari. Hi ha també un lavabo. I un radiador. El llit, però, és el moble més important de la cambra, el que té una més alta jerarquia. Es de metall i per mitjà d'un mecanisme molt senzill, s'aixeca en la part del capçal perquè el malalt pugui restar-hi gairebé assegut.

Per una finestra del fons entra la llum calenta i rossa de

la tarda. I un home, davant de la finestra, dret, silenciós, abstret, esguarda el defora. Aquest home no és ni massa baix ni massa alt; ni massa vell ni massa jove. Té un front ample, més ample per la calba incipient que li tira enrera els negres cabells; té un rostre ara un xic pàl·lid, colrat pels aires de campanya. Té uns ulls que no són ben bé negres, de mirada franca i lleial una mica absent; uns ulls que a vegades s'acluquen un xic -aleshores l'esguard entre la carn de les parpelles, és com una gota de llum- com en tots els homes acostumats a la mirada sota el sol.

Aquest home vesteix un pijama de tons discretíssims, que ritma perfectament amb la discreció de la cambra. A aquest home l'hem tingut fins fa poc ací amb nosaltres, convivint amb nosaltres, al nostre costat. Aquest home ha fet la guerra al front d'Aragó en nom de Catalunya i de la República. Ha sofert, ha conegut totes les inquietuds, totes les angúnies, totes les mesquineses que li barraven el pas, que entorpien la seva gestió, la seva labor digníssima. Aquest home ha sabut que la reraguarda no és moltes vegades com hauria d'ésser, un suport del front.

Aquest home ha acomplert sempre el seu deure: abans de la República, amb la República i ara amb la guerra. Quan el 6 d'octubre, hagué d'emigrar per haver-se posat al servei del poble contra el sinistre Govern Lerroix-Gil Robles. Ara, en esclatar la guerra, també és al costat del poble i lluita en defensa de la Dignitat i de la Llibertat.

Aquest home ha hagut de deixar el front per a anar a operar-se a Barcelona. Ell no donava importància a la malaltia, l'aguantava estoicament, perquè li racava abandonar el lloc de responsabilitat que ací tenia, perquè li semblava una deserció. A la fi, però, ha hagut de rendir-se i sotmetre's a l'operació.

Avui és el primer dia que aquest home, ja convalescent, ha pogut deixar el llit. No per molt de temps: per una hora. A ell, però, després de tants dies, una hora li sembla molt. Tant que no sabia què fer-ne, en què emprar-la, com ocupar-la. S'ha apropiat, però, a la finestra, ha restat contemplant l'exterior, i el temps llisca amb una rapidesa de la qual

ell, abstret, no heu esment.

Veiu unes muntanyes, unes edificacions, uns jardinetes suburbans que comencen a florir. Oeix els crits i les cançons d'uns menuts.

Et seu esguard, però, sembla no veure aquest paisatge de pau. L'esguard és cada vegada més vague, més llunyà. I el paisatge tranquil i suburbà, esdevé un paisatge àrid, erm, desolat; un paisatge sense arbres i amb cases enrunades; un paisatge on la gent mata i mor, i on ell, aquest home, voldria tornar a ésser, car si abans conegué sofriments en hores de guerra, ara ha conegut un sofriment més: el de la impaciència.

Aquest home esguarda amb anhel l'horitzó, vers el cantó on es pon el sol. I pensa:

-Allà hi ha Aragó: Alcanyíç, Montalban, els altres pobles que aviat alliberarem.

Aquest home aquest digníssim soldat del poble, es diu Jesús Pérez Salas.

Alcanyíç. Març.

L'ombra gloriosa

La Humanitat, 27 març 1937

Avui, 26 de març. Fa una tarda clara. Hi ha un cel que sembla de cristall, un cel d'un blau dramàtic. Fa un vent fred, taltant, que xiula entre les parets de les miserables «parideras» -únics senyals de vida humana en la terra inhòspita- despentina les cabelleres grises de les oliveres i s'emplena les ales de l'olor aspra de les farigoles i els romanins que taquen de blau la muntanya. De tant en tant vola un corb, lent i negre. De tant en tant, més baixa, una perdiu empenya pel vent. Lluny, però no massa lluny, blanquegen unes muntanyes: les de Montalban. L'atmosfera és neta, límpida. El paisatge és d'una precisió, d'una nitidesa que recorda els paisatges de Patimir o de Breughel el Vell.

Avui, 26 de març. Avui fa cent-deu anys que, en aquesta hora precisament -les cinc de la tarda- moria Lluís Beethoven, el músic gloriós de les simfonies i els «Quatours». Moria pobre -com moren tots els homes honrats- en una casa dels ravals de Viena anomenada dels espanyols negres perquè anys enrera l'havien habitada uns frares que veneraven la catalana Verge de Montserrat. El propietari de la casa, el baró Pasqualatti, a més de no cobrar el llogar feia temps que pagava les medicines i els metges del malalt, que ja gairebé no podia abandonar el llit. El 22 de febrer del 1827, el músic escrivia Moscheles i a Souart per si podien organitzar un concert d'obres seves a Londres. I la Societat Filharmònica li enviava 100 lliures.

Beethoven es veu sol i abandonat dels seus familiars. Tan sols Carles, el seu nebot, compareix de tant en tant per a arrancar-li algun diner: la resta del temps la passa en tavernes i bordells. Prop de la casa, però, viu el matrimoni Breuning, els seus bons amics de Bonn. Tenen un fill de deu anys, Gerard, que ha sentit de sobte un gran afecte envers Beethoven i es constitueix en la companyia del mestre vell i solitari.

Han fugit la glòria, la riquesa, l'amor. Han quedat la pobresa, la malaltia, la soledat. Que lluny són Teresa i Josefina Brunswick, Bettina Brentano, Julieta Giucciardi- l'Amada Immortal-, la del castell de Korompa, la «damigella conyeguda Julieta Giucciardi» a la qual dedica la «Sonata qua-

si una fantasia», op 27, núm. 2, escrita en una glorieta del jardí de Korompa, a la qual, per aquest motiu, els contemporanis anomenaven «la Sonata de la glorieta» i nosaltres «Clar de lluna». Josefina és casada amb el comte Dheym. Bettina Brentano és al costat de Goethe, que brilla més que Beethoven, que és més mundà, més espectacular, i ha pogut dir, sense avergonyir-se -els amics dels prínceps no saben ni poden avergonyir-se- aquesta monstruositat: «Prefereix la injustícia al desordre». Julieta Giucciardi s'ha casat amb el comte de Gallemberg, un aventurer mitx de conspiradors, espia i jugador d'avantatge, que viu d'explotar les gràcies físiques de la seva dona i al servei de Metternich i la Santa Aliança. Sols Teresa, la del noble cor i la noble intel·ligència, escriu en el seu quadern: «T'he triat entre milions d'homes, Lluís. Cent mil milions poblen la terra, però jo sols et veig a tu, Lluís».

L'infant Gerard és l'últim amic del músic, el seu últim raig de sol. Per mitjà dels Quaderns de Conversa -no sé si ja editats per l'Antenaïon, de Postdam- Gerard diu a Beethoven coses senzilles, vulgars, en les quals, però, hi ha una emoció profunda, una tendresa infinita: «Tenies el violoncel-lo ple de pols...

Avui t'ha disminuït la inflor del ventre... Has de suar més... Ja has llegit totes les obres de Walter Scott? Ara pots reprendre Shiller... L'operació que t'han fet deu haver estat molt dolorosa. Quan et posis bo...

Un dia anaren a visitar-lo el tenor Cramolini i la seva promesa. Beethoven, malgrat la seva sordera, pregà al visitant que cantés alguna cosa. Cramolini escrigué en els Quaderns de Conversa que cantaria Adelaida. Però la pena, la pietat, l'emoció, ofegaren la seva veu.

I Beethoven, que hagué esment del que passava, digué, per a encoratjar l'artista:

-Seguiu cantant. No us sento, però seguieu cantant.

El 17 de març cregué que anava per bé perquè el seu metge, el doctor Malfatti, l'hi havia permès prendre gelats. En realitat, era que de totes maneres el veia perdut i no volia fer-lo sofrir inútilment. El 23 s'aguditzaren els dolors del

ventre i se li inflaren les cames. Ja gairebé no parlava. Li havien pujat una caixa d'ampolles de vi del Rin i Hummel, que l'anà a visitar acompanyat de la seva dona, li preguntà:

-En vols un vas?

Beethoven assentí amb el cap, però no tingué forces per a beure el vi. La senyora Hummel li eixugà la suor del front i el moribund li ho agraià amb una mirada. Aquella fou l'última carícia que rebé d'una mà femenina.

Després, al cap d'un parell de dies, li dugueren un vi que Breuning havia encarregat a Maiensa, un Kräuter Wein preparat amb herbes de la muntanya i que els camperols de Renània tenien per un remei infal·lible contra la hidropesia. Beethoven esguardà les ampolles, que Schindler posava en un tinell, i digué:

-Mal!... Mal!... Massa tard!...

Foren les últimes paraules. Després entrà en agonia, que durà dos dies. El 26 eren al voltant del llit on agonitzava Beethoven Huttenbrenner, Breuning, el petit Gerard, Schindler, i el pintor Teltscher que prenia un apunt del moribund.

A les cinc de la tarda esclatà una tempesta. Tempesta de primavera, amb vent i pluja que ja feien olor de flors oberetes, de nius, de terra a punt de vestir-se d'herba, de brots nous en els arbres vells. El cel es cobrí de núvols grisos, lívids. Un llamp ratllà la cortina de núvols. Un tro perllongat fou la resposta. Beethoven alçà el braç dret, clogué la mà, la mà prodigiosa, meravellosa, que havia creat el bé i la bellesa al seu entorn... I quan cessà la remor del tro caigué la mà damunt el llit. Lluís Beethoven havia mort. Era el 26 de març del 1827, avui fa cent-deu anys.

I avui, en aquestes terres aragoneses, en aquestes terres desolades per la guerra, pàtria d'un altre gran rebel: Goya, he recordat Beethoven, l'alemany Beethoven que avui estaria al costat nostre contra la bèstia innoble de Hitler.

Alcanyíç, març.

Crònica de la Divisió Francesc Macià-Lluís Companys

La Humanitat, 6 abril 1937

¿Per què en aquestes terres d'Aragó, precisament en aquestes terres d'Aragó, hauré recordat Beethoven? El record no l'ha desvetllat el paisatge, car aquest paisatge aragonès és ben diferent del paisatge familiar a Beethoven: els voltants de Bonn, Kosompa, Tilpitz, Heiligenstadt, els voltants de Viena. Més aviat crec que és Goya, el gran aragonès, el qui m'ha suggerit el record de Beethoven, el gran alemany.

I així com una tarda, als voltants de Fuendetodos, se m'apareixia l'obra gloriosa del pintor genial de la «Majita» nua, avui, en aquesta tarda, als voltants de Montalban, se m'apareix l'ombra gloriosa del genial músic de les simfonies i els Quatours. I és que hi ha quelcom de molt semblant en la fesomia espiritual d'aquests dos homes, d'aquests dos artistes tan humans i tan grans precisament per la seva humanitat. Goya, com Beethoven, fou un rebel, un home que no es sotmetia a cap prejudici, a cap hipocresia social. Goya feia la caricatura més terrible dels prínceps de la branca espanyola de la casa de Borbón. Beethoven, quan passaven els prínceps de Weimar, en lloc d'inclinar-se servilment, com Goethe -el que deia que «preferia la injustícia al desordre»-, restava dret i sense descobrir-se.

Baix, groixut, desgarbat, amb el barret de copa molt alta i d'ales molt amples, amb el redingot descordat i voleiant al vent, amb les butxaques plenes de llibres i papers, passa Beethoven. Té la mirada abstreta, llunyana; camina amb la testa inclinada damunt el pit; a vegades somriu; a vegades parla sol.

I em sembla, per una il·lusió de l'evocació nascuda, oir els primers compassos de la simfonia núm. 3, en mi bemoll, op. LV, a la qual Beethoven posava aquest títol: «Simfonia heroica... per a commemorar el record d'un gran home».

Aquesta III.a Simfonia fou escrita, pot dir-se que per encàrrec. Rodolf Kreutzer, el famós violinista, i secretari de la Legació francesa -més popularitzat per la novel·la de Tolstoi que per les seves obres- o el traïdor Bernadotte, que en 1798 era ambaixador de França a Viena, suggeriren a Beethoven la idea d'escriure una obra de lloança a Bonaparte.

Ja havien mort Danton, Robespierre, Saint Just, però en-

cara quedaven resplendors de la Revolució que des de França feia trontollar tots els trons d'Europa. I encara Napoleó, vist a distància, era el general victoriós dels exèrcits de la República. Beethoven, per tant, acceptà.

L'abril del 1803 fou començada a Oberdoepling la III.a Simfonia, que era enllestida l'octubre del mateix any, i a la qual posava aquest llarg títol: «Simfonia grande intitulata Bonaparte, 1804, un August, del signor Louis von Beethoven, geschrieben auf Bonaparte, Simfonia 3, op. 55.» L'obra no s'estrenà fins l'any 1805: als salons del príncep Lobkowitz, el mes de gener, i el mes d'abril del mateix any al Teatre de Viena. No plagué a ningú la simfonia magnífica; la qualificaren de massa atrevida, de massa revolucionària -retret que al republicà Beethoven li fou fet moltes vegades pels crítics lacais del Palau-, d'estranya i d'incoherent. «La Gasetta Musical», de Leipzig, periòdic del qual hom feia un cert cas -els ases sempre han estat molt respectats pels rucs-, escrigué que «Louis von Beethoven perdía el temps component simfonies... que aquest mosaic d'acords extravagants no tenia sentit... , que el seu autor s'havia de limitar a les variacions per a piano, car això ho feia bastant bé».

Beethoven dedicà la seva obra al general Bonaparte, al general de la Revolució. Quan arribà a Viena la nova que Bonaparte s'havia fet coronar emperador, encès d'indignació i d'ira, tingué un desengany enorme. Bonaparte no era l'home que ell havia imaginat: romàntic, revolucionari, idealista, generós, sempre al servei del poble, que és la dignitat i la llibertat. Era un grimpador, un ambiciós vulgar, un miserable burgès -i el burgès és gairebé sempre inferior a l'aristòcrata-, un nou ric de la Revolució, un home prou vil per a convertir-se en imitador de reis. I ratllà la dedicatòria, dient: «Bonaparte és un home vulgar, un de tants. Trepitarà els drets de la humanitat i esdevindrà un tirà pitjor que els altres».

Xiula el vent en aquesta tarda marcina i les ales del vent semblen vibrar amb els acords del segon temps -«adagio assai» en do menor- de la meravellosa simfonia: la marxa fúnebre. I passen, acompanyant l'ombra gloriosa, els soldats

del poble, caiguts en la lluita: carn de sacrifici. Passen amb l'últim crit, amb l'últim gest de defensa o d'atac, amb l'últim somriure.

Segueixen els acords solemnes, greus, de l'«adagio assai». I passen les abandonades, les que s'han quedat soles: les mares, les esposes, les filles: carn de plor.

Després del dolor, l'alegria. A l'alegria pel dolor -Der freuden leiben- deia Beethoven. Després de la marxa fúnebre, la marxa triomfal. I en aquestes rases, en les crestes d'aquestes muntanyes, veig passar- i estic segur que la visió esdevindrà realitat- l'exèrcit de la victòria, que és l'exèrcit del Poble.

Montalban. Març.

Lluís Bagaria a Aragó

La Humanitat, 9 abril 1937

Hem tingut aquests dies un hoste il·lustre: Lluís Bagaria, el més agut, el més fiblant, el més genial dels caricaturistes espanyols, que és, també, un dels millors del món. I que consti que, amb aquesta afirmació no hem pas pensat fer un descobriment. Bagaria pertany a la gran raça dels Gulbranson, dels Heine, dels Grosz. Com en tot gran artista, l'art de Bagaria és rebel·lia, protesta, disconformitat. Les seves caricatures són sagnants, corrosives com un àcid. En podríem recordar moltes, però tan sols en recordarem una; una plena de bondat i d'altíssim anhel de justícia; una que és la més formidable protesta contra el luxe insolent i la immisericòrdia il·limitada de l'Església. Un bisbe, ple de joiells i ple de greix, ben vestit, ben satisfet de la vida, va de camí. Espellifat, descalç, lívid, li apareix Jesús i li allarga la mà. El bisbe allunya, amb un gest de menyspreu, l'inoportú, i li diu:

-Déu us empari.

Sentiu petar la xurriacada? El qui no l'ha sentida ha estat l'Església, que té la pell molt gruixuda.

Lluís Bagaria és un home alt, corpulent, amb els cabells molt, negres i el gest un xic feixuc. El rostre és més aviat pàl·lid i ple de bosses i sacsons. Els ulls negres, inquisitius, acostumats a descobrir el tret més característic, s'acliquen per a mirar millor i es converteixen en dues gotetes de llum entre les bosses de carn de les parpelles. El nas és ample, sensual, de bon gustador de la vida. El que dona, però, més caràcter, més personalitat, al seu rostre, és la boca: una boca ampla, de llavis molt gruixuts, que té tota la gamma dels somriures. Quan somriu la boca, somriu tot el rostre de Bagaria: el nas, els ulls, les celles ... Boca d'home bo, i, per tant, de gran caricaturista, car la caricatura sempre, en totes les èpoques i en totes les latituds, ha estat esperit de revolta i d'insurgència i s'ha posat al servei de l'oprimit, del feble, del tiranitzat. La caricatura és la bondat.

Lluís Bagaria té un rostre vagament asiàtic i una lletitud i un hieratisme que si no són asiàtics ho semblen molt. Més d'una vegada l'he imaginat assegut, olímpicament, damunt les cames creuades, nu de mig cos en amunt, ense-

nyant el melic i fumant un caliquenyo -talment com un Budha del madrilenyíssim carrer de Toledo-, mentre somriu beatíficament.

Deixeu-me insistir sobre aquest somriure, que és la flor de l'esperit altíssim del gran Lluís Bagaria. L'home és superior a la bèstia per això: perquè està dotat del somriure. El somriure és pietat, bonesa, menyspreu davant l'estupidesa, confiança en si mateix. Tan sols l'home que sap somriure podrà, per esperit de bondat, ésser un gran caricaturista. Lluís Bagaria ho és, i trobem en ell totes les virtuts del caricaturista: optimisme, alegria sana i jove, gens d'agror, gens de fel.

Recordo que abans de la Revolució del 19 de juliol dibuixava, a «La Veu de Catalunya» -que era la veu de la Lliga, i, per tant, mai no havia estat la de Catalunya- un miserable de cos i esperit raquítics i mesquins. Menut, demacrat, calb, amb una pal·lidesa de cera bruta de sagristia, després d'haver dibuixat en algun periòdic d'esquerra, s'havia passat a l'òrgan de Cambó perquè el pagaven més. Això és lògic, car no es tractava d'un artista, sinó d'una cosa que es venia, que tenia un preu. La seva gràcia com a caricaturista era una gràcia eixorca, biliosa, agra, de malalt de l'estómac, infecta i abjecta. Des de les pàgines de «La Veu de Catalunya» es dedicà a injuriar els obrers, a cantar les excel·lències dels salvatges repressors d'Astúries, en dibuixos que no tenien cap vàlua artística. Ara fa temps que no en sento parlar. Potser té por i procura fer-se oblidar les passades vileses. Potser és mort. Si fos així me n'alegraria.

I després d'aquesta onada de llot que ens ha dut el record, per a airejar-nos, per a respirar, tornem a Bagaria.

Bagaria ha arribat a Alcanyíç, acompanyat del seu inseparable amic el pintor Padilla. Vestia un vestit gris -un gris de cendra de cigar de l'Havana-, una gabardina de color de cafè amb llet -però amb més llet que cafè- i una gorra negra d'aquestes que els milicians han posat de moda. Duia, a més, un bastonet petit gairebé com una batuta. A Alcanyíç s'ha trobat amb el dibuixant Arteché, que també venia a saber «què passava al front d'Aragó».

Lluís Bagaria ha vingut a descobrir i prendre possessió de tots els bars, cafès i altres establiments de beguda d'Alcanyiç.

-He vingut a lluitar!-diu, en un magnífic to major, enlairant el bastó i posant una cara de general a l'hora de la batalla.

La gent, en oir això, s'esfereix i tremola. I ell, heroicament, se n'entra al primer bar que troba i demana:

-Vull lluitar!

-Què dieu que voleu?-pregunta el mosso, també esfereït.

-Vull dir que vull vermout!

Gran home, gran artista, Lluís Bagaria. I gran i bell record el que ha deixat entre nosaltres.

Alcanyiç

“Això és intolerable”

La Humanitat, 23 maig 1937

Aques home s'ha aixecat del silló on seia -on seu tantes hores cada dia- i ha cridat, donant un fort cop de puny a la taula que ha fet voleiar carpetes i papers:

-Bé, vaja, prou! Això no es pot aguantar! Això és intolerable!

Aquest home no és massa vell ni massa jove, té un coll curt i ample, un rostre més rodó que ovalat, una expressió viva, sagaç, intel·ligent. Vesteix com un milicià, com un soldat qualsevol i no llueix, més que quan les circumstàncies ho exigexen, les insignies de capità.

Aquest home es passa la vida -això de la vida, és clar, és un dir en aquesta habitació. En aquesta habitació que abans de la guerra fou saló d'una casa patrícia i que ara la guerra ha convertit en oficines de l'Estat Major de la nostra Divisió-. En aquest saló hi ha una xemeneia de marbre amb un rellotge- la casa és plena de rellotges -unes portes amb cortines d'un obscur vermell color de vi, unes estampes de la Revolució Francesa amb llegenda en anglès i en francès, unes taules, uns sillons, un balcó que s'obre a un carrer estret com un tub.

Qui és aquest home que crida, que esdevé congestionat quan discuteix, que colpeja la taula amb el puny i fa voleier papers i carpetes?

Aquest home és un dels més nobles, dels més lleials, dels més fidels -i dels més treballadors- que he conegut al front d'Aragó.

Aquest home és Jaume Monclús, capità - secretari de la Divisió Macià - Companys.

Aquest home és un apassionat, un vehement, un home que crida. No és que a mi em plagui el crit pel crit. Un home que es passés el dia cridant sense to ni so, perquè sí, m'atabalaria. Crec, però, que les coses no s'han de fer amb fredor i per obligació. Crec que s'han de fer per devoció i que cal posar-hi passió. Es per això que, entre els homes que feren la Revolució francesa, sempre he preferit Danton, malgrat tots els seus defectes, a Robespierre, malgrat totes les seves virtuts. Danton és més humà i crec que, per damunt de tot, l'home ha d'ésser humà.

Es a dir: ha de tenir sensibilitat per indignar-se davant la injustícia, davant l'atropell, davant l'escarni fet a l'humil; ha de saber defensar amb passió les causes justes; ha de tenir un noble i absolut desinterès; ha d'oblidar-se del que li convé a ell particularment per a pensar solament en el que convé als altres. Capacitat de treball, noblesa d'intenció, i passió i crit i intel·ligència en l'obra empresa. D'altra manera, el crit sense intel·ligència no val res i és baladreig innoble.

A mi, abans, els militars no em feien cap gràcia - per cantar les veritats al gloriós exèrcit espanyol de Cuba i Filipines, de Monte Arruit i Annual m'havien processat i empresonat no poques vegades -em semblaven una casta odiosa per inútil. Havia conegut, però, alguns militars digníssims que es revoltaven contra la incapacitat del generalat espanyol més afecte al Palau de la madrilenya plaça d'Orient que a la pàtria pròpiament dita: l'avui coronel Bosch, que m'havia estat presentat pel digníssim Juli Martínez Jimeno, de bella memòria; el fervorós i apassionat Fermí Galàn, amb el qual havia conspirat. De Pérez Salas en tenia esplèndides referències, però no vaig conèixer-lo personalment fins que arribé a la República. López Ochoa, malgrat freqüentar la nostra companyia i situar-se en una actitud de disconformitat amb la monarquia, sempre em semblà lleuger i banal, defectes imperdonables en un home.

Ara, des de la guerra, des que hi tinc més tracte, la meua opinió sobre els militars ha variat. No tots són menyspreables; no tots tenen mentalitat raquítica de «cuarto de banderas» i taula de joc; no tots es creuen d'una raça superior perquè porten ferros als peus i vesteixen de coloraines.

No, no; no tots són iguals. El nostre exèrcit té militars ben dignes, ben honorats: els que lluiten al costat del poble.

Jaume Monclús, lleidatà simpatiquíssim -ja que no de diners és milionari de simpatia,- pertany a aquest grup veritablement selecte de militars que avui honren l'exèrcit espanyol. Jaume Monclús no és aquesta cosa inútil, llastimosa i un xic ridícula que fins ara en deien «un fill de casa bona», és a dir: un home que ha nascut en casa rica i que,

com els pares no sabien què fer-ne perquè no servia per a res, el feien militar. No, no. Jaume Monclús és fill de casa dolenta, és a dir, de casa humil, de casa pobra, de casa honorada, de casa on la gent sap treballar i sap portar al treball el seu innoble estigma de càstig. Si la gent tingués més seny del que té i enraonés amb menys lleugeresa, comprendria que tan sols aquestes són les cases bones, car la bondat no és precisament la riquesa.

Jaume Monclús ho deu tot al seu propi esforç. De soldat ras ha ascendit a capità: no per favoritismes, ni per adular l'un i l'altre -pocs homes com ell tan contraris a l'adulació- sinó per rectitud, per intel·ligència, per una magnífica capacitat de treball.

Ara és capità - secretari de la Divisió Macià Companys, i cal veure amb quin fervor, amb quin entusiasme treballa per la Divisió. I cal sentir-lo -és a dir: molts preferirien no sentir-lo- quan les coses no rutllen o rutllen malament! I cal veure'l quan les coses marxen bé, quan els minyons de la Divisió actuen com han d'actuar: amb coratge, amb seny, amb disciplina.

-Vaja, prou! Això no pot anar! Això és intolerable!

Generalment, l'individu al qual van adreçades aquestes paraules, surt esfereït del despatx.

Generalment, l'individu al qual van adreçades aquestes paraules, veu el sincer dolor i la bona voluntat amb què són dictades i acaba donant la raó a Jaume Monclús.

I, generalment, Jaume Monclús, passada una estona, diu somrient, amb la seva gran bonhomia:

-Després de tot, aquests minyons tenen una mica de raó

...

Alcanyíç, maig

El fil

La Humanitat, 23 maig 1937

Ha passat per les meves mans una carta la lectura de la qual m'ha emocionat, m'ha colpit profundament. Aquesta carta ve de Barcelona i va a Segura de Baños. Aquesta carta l'escriu una dona al seu home, milicià de la Divisió nostra, d'aquesta Divisió que s'honora portant els noms de Francesc Macià-Lluís Companys.

No és una carta literària, escrita en gran estil i amb la preocupació de dir coses brillants i que facin bonic. No, no: és una carta escrita en un estil nerviós i trencat, incorrectament, sense sintaxi, sense ortografia. Es, però, una carta escrita amb una emoció inefable, amb una entrançable emoció.

Ara, després d'uns dies de bonança, gairebé de calor -mols dels nostres milicians ja anaven al riu a banyar-se- hi ha un cel gris, amenaçador, plou desesperadament i la temperatura ha tornat a refrescar. Jo, en aquesta cambreta recollida i amb la calefacció encesa -encara no estic bo del tot i no puc «fer broma»- aixeco l'esguard al cel ferreny. Plou, segueix plovent i la pluja i el vent colltorcen les branques joves i les fulles noves que la primavera havia posat a les plantes i els arbres del jardí.

Després, retorno l'esguard a la lectura.

Aquesta dona escriu al seu home. En temps de pau vivien en una simpàtica barriada a la qual els obrers han donat caràcter: Sant Andreu, que ara no sé si porta el mateix nom car els sants, gràcies a la intransigència i a l'esperit facciós de l'Església catòlica, apostòlica, romana, han passat de moda. Poc temps feia que s'havien casat. Tenien un pis clar i alegre, uns mobles humils, uns testos amb flors, tal vegada un prestatge amb llibres.

En esclatar la revolta, com que ell era un home digne i honorat, no volgué fer com tants altres que s'han quedat a la reraguarda per a deshonorar-la i envilir-la i convertir-la en crim i pillatge, deixà l'esposa se'n vingué al front a complir el seu deure d'antifeixista. Ja no cal dir-ho: féu bé, obrà amb un gran encert, car -i això no és pas una paradoxa- hi ha més tranquil·litat, entre les canonades i les metrallades del front que a la reraguarda que, per feblesa, per estupi-

desa o per un esperit de vulgar delinqüència, fa el joc del feixisme.

Quan els esposos han estat lluny l'un de l'altre -el lenitiu de la separació dolorosa era, per ella, pensar que el seu home havia sabut complir el seu deure, cosa que, llastimosament, no han sabut fer tots els homes- l'idil·li seguia. I en cada carta dels enamorats hi havia esperances, defalliments, fe en el triomf, angoixa d'una possible desfeta. I en cada carta dels enamorats hi havia el millor, el més pur del seu sentiment i del seu pensament.

Mentre el marit era al front l'esposa ha donat vida al primer fill. I en aquesta carta que tinc a les mans i que lleigeixo amb una sincera emoció, l'esposa diu a l'espòs que ja és pare i li envia un retallet de drap tacat amb la sang d'ella quan neixia el fill, grapat de carn humana que demà serà home crearà una llar, i treballarà i -és d'esperar-ho així- tindrà més afició als llibres que a les pistoles.

No és un detall vulgar aquest de trametre a l'espòs un retall de drap tacat amb sang de l'infantament. És dir-li a l'espòs que l'amor no fóra res -un espasme vil, purament animal- si les entranyes de la dona no es santifiquessin en esdevenir mare.

Es dir-li a l'enamorat absent que lluita per un altre amor: la llibertat, que des d'ara té un deure més i un goig més: el d'ésser pare.

I és dir-li:

-Tinc un fill. T'estimo més que mai, perquè m'has donat un fill. Ha nascut lluny de tu i és com un pom de roses de carn. Ha nascut lluny de tu i, petit com és, sembla que et tingui a tu al meu costat. Ara la casa sembla més clara i més alegre. Posat al bressol, sembla que el bressol tingui resplendor. He sofert molt, però he aguantat el sofriment amb orgull i amb goig perquè pensava: sofreixes per ell, pel fill del nostre amor. Ara ja no sóc una dona. Ara sóc quelcom millor: ara sóc una mare. Ara ja no em sento tan sola com quan tu partires vers la guerra. Llavors havies vist les meves llàgrimes. Avui, que no pots veure el nostre fill, vull que vegis la meua sang: la sang de l'instant en què naixia.

Ha nascut lluny de tu, quan tu potser empunyaves l'arma en un combat. Jo li donava la vida quan tu potser donaves la mort.

No he volgut enviar-te un retrat perquè el retrat del nostre fill vull que te'l faci's tu. Vull que el «vegi's» com el «veia» jo abans de néixer, com el veig ja fet home, amb un demà, sense odís, sense guerres, amb més escoles i biblioteques que esglésies, amb més llibres que pistoles i en una República que veritablement, de nom i de fets, sigui de treballadors.

Ha nascut lluny de tu, i jo n'estic orgullosa, perquè així, el dia de demà, jo podré dir-li: Mentre tu naixies, fill estimat, el teu pare no era a la reraguarda envilint i deshonorant la reraguarda: era al front complint el seu deure, lluitant per tots els fills i totes les mares de nostra terra.

Alcanyic i maig.

Els que lluiten amb nosaltres

La Humanitat, 30 maig 1937

Per a lluitar contra el feixisme, per a fer la guerra, no és necessari que tothom sigui al front. Al contrari: alguns valdria més que no hi fossin.

Des de la reraguarda hom pot fer una gran labor revolucionària i antifeixista: no convertint la reraguarda en un sainet que faria riure si no fes fàstic; no eliminant un burges perquè deu ocupin el seu lloc; treballant coratjosament en les indústries de guerra; deixant de banda les dissensions i divergències suïcides que afebleixen les forces i en realitat sols afavoreixen el feixisme; treballant la terra i empunyant les eines del camp, que ara són també eines de guerra, car donen el pa al combatent, i no robant els fruits del camp ja que si sempre les suors del pagès han estat sagrades ara ho són molt més; procurant que a les ciutats i viles de la reraguarda no es trenqui el ritme usual, que ha d'ésser norma de comprensió i convivència, norma de justícia; abandonant picabaralles i desconfiances perilloses per a poder lluitar amb més llibertat d'acció contra l'espionatge que, gràcies a les picabaralles i desconfiances nostres, actua amb tranquil·litat envejable ...

No tots els que fan la guerra, no tots els que ens ajuden són al front. A la reraguarda tenim homes de bona voluntat i bona intel·ligència, que saben treballar per la guerra. No pretenc pas justificar els que, amb càrrec o sense càrrec, han abandonat la lluita d'una, manera que no vull qualificar perquè el qualificatiu seria molt dur per als que han fugit sense causa; però recordeu la labor ben profitosa d'un Ossorio i Gallardo, d'un Ferran de los Ríos ...

També tenim amics a l'estranger. També tenim amics que des de l'estranger, lluiten al costat nostre. Jo avui vull parlar-vos d'un d'ells: Jean Cassou. Jean Cassou és un escriptor, un gran escriptor, que, noblement, desinteressadament, sense anar-hi a cercar cap guany material, sense «posar» d'apòstol, ha sabut situar-se al costat del poble. Jean Cassou és un gran escriptor del Front Popular francès.

Tinc al meu davant, damunt la taula on escric aquesta crònica, l'exemplar d'una gran novel·la de Jean Cassou: «Les massacres de Paris» (1), que és una bella, una emotiva

una noble evocació dels dies heroics de la Commune francesa ofegada a sang i a foc per Thiers.

La Història és un mirall que el passat posa davant el present. I és per això que el passat ha d'ésser lliçó. Quan s'iniciava la Revolució francesa del 1789, entre el poble aparegueren molts pertorbadors i ningú no sabia d'on havien eixit. Eren els que cridaven més, els que més es distingien en l'aldarull i en el desori, els que no tenien altre credo, altra política ni altra finalitat que l'assassinat i el robatori Contemporanis i comentaristes de la Revolució com Chamfort, Desmoullins, Barras, Talleyrand, Fouche, Lamartine, Taine, Louis Blanc, Michelet, han pogut esbrinar que aquells terribles «revolucionaris» -que tant es distingiren en els aldarulls de juliol al barri de Sant Antoni i en l'assalt a Versalles l'octubre del 1789- estaven a sou de l'aristocràcia, sobretot de l'indesitjable duc d'Orleans, per a desacreditar i deshonorar i fer odiosa -i per a aprofitar-se'n- la Revolució que naixia. I això, aquest fet, que es repeteix en totes les revolucions, vol dir que no sempre els que criden més són els més revolucionaris.

I és per això que si la lectura d'aquest llibre de Jean Cassou ha d'ésser sempre interessant avui, que vivim hores de lluita i d'angoixa, ho ha d'ésser molt més. «Les massacres de Paris» no és novel·la vulgar, no és una novel·la més: és l'obra d'un gran artista i d'un gran revolucionari. L'obra d'aquest gran artista, d'aquest gran escriptor revolucionari hauria d'estar més divulgada a Espanya. Si no m'erro crec que tan sols ha estat traduït a l'espanyol un llibre seu: una «Vida de Felip II». Ha escrit també -és un biògraf notable i estimabilíssim- un «Cervantes» que pot comparar-se al de Navarro Ledesma (2), que és del millor que s'ha escrit sobre l'autor del «Quixot».

A Jean Cassou vaig conèixer-lo el setembre de l'any passat a Barcelona, encara que ja el coneixia a través de la seva obra. L'acompanyava Jean Richard Bloch, l'autor de «Le dernier empereur» i Andrée Violis, i ens trovàrem -amb uns companys de «Trellat» i uns corresponals de premsa estrangera- en un salonet del Majèstic Hotel d'Anglaterra-

ra. Havien vingut a veure la guerra, a sentir la guerra i a posar-se, en nom del Front Popular francès, al costat dels que lluitem contra el feixisme.

Foren un parell d'hores inoblidables, de noble cordialitat, de sincera emoció.

A fora plovia a bots i barrals -una tempesta de tardor que semblava de primavera- i després el cel apareixia de color de sofre i d'aram, ratllat d'espases de foc i maculat per grans clapes d'un verd cristallí, transparent. Hi hagueren uns mots de sincera, d'entrançable cordialitat entre nosaltres. Després, ja de retorn a França, Jean Richard Bloch publicava el seu llibre «Espagne! Espagne!» i Jean Cassou feia oir la seva noble veu des de les pàgines d'«Europe» i de «Commune».

I ara, en aquestes desolades -bellament desolades- terres d'Aragó m'arriba de les belles i riques terres de França la magnífica novel·la de Jean Cassou. Per aquest present i per les cordials paraules que l'acompanyen, sentim que no estem sols els que lluitem a Espanya contra els bàrbars; sentim que ens acompanyen els millors; que són els millors els que estan al nostre costat.

I ens sentim orgullosos d'aquesta companyonia, d'aquesta noble fraternitat espiritual.

Alcanyíç, maig

—

(1) Jean Cassou: «Les massacres de París, U.R.F., 15 francs, París

(2) «Vida del ingenioso hidalgo don Miguel de Cervantes Saavedra». Sucesores de Hernando. Madrid

Versos de la revolució

La Humanitat, 2 juny 1937

Home de llibres més que no pas d'armes -encara que del setembre del passat any fins ara tingui, llastimosament, més comerç amb les armes que amb els llibres- els llibres arriben fins a mi en aquesta bella ciutat d'Alcanyic, on el destí m'ha portat al costat dels minyons de la Divisió Francesc Macià - Lluís Companys.

Un dia m'arribava, de París, un llibre de Jean Cassou, al qual caldrà dedicar una d'aquestes cròniques, perquè tant el llibre com l'autor s'ho mereixen de debò. Un altre dia m'arribava, de Barcelona, un altre llibre: el «Romancero Popular de la Revolució», de l'amic Joan Usón, que signa amb el pseudònim de «Juanonus».

L'autor d'aquest llibre que avui vull comentar -sempre és més profitós tractar de llibres que d'armes - és un vell amic que mereix, com pocs aquest nom d'amic, atorgat gairebé sempre amb massa lleugeresa.

L'autor d'aquest llibre no és popular, no és famós, no és soci de l'Ateneu, no «posa» d'intel·lectual des que es posa els mitjons al matí fins que se'ls treu al vespre, com fan tants d'altres que perquè llegeixen la «Nouvelle Revue Française» gairebé sense ajut del diccionari, es creuen l'eix de l'univers.

L'autor d'aquest llibre és un home ja vell en anys, però jove, joveníssim, d'esperit. Menut, secardí, amb un rostre arrugat com una pansa, amb una mirada viva, lúcida, intel·ligent, l'autor d'aquest llibre és un home franc, obert, recte, lleial, que es revolta contra la injustícia, vingui d'on vingui. Nascut en terres aragoneses, ha viscut gairebé sempre a Barcelona. Jo vaig conèixer-lo, ja fa anys, en una barraca de llibres vells a Santa Madrona. Evocant aquells temps de joventut i heroica bohèmia, he volgut traçar la seva silueta en la meua novel·la «Home d'amor i d'aventura». Ell, però, mereix molt més que una simple silueta en una novel·la. Ho mereix per la seva rectitud, pel seu gran esperit comprensiu, per la seva integritat moral.

L'autor d'aquest llibre és un vell anarquista que ha posat en el seu ideal una dignitat immaculada i admirable. ¡Com és bell i encoratjador en aquesta època de trànsfu-

gues i grimpadors, veure un home que ha restat sempre fidel a un ideal!

L'any passat, pel setembre, jo sabia que Joan Usón, l'autor d'aquest llibre, era a Bujaraloz, el seu poble nadiu. I jo, per a veure'l, corria les polsoses carreteres dels Monegros i arribava a Bujaraloz. Llastimosament, malgrat que Bujaraloz no és tan gran com París o Londres, ni com Brussel·les o Vièna, no trobava l'amic Usón enlloc i me n'havia d'entornar sense veure'l.

Avui, després del pesombre hivernal, passat en terres aragoneses -«tres meses de infierno y nueve de invierno», diuen per ací- he tornat a Bujaraloz. Ací tot és ple del record de Durruti, el lluitador exemplar, el company digníssim. A la casa on ell s'estatjava hi han posat una placa que perpetua la seva bona memòria. I aquest viatge a Bujaraloz i la contemplació d'aquesta placa que palesa l'adhesió fervorosa de tot un poble, m'ha fet memòria del llibre de Joan Usón, que canta el tremp i la gesta de Durruti.

A la nit, quan ja la nit era alta, he rellegit els versos de Joan Usón. Són versos que no recorden pas els de Paul Valery, i aquest és un dels seus grans avantatges. Està molt bé que hi hagi un Paul Valery original. El que ja no està tan bé, el que ja no n'està gens, és que hi hagin innombrables Pauls Valery de segona o tercera o quarta mà, que, perquè està de moda, es dediquin a imitar el profund poeta d'«Eupalinos ou l'ame de la danse».

Si haguéssim de cercar un parentesc als versos de Joan Usón en aquest petit volum dedicat a cantar les gestes de la Revolució, l'hauríem de cercar en la literatura dita de cordill, tan popular a mitjans del passat segle. O sigui: el romanç popular, ingenu i simple, sentit a través del pamflet.

Tant l'un com l'altre, el romanso i el pamflet, han nascut del carrer, de l'entranya del carrer. Per això aquests versos d'Usón tenen un llenguatge graciosament discordat; per això hi ha en ells el crit, el reneç i el dicteri.

La Revolució no ha trobat eco en la novel·la ni en el teatre -el teatre sobretot segueix essent una cosa de comerç vil, abjectament burgesa, i en els cartells segueixen figurant els

noms d'autors feixistes-, però n'ha trobat en la poesia: Albertí, Altolaguirre, Gil-Albert, Prados, Serrano Plaja. Els poetes catalans, però, han restat muts. Cal confiar que Joan Oliver -un dels més personals en el teatre, en el conte i en el vers- sabrà donar-nos ben aviat uns poemes de la Revolució.

Ara com ara, i situant-los en el lloc que els correspon, que és un lloc ben honorable, agraïm aquests versos de Joan Usón, que diu, clar i català -clar i català àdhuc quan empra el castellà-, les coses més fortes i rebi el qui rebi.

Aquest és un altre dels mèrits, i no el menys important, del llibre: la sinceritat. És un llibre cruelment sincer, terriblement sincer. L'autor no es deixa coaccionar sota cap pretext i palesa la seva independència de criteri al llarg de les pàgines d'aquest llibre que lloa les heroïcitats del front i blasma les beneiteries -passi l'eufemisme- de la reraguarda.

Benvingut sigui, doncs, aquest llibre de Joan Usón, el vell anarquista, l'aragonès-català, que sempre ha lluitat per un demà en el qual les paraules justícia i llibertat no siguin paraules vanes.

Alcanyíç. Maig

Un hospital a Azaila (I)

La Humanitat, 5 juny 1937

Des de feia temps, l'amic Josep Barberà, un minyó simpatiquíssim i coratjós que ha interromput els seus estudis -malgrat ésser un bon estudiant- per a passar ací, al front, m'ha via dit:

-Haveu de venir a passar un dia a Azaila, amb nosaltres. Veureu l'obra que hem fet i amb la bona voluntat que l'hem feta.

I, seguidament, em cantava les excel·lències -l'abnegació, l'esperit de sacrifici-, de la Creu Roja. I això, les paraules d'aquest amic, em fan recordar una arribada, a mitja tarda, ja fa uns quants anys -encara era jove, encara tenia diners, - a Lucerna, una de les ciutats suïsses més amable, més acollidora. Altrament, totes les ciutats dels cantons suïssos són prou acollidores: un silenci amable -àdhuc a l'estació, on els empleats dels hotels no criden ni pretenen arrossegar-te- una admirable discreció ... Lucerna, com a atracció màxima.

tat neta, polida, partida per un riu i amb el llac dels Quatre Cantons com totes les de Suïssa, és una ciu- (sic)

De tots els records, però, que servo de Lucerna, el millor, el més digne, és el de la visita al Museu de la Guerra i de la Pau, situat a l'entrada de la població, no gaire lluny del llac. A la porta, en un fascicle, hom demana al visitant unes paraules en favor de la pau, i així, per aquest fet, el museu és ampliació de l'escola al país de les belles escoles.

A l'interior, armes, màquines de combat, bombes, granades, canons, fusells, tot el crim legal de la guerra, de la guerra que caldria declarar fora de la llei. Uns cartells expliquen les destroces que fan aquestes armes, aquests projectils. Sense literatura, sense grans mots: d'una manera simple, senzilla. Després, com l'alba després de la nit, canvia el decorat. Ja no és el dolor, és el remei. Ja no és l'agressió: és l'ajut. Ja no és el mal: és el bé. Lliteres mètodes per a guarir, material sanitari, ambulàncies, etc., etc. En un altre departament, retrats dels grans homes, dels grans amics de la humanitat, que han condemnat aquest gran crim col·lectiu de la guerra, aquesta vilesa innoble de la raó d'Estat.

El d'aquell Museu de la Pau i de la Guerra -de la pau, car

en ell tot tendeix a execrar la guerra- és el record més bell que servo de Lucerna, record que el bon amic Josep Barberà ha desvetllat en convidar-me a visitar l'Hospital que han establert a Azaila.

I amb el capità Monclús, el doctor Benavent i el company Cabot, hem aprofitat unes poques hores de lleure per a anar a Azaila. A Azaila s'hi va per una carretera endimoniada, com la majoria de les de per ací, i el cotxe, en lloc de rodar, que és ço que acostumen a fer tots els cotxes, salta com si estigués empeltat de llagosta. Aquesta carretera que va a Azaila també va a Saragossa i el veure, en els indicadors, que els quilòmetres cada vegada són menys, no ens fa cap mena de gràcia. Estem segurs que a Saragossa ens farien una gran rebuda, però, vaja, valdrà més quedar-nos a Azaila.

Després d'una llarga estona de veure-ho tot de color de fang i de pols -ocre, siena, gris-, veiem una mica de verd, senyal segur que tenim un poble a la vora. Arribem al poble i el passem de llarg, i deixem la verdor enrera, i torna el paisatge a esdevenir de color de fang i de pols.

A la fi arribem davant d'unes construccions de fusta, o que a mi em semblen de fusta, al cim d'una de les quals oneja la bandera de la Creu Roja, la bandera que em recorda el Museu de la Guerra i de la Pau a Lucerna. Fa un vent terrible, i com que aquestes construccions no toquen a terra -n'estan separades un parell de pams i hom hi té accés per una escala de tres a quatre graons- m'estranya que el vent no se les endugui amb malalts, infermeres i metges i tot.

Azaila. Maig.

Un hospital a Azaila (i II) *La Humanitat*, 11 juny 1937

... El vent, però, no destrueix aquestes construccions, aixopluc dels que sofreixen. En això és més humà que els feixistes, que a Abissínia –i ara a Espanya- s’han dedicat a metral·lar ambulàncies.

I és en una ambulància, en un hospital on la creu -aquesta creu vermella que alguns tan sols coneixiem gràcies al pretext de la festa de la flor i que ara hem conegut amb la tragèdia de la guerra-, és veritablement respectable. No ho és, en canvi, gràcies a la política massa tèrbola, massa temporal, massa infionada per l’amor al diner, en una església car, involuntàriament, inconscientment, i per la força del contrast, hom recorda aquelles paraules d’Erasmus en l’«Enchiridion»: «Proprietatem christiana caritas non novit». O sigui: la caritat cristiana no conegué la propietat. La caritat catòlica, però, ha corregit aquest error. La caritat catòlica comença per si mateix. Per això la creu és respectable en un hospital i no ho és en una església: perquè a l’hospital significa amor i a l’església propietat.

A molts dels que tenen cura d’aquest hospital no els havia vist fins ara. Hi ha, però, en ells tant fervor, tant entusiasme, són tan cordials, tan francs, tan oberts, que a la poca estona ja em fa l’efecte que els conec de tota la vida. Els que tenen cura d’aquest hospital, els que han ajudat, a dur a bon terme aquesta obra admirable són: Ramon Serentill, director; Josep Barberà, Vicenç Cabré, Pau Vidal, Lluís Clavera, Jaume Cabot, Ramon Baget, cap de l’ambulància; Joan Morell, oficial administratiu, i les infermeres Maria Lluïsa Miñarro, Pilar Crisen, Nativitat Porta, Carme Catalan, Carme Lahoz i Fructuosa Català, a la qual anomenen «la Badalona».

Aquestes noies no totes tenen una mateixa ideologia política, no totes pertanyen a una mateixa sindical. Però hi ha entre elles -i això és ben digne d’elogi i hauria de servir de lliçó als sembradors d’odis- una companyonia admirable. I això, a elles que ja de sí són simpàtiques, les fa més simpàtiques. Una d’elles, Fructuosa Català, ja no és una noia, ja fa temps que no és una noia. Per a distingir-la d’una altra, Carme Catalan, li diuen «la Badalona». «La Badalona»

és una dona madura, baixeta. En l’arquitectura del seu cos abunda més la línia corba que la recta. «La Badalona» és una dona vehement, plena d’entusiasme, molt catalana i molt republicana.

Aquestes noies, aquestes infermeres, vesteixen unes bates blanques i com a únic ornament, porten al pit, damunt el cor, un botó blanc amb la creu vermella.

L’obra aquesta, tan admirable en tots conceptes -em refereixo als quatre grans pavellons que constitueixen l’hospital- fou enllestida en poc més de quaranta dies, la qual cosa vol dir que hom treballà amb zel i amb entusiasme, que és com cal treballar en temps de guerra. En aquests pavellons hi ha cent llits, alguns dels quals -llastimosament- ja estan ocupats. I com si això fos poc, com si aquesta feina fos poca, aquests minyons coratjosos de l’Hospital d’Azaila tenen cura també de l’hospital de Sàstago. I no és pas que s’hagin emprès per força aquesta feina, no és pas que hagin vingut quan ja no hi havia més remei: sortiren de Lleida el 24 de juliol amb la Columna Hilaro i Zamora que fou la que prengué Casp.

La majoria d’aquests minyons són lleidatans -«lleidins», com voldria l’amic Benavent- i un d’ells m’ha dit: El dia 22 de juliol el cap de la nostra ambulància sortí de Lleida en direcció a Candanos per a recollir milicians ferits en el primer intent d’entrada a Casp. El 23 sortí de Lleida la resta del personal de l’ambulància, acompanyant l’esmentada Columna, i prengué part a l’assalt de Casp on a la fi entraren i on improvisaren un hospital de sang en un teatre. El 29, quan ja ho deixaren tot endegat se n’anaren a Sàstago, i, aprofitant l’edifici d’un Grup Escolar, instal·laren un nou hospital. Posteriorment assistiren al combat i presa de La Zaida, on, per manca de servei sanitari, s’hagueren d’encarregar de la recollida i assistència de ferits en plena línia de combat. Amb ocasió d’atacs a Quinto i a Belchite, seguint les indicacions dels caps de columna crearen llocs de socors a diferents indrets.

I ara, a Azaila, han muntat aquest hospital tipus Docker, amb instal·lació de raig X i altres serveis complementaris.

Quan, finida la guerra, aquests minyons retornin a les seves llars, podran dir amb legítim orgull:

-Hem complert el nostre deure.

Azaila, maig.

Sol, mosques, pols

La Humanitat, 15 juny 1937

S'ha acabat l'hivern. No és que pensi, amb això, dir una cosa molt original; no és que pensi haver fet un gran descobriment. Però és que en dir que s'ha acabat l'hivern, vull dir que ací, en aquestes terres d'Aragó, s'ha acabat d'una manera més terrible que enlloc: donant pas a una primavera encesa, suada, plena de pols i de mosques, inaguantable. Si així és la primavera, com serà l'estiu!

Tremolo.

I, després de tremolar una mica —i d'eixugar-me la suor, segueixo escrivint. Ací, la gent té una dita que no anirà malament recordar encara que el record no sigui massa esperançador. La dita és aquesta: «Tres meses de infierno, y nu eve de invierno.»

L'aritmètica d'aquesta gent es veu, però, que és bon xic capriciosa. I qui diu l'aritmètica, diu la noció que tenen del temps. El setembre de l'any passat feia una calor espantosa. El maig d'aquest any ha fet també una calor espantosa. Es de suposar que també en farà el juny, que ara comencem, el juliol i l'agost. Per tant, els tres mesos d'infern es converteixen en cinc. Es una bona propina, una bona torna. Per a mi, massa bona.

Jo sóc un home molt sensible a la calor. Sempre he viscut més bé en països freds que en terres càlides. Com a exemple: Londres en ple març, amb boira i neu, a mi em semblava un paradís, un paradís amb mostassa. «Pale Ale», «Pudding» de fruites, te a tot drap i novel·les de Dickens. En canvi, San Sebastià, a l'agost, durant la «semana grande» m'ha resultat francament insuportable. Quan arribava novembre i plovia, i la galerna convertia el mar en un espectacle magnífic i a la Conxa ja no quedaven polítics ni cupletistes, San Sebastià em resultava una gran cosa.

Aquesta calor d'ara és un nou greuge que tindrè contra els feixistes, una nova ofensa que m'hauran fet els feixistes, i un nou sofriment, una nova penalitat de la guerra. No estaria malament que m'atorguessin la medalla de sofriments per la pàtria. Crec que la mereixo. Si no fes tanta calor, si la calor no significués per a mi una molèstia, no la demanaria.

I si els feixistes haguessin donat per acabada la guerra abans de venir l'estiu —i hi haurien guanyat, haurien estalviat molts diners i molta sang—, tampoc no la demanaria. Si l'estiu, però, és empipador, molest i desagradable, ho és molt més amb feixistes. Es per això que em dol entre moltes altres raons de més pes, que no hagi finit. La perspectiva d'un estiu en aquestes terres, m'horroritza.

Ací, a més dels feixistes, tenim tres enemics: les mosques, el sol i la pols. El sol, a mi, us confesso sincerament que mai no m'ha fet gràcia. Tant és així que, quan un estranger, per afalagar-me, ha lloat el sol d'Espanya, he enyorat la boira. El sol d'Espanya fa bonic en una pintura, en un romanço de sarsuela, però als camperols de les Castelles i les Andalusies no els deu semblar tan bonic.

Ací, en aquestes terres d'Aragó, que, ben irrigades i amb una bona política forestal serien riques de debò, el sol ho crema tot, ho resseca tot. Es un sol d'infern, de pesombre, de càstig bíblic; un sol que es posa al cap i després no vol sortir-ne; un sol que torra els arbres, les pedres, la terra, les bèsties, les persones; un sol que ho crema tot. M'han dit -jo no ho he vist, però d'aquest sol se'n pot creure qualsevol cosa-, que l'altre dia un noi del poble va agafar un ocell al niu i el va trobar cuit.

Després del sol ve la pols: una pols espessa, grisa, d'un gris de cendra que és el gris que més s'adiu amb la desolació d'aquest paisatge. Aquesta pols és tan fina que entra pertot i es filtra pertot: damunt els llibres, damunt les quartilles —així la tinta s'asseca més aviat—, damunt les llunes dels miralls. Anar d'un poble a l'altre en automòbil —cosa que, amb tots els seus defectes, sempre resulta més còmode que anar a peu—, és veritablement terrible. Ar ribes tan suat i tan ple de pols que més d'una vegada les guàrdies no ens volien deixar passar perquè no ens coneixien. Això ens obliga a banyar-nos cada dia —és l'únic avantatge que hi trobem—, cosa que gairebé escandalitza la pobra gent que no s'ha banyat mai.

Després del sol i la pols, hi ha, encara, un altre flagell: les mosques. Jo mai no n'havia vist tantes com ací. N'hi ha per

tot arreu: a les cases, als carrers, a la muntanya, als camps. Jo, abans creia que les de camp i muntanya eren vegetarianes. Ara ja no ho crec. Ara sé per experiència que no menyspreen -ni molt menys!- la carn de persona. I es veu que es tracta d'unes mosques que van a preu fet, que fan el treball intensiu, car no reposen de nit ni de dia. Volen a totes hores: damunt els plats fumejants, damunt les copes curulles de vi, damunt les pàgines del llibre perquè les prenguin per mosques intel·lectuals. No es tracta, però, de mosques intel·lectuals, sinó tot el contrari: de mosques ferotges, enemigues de la intel·ligència -com el vesànic Millàn Astray- que es dediquen a molestar i a empipar els qui llegeixen. Segurament es tracta de mosques de filiació feixista al servei d'Itàlia i Alemanya, les nacions que, sota el jou innoble de la dictadura, cremen els llibres.

A mi les mosques em fan més por i més fàstig que els feixistes, car els feixistes de por ja no en fan a ningú que tingui dos dits de front. I em fa por la pols. I me'n fa el sol. I Penseu que, si no fos la guerra, jo estaria tan bé a Llafranc, entre pins i a la vora del mar, escrivint els llibres que tinc en pla i que ara no puc escriure perquè el neguit de la guerra me'n priva!

Ara, en canvi, gràcies a la guerra -a la guerra que la República no volgué o no sabé evitar ajusticiant els Franco, els Mola, els Queipo, els March, etcètera- estic condemnat a passar-me l'estiu en aquestes terres d'Aragó suant com un desesperat suant tant, que temo convertir-me un dia en un toll d'aigua.

Alcanyíç, juny.

Responsabilitat

La Humanitat, 22 juny 1937

Indubtablement, això ha canviat. D'uns quants dies ençà, això ha canviat. No hi ha la indisciplina d'abans; no hi ha, com abans, tan luxe de banderes (1) i no hi ha l'esperit insurrecte i arbitrari que hi havia abans.

El canvi s'ha efectuat en pocs dies, però venia preparant-se de temps. Feia temps que el demanàvem, feia temps que ens queixàvem. El front d'Aragó no rutllava perquè no rutllava la reraguarda, que n'ha d'ésser el suport. I perquè les veus de l'alt comandament de la nostra Divisió eren negligides o desateses més o menys polidament, no per mala fe sinó per desconeixement de la situació en aquest sector.

Fa molt bonic queixar-se des de la reraguarda. Es molt fàcil indignar-se des de la reraguarda. Els estratègies de cafè, els herois de casinet de barriada és lògic que trobin malament tot el que hom feia al front d'Aragó. L'altre dia m'escrivia un pobre idiota indignat perquè jo em queixava del sol i la calor que fa ací dalt. Ja ho veieu. No tenim dret ni a això. Es el màxim de l'estupidesa: de l'estupidesa dels que s'embosquen a la reraguarda per criticar tot el que fem i pensem al front.

El millor que podiem fer fins ara —sense un exèrcit regular, amb una indisciplina que impossibilitava tota acció conjunta— era no fer res. Quan hem pogut fer, fem. Els comunicats oficials ho palesen a bastament.

Ara la indisciplina ha desaparegut. I han desaparegut la profusió de banderes i la varietat d'indumentària. Amb tot això, amb aquest canvi —tan necessari!— tal vegada hi ha perdut el pintoresc. Però hi ha guanyat la guerra, l'esperit anti-feixista de l'exèrcit de la República.

Hi havia massa grupets, massa milicians que feien la guerra pel seu compte. Aquest grupet —els uns sempre volien ésser més revolucionaris que els altres, i el desig ja està bé, ja és digne d'elogi, però en temps de guerra no resulta gaire eficaç— només servien per a fomentar divergències, dissensions, rancúnies, picabaralles molt desagradables. Ara ja no hi ha milícies, ja no hi ha centúries. Ara ja hi ha —és a dir: ja comença a haver-hi— un exèrcit. Aquest exèrcit tot just actua, tot just inicia la seva actuació. I la seva actu-

ció té ja una eficàcia, constitueix un seriós i autèntic perill per a l'enemic. Abans no era així. Abans, individualment, hi havia el coratge, la valentia. Mancava, però, la disciplina, ja que, sense voler o sense saber veure el perill, hom seguia la tàctica d'anar cadascu pel seu compte sense obeir ordres, sense establir jerarquies. Aquesta tàctica lamentable i equivocada als ingenus els semblava la cosa més revolucionària d'aquest món. Si hom vol ésser sincer, si hom vol no mentir, haurà de confessar, però, que amb aquesta tàctica —la incomprensió, la divergència, la picabaralla—, no hem fet més que perdre el temps d'una manera vergonyosa i llastimosa. I mentre lluitava Madrid, mentre lluita Bilbao, mentre cauen els germans colpits per le metralla feixista, ningú en nom de res, no té dret a perdre el temps.

Ara hi ha disciplina. Jo sempre he estat antimilitarista, antimilitarista de l'exèrcit de la monarquia, que era l'exèrcit de la injustícia, de la vexació, de l'arbitrarietat i el despotisme. Avui, però, després de l'assaig d'aquests onze mesos de guerra, crec molt útil i molt necessària la disciplina militar. L'exèrcit facciós és inferior al nostre —malgrat els «voluntaris» de Hitler i Mussolini— en coratge i en valentia. Té, però més disciplina i per això—no volguem enganyarnos, car si l'engany és immoral ho és molt més en temps de guerra— ataca i es defensa amb eficàcia.

Ara les coses canviaran. Es a dir: ja han canviat. Ara, amb la nostra disciplina, l'exèrcit de Franco, malgrat l'ajut que en material bèl·lic i en homes li envien Itàlia i Alemanya —quina farsa més odiosa, més repugnant, míster Eden, aquesta de la no intervenció!— ho passarà molt malament, la guerra accelerarà el seu ritme i la nostra victòria serà més ràpida.

Cal, però, a més de la disciplina, un absolut sentit de la responsabilitat. Cal que tots els que formen part del nostre exèrcit sàpiguen i vulguin complir el seu deure. Naturalment, complir el deure no és una cosa massa fàcil i agradable. Sobretot, quan el deure és la guerra. Sobretot, quan el deure és morir i matar. Resulta molt més fàcil i agradable emboscar-se a la reraguarda, en qualsevol dels infinits Co-

mitès, en qualsevol de les innombrables organitzacions que la guerra ha creat a la reraguarda. Quan la guerra s'acabi, que bé haurà d'acabar-se un dia o altre, seran molts els que l'enyoraran. Aquests, però, ni compten ara ni hauran de comptar després. D'aquets cal prescindir-ne ara, -i prescindir-ne és fer-los complir per força, car no complirien d'altra manera- i caldrà prescindir-ne després.

Sortosament, no tots són així. Sortosament, són molts els que tenen, a més de l'entusiasme i el coratge, disciplina i sentit de la responsabilitat. Es aquest sentit de la responsabilitat el que cal desvetllar, revifar o fomentar, segons les circumstàncies i els individus. Aquest sentit de la responsabilitat enclou tots els altres: disciplina, coratge, fervor, esperit de sacrifici...

Per aquest sentit de la responsabilitat hom tindrà fe en els caps de l'exèrcit del poble.

Per aquest sentit de la responsabilitat la guerra deixarà d'ésser, com ho ha estat més d'una vegada una tragèdia grotesca, i el soldat tindrà fe absoluta en la victòria. I la fe, en aquest cas, no serà el miracle: serà la certesa.

Alcoriça, juny.

(1) Encara que totes siguin respectables, distreuen. I ara no és hora de distreure's.

Un home important

La Humanitat, 23 juny 1937

DE LLUÍS CAPDEVILA. 1936-1939

262

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

No és un general, no és un home d'armes. Cal, però, ocupar-se no tan sols dels generals i els homes d'armes que lluiten en aquest sector, sinó de tots aquells que, empesos per un ideal de llibertat i justícia, aporten a la lluita el seu entusiasme, la seva intel·ligència, la seva capacitat de treball.

Un dels que ací treballen de debò, un dels que sempre va atrafegat, és Baldomer Xifré. Baldomer Xifré ha estat fins ara, i encara ho segueix essent, el pagador de la Divisió Francesc Macià - Lluís Companys. Fins ara era ell el qui pagava els havers dels minyons de la nostra Divisió, d'aquesta Divisió que ara es distingeix per un número però que, per a nosaltres, sempre portarà els noms de Francesc Macià i Lluís Companys. D'ara endavant, amb la militilització -que, per altra banda, tan convenient era- no sé com aniran les coses. Sé, però, que cal destacar l'actuació, la labor de Baldomer Xifré, tan honesta i digna.

Baldomer Xifré és un minyó alt, escardalenc, prim com un espàrrec i groc com una llimona. Com que es passa el dia tancat treballant a la pagaduria no és fàcil que el sol faci massa estralls al seu rostre. El cabell és fosc, gairebé negre, més aviat una ratlla com un senderó en el bosc capilar, que li neix al front i mor en l'occipuci. El front no és ample, però, en canvi, és molt expressiu. Sota les celles negres, emparats per les celles, els ulls, que també són negres. El nas és llarg, talment com si volgués arribar a la boca, de llavis gruixuts. Sempre, o gairebé sempre, mal afaitat. I és que té tanta feina que no li queda temps ni per a afaitar-se.

A Baldomer Xifré l'havia jo conegut a Barcelona durant els últims anys de la dictadura. Publicava algun article a «L'Esquella de la Torratxa» i a «La Campana de Gràcia», pensava escriure uns drames. Breu: estava inficionat pel virus terrible de la literatura. Per a esdevenir un professional de la literatura no tenia condicions: era massa bo, massa recte, massa lleial. Una bella qualitat seva era que sempre havia actuat en republicà i en catalanista.

Ara, per amor a Catalunya i a la República, actua en aquest front d'Aragó. No és que empunyi el mosquetó, ni manipuli la metralladora. No, no: va amb una gran cartera que

moltes vegades és plena de paper moneda. Es, en fi, pagador de campanya. El de pagador de campanya no és un càrrec de representació, un càrrec per lluir i presumir. Al contrari: és un càrrec feixuc i enutjós, per al qual és necessària una abnegació absoluta i una paciència terrible. Com en totes les guerres hagudes i per haver, el soldat no cobra amb massa regularitat. I quan la paga es retarda, com que el soldat és pobre i ha d'enviar diners als seus familiars -l'esposa, els fills, la mare- qui rep els reganys i els exabruptes és el pagador.

No és que es tracti d'un exèrcit de mercenaris, car la majoria d'aquests minyons s'han enrolat enduts per l'entusiasme i empesos pel nobilíssim afany d'un ideal de llibertat i justícia. I dic la majoria i no la totalitat perquè és lògic que en un exèrcit nombrós sempre s'hi filtri el mercenari. Cal pensar, però, que si fossin rics no es queixarien quan la paga es retarda. Si es queixen és perquè ho necessiten. I, naturalment, qui rep les queixes és el pagador.

Un milicià -ara ja no són milicians: ja són soldats- crida, un altre s'empipa, un altre amenaça, un altre ensenya una carta rebuda de l'esposa: «Mientras tu estás haciendo el primo -la misèria fa escriure moltes coses injustes- en Barcelona tot el mundo se divierte -en això potser té una mica de raó y nosotros lo pasamos muy mal, pues los comerciantes son unos ladrones que se aprovechan de la ocasión y se lucran con la guerra y todos los comestibles están por las nubes». El pagador es resigna, aguanta els cops - i qui diu els cops diu les queixes-, comprèn que aquests minyons tenen raó, i procura remeiar l'afer de cada un d'ells.

Baldomer Xifré ha treballat molt a benefici de l'economia de la Generalitat de Catalunya. I això cal reconèixer-ho. I agrair-ho.

Alcanyic, juny.

La lliçó de la guerra

La Humanitat, 25 juny 1937

Avui hem tingut un combat fort, duríssim. No obstant, no m'ha fet la impressió d'altres combats, indubtablement més febles, de menys envergadura. I és que em dec acostumar a la guerra, a la brutalitat odiosa de la guerra. No m'explicaria la meua insensibilitat -que no és insensibilitat- d'altra manera.

L'atac -calia prendre uns poblats de la serralada que constitueixen posicions molt avantatjoses per a futures actuacions- ha estat precedit d'una formidable preparació artillera. Durant dues hores llargues, els nostres canons han llançat damunt els poblats facciosos una veritable pluja de metralla. A l'artilleria ha seguit l'acció brillant i coratjosa, de la nostra infanteria. Hi ha hagut moments de veritable fúria, de veritable embriaguesa, -la terrible embriaguesa de la sang- que s'ha arribat al cos a cos. Bona part de la victòria, que a la fi ha coronat l'esforç de les nostres tropes, l'hem degut a l'aviació. L'aviació -com el submarí- és arma decisiva en la guerra. L'enemic, desmoralitzat totalment. En dir això no penso fer cap descobriment, no penso dir una cosa massa original. Ho faig, però, per a treure'n la conseqüència que l'aire el mar ens han de fer més ràpida la victòria.

Damunt les teulades terroses del poblat facciós, d'algunes de les quals eixien cabelleres de fum i de flames que el vent despentinava, volaven trenta-sis avions de la República que bombardejaven i, baixant en vol ras, metrallaven els rengles feixistes. Sense l'ajuda de l'aviació la victòria hauria estat més difícil. O, com ha passat altres vegades, no l'hauríem obtingut a pesar del coratge i la fermesa dels nostres combatents.

L'enemic, desmoralitzat totalment, -deixant armament, morts, ferits- ha fugit. El poble, quan hi hem entrat, estava mig en runes; el pas pels carrers no era massa fàcil; creaven set o vuit cases i era inútil intentar apagar el foc car el poble està mancat d'aigua. He de confessar sincerament que tampoc l'espectacle d'aquests incendis, d'aquestes cases en flames, no m'ha impressionat massa. Cal viure com viuen els pobres en aquestes terres d'Aragó -en pitjors condicions que les bèsties- per a comprendre que no dic cap

monstruositat. Hi ha pobles d'aquests que, en bé dels seus habitants, caldria encendre'ls pels quatre costats.

Les cases flamegem. Flameja l'església. Tant se val. Flamegen la ignorància, la superstició, l'analfabetisme, l'esperit ancestral d'una raça depauperada per la manca de pa i d'escola.

Els primers temps d'ésser a la guerra, aquest espectacle m'hauria colpit profundament. Recordo que, referint-me a espectacles semblants, he escrit més d'una vegada: «Això mai no ho podré oblidar». L'experiència, però, m'ensenya cada dia que oblidaré moltes coses.

I és que en venir ací al front, desconeixia la lliçó de la guerra. Ara la vaig coneixent i la lliçó de la guerra és una cosa terrible. M'explico perfectament -encara que no pugui justificar-ho- que siguin molts els que s'embosquen a la rera-guarda per a no aprendre aquesta lliçó tràgica de matar i morir.

El front d'Aragó no ha estat pas, fins ara -no vull esbrinar-ne les causes i motius-, un dels més actius; no ha estat un Madrid; no ha estat un Bilbao. Jo, però, he vist morir i matar, he vist tots els caires de la guerra: la por, el coratge, l'esperit de rapinya, l'abnegació, el crim, l'esperit de sacrifici, la vilesa. I ja en tinc ben bé prou. Si m'haguessin d'escoltar a mi, si fos possible que m'escoltessin a mi, demà mateix acabaríem la guerra. Com que posaria una única condició: que la victòria fos nostra -com ho serà a la curta o a la llarga, si no tenim defalliments, si no som febles, si sabem no fer cabal del rumor alarmista, si tenim fe en el demà, malgrat les hores adverses-, la guerra haurà de durar uns quants dies més. I aquesta perspectiva no em fa pas gens de gràcia, car, a més de combatre contra els feixistes, he de combatre contra les mosques, que em resulten tan antipàtiques com els feixistes.

Quan he entrat al poble he pogut veure un espectacle ben agradable: com els feixistes fugien. Ells, d'això, tal vegada en diguin retirar-se, però nosaltres en diem fugir. De tant en tant en queia un, un altre, un altre. Obrien els braços, llançaven l'arma -des de lluny s'endevinava el crit de dolor-

i queien damunt la terra. I el saber-los ferits o morts tampoc no em commovia. El dolor dels assassins de Guernica no pot commoure.

Els nostres soldats han fortificat les posicions preses a l'enemic. S'han posat guàrdies. A la casa on s'estatja l'Estat Major i a la casa que ha estat habilitada com a hospital de sang, hi ha hagut llum tota la nit.

Alcubierre. Juny.

Història edificant d'uns presoners

La Humanitat, 27 juny 1937

Com sempre que entrem a un poble foragitant-ne els facciosos, no hem fet presoners els habitants del poble. La pràctica ens ha ensenyat que és més eficaç inspirar-los confiança que no pas aterroritzar-los. Amb aquesta tàctica s'aconsegueixen diverses coses: que el dretista passiu vegi que no som els salvatges que volen pintar-nos els assassins a sou d'Itàlia i Alemanya i pugui comparar el nostre tracte humà amb el tracte inhumà dels «patriotes» que es malvenen Espanya a Hitler i a Mussolini; que l'indiferent, el de «tranquil·litat i bons aliments» com a màxima aspiració i, per tant, amic de l'ordre, vegi que l'ordre veritable és entre nosaltres i som nosaltres que l'imposem, car en els nostres rengles no hi ha qui es dediqui al robatori ni a l'assassinat per venjança personal; i, per fi, amb aquesta tàctica de no fer presoners immediatament d'haver entrat en un poble aconseguim que l'home de dretes actiu, el que ha empunyat les armes o bé ha exercit l'espionatge adquireixi confiança i, delatant-se ell mateix, caigui a les nostres mans.

Una guerra -encara que es tracti d'una guerra com aquesta, que alguns ingenus qualifiquen de civil, perquè ignoren els procediments feixistes -és endinsar-se en una jungla on el perill espera a cada pas. Avançant en terres aragoneses, ens endinsem en la jugla tràgica de la guerra, ocupem pobles que fins ara ocupava l'enemic. I trobem gent que, de grat o per força, ha conviscut amb l'enemic; gent que ens acull amb goig o amb més o menys dissimulada hostilitat; gent que és sincerament amiga, o bé que presentant-se com a amiga, gent ens ha traït.

Així ha passat en aquest poble, que han ocupat fa pocs dies els nostres soldats. La policia de guerra ens ha dut tres presoners: dues dones i un home. Les dones són mare i filla. L'home és un sacerdot. Això, el que quedés un sacerdot viu, no és d'estranyar: el poble havia estat fins ara a poder dels facciosos.

Altrament, no tots els sacerdots d'Espanya han mort: hi ha els de les ciutats dominades pels feixistes, que es dediquen, oblidant el cinquè manament del Decàleg, a beneir les armes que assassinen infants, dones i vells; hi ha els que han

pogut fugir a l'estranger; i n'hi ha algun que, per haver estat veritablement cristià, per no haver caigut en el delictes de fer política temporal -política d'odi, d'incomprensió, de reverencialitat del diner- s'ha pogut salvar.

El que nosaltres tenim presoner no pertany a aquesta categoria. El que nosaltres tenim presoner és un capellà selvàtic, francament facciós, de mentalitat obtusa, d'instint primari, que l'apropa al seu avantpassat d'antropoide i fa impossible la idea que l'home ha estat creat a imatge de Deu. El que tenim nosaltres presoner és un capellà tipus cardenal Segura, dels que convertien la trona en barricada, dels que empunyen el fusell amb més goig que el càlzer.

Primerament, d'aquests tres personatges, hem detingut la mare. Hom l'acusava d'eixir cada vespre del poble, o gairebé cada vespre, i no podíem saber on anava. Per a saber-ho hem detingut la filla. El procediment potser no sigui massa pietós, però ens ha demostrat que d'aquests tres personatges tan poc val l'un com l'altre.

La mare és una dona que frisa els quaranta. Grossa, opulenta, amb una sina ubèrrima, amb uns flancs poderosos. Tipus de Venus rústega, de Venus d'hostal, que deu fer l'amor a mossegades i cops de puny.

Té unes celles molt poblades, uns ulls de mirada dura i agressiva, un front estret, uns llavis sensuals. La noia té uns disset o divuit anys i recorda més a Rubens que a Botticelli. Posada a la bogada i ben vestida seria bonica. Ara fa una pudoreta d'estable que, la veritat sigui dita, no constitueix precisament un atractiu.

La filla, per por que a la mare li passés alguna cosa, ha confessat el que sabia, ens ha dit el perquè dels misteriosos passeigs capvesprals de la mare: anava a una «paridera» dels voltants del poble on s'havia amagat, esperant poder reunir-se amb els facciosos, el capellà. Quan nosaltres érem a l'entrada del poble, ell ens metrallava des de la torre de l'església. Els seus, en fugir l'abandonaren, l'oblidaren. Davant la confessió de la noia, la mare - esguardava la filla amb odi - no ha pogut negar el fet. I una patrulla ha anat a la «paridera» i ha detingut el capellà, que, en veure's acorralat,

sense sortida possible, s'ha defensat desesperadament i es mossegava els punys de ràbia.

El capellà és un tipus alt, fort, sanguini. Té un front deprimat, una mirada insolent, és prognàtic. Calça espartenyas de betes i s'ha tallat o s'ha esquinçat els baixos de la sotana, que així fa l'efecte d'una camisa negra, per a poder caminar més lliurement. Fa pudor de suor i de fems.

En veure que no tenia remei, que pagaria cara l'aventura, ens parlava amb odi, ens escopia les paraules al rostre, espesses de rancúnia, de verí. Ha dit:

-Si, és cert que n'he mort molts dels vostres. I és cert també que n'hauria volgut matar molts més.

Després ha afegit:

- I aquesta dona m'ha ajudat en aquesta bona obra.

En dir això assenyalava la mare, que ha assentit amb un moviment del cap i somreïa. La filla, horroritzada en veure que havien estat inútils tots els esforços per a salvar la mare, ha llançat un crit i s'ha desmaiada. La mare té més tremp: roja d'ira, frenètica d'odi, ha vomitat damunt nostre les més repugnants injúries, els més abjectes dicteris.

Després hem sabut que aquesta dona era la bagassa d'un capellà, ja mort, que hi havia hagut al poble. I hem sabut que la noia és filla d'aquell capellà. I hem sabut que la mare, que ja s'entenia amb el que hem atrapat a la «paridera» -segurament per amor a l'església- estava disposada a traspasar la filla.

Això, però, aquesta nova vilesa, ja no serà possible: demà a trenc d'alba afusellen el capellà facciós.

Alcubierre, juny.

Parla un pare

La Humanitat, 29 juny 1937

Valdealgorfa és un poble aragonès on hem passat unes hores. Valdealgorfa està voltat de muntanyes, ermes, amb una vegetació a base de romanins i farigoles, i com que el poble és a baix, en una petita vall, fa l'efecte que és al mig d'una cassola de muntanyes. Aquesta cassola no rep el foc per sota, com les altres; el rep pel damunt i el sol és qui el subministra. Dintre aquesta cassola de muntanyes el poble és la vianda posada a coure. I és cou de debò, ho podeu ben creure car ho he sabut per experiència. A Valdealgorfa tot sembla cuit i ressec i del sol: els infants, les dones, els homes, els gossos, els rucs -naturalment, em refereixo als de quatre potes- que a totes hores i carregats de mosques, passen tranquil·lament pels carrers.

A Valdealgorfa hi ha uns quants arbres i una mica d'horta que, amb la seva verdor, trenquen un xic la monotonia del paisatge. Altrament seria injust dir que aquest paisatge manca de bellesa. En té, indubtablement, però és una bellesa aspra, desolada, ascètica, que més que en un jardí fa pensar en una Tebaida. Sobretot en les hores del sol, quan el sol, implacable, tot ho crema.

A Valdealgorfa, però, hem trobat un oasi: la fonda, o «mesón», o parador, que de les tres maneres s'anomena en aquestes terres aragoneses. L'amo d'aquesta fondeta té un cognom que ens recorda un gran amic, que fou en vida gran artista: el pintor Carles Albesa. L'amo d'aquesta fondeta és un aragonès exemplar com haurien d'ésser tots els aragonesos; franc, simpàtic, lleial. Té dues noies, Carme i Jacinta, que són, en el moral si no en el físic, com el pare. Alegres, amb una alegria sana i jove; amb una alegria digna que sap parar els peus als massa atrevits.

La fonda o parador de Manuel Albesa és, com he dit, un veritable oasi i mereix tots els elogis: s'hi menja bé, s'hi està fresc, és neta, no hi ha mosques. No cal estranyar que davant de tants i tants bells atractius m'hi volgués quedar a esperar que s'acabés la guerra, que ja voldria que fos acabada. Llastimosament, això no és possible, car el deure em crida a altres llocs. I el deure és conviure amb la pols, la calor, la pudor, les mosques.

L'amo d'aquesta fondeta, en havent dinat, em presenta un seu amic. És un home secardí, de color de terra cuita, de rostre molt expressiu, de mirada franca. Aquest home és vidu i vivia amb quatre fills solters i una germana, també soltera i més vella que ell. Aquest home s'ha quedat sol: la germana morí fa dos mesos, més de pena que de vellesa; els fills són a la guerra. Des de fa dos mesos aquest home viu a la fonda.

He parlat amb aquest home, és a dir: l'he deixat parlar, limitant-me a escoltar-lo.

I com que el que m'ha dit em sembla força interessant, ho transcric. Com que no m'ha vist mai fins ara em tracta de vostè i no de tu com ara és moda. Crec que la Revolució no és una moda ni consisteix en coses purament externes i crec que, sense el tuteig hom pot ésser -com amb el tuteig sempre que hom no en faci qüestió de principi, sempre que no sigui imposició- un perfecte revolucionari.

Parla lentament, assegut en una cadira baixa, amb les mans damunt la crossa d'un bastó molt historiat i amb la barba mal afaitada damunt les mans, que són com un manyoc de serments secs. Parla amb la cantarella usual en la gent d'ací i en un espanyol arcaic en el qual abunden els mots acatalanats: «poquet» «xiquet» ...

-I diu:

-Sí, senyor: m'he quedat sol. Tenia quatre fills i els he donats. No, però, com l'enemic, car l'enemic dona els fills a la guerra, i nosaltres els donem a la llibertat, a la lluita per la llibertat. Si li diguéis que no em sap greu, mentiria. Si que me'n sap de greu, ja que els hauria pujat per a treballar, per a ésser honorats, per a crear una família, i no per a guerrear. Jo no tinc gaire lletra, però he fet tots els possibles perquè els noies en tinguessin i comprenc que l'ofici de matar és un mal ofici. No els havia pujats per a això, no. No m'esperava aquesta guerra, la veritat. Però la guerra ha vingut, perquè la República fou massa tolerant, i cal resignar-se. Vull, com és natural, que els meus fills tornin. Però si no tornen, si moren en aquesta guerra infame, em quedarà el consol que han mort complint el seu deure. I no és que

jo cregui que el seu deure sigui morir guerrejant. No, no; no em refereixo a això. El seu deure és defensar uns sentiments i uns ideals. Es clar que l'enemic també parla de pàtria, però mal pot parlar-ne qui la lliura amordaçada i lligada de peus i mans a l'estranger. Ningú que tingui dos dits, de front o pot creure que Espanya l'han de defensar els alemanys i els italians coalitzats amb la morralla de Franco i Queipo de Llano. No, no; ells no defensen la pàtria: ells defensen els privilegis, els monopolis, la caixa de cabals, el portamonedes, la cartera. I la pàtria, vostè bé ho deu comprendre així, no és pas això. La pàtria és el que defensem nosaltres: l'escola, el llibre, la terra, el treball ...

Valdealgorfa, juny.

Tombes catalanes en terres d'Aragó

La Humanitat, 1 juliol 1937

Ja fa temps, ja han passat dies: els de la tardor, de color d'or vell; els de l'hivern, de color de vidre glaçat; els de la primavera, de color d'ulls de noia jove i bonica, quan els ulls de la noia jove i bonica són blaus. Ara Sant Joan de la testa tallada que es nodria de llagostes del camp i mel del bosc ha iniciat el solstici d'estiu.

Era en els temps -que semblen tan llunyans!- que arribava amb les columnes Macià-Companys a aquestes terres d'Aragó. Aleshores la guerra em semblava cosa de facècia, una aventura fàcil, un passeig. El passeig, avui ho veig -fins avui no ho veig- dura massa, car l'home no ha estat creat per a la guerra, sinó per a la pau, per al treball i el goig de viure en pau. No hem estat nosaltres, però, que hem volgut la guerra. No hem estat nosaltres que hem desencadenat la tempesta. L'aguantem, amb les penalitats, amb totes les angoixes, amb tots els sacrificis, segurs de vèncer-la.

Aleshores, referint-me als amics d'un poble de Catalunya que havien vingut voluntàriament a lluitar a aquest front d'Aragó, jo escrivia en una d'aquestes cròniques que tots tornarien als seus pobles, que tots tornarien a les seves llars. Malauradament, m'enganyava. Endut per la força lírica, l'entusiasme i el fervor d'aquelles hores primeres, m'enganyava. No tots els soldats de Catalunya tornaran als seus pobles, a les seves llars. N'hi ha -no molts, però per pocs que siguin sempre són massa- que ja no tornaran mai més. Els esperaven l'esposa, la mare, els fills. Els esperava la llar acollidora, que tan bella i confortable sembla després d'haver dormit al ras, en les primeres línies, sota la llum pàl·lida i tremolosa de les estrelles. Els esperava el treball, el treball que per a l'home no ha d'ésser un càstig, una maledicció odiosa -«guanyaràs el pa amb la suor del teu front»- sinó un goig i un orgull, car tan sols l'home que es guanya la vida pot sentir-se orgullós.

Els esperaven els llibres, la tarda de diumenge al teatre, els amics de la penya de cafè als quals poder contar les aventures de guerra ...

Els esperaven moltes coses, molts éssers estimats, i ells ja no tornaran mai més. Hi ha qui els esperarà sempre, mal-

grat saber-los morts: les mares, car en el seu cor els fills mai no moren. Les enamorades oblidaran tal vegada oblidin les mullers. La vida és forta i aspra i ho vol així. I és millor així, ja que amb una sensibilitat massa aguditzada el viure esdevindria un turment inaguantable. I en els fills, si no obliden del tot, el record anirà perdent cruïra a mesura que passin els anys, anirà assuavint-se, i diran un dia:

-El nostre pare morí a la guerra.

I per aquest fet el record del pare mort serà sagrat com mai. Les mares no oblidaran mai. Les mares, clavades a la creu de l'amor al fill, esperaran sempre. Potser no és mort, potser fou un error, potser, el millor dia -i aquell sí que serà per excel·lència el millor dia!- tornarà.

Avui he anat a Utrilles, poble miner que ha sabut defensar-se heroicament contra l'allau feixista. Si el qualificatiu d'heroic pot aplicar-se a algú és als miners d'Utrilles. Els miners d'Utrilles, quan els facciosos atacaren el poble, el feren inexpugnable. Amb unes quantes escopetes de caçera, algunes pistoles i la dinamita de què disposaven per al servei de les mines -i amb una locomotriu la caldera de la qual tenien encesa nit i dia per a llançar-la, si venia, contra un tren amb forces enemigues- impossibilitaren tot atac. I tot això amb fam, amb fred, isolats, sense ajut de ningú. Durant gairebé un mes tan sols tenien al dia un pa i una llauana de sardines per família. Els homes, com que no tenien tabac, fumaven pells de patata posades a assecar. Estaven mancats d'abrigalls, anaven descalços damunt el fang i la neu. I vivint aquelles hores de tragèdia, el mestre del poble -que després fou assassinat vilment- em demanava llibres i material escolar per als infants, perquè els infants poguessin tenir escola. Per mitjà meu, Catalunya envià més de 700 pessetes de material escolar per a aquests pobres infants que ara s'han quedat sense mestre.

A Utrilles, com a Alcanyís, com en molts altres pobles d'aquest sector aragonès on actua la Divisió 30, hi ha enterrats companys nostres. A Utrilles he vist la tomba d'un d'aquests companys, d'un d'aquests soldats de Catalunya que han mort lluitant contra els feixistes, lluitant per un

món millor on la llibertat i la justícia no siguin paraules vanes.

Aquest minyó va eixir del seu poble nadiu amb un grup nombrós -cent-deu o cent-vint- d'afiliats a Esquerra Republicana. Aquest minyó deixava l'esposa, els fills, la mare, la llar, el treball. Aquest minyó sabia complir el seu deure. I sabia que el deure d'un republicà veritable no es limita a assistir 8 mítings i a manifestacions a base de crit, bandera i tornar-se'n tranquil·lament a casa. Aquest minyó sabia que el deure d'un republicà veritable no és quan la República perilla, fer els gegants a la reraguarda, sinó defensar-la al front amb les armes a la mà. Per complir el deure ha mort. Això caldria que ho tinguessin present tots els que, inconscients o no, obstaculitzen la bona marxa de la guerra: els emboscats, els estrategues de cafè, els comerciants lladres que s'enriqueixen amb la guerra, els que demanen menys hores de treball i més jornal. Això caldria que ho tinguessin present, car d'aquesta mort ells en són culpables tant o més que els feixistes. A França, el 93, els comerciants que s'enriquien robant hom els considerava culpables del crim d'ajut a l'enemic i anaven a passar comptes a la guillotina. Ací no aniria gens malament un procediment semblant.

Damunt la terra on reposen les despulles d'aquest minyó, d'aquest germà nostre, d'aquest soldat de Catalunya, d'aquest cavaller de la Llibertat, els seus companys hi feren posar una pedra funerària per a perpetuar la seva memòria gloriosa.

Damunt la tomba el sol corrent, per entre els troncs d'uns arbres, pinta quatre flames daurades.

Utrilles, juny.

Un bell gest d'adhesió

La Humanitat, 6 juliol 1937

L'amic Domènec Asmarat -un excel·lent minyó, un excel·lent company- m'ha dit:

-Hi ha un soldat que el vol veure. Diu que ve de Segura de Baños i que ha de parlar amb vostè.

L'he fet passar de seguida -a pesar de tenir molta feina-, perquè, com que no em considero un personatge, no em crec, sortosament amb dret de fer esperar ningú.

l entra aquest soldat. Aquest soldat és un minyó d'uns vint-i-set o uns trenta anys. Està més aviat magre que gras, car els milicians del front no poden menjar tan bé com alguns, com molts que n'he vist a Barcelona, molt ben acompanyats per cert, freqüentant els restaurants de luxe i imitant els burgesos d'ahir. I oblidant que les revolucions no consisteixen; precisament, a imitar els burgesos. Va mal vestit -i també ara he de recordar, encara que a algú no li faci gràcia, Barcelona- més mal vestit, molt més mal vestit que alguns, que molts milicians que fins fa ben poc corrien per Barcelona fent festa major de cafè en cafè. Mentre ací -jo ho he vist- en aquestes muntanyes d'Alcubierre, d'Utrilles, de Valdeconejos, de Portalrubio, sofrien fred perquè anaven mal equipats estaven mancats d'abrigalls, els milicians de Barcelona, els que lluitaven heroicament per la defensa del vermut i el cafè, anaven ben calçats i amb bones jaquetes de cuir. Indubtablement, entre ells n'hi havia que feien bons serveis, que eren veritablement útils. Molts, però, per no dir la majoria, eren una colla d'inútils que no servien més que de destorb. I no em refereixo als d'una sindical determinada, als d'un determinat partit polític, car abundaven llastimosament- a les sindicals i als partits polítics.

Aquest que tinc al davant no està tan ben alimentat ni va tan elegant com els de Barcelona. Aquest que tinc al davant no gaudeix de cinemes, ni teatres, ni cabarets, ni music-halls, ni restaurants de luxe en companyia de noiets boniques i fàcils. Aquest que tinc al davant és un milicià -ara un soldat- i els altres eren uns pallassos, car jugar a soldats en temps de guerra és fer el pallasso o ésser traïdor per in-consciència.

Aquest que tinc al davant té un rostre angulós, cremat del sol, mal afaitat, amb barba de vuit dies, uns ulls de febre, una mirada lleial, una boca de llavis gruixuts, uns cabells negres molt esburrifats. Va vestit amb uns pantalons i una camisa de campanya per l'obertura de la qual es veu -no porta samarreta- el pit pelut. Va sense mitjons i calça es-pardenyes de betes.

Aquest soldat -milicià ahir- és amb nosaltres des del 8 de setembre de l'any passat. M'han contat després que es tracta d'un minyó dels més coratjosos, dels més disciplinats, dels més dignes. Mai no s'ha queixat, mai no s'ha preocupat -com alguns- per les estrelles i els galons; tan sols, durant aquests deu mesos, ha demanat dos permisos per a anar al poble a veure la mare vella; es queixava que els voluntaris cobressin deu pessetes -i es pobre!- perquè això podia desmoralitzar-nos i convertir el nostre exèrcit en un exèrcit de mercenaris.

Aquest soldat s'ha assegut, ha carregat i ha encés la pipa, i m'ha dit:

-Aprofitant que el capità venia a Alcanyis, he demanat que em deixés venir amb ell i m'ho ha atorgat. Volia comprar uns quants llibres perquè allà dalt les hores són molt avorrides i monòtones i volia conèixer-vos personalment per a exposar-vos una pensada que alguns amics i jo hem tingut.

-Digueu.

-Tant ells com jo som dels primers que vinguérem amb les Columnes Macià-Companyns. Tots nosaltres hem procurat amb el màxim de bona voluntat, complir el nostre deure. Hem acatat la disciplina, car creiem que un exèrcit sense disciplina no va enlloc; no hem protestat del menjar, car en venir ací sabíem que no veníem precisament per a entaular-nos com al Ritz; no ens hem queixat del vestir perquè compreníem que per a guanyar una guerra el de menys és el vestit; no protestàvem de les guàrdies als llocs d'avançada amb totes les seves molèsties: el fred, el perill, el no poder menjar a l'hora, etc. Breu: si no n'hem fet més és perquè no n'hem sabut. Allà dalt els diaris ens arriben amb

molta irregularitat. Millor, car així no ens assabentem de les moltes misèries de la reraguarda. Altrament, sempre cau algun diari a les nostres mans. Per aquests diaris ens hem innovat dels atacs que la incomprensió, la vanitat ferida, l'ambició més baixa de to han llançat contra la política i la figura del nostre President Lluís Companys. Nosaltres, que també tenim dret a opinar, creiem en l'obra de bondat i d'intel·ligència que el President Companys ha dut a cap des del 19 de juliol fins ara. I ens fa l'efecte, -des d'ací, naturalment, també podem judicar, car, en política sobretot, val més veure-hi de lluny- que, en la situació terrible que ha travessat, el nostre President s'ha vist poc assistit i potser mal assistit. Creiem sincerament que a Catalunya, tal vegada no hi ha qui, com el President Companys, hagués aguantat una situació tan difícil amb tanta serenitat i amb tant de coratge. Es per això que hem triat aquest moment per a palesar-li la nostra adhesió. No es tracta d'un homenatge més, d'una moixiganga més. Volem que el nostre gest sigui ben senzill i ningú no hi pugui presumir. No sabíem com exterioritzar la nostra adhesió, quina expressió donar-li. Hem sabut, però, que l'escultor Moré tenia un cap del President i, per subscripció, adquirirem l'obra de Moré i l'ofrenarem al President. Què us sembla?

Jo, silenciosament, he encaixat fort amb el milicià. La seva mà tremolosa, aspra i ferma, amb la meva.

Alcanyíç, juny.

No oblideu els que lluiten

La Humanitat, 10 juliol 1937

Les sis de la tarda és una hora d'innegable importància per a tots els que, en terres d'Aragó complim com millor sabem el nostre deure d'antifeixistes: a les sis de la tarda arriba el correu. I veureu el carrer Major i el carrer de Gaià i la plaça d'Alcanyic plens de soldats que van i vénen de Correus. Alguns han rebut carta -de la mare, de l'esposa, dels fills, de l'enamorada, dels amics- i, impacients, la desclouen i la llegeixen pel carrer. Altres no han rebut res i esguarden amb enveja els seus companys, més sortosos. El no rebre carta, aquest fet tan simple de quedar-se un dia sense carta, els fa l'efecte d'una cosa terrible, sobretot si la mare és vella, o si han deixat un fill malalt. Sense carta aquests pobres minyons es troben isolats, abandonats, perduts en aquestes terres ermes d'Aragó.

Es després de veure aquests minyons, després de conviure amb ells que jo m'atreveria a demanar als seus familiars i amics que han restat a la reraguarda que no deixin d'escriure'ls un sol dia. El treball d'escriure quatre mots en una postal o en un full de paper és ben fàcil. I no sabeu el bé que fareu amb uns mots adreçats a l'absent, sobretot si es tracta de soldats arribats de nou i per als quals el dolor de la separació és encara massa viu.

Aquests són els que fan més llàstima, els que desperten més interès. Sense que això vulgui significar, ja no cal dir-ho, que no n'inspirin els altres, els que podríem qualificar de veterans. Els veterans ja han sofert deu mesos de guerra -que ja és sofrir, encara que els milicians de cuota que no es movien de Barcelona (1) no ho creguin- i ja estan fets a les penalitats i a les incomoditats de la guerra: les nits al parapet, les guàrdies a les avançades, les hores de lluita terrible quan les bales xiulen una cançó ininterrompuda i sinistra entorn nostre, el fred terrible, inaguantable- els que a Barcelona es queixaven, amb una còmica indignació, que ací al front hom no feia res convindria que passessin una nit al «silbante»- les pluges aguantades a peu ferm, immobilitzats per la consigna, en una carretera o al cim d'una muntanya, sense poder refugiar-se sota un sostre -perquè no hi ha cases- ni sota un arbre -perquè l'única vegetació que per

ací veiem és la farigola i el romaní- amb l'aigua que travessa el capot-manta; el menjar que, quan hom combat, no arriba a l'hora o bé cal empassar-se'l fred.

No podem oblidar els que ja fa temps que lluiten, però cal pensar en els que acaben d'arribar, en els que encara no han entrat en combat -aviat hi entraran- en els que encara no han rebut el «bateig del foc». Als primers la dinàmica de la guerra se'ls endú i els endureix. Als altres, no. Els altres han deixat la ciutat, la llar, els familiars, el treball. I es senten sols i es senten estrangers. No és exageració. Si els veieu -recelosos, estranys, un xic esporuguits- comprendríeu la certesa d'aquesta afirmació; es senten estrangers. Per a moltes ànimes simplistes la pàtria no és la nació: és la ciutat, i a vegades un determinat barri o carrer de la ciutat una determinada casa.

Aquests vivien fins ara les hores de la reraguarda, tan condemnables per tots conceptes i, per tant, no vivien la guerra. Si eren conscients, si tenien un xic de dignitat, s'indignaven i s'averonyien de l'espectacle de la reraguarda: els cafès plens com mai, els teatres plens -excepte el català, car som molt catalanistes però el teatre i la literatura catalana sempre han viscut a precari-, balls i músiques i discursos i cartells i moxigangues per arreu, la majoria dels comerciants robant i enriquint-se amb la guerra. Si eren uns inconscients, si eren uns desaprensius, si no tenien sensibilitat ni dignitat trobaven que la reraguarda era el millor dels mons -malgrat indignar-se, ara que tenien diners! que escassegessin el tabac i el conyac- i deien: Si això és guerra que mai no vingui la pau.

Uns i altres, segons les seves possibilitats, compliran: uns de grat i altres per força. Fins i tot és molt possible que els que creien que la guerra els l'havien de guanyar els altres mentre ells es dedicaven a fer la bèstia per Barcelona, ara, un cop ací, reaccionin i sàpiguen ésser homes veritables i no titelles.

Jo us demano, a vosaltres, familiars i amics d'aquests minyons que vénen a lluitar per primera vegada, que no els oblideu. Jo us demano que, per poc que us sigui possible i

encara que tingueu poques coses a dir-los, els envieu cada dia uns mots. No sabeu pas el bé que feu!

Alcanyíç, juliol.

(1) Ara suposo que es deuran moure.

Els que s'enriqueixen amb la guerra

La Humanitat, 13 juliol 1937

La posició de l'escriptor que afalaga el poble és sempre, en totes les èpoques i totes les latituds, molt còmoda i profitosa. Aquesta, però, és una posició absolutament menyspreable per a l'escriptor de consciència, car tan vil és ésser lacai del burgès com ésser-ho del poble. Al poble no se li ha de mentir mai, mai no se l'ha d'enganyar, i l'escriptor honrat, el que l'estima veritablement, el que no vol abusar-ne, ni explotar-lo, ni fer-lo servir d'escambell, no ha d'amagar cap dels defectes que troba en el poble. Precisament per amor no ha d'amagar-los. Ara, del 19 de juliol del passat any ençà són molts els escriptors que es diuen revolucionaris, que es diuen escriptors proletaris. La majoria d'ells, però, tenen un passat burgès -burgès en el sentit pejoratiu del mot- i d'odi al poble. En realitat, no han fet més que canviar d'amo: si ahir adulaven el burgès avui adulen l'obrer. I l'obrer conscient, el poble conscient, no ha de voler ésser adulat.

Per això -n'estic segur- aquesta crònica d'avui disgustarà a molts. N'estic segur però l'escric creient servir la veritat i la justícia que és la millor manera de servir el poble. N'estic segur, però l'escric a pesar que sé que avui al que parla clar i alt, al que assenyala defectes i abusos li diuen feixista i antirevolucionari. A mi, però, no m'ho poden dir sinó els que, quan jo anava a l'exili, a la presó o en conducció ordinària per carretera, servien la Lliga i la Dictadura del difunt Primo de Rivera. Cada dia els organismes oficials, per mitjà de la premsa, adverteix el poble contra els comerciants que especulen amb la guerra, que posen preus abusius a les viandes i altres efectes necessaris a la vida de cada dia. Més clar: que roben. I com que al que roba li diuen lladre hom ha de treure la conclusió que a la reraguarda abunden els lladres.

Roba l'adroguer, el mercer, el peixater, el carnisser, el cansalader, el que ven verdures. Roben el comerciant de la ciutat i el del camp. I el robatori és més inic, més desvergonyit, perquè la majoria d'aquests «revolucionaris», d'aquests nous rics de la revolució, per a ésser més revolucionaris, per a estar més en situació, es neguen a pagar impostos i contribucions, impostos i contribucions que el Govern necessita per a la guerra.

Sé d'una fàbrica els obrers de la qual, un cop foragitat l'amo, tan sols pensaren a rebaixar les hores de treball i augmentar els jornals. Amb aquest sistema -trenta duros setmanals- tot anà bé mentre hi hagué diners en caixa. Quan s'acabaren acudiren en queixa -en queixa de què?- a la Generalitat. I la Generalitat, gairebé no cobrant impostos ni contribucions, paga de llavors ençà. Com que la fàbrica no rutlla, com que la indústria està en crisi, la Generalitat ha de pagar. No em negareu que és un procediment infal·lible per a guanyar la guerra. Altra gent amb seny i decència creu que en guerra cal treballar com més millor i cobrar el que sigui per poc que sigui, car l'esforç i el diner han de posar-se íntegres al servei de la guerra. Els que opinen així, però, deuen estar equivocats. La qüestió és que la guerra duri i robar el que es pugui.

A Catalunya hi ha hagut enguany una gran collita de patates. A Catalunya, enguany, abunden la fruita i les verdures. Doncs bé, les patates, la fruita i les verdures estan a preus elevadíssims, a uns preus que l'obrer no pot arribar malgrat l'augment de jornal, aquest augment que mai no ha estat una solució, car a l'augment de jornal ha seguit sempre, indefectiblement, un augment en el cost de vida: el lloguer del pis, el vestit, el calçat, els queviures. Cal tendir a una política d'abaratiment del cost de vida i no a una política d'augment de jornal. És l'única solució.

Si l'afany de lucre sempre ha estat condemnable, ho és molt més ara amb la guerra. I el que, aprofitant-se de la guerra, roba el poble, mereix el màxim càstig. Si criticàvem l'afany de lucre i el robatori en l'amo d'ahir l'hem de criticar molt més en l'amo d'avui, car les revolucions no es fan per a imitar els defectes dels amos.

Recordeu l'orgia de la Gran Guerra. Recordeu les ràpides fortunes fetes a Catalunya venent als aliats cigrons avariats, mules velles, mantes de borra, sabates amb sola de cartó. He escrit «venent», però cal traduir «robant». Ara passa el mateix amb la diferència que abans robàvem a l'estranger i ara ens robem a nosaltres mateixos.

A França l'any 1793 el comerciant que augmentava els

preus a caprici seu era considerat enemic del poble i acabava els robatoris posant el cap a la finestra de la guillotina. Quina feinada hi hauria si ací fèiem el mateix!

Cal que aquest abús acabi d'una vegada. Cal que el Govern de la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona s'imposin. Cal perseguir el comerciant lladre i declarar-lo facciós i castigar-lo amb el màxim rigor: no les quatre parets d'una cella a la presó, sinó una sola paret per al comerciant que s'enriqueix amb la guerra i robant el poble.

Hi ha homes que al front de guerra ofrenen generosament la seva vida. I no ho fan pas perquè, a la reraguarda, uns altres es dediquin al robatori més infame, més vergonyós.

Calanda, juliol.

Refugiats

La Humanitat, 22 juliol 1937

Llegeixo que a Barcelona han estat detinguts, per activitats feixistes, dos refugiats de Madrid. Això em recorda que, temps enrera, des d'aquestes mateixes pàgines, jo llançava un crit d'alerta sobre el perill dels refugiats. Avui, com els fets m'han donat la raó, insistiré en el tema.

Acusats d'activitats feixistes, han estat detinguts dos refugiats madrilenys o habitualment residents a Madrid, que, pel cas, és igual. Això no té res d'estrany. No podem pretendre que tots els evacuats de Madrid, de Màlaga, d'Irun i d'altres ciutats espanyoles tinguin idees i sentiments d'esquerra. Podem, però exigir-los una absoluta neutralitat, una passivitat política absoluta. No és pas demanar massa.

Malgrat que les nostres necessitats són ja prou feixugues de per si, hem de sacrificar-nos una vegada més -cal tenir ben present que aquesta és l'hora dels sacrificis- i tenir envers els refugiats totes les atencions, tots els miraments. Hem de procurar que trobin a casa nostra tot el que han perdut a la seva: caliu de llar, tranquil·litat de llar. Hem de procurar que no els manqui el pa. Que no els manqui roba, que els seus fills, com els nostres -exactament com els nostres, sense cap mena de preferència o distinció- tinguin escola.

Cal, però, vigilar els refugiats; cal no perdre'ls de vista. Això deixant-nos de sentimentalimes perillosos, és lògic, d'una lògica terrible, i ho aconsella el més elemental bon sentit; això ho aconsella, a més del bon sentit, l'instint de conservació. En guerra no podem fiar-nos de ningú; en guerra, com a primera providència, cal malfiar-nos de tot hom. I més tractant-se de refugiats, entre els quals poden abundar els espies.

Ací al front i a la reraguarda la policia treballa activament perquè l'espionatge no sigui possible. Hem de confessar, però, que no l'ajudem gaire, que no facilitem gaire aquesta labor feixuga de la policia. L'enemic gairebé no necessita fer espionatge en territori republicà, car, moltes vegades, l'espionatge li donem fet nosaltres. La indiscreció i la xerrameca estan a l'ordre del dia. Massa discursos, massa declaracions, massa interviús, massa parauleria. I, per

torna, una mesura de premsa poc intel·ligent, poc ferma, poc d'acord amb l'hora que vivim. Hom ha oblidat que en temps de guerra el més prudent, el més hàbil, és callar.

Recordeu, quan la conflagració europea del 1914, si els generals francesos, anglesos i americans -Foch, Gallieni, Pershing, Joffre-, feien gaires declaracions. Ací, en canvi, tothom parla del que no hauria de parlar d'un cap de dia a l'altre: indicacions d'armaments, moviments de tropes, d'on ha ancorat un vaixell amb carregament de benzina, de com rutllen les indústries de guerra i de la seva producció.

Amb tots aquests elements, figureu-vos si la labor de l'espia ha d'ésser fàcil. Ací s'ha donat el cas -i el denuncioc perquè és passat i d'ara endavant no és fàcil que es repeteixi- que tres dies abans d'un atac nostre, el poble ja ho sabia. I al poble abunden els refugiats. I, naturalment, com que feia tres dies que ho sabien al poble i al poble abunden els refugiats, també ha sabia l'enemic, que ja ens esperava per a fer-nos la gran rebuda.

Per això cal estar alerta amb els refugiats. Pels que siguin, com nosaltres, antifeixistes, tot el nostre afecte. Pels que no ho siguin, pels que procedeixen del camp de les dretes, tot el nostre respecte ... sempre que no delinqueixin. Si delinqueixen, el càstig ha d'ésser inexorable i exemplar. Una intel·ligent actuació de policia entre els refugiats no aniria gens malament. Els d'entre ells que siguin antifeixistes l'agraïrien. Als altres, és clar, no els faria cap gràcia.

Fixeu-vos bé en aquestes dones refugiades que es dediquen a armar aldarulls a les cues, que es queixen de tot, que tot ho troben malament; fixeu-vos en aquests infants que paguen el pa que amb tants sacrificis els donem insultant Catalunya i els catalans; fixeu-vos en aquests homes que es passen el dia al cafè o a la taverna. ¿Poden inspirar gaire confiança? ¿Podem creure en el seu republicanisme, en el seu antifeixisme? No siguem innocents, no volguem enganyar-nos, confessem-nos que no hi podem creure i que, per tant, hem de mirar amb recel aquests refugiats que no agraeixen el gest de Catalunya i estarien més bé en el territori feixista.

Entre aquests refugiats -molts dels quals, sortosament, no són així- abunden els homes encara joves -de vint-i-cinc a quaranta anys-, encara forts. Si aquests homes sentíssin veritablement els nostres ideals, si fossin veritablement antifeixistes, voldrien venjar els crims i les salvatjades que han comès els feixistes en les seves llars, en les seves ciutats, en els seus llogarrets. I s'averkonyirien de les seves llargues estades al cafè i a la taverna. I s'averkonyirien d'ésser un llast, una nosa. I s'averkonyirien de menjar un pa que no han guanyat treballant.

Crec que fóra hora de resoldre aquest problema dels refugiats, que pot esdevenir un conflicte. Els infants a l'escola; els homes encara joves i forts, a fer la guerra per a venjar els germans assassinats i aconseguir la victòria; les dones, a treballar en les indústries de reraguarda; els vells, a casa. I els que protestin, al tribunal, car tan sols els simpatitzants del feixisme poden protestar d'aquestes mesures justes i humanes.

Aquestes paraules a algú tal vegada li semblin dures, amargues, cruels, dictades per l'odi. Abans de jutjar-les, però, que les mediti bé.

I si es tracta d'un esperit equànime i serè, comprendrà que escriure aquestes coses no dóna cap goig ni cap lluïment al qui les escriu ni ajuda a fer-lo popular. Però la veritat, per dura i amarga que sigui, ha d'estar per damunt de la popularitat.

Calanda. Juliol

L'home de la victòria

La Humanitat, 28 juliol 1937

A mi em plau, quan tinc temps, cosa que no passa sempre que jo voldria, escoltar les converses i discussions dels nostres soldats i prendre part en elles. Aquesta, malgrat que a primera vista sembla frívola i de poca importància, crec que és una de les funcions a les quals els comissaris han de dedicar més atenció i han de complir amb més zel i amb més bona voluntat. Unicament així, amb aquesta convivència, el comissari pot fer-se càrrec de l'estat d'opinió que regna entre la tropa, de les seves necessitats, de la seva moral. Si no fos així, la missió del comissari no tindria cap eficàcia i, per tant, resultaria perfectament inútil.

Avui, després d'haver rebut la premsa d'haver-la llegida, un grup de soldats catalans comentava les incidències de la guerra. Aquests soldats parlaven amb passió, amb fe, amb entusiasme. I en la conversa sorgien homes i aspectes: Èden, i la tèrbola actitud d'Anglaterra; Delbos, i la França, que -per fi!- veu el perill i es disposa a parlar clar; Franco i el seu anecdotari d'alcova a terres d'Àfrica; Itàlia i Alemanya, que, malgrat la seva actitud grotesca de perdonavides, no pretenen res més -saben que una nova conflagació europea seria el seu anorreament - que especular amb la prudència col·lectiva (1); Companys, Catalunya, Miaja, Prieto.

Aquest nom, Indaleci Prieto, era pronunciat amb fervor i amb respecte, amb entusiasme i amb una simpatia entrañable.

Un dels soldats deia:

-Des que Prieto és ministre de Defensa Nacional, les coses han canviat. Des que Prieto és ministre de Defensa Nacional, les coses han millorat. Ara ja no som, com abans, un conglomerat caòtic: ara som un exèrcit.

Té raó aquest soldat: amb Prieto al ministeri de Defensa Nacional, la guerra ha donat un tomb a favor nostre. S'han coordinat les forces, s'han unificat i s'ha creat un exèrcit cada dia més eficient. I aquesta labor ha tingut resò en la reraguarda -que ara serà el suport de la guerra, com abans n'era el pesombre- i a l'estranger, que ara ens consideren amb més respecte i amb més afecte que uns quants mesos enrera. L'Espanya republicana, l'Espanya lleial, ins-

pira avui un respecte en terres estrangeres que no inspirava cinc mesos enrera. I això ho devem en gran part, a Indaleci Prieto.

Tots coneixem, personalment o per retrat, Indaleci Prieto. Gros, més aviat baix que alt, sanguini, dóna la impressió -que després els fets confirmen- d'una gran energia, d'una voluntat indomable. Té una testa poderosa, dominant, una testa que ho és tot en aquest lluitador. Una testa que acusa agressivitat i extrema violència davant l'enemic. Una testa que esdevé expressió de franca bonhomia, de lleialtat entranyable davant l'amic. Té una mirada lúcida i una veu potent.

Jo sempre -acceptant que tota regla té la seva excepció- he cregut en els homes grossos, sobre tot quan es tracta de la seva bondat.

Gros era Danton, que, malgrat els seus defectes, és la figura més gran de la Revolució francesa; Danton, que posant la seva enorme energia al servei del poble i declarant la pàtria en perill, salvava la República i assenyalava el camí a Carnot, creador dels exèrcits que passejaren triomfalment pel món la Marsellesa. Beethoven era gros, el Beethoven republicà entre prínceps, que deia: «Fer tot el bé possible, estimar la llibertat per damunt de tot, i, ni que fos per aconseguir un tron, no traïr la veritat». Beethoven, sol, pobre i genial, que deia: «El meu art l'he de consagrar al bé dels pobres».

Tomas Moro, el de la «Utopia», que preferí morir degollat abans que traïr la seva consciència, era gros.

En canvi, Cambó i Melquiades Alvarez eren primos. I dic eren perquè si viuen encara, de fet són morts. I són altres morts que com Cambó i Melquiades Alvarez, han fet el mal: March, Queipo de Llano, etc.

Com Danton, Prieto és l'home de la República, un dels pocs -dos o tres-, que es salvaran a l'hora de finalida la guerra, exigir responsabilitats.

Com Danton, Prieto mai no ha traït la confiança del poble i, per tant, s'ha fet digne d'aquesta confiança. Com Danton, Prieto és home de multituds i el seu verb abrandat,

com el del magnífic orador del Club dels Franciscans, arre-bassa les multituds. Com Danton, mai no ha adulat el po-ble ni l'ha enganyat recordeu que ara farà un any, quan, en-dut per l'entusiasme d'unes victòries massa fàcils, creïem que anorrear la sublevació dels militars sense honor seria una cosa facilíssima, digué que «la guerra seria dura i llar-ga». Com Danton, Prieto no creu què la virtut, com creia el virtuós Robespierre sigui la fredor, el dogmatisme eixut, el dejuni material espiritual. Com Danton, Prieto s'ha donat en cos i ànima a la defensa del poble i, per la defensa del po-ble (text no llegible) Danton, donaria la vida.

Prieto, a més a més, és un home que crida, i jo he cre-gut sempre en els homes que criden, que parlen alt i clar, que; quan tenen raó, -i cal pensar que són sempre els intel-ligents els que tenen raó- no callen per res ni per ningú. Aquests, i no els freds, els prudentes, els discrets, els circum-spectes, són els que posen passió en la seva obra. I les gran obres de la humanitat -des de l'«Elogi de la Dollia», als fres-cos de la Capella Sixtina, passant pels «Quixot», per la VII Simfonia i per la Divina Comèdia, s'han fet amb passió i no amb fredor.

Ací tenim un home que crida el capità Jaume Monclús. A pesar dels seus crits, o precisament pels seus crits, és un home d'una absoluta bondat. Si tots els militars hagues-sin estat com ell, a hores d'ara ja hauríem guanyat la guer-ra. Es a dir, si tots haguessin estat com ell -bons republicans d'abans de la República, bons soldats del poble- la guerra no s'hauria produït. La República, però, oblidava els Mon-clús i enlairava els Goded, els Franco, els Mola, els Caba-nellas.

Indaleci Prieto, el conspirador, el lluitador d'ahir, el que no ha acceptat mistificacions de cap mena, és avui minis-tre de Defensa Nacional. Des que ocupa aquest lloc de res-ponsabilitat enorme, les coses han canviat favorablement per a nosaltres al camp nacional i a l'internacional s'està netejant ràpidament la reraguarda, de la qual desapareixen el desori, l'arbitrarietat, la vesania; l'exèrcit unificat, disci-plinat, és avui un instrument de formidable eficència; l'opi-

nió estrangera, que en els primers temps s'escandalitzava i ens tenia per una colla de folls, s'inclina cada vegada més a favor nostre.

Es per tot això que aquests minyons, que lluiten per la llibertat i la justícia, lluiten ara amb més coratge i més ener-gia, car es senten emparats.

I diuen:

-Indaleci Prieto és el ministre que ens durà a la victòria.

Alcanyic, juliol.

—
(1) Una prudència perillosa, car la mateixa por de la guerra pot desencadenar la guerra.

La boca

La Humanitat, 31 juliol 1937

Per a trobar aquesta boca de la qual vull parlar-vos avui, us cal seguir el següent itinerari: la guàrdia a càrrec de la policia de guerra; el pont; part del carrer Major; una placeta triangular i molt pintoresca que, dibuixant una corba graciosa, trenca el carrer Major.

Hí arribeu un xic cansats, perquè el carrer fa pujada, i si les pujades sempre són desagradables, ho són més, ara, l'estiu amb la calor. Altrament val la pena arribar-hi per dues raons: perquè el lloc és el més indicat per a reposar uns moments, per a prendre alè abans de seguir el camí fins a la plaça Major -una plaça magnífica, bellíssima, que sembla una decoració de teatre- i perquè en aquest recó hi ha la boca més important d'Alcanyíç.

A Alcanyíç, indubtablement, hi ha altres boques, de les quals cal fer esment i que, oblidant la guerra, que és la mort, saben estremir-se en un bes càlid d'amor, que és la vida. Les veureu, més o menys maquillades, més o menys ben maquillades- la simplicitat ha fugit dels camps, i avui Rousseau no faria cap adepte-, sota uns ulls aragonesos que, mentre la boca somriu, prometedora, romanen seriosos, amb la mirada absent i perduda tal vegada en un passat que mai més no tornarà a ésser present. Les veureu, cada cap al tard, passejant pel carrer de Galàn o pels jardinetes del «cuartelillo» o pel parc de l'entrada al poble, on hi ha la famosa font dels setanta dos brocs.

La boca, però, més important avui a Alcanyíç és la que hi ha en aquesta placeta triangular. N'és tan d'important que bé val la pena de dedicar-li una crònica.

Passeu el pont i detureu-vos, si us sembla bé -que jo no hi tindrè res a dir- en un bar que hi ha proper al pont a fer una copa d'aiguarent per a prendre alè- i dic una copa d'aiguarent i no d'aigua perquè l'aigua ací no és massa recomanable, i el seu substitutiu, la cervesa, no abunda gaire-. Després seguïu, si us queden ganes de seguir, carrer amunt. Quan arribeu a la placeta esmentada, la veureu de seguida, sobretot si la vida -és a dir, la guerra, que és la vida i la mort- us han dut ací. Es a mà dreta, sempre cercant l'ombra, que ací fa de bon cercar i de bon trobar.

Encara que res no sabeu de la seva existència, encara que ignoreu la seva existència d'una manera absoluta i total, estic segur que, atrets pel dolç misteri d'aquesta boca us deturareu uns instants i uns instants la contemplareu amb goig. Després, seguint carrer amunt, pensareu:

Ja sé on és. Ja sé on m'espera. Ja sé on, sempre, de nit com de dia, m'espera.

I és que una veu misteriosa et diu que aquesta boca, mentre siguin ací, mentre lluitin en aquest sector, estarà estretament, íntimament, lligada al seu destí.

Durant el dia és quan els soldats s'apropen amb més freqüència a aquesta boca. Gairebé podria assegurar-se que, una hora o altra, no en queda un sense apropar-s'hi. I fins i tot, quan la nit estén la seva capa de seda, tota brodada d'estrelles damunt el poble, veureu més d'un soldat - la feina o l'amor l'havien tingut presoner durant el dia- que s'apropa a aquesta boca de la qual us parlo i que tanta importància té avui en la nostra vida.

Aquesta boca coneix tots els nostres amors, tots els nostres desenganys, totes les nostres alegries, totes les nostres il·lusions, totes les nostres febleses, tots els nostres descobriments.

Aquesta boca sap tot el que li diem a la mare i a l'enamorada: «Etic bo, no patiu per mi, la guerra no és una cosa tan dura i tan terrible com sembla des de lluny». I altres mentides per a tranquil·litzar els absents, els que s'han quedat a ciutat o al poble, en una llar freda, esperant l'espos, el fill, l'enamorat.

I després: «Cada dia t'estimo més. L'estar allunyat de tu - la mare, l'esposa, l'enamorada - m'ha fet veure com és gran i ferm l'amor que et tinc.»

I altres vegades: «Ací, fins ara, les coses no rutllaven: massa banderes, massa capitans improvisats - alguris dels quals han donat rendiment, però la majoria no han servit més que de destorb-, massa manca de disciplina. Ara sembla que les coses han canviat, i tinc molta fe en l'exèrcit regular que s'està formant.»

Aquesta boca, per la qual passen tantes paraules - parau-

les d'amor, d'odi, d'incomprensió, de tendresa, de fatxenderia, d'amargor - resta sempre muda. Aquesta boca no és de carn ni té els llavis pintats com altres boques que atreuen els homes. Aquesta boca és clavada a la paret, és de ferro, està sempre oberta i té un rètol al damunt que diu:

CORREU

Alcanyíç, juliol.

Germà obrer

La Humanitat, 5 agost 1937

Alta la nit. Polsim d'estrelles damunt el blau profund del cel. Una lluna lívida que ja es lleva tard, perquè la llum rosada del matí naixent l'agafi fent camí. Teulades que durant el dia són d'un ros de crosta de pa i ara d'un gris argentat. La torre de l'església, muda -les campanes han estat foses i ja mai més no cantaran l'odi i la incomprensió- és com un braç erecte amb el puny clos enlaire.

(¿Sabíeu que els feixistes tallen les mans a infants de quatre, de sis, de vuit anys, perquè no puguin alçar el puny clos enlaire? Jo he vist aquestes pobres criaturetes que, si bé és cert que no tenen punys per amenaçar, els queda boca per a maleir.)

Unes hortes. Uns arbres -uns oms arrencats a la vora d'una riera- a les fulles dels quals el suau ventjol de la nit, arrenca un sospirar lleu i intermitent. Remor d'aigua que s'allunya en la nit.

Lluny, unes muntanyes pelades, sense un arbre, sense un matoll.

I un minyó, un soldat, que ara ha entrat de guàrdia.

Penseu que aquest soldat és diu Pere, Joan, Manuel, Antoni, Josep. Penseu que te un nom qualsevol, un de tants noms, car és indiferent com es digui. L'important no és «dir-se»: l'important és «ésser». El nom no fa la cosa, diu el poble; o sigui: el nom no fa la personalitat.

Aquest soldat era, en temps de pau i a Barcelona, un obrer manual: un obrer manual intel·ligent, sensible, més aficionat als llibres que a les armes, tal com ens els pinta Ignasi Iglésias a les seves obres.

Aquest obrer d'ahir, aquest soldat d'avui, és dels que amb més atenció llegeix cada dia la premsa. I el que l'interessa més de la premsa no són els comunicats oficials de guerra, no són les col·laboracions literàries. El que més l'interessa de la premsa és la secció estrangera: França, Anglaterra, Itàlia, Alemanya, aquesta caricatura sinistra que és el Portugal d'Oliveira Salazar, Lloyd George, Corbin, Eden, Maiski, Grandi, Mussolini, von Ribbentrop, Hitler, Plymouth ...

Aquest soldat llegeix amb més atenció que altres la secció estrangera, car sap, o bé intueix, que, malgrat l'«Arriba

España» dels rebels, la nostra guerra se l'estan jugant a cara i creu a l'estranger.

I aquest soldat pensa en el que ha llegit, pensa en l'estira i afluixa d'uns i altres en la política burgesa - burgesa en el sentit pejoratiu del mot- del Foreign Office, en la farsa del Comitè de No Intervenció, en els perdona-vides italià i alemany que especulen damunt l'excessiva i perillosa prudència de les altres nacions.

Plymouth, Eden, diplomàcia vell estil. Una escopinada, no sé si per la diplomàcia que representen Eden i Plymouth o perquè el tabac és massa fort i dolent.

Grandi, von Ribbentrop: diplomàcia de violència, de cop de puny, d'amañaça, de valent de taverna o meretrícia. Una altra escopinada, no sé si dedicada aquest tipus incivil de diplomàcia o bé a la infecta cigarreta que aquest soldat fuma.

No, no cal esperar res del Comitè de No Intervenció, del Foreign Office. Farsa, tot farsa.

Però mentre a Londres té lloc aquesta farsa, en terres d'Espanya vivim hores de tragèdia. Els feixistes roben i maten i violen en nom de Déu i de la civilització. La diplomàcia tipus Eden no serveix més que de destorb i es fa còmplice del crim. La sang d'aquests pobres infants, d'aquests pobres vells, d'aquestes pobres dones assassinades per l'aviació de Hitler i Mussolini ha de caure damunt els creadors d'aquesta farsa tràgica que és el Comitè de No Intervenció, a la porta del qual caldria posar-hi les paraules del Dant: «Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate».

A Anglaterra, però, hi ha obrers, germans nostres, homes dignes, que viuen del seu treball. I n'hi ha a França, a Alemanya, a Itàlia, a arreu del món. I són els més forts perquè són els més.

I aquest soldat d'avui, que ahir fou obrer i demà ho tornarà a ésser, pensa en els seus germans de les nacions de govern democràtic i en les de govern dictatorial, que no són soldats com ell, però que, com ell, són obrers.

I pensa que aquests, els treballadors, i no els diplomàtics, són els únics en els quals pot confiar. Ells, únicament

ells, poden ajudar-lo a guanyar la guerra: germans de Bremen, de Gènova, d'Hamburg, de Torí, de Manchester, de Roma, de Berlín, de Londres, d'Amsterdam, de París, de Nova York, de Marsella, no ens abandoneu, no sigueu indiferents a la tragèdia, no adopteu la innoble actitud de neutrals, car els treballadors no tenen el dret d'ésser neutrals quan lluiten els seus germans. Penseu en les biblioteques i els museus que han destruït els bàrbars, en nom de la civilització per a més escarni; penseu en les llars proletàries que ha incendiat a Espanya el feixisme italià i alemany, en complicitat amb el detritus de requetès, falangistes i militars de taverna i de burdell; penseu en els nostres fills i en les nostres mares. Oposeu-vos a l'obra de la diplomàcia imperialista, oposeu-vos a la tirania repugnant del feixisme.

En la nit hi ha un silenci. Es desprèn una estrella -sembla talment que es desprengui- i pinta una ampla i lluminosa guixada blanca a la pissarra del cel.

El soldat, abstret, medita: la guerra, els horrors de la guerra.

I en el silenci de la nit sembla escoltar una veu feta de mil veus, que clama: Treballadors del món, uniu-vos!

Lluís CAPDEVILA

La Mata de los olmos. Juliol.

La pietat es un llast I

La Humanitat, 8 agost 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Són les tres de la matinada quan arribo a Alcanyis. Unes hores abans creia no poder-hi arribar mai més. Unes hores abans estava en mans de l'enemic.

L'aventura en si no té cap importància i no em crec pas amb dret a demanar l'ascens - entre altres raons perquè els ascensos sovintegen en massa i no tots són justificats - ni a demanar cap medalla per mèrits de guerra.

La contaré, no obstant, per dues raons: perquè caure en mans de l'enemic no és cosa que passi cada dia, i perquè l'aventura em donarà lloc a unes reflexions que poden no ésser inútils.

Ha estat una imprudència imperdonable, però que les circumstàncies, la casualitat -diguem-li com vulgueu- hauran fet profitosa.

La cosa va anar així:

Ahir me n'havia anat a la línia de foc per a veure com rutllaven les coses. En alguns llocs l'enemic estava a menys d'un quilòmetre de distància. Els soldats, per a matar l'avorriment, sovint es tirotejaven. Les activitats de l'enemic es limitaven a això, car de fa temps, temen que quan ataquin es trobaran amb una sorpresa molt desagradable. He pogut veure que no és una fantasia el que llegim en notes oficials: la moral dels nostres soldats és admirable. Admirable per la seva valentia, pel seu coratge, pel seu esperit de sacrifici. No van tan elegants com els que fins fa poc jugaven a soldats pels carrers de Barcelona; no mengen tan bé com ells: no poden, com ells, passar-se les hores mortes a les terrasses dels cafès bevent cervesa o vermut; no poden anar al teatre de la revista pornogràfica, gènere que la Revolució havia d'haver destruït -un any de guerra i encara no tenim un teatre revolucionari!- perquè ací no hi ha teatre, ni music-hall, ni cinema. Això, sortosament, no és la rera-guarda. Això, sortosament, no és Barcelona. Ací només hi ha sol, pols, mosques, pudor. I la mort a l'aguait.

A la tarda, quan ja la tarda refresca -d'una manera molt relativa, però- he passat, sense heur'n esment, les guàrdies de les avançadetes. Això ha passat a altres. I pel que es veu, també podia passar-me a mi. Pel que pugui ésser, i en-

cara que l'aventura n'hagi resultat profitosa, procuraré que no es repeteixi.

El paisatge, muntanyós i aspre, és d'una desolació infinita. Paisatge en el qual, excepte l'aviació, fracassarà tot el modern material bèl·lic. Paisatge per a guerrillers més que no pas per a tancs.

De sobte, -m'havia assegut a carregar la pipa-, una remor de passes i unes veus.

-Alto!

I em compareixen tres minyons, pertanyents a l'exèrcit enemic.

La veritat: no m'ha fet cap gràcia l'encontre. No vull fer drama ni descriu-re el meu estat d'ànim en aquells moments. He de dir, però, que estava disposat a no deixar-me agafar viu.

M'ha estranyat que els tres soldats facciosos no desapareixin damunt meu, no es llancessin damunt meu. Com sigui que jo havia pogut empunyar la pistola -amb bala a la recambra- un d'ells, molt tranquil, em digué.

-Podeu guardar-vos la pistola, que no ha de passar res.

La meua sorpresa, en oir aquestes paraules, fou tan gran com l'espant meu d'abans.

-Us heu equivocat i heu entrat en terreny facciós -segueix dient-me el soldat-. Agafeu aquell senderó i retornareu a les vostres posicions. I una altra vegada no sigueu tan imprudent, car no sempre podeu trobar xicots com nosaltres.

Ja tranquil del tot -els amants de les emocions fortes haurien pagat per ésser al meu lloc- he recollit la pipa, que m'havia caigut, l'he carregada i l'he encesa. Els tres soldats facciosos en miraven amb enveja.

A la fi, un d'ells, més gosat que els altres, ha demanat:

-Veieu? Si ens convidéssiu a fumar no us diríem pas que no... Fa temps que no hi ha tabac, sabeu?...

Ja no caldria dir-ho: els he convidat a fumar, els he donat tot el tabac que duia al damunt i, si l'haguessin volgut, fins i tot els hauria donat la pipa.

Un d'aquests minyons és català, d'una vila del Vallès que no anomeno per raons que us explicareu fàcilment. La

sublevació va sorprendre'l a Saragossa i va haver de seguir si us plau per força.

-I vosaltres, com és que em deixeu marxar?

-Perquè estem per força entre els facciosos.

-Doncs, per què no us en veniu amb mi? Per què no us passeu als nostres rengles? El fet que jo hagi pogut arribar fins ací demostra que això no costaria gaire.

-Al contrari; és fàcil, més fàcil del que us penseu.

I afegeix, amb una emoció que li enrogalla la veu:

-Però no podem passar-nos. ¡No podem!

-I això?

-Si em passava jo, que tinc la família en terres lleials de Catalunya, prendrien represàlies en aquests dos minyons que m'acompanyen. Són aragonesos i els seus familiars estan en terreny facciós. Tampoc, doncs, no poden passar-se, malgrat estar a contra cor entre aquesta colla de brètols.

-Voleu dir que ... ?

-Segur. ¿No veieu que són uns salvatges? ¿No veieu que no tenen sentiments humans?

Un d'ells indica:

-Potser valdria més que ens separéssim.

-Tens raó.

I ha afegit, dirigint-se a mí:

-Penseu que si algú es passa als vostres rengles, es vengen afusellant la mare o els fills, o l'esposa.

Un dels «maños», molt apesarat assent amb el cap.

El català torna a recomanar-me:

-Recordeu-ho bé: per aquest senderó, tot dret.

Els abraço, m'allunyo d'ells. I ells, que em veuen partir amb recança, enlairen el puny clos damunt del cel encès del capvespre.

Lluís CAPDEVILA

Alcanyíç. Juliol.

La pietat es un llast II

La Humanitat, 10 agost 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Ara són les tres de la matinada. Recordo l'aventura passada. Recordo les paraules d'aquests pobres minyons que estan per força amb els feixistes i que no podran ésser castigats quan al camp enemic llegeixin aquesta crònica, car ja he tingut cura de no donar noms de pobles ni de persones: «De bona gana ens passaríem si no fossin les represàlies que hom prendria en els familiars.»

Això és cert, terriblement cert. Recordo que el setembre de l'any passat uns refugiats de Fuendetodos em deien que, en esclatar la sublevació feixista, estiujejava al poble un aviador amb els seus familiars. L'aviador va poder fugir, disfressat de pastor. Els feixistes, però, detingueren l'esposa, la dugueren a Belchite i la posaren davant les seves línies, amb altres detinguts, perquè la fusellessin els republicans.

No sé si coneixieu aquest fet. Sé que en coneixeu d'altres -divulgats pels que han pogut fer-se escàpols - igualment bàrbars, igualment salvatges, igualment immisericordes.

Magrat això, malgrat els perills i les venjances, cada dia hi ha soldats que, a tots els fronts, dels rengles rebels es passen al nostre. Es de suposar, però, que també dels nostres se'n passen als rebels. Es a dir -no hem d'enganyar-nos, car si l'engany és sempre immoral ho és més en temps de guerra- no cal suposar-ho: és cert, se'n passen. Es tracta, però, d'un tant per cent molt inferior al d'ells. Per això jo crec que, sense embuts, sense subterfugis, d'una manera clara, el Ministeri de Defensa Nacional hauria de fer pública una referència dels que han vingut a nosaltres i dels que s'han passat als altres. Així, únicament així, desapareixerien la inquietud, la incertesa. I així s'evitarien moltes fantasies, molts «bulos».

En terreny lleial n'hi hagueren que haurien estat més bé amb els altres. I que, enrolats al nostre exèrcit, s'hi passaren així que tingueren ocasió. Ara, amb les lleves cridades al combat, són molts més els que inspiren desconfiança: pensu en els que votaren la Lliga i les altres dretes. Cal, doncs, estar més alerta que mai.

I cal, sobretot, per humanitat, precisament per humanitat, ésser immisericordes. Els sentiments humans, la mise-

ricòrdia, ens estan costant massa cars. Hem d'ésser inexorables amb els traïdors. Fer una guerra humanitària és una incongruència, una absurditat, car la guerra no pot ésser humanitària de cap de les maneres.

En terreny faccions tenen familiars els nostres. A casa nostra n'hi tenen els facciosos. Alguns d'aquests familiars, en lloc d'averkonyir-se, es vànen dels seus sentiments anti-revolucionaris. Em diuen que a Lleida l'esposa d'un militar traïdor que es passà als facciosos es dedica, impunement, a insultar els lleials, a injuriar-los, a amenaçar-los. Aquesta dona -en certs moments la delació es un honor- hauria d'estar detinguda.

A Barcelona, a la majoria dels pobles de Catalunya, hi ha refugiats que es dediquen a insultar sistemàticament Catalunya i es neguen a treballar per la guerra. No em negareu que aquesta és una actitud més que sospitosa. A Arbeca, poblet netament republicà, on la gent parla en català, des que hi ha refugiats -aquests refugiats que no volen treballar i tot ho troben malament- les honorades parets de les llars republicanes han aparegut maculades amb rètols infamants de «Viva el fascismo»

Impulsats per sentiments de pietat i d'humanitat que l'enemic no mereix -perquè bombardeja ciutats obertes, perquè metralla trens de viatgers, perquè no respecta hospitals ni escoles- no sabem prendre represàlies, no ens sabem posar a to amb els facciosos. Cal que ho aprenguem. Després d'un any de guerra, cal que aprenguem de tancar els ulls a tot sentiment humà, cal que aprenguem a pagar i amb la mateixa moneda. Si fórem febles en temps de pau -i la tragèdia que vivim i que tanta sang i tantes llàgrimes costa és la conseqüència d'aquella feblesa- no ho podem seguir essent-ho en temps de guerra. Diguin el que vulguin, el terror fou qui salvà la República francesa del 93, encara que després la República, com Saturn, devorés els seus propis fills.

Les hores que vivim són massa tràgiques, i això ens dóna dret a ésser inclements. Al nostre costat, al nostre terreny, tothom ha de rutllar: sinó de grat per força. Qui mengi el

nostre pa, qui comparteixi amb nosaltres la nostra llar, ja que no sap agrair, ha de saber obeir. I ha de saber callar. Penseu que el que no agraeix és el que està disposat a traïr així que l'ocasió es presenti, bé dedicant-se a l'espionatge, bé passant-se a l'enemic. Quan això sigui -costa de dir això, però cal dir-ho - ja que no podem castigar el traïdor, castiguem els seus familiars.

Cal controlar bé els soldats, cal controlar bé l'oficialitat, cal controlar bé tots els serveis de guerra. Els que siguin autènticament antifeixistes, autènticament revolucionaris, no es sentiran ofesos per aquest control. Al contrari: se'n sentiran satisfets. Els altres ... Els altres no compten ni ens interessin.

Per molt difícil que ens sigui, hem de bandejar la pietat, hem d'ésser inexorables. Un traïdor que es passi a l'enemic pot costar-nos moltes vides. I tenim el deure sagrat de defensar aquestes vides.

I tenim el deure de venjar-les.

Alcanyinç, juliol

Una mica de terra

La Humanitat, 18 agost 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquesta és una noia alta i pàl·lida. Té uns cabells, un xic esborifats, d'un ros d'aram o de fulla seca. Té uns ulls negres, més negres per la blancor de l'escleròtica, i un xic encesos en l'iris. El contrast dels cabells rossos i els ulls negres, de mirada profunda i dramàtica, dóna al rostre un aire misteriós, absent, llunyà. Té una boca fina que el dolor contingut ha torçat en un rictus amarg. Té unes mans -com el rostre- pàl·lides, amb una calenta palidesa de gardènia.

Aquesta noia vesteix -des de fa una temporada- unes robes severament negres. I la negror de les robes sembla talment que allargui la seva figura i accentui la pal·lidesa del seu rostre i de les seves mans.

Aquesta noia té una veu espessa, calenta, sensual, apassionada. Tot el que diu, àdhuc qualsevol vulgaritat, pren una estranya categoria en passar per la seva boca.

Aquesta noia, ara, viu sola, en un pis clar i alegre, d'un barri excèntric: el Clot, el Poble Nou. Dir viure és molt. Més just fóra dir: hi dorm, car, llevat dels diumenges, es passa els dies fora de casa. Surt al matí, a quarts de nou, enduent-se'n el dinar en un paquetet, i no toma fins a les vuit del vespre. No va a cap festa, a cap teatre, a cap cinema, a cap sala de ball. Fa una vida d'una monotonia terrible, una vida mecànica de rellotge. De casa a l'oficina i de l'oficina a casa. Dina en un banc del Parc de la Ciutadella, sempre que no plou, car quan plou l'hora de dinar és un conflicte de no massa fàcil solució. Quan arriba, al vespre, es prepara ella mateixa el sopar -car les noies que treballen en una oficina, quan són dignes, no poden tenir minyona- i, abans d'allitar-se, resta meditativa una gran estona, absent de si mateixa, sumida en el record dels dies que no tornaran mai més. A les darreries del passat hivern s'asseia sota la làmpara familiar que, temps passats, havia vist reunida i tota la família. A la casa regnava un gran silenci, un absolut silenci.

Ara, per la calor, el pis a les fosques, s'asseu al balcó. Del carrer arriben veus i rialles i músiques alegres. I arriba la pudor de la ciutat: pudor de pols, de suor, de gasolina, d'asfalt calent.

Aquesta noia, ara fa un any, no vivia sola. Aquesta noia,

ara fa un any, vivia amb un germà, únic familiar que li quedava. No havien volgut casar-se ni l'un ni l'altre per no separar-se. Ell era mecànic electricista i treballava en uns tallers importants. Ella havia estudiat teneduria de llibres i mecanografia, i estava en el despatx d'una fàbrica.

S'estimaven molt, amb una estimació que era reflex de l'amor sentit envers els pares. Anaven junts, sempre junts, a tot arreu. No sortien gaire, però: la vida és cara i els que treballen no poden permetre's massa luxes. Ell era soci d'un centre republicà de la barriada i havia procurat que al centre no hi manqués una biblioteca. Un dia, en una Festa del Llibre, ell m'havia demanat que dedicés un llibre a la seva germana i així l'havia coneguda.

Després ...

Després venia el 6 d'octubre i ell es llançava al carrer, com tants altres catalans honrats, per a defensar les llibertats de Catalunya. I com tants altres catalans honrats, anava a la presò, perquè la germana aprengué de quedar-se sola.

l venia, després, el 16 de febrer, que els republicans tampoc no saberem aprofitar. I, per no haver sabut aprofitar el 16 de febrer, vingué el 19 de juliol. I el 19 de juliol, aquest noi, amb els seus companys d'Esquerra, amb elements de la F. A. I., amb guàrdies d'Assalt, etc., defensà la llibertat i la justícia. Després s'enrolà a les columnes Macià-Companys i vingué a Aragó.

La germana tornà a quedar-se sola. Li restava, però, una esperança: la del retorn del germà. Cada nit li escrivia. Guardava totes les cartes que ell li trametia, talment com si es tractés de les d'un enamorat. I ja ho era com un enamorat: el sabia tan digne, tan recte, tan intel·ligent, tan lleial!

A Aragó, recomanat per no sé qui, se'm presentà el germà. I em féu memòria:

-Jo, sap?, sóc el que li demanà que dedicés un llibre a la meva germana.

Vàreig fer per ell -sense mancar al meu deure, car sempre he cregut que hom no pot afavorir els uns per a perjudicar els altres- tot el que vaig poder. Després el perdia de vista.

I un dia em digueren la seva mort: en l'atac a un poble ocupat pels facciosos queia clivellat per la metralla enemiga, que, dit sigui de passada, i sense ganes d'ofendre, està beneïda pel Sant Pare, cosa que no és d'estranyar, car l'Església catòlica, apostòlica, romana sempre ha estat al costat de la injustícia i del crim.

La sensació de buidor, de silenci, s'ha accentuat a l'entorn d'aquesta noia. Predestinada a viure sola, ja és definitiva, absoluta i total, la solitud en l'ànima d'aquesta noia. Ella, però, no es resigna: vol tenir quelcom pertanyent al germà en aquests darrers mesos. I m'ha escrit demanant-me: «Vós, que estàveu amb ell i encara sou viu, trameteu-me un vas ple de terra del lloc on va caure ... »

Ara tinc davant meu, damunt la taula, el vas ple de terra per a trametre a l'abandonada. Terra regada amb la sang del germà. Terra a la qual les mans, en l'agonia, debien afer-rar-se. Terra aragonesa, fecundada per sang catalana.

Lluís CAPDEVILA
Martín del Río. Agost.

S'ha passat un "torero"

La Humanitat, 21 agost 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

En aquestes últimes operacions -últimes, per ara, mentre n'esperem de més importants- dudes a bon terme amb un encert digne d'elogi, s'han passat als nostres rengles alguns soldats dels que, per força, estaven entre els rebels. Com he dit altres vegades en aquestes cròniques, únicament aprofitant la natural confusió del combat poden passar-se els que estan per força -que són molts, puc assegurar-ho- als rengles dels assassins d'«Arriba España!»

Entre els que s'han passat aquesta vegada hi ha un «torero». No dono el seu nom per una elemental discreció i perquè no es tracta, dissortadament per a ell, d'un «toreo» famós.

Com faig amb molts evadits del camp rebel -i això em serveix molt- he volgut parlar amb ell, sentir-lo parlar, més que parlar-hi, veure'l.

Es un minyó d'uns vint-i-dos o vint-i-cinc anys. Més aviat baix que alt, prim com una teia, negre del sol i picat de mosques, té un rostre menut, arrugat com una pansa, amb una boca que sembla una arruga més i que quan somriu mostra unes dents grogues com velles fixes de dòmino, amb un nasset que és com un cigró, amb dos ulls que semblen dues mosques de les tossudes, de les que no marxen encara que hom les espanti amb la mà, amb un front estret, amb uns cabells molt negres i aspres que nèixen gairebé tocant a les celles.

Té unes mans negres i seques, talment com petits manyocs de sarments, que l'ajuden molt en la conversa, car quan parla -i parla gairebé tot el dia- és molt expressiu i, a més de amb la boca, sembla que parli amb les mans, amb els ulls. Té una veueta prima com un filabarquí, una veueta tiple, en «la», un xic rovellada per l'ús de l'aiguardent.

Andalús pur sang, aspira les j i les vesteix en h, i, amb la llengua apretada sota les dents, pal·ladeja les z talment com si fossin caramels.

Camina ràpid i nerviós, movent un xic els flancs - influències del «ruedo» - talment com les dones. Com tots els meridionals, és molt expressiu, us toca els botons de la jaqueta, us colpeja amicalment a l'espatlla, us arranja les in-

sígnies que hom, generalment, porta clavades a la camisa amb un imperdible, i esmalta la conversa amb grans exclamacions i alegrois. Es jove -ja he dit que no deu passar dels vint i-cinc anys- i tal vegada per les penalitats passades, sembla vell.

Aquest «torero» es sevillà i era a Sevilla el 19 de juliol. Quan, després de moltes hores i moltes baixes, els rebels entraren al barri de Triana, va poder salvar-se de morir afusellat, gràcies a la seva condició de «torero».

Això no és d'estranyar: els rebels són molt «flamencos» i a Espanya el «torero», la bandarra i el capellà sempre han tingut molta importància, sempre han estat figures representatives, de primera categoria. No ho han estat, en canvi, ni l'artista, ni el savi, ni el mestre d'escola. A Espanya, mentre els ganduls i els ineptes s'afartaven, el mestre d'escola es moria de fam.

El poble andalús, en el qual tan sols hi ha rics molt rics i pobres molt pobres -el multimilionari Sánchez Dalp i el camperol que cobra tres rals i l'oli per al «gazpacho», és a dir: un poble sense matisos, sense mitges tintes, que va de l'extrema riquesa a l'extrema pobresa, és submís per essència i potència, malgrat la misèria i les vexacions sofertes. O precisament per la misèria i les vexacions sofertes. A Sevilla l'enrolaren i l'enviaren a Còrdova. De Còrdova passà a Extremadura. A Badajoz, els feixistes celebraren una festa -ells en diuen una festa- a la plaça de braus. Hi assistien l'alta clerecia, els notables del poble i les senyoretetes de l'aristocràcia. La festa consistia a llançar al «ruedo» els presoners i caçar-los a trets des dels «tendidos». Fou un espectacle innoble, salvatge, d'una brutalitat elevada a la cinquena potència. Al «ruedo» hi havia les víctimes: dones, vells, infants. Als «tendidos» els victimaris: una xurma incivil, immisericorde que, posseïda per la terrible embriaguesa de la sang, disparaven contra els pobres indefensos. Les senyoretetes reien, xisclaven, aplaudien. Els capellans trobucaires beneïen la festa (!!!).

De Badajoz l'enviaren a Brihuega, on intentà passar-se per primera vegada, cosa que li fou impossible, car els ita-

lians desconfiaven dels espanyols i els tenien allunyats de la primera línia de foc. Per això la majoria dels presoners eren italians.

De Brihuega el dugueren a terres d'Aragó, on, per fi, ha pogut passar als nostres rengles.

Quan estava amb ells mai no havia volgut cobrar les pagues -que són pagades amb molt de retard- i tota la roba que duia al damunt l'havia volgut pagar ell.

-I això per què? -li pregunto.

-Perquè d'ells no en vull res: ni la salut. Al costat d'ells tirava amb por, perquè tirava contra vosaltres. Al costat vostre ja veureu com afino la punteria. Llàstima que no sigui un gran tirador. Veureu: jo m'havia entrenat a matar braus i no homes. Si els pogués matar amb l'estoc, faria fanta feina que aviat arribaria a general.

Alcanyíç, agost.

La guerra i els periodistes

La Humanitat, 25 agost 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

L'any passat, el desembre de l'any passat, un oficial de l'exèrcit -un oficial de debò, no dels que aquells dies s'improvisaven tan fàcilment- parlant dels serveis de premsa al front de guerra, digué: «-Nada, nada: los periodistas a la retaguardia».

Jo, per discreció, per polidesa, no vaig voler contradir-lo. Entre altres raons perquè no ho deia amb mala intenció, amb afany de molestar. No, no; es tractava d'un militar altament simpàtic, que s'esforçava contínuament -i calia agrair-li l'esforç- a aparèixer com un militar senzill, afectuós amb el subordinat, entenent que subordinat avui no vol dir interior. Es tractava d'un militar que feia tot el possible per a llançar lluny de si tot el llast de perjudicis del militar vell estil per a esdevenir un veritable soldat del poble.

Havia dit això de «els periodistes a la reraguarda» sense desig d'ofendre, ingènument, amb la ingenuïtat de molts militars quan parlen de coses alienes a l'exèrcit.

Aquest militar no sabia els bons serveis que els periodistes han fet en temps de guerra. Goethe, acompanyant els exèrcits dels prínceps contra els republicans francesos del 93, no feia altra cosa que periodisme. I la gesta dels catalans a Orient es coneix gràcies al cronista Ramon Muntaner, que també, així, complia unes funcions publicitàries: donar coneixements d'uns fets, historiar uns fets. En el fons, la missió del periodista, tant o més que la de l'historiador pròpiament dit, és fer història. La revolució francesa, iniciada el 1789, la veiem molt més a través dels periodistes Desmoulins, Dreron, Marat, Gorsas, Proudhon, que a través dels historiadors Thiers i Lamartine. I, si volguéssim, podríem dir que Plató, recollint la paraula socràtica, no féu altra cosa que periodisme. Com en feren Lluç, Joan, Pau, Mateu, recollint en els seus Evangelis la paraula de Jesús. Com en féu Plutarc, en un altre aspecte, amb les seves «Vides paral·leles». Las Cases i O'Hara feren periodisme quan, a Santa Helena, recollien la paraula de Napoleó Bonaparte.

Aquell militar que l'any passat em deia que «els periodistes han de restar a la reraguarda», anava errat. Alguns periodistes han de restar, efectivament a la reraguarda: perquè

hi són necessaris i perquè no tot home té prou tremp per a venir al front. Altres, però, hem de venir ací. Hem de venir ací més que alguns militars als quals la sublevació feixista sorprengué al costat nostre i que, per gust, estarien millor al camp rebel. Hi hem de venir perquè hi tenim un deure i un dret: defensar la República per la qual hem lluitat sempre i no com alguns, que es declaren republicans el 14 d'abril del 1931 a les quatre de la tarda.

Hem de venir per a lluitar contra el feixisme i no per a especular i mercadejar amb la guerra (1). Ni a cercar galons i estrelles que han abundat i s'han prodigat massa. La guerra no ha d'ésser un comerç ni una fira de les vanitats. Jo sé de mi que el 8 de setembre del prop-passat any vaig sortir de Barcelona Comissari de Premsa de les Columnes «Macià-Companys», i avui quan tothom és comissari, quan tothom porta estrelles, sóc un soldat, un simple soldat: un de tants, un més. I no n'estic pas descontent, car la personalitat no me l'han de donar els galons o les estrelles. Durant la meua gestió he fet tot el bé que he pogut; he destacat en aquestes cròniques l'actuació dels homes, els anònims i els d'alta graduació, de la columna, avui divisió, que porta els noms dels presidents i de la qual, sense mi, no s'hauria parlat més que en els telegrams oficials. No ho considero un mèrit, sinó una obligació. Però estic content d'haver acomplert com millor he sabut i amb un desinterès absolut i total, aquesta obligació.

Els periodistes a la reraguarda. Sí, molt bé: els que hi siguin necessaris, els que hi tinguin una labor precisa i imprescindible. Els altres, al front: per a fer brillar el militar digne i honrat, que sense nosaltres no brillaria ni tindria -perquè el desconexaria- el poble al costat; per a fer brillar l'actuació anònima dels que han anat de grat a la guerra, dels humils, dels que no presumen, dels que no gaudeixen de cap glòria, de cap popularitat, dels que, en política, mai no arriben a regidor ni a diputat, dels que amb el seu vot porten la República el 12 d'abril i el 19 de juliol saben defensar-la amb les armes a les mans.

Sense els periodistes que som al front, els militars dig-

nes no serien coneguts i estimats del poble. I això cal tenir-lo en compte.

Alcanyíç, agost.

(1) Consti que això no són paraules vanes. Ja arribarà dia que podrem parlar més clar.

Paraules als soldats del camp rebel

La Humanitat, 27 agost 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Soldats del camp rebel. Fills del poble que lluiteu a contracor en els rengles invasors. Gallecs, andalusos, asturians, aragonesos, valencians, catalans -també hi ha, malauradament, catalans entre vosaltres-, germans de les altres terres que lluiteu sota el lema d'«Arriba España», comandats pels lacais de Hitler i Mussolini. Escolteu la nostra veu amiga, la nostra veu fraterna, la nostra veu; lleial: veniu al nostre costat, abandoneu els traïdors que, no podent tiranitzar el poble ni mercadejar amb la nostra terra, com feien abans, intenten vendre-la -i parlen de pàtria, els cíncics!- a l'estranger.

Per força o bé enganyats, heu agafat les armes i heu fet foc contra els vostres germans. Aterrïts pels que sempre han tingut ànima de botxí o bé creient de bona fe que servieu una causa justa, -que ja és creure, per part vostra!- heu obeït una disciplina bàrbara que us llançava contra el poble.

Avui els que teníeu aquesta bona fe, els que anàreu enganyats a la guerra, comenceu a obrir els ulls. Avui els que creieu sincerament lluitar per Espanya veieu que lluiteu per Itàlia i Alemanya (1). I us revolteu contra els que, havent tiranitzat Itàlia i Alemanya pretenen ara tiranitzar Espanya. Us revolteu contra els que us injurien, contra els que us maltracten, contra els que us encarneixen. Us revolteu contra els que volen ésser amos a casa vostra.

A Granada, a Toledo, us heu aixecat contra el jou innoeble i humiliant de l'invasor. Saragossa ha estat bombardejada per l'aviació alemanya, canonejada per l'artilleria alemanya. Saragossa s'ha redreçat una vegada més contra l'allau estrangera.

No cal parlar-vos d'avantatges d'ordre material. Sabem que us paguen malament -dos rals diaris- o que no us paguen; sabem que aneu mal vestits, que fa cinc mesos que porteu la mateixa roba al damunt; sabem que aneu mal menjats, que gairebé no mengeu. Ens ho diuen els que han sabut tenir el gest digníssim d'abandonar els vostres rengles -en aquest sol sector aragonès aquest mes d'agost passen de setanta- per a venir al nostre costat; sabem que per als invasors enemics de la civilització el factor home no compta: tan sols compta el factor armament.

Malgrat això, no us volem parlar d'avantatges d'ordre material.

Si no sou unes bèsties ferotges, si no teniu ànima d'esclaus, si teniu veritables sentiments humans, si tens dignitat, t'averkonyiràs de l'espectacle ignominiós que donen els teus i no voldràs restar ni un sol instant al costat dels que bombardegen escoles, hospitals i biblioteques, dels que assassinen infants i dones i vells.

No és una qüestió d'ideologies: és una qüestió d'humanitat, de respecte, a si mateix, de pròpia estimació.

Mira't les mans! Mira't les mans brutes de sang, les mans homicides que han col·laborat en el crim horrible d'aquesta guerra i procura rentar-les amb un gran acte de justícia.

No et deixis enganyar pels que tenen interès a enganyarte, pels que tan sols et creuen carn de canó. Tu, que veus la descomposició cada dia creixent en la vostra reraguarda, saps que de la nostra desapareixen l'arbitrarietat i el desori.

Volen junyirte a l'esclavatge. Volen convertir Espanya -l'Espanya que tu, ingènuament, creies defensar-, en una colònia italo-alemanya. Volen la teva fam. Volen el teu desonor. Volen la teva mort.

Nosaltres volem la teva llibertat, la teva dignitat, la teva vida en pau i amb treball. I això no són paraules vanes, car tot el nostre passat ens abona: recorda que no fórem nosaltres els que desencadenaren la guerra.

Pensa en les ciutats en runes, en les llars trossegades per la metralla estrangera, en els camps devastats per les noves allaus d'Atila. Pensa en les dones violades, en els infants mutilats. Pensa que l'incendi, el robatori i l'assassinat han estat a l'ordre del dia entre els que, cridats pels traïdors, han envaït les terres d'Ibèria. Pensa que els que es diuen defensors d'Espanya han coronat de flames l'Espanya i l'han inundada de sang dels teus germans.

Car, vulguin no vulguin, són germans teus, són espanyols com tu. I el seu gest, la seva actitud són més nobles que la teva, car ells defensen la terra que els ha vist néixer, i tu, -forçat o equivocat- la trossegues. Els que no són germans són els italians i alemanys, que et menyspreen, que t'escar-

neixen, que et duen a l'esclavatge i a la mort.

T'han enganyat, t'han traït, t'han venut. El teu lloc, si, com dius, estimes la teva terra -la teva terra de Galícia, de València, de les Andalusies, de les Castelles, de Catalunya, la teva terra d'Ibèria- és al costat nostre.

S'ha vessat ja massa sang. El crim ha durat massa. Si veritablement ets un home digne, un home conscient, no pots restar ni un minut més al costat dels mercenaris de Hitler i Mussolini.

Tal vegada tinguis mare, esposa, fill. Pensa en ells. Pensa en el teu retorn a la llar -si hi retornes, si no caus en el camp de batalla- a la llar que fou refugi lluminós i serà estatge de misèria i de dol gràcies a la teva col·laboració amb els facciosos.

Pensa en la mare, en l'esposa, en el fill, i mira't les mans: les mans que han empunyat l'arma homicida i han vessat la sang. Pensa que la pàtria també és mare teva. I pensa que si no fuges del costat de l'invasor, la teva mare per la carn i la teva mare per l'esperit s'averkonyiran de dir-te fill, i et diran, maleint-te:

-Assassí!

Alcanyiç, agost.

(1) Portugal -el Portugal d'Oliveira Salazar-, és una cosa tan ridícula que no compta.

Veus en la nit

La Humanitat, 1 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Som a les avançadetes (text esborrat per censura??) S'han passat als nostres rengles uns soldats gallecs i ens han dit com, si poguessin, es passarien tots els seus companys que, a contra cor, lluiten al costat de l'enemic. Aquests soldats gallecs mereixen, però, crònica a part.

Anem a parlar a l'enemic, a encendre-li la sang amb les nostres paraules, a obrir-li els ulls, a atiar el seu afany d'alliberació. Moles serà avui l'encarregat del sermó. Moles, alt com un pi -com un pi pelat- i que, d'un quant temps ençà, encara que ell sigui actiu ja de si, ha agafat un dinamisme marejador. Va per tot, intervén en tot, ho fa tot. Aquesta energia, ja no caldria dir-ho, és molt convenient en temps de guerra, que no és una cosa estàtica, sinó dinàmica per essència i potència.

Moles té una veu forta, greu, en «do»; una veu de contrabaix. Hi ha entre nosaltres, en canvi, un company que té una veu tiple, en «la», un xic nassal: una veu de clarinet. Quan parlen, sobretot quan discuteixen, ell i Moles, el duo de clarinet i contrabaix és una cosa graciosíssima i d'efectes sorprenents. Avui no es tracta de cap «duo»: avui es tracta d'un «solo», i va a càrrec del comissari Moles.

No hi ha lluna, però la nit és clara de tantes estrelles: una polseguera d'estrelles que converteix el cel en un teló de fons de ballet rus. Inconscientment, hom pensa en Nijinski, en la Karsavina, en el Rimski-Korsakew de «Scheherezada».

L'aire fa olor, una olor aspra i sensual, de farigoles, de romanins. De tant en tant, el cel és ratllat pel vol feixuc d'alguna au nocturna. El silenci és trencat per la remor de l'aigua que salta entre pedres, camí d'altres terres i altres cels.

Avançem, emparats per la remor de l'aigua que apaga la remor de les nostres petjades, silenciosament, cada vegada més silenciosament cada vegada amb més precaucions. Fa un airet fi, fresquíssim, molt agradable.

Hem arribat a la primera avançadeta. L'enemic és a menys d'un quilòmetre. El silenci esdevé més accentuat, més greu, més dramàtic. Són prop de les quatre de la matinada. Moles agafa l'altaveu i en la quietud d'aquesta nit d'agost, d'aquesta nit tan bella que fa oblidar la guerra brollen les seves paraules:

-Atenció, espanyols que us trobeu en les posicions faccioses de primera línia! Us parla un representant del Comissariat de Guerra de l'Exèrcit de l'Est.

Com a Granada i a Toledo, avui hom lluita aferrissadament a Saragossa, a Quinto i a Belchite. Uns oficials que, equivocadament, seguiren un general traïdor i uns companys nostres que, com vosaltres el defensen obligats per la força, s'han sentit espanyols per damunt de tot i lluiten contra els exèrcits que Itàlia i Alemanya han enviat a la nostra pàtria amb intenció de colonitzar-la.

Oficials! Soldats! Espanyols que us trobeu en les posicions faccioses de primera línia! Passeu als nostres rengles. El Govern de la República que és obeït a la reraguarda i que ha creat un exèrcit potent, tindrà en compte el vostre patriotisme. Envieu parlamentaris! Passeu-vos amb l'armament! O bé feu-vos a part i deixeu-nos passar, car l'Exèrcit de la República vol i sabrà netejar la nostra pàtria d'invasors estrangers.

Al camp enemic arriba la veu potent del comissari Joan Moles. No obstant- i aquest és el millor senyal- no s'oïex un sol crit, no esclata un sol tret. Escolten, escolten amb anhel, amb màxima atenció.

Segueix parlant el nostre amic.

-Tingueu en compte, però, espanyols que us trobeu en les posicions faccioses, que si no ho féu així, l'exèrcit nostre passarà per damunt de tots vosaltres per tal d'alliberar els patriotes que estan lluint contra italians i alemanys a (text esborrat per censura??) o alliberar després tot el territori de la República espanyola.

Soldats! Oficials! Espanyols! Passeu-vos als nostres rengles. Però feu-ho aviat, car del contrari us considerarem com aquests estrangers que ultratgen les nostres dones i espolien la nostra pàtria, i jo vull creure en el patriotisme dels oficials que han pertanyut a l'Exèrcit de la República espanyola.

Espanyols que esteu en les posicions faccioses de primera línia, és un representant del Comissariat de Guerra de l'Exèrcit de l'Est qui us parla.

(text esborrat per censura??)

Aquesta és l'ocasió, espanyols. Teniu un lloc al nostre costat per a alliberar-los i lluitar per la independència de la nostra pàtria.

Espanyols! Passeu-vos als nostres rengles!

Endavant per la independència de la República espanyola!

Aquestes han estat les paraules que Joan Moles ha dirigit al camp rebel. La resposta ha estat un gran silenci.

Molt significatiu, molt afalagador aquest silenci

(text esborrat per censura??) agost.

El general Pozas al front

La Humanitat, 5 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Els generals de la difunta monarquia, els generals de saló, els que havien guanyat les batalles al palau de la madrilenya plaça d'Orient, quan no anaven a Melilla a fer negocis bruts anaven a passar l'estiu a Sant Sebastià.

Ara les coses han canviat i els generals facciosos han perdut l'humor per a passejar la requincalla operetesca de les seves condecoracions per la platja de la «Concha» i pels salons del Casino. A San Sebastià els generals facciosos aquest any tenen altres maldecaps.

Els nostres generals, els dignes, els honrats, els lleials, els que no han mancat a la paraula donada, els que tenen un just i veritable concepte de l'honor, aquest any també han anat al camp. No hi han anat, però, en pla d'estiuejants: hi han anat en pla de guerrers, de defensors de la llibertat i la dignitat de tot un poble.

Ací, en aquestes terres d'Aragó, tingueren l'altre dia la visita del general en cap de l'exèrcit de l'Est, del general Pozas, i, com és lògic, no puc pas passar per alt aquesta visita.

Al general Sebastià Pozas l'he conegut ara, gràcies a la guerra. Sabia d'ell, però, que, quan els fets d'octubre, sense mancar al seu deure, s'havia portat com un cavaller.

El general Sebastià Pozas és un home alt, corpulent, té un rostre franc, una mirada recta i lleial, una calba que li allarga el front, una veu forta i potent d'home acostumat a manar i a ésser obeït, una veu per a imposar-se i dominar tots els tumultes.

Jo confesso sincerament que mai no he sabut distingir un capità d'un tinent coronel. Sobretot avui que els militars no vesteixen tan espectacularment com abans. Es per això que, quan parlo amb un militar que no conec gaire, sempre - sense voler, és clar - li canvio la graduació. Tot va bé quan l'equivocació es favorable, és a dir, quan a un tinent coronel el faig coronel. Però quan es al revés, quan a un coronel el rebaixo a comandant... Si això passés al camp facciós a hores d'ara jo ja seria afusellat.

He fet aquesta petita digressió per a dir que veuríeu el general Pozas ací al front, barrejat amb els oficials d'Estat Major, barrejat amb els oficials de les nostres brigades i, malgrat

la manca de medalles, coneixeríeu de seguida qui és el general i quins no. I és que l'autoritat no ha d'estar en els daurats i medalles, no ha d'estar a l'exterior. L'autoritat ha d'ésser una força moral. L'home que està mancat d'aquesta força, per molts distintius que es posi, per molt que les circumstàncies l'enlairin, mai no tindrà cap autoritat. L'autoritat sols pot donar-la un veritable sentit de la justícia. I són molts els que, llastimosament, confonen l'arbitrarietat amb l'autoritat.

Jo havia vist, temps enrera, quan encara hi havia qui feia el rebec en lloc de fer la guerra, quan abundaven massa els que «treballaven pel seu compte», com el general Sebastià Pozas parlava als que no volien reconèixer cap jerarquia, als que es negaven a reconèixer cap autoritat, els que creien que tractant de tu a la gent feien una gran obra revolucionària; els que, ingènuament o amb una absoluta mala fe sols servien per a obstaculitzar la bona marxa de la guerra. Jo havia vist com el general Pozas els parlava amb una energia extraordinària, sese embuts, sense subterfugis, clar i català... encara que no els parlés en català. I he vist com sabia imposar la disciplina als més indisciplinats.

Després, quan el general Sebastià Pozas era fora, els homes als quals ell s'havia dirigit, em deien:

-Té raó el general... Ens ha escridassat molt, però es veu que ho mereixíem, es veu que té raó.

Avui l'he vist en aquest poble del front, en aquest poble sense aigua i amb mosques i pols. L'he vist voltat d'altres militars amics: el tinent coronel Pérez Salas, el ja comandant Monclús, el capità Garcia, el coronel Sánchez Plaia.

Després l'he tornat a sentir cridar. Això és lògic: un home intel·ligent i sensible ací al front ha de cridar moltes vegades.

Després, però, l'he vist acaronar una criatureta de quatre o cinc anys bonica com Boucher i bruta com una guilla. Ha estat un gest inconscient, instintiu; no un gest apartatós i espectacular per a galeria.

Una dona del poble deia després:

-«Si todos los militares» ella pronunciava «melitares» - «hubieran sido así...»

Si tots els militars haguessin estat així -dignes, honrats,
cor-oberts, com el general Sebastià Pozas -, avui no tindrí-
em guerra.

Lluís CAPDEVILA

Alcanyiç, setembre.

L'ofrena d'una bandera

La Humanitat, 7 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

A darreries d'aquest passat hivern, quan ja l'hivern té color i olor de primavera, vareig anar a La Bisbal. Hi anava per afers relacionats amb l'aleshores Columna Macià-Companys, en la qual La Bisbal tenia, una bona representació, per a la qual havíem aconseguit un permís que bé mereixien, car havien lluitat amb un coratge exemplar. M'acompanyaven els bisbalencs Narcís Lloveres i Manuel Nicolau, milicians nostres i amics meus gràcies a la guerra, homes dignes d'elogi per la seva actuació en aquestes terres aragoneses. Més dignes d'elogi que molts joves que no saben ésser joves i que han fet tots els possibles per a quedar-se ben amagadets a la reraguarda.

La Bisbal es una ciutat simpàtica, acollidora. Les ciutats, els pobles, tenen també fesomia, com les humanes criatures: n'hi ha que somriuen i n'hi ha que fan mala cara. La Bisbal és una ciutat que somriu, que somriu amb totes les gràcies i virtuts de l'Empordà: gentilesa cordialitat, civisme, intel·ligència, esperit liberalíssim.

Aquest encís és tan fort que un amic, gran republicà, em deia:

-Mira qué boniques i gentils són les noies de La Bisbal. Són tan gentils, que si em casava amb una d'elles em faria l'efecte que em casava amb la República.

La Bisbal és una ciutat tan tan simpàtica, tan acollidora, que hom veu impossible que pugui habitar-la gent reaccionària. La Bisbal -i aquest es el seu més gran i millor elogi- és una ciutat republicana per essència i potència.

Al front havia fet amistat amb un grapat de minyons bisbalencs. A la seva ciutat nadiua en coneixia d'altres: Molla, Roura, etc.

Després del retorn al front, parlavem moltes vegades de La Bisbal amb els companys Lloveres i Nicolau, i de quan finiria la guerra per a poder tornar-hi.

I avui m'ha arribat un present que ens dediquen els companys de l'Ateneu Pi i Margall, de la Bisbal. Aquest present és el que nosaltres, els meus companys de comissaria i jo, estimem més: una bandera (text no llegible)rada, una bandera amb els colors -sang i sol- de Catalunya. Aquesta ban-

dera té, al mig, una inscripció:

L'ATENEU PI I MARGALL DE LA BISBAL A LA COMISSARIA DE PREMSA DE LA 30 DIVISIO

Ja no cal dir com hem rebut aquest gentil, aquest bell present: amb una alegria intensa, amb una intensa emoció. I no cal dir amb l'emoció que hem llegit lletra en la qual el president de l'Ateneu i el secretari, Roura i Molla ens feren ofrena de la bandera. Em plauria reproduir textualment la lletra però llastimosament, no la tinc a ma.

Es una veu de cordialitat, (text no llegible) sincer, de sincera companyonia que ens parla de Catalunya i dels ideals de Catalunya. Es una veu que ens porta l'alenada de viriliat i dignitat de les terres empordaneses. Es una veu que ens parla d'un 6 d'octubre: del 6 d'octubre del 1865 que els republicans de La Bisbal combatien amb coratge i heroisme (text no llegible)inada, filla de la qual és l'allau salvatge que avui, en complicitat amb Itàlia i Alemanya, devasta els camps d'Espanya.

En aquesta lletra ens diuen els dirigents de l'Ateneu Pi i Margall de La Bisbal:

«Hauríem volgut que aquesta bandera que us ofrenem hagués pogut onejar al balcó de la vostra Comissaria quan anà a visitar el front el President de Catalunya. Ja que això no ha estat possible, us preguem que la porteu ben alta per terres d'Aragó fins a aconseguir la victòria final.»

Així ho farem, companys de l'Ateneu Pi i Margall, republicans de La Bisbal. No serà una bandera de conquesta, sinó de reconquesta. No serà una bandera d'odi sinó de germanor. No serà una bandera d'esclavatge, sinó d'alliberament. No serà una bandera de guerra, sinó una bandera de civilització. La clavarem, al costat de la bandera de la República, en cada poble on entrem vencedors, Aragó endins. Farem que en cada poble alliberat sigui com un gran resplendor de sol de la nostra estimada Catalunya. Serà com una veu de la nostra Catalunya rica i plena en aquests camps erms i desolats. Serà com una veu de la Catalunya de biblioteques i escoles en aquestes terres que fins fa poc eren feus del més analfabet, del més incivil caciquisme; en

aquestes terres on, en lloc d'escoles i biblioteques, sols hi havia (text no llegible) i tavernes.

I el dia de la victòria final entrarà triomfant a Barcelona, bons republicans de l'Ateneu Pi i Margall, bons catalans de La Bisbal.

Alcanyíç. Setembre

Avui fa un any

La Humanitat, 9 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Avui fa un any que sortien de Barcelona, camí d'Aragó, les columnes «Francesc Macià i Lluís Companys». Per temps que passí, per llarga que sigui la meua vida, mai no oblidaré aquella nit.

A últimes hores de la tarda, a la Caserna de les Milícies d'Esquerra Republicana de Catalunya, Artemi Aiguader m'havia dit.

-Has de venir a Aragó de Comissari de Premsa de les nostres columnes. A les deu t'esperem a l'estació. Vindràs?

-Vindré.

Quan, puntual, arribava, l'amplíssima andana de l'estació de França era plena de gom a gom, i jo m'obria pas amb moltes dificultats, quelcom molest de veurem vestit d'una manera bon xic estranya (1). Començava a trobar amics i coneguts que s'estranyaven tant com jo en veurem vestit d'aquella manera, i en veure que a la vagància, a la beneiteria i a la vilesa de la reraguarda preferia els perills del front.

Sonaven clarins que esquinçaven l'aire dens de la nit i flamejaven banderes: les banderes de Catalunya, que han aguantat tot un any en aquest sector del front d'Aragó, que han impedit que l'enemic avancés un sol pas. Cal que això ho recordin els estrategues de cafè, els que tan heroicament s'han quedat a la reraguarda dient: «Agafem el fusell i «aneu-hi», els que no es cansaven de preguntar: «¿Què fan al front d'Aragó?»

Els crits, les aclamacions, els aplaudiments, emplenaven l'aire. Els familiars - mares, esposes, fills -s'acomiadaven dels que partien a combatre el feixisme, alguns dels quals ja no tornaran mai més. El moment tenia una intensa i una màxima emoció. Avui, després d'un any, recordo els abnegats companys caiguts heroicament en aquestes terres i penso en aquelles pobres mares, en aquelles pobres esposes, en aquells pobres fills que han donat a la guerra el que més estimaven.

Sonaven més aplaudiments, més aclamacions: arribava el President Companys.

I, per fi, -haviem de partir a les deu de la nit i partíem a la una de la matinada-, el tren es posava en marxa. Al lluny

es perdien els crits, els «visques», els llums de la ciutat digna que havia sabut vèncer en poques hores -cal no oblidar-ho- la revolta dels militars sense honor.

En un vagó de segona viatjàvem Jesús Pérez Salas -un dels militars més estimables que té la República-; Jaume Bosc -que, com sempre, sabia complir el seu deure; dos Jaumes més: Jaume Monclús i Jaume García, que després, com ho havien demostrat abans a altres, m'havien de demostrar més d'una i de dues vegades la seva capacitat, la seva abnegació, el seu republicanisme cent per cent, i amb l'amistat dels quals avui m'honoro; Canturri, optimista i cridaire, que anava a la guerra com a una festa major. Vull recordar també Albert Giménez, que fou bon company i serví amb zel i entusiasme la columna i hauria seguit servint-la si hom hagués sabut i agrair els seus esforços. Llastimosament, decebut, s'ha reintegrat a la seva llar.

Venien altres amics que ara, en aquest moment, no recordo -ja m'ho perdonaran- i altres que, amb el temps, esdevindrien amics.

I venia -deliberadament l'he deixat en darrer lloc per a poder-li dedicar més espai- Artemi Aiguader, l'estimat, el fraternal Artemi Aiguader, ànima de les columnes catalanes que duien els noms dels Presidents. D'Artemi Aiguader, de la seva cordialitat, de la seva bondat, tots els milicians en serven un gran record. Llastimosament, Artemi Aiguader va haver de deixar-nos massa aviat per a anar a ocupar un lloc de responsabilitat i de perill a la reraguarda. Des del front tots hem seguit amb efecte la seva actuació i l'hem aplaudit.

Després d'unes hores -massa llargues a La Puebla de Híjar, on férem coneixença amb les mosques, la pols i el sol d'Aragó, pujàvem a un carrilet empeltat de tortuga- no hi he tornat a viatjar més, perquè m'hauria agafat un atac de nervis- i, a les vuit del vespre, després de mitja hora de caminar, car l'estació queda lluny del poble, arribàvem a Alcanyic.

L'endemà començava a recorre les primeres línies, i recordo que, al cap d'un parell o tres de dies, a Lécera, l'avi-

ació enemiga saludava la meva arribada enviant-me set bombes. Ho conto perquè una rebuda tan solenmial no me l'esperava, la veritat, car set bombes per a un home sol són moltes bombes. Si jo no fos de natural senzill, si no fos humil com la violeta bosquetana - doncs, què us creieu?- fins i tot hauria agafat pretencions.

Després les dues columnes es fusionaven en una sola, que esdevenia la IV Columna. Després, en un nou avatar, passàvem a ésser la Divisió 30.

Per a mi, però, sempre seran les columnes «Francesc Macià i Lluís Companys». I això no pas degut un esperit d'indisciplina o mesquina política de grupet, sinó per un sentiment molt lògic. Amb tot el respecte al nostre exèrcit, amb un desig de lleialtat i de cohesió pel qual he propugnat sempre des d'aquestes mateixes pàgines, sempre ens considerarem «els de les columnes Francesc Macià i Lluís Companys». Canvien les denominacions i acatem el canvi: no canvia, però, l'esperit. Em lliguen masses records als companys que pujaren ací per Catalunya i per la República. I per les mateixes raons, encara que avui sigui un simple soldat, seguiré essent el Comissari de Premsa que, amb més o menys intel·ligència, però amb absoluta bona voluntat, amb una absoluta honestedat, he procurat destacar l'actuació digníssima de les columnes catalanes que el vuit de setembre del proppassat any eixíem de Barcelona per a venir a lluitar al front d'Aragó.

Alcanyíç, 8 setembre.

(1) No sabia el que m'esperava. No sabia que allò no era res i que encara havia d'anar més estranyament vestit.

Queden monges, encara

La Humanitat, 12 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Com que no puc parlar encara -per una elemental discreció que segurament trobareu molt justificada- de la victoriosa ofensiva que hem emprès ja fa uns dies, cerco en el bloc de notes i trobo: «Calanda. Cal parlar del cel que has vist a Calanda.»

Ha passat un cert temps, però el tema crec que no ha perdut interès.

Calanda és un poble aragonès que s'ha fet molt popular entre els nostres soldats, ja que a l'esmentat poble hem instal·lat un hospital dedicat a les malalties de tipus veneri. Això ha motivat que els nostres soldats, (text no lleigible) diguin:

«Quien mal anda va a Calanda»

Calanda, però, té quelcom més que el nostre hospital. Calanda mereix per mèrits propis, aquesta crònica. Quan hi vaig anar per primera vegada feia una calor terrible, espantosa. Després d'un viatge amb sol i pols a tot drap, vaig entrar en una mena de cafetí, i, com que l'aigua ací és una cosa poc recomanable, vaig demanar una copa d'anís o de rom. L'amo, però, en veure el cotxe i els que m'acompanyaven, degué ceure'm un personatge, una mena de general dels que abans improvisàvem amb massa facilitat i lleugeresa, i volgué tenir una finesa: em serví la copa de licor en un vas d'aigua i amb tanta quantitat com si fos aigua. Malauradament -i això suposo que ja no devia ésser finesa - la beguda anava acompanyada d'una mosca que, pel que es veu, no sentia cap simpatia envers la llei seca i volia fer la competència a Queipo de Llano.

Ingènuament, vaig advertir l'amo del cafetí. L'amo del cafetí esguardà el vas a contra llum i, somrient, digué:

-«No es nada: una pajarica.»

I, molt polidament, posà el dit negre de brutícia dintre del vas, en tragué la mosca i, amb un nou somriure, tornà a deixar el vas damunt la taula.

No era cosa d'enfadar-se, és clar: però tampoc no era cosa de beure's el rom.

En sortir a la plaça, passejaven unes noies que, ben banyades i ben vestides, haurien estat belles.

-«Tenéis muchas chicas guapas en el pueblo.»

-«Sí lo son. Què, ¿te gustan?

I jo, per polidesa:

-«Sí... »

-«¿Quiés casate con alguna de ellas?»

-«¡Hombre!»

-«Nada: escoges la que mas te guste, subís al Comite, echais una firmica y ya estáis casaos.»

Rom amb mosques i casament al minut. No em negareu que era tot un programa.

En aquest poble on gairebé no hi havia escoles - com en la majoria dels pobles com aquest - hi havia, però, a més de l'església, dos convents: un de monges i un altre de frares. Dels frares no n'ha quedat cap. No sé si els varen matar o varen fugir. De les monges n'han quedat dues, i, per tradició, o perquè no sabien què fer-ne, s'han quedat a l'hospital.

L'hospital està instal·lat en una casa rica del poble i, a més de les sales dels malalts, hi ha uns dormitoris i un menjador per als metges. Malgrat tractar-se d'un hospital improvisat, a les parets d'aquesta casa s'hi ha arrapat ja la pudoreta inconfusible de tots els hospitals, barreja de iode, de suor, de formol, de febre, d'assafètida i de febre.

Mentre donen els darrers tocs al dinar, surto a la galeria amb la il·lusió de de trobar un xic de fresca. En lloc de la fresca, hi trobo les monges. Són dues i estan assegudes en cadires baixes. Són velles - amb aquesta lletgesa de les dones que han arribat verges a la vellesa -, però sense que hom pugui saber exactament els anys que tenen: com totes les dones que han arribat verges a la vellesa, tenen al rostre una pilositat gairebé masculina i una duresa de faccions que acaba d'enllegir-les. La roba que vesteixen fa l'efecte d'una disfressa. Parlen en un desagradable to de falset, amb una falsa i ensucrada humilitat, sense mirar-vos al rostre. Es veu que encara no s'han tret la por del damunt, es veu que encara no es senten segures. Una d'elles, la més bigotuda, està com si la por de la revolució fos poc, molt alarmada, car hi ha un sanitari que es vol casar amb ella. En parlen, i ella, tornant-se molt vermella - llavors sembla un formatge d'Holanda amb bigoti-, diu:

-Aí!; no sé, no sé... Ja no estic en edat de pensar aquestes, coses.

L'escena és d'un grotesc molt pujat de to. I fa molta gràcia la veu de l'ex-monja, que és una veu prima i com un filabarquí que no correspon al cos feixuc i greixós.

Després afegeix, tal vegada amb l'instintiu desig que la desmenteixin:

-Jo no sé què hi ha vist en mi aquest bon senyor.

I, en efecte contemplant-la, pensem que el sanitari que s'hi vol casar o bé és boig o bé sofreix alguna aberració eròtica.

Aquestes pobres dones eren - i són encara - uns éssers perfectament, absolutament inútils, que es passaven la vida resant. I com ara això de resar sembla que ha passat de moda, s'avorreixen d'una manera espantosa i, d'un cap de dia a l'altre, es dediquen a reposar la part més carnosa del seu cos en totes les cadires de la casa.

Parlen amb molt de compte per por que no se'ls escapi el nom de Déu o d'algun sant; els costa molt dir «company» o «camarada». Diuen «senyor», i els que no saben què vol senyor, els que ignoren el veritable significat d'aquesta paraula, esclaten a riure.

Calanda, setembre.

Els pobles que desperten

La Humanitat, 14 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Calanda és, com tots els d'aquesta part d'Aragó, un poble de color de terra, un poble de color de pols que es confon amb la pols. Hi ha algun recó que, malgrat la brutícia, fa bonic i és pintoresc. Es pintoresc tal vegada perquè és brut. Julio Antonio, el genial escultor català, recordo que em deia:

-Quan et diguin d'un recó qualsevol, d'un carrer, d'una plaça, d'un poble, que és pintoresc, fixa-t'hi bé: és que és brut.

A Calanda hi ha una plaça anellada de porxos, hi ha alguna portalada d'estil xurrigueresc. I, als voltants, pocs arbres, poca verdor: com en tots els pobles d'aquestes terres d'Aragó d'on l'arbre ha estat bandejat.

A Calanda, com en la majoria d'aquests pobles miserims, on sempre havien guanyat les dretes, hi havia cacic. El cacic pertanyia a una família molt poderosa, la dels Cascajares, en la qual han figurat cardenals i generals, i podia anar de Calanda a Alcanyis -vint o trenta quilòmetres- sempre trepitjant terra de les seves propietats. Mentrestant, com és lògic el poble es moria de fam. I és que hi havia cacic, i el cacic és la conseqüència de la misèria. I a mes del cacic hi havia dues o tres esglésies i un o dos convents. En fi, no hi havia biblioteca pública ni gairebé no hi havia escola.

Avui, però, les coses han canviat. El cacic i els que vivien del negoci de les esglésies i els convents -que en l'Espanya d'ahir era el millor negoci el més lucratiu- han hagut de fugir.

Al convent, que pertanyia a l'ordre de predicadors de Sant Domènec de Guzman i que fou bastit per un Cascajares perquè a un seu fill li entrà la mania de fer-se frare, ara hi ha un Grup Escolar. En aquest grup escolar hom dona ensenyament a 1.233 alumnes, alguns dels quals tenen tretze o catorze anys. Això, l'edat d'aquests alumnes, és un bon senyal, un senyal ben significatiu i eloqüent. A l'Espanya d'abans, a l'Espanya que no tenia biblioteques, que no tenia gairebé escoles -veritat, Lluís Bello?- però que, en canvi, tenia en abundor cacics, frares, capellans, monges, guàrdies civis, i un vuitanta per cent d'analfabets, quan un infant

tenia nou anys, i algunes vegades quan en tenia set, el pare el treia de l'escola i el posava a treballar al camp. Naturalment la pobra criatura era una bestiola i durant tota la vida, el cacic, el rector i el sergent de la guàrdia civil -la tràgica trinitat espanyola- explotaven la seva ignorància. Avui això ja no és possible: avui la tràgica trinitat se n'ha anat en orris i al grup escolar hi ha alumnes de tretze i de catorze anys.

Hi ha disset professors i cada professor té al seu càrrec quaranta-cinc alumnes. He vist funcionar aquest Grup Escolar de Calanda i puc assegurar que funciona a la perfecció. Els professors treballen amb (text no llegible) amb devoció, amb entusiasme, amb intel·ligència. Els alumnes d'avui no seran ja com els d'ahir, unes pobres besties. Els alumnes d'avui, demà seran homes conscients que sabran complir els seus deures i sabran fer complir els seus drets. Heus ací la veritable revolució, la més eficaç, la que mai no podran vèncer les armes: la de la cultura, la del llibre.

Hem visitat el que fou convent i ara és escola. Hem pujat al cor, i un amic s'ha assegut a l'harmònim i ha iniciat els primers acords de «La Marsellesa». Quin efecte feien en l'interior de l'església -els altars destruïts, les imatges destruïdes- el vibrants acords de «La Marsellesa», d'aquell himne de l'Exèrcit del Rin, compost a Strasbourg per un obscur oficial d'artilleria i que els marsellesos que el 10 d'agost i assaltaren les Tulleries havien de fer famosos!

Com atret per les notes heroïques de Rouget de l'Isle, el marc de la porta del cor ha aparegut la figura d'un home. Aquest home és vell, menut, sec, talment un manat de sarmaments dintre un gec i unes calces. Aquest home té al cap més neu que cendra. Aquest home té, rera els vidres de les ulleres, una mirada viva, lúcida, intel·ligent. Aquest home té un gest humil, una veu humil. Aquest home és l'ex-vicari del poble. Com que era intel·ligent, com que era comprensiu, com que no perseguia els pobres, com que no feia política, mai no arribà a rector i els amos del poble l'havien arreconat, el menyspreaven.

Ell, però, no en feia gaire cabal i no es preocupava de l'opinió que podia merèixer als amos del poble, que eren ja

ignorància i la brutalitat personificades. Ell, que és un savi, es dedicava a les seves excavacions, a les seves col·leccions de monedes íberes, a cercar material per a una història de la vella Calanda, la «Calenda» íbera dels primitius.

Els primers dies de la Revolució, uns que es deïen revolucionaris —és més fàcil dir se'n que esser-ne— assaltaren la casa, s'apoderaren de les monedes d'or i argent, cremaren molts llibres i s'endugueren el vicari. Se l'endugueren, amb altres condemnats, camí del cementiri. L'home no protestava. Comprenia que matar-lo era una estupidesa, que no mereixia la mort, però callava perquè veia que protestar hauria estat inútil. Al cementiri trobaren una fosa oberta, capaç per cent cadàvers. El sacerdot s'estremí en pensar que un d'aquells cadàvers seria el seu. I, un xic trist per haver d'abandonar els seus treballs, les seves col·leccions, es resignà a morir.

Un dels revolucionaris, però, en veure el sacerdot, digué:

-Aquest també el voleu liquidar? Si no s'ha posat en res! Si els amos no el podien veure! Jo el deixaria.

I el deixaren. I avui l'ex-sacerdot fa de jardiner del Grup Escolar. Ell, que, malgrat descendir d'una família aristocràtica, és un home de gustos i costums senzills, està content amb el canvi. Si era sincerament cristià ha de pensar que a Déu també hom pot estima-lo fent de jardiner. Si era sacerdot per ofici ha de creure que és preferible viure d'un treball honorable més que no pas viure fent creure a la gent les beneiteries del cel i de l'infern.

Calanda, setembre.

L'ofensiva contra Belchite

La Humanitat, 18 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

De feia uns quants dies observàrem una activitat cada vegada més accentuada, més febrosa: soldats que arribaven i marxaven «cap a munt», camions que passaven a corrua feta; enllaços que arribaven i marxaven a qualsevol hora del dia o de la nit; el telèfon, el telègraf, el teletip...

Les ordres eren severíssimes i la discreció gairebé absoluta, que, tal com havien anat fins ara les coses ja és molt. La guerra, abans de la militarització, a més d'ésser «de vuit hores i setmana anglesa», era una «guerra parlada», i això, com podeu suposar facilitava molt la labor d'espionatge de l'enemic.

Ara, sortosament, les coses comencen a canviar.

A les 8 de la nit del 23 del passat agost, el capità Monclús - avui ja és comandant - em deia:

-Prepari's un maletí amb una mica de roba, que ens n'anem d'operacions.

Un xic de roba interior, una pinta, la màquina d'afaitar, un flascó d'aigua de Colònia, tres o quatre pots de tabac, un parell o tres de pipes, tres o quatre llibres, un feix de quartilles, un flascó de tinta per a l'estilogràfica i un abric de cuir per si cal passar la nit, al ras.

A les nou sortíem d'Alcanyíç i a les dotze arribem a Asuara on ha estat establert el lloc de comandament. Azuara és poble misèrrim, del qual us he parlat altres vegades. La misèria en aquests pobles d'Aragó és fàcil de conèixer: hi ha al poble una o dues cases confortables, amb mobles cars i de mal gust, tal vegada amb bany, tal vegada amb bidet, encara que l'aspecte dels amos no s'adigui massa amb l'ús del bany i del bidet. Les altres cases del poble no tenen cap comoditat, cap confort, mancades d'aire, de llum, més pròpies per a bèsties que per a persones. Així es delata la misèria en aquests pobles misèrrims d'Aragó: una o dues famílies riques i la resta de la població en la més negra misèria. Així, i en la manca d'escoles -on no hi ha escola no hi ha pa- i en la sobra d'esglésies.

Azuara és ple de soldats, de crits, de veus donant ordres, de clarins. Ací hom té una impressió més immediata de la guerra, hom se sent ja actor i no espectador.

Hem sopat i hem acabat ben aviat perquè el menú era pobríssim. Nosaltres, però, no donem cap importància a aquestes coses perquè si hem vingut a la guerra no ha estat pas per a menjar en abundor, per a banquetejar-nos. Això ho haurien de tenir en compte els que, a la reraguarda, abusant de la nostra hospitalitat, abusant de la nostra generositat, es queixen de tot i sembren el descontentament i el desori.

Hem dormit, vestits, un parell d'hores. A la matinada empeníem la pujada vers Sierra Gorda. Feia un airet fi, tallant, gairebé hivernal. Hi havia un cel tot grumollat d'estrelles tremoloses. Lluny, de tard en tard, s'oïa el lladruc d'algun gos i el cantar d'algun gall.

Comencem - després d'una llarga caminada que, malgrat el fred, em fa suar - a trobar llocs de guàrdia. Més d'una vegada, ensopegant, he estat a punt d'estavellar-me el cap contra les pedres d'aquesta muntanya erma, pelada, i on, si de dia hom vol posar-se a l'ombra, ha de cercar una farigola o un romaní, car d'arbres no se'n veu ni un. Em diuen que, fa molts anys, n'hi hagueren tres, però que, en veure on havien nascut, en veure's tan sols, tan abandonats, en un lloc tan desolat i tan cru, començaren a posar-se grocs com si estiguessin empeltats de dama de les camèlies i es moriren de tristor.

Trobem el nostre Jesús Pérez Salas, el que eixí de Barcelona el 8 de setembre d'ara fa un any al cap de les glòries columnes Macià-Companys, que avui, convertides en divisió 30, formen part importantíssima del XIIè Cos d'Exèrcit; trobem el capità Jaume Garcia, al qual voldríem poder dir comandant ben aviat, car bé s'ho mereix; el coronel Sánchez Plaja, bon militar, bon republicà que, amb el tinent coronel d'Estat Major Fernández Ortigosa- que ha planejat l'operació amb força intel·ligència - comanda l'esmentat XIIè cos d'exèrcit. Trobem també l'amic López Sagarra i l'amic Joan Moles.

Operen forces de les divisions 25 i 30 i Pérez Salas comanda l'operació. L'objectiu és l'estació de Puebla de Albortón i les posicions de l'esquerra de l'esmentat poble: Casilla de la

Princesa, Horno de la Cal i posicions d'entrada i eixida del túnel de la ferrovia de Saragossa a Utrilles.

Van i vénen les forces de les dues divisions i es situen als llocs indicats per l'alt comandament. Mai no m'hauria pogut pensar trobar tanta gent dalt d'una muntanya i a aquestes hores. Com que la guerra, malgrat un any de fer-la, encara és una cosa nova per mi, l'espectacle em resulta veritablement extraordinari. Tanta gent reunida només l'havia vist en alguna fontada. Ara, però, es tracta de tot el contrari d'una fontada.

Degut tal vegada a la calor asfixiant d'aquests passats dies sentim més el fred de la matinada. Comença a clarejar. Apareix el paisatge erm, desolat, aspre, banyat en una llum d'un gris blavós. El cant d'algun ocell. Olor de bones herbes remeieres mullades de la rosada de la nit. Un nuvolet que es taca de rosa. L'airet del matí esfilagarça els vels de brisa. Ja és dia clar. I el sol, talment com un fanal xinès en un país de ventall. Estem a dalt d'un petit pla de Sierra Gorda. Als nostres peus hi ha una plana, que es com el fons d'una cassola i veiem perfectament els riells del tren que va de Saragossa a Utrilles, la boca negra del túnel, l'estació, un xic allunyada del poble, com és costum en aquestes terres i, més enllà, Puebla de Albortón. Una plana, un xic, tacades de verdor als voltants del poblet, i, al davant, una llenca muntanyosa anomenada «la novia del viento».

S'acceleren i es multipliquen les ordres. Van i vénen enllaços. Els oficials corren de l'un grup a l'altre. De sobte, preparant l'atac, comencen a tronar els canons.

Sierra Gorda, agost.

L'ofensiva contra Belchite II

La Humanitat, 22 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Mentre la nostra artilleria inicia el combat, pensem uns breus moments en l'enemic. L'enemic ha concentrat les seves millors unitats, artilleria i aviació, al front del nord. Coincidint amb això -la contrapartida- aquests dies ha esclatat una sublevació a Saragossa. Cal aprofitar, doncs, les circumstàncies, tant l'adversa com la favorable. Per tant, la intenció de l'alt comandament és avançar amb decisió i audàcia camí de Saragossa, i així afavorirem la sublevació i obligarem l'enemic a descongestionar el seu front de Santander.

La primera missió del XIIè Cos d'Exèrcit és cooperar en l'acció conjunta de les forces de l'Exèrcit de l'Est, ocupant Puebla de Albortón, desbordant pel nord les posicions enemigues a l'oest de Puebla de Albortón, mentre s'ataca de sud a nord per a la total ocupació de l'esmentat poble.

Això és el que veig iniciar-se. I el que pugui semblar inspiració del moment obeeix a un pla estudiat aciençadament i profundament meditat.

Com he dit, a les vuit s'iniciava el combat. Els canons llançaren les seves bales contra les forces enemigues que lluiten en nòm del patriotisme més absurd, per una Espanya esclavitzada per Roma i Berlín.

Fa un dia clar, serè. Hi ha un cel blau i un sol que tot ho pinta de color de mel. Sembla mentida que, en un dia bell com aquest, els homes siguin prou estúpids per a dedicar-se a matar i a morir. Per a aquesta feina sembla que només haurien d'ésser bons els dies rúfols, grisos, desagradables.

Gràcies als potentíssims binocles veiem el desori i la sorpresa que l'atac nostre causa al camp facciós. Corren en totes direccions, talment com quan tireu una pedreta en un formiguer. Intenten contestar el nostre foc, però el nerviosisme d'ells ha d'ésser tan gran que fins se'n ressent el telèmetre, car les seves bateries no aconseguen localitzar les nostres. El silenci de les primeres hores del matí s'ha convertit en una cridòria espantosa. En lloc dels ocells, canten els canons. Entre el sol i nosaltres hi ha núvols de fum -pòlvora i terra- que el vent despentina i esfilagassa.

Protegida per l'artilleria, la infanteria avança amb co-

ratge. L'enemic resisteix molt feblement i les nostres forces ocupen l'ermita de Sant Roc. Els feixistes, tal vegada per a fer, amb el record del «No mataràs» del Decàleg, més odiosa la seva actuació, es fan forts a les esglésies i les converteixen en barricades des de les quals els germans assassinen els germans.

A un quart d'onze, el tinent coronel Pérez Salas ordena que hom imprimeixi un ritme més accelerat a l'acció i que, emprant l'artilleria en tir ràpid, hom vagi resoltament a l'ocupació dels objectius. La infanteria avança amb un coratge i una disciplina exemplars.

Estem ja en plena batalla. La terra trepida, l'aire vibra amb les explosions. L'interior d'una cova aixopluga l'Estat Major. Ací, com a Moguera, hi ha pobra gent que no té altra casa que una cova, talment com en l'època terciària o quaternària. La cova i el canó de tir ràpid, i el tanc i l'avió de bombardeig, no lliguen gaire. Trobo que anirien més bé, que estarien més en caràcter, les destrals de sílex. Això em fa pensar que, malgrat vanar-nos massa lleugerament de la nostra civilització, la guerra és molt més salvatge avui que en l'època de l'edat de pedra. L'home primitiu, segur que s'averkonyiria i s'indignaria si el comparaven amb un feixista.

Fa un efecte estrany veure taules i cadires i màquines d'escriure en una cova. Fa un efecte estrany viure-hi, encara que sigui d'una manera eventual. La cova resulta esquivada per a la gent que som i ens hi movem amb dificultat. Al costat n'hi ha una altra, però està plena de puces i de quelcom pitjor que puces i, malgrat que l'estan fumigant amb gran activitat i entusiasme, comencem a perdre les esperances de poder habilitar-la.

De tant en tant, uns mots amb López Segarra, amb Sierra, amb Imbernón, al qual no veia des de l'atac a la serra d'Alcubierre. El comandant Monclús, home dinàmic per excel·lència, està en el seu element: crida, dóna ordres, consulta amb el tinent coronel Ortigosa d'Estat Major.

Durant tot el dia, amb foc de morter i de canó i infanteria- úniques armes que fins ara han entrat en joc- ataquem

les posicions enemigues de La Cantera, Horno de la Cal, pont de la ferrovia, estació i Casilla de la Princesa. La nostra infanteria, les forces de les Divisions 25 i 30, lluita amb un coratge admirable, amb una admirable moral. Jo em sento orgullós en pensar que entre aquests soldats que tan heroïcament saben lluitar per un ideal de llibertat i justícia hi ha molts catalans dels que ara fa un any arribaven a aquestes terres d'Aragó formant part de les Columnes Francesc Macià i Lluís Companys. I el mateix ha de passar-li a l'amic Moles, que de comissari d'aquelles Columnes ha passat a comissari del XII.è Cos d'Exèrcit.

L'espectacle del combat és emocionant de debó, encara que me n'esperen de més emocionants. Tot el dia ha crepitat la fuselleria i ha tronat el canó. Quan cau la nit seguim atacant els objectius assenyalats. L'enemic fa una defensa desesperada.

Sierra Gorda, agost.

L'ofensiva contra Belchite III

La Humanitat, 24 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Després d'una nit de tràngol, d'una nit sense dormir, seguim atacant. Hem oblidat el fred, hem oblidat el no menjar -ahir per a dinar tinguérem com a únic plat un parell de llesques de pa amb tomàquet- hem oblidat les incomoditats: dormir, els que podien dormir, sense despullar-se; no poder-se rentar, etc. La guerra ens empeny, la febre de la batalla s'ha apoderat de nosaltres i no recordem res més, no pensem en res més.

Amb les primeres clarors de l'alba s'ha reprès l'atac sobre els objectius esmentats en la passada crònica.

Avancen els nostres soldats una i altra vegada, car l'enemic, com que no espera clemència, es defensa a la desesperada, com un gat potes enlaire. Avancen amb un braó i un coratge dignes d'admiració, dignes d'elogi.

El capità García, al telèfon -i cal pensar que amb el telèfon es serveix la guerra tant com amb el fusell- es passa hores i hores donant i trametent ordres. Hom li diu:

-Això és terrible!

I ell, passant-se la mà pel front, amb un gest de fatiga immensa, respon:

-Es terrible, però cal aguantar-ho.

El coronel Sánchez Plaza, cap del XII.è Cos d'Exèrcit, és un home més aviat baix que alt, més aviat magre que gras, de temperament molt cordial, molt acollidor, molt polític. A la primera impressió, el coronel Sánchez Plaza sembla un home de caràcter feble, indecís. No obstant, en ple combat, canvia totalment i obra amb una gran fermesa i una gran decisió.

Han estat repartides unes soflames del comissari del Cos d'Exèrcit per a encoratjar els soldats del poble, que dit sigui de pas, amb soflames i sense soflames, compleix en el seu deure d'una manera admirable.

Esmento tots aquests detalls perquè ho crec molt necessari. Voldria donar compte de les operacions d'una manera detallada, minuciosa, hora per hora, gairebé minut per minut. S'ha fantasejat molt sobre la presa de Belchite, tot-hom hi ha dit la seva, però la veritat no ha estat dita més que en part. Hi ha la consigna de no fer política i, malaura-

dament, hom segueix fent política, no molt intel·ligent les més de les vegades. Això, després de quinze mesos de guerra, és més que vergonyós.

Al migdia rebem una ordre telefònica de la Caserna General establerta a Bujaraloz, que aquesta tarda sigui presa Puebla de Albornot.

L'operació, però, no pot complir-se com hom voldria -no és tan fàcil prendre un poble com si es tractés d'una copa de conyac-, car l'enemic ataca amb un tabor de forces mores la Casilla de la Princesa i cal atendre i desvirtuar aquest atac.

Avancen els nostres soldats i, en alguns moments, arriben al cos a cos amb l'enemic. Són molts els que, aprofitant la confusió del combat, -no podrien fer-ho d'altra manera-, es passen als nostres rengles. Són molts moltíssims -en aquest moment no tinc la xifra exacta, que donaré en una propera crònica- entre els quals abunden els gallecs i els canaris.

De sobte, apareixen els ocellots negres de l'aviació enemiga: deu aparells de bombardeig i disset caces. Com que la nostra, en aquests moments, actua en un altre sector d'aquest front, no ens queda altre remei que aguantar el xàfec i seguir lluitant com si es tractés d'un vol d'inofensius coloms. Els aparells negres que a Guernica, a Màlaga, a Almeria i a Santander han metrallat dones i criatures, bombardegen i metrallen els nostres soldats. El combat adquireix ara una violència terrible, una grandesa tràgica. Les bombes de l'aviació, en esclatar - quan esclaten, que no és sempre - aixequen en l'aire ple de fum, de pólvora i de crits de dolor, d'ira, de triomf, muntanyes de terra. A la remor de les bombes de l'aviació feixista cal afegir-hi el canó, el morter, el crepitat de la fuselleria, el repiqueteig de les metralladores. Veient que la presència de les ales negres no ha donat els resultats que esperaven, hom adverteix en l'enemic més d'una vacil·lació, cosa fefaent, que no és molt forta la seva moral.

A les set de la tarda -una bella tarda daurada- el cel es taca novament amb les ales negres de l'aviació enemiga, menys nombrosa que abans -tres aparells de bombardeig i

vuit caces- i novament recomença el terrabastall.

Ara el combat és més impressionant, car la claror del dia minva per moments i el foc de les explosions es distingeix amb més precisió. La terra trepida dels obusos que l'esberlen a dreta i esquerra. En l'aire blau del crepuscle es drecen columnes de fum que després s'esfilagascen i per entre les quals veig passar camillers i ambulàncies.

Ple d'àngoixa, sense aixecar-me de terra, que és la millor manera de rebre l'aviació quan hom no disposa d'un canó antiaeri per a ús personal, pregunto, cridant, a un sanitari:

-Moltes baixes?

Amb el cap em fa que no i s'allunya. Després, al vespre, em confirmen que, relativament, les baixes, comparades amb les de l'enemic, són poques. Això és importantíssim, car sempre el que ataca és el més castigat. I ara, ja ho veieu: passa al revés.

Vaig brut com una guilla i tinc una migranya espantosa.
Sierra Gorda, agost.

L'ofensiva contra Belchite IV

La Humanitat, 30 setembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

La tensió augmenta per moments. Vivim de fa tres dies, en peu de guerra, en plena batalla. Contínuament les bales xiulen entorn nostre. Amb ben poques pauses trona el canó i espeteguen les metralladores. Aquesta passada nit i aquesta matinada l'enemic ha bombardejat Herrera de los Navarros. A més a més, ha volat damunt Aguilón i Azuara en vols de reconeixement. L'opinió del coronel que això fa pensar que els facciosos estan observant el nostre front i el creuen feble, esgotat, sense forces de reserva, mentre ells tenen facilitat de comunicació per a dur homes i màquines des de Saragossa i Cariñena i intentar salvar Belchite. Aquesta hipòtesi s'enrobusteix amb l'arribada, ahir, de brigades enemigues procedents de Valmadrid i Jaulín. Cal, doncs, situar forces de reserva molt properes a Zuara per a poder acudir i barrar el pas a l'enemic pel flanc esquerre. Encara que jo no entengui gran cosa en l'art de matar homes com si fossin conills -la guerra, en el fons, no és altra cosa que això ... quan no és quelcom pitjor- em semblen ben oportunes aquestes mesures del coronel.

Darrerament he llegit, no sé on, -de fa un quants temps la meua memòria no és molt forta- que l'èxit assolit pels dos generals més genials de totes les èpoques i totes les latituds: Cèsar i Napoleó, es devia a la rapidesa que traslladaven les seves forces d'un lloc a l'altre. Avui aquest és encara un importantíssim factor de triomf.

A dos quarts de dues de la tarda, hom cursà un telegrama al general en cap parlant de la situació del nostre flanc esquerre i de Belchite. Cal, doncs, escometre el problema de Belchite, d'on han arribat quatre camions carregats de tropes per a reforçar, conjuntament amb les arribades de Valmadrid, Puebla de Albortón. Per una confidència, sabem que també de Codo els han enviat ajut.

Hom lluita gairebé sense descans des de les primeres hores del matí. Els nostres soldats, avancen pam a pam per entre el foc i el fum, i la terra que, en esclatar, aixequen les canonades i les bombes de l'aviació. Tinc una migranya espantosa. Em fa l'efecte de dur un cèrcol de ferro roent al front, damunt els ulls, adolorits, inflamats, per la cruessa de la llum i la pols i el fum.

A tres quarts de sis -quan ja el sol encén el paisatge amb un vermell de posta- hom ha ocupat l'estació de la Puebla i els parapets. La lluita ha estat aferrissada i l'enemic -que coneixia la importància de la posició que anava a perdre- es defensava desesperadament, rabiosament. Els nostres soldats, en lluita cos a cos, han hagut de passar damunt els que queien, ferits o morts. Talment com si es tractés d'una traca, els últims moments del combat abans de desallotjar l'enemic de l'estació i els parapets han estat d'una intensitat terrible, intervenint-hi l'artilleria i els morters. En alguns moments, entre l'enemic i nosaltres hi havia una veritable cortina de foc.

Hom dóna l'ordre de fortificar les posicions preses i d'iniciar l'atac a Puebla de Albortón. I l'atac s'inicia lentament, perquè la resistència és cada vegada més forta. L'enemic comprèn que, presa l'estació per les forces republicanes, la situació és molt crítica per a les armes que assassinen en nom de l'ordre i de Déu.

En aquestes cròniques de l'ofensiva contra Belchite, m'interessa com mai dir la veritat, que, llastimosament, ha estat desvirtuada. Es per això que sóc tan precís i tan prolix, i esmento hores exactes, forces que han operat, etc. Es per això que puc dir que en aquests quatre dies, mentre l'enemic ha vist delmades les seves brigades, les nostres baixes són relativament molt poques: dues-centes dinou, la majoria lleus. Es clar que a mi em semblen massa, és clar que les vides de tots aquests minyons que lluiten al costat nostre em semblen sagrades i les estimo com la meua, però en un combat que fa quatre dies que dura dues-centes dinou baixes no són res.

La nit cau ràpidament -el crepuscle, en aquestes terres i en aquest temps, és ràpid- tota coronada d'estrelles. La lluita va apagant-se talment com s'ha apagat el dia. Sona encara, espaiat, de tant en tant, algun dispar. Fa un airet fresc, que hom respira amb goig després de l'excitació terrible de les hores de combat. Hem devorat -perquè allò no pot dir-se menjar- el sopar. Llàstima que no hagi estat tan suculent com hauríem volgut: uns talls de fetge passats per la paella,

una llesca de pa i un got de vi.

L'aire fresc d'abans de sopar ha esdevingut francament fred, i no va gens malament l'abric de cuir.

Ja ben alta nit, arriba una altra brigada. Demà entrarem a Puebla de Albortón.

Sierra Gorda. Agost.

L'ofensiva contra Belchite V

La Humanitat, 2 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

A la nit, amb el comandant Jaume Monclús -jși tots els militars fossin com aquest!- que avui fa un servei d'enllaç, he sortit vers una muntanya anomenada Cerro del Alcalde. Vosaltres, els barcelonins, que els diumenges aneu a passar el dia a les muntanyes dels voltants de Barcelona -Valldrera, La Floresta, Valldoreix-, i vosaltres, els excursionistes, que coneixeu i estimeu el nostre Montseny, el nostre Pirineu, no sentiríeu cap emoció davant les muntanyes d'aquest sector aragonès. O bé sentiríeu una emoció de tristesa, d'aclapament, en veure-les crues i pelades, sense la gràcia d'un arbre aixecant les seves -branques -que són les ales verdes que tenen els arbres- al cel.

Hem de passar la nit dalt d'aquesta muntanya i, com comprendreu, la perspectiva no és massa agradable, car dalt d'aquesta muntanya no hi ha com a Font Romeu, per exemple, un hotel confortable. No tan sols no hi ha hotel confortable: no hi ha ni un mal casalot, ni una sola «paridra». Cal, però, resignar-se. La guerra és la guerra.

Vestits encara amb les robes d'estiu, l'aire ens sembla glaçat. Sort tenim dels abrics de cuir. De totes maneres, no ens aniria gens malament un bon foc, talment com en les rondalles de llops i pastors. Però no cal pensar a encendre foc, perquè no trobaríem llenya i perquè, encara que en trobéssim, no el podríem encendre, car l'enemic, que tenim molt proper, el veuria. I no convé que el vegi. Adhuc per a encendre la pipa cal prendre precaucions.

No em queda més remei que dormir dintre el cotxe, que és una manera de dormir que no us recomano: sobretot dalt d'una muntanya i en aquest temps.

Mentre dormis quejo -car no pot dir-se que allò hagi estat dormir- la muntanya va poblant-se de gent i d'armes. Al matí, amb les primeres clarors d'una alba que va del blau al rosa, passant per l'ambre i l'or, els meus ulls contempen un espectacle que, després de la solitud i el silenci de la passada nit, em sembla veritablement extraordinari: soldats amics, oficials amics -i altres que malgrat estar als nostres rengles, no són amics i dels quals haurem de parlar un dia o altre- que van i vénen, que reben i donen ordres, clarins

que esquincen l'aire perfumat de la matinada.

Sóc al cim del Cerro del Alcalde: una rasa conreada altres anys i que aquest, gràcies a la guerra, ha esdevingut un ermot. La muntanya de fàcil accés, baixa en una rampa suau fins a una plana tota grisa d'oliveres despendinades. Al meu davant, rera la planúria d'oliveres, tinc Codo, un poblet petit que ja és nostre. Més allunyat, i un xic a l'esquerra, Puebla de Albortón, que avui caurà a poder nostre. Francament a l'esquerra hi ha Belchite, que també caurà aviat. Més a l'esquerra encara, Monte Calvario, (text esborrat per censura?) -un riuet- que nomenen Aguaviva, el qual ve del costat de Belchite i s'escorre davant el Seminari i el cementiri, llocs que els feixites han convertit en defenses formidables.

El paisatge és aspre i erm com en la majoria d'aquestes terres i va de l'ocre al siena. Tan sols als voltants de Codo, de Belchite, de la Puebla de Albortón, com passa amb els altres pobles de per aquí, es taca un xic de verd.

Passem bona part del matí en preparatius, a ultimar i retocar el pla d'atac, talment com en un assaig general. Jo, impacient, penso que per això no valia la pena d'haver dormit dintre un automòbil i haver-me fet llevar tan de matí. I pregunto sovint:

-Encara no comencem?

Com que en aquest món tot arriba, a les nou del matí comença l'atac. (text esborrat per censura?) ataca pel centre, pel flanc dret i per l'esquerra; pel flanc dret, a fi d'enllaçar amb la (text esborrat per censura?) pel flanc esquerre, amb la (text esborrat per censura?) Altrament la 153 ha d'enllaçar amb tres companyies de la (text esborrat per censura?) i amb el batalló confederal.

A les deu del matí establím contacte amb l'enemic. A les dotze estem en ple combat, en aquell punt que el combat adquireix la màxima violència.

Jo, fa unes poques hores, em queixava de la manca d'activitat. Ara no em puc pas queixar: Hi ha un terrabastall espantós. Canten la seva cançó sinistra els canons, les metralladores, els morters, la fuselleria. S'avança amb moltes

dificultats, però s'avança. Des que dura el combat –i ja són tres quarts de cinc de la tarda- no hem hagut de rectificar desfavorablement les nostres línies ni una sola vegada. El contrari: el coratge de les nostres tropes sembla la desmoralització als rengles enemics. La defensa que fan és més desesperada a cada moment que passa, més cega, més rabiosa. I més inútil, car els soldats de la República avancen amb un coratge inigualable, invencible, sense fer cabal de l'aviació enemiga, que ja ha vingut tres vegades a visitar-nos.

Semblava impossible que la lluita podés adquirir més intensitat. I no obstant, veig que no és impossible. Com veuen el triomf proper i saben que després podran descansar –bé ho mereixen!- els nostres soldats centupliquen el seu coratge i, sense pensar que la mort pot barrar-los el pas a cada moment, passen per damunt de tot, com un allau, delmant l'enemic. Durant tot el dia les ambulàncies, que hauran de treballar tota la nit, no han tingut un moment de repòs. Moltes vegades –m'han dit després- els soldats, en lloc de terra, trepitgen cossos humans.

El nostre atac s'ha fet irrestitible. L'enemic té tallada la retirada, car hem pres totes les altures que dominen Puebla de Albortón. El foc dels feixistes cada vegada va espaiant-se més, cada vegada és més feble. A les cinc de la tarda, a les cinc en punt, l'Exèrcit de la República entra tiomfant a Puebla de Albortón. Hem fet molts presoners i hem agafat armament i municions.

Un soldat de (text esborrat per censura??) brigada, (text esborrat per censura??) ve a saludar-me, i em diu:

-Li porto un trofeu.

-Què és?

-La capa de l'alcalde de Puebla de Albortón.

Puebla de Albortón. Agost.

L'ofensiva contra Belchite VI

La Humanitat, 7 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

La jornada d'avui ha estat una de les més mogudes, de les més dinàmiques. No em puc pas queixar.

Després d'una nit francament freda -encara vestim les robes d'estiu i els pocs sueters que veiem són l'excepció-, d'una nit de no poder dormir gràcies al fred, a la tensió nerviosa, i a la incomoditat de l'improvisat estatge, amb les primeres clarors del dia naixent -més precís: a les 5'20 del matí-, comença a tronar novament el canó amb la seva veu de baix d'òpera. Preparació artillera que va intensificant-se, que va accentuant-se. A poc comença a desplegar-se la nostra infanteria, aquests minyons que tantes vegades han ofrenat la vida per un ideal de llibertat i justícia, aquests minyons que no estaven preparats per a la guerra -l'estat normal de l'home veritablement civilitzat és la pau- i que avui constitueixen ja un exèrcit; aquests minyons que ara fa un any que eixien voluntaris de Barcelona i d'altres ciutats i viles de Catalunya i, amb el seu gest, com diu bellament Angel Samblancat, salvaven l'honor del republicanisme català; aquests minyons voluntaris que ho deixaren tot -mare, esposa, fills, amics (1)- per a venir a lluitar al front i que, amb el seu coratge i la seva disciplina donen exemple als que han vingut perquè (text esborrat per censura??) les llesves. Hom ataca aquesta muntanya que hom anomena «La novia del viento» i el nom de la qual us dirà a bastament que hi fa un vent que a l'hivern deu ésser una delícia. Ho deu ésser tant que més d'un metge subvencionaria aquesta muntanya.

A dos quarts d'una «La novia del viento», després d'uns quants atacs, cau a poder nostre. Hem fet un centenar de presoners i hem agafat tres metralladores, fusells, bombes, municions, muls -és natural que en una posició feixista hom hi trobi muls- caretès antigàs. Els presoners feixistes que hem agafat tenen un aspecte lamentable: rostres lívids, mal afaitats -tan mal afaitats com jo- bruts, esquinçats, destroçats. Hom comunica que l'estació d'Azuara està a punt de caure. No em negareu que tot això és un bon vermut.

Hom ordena que prengui Romanico i que, conjuntament amb les forces que han ocupat «La novia del viento»,

intentin ocupar també l'ermita del Pueyo.

Deu minuts després de l'ocupació de «La novia del Viento», o sigui a les 12'40, (text esborrat per censura??) és a mil tres-cents metres de Belchite.

A dos quarts de dues en punt el tinent coronel (text esborrat per censura??) comunica que han estat presos els alts del nord de Puebla de Alborton i les nostres forces ocupen Carnicero i la serralada. Hom li indica un moviment per a encerclar la Casilla de la Princesa. A les dues, mentre l'artilleria facciosa de Belchite obre foc contra Monte Lobo, ocupem l'estació d'Azuara, posició d'una gran importància. A dos quarts de tres la (text esborrat per censura??) ha establert contacte amb les posicions enemigues de Belchite. A les 3'25 hom ataca amb gran intensitat Romamco i La Serena, posicions dominants en els voltants de Belchite, una de les quals, pel nom, ens fa pensar en la novel·lista cursi que quan la salvatge repressió d'Astúries tingué la vilesa d'injuriar els perseguits des de les pàgines d'un diari monàrquic. Hom ordena a totes les Companyies de sapadors que fortifiquin les posicions preses.

A dos quarts de sis hem ocupat la posició anomenada Romanico. A dos quarts de set ocupem el Boalar i Mazañon. Cau la nit, precedida d'un crepuscle lent i escenogràfic, i seguim lluitant, car cal aprofitar l'empenta de les nostres tropes i la desmoralització de l'enemic. A tres quarts de nou els nostres soldats ocupen l'ermita del Pueyo.

Tot això és aviat escrit i als lectors no sé si els farà gaire efecte, no sé si els donarà idea del que han estat els combats d'aquest dia. Cal haver-ho vist, cal haver-ho viscut per a adonar-se de la seva força, de la seva intensitat. Hem corregut amunt i avall, sense recordar-nos de menjar, sense recordar-nos de res, entre l'espetegar seguit de les metralladores i la fuselleria, entre els obusos de l'artilleria que aixequen la terra en l'aire. Quan em passo la mà per la cara -estic suant de debò, com en ple estiu- la retiro negra de terra i de fum de pólvora. Tint la gola resseca, la glotis enganxada al paladar. M'han portat -l'han trobat entre els documents d'un soldat facciós mort a «La novia del viento- un

dècim de la rifa que els rebels han organitzat a Saragossa. La rifa saragossana consta de cinc mil bitllets de 10 pessetes dividits en dècims d'1 pesseta. Estan tirats en tinta verda -el verd sempre ha agradat molt als feixistes- i la rifa és «autoritzada por S. E. el General Jefe del 5.º Cuerpo de Ejército». El dècim que tinc a les mans pertany a la cinquena sèrie del número 3.010. A un costat, damunt l'imprescindible lleonet i la imprescindible coroneta, unes lletres adverteixen: «Loteria patriótica». A l'altra cara, al costat de les observacions de consuetud, hom pot llegir: «Saludo a Franco: ¡¡Arriba España!!» I més avall: «Junta Recaudatoria Civil de Defensa Nacional. Zaragoza».

Contemplant aquest dècim no puc evitar un somriure pensant en els que tenen un xic de sort (!) i encerten un número. Quin maldecaps deuen tenir per a cobrar!

A les onze de la nit hem captat un missatge que, dirigit als assetjats de La Serna, diu: «Serna, resiste. Que nadie se mueva de la posición».

Això, però, és aviat dit.

LLUÍS CAPDEVILA Cerro del Alcalde.

(1) Mares, esposes, fills, que, per tant, han d'ésser atesos i respectats com ningú. Cal no oblidar-ho.

L'ofensiva contra Belchite VII

La Humanitat, 13 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquesta passada nit no hem dormit ni poc ni molt: gens. La que ve tampoc no dormirem. Com veieu, és tot un programa.

A la una de la matinada, Joan Moles, comissari del XII.è Cos d'Exèrcit, ha parlat amb altaveu, es clar -als assetjats de Belchite. Joan Moles té una veu profunda, una veu en «do», que en el silenci de la nit sembla mes profunda. Voldria tenir el text taquigràfic del discurs, car, ja ho he dit altres vegades, aquestes cròniques de l'atac i presa de Belchite són escrites amb l'única finalitat de refer la veritat que alguns, per desaprensió o per conveniències de grup -que avui com mai no haurien d'existir- han desvirtuat de la manera més arbitrària. Es a dir: voldria seguir punt per punt, d'una manera detalladíssima, totes les incidències de la nostra ofensiva contra Belchite, cosa que pot fer-se perfectament -encara que la censura cregui el contrari-, car es tracta d'operacions passades i realitzades amb una tàctica i una estratègia que no seran les emprades en operacions futures.

Hí ha un silenci gairebé solemne. Si abundessin els arbres això no seria possible, però ací els arbres són tan rars com els bolets en una taula d'escriure. Fins i tot l'aire sembla haver plegat les seves ales, que a l'estiu són de seda i a l'hivern de glaç.

Ressonen en la nit les paraules de Moles: «Atenció els que esteu assetjats a Belchite! Us parla un representant del Comissariat de Guerra de l'Exèrcit de l'Est. M'adreço principalment als que es veuen forçats a romandre a Belchite i a la seva població civil. Als altres, als obcecats, no els nego el seu dret a suïcidar-se. Sota cap concepte, però, no poden fer assassinar els que no comparteixen les seves idees. Esteu perduts. Esteu completament encerclats.

El nostre exèrcit avança mes cada dia. Saragossa no us pot trametre reforços, perquè prou feines té per ella. Us espera la mort. Però nosaltres no som com els Italians i els alemanys que us tenen dominats. No volem vessar sang inutilment. Lluitem per la independència i la llibertat de la nostra pàtria, de la qual volem foragitar els estrangers invasors i els traïdors que els han obert les portes. Als nostres

rengles tenim ja centenars de soldats que us han abandonat i que estan contents d'haver-hi pogut arribar.»

A poc d'haver parlat Moles recomença el moviment de tropes que entren en combat a plena nit. A dos quarts de cinc del matí, quan apunta el dia, ocupem totalment La Serna, que, pel que es veu, no ha pogut resistir. Hom ordena a Castan que es posi en contacte amb la 153 Brigada i es llanci damunt Belchite. La moral i l'esperit combatiu de les nostres forces cada dia és més admirable. A dos quarts de set i cinc minuts s'estreny la ferria anella que els nostres soldats han traçat entorn de Belchite. A dos quarts de deu tenim una visita gens agradable: l'aviació facciosa, l'aviació que a les ciutats obertes es dedica a bombardejar escoles i a metrallar infants, els pilots de la qual no deuen ésser parits per entranyes de mare, sinó producte de la còpula de dues bèsties: un feixista i un tigre. Aguantem el bombardeig de la millor manera que cal aguantar-lo: sense fer-ne gaire cabal i avançant sempre. I això que avançar sota una pluja de bombes no fa pas gaire gràcia ni pot considerar-se precisament com un passeig.

Hom envia un telegrama al general en cap sol·licitant reforços, car l'enemic ha concentrat a Belchite totes les forces que abandonaríen les posicions preses per nosaltres. A dos quarts d'una les ales negres volen damunt Lécera i la bombardegen. A la una el tinent coronel Pérez Salas ens diu que l'enemic avança vers el túnel de la ferrovia i que es veuen concentracions a Jaulín. La resposta a Pérez Salas és que ocupi ràpidament i fortifiqui i asseguri aquest flanc. A les tres de la tarda, la 32 Brigada ocupa el fortí a l'est de Belchite i han fet quaranta presoners. Cal parlar-ne d'aquests presoners. D'aquests i dels altres. Cal, sobretot, desconfiar-ne. Són molts els que han fet foc contra nosaltres fins l'últim moment, i, en veure's perduts, s'arrenquen xarretes, galls i estrelles, i ens diuen que estaven per força amb l'enemic i que estan tan contents d'estar amb nosaltres perquè ens estimen molt. Llastimosament nosaltres som tan ingenus que creiem en la bona fe d'aquestes manifestacions. A les tres i vint minuts de la tarda, com que l'enemic ataca pel

flanc esquerre des de Jaulín i Sierra Gorda, demanem amb urgència l'aviació, que ací segurament farà més bon paper que a Barcelona.

L'amic Pérez Salas anuncia que ha ocupat la primera posició al flanc esquerre. A tres quarts, la nostra aviació bombardejà Belchite durant vint minuts. Des d'on sóc, una muntanya que anomenen Monte Lobo puc observar perfectament el bombardeig. I jo, que no sóc un malvat, jo que odio el mal –i, per tant, la guerra, car la guerra es el mal per essència i potència- puc assegurar-vos que sento un goig gairebé físic en veure com cauen tantes bombes damunt aquest feu del feixisme, on tants assassinats, on tants crims han estat comesos. Ha anat fent-se fosc, i nosaltres seguim les operacions des d'aquest observatori de Monte Lobo, del qual servo molts bons records: el setembre de l'any passat des d'ací m'enviaren set bombes. Avui, però, crec que faré la pau. Ara ja no ens serveixen els prismàtics: tan sols ens orienta el foc de les descàrregues: el canó, el morter, la metralladora, el fusell.

Podeu creure, però, que un combat nocturn també fa un cert efecte. Sobretot pels que hi prenen part. Els focs s'encenen i s'apaguen amb rapidesa inversemblant. Brillen un moment en la nit i moren. Són, però, tan seguits, i són tantes les armes que desapareixen de l'un costat i de l'altre que tot té una llum extraordinària i fantasmogòrica, un xic velada pel fum i la terra que aixequen les descàrregues. Aquest és el primer combat nocturn que veig i em fa l'efecte d'una cosa de teatre perfectament aconseguida. Llastimosament no és una cosa de teatre, no és una cosa d'escenografia. Hi perden la vida molts joves que haurien pogut treballar -al camp, a l'obrador, a la fàbrica, a l'oficina- crear una família.

Amb la claror dels dispars -els incendis a la població no començaran a produir-se fins demà- s'il·luminen els arbres dels voltants de Belchite, els alts de les primeres cases. La torre de l'església, on s'han fet forts els feixistes -que tenen un concepte ben estrany del cristianisme: al costat del Crist, la metralladora- sembla un castell de focs artificials. Tot plegat fa pensar en alguns aiguafortistes anglesos.

A dos quarts d'onze de la nit, la 32 Brigada és a les primeres cases de Belchite.

Monte Lobo.

L'ofensiva contra Belchite VIII

La Humanitat, 14 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

A dos quarts de nou del matí l'aviació enemiga bombardejà Puebla de Albortón i la muntanya anomenada «La Noxia del Viento». Aquest bombardeig, com altres que en sofrírem, ja és completament inútil. Després de tants dies de combat -jo compto: després de tants dies de no rentar-me, de no afaitar-me- l'aviació enemiga ja no ens fa cap efecte. Ni quan, en lloc de bombes, tira pernils, fet del qual us parlaré després, car té una indubtable gràcia i ha estat la nota còmica d'aquestes hores de tragèdia.

A tres quarts de dotze, l'aviació enemiga ens fa una altra visita, però aquesta vegada es troba amb les ales de la República, que en aquest front d'Aragó actuen amb més energia i amb més eficàcia que a Barcelona. Es el primer combat aeri que contemplo -després d'un any de guerra - i és una cosa veritablement emocionant. En els aviadors feixistes, que tan valents són quan es tracta d'assassinar infants i dones indefenses, l'emoció ha d'ésser molt intensa, perquè fugen més que depressa. Tot el camp lleial és un crit trencant de joia que celebra la victòria. Des d'aquest cim de Monte Lobo -el paisatge s'estén pla als nostres peus- la batalla es contempla a la perfecció. Sense el telèfon de companya, que funciona contínuament, sense els enllaços que van i vénen rebent i trametent ordres, sense la nostra nerviositat que arriba a una tensió terrible, a una màxima tensió, ens faria l'efecte que som espectadors del drama que hom representa als nostres peus. No en som però, espectadors: en som actors, i actors en un paper ben difícil.

El combat, la força del qual, de menor a major, ha anat accentuant-se, dos quarts de dues del migdia s'ha generalitzat. Iniciem una nova etapa en l'avanç i l'encerclament de Belchite -cal no oblidar que hi ha soldats nostres que lluiten a les primeres cases del poble - s'estreny cada vegada més. La planúria és plena -talment un formiguer humà- dels nostres soldats que avancen desplegats en guerrilla. Una brigada de la nostra Divisió, una brigada en la qual abunden els catalans, assalta, amb una cançó als llavis, els reductes enemics. Són els minyons de la nostra Catalunya immortal, que lluiten per la llibertat dels pobles; són

els que no han volgut, com tants d'altres, emboscar-se a la reraguarda, mancats del més precís mentre molts indiferents o molts feixistoides gaudeixen del més superflu; són els que més desinteressadament i més lleialment han vingut a la guerra.

A les dues apareixen pel Sud-est els carros d'assalt. El combat ara és dur com mai. L'aire vibra amb l'espetec de la fuselleria, amb el crepitat de les metralladores, amb l'esclat dels morters i de l'artilleria. Tot és ple de fum que el vent escampa i esfilagarça. A la remor eixordadora, terrible, esglaiadora, dels dispars, s'hi afegeix la remor dels clarins i la dels crits dels combatents: crits de dolor, d'angúnia, d'ira, de ràbia, d'impotència, de victòria. Caldria una ploma més brillant i menys nerviosa que la meua per a descriure la batalla en aquest gran escenari. Caldria una ploma que fos l'equivalent del que en pintura foren. Meissonnier i Delacroix. Els soldats s'enfilen als carros d'assalt, els coronen i es converteixen en raïms humans. Mai no oblidaré l'espectacle -un espectacle que feia batre més fort el cor i emplenava els ulls de llàgrimes- dels nostres soldats enfilant-se als carros d'assalt i avançant vers els reductes enemics entre cants i crits d'alegria triomfal. Davant l'allau que se'ls ve al damunt, alguns grups enemics, ben nombrosos, posseïts per una por pànica, abandonen les trinxeres, que, immediatament, són ocupades per les nostres forces.

A les quatre i deu minuts hem pres la posició artillera de Monte Calvario. Seguidament passen a poder nostre diverses trinxeres i uns nius de metralladores. L'enemic, demoralitzat per complet, fugí a la desbandada. No tots fugen, però: els que estaven amb ells per força es passen als nostres rengles. A última hora de la tarda despleguen dues companyies de guàrdies d'assalt -la labor d'aquest Cos en l'atac i presa de Belchite mereix tots els elogis, car ha estat d'un coratge exemplar i admirable- vers el cementiri, on l'enemic, veient inútil la resistència, es rendeix amb armes i municions. Mentrestant, aprofitant la claror del dia moment, la nostra aviació actua intensament i amb resultat positiu. I amb resultat positiu actuen els vint carros d'assalt

que han pres part en el combat. El cel daurat de la tarda es taca amb unes columnes de fum que ixen de l'interior de Belchite.

L'enemic, desordenament, sense ordre ni concert, es retira vers el nucli central fent una certa resistència en l'extrem oest, l'estació i trinxeres de les altures. Hem fet cent cinquanta presoners.

A un quart de vuit en punt tenim la tercera visita de l'aviació. Es veu que volen acomiadar-se dignament del dia que mor i celebrar la derrota que han sofert, car vénen deu trimotors i vint-i-un caces de bombardeig. La presència de l'aviació enemiga mai no fa gaire goig. Aquesta vegada, però, la visita de l'aviació ens ha causat una gran sorpresa, una gran estranyesa. Han llançat bombes, és clar, però han llançat altres coses: sacs de municions i pernils. Bons avions que llancin pernils no és cosa que es vegi cada dia. I que els llancin a les nostres línies, encara es veu menys. En realitat, no ens els llançaven a nosaltres, sinó als assetjats. Han caigut, però, a les nostres línies, que és l'important, i ara serviran per a combatre als qui ens ho envien. Per cert que un soldat nostre ha estat ferit d'una manera que mai no hauria sospitat: un cop de pernil que li ha caigut dels núvols.

Al sector de La Puebla de Albortón les coses també han resultat d'una manera esplèndida. A les sis menys vint minuts de la tarda hem ocupat diverses posicions, molt importants per cert, a l'oest de les cotes 701 i 702. Hem fet cinquanta-quatre presoners amb armament.

Ara és alta nit, una nit tota florida d'estrelles. A Belchite deuen cremar algunes cases, car segueixen ascendint en l'aire les columnes de fum que he esmentat abans. El sopar ha estat una llesca de pa, un tomàtec, sal. Per a veure, un trago de conyac, car no teníem vi.

Després d'un sopar tan suculent crec que tinc dret a tancar-me al cotxe i intentar dormir, cosa que, amb la tensió nerviosa que em domina, serà bastant difícil.

Monte Lobo.

L'ofensiva contra Belchite IX

La Humanitat, 16 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Avui és fi de mes i es veu que l'aviació a sou del feixisme -l'aviació que bombardeja escoles i metralla infants, no ho oblideu!- vol celebrar-ho. A les set del matí compareix damunt les nostres línies. Si la visita era per a despertar-nos, no calia que les ales negres es molestés, car ja estàvem deserts. Quan hom dorm a terra o bé dintre un automòbil no li calen despertadors. Pot dir-se, sense exagerar, que des de les set del matí fins a les tres de la tarda hem tingut l'aviació facciosa volant damunt nostre. I aquesta vegada no llançaven pas pernills. Aquesta vegada ens han fet quinze bombardeigs. Això, des de la reraguarda, pot semblar exagerat. Si no era prou el meu testimoni, els minyons que han pres part en aquesta ofensiva us dirien bé prou que no hi ha exageració. En guerra manta vegada la realitat supera la fantasia. Naturalment, la nostra aviació ha intervingut en els combats. Hem tingut, però, algunes baixes. Poques, relativament, si hom té en compte la importància de la lluita. Moltes menys, sobretot, de les que l'enemic hauria volgut.

A les dotze del migdia ens hem vist sorpresos per un gran vol de coloms que eixia de Belchite. Fins llavors, des de feia cinc hores, al cel no hi havíem vist altres ales que les de l'aviació. I ens fa una certa gràcia que els salvatges que han desencadenat la guerra més immisericorde es serveixin dels coloms, que són símbols de la pau: uns símbols que la Societat de Nacions i el Comitè de No Intervenció han fet quedar bastant malament.

Malgrat el luxe aparatós d'aviació, l'enemic es veu que no deu sentir-se gens segur, car el fet que trameti coloms missatgers indica clarament que demana reforços. Encara que els coloms arribessin -per a alguns això serà impossible- els reforços no arribaran.

Als atacs de l'aviació responem, amb l'ocupació, després d'una bona preparació artillera, de la cota 491, última posició dominant en l'encerclament de Belchite. En aquesta cota, a més a més d'uns presoners, hem pres quatre metralladores. A tres quarts de set aconseguim ocupar totalment les posicions altes amb les seves fortificacions del N.O., formidablement construïdes - s'hi veu la mà de tècnics ale-

manys-, i hem pres les trinxeres de les eres i les primeres cases del poble.

La jornada ha estat terrible, sense ni un moment de repòs. Després del fred de la nit, el sol ens cremava el rostre i els braços. Ara, per fi, podem seure uns instants. En els rostres de Moles, de Monclús, de Garcia - que després pagarà amb una malaltia l'esforç fet aquests dies -, de Sánchez Plaza, de Fernández Ortigosa, s'hi veu reflectida la satisfacció pel bon èxit que, cada vegada més accentuat, corona les operacions. Déien els de la reraguarda que al front d'Aragó no feiem res, com si no fos alguna cosa barrar el pas a l'enemic durant un any. Ara no ho deuran dir. Ara ja veuen que fem alguna cosa. Per de prompte, el pesombre de Belchite s'haurà acabat d'ací dos o tres dies.

A les posicions preses avui hem fet divuit presoners i hem pogut comprovar que el nombre de baixes és crescutíssim. Els morts apilotats o deixats tal com caigueren -si no moriren immediatament quina agonia!- dificulten el pas i moltes vegades -jo que, sobretot, no tinc la vista massa bona, ho he pogut comprovar- el peu, en lloc de trepitjar la terra dura, trepitja, després d'ensopegar-hi, cossos humans. Mussolini s'ha proposat que la terra espanyola serveixi de tomba als fills d'Itàlia i ho aconsegueix plenament. Es de dordre per les pobres mares. Els nostres soldats, però, també tenen mare.

Al sector de La Puebla de Albortón les coses han anat encara millor. A les deu i vint minuts del matí, l'enemic sembla que avança vers la cota 604. A les dotze del migdia, arriba a les nostres línies un soldat que ha pogut evadir-se dels rengles facciosos. Durant la jornada se n'evadiran molts més. Pot dir-se que no hi ha dia que no se'n passin, sobretot gallecs i canaris. Aquest que s'ha passat és gallec i fa declaracions importants, que ara poden dir-se, perquè els fets ja han passat. Aquest soldat gallec, que servia a contracor als rengles facciosos ens diu que la moral al camp que acaba de deixar és cada dia més baixa i que l'oficialitat -l'espanyola; més coneixedora del terreny i de la psicologia del nostre poble, car els estrangers no es donen compte de res- està con-

vençuda de la derrota; que el dia abans arribà de Valmadrid un batalló de reforç i que als voltants de l'esmentat Valmadrid hi ha una companyia de rifenys; que la major part de forces són integrades per gallecs, que estan disposats a passar-se tots als nostres rengles (1).

A les quatre de la tarda hom ha observat que un petit nucli enemic avança vers les posicions del túnel de la ferrovia. Ja no tornaran a la seva base.

Escric aquesta crònica amb no gaires facilitats, amb no gaires comoditats: dintre l'automòbil, que fins ara m'havia servit de cambra de dormir i avui, a més a més, de cambra de treball. La carpeta damunt el seient del xofer i sense altra llum que una humilíssima llanterna elèctrica, la qual deu fer-se càrrec de les circumstàncies i fa tan poca llum com pot. Escric, però, satisfet, perquè puc acabar la crònica dient: Belchite queda virtualment ocupat, car tan sols el seminari i el casc de la població resten a poder de l'enemic.

Monte Lobo.

(1) Això, aquest propòsit, pot fer-se públic, car en aparèixer aquesta crònica, ja no serà propòsit: serà realitat.

L'ofensiva contra Belchite X

La Humanitat, 21 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Belchite està completament envoltat pels soldats de la República, talment com dintre una anella de foc i de ferro. Els que llegiu aquestes cròniques des de la ciutat alegre i confiada - massa alegre i massa confiada- no podeu suposar l'esforç que ha costat ni podeu suposar el coratge, l'abnegació, l'heroisme dels nostres soldats. Us hauria calgut veure les defenses de Belchite, a base de ciment armat i bigues de ferro, veritable i formidable obra d'enginyeria, per a poder-ho comprendre. Belchite era considerat inexpugnable, i amb raó. No obstant, hem vençut gairebé totes les defenses i som ja dintre de la població facciosa. Això vol dir que el nostre exèrcit és un exèrcit capacitat i disciplinat, capaç d'enfrontar-se amb avantatge amb l'aiguabarreig de moros, italians i alemanys, els quals, en col·laboració amb requetes, falangistes, uns quants guàrdies civils i uns generals de taverna i de bordell, tenen el cinisme de dir-se «los nacionales». Això vol dir que, cara a cara, en lluita franca, no ens han pres cap gran ciutat. Això vol dir que, quan hom ha vigilat bé la reraguarda, no han pogut passar. Això vol dir que, lluitant a camp obert, han estat derrotats a les portes de Madrid, a Brunete, a Quijorna, a Villanueva de la Cañada, a Pozo Blanco, al Pirineu aragonès i ara, mentre esperem enderrocar-les, a les portes de Saragossa.

Tota la nit hi ha hagut, més o menys accentuada, activitat bèl·lica. Ara, de bon matí, recomença l'atac amb el mateix ímpetu que ahir i que abans d'ahir i hom ordena l'ocupació de les posicions Horno de la Cal, Casilla de la Princesa i Monte Sillero. Mentrestant, la Brigada 117 segueix pressionant Belchite. Cada casa és un reducte, una trinxera. Malgrat tot, les cases van caient, una a una, a poder nostre.

El Seminari, a les afores del poble, és un dels reductes que els facciosos defensen amb més braó. En aquesta guerra he pogut veure la inclinació que tenen els que es diuen cristians a convertir els edificis religiosos -convents, seminaris, esglésies- en barricades. Deu ésser, segurament, per a posar en pràctica el «No mataràs» del Decàleg.

Ara el Seminari està encerclat completament i els que el

defensen no tenen sortida possible: o la rendició o la mort. De totes maneres, si de mi depengués, jo que he vist actuar aquests cafres, la rendició seria la mort. No mereixen altra cosa els que han traït i han expropiat el poble; no mereixen altra cosa els salvatges que tants crims han comès; no mereixen ésser tractats com humanes criatures els que bombardegen ciutats obertes i assassinen infants. Abans l'insult màxim era «fill de ...»: ja podeu saber de què. L'insult era il·lògic i era injust, car les pobres dones, malgrat la seva condició, no hi tenien cap culpa. Ara això ho hem de canviar. Ara, quan volguem injuriar un home, quan volguem aclaparar-lo, quan volguem escupir-li al rostre l'afront més gran, li direm: «¡Fill de Mussolini!» Aquest insult equivaldria a cretí, a salvatge, a assassí de vells i criatures indefenses, a home que al cap, en lloc de la massa encefàlica, hi té un grapat d'excrements.

Als assetjats del Seminari -com que som més humans que ells- els cominem, durant una pausa del combat, a la rendició. S'hi neguen, i segueix el combat, més ferotge i acarnissat que mai. Totes les finestres del casalot on, segons diuen, ensenyen la fe en una justícia divina, vomiten foc. Entre l'edifici i nosaltres el foc d'ells i el nostre esten una espessa cortina. Cau la nit i seguim lluitant. Les bales xiulen sinistrament. Una d'elles deu haver tocat aquest casc que porto, que sembla una olla de ferro -i que em fa venir un mal-de-cap terrible- perquè hi he sentit un cop sec com si m'haguessin llançat una pedra. Altrament no haig d'entretenir-me gaire ni de fer gaires reflexions. Una bala més, on se'n disparen tantes, no té importància. A mi m'ha passat aquest fet que, sortosament, ha estat insignificant, perquè, més d'una vegada, m'he quedat badant -no trobo una expressió més gràfica- davant el coratge i l'heroisme dels guàrdies d'assalt que ataquen l'edifici.

A tres quarts de deu de la nit -no hi ha més claror que la de les estrelles i la d'unes fogueres de Belchite: cases incendiades- les nostres forces han ocupat la plaça de braus i alguns immobles propers. Pocs, perquè hi hem trobat molts morts. Cap dels defensors, però, no ha pogut fer-se escàpol.

A més dels presoners, hem agafat dues metralladores i cinquanta fusells.

Al sector de La Puebla de Albortón han estat ocupades diverses posicions dominants al N. E.

Estic rendit, esgotat. Voldria reposar, banyar-me, canviar-me de roba, dormir moltes hores. La mateixa tensió nerviosa, però, no em deixa dormir.

Monte Lobo.

L'ofensiva contra Belchite XI

La Humanitat, 23 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Dempeus des de les primeres llums de l'alba -que he aprofitat per a rellegir i corregir la crònica d'ahir, escrita en condicions no massa agradables- el combat pròpiament dit no comença fins que el rellotge no assenyala dos quarts de nou. I comença -es veu que en guerra l'originalitat no abunda com de costum: amb preparació artillera damunt els objectius assenyalats per l'alt comandament. Hom envia una bateria per tal d'obrir bretxa al seminari i facilitar l'entrada a les forces d'Assalt i d'infanteria que el tenen encerclat. L'atac al seminari serà la nota tràgica d'avui, la més intensa, la més emocionant.

A un quart de dotze -no us podeu imaginar la rapidesa amb què passen les hores en un combat- la Brigada 15 prepara un atac amb carros d'assalt. A dos quarts de dotze la Brigada 117 ocupa els dipòsits de l'aigua. No val la pena de deixar el poble sense aigua, ja que el poble serà nostre ben aviat. A dos quarts de dues entren a Belchite dues companyies de la Brigada 153. Per a més preciser: entren pel carrer Major i per la carretera de Mediana.

Tot això es aviat dit, aviat escrit. Realitzar-ho costa un xic més. Realitzar-ho esbalairia els escèptics i els derrotistes de dreta i d'esquerra -llastimosament a l'esquerra també n'hi ha- que, emboscats vilment a la reraguarda, es dediquen a criticar tot el que la seva ineptitud i la seva covardia els privaria de fer.

Realitzar això costa molts neguits, molt coratge, molt d'heroisme, molta sang. Per a realitzar això cal ésser un home, un home veritable. Un HOME, enteneu? no un emboscats que militi en el partit polític que vulgui o que cregui més convenient car, llastimosament, les més de les vegades hom fa política per conveniència i no té altre ideal que el de la conveniència.

A les tres de la tarda, l'atac al seminari pren una màxima intensitat, una grandesa tràgica.

Es la casa de Déu, del Déu que, quan el bufetejaven, presentava l'altra galta; del que predicava l'amor, la pau, i el perdó; del que preconitzà «No mataràs»; del que, preveient que els seus ministres a la terra es dedicarien a una política

massa materialista i temporal, digué a Pilats: «El meu reialme no és d'aquest món.»

No obstant, totes les finestres de la casa de Déu vomiten foc i sembren la mort. La presència de Déu no emociona, no immuta els defensors del semmari, saben que es tracta d'una imatge tallada en fusta i, al contrari dels beneïts que els mantenen, no creuen en miracles. Altrament, el tenen clavats a la creu, com voldrien tenir-nos-hi a nosaltres. Un oficial de la guàrdia d'Assalt s'ha apropiat a la reixa d'entrada, s'ha agafat als ferros i, amb una emoció profunda i entranysable, amb una generositat folia i suïcida, ha clamat: -Us volem salvar de la mort! Cesseu el foc! Som tots germans, som tots espanyols! Lluitem per la independència de la nostra terra! No desapareu, germans!

La casa de Déu, però, no coneix la misericòrdia, no coneix la pietat. La casa de Déu es refugi de la vilesa, de la covardia, de la crueltat. Una descàrrega seca. I l'oficial cau agenollat davant la porta; una mà encara s'agafa als ferros de la reixa; després es desprèn; durant uns moments el cos es contorsiona; després resta immòbil.

Un grup de soldats, desesperats, folls d'ira davant aquest nou crim, aconsegueixen obrir-se pas fins a l'interior del seminari amb bombes de mà. Des de fora s'oeixen clarament les explosions. Cal, però, retirar-se -sense gaires baixes sortosament- car l'enemic està molt ben fortificat i cada recó de la casa es un reducte. A dos quarts de cinc un batalló de la Brigada 32 entra per l'Est i avança fins passada una fàbrica de farina. Hom reforça els atacants del seminari amb una altra Companyia de guàrdies d'Assalt. Les altres forces d'aquest cos s'adrecen resoltament contra el poble.

No podia mancar, naturalment, la visita de l'aviació enemiga, que ha vingut a un quart de nou del matí, a les dues menys deu minuts de la tarda, i a les set menys deu minuts del vespre.

Al sector de la Puebla de Alborton hem ocupat la Caseta, hem fet quaranta-cinc presoners, i, entre altre armament, hem agafat un fusell metrallador i un morter. S'han passat als nostres rengles quaranta-nou soldats. La consig-

na d'aquesta nit es molt significativa «Belchite republicà».

Avui, doncs, no es cosa de dormir. No vindrà d'un dia. O d'una nit.

En efecte, a dos quarts de quatre de la matinada els assetjats del seminari comprenen que la resistència és inútil. No volen, però, rendir-se, i proven de fer una sortida desesperada. Com que, a més de vils són estúpids, intenten enganyar-nos cridant «Visca la República!» La resposta es el foc dels nostres fusells i les nostres metralladores. Molts cauen per a no aixecar-se més. Ben morts siguin i ni mai que els haguessin parit. Altres aconseguen fer-se escàpols, ja cauran, però.

Hem fet quaranta presoners i els guàrdies d'Asalt ocupen totalment el seminari. Preses ja totes les posicions dels voltants de Belchite, a dos quarts de set del matí s'inicia l'assalt al poble. El combat té una dinàmica que va en crescendo fins a l'impossible. La terra trepida sota els nostres peus. L'aire vibra amb les explosions. Tot es plé de fum, de terra esmicolada pels obusos, de foc. Una pluja de metralla i de foc -no es una frase, car es tracta d'una veritable pluja- cau damunt Belchite. Sembla talment que el món, el tros de món on vivim aquestes hores terribles, vagi a esberlar-se.

L'enemic, sòlidament fortificat -posicions acasamatades de ferro i ciment armat- es defensa desesperadament, cegament, pam a pam, de barriada en barriada, de casa en casa. A dos quarts de deu l'aviació ens bombardeja amb un entusiasme digne de millor causa. No hi fa res. A pesar de l'aviació seguim avançant. A un quart d'onze forces de la Brigada 153 s'apoderen -penseu, els que llegiu i no coneixeu el terreny, que tot això que explico té lloc ja dintre el poble- d'un canó del 7'5, també ha aconseguit entrar la Brigada 117; la Brigada 15 ocupa una de les esglésies de Belchite. A la una l'ocupació es gairebé total i som molt a prop del centre de la població que els feixistes creien inexpugnable. Hem agafat un nou canó del 7'5, un altre del 10'5, i un camió. Ocupem ja la meitat N. O. del poble. A les quatre menys deu minuts de la tarda, la Brigada 117 s'apodera d'un altre canó del 7'5 i del polvorí. A dos quarts de sis, a

més d'un gran nombre de presoners, ens apoderem d'un altre canó del 10'5. Tot això malgrat els bombardeigs enemics que han tingut lloc -descomptant l'esmentat de dos quarts de deu del matí- a les quatre, a les cinc i deu minuts i a dos quarts de set de la tarda.

Al sector de la Puebla de Alborton s'han evadit vuit soldats dels rengles facciosos. El comunicat que enviem a les dotze de la nit diu: «Segueix la neteja i registres a les cases de Belchite, combatent perits nuclis de resistència parapetats en els edificis i amb barricades al carrer, esperant que seran reduïts aquesta nit mateixa. Hem agafat nombros material de guerra, sobretot armes i municions, que no hem classificat encara. Entre soldats, falangistes i requetès els presoners fets avui passen dels dos-cents.

Belchite

L'ofensiva contra Belchite i XII

La Humanitat, 27 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Avançem lentament, de casa en casa, car cada casa és un fortí, una barricada, un reducte. Saben que no poden fer-se escàpols, saben que Belchite serà la seva tomba, i es defensen a la desesperada.

-Tenen molta moral-em diu un tinent coronel.

A mi no m'ho sembla; a mi -malgrat no entendre en coses de guerra- em sembla tot el contrari. Es veu que en l'ofici de soldat també hi ha una sèrie de tòpics i llocs comuns que hom aplica amb excessiva facilitat. La defensa dels facciosos no es deu a la seva moral, sinó a la follia de la desesperació.

Avançar pels no massa amplis ni massa ben empedrats carrers de Belchite no és una cosa gaire agradable. La lluita -i en dir això no penso fer cap descobriment- és sempre preferible a camp obert. Una ciutat és com un bosc de pedra, on en lloc d'arbres hi ha cases. A més a més, del foc que vomiten per portes i finestres, aquestes cases estan totes trossejades pel bombardeig i hi ha el perill que ens caiquin al damunt, cosa que, com comprendreu, no em fa cap mena de gràcia.

Això, aquesta labor de neteja, dura tot el dia. L'aviació ha volat manta vegada damunt el poble que era facciós fins fa poc i l'ha bombardejat. No pot pas dir-se que això hagi estat una ajuda, car els facciosos han estat les víctimes del bombardeig.

Abans d'anar a dormir -avui dormiré en llit, com un senyoràs- em diuen que l'enemic concentra forces a Valmadrid i a tot el sector del flanc esquerre. Millor: tindrem més feina, però és una feina que els nostres soldats la fan molt a gust.

Heus ací els presoners fets fins ara: a Valmadrid, un alferes i quinsoldats; a Sansín, cinquanta-vuit soldats; a Carbonera, set; a la Novia del Viento, tretze (em sembla, però, que són més). Al sector de Belchite, dos sergents, cent-quaranta vuit soldats i dos-cents catorze individus de la població civil, que deuen ésser feixistes, encara que ara facin protestes de republicanisme, car del contrari estarien afusellats. La propina han estat quatre-cents caps de bestiar,

que ja són caps.

Després de dormir a Azuara i de rentar-me, que ja em convenia, he retornat a Belchite, on encara segueix la lluita. Es veu que els feixistes d'aquest poble, malgrat que s'han vist abandonats pel seu capítost -un brètol anomenat Santa Pau, que ha pogut fer-se escàpol- volen morir. I moriran. I tot això hi sortirà guanyant Espanya.

A un quart d'una del migdia els assetjats s'han aixoplugat a la catedral, on proven de fer-se forts. Una vegada més podem dir, com Don Quixot: «Con la Iglesia hemos topado». Deu haver-hi una llei d'atracció mútua entre l'Església i el feixista. No en va ha estat dit: «Déu els cria i ells s'ajunten».

A les tres de la tarda rebem la visita del general Pozas; el cap d'Etat Major, acompanyat dels caps del XIIè. Cos d'Exèrcit, que recorren el poble entre l'entusiasme dels nostres soldats.

Guanyem els carrers pam a pam. Hom lluita al carrer i a l'interior de les cases, on els soldats avancen enderrocant parets. En una d'aquestes cases hem trobat quaranta-sis morts. A la pudor de la pólvora i de les portes cremades -fumeegen unes quantes teulades- s'hi afegeix la pudor dels cadàvers en descomposició. De cada finestra, de cada balcó, de cada portal, ens fan foc. Les nostres metralladores, els nostres canons sempre aconseguen, però, fer emmudir el foc dels facciosos. L'avançar esdevé més difícil, car la majoria dels carrers són estres i hom ensopega sovint amb armes, amb mobles, amb restes de barricades, amb cossos humans trossejats per la metralla.

A les nou de la nit, després de deu hores de lluita, els soldats de la República ocupen totalment la catedral. A l'hospital hem detingut vuitanta ferits, els metges i les infermeres. Hem fet uns dos-cents presoners.

Belchite, però, encara no és nostre del tot: l'enemic resisteix des de l'Ajuntament i la Comandància. Cal esperar que la resistència no serà llarga.

A última hora de la nit hem fet presoners cinc soldats més.

Camí de la casa, on dormiré -que no és a Belchite, car a Belchite ni s'hi pot dormir ni s'hi pot viure-el xofer m'inova que hem capturat dos mil caps de bestiar. I afegeix, somrient:

-Si els tinguessin a Barcelona!

-Si els tinguessin a Barcelona, quin negoci farien els que, robant, s'enriqueixen amb la guerra!

El comandant Monclús, que tant ha lluitat per una República honesta i digna, clou així el comentari:

-Caldria que aquesta mena de negocis les autoritats i el poble els fessin impossibles.

Després d'unes poques hores de repòs -dues o tres- retornem al poble. El combat, de nit, és més espectacular i més dramàtic que de dia. Hi ha bales que xiulen com aus nocturnes; n'hi ha d'altres que, durant la seva ràpida trajectòria, fan la mateixa remor que un full de paper de barba en èsser esquinçat. L'implacable teclejar de les metralladores arriba a produir una migranya espantosa, talment com si us clavessin a les temples una agulla de fer mitja. Vidres que cauen, teulades que s'ensorren. Crits dels que cauen ferits o morts. I la veu sorda del canó, com si dugués els compàs de la bàrbara simtonia. Tot això a la claror única i fugissera dels dispars que converteix el combat en un aiguafort ombriu i tràgic.

A les nou del matí hom ocupa la Comandància Militar i l'Ajuntament. Hem agafat un canó del 7'5, una ambulància, i hem fet presoner el capità facciós Masa, cap de metralladores. Aquest no ha tingut tanta sort com el botxí Santa Pau, el qual per a fer quedar tot malament, àdhuc hi fa quedar el cognom.

Belchite ja és de la República. Belchite ja està alliberat. En aquestes cròniques, publicades deliberadament molt temps després de les operacions, he procurat posar les coses en clar -les coses que algú, fent una política que ara és immoral fer, car tan sols n'hi ha d'haver una: l'antifeixista, ha enfosquit-, posar els punts damunt les i. Per acabar em cal dir que, ultra altres militars que no recordo en aquest moment, i em dol sincerament no recordar-los, han com-

plert dignament el seu deure el comissari Joan Moles, el coronel Sànchez Plaja, el tinent coronel Pérez Salas, el tinent coronel Fernández Ortigosa, el comandant Jaume Monclús i el capità Jaume Garcia.

I em cal dir que Belchite l'han assaltat i l'han pres forces nostres i, no obstant, queda fora del nostre sector per a passar al del Vè. Cos d'Exèrcit.

LLUIS CAPDEVILA

Belchite

Un home, un llibre, un poble

La Humanitat, 28 octubre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

La casa, vella i d'aire sever, sembla dominar totes les altres, més humils, en el carrer estret, mal empedrat, i tortuós, d'aquest poble aragonès on hem arribat avui. Damunt l'alta portalada en arc hi ha un escut nobiliari i una data: 1779. L'antrada és gran, ampla, fresca, una mica ombrívola. A l'esquerra hi ha una escala de pedra amb barana de fusta bellament esculpida que dóna accés als dos pisos de la casa. Sota l'escala, un petit estable, domini d'un ase gris -un gris de cendra tacat de blanc al ventre- que, de tant en tant, dreça les orelles, esguarda la porta amb els grans ulls d'humida mirada i llança un bram confiat i alegre. Al fons de l'entrada una reixa, també de fusta, deixa veure un jardinet tot nevat de gessamins i travessat al migdia, per l'espasa d'un raig de sol. A la dreta hi ha uns sacs de gra: blat, moresc, ordí, tota l'entrada -ací diuen «el zaguah»- fa una forta, una aspra olor de blat, de segó, de garrofes, d'alfals. Aquesta olor s'escampa per la casa, endolcida per la de pomes i espígol que hom posa entre la roba en els grans armaris.

El menjador té un balcó que s'obre al jardí, del qual es veuen les branques altes del gessamí i d'un llimoner les llimones del qual ara comencen a groguejar. Al saló hi ha dos balcons que reben la llum opaca i freda del carreró, i està moblat amb una calaixera, un sofà, unes cadires d'estil isabelí. Les cadires i el sofà hom les ha enfundades amb aquestes fundes d'un blanc d'ós que semblen talment el dol que hom posa a les cadires. A les parets uns vells gravats representant escenes de la Revolució francesa i el retrat d'un senyor d'uns quaranta anys, en el rostre del qual, allargat per una barba aguda, hi ha una expressió de noblesa, de bondat, d'intel·ligència. Hi ha un altre saló, de dimensions més reduïdes, més recollit, més íntim en el qual -hom veu fàcilment que hi ha passat la vesania de la revolta- tan sols han quedat un silló, una taula-escriptori, un armari-llibreria.

-Ací -ens diu la senyora de la casa, una doneta vella i pàl·lida i vestida de negre- ell guardava els seus llibres i unes pedres estranyes que semblaven petxines i cargols.

I afegeix, amb la veu nuada per una emoció intensa:

-Vingui, vingui... Només vàrem poder salvar aixó.

I, havent passat a l'altre saló, obre el calaix d'una ventrada calaixera i en treu quatre o cinc fòssils i un llibre: els «Diàlegs», de Joan Lluís Vives, en una antiga edició relligada en pergami. En lletra manuscrita hi ha la següent indicació: «Libro de Mariano de Oràs. Año 1834». I en la tercera pàgina: «Diálogos de Juan Luis Vives - traducidos en lengua catellana - por el doctor Christoval Coret y Peris, Presbítero, natural del lugar de Alboraya en el Reyno de Valencia, Beneficiado en la Iglesia Paroquial de S. Martín Obispo, de dicha Ciudad, y Professor de Latinidad y Elocuencia en la Santa Iglesia Metropolitana de la misma Ciudad. Cuarta edición. Corregido el texto y mejorada la traducción por el mismo traductor. Añadidas también algunas notas, para mejor inteligencia de ambas lenguas. En Valencia: año MDCCLXVII. En la Oficina de Don Benito Montfort».

Aquest llibre formava part de la biblioteca d'ell. I n'hi havia molts més: mil, dos mil ... «Ell» fou el germà de la senyora, d'aquesta bona velleta menuda i vestida de negre. En morir els pares, la senyora s'imposà el deure de no prendre estat fins que els germà trobés una noia com cal per a dur-la a casa i perpetuar el nom de la família. «Ell», però -hom diu que a causa d'un desengany o una pena d'amor- no volgué parlar ni que li parlessin de casori. -Que no estem bé? Que no anem bé així?- deia.

I els dos germans visqueren i envelliren junts. Si no eren rics tenien un bon passament que els permetia el goig de poder ajudar els pobres del poble; la mare que s'ha quedat sola perquè el fill és «a servir el rei»; la partera que, per misèria fisiològica, no pot alletar l'infant; l'esposa que no té un cèntim a casa perquè home fa temps que no li treballa, l'obrer del camp que ha caigut en mans de la usura ... Naturalment, ell mai no deixava els diners fent signar papers i compromisos. Si els tornaven, bé. I si no els hi tornaven, també. A més a més, posseïa la difícilíssima ciència de saber afavorir sense humiliar, de saber donar unes monedes sense ofendre i fent-se perdonar el que per al pobre sempre, o gairebé sempre, és un delictes: la riquesa.

Els rics del poble, tarats per una política de baix materialisme, incultes i grollers, el tenien per un il·luminat, per un ésser absurd, per un home que no tocava de peus a terra ... I l'esguardaven amb menyspreu i amb una llàstima irònica de la mà foradada, de la caritat ben entesa, etc., etc.

Els pobres, en canvi, el vereraven.

«Ell», ànima simple i pura, creia que no mereixia ni l'actitud dels uns ni el sentiment dels altres: ni el menyspreu dels que es creien senyors perquè tenien diners, ignorant que la riquesa no és, com el senyoriu, una superioritat espiritual, ni la veneració dels humils. I seguia, un xic absent de tot el que l'envoltava, una vida quieta, silenciosa, pulcra: el passeig als afores del poble cada tarda, a primera hora a l'hivern i a l'hora dolça del morir del dia a l'estiu; alguna visita a les cases més necessitades; un xic de conversa amb el farmacèutic; la germana; els llibres.

Es vanava que a la casa no hi haguessin armes de cap mena. I es vanava que tan sols hi haguessin llibres.

-Si l'home -deia- fos més afeccionat als llibres que a les armes la vida seria molt més civilitzada que no és ara.

Quan arribà la República, els rics del poble, els falsos senyors, s'escandalitzaren i s'indignaren. La República els semblava una injúria personal i heus ací el perquè la seva indignació resultava bon xic còmica. Començaren a conspirar, a boicotejar i, com de fet encara eren els més forts, sembraren el recel i l'odi. El 6 d'octubre, malgrat que en aquestes terres feudals no passés res, tingueren una alegria: la de veure triomfar un Govern que els feia somniar en el retorn al passat, un passat de grans parades militars, de negocis bruts, de patriotisme xaró, de moltes esglésies i poques escoles. S'alegraren dels turments dels obrers d'Astúries; s'alegraren de veure vençuda Catalunya.

«Ell», l'home que havia viscut en aquesta casa, saludà la República amb aquestes paraules:

-Tal vegada aportí un xic més de comprensió, un xic més d'intel·ligència al nostre viure.

El 6 d'octubre, en lloc d'alegrar-se de la desfeta, sospirà:

-No és, encara, la comprensió. No és, encara, la intel·

ligència.

La victòria del poble, el 16 de febrer, revifà els odís dels rics que, en nom de l'ordre, començaren una política de desordre, d'arbitrarietat, d'intemperància. La vida al poble esdevingué, com en la majoria dels pobles d'Espanya, gairebé impossible. El caporal de la guàrdia civil i el rector es posaren al costat de la gent rica.

«Ell», l'home dels llibres, l'amo que fou d'aquesta casa que avui m'estatja, digué al caporal de la guàrdia civil:

-Jo crec, amic Pérez, que vostè no obra rectament posant-se contra la República que el paga i a la qual ha jurat, o bé ha promès, és igual, fidelitat.

I al rector:

-La religió no ha descendir fins a una mesquina política temporal. Déu no el tenen els rics en exclusiva. Déu més aviat és amb els pobres, amb els tristos, amb els que sofreixen.

Ni l'un ni l'altre no feren cabal de les seves paraules. I augmentaren l'odi, la incomprensió, el malestar. I el 19 de juliol la gent que es deia d'ordre semblava l'aire de trets i regava els carrers amb sang.

Ell, molt pàl·lid, amb una tristesa profunda, volgué intervenir, posar pau, acabar la tragèdia tot just iniciada. Eixí al carrer, s'interposà entre uns i altres, clamà desesperadament.

Una bala li travessà el cor.

Hi ha un gran, un llarg, un feixic silenci. Aquesta velleta endolada, que s'ha quedat sola, sola amb el record del germà, plora desconhortadament. I amb la veu plena de llàgrimes, diu:

-Si l'haguessin cregut a ell! Si haguessin estimat més els llibres que les armes!

A fora el sol de migdia dóna al paisatge coloracions de mel.

LLUIS CAPDEVILA

Alcorisa.

Germana aigua

La Humanitat, 4 novembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Un paisatge ric en verds i en obagues profundes. Un paisatge d'altres acàcies, de pollancs, de falgueres. Un paisatge fresc, ombriu, deliciós en les hores tòrrides d'estiu, que comencem a enyorar.

Imaginem aquest paisatge, el crom d'aquest paisatge. Ací on som fa sol, un sol terrible, espantós, de càstig bíblic; si volguéssim cercar una ombra -i sí que ho voldríem- ens hauríem de posar, si això fos possible, sota una farigola; tot el que abasta el nostre esguard és sec, terrós, desolat.

Imaginem, doncs, un paisatge ombriu, un paisatge ric en aigua. Aspirem amb delícia l'olor de la terra, sempre molla, de les fulles caigudes dels arbres que es podreixen en el fang, més d'una vegada. Altes, les fulles dels arbres, que un vent suau rissa, ens fan de sostre a través del qual hom veu, de tant en tant, una gota de blau de cel, una gota d'or de sol. Per entre les falgueres i les esparregueres, es sent cantar l'aigua que, barrejant-se amb el suspirar de les fulles empeses pel vent, desperta en el bosc una orquestració meravellosa. Fils d'aigua, venes d'aigua, que irriguen el cos del bosc i li donen una vida misteriosa i bella. Hom diria que vivim en un món d'ensomni de fades. Hom diria que vivim en el món fantàstic de Heine, el qual deia, amb sangnant ironia, que a Alemanya hi ha hagut sempre el costum d'ornar amb llorers el front dels porcs.

El salt d'aigua, entre muntanyes. La seva remor l'oïm de lluny, i cada vegada, com més anem apropant-nos, es fa més precisa i més sonora, cada vegada accentua el seu to major. Per entre les pedres d'un gris de núvol tempestuós i roges com la terra dels camps solcada per la rella, el salt d'aigua és com la cua d'un cavall que haguéssim de cavalcar els deus. Em sembla recordar -no ho sé bé, car, gràcies a la guerra i als maldecaps de la guerra, perdo la memòria- que al Monestir de Pedra hi ha un salt d'aigua que hom anomena de «La Cola del Caballo». Salta d'unes muntanyes molt altes i dretes com una paret, entre lianes i falgueres, amb una remor que, de lluny, recorda el redoblar dels timbals o el galop de la cavalleria en una planúria. La del salt d'aigua és la més salvatge de les aigües, la més irada, la més folla, la

que més impressió causa a l'home i més li fa treure esment de la seva petitesa. Imagineu un salt d'aigua en aquestes rases aragoneses, ermes i desolades; és una cosa terrible que fa pensar en les virils estrofes de Walt Whitman.

Un llac (text no llegible) d'aigües d'un llac. A Itàlia. A Suïssa. El llac de Como, on floreixen les illes borromees, que segueixen essent belles malgrat tota la literatura que les ha emporcat. El llac de Como amb els seus clars de lluna i les seves barques romàntiques i els seus idil·lis d'una sensualitat malaltissa. El Lemán, a Ginebra, amb els seus vaporets que els diumenges s'emplenaven d'estudiants russos, els quals, en caure la nit, quan dalt les crestes del Montblanc queda un resplendor rosat del dia morent, cantaven cançons plenes d'enyorança de la pàtria llunyana. El llac Lemán on, en venir la nit, els vaporets es vestien de llums i on la muntanya de cimes encaputxades de neu s'emmi-rallava.

I els llacs del nostre Pirineu, que tenen prestigi de llegenda, i on de nit tremola el reflex de les estrelles, que són com claus d'argent clavats en un teló de seda blava; els llacs que coneixeu els pastors i els isards; els llacs cantats per Joan Maragall. L'aigua dels llacs és la més tranquil·la, la més serena, la més propícia a la serenata un xic ploranera i ensucrada i la més fàcil a la pintura a l'aquarel·la. Els llacs -a més de per a caçar-hi ànecs salvatges- han estat creats per a fer-hi l'amor i per a suïcidar-se. Un suïcidi al llac, amb clar de lluna i per desengany d'amor - llegiu: «Desenganys d'al·cova»- encara fa un xic bonic.

I l'aigua lliure de la mar: del Cantàbric, que s'encrespa amb les seves galernes i que ara ha plorat traïcions i desercions i ha bramulat d'ira en veure's sotmès als exèrcits «voluntaris» d'Itàlia i d'Alemanya; el Cantàbric que, gràcies a la política vil i estúpida de la no intervenció, avui és una amenaça per a França.

I el Mediterrani, de les aigües clares i belles, on neixia Venus Afrodita; el Mediterrani, camí de civilització; el Mediterrani, mar de poetes i pirates; el Mediterrani, que, gràcies a la política vil i estúpida de la no intervenció, pot ame-

naçar la pau massa egoista, massa conservadora, de França.

Aigua. Germana aigua, que ets gràcia i frescor i cançó del paisatge. Aigua llunyana en aquestes rases aragoneses, miserables, perquè cap govern no ha tingut cura, irrigant-les de fer-les riques i fèrtils.

Als pobles no hi ha aigua. Els pobles moren de set. En alguns llogarets dels Monegros donen un litre d'oli a canvi d'una ampolla d'aigua un xic acceptable. A Bujaraloz, l'any passat, una dona em cantà aquesta jota:

«Ya se van los segadores
a segar por el secano,
y a beber agua de lluvia
toda llena de gusanos.»

A l'entrada d'aquests pobles missèrrims de l'Aragó, on tot, homes i cases, te color de fang, hi ha uns bassals més o menys grans d'aigua de pluja. Els pobladors d'aquests llogarrets no tenen altra aigua per a beure que la dels bassals: fangosa, bruta, infectada, plena de cucs. A més del perill de la febre tifoide.

La germana aigua, cantada pels poetes i per l'inefable Francesc d'Assís, -quin mal paper hi faria el pobre sant a la zona dels assassins d'«Arriba España!»- ací no és, com en altres llocs, un goig per als ulls i per la gola sedent. Un hom comprèn perfectameht que la gent no es banyi i faci la pudoreta inaguantable que fa. El que hom no comprèn és que hi hagi qui begui.

Per als nostres soldats, a més de l'aviació i els canons i les metralladores dels que, amb la criminal tolerància de França i Anglaterra, han dut a la nostra terra les allaus feixistes, hi ha un altre enemic: l'aigua.

No el podem combatre com l'imbècil Queipo de Llano: amb el vi. Combatem-lo purificant-lo. Tenim prou equips sanitaris, prou metges especialitzats en hidrologia per a poder dur a bon terme aquesta labor.

Bujaraloz.

Lleida bombardejada

La Humanitat, 7 novembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Per casualitat era a Lleida avui, dia 3 de novembre, dia que la superstició catòlica, apostòlica i romana dedica al culte dels morts. La superstició i el bon negoci de l'Església, entenem-nos.

A un, quart de quatre de la tarda, eixíem de casa amb el comandant Monclús i el meu germà per a anar a prendre cafè a «Joventut Republicana». Ens hem entretingut uns moments discutint si ens havíem d'endur els cotxes o anar-hi a peu, i hem decidit anar-hi a peu. Aquests moments ens han salvat.

Caminàvem lentament, comentant la magnificència del dia -un cel blau, seré, un sol que patinava d'or el paisatge- quan, de sobte, sense cap altre avís- ni les sirenes d'alarma ni el remor dels motors- ens ha deturat en sec una gran, una enorme explosió. La gent ha corregut, esfereïda, vers totes les direccions. Per lloc on està situada «Joventut Republicana» o un xic més avall -no podríem precisar, perquè no era cosa de restar al carrer dedicats a la contemplació- s'ha alçat una gran fumera, un núvol de terra i de pols i fum de pòlvora. Immediatament, el repicar d'unes metralladores. Després altres bombes, algunes de dos-cents cinquanta quilos.

La població civil -homes- i dones - corren, cegats pel pànic, més terrible, d'un costat a l'altre. Molts militars, sense por al perill, desafiant-lo, han començat els treballs d'ajut, d'auxili. Ha començat a passar ferits: la cama trossejada, el braç arrencat, la cama plena de sang. I les noves:

-Han caigut damunt un col·legi.

-Hi ha moltes víctimes.

-Han tirat damunt els infants, criminals!

Passen mes ferits, uns que, agafats del braç de soldats o paisans, poden anar pel seu peu a l'hospital més proper; altres que els porten a pes de braços, i que tal vegada no hi arriben vius. Comencen a passar ambulàncies, autocars, camions, cotxes oficials. En tots aquests vehicles hi ha ferits, hi ha sang humana, hi ha cossos trossejats per la metralla dels assassins italians al servei del vil Franco.

Passen dones amb criatures als braços: criatures de rostre lívid, d'ulls closos, plenes de sang.

Passen altres dones, descabellades, amb els ulls plens de llàgrimes, clamant malediccions, amb un gest tràgic d'eumènide.

Passen homes de mirada terrible, que amb el puny clos amenacen el cel indiferent, impassible.

¿Què dirien si contemplessin aquest espectacle? ¿No es sentirien avergonyits, no pensarien que han deshonrat la seva condició humana?

¿No comprendrien, no s'adonarien, d'una vegada, que a aquests pobres infants, que a aquestes pobres dones els ha mort la política innoble i vil de la No Intervenció? ¿No els cauria la cara de vergonya en pensar que d'aquests assassins n'és culpable la política tèrbola i suïcida dels governs dits democràtics?

Es revoltant, és indignant, l'actitud de les democràcies en aquesta guerra nostra, en la qual nosaltres defensem la llibertat del món. I és incomprendible la passivitat del proletariat internacional. Aquestes paraules tan belles de «Treballadors del món, uniu-vos» es veu que no passen d'ésser una frase sense cap eficàcia. Si el proletariat internacional hagues tingut més energia i més decisió la guerra fóra acabada fa temps. Hi ha hagut massa declaracions, massa manifestacions, massa discursos, massa platonisme.

Les democràcies de França i Anglaterra tenien el deure sagrat d'exigir als seus governs que acabessin d'una vegada la farsa indigna de la No Intervenció. Hi ha massa proves de la invasió germano-italiana perquè quatre senyors perdin el temps reunint-se a Londres, a Ginebra o a Nyon per a esbrinar si els assassins de Franco tenen l'ajut del feixisme italià i del nacionalsocialisme de Hitler. Hi ha massa sang vessada, massa morts, massa mares que s'han quedat sense fills, perquè quatre diplomàtics passin setmanes sense discutir qüestions de tràmit, mentre a Espanya l'aviació feixista bombardeja escoles i metralla infants. Han estat tan inútils el Comitè de No Intervenció, la Societat de Nacions i la Conferència de Nyon, que no han pogut ni impedir les agressions salvatges, sense precedents, contra ciutats de la reraguarda, llastimosament indefenses. Arribarà dia

que els noms dels ductors de la farça vil que ha deixat Espanya lligada de peus i mans davant la invasió estrangera, seran maleïts pel crim lesa humanitat.

Tot Lleida és un clam d'horror, un clam d'indignació. Es a dir: tot Lleida, no. A Lleida, com a moltes ciutats, abunden éssers menyspreables que s'alegren íntimament d'aquest crims. Aquests éssers viuen gràcies a la nostra excessiva bondat i la nostra excessiva tolerància. Crec sincerament que la bondat i la tolerància ja és hora que s'acabin. Per humanitat, per les nostres mares, pels nostres fills, hem d'ésser implacables i immisericordes. El dia que, després d'un bombardeig facciós com el d'avui a Lleida, hom passi per les armes una cinquantena de feixistes, sense respectar les edats ni sexes –les dones dels feixistes no són dones: són bèsties- no sovintejaran les agressions de les ales negres. I a cada nova agressió, nou escarment als feixistes de la reraguarda.

La República francesa s'hauria efonstat sense les matances de setembre. Les presons eren plenes de conspiradors que estaven en comunicació amb els exèrcits coalitzats contra la República. I les presons foren buidades. Recordeu aquest fet. Recordeu que ací abunden els emboscats, els miserables que (text no llegible)ren la reraguarda.

I, després de recordar això, sigueu implacables, sigueu inexorables. Exterminar el que abona els criminals que bombardegen escoles és fer un bé a la humanitat.

Lleida, 3 de setembre, a les set de la tarda.

Diatriba contra els que assassinen dones i infants

La Humanitat, 14 novembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Tu aviador feixista, esclau a la teva terra, esclau de Mussolini o de Hitler, els dos pallassos tràgics, que voles als rostres cels per a sembrar l'esclavatge, ¿tens un clar, un just concepte del que és la dignitat humana?

¿Et creus un home, tu, aviador feixista, un home veritable, una humana criatura, lligada al mal físic, al metafísic i al moral?

Pensa que no n'hi ha prou de caminar amb dos peus -i no amb quatre, com hauries de caminar tu- de disfressar-se de persona, d'estar dotat de veu, de menjar a taula i no en un estable. Pensa -si pensar t'és possible, si tens capacitat de pensar- que cal més que tot això per a ésser home.

I tu no ho ets, car els esclaus no ho són. Tu ets un autòmata d'un dramatisme al·lucinat, un instrument en mans de botxins, una cosa, una qualsevol cosa.

Tu no tens consciència d'home, no ets un ésser pensant i sensible que pugui reaccionar per les seves emocions d'home. Tu et vens per diner, com les prostitutes, i els bordells d'on provens es diuen Itàlia i Alemanya i els amos dels bordells es diuen Mussolini i Hitler.

Tu ets més vil i menyspreable que la prostituta, car tu cobres per matar i els diners que l'amo i llança a la cara pel teu ofici infame tenen rojor de sang humana, de carn d'infant i de mare. I això no ho fan els homes. Això no ho fan ni les feres, que tan sols maten per fam: això tan sols ho fan els botxins.

A tu no t'han parit: a tu t'han defecat.

Tu macules el nostre cel blau, que és i serà -vulguis no vulguis- el cel de la llibertat, amb les ales negres del teu avió, ocellot sinistre, que sembla la mort. Tu bombardeges ciutats de la reraguarda, ciutats que la innoble política de la No Intervenció no ha sabut salvaguardar de les teves incursions abominables. Tu bombardeges hospitals, biblioteques, escoles. Tu, no tenint-ne prou amb això, metralles les dones indefenses, els infants indefensos.

Tu no ets un soldat: tu ets un assassí, una bèstia sàdica i vesànica, sedenta de la sang més pura. Tu no fas la guerra, com fan els soldats: tu perpetres el crim, tu ets un professional del crim.

Tu no has de viure en una llar humana: tu has d'ésser reclus en una gàbia i has d'ésser tractat com un animal perillós, com un animal que, per la seva condició de feixista, ha d'estar aïllat de la societat humana.

Tu, amb la teva actuació, t'has fet reu de lesa humanitat.

Tu ets un covard. I això ho sé bé de quan, presoner nostre, he parlat amb tu. Estaves livid, tènies els llavis exàngües, defugies la mirada, et tremolaven les paraules, cerques mil excuses, mil subterfugis per a salvar la vida, la teva vida miserable d'assassí professional. Tu ets un covard perquè, pilotant el teu aparell sinistre, fugies davant les ales republicanes. Tu només ets valent a Guernica, a la carretera d'Almeria, a Gijón, a Barcelona, a Santander, a Lleida. Tu només ets valent per a assassinar dones i infants.

Nosaltres bombardegem objectius militars, perquè això és la guerra. Tu bombardeges ciutats obertes, perquè això és el crim.

Sota les nostres bombes esclaten els vostres polvorins, les vostres casamates, les vostres concentracions italo-germano-rifenyas, que vosaltres anomenau «ejército nacionalista». Les vostres bombes destrueixen museus, hospitals, biblioteques, escoles. Tu, aviador a sou de lladres, metralles els infants a vol rasant.

I ho fas, perquè no ets un home, sinó un bandoler. Ho fas perquè no tens entranyes d'home ni has nascut d'entranyes de mare. Les mares no pareixen monstres!

Tu no tens nervis, ni sang d'humana criatura. Tu no ets de carn: ets un ésser, una cosa construïda amb llot, amb alcohol, i amb matèria fecal. No ets fill de mare: ets fill de l'odi, de la traïció i del deshonor, de la vilesa i l'abjecció. El que, per equivocació, estrenyi la teva mà, si vol seguir vivint honorablement en la societat dels homes, s'haurà de tallar la mà.

Tu no has eixit d'una llar honrada: tu has eixit d'una cova, d'una jungla, d'un parc zoològic. A tu no se't pot tenir presoner: a tu, per a venjar la civilització, se t'ha d'exterminar com una bèstia maligna:

Tu no tens mare ni n'has tingut mai, perquè els fills de mare no assassinen infants. Tu has nascut del fang de totes

les immundícies, de totes les covardies, de tots els escarnis, de tots els crims.

Si fossis un home, un home veritable, et preguntaria, t'imprecaria: ¿no et fa horror la teva obra? ¿No penses que la sang innocent que has vessat mai més no podras treure-la del damunt? ¿No penses que demà seras «l'home que a Espanya, en vol rasant, metrallava tendres criatures innocents? ¿No penses que has deshonrat per sempre i has fet odiós el nom d'Itàlia?

Es a dir, això no: ni tu, ni el teu amo Mussolini, no són Itàlia. Itàlia són els que lluiten al costat nostre per la llibertat del món. Tu, assassí d'ofici, ets la bilis i l'excrement del trànsfuga Mussolini.

I per això no et podem maleir: perquè no tens condició humana.

I per això, en assassinar els infants del nostre poble, no pots recordar-te dels teus fills, perquè tu no pots engendrar.

I per això, en assassinar les dones de les terres d'Ibèria, no pots recordar-te de la teva mare: perquè no n'has tingut.

Si una mare s'hagués sentit un monstre com tu, una bèstia verinosa com tu a les entranyes t'hauria maleït i, posseïda per la més espantosa de les desesperacions, s'hauria colpejat el ventre per a matar-te abans de néixer.

Puebla de Albortón.

Asturias, epopeya y símbolo

Mi revista, 15 noviembre 1937

Desde el Frente de Aragón

A pesar de la guerra, que se me da en espectáculo aquí en Aragón —hay que saber ser siempre espectador, aun espectador de sí mismo, para poder ser actor con cierta dignidad—, hoy no sabemos ver otra cosa sino Asturias. A pesar del tronar del cañón en los cerros aragoneses, a pesar del tableteo de las ametralladoras, a pesar del crepitar de la fusilería, a pesar del cielo maculado por las alas de la aviación, a pesar de la sangre y el incendio, no podemos dejar de pensar en Asturias. Pensar: ver con los ojos de la imaginación, sentir en la entraña recóndita el dolor hermano.

Hoy lo inmediato de la guerra, repugnante y odiosa —repugnante y odiosa en los que luchan por la guerra, no en los que defienden la paz, que es la civilización—, no es la pamera aragonesa: es Asturias, erizada de crestas y picachos.

Durante la guerra —durante la guerra infame desencadenada por los militares sin honor; por los generales de taberna y de burdel; por los asesinos de niños y mujeres; por los “patriotas” que han vendido España a Italia y a Alemania, o mejor: a Mussolini y a Hitler; por los que tienen las manos llenas de fango y de sangre—, del Norte tan sólo queríase ver Bilbao.

Sin embargo no se hablaba de Asturias, apenas si se hablaba de Asturias, apenas si se prestaba atención a su gesto heroico. Y es que Asturias no hacía discursos, no hacía declaraciones: luchaba. Y luchaba con un espíritu magnífico, con un espíritu ejemplar, con un espíritu de sacrificio y de auténtico heroísmo y con un temple netamente revolucionario.

En Asturias hubo un pueblo que luchó bravamente, con un coraje sin igual, con un enorme sentido de la responsabilidad.

Las madres asturianas son madres dos veces: porque han dado el hijo a la vida y a la gloria.

Claro que ellas, las pobres, las santas, hubieran preferido tenerlo junto a sí en el lar, después de las horas de pesadilla en la mina. Todas se han quedado con los brazos abiertos en cruz como crucificadas en el amor al hijo muerto, al hijo héroe y mártir.

Algunas tienen una mirada alucinante, perdida en el pasado —en el pasado trágico que para ellas será presente siempre—, roja de la sangre y el fuego de la guerra infame.

Otras se han quedado ciegas de tanto llorar.

Pero todas dirán un día con una honda emoción:

—Soy asturiana. Y tenía un hijo...

Y entonces sus frentes pálidas resplandecerán.

El hijo era la fuerza, la gracia, el canto jocundo, el denuesto viril, el amor hecho carne. Trabajaba en el infierno de la mina ¡y cantaba! Vivía míseramente de un mísero jornal ¡y en su boca joven florecía la risa, que es la sal de la vida!

Entre paréntesis: las bestias y los fascistas no saben reír.

Tenía un ideal que le impelía a la lucha y luchaba por un mañana mejor en el que las palabras libertad y justicia no fueran palabras vanas, huera, sin sentido, como lo son hoy. Sus armas de combate eran la tribuna y el libro. Hoy —porque así lo ha querido la morralla que se llama defensora del orden - sus armas son el fusil y la dinamita.

La dinamita, en la mina, estaba también —como todo lo estuvo en España— bajo el yugo burgués y enriquecía a los amos y fomentaba esa plaga de innoble estolidez que se llama señoritismo. Hoy la dinamita se ha rebelado, se ha redimido, y está convirtiendo en escombros lo más abyecto, lo más podrido que había en la sociedad española.

Los montes de Asturias serán desde ahora sagrados porque vosotros, obreros asturianos, los regasteis con vuestra sangre. Teníais mucho que vengar, hermanos astures, trabajadores, revolucionarios. Teníais que vengar las afrentas, los asesinatos, los martirios de Octubre: González Peña, befado y escarnecido; Javier Bueno, bárbaramente atormentado; Aída Lafuente, muerta heroicamente con un valor escalofriante; Luis de Sirval —que, aunque no nacido en Asturias, era hermano nuestro también, pues todos los trabajadores del mundo somos hermanos—, asesinado de la manera más vil y canallesca por dos rufianes de uniforme.

Teníais que vengar los hogares sin padre, sin hijo, sin pan. Teníais que vengar el atropello de vuestras mujeres

por los moros llamados a España por aquel par de viejos granujas que se llamaron Alejandro Lerroux y Niceto Alcalá Zamora.

Cataluña acogió con corazón de madre a los niños asturianos. No eran “refugiados”. Eran los hijos de los mineros, los hijos de los hombres del gesto noble y viril, y todos nos enorgullecíamos de ellos. Tener en casa un niño asturiano, darle calor de hogar, era para nosotros el más alto de los honores. Aquellos niños no odiaban al catalán, ni al vasco, ni al castellano, ni al aragonés: odiaban al amo, al cacique, al verdugo, al moro, al legionario, al guardia civil.

Después de la victoria del 16 de febrero —victoria que los ductores de la República no supieron aprovechar— se fueron: a rehacer sus lares, a abrazar al padre o bien a esperar la edad viril para poder vengarle. Algunos ya lo habrán hecho. Algunos habrán empuñado el fusil o la bomba de mano contra esa partida de sinvergüenzas que se llama — en italiano y en alemán— ejército nacionalista.

Habéis caído, habéis sido vencidos, hermanos astures. Pero habéis caído con gallardía, con dignidad. Presintiendo vuestra gesta heroica, dijo esa admirable mujer que es Dolores Ibarruri: “Vale más morir en pie que vivir de rodillas.”

Vosotros no sabríais vivir de rodillas. Vosotros no tenéis alma de esclavo. Por vosotros, gracias a vosotros, Asturias será inmortal y se alzarán como una llama de rebeldía ante los pueblos irredentos.

Corazón: de rodillas ante los héroes de Asturias.
 Frente de Aragón. Octubre.

Una mare

La Humanitat, 24 novembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Quan el poble ha passat totalment a poder nostre, quan han estat vençuts els últims reductes, eren les nou de la nit. Alguns dels seus defensors, pocs, han pogut fer-se escàpols. Altres, la majoria, han caigut. Entre els que han caigut hom diu que hi ha aquell capità de la guàrdia civil que traï el diputat Casas Salas.

El poble fa una pudor espantosa, una pudor, que s'estén mig quilòmetre enllà de les últimes cases. Hom camina gairebé a les palpentes car no hi ha altra claror que la d'alguna llanterna elèctrica i la dels incendis. Caminar per aquests carrers costaruts, tortuosos, i d'empedrat molt desigual mai no deu ésser una cosa fàcil i agradable. Avui ho és menys perquè continuament ensopeguem amb pedres i tota mena d'estris, restes de les barricades que ha desfet el foc dels nostres canons. I hom ensopega amb els cossos, destroçats per la metralla, dels que defensaven aquestes barricades. Els carrers i les cases són plens de cadàvers. En una sola casa, la que porta el número 7 al carrer de En Medio, n'hi hem trobat quaranta-sis. Eren a l'entrada - el «zaguan» diuen ací- apilats de quatre en quatre. Algun d'ells havia estat dut ferit a la pila dels ja traspassats. La seva agonia degué ésser horrible, espantosa. Aquest cas, però, no és únic. Els assetjats no podien enterrar els morts i arconaven a les entrades o bé als corrals de les cases. Els ferits gairebé no podien rebre assistència: un bar feia funcions d'hospital; mancaven iode, alcohol, cotó fluix; les venes eren draps bruts que no tenien altra virtut que la d'infectar les ferides. Un metge, m'ha dit que els morts per bala -cal remarcar que en alguns cadavers de soldats lleials hem trobat bales explosives: jo en guardo dues com a testimoni- es descomposen passades dues hores. Heus ací el perquè de la pudor terrible, que ratifica l'atmosfera. Penseu que, entre ferits i morts, hi ha en els rengles enemics, prop de dues mil baixes. I penseu que alguns d'aquests morts ho són ja des de fa molts dies. Al poble hi havia cent afiliats a Falange, cent afiliats a «Acción Ciudadana», cent-cinquanta requetés. Ara ja no hi són.

La població civil ha estat detinguda. Cal pensar que aquesta població civil era tota facciosa, en mes o menys

grau, car els republicans havien estat eliminats. Al poble hi havia un Centre Obrer que comptava amb cinc-cents socis, tots de filiació esquerrana. D'aquests cinc-cents socis cent pogueren fugir. Els altres quatre-cents foren empresonats, turmentats, assotats per un tribunal del qual formaven part tres capellans del poble i que tan sols condemnava a una pena: la de mort.

Aquests detinguts d'ara -que si haguessin estat republicans haurien fugit del jou feixista o haurien mort- passaran a augmentar el nombre ja crescutíssim dels refugiats. Es clar que amb alguns això no serà possible; és clar que l'actuació d'alguns és tan clara que caldrà l'epíleg de la presó o el del procés sumaríssim.

Com a exemple: el cas de Juliana López. Juliana López no ha volgut fugir del poble que hem assetjat i hem pres nosaltres. Juliana López no es sentia indignada ni avergonyida de la convivència amb els que han desencadenat aquesta guerra salvatge i immisericorde. Juliana López vivia satisfeta i contenta entre els que en nom de Déu i de l'Espanya gran bombardegen escoles i assassinen infants. Juliana López aplaudia els botxins i assistia -per res del món no s'hauria deixat perdre un espectacle semblant- a les execucions dels justos. Juliana López vivia al carrer d'En Medio, número 7,- la casa on trobarem quaranta-sis cadàvers- i tenia tres fills.

Ara la tinc davant meu, detinguda, mentre un capità la interroga.

Es una dona d'edat indefinible -tant pot tenir 35 anys com 50- de rostre dur i antipàtic, de mirada insolent, agressiva i cruel. Va bruta, com la major part de la gent que trobem en els pobles facciosos; fa pudor. Descalça de mitges, ensenya un pam de cama ronyosa -segurament que mai no s'ha banyat- i per les espartenyas estripades apareix l'ungla d'un peu que deu ésser com una urpa. Té un cabell negre i greixós que li retalla el rostre de Gorgona. Aquesta dona no nega, com els altres individus que trobem als pobles facciosos i als quals, servint-nos d'un eufemisme que ha esdevingut tòpic vulgaríssim anomenem evadits; aquesta dona no

diu que sempre ha estat republicana, que és el que diuen tots els que cauen a poder nostre; aquesta dona no enganya.

Aquesta dona –i en el fons val més així– parla amb insolència, amb agressivitat. Hem intentat tots els procediments: la persuasió, la dolcesa, l'amenaça, i sempre ha contestat amb ira vesànica o amb tossuderia de mula, que equival a tossuderia de fanàtic.

Aquesta dona tenia tres fills i els tres estaven afiliats a Falange Espanyola. Eren dels més pinxos del poble, dels més salvatges, dels que presumien més, dels que figuraven en primer rengle al costat dels militars sense honor i els sacerdots que en lloc d'empunyar el calze, han empunyat la pistola homicida.

Ara els fills han mort, han caigut en la lluita defensant el nom d'opressió i d'escarni que s'enruna. Ara ja no té ningú. Ara ja és sola al món.

Aquesta dona, èbria de sant i de crim, atiava els fills, els encenia en l'odi més criminal. I els deia:

-Si vosaltres no teniu c(text no llegible) per a matar «rojos», quedeu-vos a casa i ja aniré a matar-los jo.

Costa d'imaginar que aquesta bèstia innoble hagi pogut ésser mare; causa un esbalaiment doloros pensar que aquesta dona hagi pogut estar al costat d'un bressol.

Puebla de Alborton, novembre.

Un soldat pensa en la reraguarda

La Humanitat, 28 novembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Un poblat a la primera línia, que és la línia de foc. Un poblat miserable, brut, amb cases de color de fang, amb gent de color de fang. Moltes d'aquestes cases estan foradades per la metralla: la nostra i la de l'enemic. De moltes teulades d'aquestes cases ixen llenques de flames i cabelleres de fum que el vent despentina.

Molta gent de la que poblava el llogarret miserable l'hem hagut de traslladar a les nostres ambulàncies, als nostres hospitals de sang. Quan el llogarret era un reducte dels bàrbars, i ho era fins fa ben poc, nosaltres tan sols bombardejàvem objectius militars perquè volíem respectar les vides dels infants i dels vells, l'alba i el capvespre. Ara que és nostre, ara que l'ha alliberat i l'ha redimit la República, els feixistes bombardegen salvatgement la població, civil. Arreu han fet igual: a Guernica, a la carretera d'Almeria, a Barcelona. Són els que en nom de l'ordre bombardegen biblioteques, hospitals, escoles. Són els assassins a sou de Hitler i Mussolini, els dos pallassos tràgics; són els propagadors dels dolços avantatges del despotisme, que no deuen ésser infantats per entranyes de mare sinó fruit de la còpula d'un tigre i un feixista; són els que, cridats pels espanyols sense honor, estan regant les terres d'Ibèria amb sang humana, són els que, especulant d'una manera innoble amb l'excessiva prudència dels governs de les nacions democràtiques, sembren el crim i la vilesa al seu pas.

El bombardeig de les ales negres, tràgicament roges de sang innocent, ha durat tot el dia. Malgrat el bombardeig, en caure la tarda, quan el cel era una immensa i escenogràfica flamarada, els nostres soldats, els soldats catalans que lluiten per un demà millor en el qual les paraules llibertat i justícia no siguin paraules vanes, han entrat victoriosos al poble.

Ara és nit, alta nit. Hi ha un cel d'un blau verd i en aquest cel la falç argentada de la lluna, que va segant estrelles. Un ranxo fred –després de tantes hores de combat- i els soldats s'han distribuït per les cases del poble damunt el qual, ara, plana l'ocell de la son, que té ales de seda.

No tothom dorm, però. A les avançadetes hi ha soldats que fan sentinella, que estan alerta.

Em plauria que tu, home de la reraguarda, m'acompanyessis a fer un xic de companyia a aquest soldat que vetlla perquè tu i els teus pogueu dormir tranquils. Em plauria que m'acompanyessis, encara que només fos amb la imaginació. Altrament, jo sé bé prou que molts de vosaltres –no tots, sortosament- sou uns herois, i si resteu a la reraguarda és perquè –i, ja se sap: primer és l'obligació que que la devoció- hi teniu deures sagrats a acomplir: fer cua pel tabac, dedicar-se a l'estratègia: de taula de cafè, anar al teatre, on segueixen representant-se les bajanades d'abans, car, llàstimosament, encara no s'ha creat un teatre revolucionari; demanar augment de jornal i disminució d'hores de treball; escoltar per ràdio la veu d'aquesta bestiotia alcohòlica que respon per Queipo de Llano; sembrar la inquietud i el derotisme; criticar tot el que, vosaltres, per manca de dignitat i de valentia, sou incapaçs de fer; cercar qualsevol excusa per a seguir cobrant i no anar al front.

Naturalment, -aquesta labor tan patriòtica a la qual us dediqueu molts de vosaltres -no tots, sortosament- amb un entusiasme digne de millor causa, fóra llastimós interrompre-la, truncar-la, amb una visita al front. No, no; no us esvereu, que la visita tan sols serà amb la imaginació.

Arribarem al poble ja ben alta la nit. Donarem als guardians la consigna. Quan els teus ulls s'acostumaran a la fosca -la lluna s'ha post ara fa poc rera una muntanya de cara suau i femenina, i el cel ha quedat tot grumollat d'estrelles talment com si la lluna s'hagués esbocinat- veuràs les runes de la torre de l'església, on s'havien fet forts els feixistes, i uns carrers de cases esfonsades. Després eixirem del poble, anirem muntanya amunt fins a les primeres avançadetes. I, dalt la cresta de la muntanya, trobarem un soldat. Aquest soldat està de guàrdia. Aquest soldat es passarà la nit sense dormir perquè els de la reraguarda -després d'haver anat al teatre, després d'haver jugat a l'estratègia a la penya del cafè- pogueu dormir tranquils.

Ací dalt ara ja hi fa fred, un fred que a la matinada esdevé molt intens. Com que encara no han arribat els equips d'hivern -és d'esperar que no trigaran- després del turment de la lluita diürna, aguanta el turment del fred nocturn. No

pot encendre foc, car l'enemic és molt proper i podria veure'l. No pot arrecerar-se perquè el cim de la muntanya no té recers i és ras com el palmell de la mà. No pot fer més que una cosa: aguantar el fred.

Mira'l. Ha vingut voluntàriament –voluntàriament; entè'ns?- a fer la guerra, no perquè vulgui la guerra sinó perquè vol la pau. Ha vingut per a defensar les escoles, les biblioteques, els laboratoris, la terra dels nostres camps, els arbres de les nostres boscúries, les aigües del mar Mediterrani que evoquen el mite bell d'Amfitrite.

No ha estat necessari que les lleves el cridessin. No ha vingut a complir una obligació: ha vingut a complir una devoció. Es un antifeixista. Es un català. Es un soldat del poble. Es un cavaller de la Llibertat. Ha deixat la mare, l'esposa, els fills; els amics, ho ha deixat tot, per a venir a defensar l'espiritualitat d'un poble que no vol viure esclau.

No ha vingut, però, perquè a la reraguarda hom segueixi fent la politiqueta mesquina i baixa de sostre de sempre, la política vil i eixorca de capelleta i favoritisme. No ha vingut perquè amb mil i un pretextos –àdhuc els més vergonyosos, àdhuc els més indignes- cerqueu la manera d'emboscar-vos. No ha vingut perquè alguns amics, oblidant el deure sagrat d'aquesta hora, cerquin missions a l'estranger i robin la nació de la manera més impúdica i desvergonyida. No ha vingut perquè alguns mals catalans s'enriqueixin de la manera més innoble –des de rera un taulell- amb la guerra. No ha vingut perquè vosaltres pogueu seguir jugant a soldats pels cafès de Barcelona. No ha vingut perquè pugueu seguir freqüentant cabarets i passejar en automòbil noies més o menys fàcils que poden estar al servei de l'espionatge facciós. No ha vingut perquè vosaltres -hi ha massa sang, massa llàgrimes, massa mares que s'han quedat sense fill- convertiu la guerra en una festa major dels negocis bruts.

Tingues-ho present. I pensa que aquest soldat, el dia de la nostra victòria -més propera del que molts creuen- baixarà i us demanarà comptes.

LLUIS CAPDEVILA
Belchite, novembre.

Un poble

La Humanitat, 4 desembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

No ens ha estat pas massa fàcil entrar en aquest poble. Hi hem entrat, però. Després de tres dies de setge, hi hem entrat. Havíem tallat totes les vies de comunicació amb Saragossa, el paradís feixista del traïdor Cabanelles. No havíem volgut, però, tallar ni l'aigua ni la llum als assetjats: l'aigua, per a no augmentar els sofriments; la llum, perquè sempre ens va bé —per una raó molt senzilla: poder-la veure— que l'enemic no s'oculti en la tenebra. Ells, però, si els assetjats haguéssim estat nosaltres, segurament no haurien tingut tantes consideracions.

Tenien bones defenses —casamates en les quals es veia fàcilment la mà de tècnics alemanys— i, com que es veien perduts, una desesperació que els feia terribles. No esperaven reforços en homes, en armament ni en municions. Mancaven els més elementals queviures, que no podien obtenir ni per mitjà de l'aviació facciosa, car l'aviació facciosa es molt valenta quan es tracta de bombardejar escoles i metrallar infants, però fuig sempre que pot davant els nostres caces. Sabien que la fugida era impossible, sabien que anaven a morir i es defensaven a la desesperada.

Tot, però, ha estat inútil, i, amb les primeres clarors de l'alba, les forces republicanes entraren victorioses al poble. L'espectacle que el poble oferia era tràgic i repugnant. La metralla no havia respectat una sola casa i moltes eren un informe munt de runes. L'entrada d'aquestes cases —el «zaguàn»— era plena de cadàvers que exhalaven una fetor insuportable. Algunes d'aquestes cases, en enrunar-se, han soterrat els cadàvers que, ara, horrorosament mutilats, aparèixen entre pedres i bigues. N'hi ha d'altres més recents —fa unes poques hores encara vivien, encara alenaven enmig del carrer. Alguns han mort empunyant el fusell homicida; altres —i això indica que la ferida ha estat al ventre— estan caragolats, torçats tràgicament. Altres, enmig d'un carrer, d'una plaça, han quedat cara enlaire— la llum clara i radiant del matí naufraga en els seus ulls envidrats per la mort —amb els braços oberts, com els crucificats damunt les pedres.

Un gos, famèlic, esquelètic, llepava un petit bassal de sang negrosa que enronrava el cap esber(text no llegible) d'un dels cadàvers.

Jo podria seguir per aquest camí de la descripció terrible, acumular detalls que us repugnarien i us encendrien d'indignació. No cal seguir, però. Imagineu el més macabre, el més terrorífic, el més espantós i encertareu.

Això, tot això que contemplo —i que caldria fer-vos contemplar a vosaltres a través de les meves paraules— és fruit de la bestialitat, del fanatisme, de la incultura. El passat tèrbol dels pobles, on la gent viu com a bèsties, ha d'ésser forçosament aquest present d'avui que ensangona les terres d'Ibèria.

El poble, en temps de pau, comptava amb un cens de quatre mil habitants. Quatre mil habitants no és pas una cosa de l'altre món; quatre mil habitants no és pas una cosa d'una gran importància. El poble, però, tenia bisbat, seminari i tres o quatre esglésies, una d'elles nomenada pomposament «catedral». No em negareu que per a quatre mil habitants sobren el bisbat, el seminari i les tres o quatre esglésies.. Jo penso en la influència terrible que el bisbat i el seminari i les esglésies devien exercir damunt el poble. I, com que el món moral influeix sempre en el món físic, veig la força dels temples i el seminari i el bisbat com l'ombra feixuga d'unes grans ales negres. Jo penso que si no haguessin existit el seminari, ni el bisbat, ni les esglésies, el poble avui no seria enrunat, ni els seus carrers estarien plens de cadàvers, ni els seus infants haurien conegut els turments de la fam i de la guerra. Jo penso que si no haguessin existit el seminari, ni el bisbat, ni les esglésies, aquest poble hauria sabut lluitar per la llibertat i la dignitat humanes i hauria esclafat el feixisme.

Els que ho intentaren eren pocs i mal armats —la República sols concedia permís d'arma als enemics— i sucumbiren.

Al poble hi havia un Sindicat de Treballadors del Camp que comptava amb cinc-cents afiliats. Els socis d'aquest Sindicat eren pobres, vivien en una pobresa extrema, gairebé no podien menjar. Els seus mitjans de viure eren llogar-se per a conrear les terres dels rics, dels cacics del poble. Els cacics del poble, però es negaven a donar feina als afiliats a aquest Sindicat, perquè deien que «eren republicans». Al-

guns, molt pocs, empesos, enfollits per la misèria -la dona i la mare i els fills demanaven pa!- desertaren. Els altres, compactes i amb un admirable esperit de sacrifici, seguien en el seu lloc. Els amos crearen un Sindicat Catòlic -catòlic, que no cristià- i hi afiliaren els que tenien esperit de ramat, d'esclat, i, explotant-los d'una manera indigna, feren el generós donant-los treball, permetent-los morir-se de fam més lentament. Quan el 19 de juliol, l'allau feixista llançà al carrer, la República en aquest poble tan sols tenia cinc-cents defensors. La República no havia fet res per a ells, però ells la defensaven -sense armes, car les armes estaven a poder de l'enemic- perquè, malgrat veure's oblidats i arraconats, per ells la República era la rectitud i la justícia. Cent pogueren fugir, després d'una lluita tràgica. Els altres quatre-cents foren afusellats. Jo he tingut en braços la nena d'un d'ells, i en preguntar-li:

-I el teu pare ¿per què al mataren?

La nena m'ha respost, plorant:

-Perquè no era dolent.

Sí; al poble hi havia seminari, bisbat, tres o quatre esglésies, una d'elles anomenada pomposament «la catedral».

En canvi, gairebé no hi havia escola. Sense gairebé: no n'hi havia, car l'escola era un antre, infecte, fosc, brut, on un pobre diable ensenyava uns rudiments de letura, d'escriptura, d'aritmètica. No, no hi havia escola.

Oblidava, però, que, a més del seminari, el bisbat i les tres o quatre esglésies, hi havia una plaça de braus.

Belchite, novembre.

Catalunya a Aragó

La Humanitat, 8 desembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Hom es queixava que Catalunya no havia fet per la guerra tot el que podia fer. Hom acusava Catalunya, amb una inqualificable lleugeresa, de no haver-se sacrificat prou.

No volien pensar que, el cop més terrible contra la revolta el donà Barcelona el 19 de juliol; volien pensar que en unes poques hores el poble català desarticulava i esclafava els insurgents; no volien pensar en els milers i milers de catalans que, repartits als diferents fronts, lluiten i moren per la República; no volien pensar en els milers i milers de refugiats que han trobat caliu de llar a Catalunya i que, -no tots, sortosament-, no agraeixen el nostre sacrifici, tal vegada perquè estarien més bé al costat de Franco que al costat nostre; no volien pensar que, sense l'esforç de Catalunya, no hauríem pogut aguantar la guerra.

Es cert que a la reraguarda hi ha molt desori, molts errors; és cert que hi ha qui per conveniència pròpia, converteix la reraguarda en una fira de les vanitats i els negocis bruts; és cert que hi ha qui pensa més en el tràfec de safrà o d'objectes d'art que no pas a guanyar la guerra. Val a dir, però, que amb tots els defectes que no volem amagar -perquè amagar-los seria immoral- no canviaríem la nostra reraguarda per la dels facciosos. I val a dir que en la nostra reraguarda hi ha quelcom més que immoralitats i desori: hi ha abnegació, esperit de sacrifici, capacitat de treball, intel·ligència, fe en el triomf. Bon exemple del que dic és l'obra benemèrita que realitza l'Aliança Nacional de la Dona Jove. Es hora, doncs, de deixar de banda la política mesquina d'incomprensió que alguns s'entesten a ressuscitar. Ací al front d'Aragó fórem els catalans els primers a acatar l'ordre d'una sola bandera. I no pas per desamor envers la nostra barrada, que als combats ha estat com un raig de sol de victòria, sinó perquè la disciplina ens obligava. Al sacrifici fet per nosaltres cal correspondre amb la lleialtat, la cordialitat i el respecte. Els que perden el temps llastimosament injuriant Catalunya i fomenten contra Catalunya una política d'odi, valdria més que, a la reraguarda o al front, lluitessin contra el feixisme que rega amb sang humana els camps d'Ibèria. Nosaltres som al front perquè a la reraguarda hi

hagi comprensió. Qui injúria Catalunya -com el qui injúria Madrid, per exemple-, és un facciós, i com a facciós cal tractar-lo.

Dies passats els soldats que combaten a terres aragoneses rebien la visita de les companyes que, sota el noble i generós guiatge de Montserrat Martínez, s'apleguen a l'Aliança Nacional de la Dona Jove. Montserrat Martínez és una noia alta, de rostre intel·ligent, de mirada franca i lleial, que, en aquesta hora tràgica, en aquesta hora d'epopeia, ha posat al servei de Catalunya totes les seves energies, tota la voluntat.

El passat dia 7 del present novembre, al poble de Binaced, la 13 Brigada Internacional celebrava l'aniversari de la seva constitució, que coincidia amb l'aniversari de la resistència heroica del Madrid immortal. En l'esmentada Brigada Internacional figuren molts catalans: que, en lloc de fer política de grupet, fan la guerra sense oblidar, però, el nom sagrat de Catalunya.

Les noies d'Aliança Nacional de la Dona Jove el dia 7, a Binaced, ofrenaven, en nom de la joventut femenina catalana, una bandera barrada -l'or i la sang de Catalunya- a la 13 Brigada Internacional.

La bandera fou lliurada al comandant d'Estat Major, el qual l'acceptà amb uns mots de fraternal regreïment i la passà a mans d'un soldat que, genoll en terra va besar-la. El moment tenia emoció intensa. Amb els ulls espurnejants, amb la veu tremolosa, aquell soldat català, aquell antifeixista, aquell cavaller de la llibertat, va prometre dur ben alta la bandera i cobrir-la de glòria.

L'alegria d'aquells braus lluitadors no podeu imaginar-la. Per a ells aquella bandera que els ofrenaven les noies de l'Aliança Nacional de la Dona Jove era Catalunya que els allargava els braços maternals a través de valls i muntanyes i els deïa a cau d'orella: «¡Fill meu, no defalleixis! ¡Defensa la nostra llibertat i la nostra dignitat! ¡Lluita i triomfa!»

Després de repartir als combatents llibres i robes, aquestes abnegades companyes es destacaren a Binèfar.

A Binèfar marxaven mil cinc-cents soldats vers la lí-

nia de foc. Creieu que és molt més admirable contemplar aquestes desfilades ací al front, que no pas contemplar com a Barcelona els emboscats fan cua a la porta dels cinemes i els teatres - que segueixen conreant, com abans de la Revolució, l'estultesa i la pornografia- i emplenen els cafès.

A Binèfar, Montserrat Martínez, aquesta bona catalana, aquesta companya admirable, adreça la paraula als mil cinc-cents minyons que marxaven vers les avançadetes. La seva veu, afeblida per l'emoció més pregona, era ofegada pels visques a Catalunya i a la República.

En acomiadar la representació d'Aliança Nacional de la Dona Jove, el comandant va pronunciar unes paraules que em plau reproduir:

-La unitat -digué- l'heu de fer vosaltres, la joventut. Damunt vostre pesa l'enorme responsabilitat d'aconseguir-ho i de no plànyer-hi, esforços. I tingueu l'absoluta certesa que si la unitat no es porta a cap la reraguarda res no farà que nosaltres lluitem al front de combat, de res no servirà que caiguin tantes vides i el sacrifici magnífic de tanta sang vessada seria inútil.

Montserrat Martínez -ella retornava a Barcelona amb les seves companyes i jo retornava al meu Estat Major amb el record de l'amable visita- em digué, abans de marxar:

-Es ací on hom sent la guerra. Es ací on hom comprèn que cal parlar menys i treballar més.

L'atenuant

La Humanitat, 14 desembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Una cambra de la casa patrícia on s'estatja l'Estat Major en aquest poble aragonès. La senyora de la casa, vídua, sola, molt vella, ha desaparegut del poble i des del vint-i cinc de juliol -ací els rebels sols pogueren aguantar-s'hi set dies- ningú no en sap res. El nebot, l'hereu, tipus de militar selvàtic i de cacic màxim, era un dels més destacats defensors de Belchite.

En aquesta cambra hi ha dues portes, per una de les quals entren els presoners o evadits, d'un a un, i surten per l'altra, per tal que no puguin veure's després de l'interrogatori i posar-se d'acord amb els que encara han d'ésser interrogats. Precaució obligada i d'una elemental prudència, car l'evadit pot ésser un espia i en guerra cal desconfiar de tot-hom. Em plau advertir-ho als que em vénen en recomanacions sense pensar que en aquests moments les recomanacions s'han de desatendre gairebé sempre.

A més de les dues portes, hi ha, en aquesta cambra, un balcó estret que s'obre a un carrer estret, pel qual balcó entra molt feblement la claror de l'exterior. Les parets d'aquesta cambra estan tapissades amb un paper d'un vermell vinós i hi ha uns gravats a l'acer representant escenes de la Revolució francesa: Lluís XVI acomiadant-se de la família; el traïdor Dumourieg arrestant els representants de la Convenció; el poble envaint les Tulleries, el 30 d'agost; la princesa Isabel, germana del rei, davant els descamisats; l'execució de Maria Antonieta; un retrat del rei infant Lluís disset. No figuren, però, en aquesta col·lecció d'estampes, ni Danton, ni Marat, ni Robespierre, ni cap dels altres revolucionaris de menys categoria. Es veu que els amos de la casa ni s'interessaven per la valúa artística de les estampes ni pel document històric, sinó pels que, segurament, devien considerar màrtirs i víctimes innocents de la Revolució.

A més d'aquestes estampes, hi ha el retrat d'un senyor vestit a la moda del 1870, un parell de cornucòpies de lluna velada pels anys i un mirall enorme i de marc daurat damunt el marbre d'una xemeneia. Al costat d'un canterano de començaments del vuit-cents, una moderníssima màquina d'escriure. Un silló amb seient i respall de cuir.

I dues o tres cadires d'un vague estil isabelí. En una d'elles, jo; al meu davant, cara al balcó, per tat que el rostre li quedi, amb la llum, més nu, més desemparat, l'evadit; a la màquina, el mecanògraf.

No es tracta d'un home que s'hagi evadit, sinó d'un home que hem trobat en una població facciosa quan hi han entrat victorioses les nostres forces, d'un element de la població civil que ha conviscut quinze mesos amb els facciosos, no sé si per gust o bé per força.

Hom aplica amb massa facilitat les paraules, hom classifica amb massa facilitat, i ajuda a la confusió i al desori. En el fons és peresa mental, ganes de no capficar-se massa, afany de trobar-ho tot fet. Espanya sempre ha estat un país amic de viure de tòpics i llocs comuns. Així veureu que l'andalús ha d'ésser graciós, el català sorrut, el castellà «hidalgo», el valencià traïdor, etc., etc. I tot això pequè sí, generalitzant d'una manera renyida amb la més elemental dosi de bon sentit.

La guerra, encara que alguns, de bona o mala fe, creguin el contrari, ha canviat poques coses. Les ha descentrades, les ha tretes de la seva òrbita, de la seva àrea normal, però no les ha canviades. Heus ací el perquè moltes vegades un evadit -com jo he pogut veure ací, al front no és un evadit, ni un refugiat- com haureu vist vosaltres a la reraguarda davant les manifestacions d'hostilitat, d'incomprensió, de desagraïment- un refugiat.

Aquest que tinc al davant és un home d'edat indefinible, car tant pot tenir trenta anys com cinquanta. El seu nom i cognoms patern i matern corresponen a les inicials C. L. G. Vivia a la plaça Nueva, 6. Aquest home, més que vestir-se, es cobreix amb un gec de color de clofolla d'avellana, apedaçat amb un tros de drap negre que va de la butxaca al braç; uns pantalons negres inflats de genolleres, plens de taques i esfilagarsats. Físicament és un home magre, secardó, amb el rostre de color de terra, en el qual s'acusa agresiú el prognatisme, d'uns cabells aspres i indòmits, un nas punxagut com un filbarquí. La part inferior del rostre és tacada per una barba negra no afeitada des de fa molts dies.

Mig closos els ulls, talment com si els fes mal la claror. Això, però -té la mirada fugissera i falsa-, pot ésser una trampa. Les celles, molt poblades, ombregen els ulls i fan més falsa i fugissera la mirada.

El pintor Lebrun, que veia en els rostres de les humanes criatures una expressió bestial, veuria en el rostre d'aquest home que tinc al meu davant una barreja de guilla i de llop. Malgrat el seu rostre estirat, malgrat la seva pal·lidesa -cal defugir el tòpic- no és un Greco: és la caricatura sinistra d'un Greco.

Més que asseure's, s'ha deixat caure damunt la cadira i m'esguarda amb por, amb recel, amb fals respecte. Més d'una vegada, quan m'ha cregut distret, he sorprès en els seus ulls una espurna d'odi. Tremola i apreta fortament les mans damunt els seus genolls: unes mans de dits de gruix igual, unes mans negres, d'ungles molt curtes, unes mans d'assassí, de salvatge.

I fa pudor, una pudor inaguantable que emplena la cambra i fa irrespirable l'atmosfera. Pudor de suor d'agre, de cos brut. Segur que mai no s'ha banyat. Segur que no sap llegir ni escriure.

LLUIS CAPDEVILA

L'atenuant i II

La Humanitat, 15 desembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquest home, després d'un llarg, d'un feixuc silenci, m'esguarda, intenta parlar. No ho aconsegueix fàcilment. Quan, a la fi, ho aconsegueix, parla amb lentitud, dubtant molt, pesant molt les paraules, talment com si temés delatar-se.

Aquest home, amb moltes dificultats, car li hem de treure les paraules, gairebé com si les hi arranquéssim, em diu la vida del poble quan el poble era feu dels rebels. Naturalment, condemna tots els fets, totes les crueltats, totes les salvatjades, que em conta; naturalment, ell és republicà, republicà de tota la vida, i estava a contracor i per força amb els feixistes. I naturalment, aquestes declaracions em fan molta gràcia: ara tots condemnen les salvatjades dels rebels, tots hi estaven a contracor, tots eren republicans.

-Perquè no fugíeu si hi estàveu tan malament?- pregunto a aquest home.

M'esguarda, torbat, i es disculpa:

-No... no podia. Ens vigilaven molt.

Malgrat la vigilància, alguns, els que veritablement hi estaven a contracor, han fugit.

Calla. S'empassa la saliva. Em mira, poruc, amb un parpellejar nerviós. S'accentua el tremolor de les seves mans damunt els genolls. Es sent acorralat, com una bèstia caiguda en la trampa.

Comprèn, però, que ha de parlar, comprèn que callar és molt perillós. I parla:

-Al poble, com en la majoria dels pobles, dominaven les dretes, les dretes insurgents i selvàtiques que no sabien agrair la política de conllevància i tolerància; les dretes intolerants i fanatitzades que la República no sabé eliminar. Hi havia, és cert, uns quants republicans. Però aquests no comptaven, car pertanyien a les classes de més baixa condició moral i eren pocs i mal avinguts, i els rics -tots ells bons catòlics- els condemnaven a la fam. L'alcalde, també republicà, era un home de caràcter feble, contemporitzador, i amb més bona voluntat que intel·ligència. Les dretes el toleraven -fent el que els venia en gana i passant-se les lleis de la República per la creu dels pantalons-, perquè el sabien inofensiu. I perquè es sabien fortes i poderoses quan

arribés el cas. El cas arribà el 19 de juliol, i al poble, mentre els republicans; esbalaïts, no tenien armes varen aparèixer -tots eren republicans; tots acataven la República, com aquest animal pudent i sinistre que tinc al davant -cent falangistes, cent afiliats a «Acción Ciudadana» i cent cinquanta requetès. Total: tres-cents cinquanta assassins lluitant contra un grapat d'homes desarmats. Cent d'aquests pogueren fugir, els altres quatre-cents -els republicans del poble no eren més de cinc-cents- foren afusellats. No immediatament, però: després d'empresonar-los.

-Sí, és clar: calia el procés, el judici -dic jo.

-No, no: els havien de fer sofrir una mica abans de morir; els havien d'açotar, de turmentar ...

Jo esguardo aquest home amb fàstic, amb horror, pensant que tal vegada ell era un dels botxins.

-A tu segurament t'hauria agradat més matar-los al carrer en lluita franca, cara a cara, caçar-los a trets.

-No, no, senyor! -protesta, covard. I afegeix amb un accent bavo d'hipocresia:- Pobrets! Eren republicans com jo ...

-Com tu no ho devien ésser.

-Bé, és clar -confessa -com jo, no.

-No t'ho dic perquè et cregui un malvat. No; tu fas una cara de bon home que entendreix.

El detingut m'esguarda amb una gran estranyesa, sospitant -i no sera- que en les meves paraules hi ha una burla amarga. Jo segueixo:

-T'ho dic perquè matar a sang calenta és més pietós, més huma. L'enemic, a més a més, pot defensar-se.

-Si no tenien armes! -es delata.

Els empresonaven, i al calabós els açotaven, i al pati de la presó, per tal que escarmentessin altres possibles republicans, els turmentaven. Després eren jutjats per un tribunal, constituït per un comandant i tres capellans -ànimes seràfiques! Coloms sense fel! -que tan sols condemnaven a una pena: la de mort.

Al poble hi hagueren quatre-centes xecucions.

-Així gairebé no hi devia quedar ningú?- pregunto jo.

I ell, per a fer-me veure els seus bons sentiments:

-Oh, no! Varen deixar molta gent.

-Lògicament, doncs, cal suposar que els que varen deixar tots són feixistes. Del contrari, com que no tenien manies, no n'haurien deixat cap.

Protesta:

-Oh, bé: jo, no, sap?

-Tens raó: tu, no; tu m'has dit i que ets molt republicà.

-Sí, senyor.

A la presó n'afusellaren quaranta. Al cementiri, cent cinquanta. Els altres, en espectacle exemplar, a la plaça. Els capellans, acompanyats de la millor gent del poble -en quest cas, com en molts altres, millor vol dir pitjor -assistien a l'execució. El piquet l'integraven catorze o quinze, i aquest home que tinc al davant -ara, rendit, mort de pànic, s'encongeix, es torça com un ganxo, s'aclofa en la cadira- en formava part.

Sento que una onada de sang em puja al rostre. Els ulls em cremen.

-Tu? -crido.

I ell, lívid, tremolós, veient-se perdut, cerca un atenuant:

-Sí... però jo tan sols en vaig matar cinquanta.

Després he sabut, perquè el crim sigui més salvatge, que entre els cinquanta afusellats hi havia sis dones.

Horroritzat -no sap escriure i signa la declaració amb l'empremta digital- el faig treure del meu davant.

Després, perquè la pudor se'n vagi, faig obrir les finestres.

LLUIS CAPDEVILA

Front d'Aragó, desembre.

En nom de l'ordre

La Humanitat, 19 desembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquests dies, aprofitant la calma -de la tan esperada ofensiva facciosa no se'n canta ni gall ni gallina- he llegit el llibre de Ruiz Vilaplana que ha editat la Comissaria de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Quan l'autor no es refereix al seu cas concret, a la seva persona, als seus sentiments, el llibre m'ha impressionat fortament. No m'ha estranyat però, res del que conta.

Havia vist massa coses; i massa horribles, i, per tant, tenia un criteri format dels procediments feixistes.

Havia vist les dones de Fuendetodos, les d'Aguilón, les de Villanueva de Huerva -refugiades a Letux fugint del paradís feixista- que havien estat sollades per la luxúria repugnant dels assassins dels militars sense honor, que havien estat passejades nues entre la vista i l'escarni de «la gent de bé», que havien estat rapades ignominiosament i els caps de les quals havien estat untats amb excrements humans.

Havia vist uns infants als quals obligaren a presenciar el suplici del seu pare.

Havia parlat amb un minyó al qual lligaren i, mentre uns el turmentaven, altres violaven la seva germana.

Havia parlat amb un metge presoner nostre -ell, el brètol, ara deia, mort de por, que era tan republicà!- que procurà reanimar l'alcalde d'un poble, alcalde que havia sofert turment pel delictes d'ésser honrat i digne, perquè pogués arribar viu a l'execució.

He parlat amb un infant la mare del qual, perquè el marit estava amb nosaltres, fou regada amb benzina i crema viva.

He vist un altre infant al qual havien tallat les mans i perquè no havia sabut saludar a estil feixista!

He parlat amb una dona que atia els seus tres fills i els deia que si no eren prou homes per a matar republicans que es quedessin a casa a escombrar que ja hi aniria ella.

He vist tants horrors, tan crim, tanta vessania, que ja res no em pot venir de nou. I sobretot he vist el contrast entre uns i altres. La guerra és sempre antipàtica i desagradable, brutal i odiosa, encara que dos escriptors bascos -Baroja i

Unamuno- diguin el contrari.

La diferència que hi ha entre nosaltres i els rebels és que nosaltres no hem volgut la guerra i si d'alguna cosa pot culpar-se els governs republicans del 14 d'abril del 1931 al 3 d'octubre del 1934 i del 16 de febrer al juliol del 1936 és de la seva tolerància per a evitar el moviment que avui ensangona Espanya. Nosaltres fem, per la pau, la guerra. Ells la fan per a, en nom d'un fals patriotisme, malvendre's la pàtria i deshonrar-la amb una tirania. Nosaltres, que volem la pau i viure en pau, ens veiem obligats a matar perquè hem estat atacats, en legítima defensa. Ells s'han rebelat en nom de l'ordre -incongruència imperdonable- i en nom de l'ordre comenten tots els seus crims i totes les seves salvatjades.

He estat unes hores a Alcanyis i el meu germà, soldat, m'ha donat la còpia d'una carta que un veí de l'esmentat poble li havia pregat que em fos tramesa.

Aquesta carta, és un document més que pot servir per a historiar la bella manera com imposen l'ordre els rebels. Aquesta carta la signa un estudiant, J. J. V., de Cullera, i va dirigida a un altre estudiant, J. G. M., d'Alcanyis.

En aquesta carta el remitent fa referència a uns fets ocorreguts a Terol. Abans de la guerra Terol era conegut únicament per les mòmies dels amants cèlebres Isabel Garcés i Didac Marsilla. Recordo una dita que deu plaure a la gent un xic escèptica:

Los amantes de Teruel, tonta ella y tonto él.

Ara, amb la guerra, Terol, seu dels rebels, té una altra fama: una fama negra, sinistra, de crim i de vilesa. Les mòmies dels pobres amants han quedat arreconades per les glòries de la Falange i el Requetè.

Heus ací el que diu de Terol, traduït gairebé literalment, J. J. V.:

«Suposo que estaràs assabentat de les salvatjades d'aquesta criminal i canallesca pesta feixista que ha ocasionat l'enrunament d'Espanya.

No tindria prou paper si intentes descriure't els crims comesos a la capital. Així és que em limitaré a esmentar-te els que et poden interessar.

En primer lloc et parlaré de l'afusellament de Don Mariano. El recordes? Era vell i era bo i no intervenia en política. Havia comès, però, el delictes, de votar les esquerres i no freqüentar el tracte de capellans i cacics. El dia 27 de juliol -es refereix al juliol de l'any passat, poc després d'iniciada la revolta- fou empresonat en companyia de Soler Gargallo, Almazan, i altres que en aquest moment no recordo. Hi estigueren uns quants dies i després els tragueren per a durlos a fer trinxeres. Finit aquest treball els obligaren a cavar la fossa que més tard havia de servir-los de tomba. Aquesta fossa és d'uns quaranta metres quadrats i hi ha soterrats sis-cents cadàvers.

Per si això fos poc, un grup de falangistes es presentaren a la cel·la de Don Mariano i, després d'apallissar-lo bàrbament, l'assabentaren què quan menys ho esperés seria afusellat.

Al cap d'uns breus dies els tragueren de la presó, els passejaren pels carrers més cèntrics de la població.

-Acomiadeu-vos-en -els deien- que ja no els veureu més.

En arribar a la plaça hi havia la crema, el bo i millor de la ciutat, les senyoretetes més fines i distingides, i dues bandes de música. I, al so de l'himne feixista, foren afusellats».

No cal seguir. Es repugnant, es odiós. Durant els primers dies és possible que entre els rebels hi hagues gent que, equivocada o no, defensés un ideal, un credo polític. Avui amb el crim, el robatori i la violació a l'ordre del dia no hi ha, no hi pot haver, entre ells qui tingui la més petita noció del que és la dignitat; no hi ha, no hi pot haver, ningú entre ells que no hagi perdut la condició humana per a esdevenir bèstia innoble.

Front d'Aragó, desembre.

La lluita noble

La Humanitat, 22 desembre 1937

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

El fred, que començà en el Nord, ha estès la seva mà glaçada a tots els sectors d'Aragó. Algunes muntanyes es veuen encimbellades. El vent és una bufetada freda que us assona el rostre. Les nits de guàrdia a les avançadetes, sense poder encendre foc -penseu-hi, vosaltres els de la reraguarda!- han d'ésser una cosa terrible.

Malgrat el fred, la lluita segueix el seu ritme, que va -com és lògic- de menor a major. I com que la tan anunciada ofensiva no es produïa, som nosaltres els que hem iniciat l'ofensiva. Ara els herois i els estrategues de la reraguarda ja no es queixaran; ara ja no preguntaran imprudentment: «Què fan al front d'Aragó?» Ara saben que a Aragó fem això: lluitar.

Semblava que la calma i la inacció, imposades per l'hivern, regnaven al front aragonès, i ja ens resignàvem a la monotonia espantosa de molts mesos d'estada en qualsevol d'aquests pobles de per ací. No obstant tenim un exèrcit que àdhuc sap vèncer els elements. I l'alt comandament, mentre semblava que no passava res, que no havia de passar res, preparava l'ofensiva contra Terol, la ciutat que els amants feren cèlebre i els feixistes sinistra.

El proppatssat dia 15 forces de l'Exèrcit de la República iniciaven les operacions. Els feixistes anunciaven l'ofensiva i no la feien. Nosaltres, més pràctics, més serens, més segurs, la fèiem sense anunciar-la. No s'ho podien esperar els destructors d'escoles, els metralladors d'infants, els que fan la guerra immisericorde i incivil, els de l'«Espanya grande» amics de Mussolini i Hitler.

En veure's l'allau al damunt enviaren a Terol les seves millors forces de xoc. Les seves millors forces de xoc, però, no poderen arribar a Terol, que estava encerclat totalment pels soldats. Quines forces nostres ataquen? No és oportú dir-ho en aquests moments. Altrament -i això fa temps que ho repeteixo: des de molt abans de la militarització- ací no hi ha d'haver ni comunistes, ni socialistes, ni FAI, ni Esquerra. Ací tan sols hi ha d'haver un exèrcit: el de la República.

I el de la República, el que veritablement lluita per Espanya, car no ha demanat legions a Itàlia ni aviació a Alemanya,

és el que va estrenyent el cercle a Terol, totes les vies de comunicació del qual estan tallades. Tal vegada, quan es publiqui aquesta crònica, Terol, ja alliberat, haurà passat a poder de les forces veritablement nacionals.

La lluita ha estat dura, aferrissada, implacable. Les tropes que els facciosos enviaren de reforç eren delmades per les nostres armes automàtiques i per la nostra aviació en vol rasant. Cada dia el nombre de presoners ha anat en augment. Presoners mal vestits, amb robes d'estiu, afamats, en un estat deplorable.

La defensa més important que tenia Terol, la ciutat dels amants, era la Muela. I avui ha caigut la Muela a poder nostre. Terol, tancat en una roda de ferro, de fum i de foc, està davant els ulls àvids dels soldats de la Llibertat.

Nosaltres, però, no fem la guerra -que no hem iniciat sinó que hi hem estat portats- emprant procediments salvatges; nosaltres no bombardegem ni metrallem la població civil; nosaltres suposem que a Terol -com ho suposem de Saragossa que podríem bombardejar perfectament- hi ha dones, hi ha vells, hi ha criatures. I, per tant, l'alt comandament ha donat la llibertat a deu presoners i els ha enviat a la ciutat assetjada amb les següents paraules: «Complint els desigs del Govern d'aminorar en el possible el nombre de víctimes, les tropes republicanes que assetgen la ciutat atorgaran i facilitaran la sortida de tota la població civil de Terol sense distinció de sexe ni edat. L'evacuació caldrà fer-la demà, diumenge, des de les set a les nou del matí, en grups no més grans de vint-i-cinc persones, per la carretera de Terol a Sagunt, la qual no serà hostilitzada durant aquestes hores. Cada grup haurà de dur una bandera blanca. El Govern garanteix la vida i la llibertat de totes les persones civils que surtin de la capitals abans de les nou del matí, responnent igualment de la vida dels combatents que abans de finir aquest termini depositin les armes. Declarat zona de guerra el terreny i els edificis que resten dintre el cercle format per les tropes republicanes, seran considerats com a combatents totes les persones que es trobin dintre l'esmentat lloc a partir de les nou del matí».

Gest noble. Gest digne. Gest humà. No sabem si el podrà copsar la miopia del Comitè de No Intervenció. Ací, però, ben alt, ben superb queda el gest: mentre els governs democràtics segueixen el seu joc criminal i suïcida -vegeu el complot dels «cagoulards» que jo, el juny proppasat, denunciava en el meu llibre «Diari de guerra»- nosaltres donem dues hores de temps a la població civil d'una ciutat assetjada per les tropes republicanes.

I aquest gest contrasta fortament amb els bombardeigs de les ciutats de la reraguada. -Lleida i Barcelona entre elles- on l'aviació feixista destrueix hospitals, biblioteques, escoles. I aquest gest contrasta fortament amb la destrucció de Guernica i amb el bombardeig de Gijon. I aquest gest contrasta fortament amb la tragèdia de la carretera d'Almeria on foren morts dones, vells, infants, de la manera més sàdica, més cruel, més brutal pels canons de vaixells alemanys i les bombes i les metralladores d'avions italians.

Front d'Aragó, desembre.

Paraules dels soldats catalans al President de Catalunya

Moments, 1938

Del front de guerra

President de Catalunya: L'altra nit ens arribà per ràdio la vostra veu ; l'altra nit vós parlàveu al vostre poble, al nostre poble.

Avui, des de les línies de foc, us responen els soldats que s'enorgulleixen d'ésser catalans i s'enorgulleixen de defensar amb les armes la dignitat i la llibertat de la nostra terra.

L'altra nit vós cridàveu :

— Catalans !

I avui, des del front de guerra us responem :

— Present!

La vostra veu càlida, fervorosa, sincera, emocionada, lleial, l'havíem escoltat en hores de triomf, en hores d'alegria. I ara l'escoltem en hores de perill i d'inquietud.

Avui com abans, però, us responem :

— Present !

Avui com abans i com sempre, tenim la certesa de la nostra victòria perquè, ho podem dir ben alt, som fills d'un poble que no sap ésser esclau. La diferència entre els facciosos i nosaltres és que ells criden: ¡ Arriba España! i la malvenen a Itàlia i a Alemanya. Això els catalans no ho sabem fer perquè tenim dignitat, perquè tenim vergonya, perquè hem bastit un poble i el volem fort i lliure.

President: ací hi ha uns soldats que han passejat triomfalment per terres d'Aragó, i les han fet respectar i estimar, les banderes de Catalunya i la República.

Aquests soldats són els que sempre han estat al costat vostre, els que sempre s'han sentit orgullosos de seguir-vos : el 14 d'abril, quan proclamàveu la República ; el 6 d'octubre quan, amb una magnífica lucidesa política, defensàveu la República i anàveu a presidir mentre ells anaven a la presó i a l'exili; el 16 de febrer, ressuscitant la República, arrancant-la de les mans innobles dels seus detentadors; el 19 de juliol esclafant la revolta feixista.

Han passat gairebé dos anys des d'aquest dia i el que aquests soldats han fet — plantar cara a Alemanya, a Itàlia i a l'Espanya rebel — no hi ha cap altre poble al món que ho faci. Amb quin orgull d'ara endavant podrem dir-nos catalans !

Aquells dies primers de la guerra, el poble es donà una consigna : no passaran. Avui, President, en resposta a les vostres nobles i emocionades paraules, repeteix . No passaran !

Malgrat la feblesa suïcida de les nacions democràtiques, malgrat la monstrositat jurídica de la No Intervenció, no passaran.

Les hores són avui aspres i negres. Amb el nostre coratge, amb la nostra resistència amb el nostre esperit de sacrifici, les convertirem en triomfals i lluminoses. «Vel'alegria pel dolor », digué Beethoven. Renunciar, mai. Abdicar, mai. Sotmetre's, mai. Que Espanya no és Austria ho saben bé prou els voluntaris de Hitler i Mussolini que, per a no aixecar-se més, han caigut en terra espanyola.

L'enemic avança per terres d'Aragó ; l'enemic és a les portes de Catalunya. I els nostres soldats, que saben lluitar i saben vèncer — Guadalajara, Pozoblanco, Belchite, Terol, aquells Belchite i Terol que tornaran a ésser nostres, — repeteixen la consigna : No passaran !

L'enemic haurà de refer el camí que ara avança. L'enemic no sollarà amb la seva petja la terra de la nostra Catalunya que no sap viure en l'esclavatge.

Ho impediran els nostres soldats, ho impediran aquests abnegats minyons catalans, ho impediran aquests cavallers de la llibertat que lluiten a l'empar gloriós de les banderes de Catalunya i la República.

Lluiten coratjosament, magníficament, pensant en tot el que han deixat rera seu: la mare vella que s'ha quedat amb els braços oberts per a l'abraçada del retorn ; l'esposa bona i lleial, plena de totes les virtuts de la raça; la promesa d'avui que demà serà esposa i sap esperar el demà amb confiança; els fills infants que un dia podran dir :

— El pare sabé complir el seu deure de català i de republicà.

I pensen en les fàbriques, en els obradors, en les escoles, en els laboratoris, en les biblioteques, fonts de riquesa. I en els camps, en les vinyes, en els boscos, en els rius, en la mar, fonts de riquesa.

I pensen en vós, President Lluís Companys, President de tots els catalans honrats, i en la vostra vida de lluites i sacrificis i volen ésser dignes d'aquesta vida que vós heu ofrenat al poble. I veuen els vostres cabells blancs, blancs més de penes que d'anys. I repassen la vostra història

de republicà sense màcula, de català sense màcula. I quan vós crideu:

— Catalans !

Els, que saben que a la fi la victòria serà nostra, responen :

— Present!

LLUÍS CAPDEVILA

Una nit a la casa de Goya

Amic, 1 de gener 1938

CARNET DE GUERRA

Primeres hores de la tarda —tarda d'octubre— en un poble aragonès. Als afores del poble unes hortes taquen de verd el siena del paisatge. Després, tot és pols i pedres. Ni un arbre, ni uns matolls. Res. Es a dir, sí: en algun pujol la grisor d'unes farigoles, que els homes arrenquen, —no hi ha altre combustible— per a encendre la llar en les llargues nits d'hivern, que en aquestes terres deuen ésser terribles, car un vell m'ha dit: “Aquí padecemos nueve meses de invierno y tres de infierno”

Ací la tarda no té la pompositat, la policromia meravellosa que té en terres catalanes: les bosquíries del Montseny que tenen perfum de llegenda, el Vallès de color de palla, les terres tarragonines que, vora la mar, tenen una bella austeritat de paisatge clàssic, el Pireneu, que té sentors de rondalla, la Cerdanya que és com una pintura de Corot, l'Empordà, que recorda els vells mites de Silèn i Amfitrite. Ací tot és igual: terra, terra, terra. De tant en tant, un petit bony en el llençol de terra: un poble.

I, no obstant, quina bellesa! Pressentiu que en aquest paisatge adust, clos, el somriure desentonaria. Es un paisatge greu, sever; la vida hi devia transcórrer sòbria. Sòbria, però bella, com les terres, com la llum, com els pobles...

Aquest on sóc, —on recordo que era avui fa un any— és Azuara. Hi ha cases baixes, cases ombrívols, mancades de finestres, talment com si els que les habiten temessin l'entrada de l'aire i de la llum. Les cases on viuen les humanes criatures són pobres i de dimensions reduïdes; l'església és d'un barroc vergonyant i mesquí, que hauria indignat el Vasari. I hi ha dues o tres cases de rics, sense cap gust, sense cap confort.

Des de primeres hores del matí —apuntava l'alba, subratllada per cants de perdus i cogullades— els soldats de la República ataquen Fuendetodos, el poble on naixia Goya, el més genial dels pintors espanyols. Arriba, clar, el terrabastall del combat. Hom distingeix perfectament sota l'ampla i espaiada veu del canó, l'espetegar de la fuselleria i el repiqueteig inconfusible de les metralladores. Les no-

ies de la casa on he dinat, en bona companyia d'uns soldats catalans, van i vénen, posseïdes d'una gran angoixa, d'una por pànica que en el combat guanyin els feixistes. Saben, per evadits de Fuendetodos, d'Aguilón, de Villanueva del Huerisa, les crueltats que cometen. Aquestes noies, Guadalupe i Conxita, no saben imitar la vella que les ajuda en les feines de la casa i que, per a fer-se passar la por, es dedica al vi amb un gran entusiasme. Sortosament, l'alegria d'aquests soldats les tranquil·litza un xic.

A mitja tarda m'acomio dels companys i m'adreço a Fuendetodos. El viatge no és massa llarg: uns dinou quilòmetres, però aquesta vegada resulta un xic accidentat. El xofer, Lluís, no ha vist un clavegueró obert a la carretera, ni ha vist, per a evitar-lo, un camí provisional, i, gràcies que marxàvem a gran velocitat, car si no hagués estat així tal vegada no ho contaria. Hem saltat el clavegueró, però s'ha averiat el cotxe i arribem amb moltes dificultats a les línies dels atacants. La remor del combat és eixordadora.

Fuselleria, morters, metralladores, canons. I crits i tocs de clarins que esquincen l'aire espès de pols i fum. El poble és una cabellera de fum i de foc, que el vent despentina. Entre el fum flamegen banderes: en els nostres rengles la de Catalunya, que és com un raig de sol, i la de la República. Dalt la torre de l'església de Fuendetodos, la de Falange. L'església és l'últim reducte que al poble tenen els facciosos; tots els altres els han estat presos pels nostres soldats. Una bateria del 7⁵ fa foc contra l'església i, al cap de quatre o cinc canonades, a la façana s'obre un esvoranc negre, talment com una boca fètida, desdibuixant-se en un badall enorme. L'Exèrcit de la República lluita, ja, als carrers del poble. Els rebels cauen o fugen. De sobte, un soroll terrible: part de l'església s'acaba d'enfonsar, soterrant els defensors. El poble és nostre.

Davant l'església hi ha, en una placeta plena de llum blava de capvespre, el monument a Goya: un cap del meravellós escultor català Juli Antoni. L'església s'ha esfondrat i, en canvi, les bales han respectat el monument.

Els primers moments de l'ocupació d'un poble són sempre marejadors: cal posar les guàrdies, distribuir les forces,

cercar allotjament per a l'oficialitat, improvisar un hospital de sang.

El xofer em diu que l'averia és més greu del que ell pensava —s'ha trencat l'eix del cotxe— i que haurem de passar la nit al poble.

—Per a dormir no s'amoïni —em diu un minyó de l'escorta—, que ja li hem trobat lloc.

M'acompanyen a una casa en un carrer estret i costarut. Una entrada espaiosa però, no massa alta de sostre. Una escala s'obre a la dreta. A dalt, en una sala que una no massa gran finestra obre al carrer, dues alcoves com dos nínxols. Un llit, d'estil barroc, a cada nínxol. En un d'aquests llits, sense despullar-me —pel fred i per si l'enemic contraatacava— hi he dormit. L'endemà, en llevar-me, m'ha estranyat l'aspecte abandonat de la casa: pols i brutícia per arreu i vidres trencats. I m'ha estranyat veure les parets ornades amb reproduccions de pintures i gravats de Goya. En eixir al carrer i pujar al cotxe que m'havien enviat d'Azuara, he sabut que havia dormit —molt malament, per cert— a la casa on havia nascut Goya, sord i genial com el músic gloriós dels quartets i de les simfonies.

Lluís CAPDEVILA

Nadal en temps de guerra

La Humanitat, 1 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquest és el segon Nadal que hem passat amb guerra. No ho esperaven molts, la veritat. No ho esperaven, sobretot, els feixistes, que creien que triomfarien amb un senzill passeig militar. El passeig militar, però, ha esdevingut una epopeia i una tragèdia. Si entre els elements de dreta que es sumaren al moviment, o bé que simpatitzaren amb el moviment, hi ha el més lleu sentiment d'humanitat, s'averگونyiran dels crims, de les vileses, de les salvatjades comeses en nom de l'ordre i de l'Espanya gran.

Precisament aquests dies llegia -hi ha temps per a tot, diu l'Eclesiastés- en un llibre d'Engelhalf: «Les salvatjades que cometeren uns reaccionaris mancats en absolut del menor sentiment humà, superaren deu vegades tot el que havien pogut fer els insurgents... El nombre de camperols assassinats ascendeix a 130.000» (Engelhalf: Història d'Alemanya durant la Reforma. Berlin 1903. Pàg. 245) (1).

Avui aquest historiador alemany podria dir el mateix referint-se als rebels espanyols que tan ben ajudats han estat pels alemanys de Hitler.

Quan estava llegint aquest llibre se m'ha presentat un Soldat, destacat en una avançadeta, al qual feia temps que no veia. Avui soldat i ahir milicià, sortí amb mi, voluntari, la nit del 8 de setembre del 36, amb les columnes Macià-Companys, aquelles columnes de minyons coratjosos i plens de bona voluntat, aquelles columnes que tan dignament, malgrat de veure's oblidades i desamparades, han complert el seu deure; aquelles columnes que, sense mancar a la disciplina -al contrari: amb un gran respecte a la disciplina- sempre seran per a nosaltres «les Macià-Companys».

Es un noi alt, prim, amb un rostre obert, franc, intel·ligent. Com que faria un bon servei i donaria un bon rendiment en una oficina qualsevol d'aquest cos d'Exèrcit, està a les avançadetes. Com que es intel·ligent i republicà no ha passat de soldat. De totes maneres, millor: avui l'honor és ésser soldat de la República.

Aquest minyó sempre ha lluitat per Catalunya i la República. Quan em veu sempre em prega:

-Si li escriviu, no us oblideu de donar records al doctor Soler i Pla.

L'amistat del doctor Soler i Pla l'enorgulleix, com m'enorgulleix a mi. Orgull dels més legítims, car Soler i Pla és un dels catalans més dignes, més pulcres, més honorables de la Catalunya republicana.

Aquest minyó, aquest soldat, li ha dit:

-La nit passada, no ho sabeu?, era la de Nadal i jo estava de guàrdia a les avançades. Tot era blanc de neu -ací veig que ja s'ha fos-, però no nevava. Al contrari: hi havia un cel tot ple d'estels que semblaven claus molt brillants d'argent clavats en una seda blava. Feia un fred intensíssim, un fred que vós ja coneixeu: recordeu les nits que ens veníeu a fer una estona de companyia a Fuenferrada? Una mica lluny es veia -la neu feia molt clara la visibilitat- un llogarret enemic: enemic per tal com està ocupat pels facciosos i per tal com, cosa que sempre cal tenir en compte, la població civil deu estar bé amb els facciosos, car ningú no s'ha passat als nostres rengles. Es molt possible, però, que el dia que entrem en aquest llogarret els que han estat tan bé amb els facciosos ens rebin amb visques a la República i cantant himnes proletaris. No seria el primer. Jo, influït per l'ingenuecís de la nit llegendària, pensava en Nadal: el Nadal turbulent i brillant de les ciutats i el Nadal als nostres pobles de la muntanya catalana que, aquesta nit, són sempre pobles de «pessebre». Pensava en el mite bell de la nit natalenca, la nit que té perfum de cançó: un deu infant que neix en la més absoluta pobresa per a ésser després amic dels pobres, dels tristos, dels oprimits, dels perseguits per la justícia dels maleïts de la terra; un deu que venia a predicar la revolta contra el ric immisericordiós, contra l'hipòcrita que fa comerç del temple, contra el poderós que tirantitza. I recordava tota la ingènua i rústega escenografia del «pessebre»: muntanyes de suro amb neu de farina; cases de cartó pintades d'una manera deliciosament arbitrària; gallines i galls i oques de fang graciosament desproporcionades en relació amb la humana fauna, també de fang, que pobla el «pessebre»; rius de paper de plom; àngels d'ales de cartó

damunt la peanya d'un núvol de fang. Dominat per la ficció desapareixia la realitat del meu entorn i em feia l'efecte que vivia en un món de pau i d'amor, entre cançons i música alegre d'aldufes, simbombes, guitarres, flabiols. I em semblava sentir una veu meravellosa que deia: «... pau en la, terra als homes de bona voluntat».

La terra és Xina, devastada per l'imperialisme japonès; és la França del «cagoulard»; del general de Castelnau, aquell del «boutcrapular»; és la Itàlia sotmesa al caprici atrabiliari de Mussolini; és l'Alemanya de Hitler, que persegueix els homes i els llibres; es la catòlica Irlanda de de Valera, que envia un representant a Salamanca; es l'Anglaterra del Comitè de No Intervenció, que permet el bombardeig de ciutats obertes i l'assassinat de dones i d'intants; és l'Espanya de Franco, roja de sang i negra de crim, d'engany, de delació, de vilesa, de traïció, de baixos apetits inconfessables... I em semblava tornar a sentir les veus meravelloses: « i pau en la terra als homes de bona voluntat». Els homes de bona voluntat, meditava jo, no deuen esser Anthony Eden, ni Oliveira Salazar, ni Mussolini, ni Hitler, ni Franco, ni el cardenal Gomà, ni el cardenal Segura.

I em veia lluny de la llar, lluny de la família, vestit d'una manera estranya, sol en la nit i amb una arma a la mà i les paraules de l'Epifania -«pau en la terra als homes de bona voluntat»- em semblaven una burla cruel.

Després, ha afegit aquest minyó:

-I quan, rellevat de la guàrdia, ja alta la nit, em mig dormí, em sentia el cap tot ple de cantarelles nadalenques i em semblava e que se'm apareixia Jesús. No anava vestit, però, a la manera de com el representen en la imatgeria cristiana: amb la blanca túnica lluminosa i els peus descalços. No, no: vestia com un soldat més, duia un capot-manta d'un blau gris i en el capot, en lloc del cor en flames amb el qual es representat en les estampes, un gran estel roig. Jesús s'apropava a mi i em deia:

-Sóc un evadit del camp rebel. No podia suportar el crim, l'arbitrarietat, el sadisme, els baixos instints d'aquella gent que es diu d'ordre i amant de la religió. Sóc Jesús de Galilea

i me'n vinc amb vosaltres ...

Front d'Aragó, desembre.

—

(1) Aquestes paraules tenen més força perquè es tracta, bo és que ho sàpiguen els reaccionaris, d'un escriptor, d'un historiador burgès.

Madrid, castillo famoso

Mi revista, 1 gener 1938

Madrid a distancia. Madrid redivivo en el recuerdo. En los páramos de Aragón —de una belleza austera, ascética— el recuerdo amable del Madrid de ayer, del que fué y no volverá a ser, pues la Revolución, quieran que no, está dispuesta a trastocarlo todo y a rejuvenecerlo y a remozarlo. Al ritmo apolíneo —estatismo— ha sucedido el ritmo dionisiaco; dinamismo. Dinámica de la Revolución, de la guerra, que significa inquietud, anhelo, fuerza apasionada, purificación por la sangre de los hijos —carne de sacrificio— y por el dolor sagrado de las madres: carne de lágrimas.

Madrid frívolo y banal, amable y cortesano, de los últimos años de la monarquía, de los primeros años de la República, cuando los viejos políticos monárquicos eran —impúdicamente, desvergonzadamente, cínicamente— dueños del cotarro, como lo fueron con la difunta monarquía. Sin embargo, no hay que enfadarse mucho con ellos, pues no fueron culpables: cumplían con su deber, con su deber de caballeros, y seguían hozando plácidamente en el estercolero de los ministerios, de las subsecretarías, de las oficinas y las redacciones para demostrar con obras —obras son amores y no buenas razones— que el ideal del hombre es hacer todos los posibles, y aun los imposibles, para igualarse al cerdo.

Madrid que, por afán de nuevo rico, se traducía al francés y se desvirtuaba con un aire postizo y falsamente cosmopolita en el Ritz y en el Palace.

Madrid de «Casablanca» y de «Moliner», Madrid burgués y estólido y cursi como todo lo burgués.

Madrid simpático, cordial, acogedor, de la calle de Alcalá, trémula de varas de nardo, de décimos de la Lotería, de los primeros periódicos nocherniegos. Madrid de la calle de Alcalá, que es una rue de la Paix más larga, con más sol y más gritos que la famosa calle parisina de la que tanto se han servido los novelistas... que no han vivido en París.

Madrid pintoresco de la Puerta del Sol, llena de una humanidad abigarrada, ensueño y encanto de todos los provincianos, de todos los «Isidros». Si el corazón de las grandes ciudades radica en la plaza o en el paseo donde

abundan más los cafés, la Puerta del Sol ya no es el corazón de Madrid, que se ha desparramado por Alcalá y por la Gran Vía en cafés más confortables que los antiguos de Correos o de Levante, más cómodos, más limpios, más distinguidos, pero que no tienen la gracia y el encanto de los antiguos cafés con música y media tostada.

Madrid de las juergas de los señoritos golfos y canallas, que se emborrachaban con un entusiasmo digno de mejor causa, paseaban la mona monárquica por las calles lívidas de la madrugada, rompían las lunas de los espejos en las mancebías, y apaleaban a las prostitutas o bien las dejaban desnudas en la Cuesta de las Perdices. Hoy el tipo de golfo bien vestido, el tipo de señorito chulo, se ha derrumbado: lo ha derrumbado, lo ha hundido, el sopro magnífico de la Revolución. ¡A la basura con él!

Madrid de la Bombila, Madrid que sabe a Ricardo de la Vega y a Bretón, a Carlos Fernández Shaw y a Chapí, a crónica del maestro Castrovido y a copia de Luis de Tapia, el del gesto bravo y noble, cordial y generoso. ¡Querido, inolvidable Luis de Tapia! En ti, en tus versos, en tu verbo, había lo mejor de Madrid: el alma del pueblo, el sentir hondo y hablar claro del pueblo, que en España es el verdadero aristócrata, el único aristócrata. Los artistas españoles más puros, más altos, han sido pueblo por esencia y potencia: Velázquez, Goya, Quevedo, Cervantes, Unamuno, Solana, García Lorca. Lo aristocrático en España es lo popular, no os quepa duda. En cambio, nada tan lamentable como nuestros aristócratas, los que actuaban de aristócrata, los que hacían el oficio de aristócrata. Aristocracia española equivalía a memez, tontería, incultura, sordidez y otras virtudes por el estilo. Aristocracia es una voz griega que puede traducirse por mejor, por superior. Pues bien, si es así, si aristocracia significa «gobierno de los mejores», en España no hubo ni hay aristocracia porque ningún aristócrata de verdad se pone al servicio de un canalla como Alfonso XIII o de un memo como Franco.

Madrid del falso aristócrata, Madrid del pobre señorito, del lamentable señoritismo. Madrid que usurpabas un

lugar que no te pertenecía. Los extranjeros no nos ven —afortunadamente— en señorito, es decir: en falso. Nos ven en pueblo. Y cuando se habla de hidalguía no cuenta la del señorito, la del falso aristócrata, que no la tienen, sino la del pueblo, la del único y verdadero aristócrata. El hidalgo español no se llama duque de Alba: se llama Pedro Crespo.

Madrid de las mañanas claras que huelen a lilas de la Casa de Campo y a fresas de Aranjuez. Madrid de los sotillos del Manzanares, de la Moncloa, del Parque del Oeste donde era una gloria sentirse joven y con una boca de mujer muy cerca de nuestra boca. Madrid de los barrios bajos —que en un orden espiritual son siempre los más altos— que tienen alma de verbena. Madrid que a todos nos evoca un nombre de mujer querida y olvidada: Carmen, Lola, Mariana, Isabel...

Una pausa en la evocación. Y en la pausa, con la pausa, se esfuma el pasado que siempre fué mejor, según Jorge Manrique.

Con un fogonazo, con una explosión, el presente. Un Madrid nuevo: el de la guerra. Un Madrid como debió ser el de 1808; pero con taques, bombas de mano, carros de asalto, artillería de largo alcance y aviación. Y sin Goya, aunque el Goya del Madrid de hoy podría ser Solana.

Hoy el cielo de Madrid es un cielo de tragedia poblado por las alas negras que bombardean hospitales, escuelas, museos, bibliotecas. Ya no es el Madrid que sabe reír; es el Madrid que sabe morir. Y sabe matar. Es el Madrid que sabe luchar, el que ha dado ejemplo de valor y de heroísmo. Ya no es un Madrid de Amiches, el sainetero: es un Madrid de Sófocles, el trágico.

Cuando el pueblo español, es decir, la aristocracia, luchaba contra el señoritismo abyecto de Fernando VII el Deseado —¿deseado por quién?— Jeremías Benthan escribía: «España, en este instante, es la única esperanza de Europa.»

Hoy podría decirse lo mismo, pues en España se libra combate por el triunfo de la inteligencia, que equivale a libertad, pues sin inteligencia no hay libertad posible. Y Madrid es el frente máximo, el corazón en el combate. Los

obuses llueven sobre sus casas, sobre sus parques, sobre sus paseos, sobre sus calles más concurridas. Es el odio de la barbarie contra la civilización. Mientras las hordas fascistas, después de hacer hogueras con los libros en Italia y en Alemania, ametrallan niños y ancianos, en España nosotros creamos escuelas y bibliotecas.

Madrid heroico. Madrid magnífico, Madrid corazón del mundo que luchas por un mundo mejor, por un mañana mejor. Ante tus muros se juega el porvenir de la civilización. Recuerdo que, en un acto de homenaje a Margarita Xirgu, celebrado durante el mando de los dos granujas que se llamaron Alejandro Lerroux y José María Gil Robles, dije que «toda España era Fuente Ovejuna» en aquellos instantes. Hoy podría decir lo mismo, pues toda España está en pie contra el comendador, o sea: contra el despotismo, contra el escarnio vil, contra el señoritismo bárbaro, contra el feudalismo, contra la tiranía.

Madrid que luchas con una sonrisa y una canción en los labios: defiendes, no tu libertad y tu cultura, sino la cultura y la libertad del mundo.

Alcoriza, diciembre 1937.

La Il·lustríssima

La Humanitat, 5 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Terol. Desembre. Neu. I flames en la neu. L'exèrcit de la República, els soldats de la Llibertat celebren Nadal alliberant Terol del jou feixista. A Terol els soldats de la Llibertat han estat rebuts amb visques a la República i amb himnes proletaris. Jo, però -la guerra m'ha ensenyat d'ésser desconfiat- sento que no m'inspiren gaire confiança ni els visques ni els himnes. Jo crec que a Terol, excepte els soldats que per força foren enrolats en els rengles rebels, la població civil que hi hem trobat en entrar és feixista o simpatitza amb el feixisme. I el mateix passava a Belchite. Tractant-se d'una gent tan salvatge com la gent de Franco és molt estrany que a Belchite i a Terol podessin quedar-hi republicans, car el més lògic és pensar que, o bé havien fugit, o bé havien estat exterminats. Compte, doncs, amb els himnes i amb els visques.

Terol és, ja, nostre. A Terol, però queden dos reductes on els facciosos es defensen a la desesperada: el Seminari -en aquesta guerra incivil sempre hem de recordar les paraules de Cervantes: «Con la Iglesia hemos topado. Sancho»- i el Govern civil.

Diuen que en un d'aquests dos reductes hi ha, com una rata a la rateta, Moscardó, el defensor de l'Alcàsser de Toledo. Es d'esperar que aquesta vegada la rateta sigui tomba per aquest sàdic, per aquest facciós, per aquest militar d'un exèrcit sense honor.

Diuen que en l'altre reducte, s'hi defensa el bisbe de Terol. No sé si és cert ni conec el nom d'aquest bisbe. Els bisbes mai no m'han inspirat gaire simpatia. Davant el sacerdot catòlic -fent unes molt rares excepcions- sempre he sentit una instintiva repulsió. Sant Agustí m'ha interessat com a escriptor, que no pas com a bisbe. No m'ha estat necessari el seu tracte per a comprendre que entre els bisbes abunden més els Irurita que els Sant Agustí. Cosa, la veritat, gens recomanable.

Els soldats de la República han celebrat Nadal entrant a Terol. Tots ho sabem i tots ho hem celebrat amb ells. Molt bé. I el bisbe de Terol? Com l'ha celebrat el Nadal, aquest bisbe trabucaire, aquest bisbe facciós? Jo no el conec no sé

com es diu, no sé quina cara fa. El seu aspecte físic, la seva vida mortal l'he d'imaginar jo, he de recrear-la jo. I com en les Sagrades Escripures ha estat dit «per les seves obres el coneixereu» he de recórrer a les «obres» d'aquest bisbe insurrecte, d'aquest mal sacerdot que s'ha fet reu del crim de lesa humanitat. Jo no conec altres «obres» d'aquest bisbe que la seva estada a Terol durant disset mesos de terror blanc i l'haver-se tancat en un reducte des del qual hom dispara contra el poble. Heus ací perquè jo no em sé imaginar aquest bisbe, aquest pastor d'ànimes, com a un sacerdot que parla en nom de Crist, del Crist amic dels pobles, dels tristos, dels optimistes, dels perseguits per justícia, dels maleïts de la terra. Joan d'Avila, el Poverello d'Assis, Teresa de Jesús, no lligarien amb aquest bisbe de Terol que ara, com un gangster qualsevol, es defensa desesperadament contra l'exèrcit de la República. Aquest bisbe trabucaire jo el veig més bé, el comprenc més bé, acompanyat del bandoler Joan March, del traïdor Cabanelles que, per no saber, no ha sabut ni respectar la seva vellesa, i dels guàrdies civils assassins de Casas Sala... que ara, en caure presoners, potser, també s'han tornat republicans.

Aquest bisbe facciós, bèstia innoble sedenta de sang, jo el veig més bé, el comprenc més bé, manipulant la metralladora que enlairant el calze.

Aquest bisbe, que ni en intel·ligència ni en sensibilitat recorda Sant Agustí -no li aniria malament que, en lloc de manipular la metralladora, legisli o rellegís «De civitate Dei»- pertany a la fauna inferior de la clerecia espanyola, inintel·ligent, i fanàtic, a la família dels Gomà i els Leguna, Monsenyor Dupanloup, autor d'uns sermons admirables, segurament no hauria volgut saber d'aquest selvàtic bisbe de Terol i l'hauria minat amb una llàstima infinita amb un infinit menyspreu.

Aquest bisbe de Terol ha mancat al seu deure que és pacificar els esperits, atemperar les passions. Aquest bisbe té les mans brutes de sang i és l'enemic del Crist, d'aquell Crist que digué al Procurador Pilat: «El meu reialme no és d'aquest món». Aquest bisbe, com la majoria dels sacer-

dots de l'Església Catòlica Apostòlica Romana, que ha desvirtuat de la manera més impúdica i cínica les essències del cristianisme, ha fet una política massa temporal: una política de farsa, d'hipocresia, de mistificació, de mercadeig, de fariseisme, d'odi al poble, d'adulació al ric immisericorde.

Per aquest bisbe de Terol, corromput pel més baix i abjecte materialisme, com la majoria de la clerecia espanyola, el reialme que té una veritable importància és el d'aquest món.

Aquest bisbe ha contemplat tots els crims, tots els escarnis, totes les vileses, totes les salvatjades que hom ha comès dintre el recinte de Terol. Aquest bisbe ha vist com les filles de la gent d'ordre, de la gent dita de bé, ballava damunt la sang de dones, d'infants, de vells assassinats pels falangistes. Aquest bisbe és molt possible que hagi beneït els crims, els assassinats. Tant si és així com no, pel fet de no haver procurat evitar-los, pel fet de no haver-ne protestat -que a això l'obligava la seva dignitat eclesiàstica- se n'ha fet còmplice. Els clergues vendeans, que el 1793 s'havien aixecat en armes contra la República, comandats per Charette, per Bonchamps, per D'Ebéel, per La Roche, Jaquelein, a Machecoul encenien els forns i hi llançaven els fills i les mullers dels republicans perquè hi morissin cremats de viu en viu. Aquest bisbe de Terol no és menys salvatge que aquells clergues francesos del 1793. Es veu que els catòlics han estat sempre iguals en totes les èpoques i en totes les latituds. Per això tenen més simpatia, es senten més comprenetrats amb Ignasi de Loyola -«magister militum»-, que amb Francesc d'Assís.

Aquest bisbe de Terol, selvàtic i fanàtic sap que en la nit de Nadal fou dit: «... i pau en la terra als homes de bona voluntat». I aquest bisbe de Terol ha celebrat la nit de Nadal matant.

LLUIS CAPDEVILA
Front d'Aragó, gener.

Any nou, vida nova

La Humanitat, 7 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquest serà el segon any que els nostres soldats començaran al front de guerra, en lluita amb els facciosos. Cap d'aquests minyons no estava acostumat -sortosament- a celebrar d'aquesta bèl·lica manera el començament d'any. Avui, però, tal com estan les coses, tal com les circumstàncies ordenen, fent una guerra que no hem volgut i que finirà amb la nostra victòria, tots creuen que aquesta és la millor manera de celebrar-lo.

Ací, naturalment, no hi ha cabarets, no hi ha el sopar en el restaurant de luxe, no hi ha «reveillon», ni els capriciosos capells de paper de seda, ni el xampany, ni els grans de raïm del «reveillon». Ací hi ha uns homes, alguns dels quals, els voluntaris, els milicians d'ahir, ho han deixat tot -família, amors, amistats- per a venir a lluitar contra els italians i alemanys que roben i assassinen en nom de l'«Espanya grande», d'aquesta «Espanya grande» que és una caricatura negra i sinistra, una caricatura tràgica.

Ací hi ha uns homes que defensen amb coratge la llibertat i la dignitat d'un poble. Ací hi ha uns homes que, per a defensar aquests ideals de llibertat i dignitat ho han sacrificat tot i sofreixen tota mena de penalitats. Una d'elles, la més terrible, el fred. De deu a dotze dies ençà fa un fred terrible, espantós. Hi ha hagut dies que el termòmetre ha marcat els quinze graus sota zero. Les agulles del fred us punxen les orelles i us les pinten de morat. El nas, de tan vermell, sembla un rave en lloc d'un nas. Les mans perden gairebé el tacte i esdevenen insensibles. En els pobles, en la segona línia, hi ha unes certes comoditats -molt rudimentàries, però comoditats al cap i a la fi- per a guardar-se del fred. Hi ha, sobretot, bona o dolenta, la casa. Hi ha aquesta cosa magnífica que són les parets, que barren el pas al vent. Hi ha aquesta cosa meravellosa que és la teulada, que no deixa entrar ni la pluja ni la neu.

A la primera línia és una altra cosa. A la primera línia no hi ha res d'això. A la primera línia, sobretot quan és ofensiva i no defensiva, el fred és el més terrible dels enemics. No hi ha foc, car si n'encenguessin seria un blanc per a l'enemic. No hi ha altre llit que una manta estesa a terra. El fred

-que a la matinada esdevé insofrible- i la presència de l'enemic no deixen dormir. Aquest any, en començar aquest segon any de guerra, els nostres soldats han trobat una bella manera de fer-se passar el fred: combatre l'enemic. No hi havia altre mitjà que aquest. Els facciosos, després de tant preparar i anunciar la seva ofensiva, deien que l'havien d'ajornar a causa del mal temps. I els nostres, per a demostrar que el mal temps no els feia por i que cal fer bona cara al mal temps, cansats d'esperar, es llançaven a una ofensiva d'envergadura i prenien Terol, la cèlebre ciutat dels amants. Qui sap si amb un xic més de bonança Terol no fóra nostre.

No us penseu que hagi estat cosa fàcil. Si coneixeu Terol comprendreu que, ben al contrari, ha estat cosa difícil. Doncs bé: a les dificultats que ofereix el terreny afegiu-hi la neu. Més d'una vegada els nostres soldats han hagut d'avançar amb neu fins gairebé els genolls. Després, quan la neu s'ha gelat ha estat pitjor.

No, els nostres soldats no han celebrat l'entrada d'any amb l'acostumat «reveillon». En lloc de grans de raïm, bales. I en lloc del cabaret, la neu. Es possible que a la rera guarda l'entrada d'any s'hagi celebrat amb música i xampany i xala més o menys a l'engròs. Ací, no: ací hi ha més dignitat.

Els nostres soldats, però, s'han dit com diuen a la rera guarda: «Any nou, vida nova». A la rera guarda la frase no serà res més que una frase, que un tòpic, que un lloc comú. Any nou, vida nova. I seguiran enriquint-se amb la guerra; seguiran robant des de rera un taulell; seguiran emplenant els cafès; seguiran fent cua a la porta dels teatres per a escoltar i aplaudir les estupideses o la sursileria de qualsevol autor facciós; seguiran sacrificant-se demanant augment de jornal i reducció d'hores de treball.

Ací, al front, on l'home mor i mata en defensa de la justícia i de la llibertat, és una altra cosa. Ací els nostres soldats han dit: Any nou, vida nova.

I vida nova vol dir victòria de l'ideal que defensen amb tant d'heroisme i coratge. Però vol dir també -i això cal no oblidar-ho- que la victòria aconseguida amb tanta sang i

tantes llàgrimes hauran d'administrar-la únicament els
que se n'hagin fet dignes.
Front d'Aragó, gener.

Les coses clares

La Humanitat, 16 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Ja fa dies que volia tractar el tema que avui tractaré en aquesta crònica i que considero important. L'atenció en Terol m'ho ha impedit. Avui Terol està ja del tot alliberat. I els exèrcits triomfants de la República l'han redimit del jou feixista. Per tant, podem atendre -mentre esperem properes operacions d'igual envergadura- altres afers, altres qüestions.

Una d'elles és aquesta: jo crec que hom parla massa de Franco, que hom anomena Franco massa sovint; jo crec que, en la paraula viva i en la paraula escrita, Franco ocupa un lloc que ja no li pertoca.

En els primers moments podíem creure en una guerra civil, en una guerra civil que la República, massa tolerant, no sabé evitar. Naturalment això de guerra civil és dit massa lleugerament, car aquesta mena de guerres, des de la revolta dels camperols alemanys a la de militars espanyols, sempre s'han distingit per la seva incivilitat, pel seu salvatgeisme. La guerra mai no és una cosa massa fina i delicada. Una guerra civil és sempre una cosa, odiosa, terrible, repugnant. Això, però, ens allunyaria del tema d'aquesta crònica.

En els primers moments hom podia creure en una guerra civil, en un partit que es revoltava contra un Govern. Es tractava d'un partit de privilegiats, de poderosos, als quals la República havia tractat amb una benevolència que no mereixien ni agrairien. Entre els rebels, a més dels militars de taverna i de bordell, alguns dels quals s'havien fet famosos per les seves derrotes al Marroc, hi havia l'alta banca, l'alta burgesia, la major part de la clerecia -que enyorava les brutalitats i crims de l'última carlinada i volia renovar- alguns grans terratinents, algun aristòcrata tipus Alba. I quatre pobres diables aficionats a senyor.

Aquests elements -fanatisme, vanitat ferida, afany de domini, odi al poble- eren els que es revoltaren contra un Govern legalment constituït i donaven a la seva revolta aparences de guerra civil. Entenem-nos: tan sols aparences, car la revolta s'havia preparat a Itàlia, d'acord amb Mussolini, l'any 34, durant l'hivern del 34, essent Gil Robles ministre -de bracet amb Lerroux, el vell miserable- fortificaren la seralada del Guadarrama.

A poc, la gent ingènua, que és la majoria de la gent, advertia, amb una gran estranyesa, que els rebels rebien l'ajut, en material i en homes, d'Itàlia i d'Alemanya. Venia la vergonyosa derrota del Guardarrama -el Caporetto del caricaturesc Mussolini -i la gent començava a veure-hi clar. A Vivel del Río havien atacat forces italianes i -idíl·lic matrimoni- moros pagats amb moneda alemanya depreciada. A Galícia, a Gijón, a Santander -on la cursi Conxa Espina aplaudia els avions negres assassins d'infants -a Guernica, a Durango, a Bilbao, actuava l'aviació italiana, La «Stampa», «Il Popolo d'Itàlia» i d'altres diaris de Mussolini, s'ocupaven -mentre el Comitè de no intervenció perdia el terreny llastimosament, indignament -de «les glorioses victòries de les forces italianes a Espanya». A Sevilla, la Sevilla de l'alcohòlic Queipo de Llano, que tan sols vol l'idioma espanyol, es parla italià com a Roma, com a Milà, com a Gènova. A Belnate les casamates de defensa havien estat dirigides per tècnics alemanys.

La guerra civil, doncs, la suposada guerra civil, esdevenia, gràcies als que, per amor a Espanya, -a l'Espanya del privilegi, de l'oligarquia, de l'abundor d'esglésies i la manca d'escoles, del caciquisme, del latifundi- es rebel·laven contra un Govern legítim, guerra d'invasió. Acostumats a la traïció, a la mixtificació, a l'engany, els caps de la revolta havien enganyat els seus propis partidaris.

On és, doncs, Franco? Quin paper hi fa, avui, en aquesta guerra? Hi fa un paper subaltern. Hi fa un paper secundari. De protagonista ha passat a comparsa, de cabdill a trompeta d'ordres, d'amo a porter. Això és lògic -recordeu el vers: «Siendo la tración lograda, el traïdor no es menester»-, sobretot en un home mancat de personalitat. Quan hom es refereix a la revolució francesa, apareix fatalment el nom de Danton; quan es tracta de la revolució anglesa, el de Cromwell; quan de la russa, el de Lenin. Són els homes els qui donen personalitat a l'obra i no al revés. Les grans gestes de la història necessiten un creador: Alexandre de Macedònia, Danton, Luter, Napoleó ... Quan es tracta d'una titellada amb un titella en tenen prou. I Franco no és altra

cosa que un pobre titella que, mancat de personalitat, no ha pogut donar personalitat al moviment subversiu. Tot és paròdia, tot és manllevat al guignol del feixisme italià: la salutació de gest i de paraula, l'organització, el protocol.

Per això a mi em plauria que poséssim les coses en clar d'una vegada i no parléssim més de Franco, ni de «nacional», ni de guerra civil. De Franco perquè, caigut en el més absolut descrèdit, avui no és altra cosa que un agent de Mussolini a Espanya; dels «nacionals» perquè, en lloc d'espanyols, es tracta d'italians, d'alemanys, etc., i de guerra civil perquè tothom sap que, gràcies al patriotisme (?) dels rebels, aquesta és una guerra d'invasió.

LLUIS CAPDEVILA

Una actitud

La Humanitat, 21 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

M'hauria plagut molt veure el bisbe de Terol, sobretot en el moment després d'haver fet foc contra l'exèrcit de la República, de rendir-se. Un bisbe trabucaire, un bisbe, que arconà el calze per a manipular la metralladora, un bisbe selvàtic, que ha beneït les armes homicides i ha fet acte de presència al «spoliarium» de la plaça del Torico, ha d'ésser interessant de debó. Un tipus així -¿què s'hi hauria trobat al seu crani?- no faria cap mal paper en una gàbia de qualsevol parc zoològic. M'hauria plagut veure'l, conèixer-lo: abans i després de Terol. Es una llàstima que jo -al revés d'un popular baríton de sarsuela- hagi tingut tan poca afició al tracte episcopal. El fet, però, tristíssim per a mi, és aquest: no el coneixia, mai no l'havia vist, no sé si és jove o vell, gras o magre. Em fa l'efecte, però, que, per la seva actitud, no s'assemblava en res a l'espanyol Antoni de Guevara, el de «Menosprecio de corte y alabanza de aldea», i a Sant Agustí, el numida bisbe de Hipona.

No sé ni el nom d'aquest bisbe facciós, d'aquest bisbe que a Terol ha tolerat l'assassinat de sacerdots de l'Església Catòlica. Sé, però, una cosa, un fet, que m'ha contat un soldat que el presencià: l'arribada del bisbe rebel a terreny lleial. Sa il·lustríssima passava per entre els nostres soldats aixecant el puny i dient mentre la seva boca volia tòrcer-se en un somriure de bonhòmia

-«Salud, hijos míos!»

Era el mateix braç que s'havia allargat a la còmica moda feixista. Era la mateixa boca que havia victorejat l'aliat de Hitler, persecutor, de l'Església Catòlica, del traïdor que havia dut a Espanya els moros foragitats pels Reis Catòlics «¡Franco, Franco, Franco!»

No voldria emprar els mots durs, violents, que puguen per brollar de la meua ploma: innobles, odiós, repugnant, indigne. Ja veureu: es tracta d'un bisbe, de tot un senyor bisbe, d'un home al qual cal suposar uns estudis, una cultura, i he de cercar una expressió més suau, més polida. Diré, doncs, que la seva actitud m'ha semblat -i de la mateixa manera crec que opinaran tots els homes que tinguin un clar i just concepte de la dignitat- poc decent. A aquest bisbe que s'ha

rendit després d'haver-se fet fort en un reducte facciós, que s'ha lliurat quan ha vist que no podia resistir més, li manca decència. Decència, de la veu llatina «decentia»; del verb «decer», que xifra la qualitat de les humanes accions. Es en aquest sentit que la covardia, l'engany, la traïció, són indecents.

El bisbe de Terol, en saludar amb el puny enlaire i el mot «salut» no ha adoptat, en el sentit ètic, una actitud decent. Ni l'ha adoptada en el sentit estètic, perquè a l'actitud li manca elegància i la inelegància correspon a la indecència.

A aquesta actitud del bisbe de Terol tan sols pot donar-se-li una interpretació: por. Si no fos aquesta interpretació hauríem de qualificar de burla l'actitud del bisbe trabucaire.

Val a dir, però, com a disculpa, que l'actitud respon a la tònica general al camp rebel. Penseu en la gent -no m'atreveixo a dir els homes, perquè els homes veritables són una altra cosa- del camp rebel. Penseu en ells, trieu a l'atzar uns quants noms. Franco, Eugeni d'Ors, Queipo de Llano, Cambó, Lerroux -encara que l'un sigui a Portugal i l'altre a Itàlia-, Ventosa, Romanones, Josep Pla... On és la decència? ¿Quin d'aquests individus pot parlar de decència? Altrament, malgrat la seva força, la disculpa no pot servir per al bisbe de Terol. Si la covardia és indecència, el bisbe de Terol té més que ningú l'obligació d'ésser decent. L'obliguen -és a dir: l'obliguen a no ésser covard, a ésser decent- la seva condició de sacerdot de l'Església Catòlica, el seu ministeri, la seva professió de fe. Amb aquest acte de covardia -que no de cordialitat, car no, pot suposar-se la cordialitat en l'espectador de ls assassinats de la plaça del Torico- el bisbe de Terol, en bona llei de teologia, s'ha fet culpable del pecat de perjuri i, si m'apuren massa, de sacrilegi. L'explicació, d'una lògica incontrovertible, és la següent: ha renegat de la vida eterna. Per a un home que creu en el cel i l'infern i el purgatori, per a un home que creu en la resurrecció dels morts, conservar la vida terrenal amb tant d'afany com ha demostrat el bisbe de Terol -que en aquells moments no devia recordar certs passatges de Sant Tomàs a la «Summa» i de Sant Agustí en «De Civitate Dei»- és una incongruència, una absurditat. Per a poder

menjar a unes determinades hores cada dia, per a poder vestir-se i despullar-se, afaitar-se i tallar-se les ungles, per a poder, en fi, dedicar-se a una vida purament animal, el bisbe de Terol s'ha perdut la vida espiritual. Si creia en una vida eterna, ¿per què entestar-se a seguir en aquesta vall de llàgrimes, i, per a seguir-hi, ésser covard, fals, poc decent? ¿Per què no deixar-se matar, com es deixaven matar al circ els primitius cristians, si creia en la vida eterna?

¡Quina manca de conseqüència, Il·lustríssima! ¡Quina manca d'habilitat! Tenir el diploma de màrtir, la credencial de sant, a la mà, i deixar-s'ho perdre d'una manera tan estúpida!

¡Tant de goig que haurien fet les festes de la seva canonització! ¡Tant de goig que hauria fet la seva effigie en pintura i en escultura. Els imatgers l'haurien representat amb la cassulla esquinçada, la mitra de gairell, manipulant amb fe sacrosanta, amb fe d'il·luminat, una metralladora damunt la qual, beneint-la entre núvols de pols i fum, vola la immaculada coloma de l'Esperit Sant. I el decorat, la «mise en scene»? Quina cosa més esplèndida, més inefable. Del decorat, la «mise en scene»! Entorn del bisbe tan fidel, complidor de les doctrines del Crist, un munt de noms, casals destruïts per les flames, morts destruïts per la metralla.

No hi entenc gaire, però estic gairebé segur que hauria estat un sant d'esdevenidor brillant. ¡Quin tort ha fet Sa Il·lustríssima a la Santa Mare no deixant-se morir! ¡S'ha frustrat un màrtir! S'ha frustrat -mal negoci per a l'Església- un sant que, dies a venir hauria pogut ésser el patró de les futures Missions Patriòtiques.

I total, per què? Per seguir -confiant en la generositat de la República- uns quants anys més en aquesta vall de llàgrimes en uns moments que els queviures escassegen i la taula de Sa Il·lustríssima no podrà estar tan ben servida com abans i el miracle del pa i els peixos ja no podrà repetir-se.

Al marge del moment

La Humanitat, 23 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Novament les bombes de l'aviació han sembrat la mort i la tragèdia a Barcelona. Els soldats que exposen la vida al front de guerra, que lluiten per la independència, hauran vist, una vegada més que els seus familiars, indefensos, poden trobar la mort a Barcelona, que no és front de guerra. Caldria pensar en la impressió terriblement desmoralitzadora que això significa. I cal pensar que, davant el crim, han de desaparèixer tendències i divergències i, agermanats com mai, unir-nos per a venjar els caiguts. A més d'estúpid, és vil, és innoble, jugar a qui és més revolucionari, a qui té més drets adquirits. I, a més d'estúpid, és vil actuar entre germans com en terreny conquistat. Hi ha un terreny on podria actuar-se en aquest sentit: el dominat pels facciosos. Ací, no: ací és impossible, Catalunya, que té entranyes de mare -recordeu els infants d'Astúries, la màrtir-, obre els seus braços acollidors a tots els seus germans dignes que la facció ha deixat sense llar. A tots els seus germans dignes, enteneu? Cal subratllar-ho: a tots els seus germans dignes. I els dignes, en aquesta hora tràgica i heroica, són els que defensen la llibertat i la dignitat i la independència d'un poble. Els altres, no.

Car n'hi ha d'altres. N'hi ha d'altres que tenen ulls i no hi veuen, que tenen oïdes i no oïxen. No oïxen ni veuen perquè no volen. I perquè no poden tal vegada, car per a veure i sentir -en el sentit auditiu i sensitiu- la grandesa de la nostra hora cal tenir dignitat i intel·ligència d'humana criatura, i d'això n'estan mancats els que no saben agrair, els que no saben correspondre, els que insulten en lloc de regraciar. N'hi ha d'altres, la mentalitat i sensibilitat dels quals no ha pogut renovar la República, i tenen, per manca d'intel·ligència, l'ànima plena d'odis, de recels. N'hi ha d'altres que, després que el feixisme invasor ha destruït les seves llars, s'han acollit a casa nostra i gandulegen per pobles i ciutats i deshonoraren el nom de germans i es neguen a treballar per la guerra nostra d'independència. N'hi ha d'altres que es creuen, pobre gent!, d'una raça superior i diuen, amb menyspreu absurd, que faria riure si no fes fàstic: «Son catalanes ...» N'hi ha d'altres que les seves paraules i els seus fets fan suposar

que al nostre costat no hi estan tan bé com estaven al costat dels traïdors que s'han venut Espanya a Mussolini i Hitler. Si el cap els servís per a quelcom més que per a pentinar-se, si els servís per a pensar, comprendrien que no els hem manat que vinguessin, que no els hem forçat a la nostra convivència, que no els obliguem a partir-nos amb ells el que ens fa prou falta, que els hem acollit amb generositat, amb esperit veritable fratern, però que si no estan bé entre nosaltres tenen la porta oberta de bat a bat.

Penseu en les bajanades que contra Catalunya i els catalans diu l'alcohòlic Queipo de Llano des del micròfon de Ràdio Sevilla. Penseu en les bajanades que contra Catalunya i els catalans escriu la premsa facciosa. ¿No se'n donen vergonya els que, dient-se antifeixistes i essent hostes de Catalunya, imiten la conducta de Queipo de Llano? ¿No heuen esment que es posen, per incomprensió, al nivell dels facciosos? ¿No comprenen que, dient-se antifeixistes, fan el joc als feixistes? ¿No comprenen que això és molt sospitos?

No tots, però, són així, sortosament. Els dignes, els honorats, els comprensius, els que senten els ideals de República, de Llibertat, de Justícia, bé estan amb nosaltres, siguin castellans, andalusos, asturs, bascos, aragonesos. I ben contents i ben orgullosos de tenir-los amb nosaltres. Per a nosaltres no hi ha castellans, ni andalusos, ni asturs, ni bascos, ni aragonesos ... Per a nosaltres tan sols hi ha germans. Per a nosaltres tan sols hi ha feixistes i antifeixistes.

I en aquesta hora tràgica i heroica hem d'unir-nos en el dolor per a arribar, pel dolor, a la victòria. Qui no està amb nosaltres està amb els invasors d'Espanya, amb els assassins d'infants i criatures. La neutralitat avui és una infàmia una vilesa. Hem de desconfiar del neutral. I el qui, en aquests moments de tragèdia, quan hi ha tantes (text no llegible)rs amb sang i amb llàgrimes, es dedica, com qualsevol Queipo de Llano, com qualsevol Royo Villanova, a malparlar de Catalunya i de l'enorme esforç de Catalunya, més d'un cretí, és un enemic. Un enemic, enteneu bé? Un ENEMIC.

Es dur de dir això, no dóna goig de dir-ho. Cal dir-ho, però, perquè la veritat, per amarga que sigui, ha d'estar per da-

munt de tot. I no l'hem de témer ni pensant en l'enemic, tan aficionat a emprar la mentida.

L'aviació italiana - s'ha acabat això de parlar de Franco i de guerra civil - ha bombardejat, una vegada més, gràcies a la infame fórmula de No Intervenció, creada per governants anglesos i francesos –ai, senyor Blum!, senyor Blum!- la ciutat de Barcelona, que no és front de guerra. Tal vegada aquest bombardeig és la resposta a haver perdonat la vida als vençuts de Terol, entre ells el bisbe, que, ara que s'ha vist vençut, s'ha fet tan amic nostre que no m'estranyaria gens veure'l el dia de demà diputat de la República, en premi a la seva actuació cristianíssima al costat dels facciosos i a la plaça del Torico, de la ciutat dels cèlebres amants. Tal vegada aquest nou bombardeig, aquest nou crim, sigui la resposta al nostre humanitarisme. Hi ha qui no pot respondre d'altra manera.

Nosaltres, però, hem de voler –i hem de poder- exigir la unió més ferma davant l'enemic. I el que no cregui, el que fomenti divergències, el que insulti en lloc de regradar, el que es cregui en terreny conquistat -malgastant unes energies que podria emprar procurant conquerir el terreny facciós- el considerarem i el tractarem com un enemic.

Sortosament la unió nostra és prou forta per a poder obrar així, amb una energia que ha d'ésser inexorable, contra uns pocs obtusos sense dignitat ni sensibilitat.

Es el menys que podem fer per aquests minyons que al front, defensant la independència, tan heroicament ofrenen la vida.

Invectiva contra Mussolini

La Humanitat, 27 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Les ales negres, que ací al front tantes vegades - sempre que no fugen covardament - cauen vençudes, embolcallades en una cabellera de flames, han sembrat, una vegada més, la tragèdia a Barcelona, que no és front de guerra. Cal tenir-ho en compte, cal remarcar-ho, cal subratllar-ho bé: «que no és front de guerra».

Les ales negres venien de Mallorca, l'illa daurada cantada pels poetes i deshonrada avui per la presència de Ramon Franco, fals republicà, traïdor, i germà de traïdor.

Les ales negres, com que pertanyien a l'exèrcit dit nacionalista (?), eren italianes. Les bombes que han llançat, en nom de l'«Espanya grande», damunt Barcelona, eren italianes. Les bombes les enviaves tu, les llançaves tu, Benet Mussolini. Els militars facciosos, els polítics facciosos, no compten: Franco, Millan Astray, Gil Robles, Martínez Anido, Queipo de Llano, tota la morralla que s'aixecà en armes el 19 de juliol, no obren en nom propi, obeeixen ordres teves, són lacais teus.

Ets tu, Benet Mussolini, que assassines els infants i les mares d'Espanya. Ets tu el reu de la gran culpa, ets tu el victimari màxim. Tu, pallàs tràgic que has elevat el grotesc a la cinquena potència. Tu, botxí del teu poble que has fet odiós el nom del teu poble.

Jo voldria, ara, en dirigir-me a tu, que el meu verb fos potent com el de Carducci o el de Guerra Junqueiro. Jo voldria que les meves paraules cremessin i cada una d'elles fos com una bomba llançada contra el teu pit.

Es contra el teu cor - el grapat de sang pútrid que tens al pit en lloc de cor - que han de dirigir-se el punyal alliberador, la bala vindicativa i redemptora. Ets tu que has de respondre del crim.

Vols tenir grandesa, vols donar grandesa al teu pas per la vida, però en tu tot és paròdia, caricatura, caricatura sinistra, però res més que caricatura; el teu gest, el teu caminar, el teu mirar, la teva veu. Una col·lecció dels teus retrats - que has prodigat com qualsevol «chanteuse» de music-hall - és la cosa més còmica d'aquest món. Com riu la gent en contemplar els teus retrats, histrió!

Ni com a tirà, ni com a botxí, aconseguixes el que tan de-

sesperadament anheles: la grandesa. Tot ho desvirtua, tot ho macula, tot ho perverteix el teu histrionisme, clown maquillat amb fang i amb sang. Que lluny de tu Atila, Cal·ligula, Felip II, Napoleó! Tu, pobre Mussolini, ets un Atila d'opèra, un Cal·ligula de Guignol, un Felip II vist per Plaute o per Molière, un Napoleó de via estreta. Voldries ésser com ells, indubtablement, car no pots ésser com tu ja que tu no ets, no tens personalitat. En tu tot és imitar, fals, postís, manllevar: la idea de l'Imperi, el feix, la màscara napoleònica, que tu converteixes en caricatura.

La teva afició a dispesar-te et delata, et traeix. No ets un home d'estat: ets una disfressa i la teva cort un Carnestoltes. Et plauen els plomalls, es colora les coloraines, els uniformes que et distingeixen de la gent civil - de la gent civil, comprens?- les condecoracions. El teu guardarroba és més important que el d'una còmica o el d'una ballarina.

Ets traïdor per excel·lència, per essència i potència. Mai no has estat fidel més que al mal i a la turpitud. Quan feies de socialista i de pacifista, l'any 1914, i t'oposaves que Itàlia entrés a la guerra, ja traïes, car no et movies més que per ambició personal i no et preocupava altre problema que el teu problema. Quan, fugitiu d'Itàlia lluíes a Suïssa la teva cèdula de fals màrtir - i et processaven per delictes comú - ja eres deslleial, car, enlloc de veure el poble, el proletariat que deies defensar, només et veies tu, només veies el teu demà d'amador i envilidor d'Itàlia. Llastimosa, eixorca, perduda actitud -perduda, sobretot, per a la posteritat que a tu tant et plauria guanyar, per a la Història, amb majúscula que a tu tant et preocupa- la de l'home que per a contemplar la vida es situa davant d'un mirall. Davant el mirall no hi ha el poble, sinó l'individu; no hi ha la vida, sinó la mort. I la mort - ho sabien a Itàlia des de Matteotti, ho saberen després els infants etiòpics i ho sabem ara a Espanya-, ets tu, Mussolini, histrió de la camisa negra.

Napoleó, que, com tu - però amb una grandesa que mai tu no has tingut ni tindràs- era un aventurer, un «profiteur», un burgès disfressat de senyor - però que no fou, com tu ets, un trànsfuga, un traïdor -, rebia lliçons de l'actor Talma. Un co-

mediant ensenyant a fer comèdia a un altre comediant.

I a tu qui t'ensenya? A tu no te n'ensenya ningú perquè no cal: tot tu ets histrionisme de la més baixa qualitat. I fracàs. Encara que semblis triomfar, encara que un rei que és la mínima expressió de rei i al qual tu tens arreconat al recambró dels mals endreços et toleri i permeti totes les teves insolències i bajaranades, ets un fracassat, un «rató». Has volgut ésser novel·lista i has fracassat. Has volgut ésser periodista i has fracassat. Has fullejat una novel·la teva i uns articles teus - de quan, pensant ja en la traïció, feies de socialista - i no he vist res més pobre, més pedestre, més sec que la teva prosa.

Això, però, el teu fracàs, la teva bilis de «raté», no es disculpa per als teus crims. A tu t'han d'escopir el rostre totes les mares italianes, si veritablement tenen dignitat de mare, els fills de les quals envies a morir a Espanya. No crec que entre elles hi hagi la teva perquè tu no has tingut mare, perquè tu no has nascut d'entranyes de dona, perquè tu no ets de carn, com les humanes criatures: tu ets, dels peus al cap, matèria pecal. Si hom té en compte les paraules «Pels seus fets els coneixerem», a tu no t'han parit: t'han defecat, t'han vomitat. «Pels seus fets els coneixereu». Pels teus et coneixerem, trànsfuga, vil, assassí de dones i d'infants. Vesteixes camisa negra, però ets negre tot tu: negror d'engany i de crim. «Pels seus fets els coneixerem». Pels teus et coneixem, Mussolini, i veiem com el negre esdevé roig damunt teu: roig de sang innocent, roig de sang d'un poble que vol ésser lliure.

Només trobes l'ajut dels trànsfugues, dels traïdors, dels imbecils, dels assassins d'ofici. La gent digna, però, el món digne, et rebutja, et menysprea, i et maleeix.

Durant els anys del teu ominós domini Itàlia no comptarà en la història del món civilitzat. Itàlia, però, sabrà redimir-se i esclafar-te, bèstia malèfica que babeges fang i et nodreixes de sang humana.

Per les mares espanyoles i els infants espanyols que la teva aviació ha assassinat et desitjo la caiguda més terrible, els escarnis i els insults més durs, la mort més espantosa: que et lliurin a la justícia del poble, que et passegin encadenat per tota la terra italiana per a que tothom vegi com és un mons-

tre, que et facin agenollar a les places públiques i demanar perdó pels crims que no et poden ésser perdonats, que les entranyes se't podreixin de viu en viu, que els familiars de les teves víctimes puguin lapidar-te, que t'arrossequin pels carrers els que tu has volgut crucificar, que siguin cremades les teves restes i ventades les cendres.

I que amb tu, que t'has fet reu del crim de lesa humanitat, caiguin tots els teus còmplices.

Veus en la nit

Meridià, 28 gener 1938

Sóc a la primera línia, a la línia de foc. Hi he arribat a mitja tarda —hi havia un cel blau, un sol que daurava la terra encesa, unes muntanyes morades de llunyania, uns arbres de tronc blanquinós i fulles grogues que accentuaven la grisor severa de les oliveres, i l'aspre paisatge aragonès, gràcies al doble embreuixament de l'hora, esdevenia un amable paisatge de Corot — i ara és alta la nit.

El poble, per la proximitat amb l'enemic, es sumeix des del capvespre en una fosca densa. Malgrat la fosca he hagut de deixar la casa que m'estatja i arribar-me a les avançadetes.

Les avançadetes són en un pujol que hi ha a un quilòmetre del poble. A les avançadetes trobo alguns caps del nostre XIIè Cos d'exèrcit, alguns Comissaris amics.

Hi ha un cel d'un blau profund, tot florit d'estels que la falç argentada de la lluna va segant. A la pàl·lida claror d'aquesta falç argentada de la lluna, els camps, els marges, les muntanyes, una riera per la qual s'escorre un fil d'aigua, les cabelleres despentinades d'unes oliveres, tot pren un to d'irrealitat.

A les avançadetes, avui, hi ha un cert moviment. S'han passat nou soldats gallecs. Ahir se'n varen passar set més. Abans d'ahir dotze, un d'ells amb el mosquetó i un fusell metrallador. De la posició rebel d'on ve n'hi havia un altre, però pertanyia a un company que no podia passar-se aquell dia i el deixà per no comprometre el company. Avui, però, a la posició rebel ja no hi ha cap fusell-metralladora.

Em diuen els soldats de l'avançadeta que aquests gallecs, quan s'han vist entre nosaltres, que s'han vist salvats, saltaven i reien i ploraven d'alegria.

Els hem pregat que parlessin a l'enemic, l'infern del qual acabaven de deixar. I han accedit joiosament. Naturalment, no han fet una allocució, no han fet un parlament brillant dels que abans estaven a l'abast de qualsevol diputat carbassot, però en les seves paraules hi havia una emoció profunda, un tremolor de joia desbordant. Parlavem als seus companys, cridaven els seus germans gallecs.

I deien:

—Joan! Antoni! Manuel! Llucià!... Us parlem nosaltres, els que hem fugit aquesta int. Som amb l'enemic, que és el nostre amic veritable. Ens han rebut molt bé i ens acceptaran en els seus rengles. Passeu-vos ben aviat perquè no hàgim de fer foc contra vosaltres. Passeu-vos, germans! Recordeu els milers de gallecs assassinats pel feixisme! Recordeu que han trossejat la nostra terra tan bella i estimada! Passeu-vos, que hem de venjar molts crims i molts escarnis!

Les veus dels evadits de l'infern feixista donaven un accent marcadament dramàtic. Al camp rebel —bon senyal— no s'oïa ni un sol tret

Seguien dient els gallecs:

—Ací, entre els "vermelhos", hi estarem molt bé i ens tractaran com persones. Abunda el menjar i tenim tabac i ¡cobrem deu pessetes diàries!

Escoltant aquestes paraules, penso, somrient:

—No es pot pas dir que aquest minyó sigui un romàntic.

Un altre gallec ha empunyat l'altaveu i ha dit:

—I ens ham promès, i això val més que la carn i el tabac i les pessetes i que tot, que servirem a marina. Veurem la mar, germans gallecs! La mar que fa tants mesos que no podem veure! La mar!

I l'evadit ha llençat l'altaveu i, colpit per l'emoció més entranyable, ha trencat a plorar.

Ara els evadits gallecs són davant meu en una casa del poble. Crema un bon foc a la llar i corren vasos de conyac al llarg de la taula. Aquests minyons no saben avenir-se de la sort que han tingut en poder passar-se. Canten i riuen amb una alegria d'infant.

Un d'ells ha dit:

—Em sembla com si aquesta realitat tan immediata no existís. Em sembla estar submergit en un somni.

I un altre:

—Avui mateix escriuré a la mare. És molt vella i només em té a mi, car els altres germans foren afusellats. Ha plorat molt, pobra mare, i bé cal que li doni una alegria.

Un altre no fa més que abraçar-se a un minyó alt i cepat i besar-lo: és el seu germà, que ell creia mort, i s'havia pas-

sat a nosaltres fa tres dies. En retrobar-se els dos germans, l'escena, ha estat punyent de debò.

Després ens han dit la vida en el camp facciós: el menjar escàs i dolent; mal vestits; maltractats pels comandaments estrangers que actuen com en una colònia; quan són a la línia de foc cobren dos rals diaris; quan són a la segona línia, un; la població civil viu aterrida i àdhuc la gent de dreta maleeix els que desencadenaren la guerra; hi ha una completa desmoralització i entre els caps rebels existeixen divergències cada dia més grans; l'assassinat i el robatori estan a l'ordre del dia.

Un dels evadits ens diu:

—De canaris se n'han passat molts, però de gallecs se n'han passat molts més. I es passaran tots! Els gallecs no volem estar entre botxins.

Un altre, assegut en un recó, abstret, allunyat de tot el que l'envolta, sospira :

—La mar!... La mar!...

Els vidres de la finestra, esmerilats pel fred, esdevenen blaus d'alba.

Lluís CAPDEVILA

Puebla de Alborton, desembre.

La diferència

La Humanitat, 30 gener 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

M'han dit, en dur-lo a la meua presència:

-No sigui massa dur; tracti'l bé; pensi que és un senyor de carrera; pensi que, en el fons, és un infeliç.

El que em fa aquestes recomanacions no em coneix i deu haver-me pres per un home de molt mal gènit, per un home terrible. Si em conegués sabria que mai no m'ha plagut l'ofici de botxí i que mai no he atès recomanacions a favor d'enemics de la República.

Entra el presoner. El presoner era metge al poble que fins fa poc era dominat pels facciosos. Procedia de família rica i vivia en una de les millors cases del poble: una casa amb una planta de forma irregular, trencada, davant l'església; de pedres rosses del sol de tants anys; una casa de planta baixa i dos pisos moblada amb moblesa cara i de mal gust, on es reunia el millor del poble, que sempre és el pitjor: el rector, el jutge, el tinent de la guàrdia civil, a jugar a cartes i malparlar de la República.

En pobles com el que fa poc han ocupat les nostres forces, ja se sap: hi ha uns quants rics massa rics i molts pobres massa pobres. El presoner que ara tinc al davant, pertanyia a la primera categoria. Malgrat la riquesa cobrava les visites. I si el malalt no podia pagar es negava a visitar-lo. Anima seràfica! Colom sense fel!

Naturalment, un home així, tan abnegat, tan idealista, havia d'estar afiliat a alguna associació benèfica, a alguna de les moltes benemèrites agrupacions que floreixen en territori facciós: Falange, Requetè, etc. i ja hi estava: figurava a «Acción Ciudadana». Tinc damunt la taula el seu carnet, junt amb altres documents: el títol atorgat per la Facultat de Medicina de Saragossa - on figurava com a catedràtic aquell divertidíssim i ignorantíssim Ricardo Royo Villanova, que pretenia guarir la tuberculosi amb estampes i escapularis de Santa Tereseta de l'Infant Jesús - unes cartes molt comprometedores del fill, un bloc per a receptes on aquest home no hi anotava precisament receptes.

Ell, el presoner, em diu - com diuen tots els presoners com ell - que odia el feixisme, que és i ha estat sempre republicà.

Jo, escoltant-lo, esguardo somrient el carnet d'«Acción Ciudadana».

El presoner, físicament, és un home d'uns cinquanta cinc o seixanta anys. Vesteix pantalons negres, una americana de color d'avellana torrada, una camisa blanca amb un petit mostrejat rosa. No porta corbata i les sabates són de vedell sense enllustrar. Es calb i té un rostre lívid, ple bosses de pell flàcida, una boca cínica, una mirada desagradable i torçada; una veu tan desagradable com la mirada.

Aquest home ha lluitat contra nosaltres, ha empunyat el fusell contra nosaltres, ha fet foc contra nosaltres. Aquest home, que oïa missa cada dia, que assegurava creure en Déu, oblidà el «No mataràs» del decàleg, i com sí, per a matar, no en tingués prou amb el títol de metge, llançava el bisturí i empunyava les armes contra els que, segons li havien ensenyat, eren els seus germans.

Aquest home, però, no en tenia de germans: ni per la sang ni per l'esperit. Aquest home guaria els ferits amb draps bruts car les venes les guardava tan sols per a quan queien els caps grossos: algun capellà trabucaire, algun militar sense vergonya ni dignitat que havia cobrat de la República - aquelles famoses reformes militars! - per a revoltar-se contra la República. Els altres no tenien importància. Carn de canó, si guarien, bé. I si no guarien els arreconaven a l'entrada de qualsevol casa fins que hi havia una estona de lleure per a enterrar-los.

L'alcalde del poble, que, per casualitat, era republicà, fou detingut i empresonat pels facciosos els primers dies de la revolta. A la presó l'assotaren i el turmentaren bàrbament, quan els botxins - botxins en nom de l'ordre, de la religió i de l'Espanya gran - el deixaren mig mort ordenaren al metge:

-«Reanímelo usted con cualquier potingue, no se nos vaya de las manos antes del fusilamiento».

El metge, aquest home que ara tinc al davant, fou tan vil que acatà l'ordre immisericorde i salvatge.

Es cert que m'han dit que és tan bona persona, que és una ànima de Déu. Però m'ho han dit altres individus fets

presoners al mateix poble i cap dels quals -senyal que s'hi trobaven bé- no intentà fugir-ne. I tinc proves que és un ésser abjecte, un ésser que ha perdut - si és que n'hagi tingut alguna vegada - la condició humana.

Li dic que tinc aquestes proves. Les hi dic una rera l'altra, cruament, durament. Em costa ésser dur, però, cal ésser-ho precisament per bondat -la nostra no és la que els brètols invoquen quan es veuen perduts- no podem perdonar els que han fet mal.

L'any passat per aquest temps els rebels atacaven pel sector de Vivel del Río. Costant-los moltes baixes, moltíssimes, - passaren del miler- aconseguiren apoderar-se d'unes posicions nostres. Una avançadeta d'aquelles la defensava un escamot de milicians comanat per un tinent, minyó molt jove i molt ardit. Doncs bé: aquell minyó feu retirar els milicians amb municions, fusells i dues metralladores, i restà sol, amb un mosquetó defensant la retirada. Quan ja la defensa es feu impossible, - que fou quan els companys estaven salvats - inutilitzà el mosquetó i amb la pistola, es disparà un tret al cap.

Aquest metge, feixista, en caure presoner, diu, possit d'una por pànica que arriba a l'abjecció, que ell és tan republicà. El soldat de la República, abans de caure a mans de l'enemic, es suïcida.

Heus ací la diferència entre uns i altres.

LLUIS CAPDEVILA

El poble negre

Amic, 1 febrer 1938

CARNET DE GUERRA

És un poble de color de mel —sobretot a l'hora de l'alba i la de la posta— en el llençol gris d'aquestes desolades planures d'Aragó, d'una bellesa sòbria i austera. Situat en un lloc on la planura comença a esdevenir muntanya, els carrers són trencats, irregulars, plens de desnivells que ajuden a les més gracioses perspectives. Els voltants estan tacats per la verdor de l'horta. I al costat de la cinta polsosa de la carretera hi ha la cinta d'argent d'un rierol que es perd després, en veure's sol i trist fora del poble, vers unes muntanyes —no tant: unes muntanyetes— morades de llunyania.

A l'entrada i a l'eixida del poble, la carretera, que dibuixa en el llençol de terra unes corbes fines, suaus, té a banda i banda uns àlbers esvelts, que a l'estiu es vesteixen de petites fulles tremoloses pel vent i ara a l'hivern tenen unes branques nues en les quals de dia xerrotegen els ocells, i de nit la lluna s'hi penja com un fanal xinès.

Excepte la carretera, els carrers del poble són estrets i no mancats de claror perquè les cases —algunes de les quals tenen un escut d'armes damunt la porta d'entrada— són baixes, com en tots els pobles de per ací.

Hi ha una plaça de forma rectangular i anellada de porxos sota els quals, en temps de pau, passejaven els diumenges de pluja, o els de massa sol, les noies i els nois del poble, rostres encesos pel fred, ampla rialla grassa, parla ritmada per una graciosa cantarella— sota l'esguard greu i apagat dels vells.

En l'ombra d'aquests porxos s'obren les portes de la fonda i del Cafè de "Izquierda Republicana". Abans aquest local, inconfortable, era el dels senyors, dels cacics, i en deien, amb vanitat grotesca, el Casino. La gent del poble, però, com que sabia per experiència qui eren els cacics, l'havia batejat d'una manera més pintoresca: l'Arca de Noé.

Al fons de la plaça hi ha l'Ajuntament, construcció del setcents, d'un barroc trist i pobre. En un carreró proper a l'Ajuntament hi ha un convent on l'Estat Major del Cos de l'Exèrcit del qual formo part ha instal·lat les seves oficines. Un altre convent, voltat d'horta, als afores del poble, ha esdevingut escola.

L'església, també d'estil barroc, però d'un barroc més ric i més pur que el de l'Ajuntament es dreça en un petit turó al costat de la carretera. Té una ampla portalada que aguanten unes columnes salomòniques i un campanar on fan niu els coloms. Aquesta torra sempre voltada d'esbategar d'ales, quan el poble es summeix en l'ombra blava del crepuscle, resta encara, durant uns moments, daurada de sol, i és com una flama. Davant l'església hi ha una placeta enllosada i un camí de ferradura que, fent giragonces, puja vers la muntanya tota florida de romanins i espígols.

Dalt d'aquesta muntanya hi ha un casalot abandonat— el nostre capità enfilant-se com una cabra, l'ha seguit de cap a peus — on, temps era temps, florí una llegenda tràgica: l'amor, la gelosia, la cobdícia, la follia, la mort. Avui dalt d'aquesta muntanya i d'un "cabezo" que hi ha a l'entrada del poble, hom ha instal·lat dues metralladores antiaèries.

Les tardes dominicals, les noies d'aquest poble es posen la roba de les festes, es maquillen d'una manera bon xic arbitrària —amb la pau ha fugit dels camps la senzillesa, i el retorn a la natura que preconitzava Rousseau, cada dia esdevé més difícil— i, com que no poden anar sota els porxos de la plaça perquè els omplen els cotxes de l'Estat Major, passegen carretera amunt i carretera avall fins que fosqueja. o bé s'arriben a l'"estanca", que aquest és el nom que ací donen a la presa d'un molí proper.

Malgrat aquesta dominical desfilada de nois i noies que riuen i canten, malgrat la lluminositat del paisatge, el poble és negre i és trist. Hom no s'explica, de moment, aquesta negror, aquesta tristesa. Després, sí; després veu que al poble hi ha més dones que homes, més gent que va endolada que no pas amb vestits de color.

I pensa i no s'equivoca: per ací ha passat el crim, la vesania del crim.

Ha passat com ha passat per totes les terres i per tots els camins que foren sollats per la petja dels rebels.

Ha passat i ha deixat darrera seu una estela de sang i de silenci.

Per ací ha passat el crim...

S'acabaren les cançons i l'alegria. Els noies i noies que riuen o canten deixen damunt l'aire un record de cançons.

Avui les veus sonen fredes, glaçades, marcides.

Riuen i canten, però damunt la seva, rialla i el seu cant hi ha la tragèdia.

Damunt la rialla i el cant dels nois i les noies i damunt del paisatge lluminós...

El cel és resplendent, i les cases i els carrers tenen color de pa amb mel. I, no obstant, damunt tot plana una invisible tristesa...

Ha passat el crim, la vessania del crim...

A una dona, que fins que no hem entrat nosaltres al poble, havia restat voluntàriament reclosa a casa, li mataren el marit pel delicte d'haver votat la República, i viu amb sis fills infants —el més gran de vuit anys— que sovint li pregunten: —I el pare on és? Per què no torna?

En una altra casa n'assassinaren catorze, i ara el vell no sap com mantenir les filles, les nores, els nets.

A un altre que havia treballat un cert temps a Barcelona i no lligava gaire amb els cacics, el mataren, perquè li deien "el catalán".

Al president del Centre d'Esquerra l'anaren a cercar a altes hores de la nit, l'arrencaren dels braços de l'esposa i d'una filleta de tres anys, i no ha tomat més a la llar. A un altre fill, un minyonet de catorze anys, perquè cercava el cadàver del seu pare, el caçaren a trets.

Durant els primers temps de la revolta, quan el poble estava dominat pels rebels, l'odi, la incomprensió, el crim, la venjança personal, estaves a l'ordre del dia.

I heus ací perquè avui, en aquestes daurades tardes d'avui, quan ja floreixen els ametllers, i la torra de l'església pren coloracions de mel i els coloms s'envolen amb una tremolosa remor d'ales, aquestes pobres dones, aquestes pobres criatures, vesteixen dramàtiques robes negres.

Front d'Aragó.

PER LLUÍS CAPDEVILA

El comissari Víctor Torres i Pereña

La Humanitat, 6 febrer 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

A la guerra, fem de tot: en hores d'esplai, en aquelles hores plenes d'una cordialitat estreta i que a vegades serveixen per a confidències prenyades d'enyor i altres vegades serveixen per a cercar distraccions al drama de la guerra, en aquestes hores d'esplai entre els companys hem fet un himne de la 30 Divisió. Un company ha fet la lletra, un altre canta la melodia, però no la sap transcriure, un altre escriu ràpidament damunt uns pantàgrames improvisats la melodia d'aquell himne de companys: «Som la 30 Divisió -amb dignitat catalans! - Units i estretes les mans - que no passi l'invasor!» i després: «Un any enllà de la guerra -era un poble d'harmonia - joventut del pla i la serra -joves fermes, plens d'alegria».

Aquests joves fermes i plens d'alegria de les hores de calma, dels anys de pau, varen haver de deixar les llars, el pla i la serra, les il·lusions més cares, la terra esponjada sota el treball quotidià, l'obra a mig fer que esperava l'esforç constant per a coronar-se. Aquella joventut catalana va deixar les blavors de la mar, els perfums del Montseny la dolcesa del Vallès i travessà la terra d'Aragó fins enfrontar-se amb el militarisme dreçat en armes contra Catalunya, contra la República, contra la Llibertat, contra la joventut; contra tot el què representés progrés i millorament. Per enfrontar-se contra la facció que intentava reviuire coses definitivament mortes i que posada en el camí de la traïció i de la ignomínia, no vacil·lava a obrir les portes d'Espanya a les càbiles africanes, a les tropes italianes i alemanyes i permetre que el cel translúcid del nostre país, el cel blau mediterrani creuat per les ales metàl·liques d'ocells exòtics sembradors de dols i de tragèdies.

La joventut catalana és al front i en el front ens retrobem els antics companys en una germanor nova que dona l'estada als fronts de lluita. Un dia ens arriba una lletra del front del Sud, l'endemà és una paraula de Madrid vinguda dels parapets heroics de la capital de la República, l'altre dia una paraula de record cordial d'un company de lluita a la llunyana Extremadura... Totes aquestes lletres porten la mateixa emoció i són un lligam que ens uneix més i ens

agermana més a través de la tragèdia de la guerra, a través, soles angoixes viscudes que són per uns i altres les mateixes; a través, sobretot, de totes les nostres il·lusions que són idèntiques i estan inflamades pel mateix anhel de Victòria.

Entre aquests companys de temps enrera, trobo al front d'Aragó a Víctor Torres i Pereña. L'havia conegut d'estudiant a la Universitat de Barcelona on cursava els estudis de Dret i on es destacava no sols per la seva lucidesa en les matèries docents, sinó també per la seva energia en la defensa de les organitzacions universitàries de tipus catalanista i liberal. Portava damunt seu la responsabilitat d'un nom de família que representa un alt capítol dins de la història de Catalunya Republicana. El seu pare, el diputat Humbert Torres, havia sabut posar dins l'esperit d'aquell estudiant jove, nerviós, esprimatxat, tot aquell entusiasme que ell respirava en tots els actes i encomanava als companys en aquells moments de responsabilitat universitària en els quals s'estava estructurant la Universitat de Catalunya.

L'amic Torres, amb títol d'advocat flamant a la butxaca, quan estava preparant els estudis del doctorat, que anhela va començar una vida de lluita civil de cara al progrés material i espiritual de Catalunya, quan s'anava a dedicar plenament a defensar els drets del poble per les vies del Dret, es veu sorprès per la monstrositat de l'alçament feixista i dut per aquell seu entusiasme característic s'enrola a la Columna Macià-Companys i surt directament al front, en aquells moments en què tants d'altres, temerosos, cercaven mil i un arguments per creure's insubstituïbles a la reraguarda. Ell, home de Dret, sortia amb el fusell cap a les terres aragoneses, per a defensar precisament el Dret i la Justícia. Ell que havia cregut haver de defensar la raó de la Llei amb el Codi en una mà i la bona voluntat a l'altra, es veu obligat a defensar-la amb la fe en els destins de la Pàtria en el més pregon del cor empunyant amb coratge el fusell de la Llibertat.

L'he trobat al front d'Aragó com a Comissari del 521 Batalló de la 131 Brigada que és la solera d'aquella gloriosa Columna Macià-Companys que va fer flamejar amb resso-

nàncies d'heroisme la bandera barrada a través d'Aragó; l'he trobat en tots aquests llargs mesos que hem conviscut, amb el mateix entusiasme d'aquelles hores universitàries, amb aquell nervi abrandat de sempre, però amb un sentit de responsabilitat més profund encara. Víctor Torres és molt jove: té 23 anys. Però la joventut de la nostra generació no es compara pas per anys, sinó per l'experiència adquirida a través del contacte directe amb els homes i amb la dura realitat de la vida. La joventut de Víctor Torres no és pas un obstacle perquè sigui com un pare de tots els seus soldats, damunt dels quals exerceix una afable protecció; tots els seus xicots l'estimen i el veneren. Ha estat sempre amb ells en les hores tranquil·les del repòs, en les hores vigilants a les posicions, a les hores cruents de la lluita. Ha menjat amb ells ha dormit amb ells al ras, sense establir diferència entre ell i el darrer soldat. En totes les operacions de Vivel del Río, Fuenferrada, Portalrubio i Villanueva del Rebollar, Víctor Torres que aleshores anava com a Comissari en una companyia de metralladores de nir la Columna Macià-Companys, va demostrar-se com un combatent valeros i abnegat. A cada moment va tenir el gest precís, en cada atac l'energia valerosa que es necessitava. Tots els seus soldats parlen d'aquells dies de lluita i evoquen amb admiració el nom de l'amic Torres; no en parlen pas d'un superior; en parlen amb paraula afectuosa amb el nom de company, amb el nom de l'amic predilecte. Més tard, quan el nostre Exèrcit ja estava estructurat en Divisions i Brigades, el trobem exercint accidentalment de Comissari de la 131 Brigada i pren part amb aquest càrrec en les operacions sobre Belchite; la 131 Brigada ataca pel sector de la Puebla de Albortón i es cobreix de glòria, assolint amb precisió tots els objectius del comandament. Durant un mes de combat aferrissat, Torres no deixa mai els seus homes i corre d'una companyia a l'altra donant instruccions, donant mítings llampec i converses als soldats per mantenir llur combativitat i llur entusiasme; les tropes vibren, esperen les ordres d'avançar i es llancen al combat amb un ardor admirable. El Comissari està sempre amatent a tots. Una mesada

de lluita, tensió nerviosa, sense dormir, menjant escàsament, estudiant cada moviment i cada passa, per assegurar les vides precioses dels nostres combatents... I finalment la victòria! l'esclatant triomf de Belchite que estableix un nou front en aquell sector. La Brigada d'En Torres és rellevada: damunt la fadiga dels rostres dels soldats s'hi veu la flama del triomf. Llavors, aquest xicot entusiasta, que és En Torres, no es pren pas uns dies de repòs. Jo el vaig veure arribar amb una barba de trenta dies i sense ni afaitar-se comença a remenar papers a estructurar un pla de cultura i d'esplai pels seus soldats per tal de que durant els dies que estiguin de repòs puguin estar bé. Primer els soldats; després ja pensarà en ell.

Així, és la nostra joventut. Aquesta és la nova gernació catalana. Entusiasta, ardida, abnegada, generosa. Aquesta és la joventut que ha de fer un món millor. I tot això en l'anònim. Mai ningú no ha dit una paraula d'aquests homes que com Víctor Torres i Pereña s'han jugat mil vegades la vida en defensa de la Llibertat i de Catalunya. Però avui trenquem silenci: avui cridem als quatre vents de la Catalunya autèntica aquest nom que es fa mereixedor de l'agraïment de la Pàtria. Endavant joventut: Per Catalunya! deia el nostre President. I la joventut porta aquest nom dins del cor com una bandera i com un ideal.

C.

Front d'Aragó, gener de 1938

La resposta

La Humanitat, 8 febrer 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

He llegit la nota que, referent a les agressions de l'aviació italo-alemanya contra les ciutats de la reraguarda, ha donat Indalecio Prieto, ministre de Defensa Nacional. Nobles, enèrgiques, digníssimes, les paraules del ministre de Defensa Nacional. No en podíem esperar d'altres i han produït un gran efecte entre els minyons del nostre Exèrcit, cosa que palesa a bastament que no es tracta d'un exèrcit de les odioses característiques del rebel.

D'Indalecio Prieto deia jo el juliol d'e l'any passat en aquestes mateixes pàgines – i aquella afirmació meva no fou pas del gust de tothom i em produí alguns disgustos, -que seria «l'home de la victòria». Em plau poder ratificar avui aquella afirmació, car els fets em donen la raó: i els fets es diuen Belchite, Terol, l'estat d'opinió creat a l'estranger a favor nostre.

La reposta dels facciosos ha estat una nova agressió i una nova bajanada. L'agressió ha anat a càrrec dels mercenaris italians de la base aèria de Mallorca, l'illa deshonorada per la presència de Ramon Franco, traïdor; dels pistolers de l'aire que, com els pistolers de Martínez Anido, cobren per a assassinar; dels italians, professionals de la delinqüència, als quals no podem escopir al rostre el suprem insult perquè no han nascut d'entranyes de mare.

La bajanada ha anat a càrrec de «Ràdio Salamanca», que ara, sense la competència de Queipo, lluirà.

L'«speaker» de «Ràdio Salamanca» ha dit, clarament i rodona, que no podia ésser atesa la humanitària veu de l'únic Govern espanyol; que seguirien els bombardeigs de ciutats de la reraguarda, de ciutats obertes, de ciutats que no són front de guerra, i, per tant, que seguirien els assassinats de dones, infants i vells; que «sería una voz infiel y no española» la que demanés la cessació dels esmentats bombardeigs.... ¡I això gosen dir-ho els que a hores d'ara estarien vençuts sense l'ajut vergonyós d'Itàlia i Alemanya, els que seran vençuts malgrat l'ajut vergonyós d'Itàlia i Alemanya! No pot donar-se un cas de cinisme més repugnant.

Els rebels, però, mai no tenen mesura i salten d'una tònica a l'altra amb una gran facilitat. No hi fa res que em-

prin un to inflat, altisonant; no hi fa res que desencadenin la tragèdia i es moguin en un ambient de tragèdia: sempre cauran, sempre cauen en la caricatura odiosa, vil, sinistra, però caricatura. Caricatura aquest duc d'Alba -descendent de la duquessa Caietana, tan íntimament coneguda per Soga - fent el ridícul a Londres i a Ginebra; caricatura aquest troglodític o paleolític o neolític marquès de Lozoya, que creu que tots els mals provenen del desig de cultura; caricatura el «bonic» Millàn Astrany que crida «Muera la intel·ligència», perquè ell no pot viure ni conviure amb la intel·ligència; caricatura Queipo de Llano, que ha batut el rècord de la incivilitat des del micròfon de «Radio Sevilla»; caricatura Franco, general d'auca, de redolí, de revista amb música de Moreno Torroba; caricatura aquesta paròdia de Govern, que s'ha constituït en terreny facciós.

Es per això, per aquest «penchant» vers la caricatura, perquè no tenen noció del ridícul, que «Ràdio Salamanca» fineix així la seva resposta a la nobilíssima advertència d'Indalecio Prieto, el nostre ministre de Defensa Nacional, el nostre ministre de la victòria: «España no està en los edificios ni en las ciudades, està en las ideas y en el númen de Franco.»

Ací ens coneixem tots. Ací no s'enganya ningú. Ací tots sabem què és Francisc Franco i com i perquè ha arribat a general: entre altres fets, igualment gloriosos, traint les Junes de Defensa amb una maniobra tèrbola i gens honorable. Si no fos una suposició massa arriscada suposar en Franco dos dits de vergonya creuríem que ell deu ésser el primer a no donar fe a aquestes paraules, a aquesta baixa adulació de «Ràdio Salamanca». No es pot creure - avui no ho creuen la majoria dels que es revoltaren el 19 de juliol - que Espanya estigui en les idees i en el númen del militar presidiable que s'ha venut Espanya a Hitler i a Mussolini.

«España està en las ideas y en el númen de Franco.» Si això fos cert, Espanya no estaria en lloc, no seria, per una raó molt senzilla i poderosa: perquè Franco no té idees, no és un ésser pensant. Suposar idees en aquesta pobra carabassa que és Franco, del qual es riuen obertament els seus

col·laboradors italians i alemanys, és tan impossible com que un hipopòtam toqui al piano un estudi de Bach.

Paraules d'agraïment

La Humanitat, 13 febrer 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

M'han dit uns amics, fent molts escarafalls, que l'altra nit «Radio Salamanca» parlava de mi, amb motiu del concepte que a mi em mereixia el bisbe de Terol. A mi la nova nova no em féu gaire efecte, perquè no és la primera vegada que les ràdios faccioses s'ocupen de la meva humilíssima persona. No és la primera vegada que les ràdios faccioses m'insulten i em dediquen les grolleries i bajanades del seu profús repertori. No és la primera vegada que, amb unes intencions de miura, veritablement seràfiques, em recomanen als «macionales», és a dir, als moros, italians i alemanys, que assassinen i destrueixen al crit d'«Arriba España!», i dormen després, com a premi, amb les dones dels requetès i falangistes. S'entén: hi dormen amb permís de Franco i benedició de qualsevol bisbe trabucaire.

Als pocs dies d'haver arribat a terres aragoneses, ja Queipo de Llano, una nit que el vi devia fer-li la bullida, em mataba, junt amb els meus amics de la columna Macià-Companys, des del micròfon de «Radio Sevilla»

Us diré com va anar. Una nit, una de les primeres nits a Alcanyís, m'estava prenent cafè tranquil·lament assegut a la vora del riu. Funcionava la ràdio. De sobte s'expandí pel local una inaguantable bravada vinosa. Tothom s'esguardà, estranyat, intentant explicar-se la procedència d'aquella bravada. Fins que un dels concurrents, amb una mirada a la ràdio, aclarí l'enigma:

-Es que va a parlar el Queipo.

I Queipo, aquella nit, va dir que, en un combat, havien estat anihilades les columnes Macià-Companys, que tots havíem sucumbit, que no en quedava cap de viu. Jo, senyors, després d'aquella terrible afirmació, he passat a la categoria de mort. I amb mi hi han passat tots els altres components d'aquelles columnes. Si, senyors: tots morts, tots morts per obra i gràcia d'un excés de vi de Queipo de Llano.

Per això-em causà una gran estranyesa la primera amenaça rebuda per via «Radio Salamanca». I això em féu veure que entre Queipo i Franco existien grans divergències. ¿Com volia matar-me Franco si ja m'havia matat Queipo de Llano? ¿Com podia «Radio Salamanca» condemnar a mort

el que ja era difunt per obra i gràcia de «Radio Sevilla»? ¿Quina manca de formalitat! ¿Quin poc sentit del ridícul tenen els generals rebels, els que conspirant contra la República no s'avergonyien -per a això cal tenir vergonya- de cobrar de la República, els incivils espanyolistes de Hiler i Mussolini!

I sobretot, ¡quines ganes de perdre el temps! ¿Com si no fos prou perdre batalles a Espanya-malgrat l'ajut d'Itàlia i Alemanya- i crèdit a la City entre el grup bancari de míster Rothermere! Jo no sóc valent, sobretot no faig el valent, cosa que sempre m'ha semblat perfectament estúpida, però, vaja, les amenaces mai no m'han privat de menjar i dormir tranquil. I trobo que sóc massa gran perquè els speakers de les ràdios faccioses pretenguin fer-me por. Ni Franco ni Queipo de Llano -al qual acompanyo en el sentiment per la seva sobtada afonia- no poden aspirar al paper de «papu». I, sobretot, malgrat les meves poques condicions per a la valentia, he demostrat que els «papus» no m'espanten.

A més a més, els insults fereixen segons la seva procedència. Es a dir: no ofèn qui vol. I, per tant, els generals sense honor, que essent monàrquics no s'han avergonyit de cobrar de la República, els que han ascendit a força d'adulacions i humiliacions, els que han intervingut a Melilla en tots els negocis bruts de la Intendència, els que únicament han guanyat batalles al palau de la Plaça d'Orient, els que criden «Mori la intel·ligència», no poden ofendre. Un traïdor, un deslleial, un assassí de dones i de criatures, no pot ofendre. Un ésser d'aquesta baixa categoria moral no pot més que fer una cosa: posar-se en ridícul quan es refereix a coses inexistents, de pura fantasia, com són el seu númen i les seves idees, possessió que en aquest cas resulta francament hilarant.

Altrament, val a dir-ho tot, jo estic molt agraït als «speakers» de «Ràdio Sevilla» i «Ràdio Salamanca» per l'atenció que de tant en tant tenen ocupant-se de la meva humilíssima persona, Jo sóc un soldat, un simple soldat, i això,

aquesta atenció, aquesta gentilesa, m'extremeix. Gràcies a Franco i a Queipo de Llano he trobat una propaganda gratis. Gràcies a Franco i a Queipo de Llano la gent sabrà que jo, escriptor i soldat, sóc un home que ha restat sempre fidel al seu sentir i al seu pensar, un home que mai no ha disfressat ni el seu sentir ni el seu pensar. Franco i Queipo de Llano, cobrant de la República i traïdors a la República, no poden dir el mateix.

Cada insult que em dediquen els facciosos és una floreta, cada dicteri un elogi, cada blasme un certificat d'honradesa i de dignitat. Els insults, els dicteris i els blasmes dels facciosos els agraeixo perquè m'honoren. El que no podria agrair seria els seus elogis, que no m'honorarien gens.

Per tant, molt agraït a la propaganda que em fan -si l'hagués de pagar no podria perquè els escriptors republicans som pobres-, a la qual procuraré correspondre com fins ara: atacant els que envileixen la seva condició d'espanyols i d'homes.

LLUIS CAPDEVILA

Els ulls

La Humanitat, 16 febrer 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

No havia vingut per força i no l'havien hagut de cridar les llesves. Havia eixit de Barcelona, la nit del 8 de setembre amb les columnes Francesc Macià-Lluís Companys. Ja no tornarà. Ha caigut en aquests últims combats, sostenint l'ofensiva facciosa. Des d'avui hi haurà una altra tomba catalana en terres d'Aragó. No vul dir el seu nom perquè la mare, l'amor més gran d'aquest minyó, tal vegada no sap encara que ja no té fill.

Era un xicot d'uns vint-i-tres anys, intel·ligent, sensible, de caràcter franc, obert, simpatiquíssim. Paleta d'ofici, tenia una cultura que, llastimosament, no tenen molts obrers manuals. Són molts els obrers del camp i de la ciutat que diuen:

-No tenim temps per a llegir, no ens vaga.

Tenen temps, però, per al cafè o la taverna, per al ball o el camp de futbol. I és que el llegir, per a ells, no és un goig, sinó un treball, una perllongació del treball. Creuen que amb les hores de fàbrica, d'obrador, d'oficina, o del camp, ja n'hi ha ben bé prou i no agafen un llibre ni per miracle. Tot el més que arriben a fer és llegir el diari. Aquesta manca de cultura ajuda la manca de sensibilitat. I, per manca de sensibilitat, mentre a les trinxeres els homes més dignes ofrenen la vida per un ideal de dignitat i de justícia, a les ciutats i pobles de la reraguarda els ximplers ballen.

Quan els preguntin què han fet per a la guerra podran respondre heroïcament: «Demanar més jornal i menys hores de treball, escoltar la ràdio, queixar-me de la manca de licors i tabac, freqüentar teatres on es representaven baixanades d'autors facciosos i ballar cada diumenge». Es tot un programa.

En temps de pau vivia amb la seva mare en un barri de les afores de Barcelona: el Clot, en un piset net, clar, alegre, on hi havia un retrat de Pi i Margall -els polítics d'avui no li feien gràcia- uns llibres, uns testos amb flors ...

No tenia altre amor que el de la mare i poques vegades haureu vist al món un amor tan gran com el d'aquell minyó, una terdresa més entrançable. Era fill natural, no tenia -oficialment- pare. Millor, car l'home que abandona un

fill no és digne de dir-se pare. Millor, perquè així la mare ho era tot per a aquest jove digne, intel·ligent, sensible. Ell sabia la seva situació, el seu naixement, i això era motiu per a voler més la mare, trista, bona i vella. Vella més de penes que d'anys. Quan en parlava ho feia amb un fervor d'enamorat.

Deia:

Mai no he pensat a casar-me. Cap dona, n'estic segur, no m'estimaria i em comprendria com la mare.

I m'ensenyava un retrat d'ella que sempre duia al damunt: un retrat fet a casa amb una data. S'hi veia un tros de barana de serro, una paret, uns testos amb unes clavellines, una gàbia amb un ocell. I la mare, asseguda al sol en una cadira baixa. Vestida de negre, tenia una faç prematurament marcida, un tel de tristesa als ulls, un somriure trist que li desdibuixava la boca.

-Veritat que és bonica?- em deia el minyó, talment com un enamorat.

I afegia:

-Me l'he d'estimar molt, me l'he d'estimar més que els altres fills estimen les seves mares, perquè ha estat molt maulurada. No sortia gaire de casa, sabeu? perquè el jornal no donava per a molts luxes, però quan sortia, per a anar al teatre -hem vist totes les comèdies, sabeu? i a la mare li agraden molt- sempre hi anava amb ella. Mireu si és bona que, veient que a mi en plauen tant els llibres, va aprendre de llegir tota sola per tal que el seu fill no la menyspreés ¡pobra mare!

Quan aquest minyó em parlava de la seva mare tot ell es transfigurava, esdevenia tot un altre. Quiet i apagat d'habitud, complidor del deure i seriós, àdhuc potser una mica tossut, en parlar de la seva mare la veu esdevenia més càlida, més apassionada i els ulls s'encenien amb una flameta d'esperança que esvaïa, totes les ombres del seu rostre. Sense aquelles converses mai no hauria parat esment en els ulls del minyó, mai no hauria sabut quin color tenien. Ell, però, em parlava de la mare llunyana i jo sentia un calfred en veure com canviaven els ulls, com esdevenien més expressius,

més lluminosos. I era que malgrat la distància, els ulls del fill veien la mare.

Algunes vegades, mirant vers on, rera la trencada cortina de muntanyes, hi ha el mar blau de Catalunya, em deia:

-Allà hi tinc la mare.

I tot el seu rostre somreia. I els ulls esdevenien més clars, més encesos. I el front esdevenia més seré. I la mà, assenyallant l'horitzó, semblava que volgués arrancar-se del braç i volar vers la mare trista i sola.

Aquest minyó ja no em parlarà més; ja no evocarà més la mare llunyana.

Aquest minyó ha caigut en un d'aquests darrers combats contenint l'ofensiva facciosa. Quan l'han recollit els camillers ja era mort. Tenia el rostre girat vers on, rera la trencada cortina de muntanyes, hi ha el mar blau de Catalunya; tenia la boca -de la qual rajava un fil de sang- oberta en una ganyota horrible; tenia els ulls espantosament, desesperadament oberts.

I a mi m'ha semblat oir la seva veu càlida de goig i d'esperança:

-Allà hi tinc la mare...

Crim de lesa pàtria

La Humanitat, 19 febrer 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Al camp facciós -que va de Salamanca a Itàlia passant per Biarritz- hi ha catalans. Al camp facciós hi ha el pitjor de cada casa, la fauna més presidiable, el detritus de Catalunya: els Cambó, els Manuel Brunet, els Ventosa i Calvell, els Valls i Taverner, els Josep Pla, els Joan Estelric, els Aunós, els Rossend Llates, els Eugeni d'Ors... Alguns d'aquests individus, d'aquests amateurs de la delinqüència, es dediquen, com sempre, als negocis bruts. Aquests, però són els menys, car per a la productiva professió de carterista, d'escroc, d'estafador, d'«apache» de banca i borsa, cal una certa habilitat que no té tothom. Els altres, que són en més gran nombre i que, quan s'han volgut distingir, no han arribat més que a falsificar alguna lletra de canvi, exerceixen funcions de menys profit i lluïment: les d'espia i de lacai.

Uns i altres són catalans pel full d'empadronament, per la cèdula. No ho són, però, ni pel cor ni pel cervell, ni pel sentir ni pel pensar.

Uns i altres són els catalans que han traït Catalunya i la dignitat de Catalunya. Són els que, amb el seu procedir inoble, han deixat d'ésser catalans i mai més -recordeu-ho, car així ho hem d'exigir- mai més no han de poder tornar a Catalunya. Si el seu retorn fos possible, la seva sola presència seria un insult, el més imperdonable, per a la gent digna i honesta; hauríem de desviar l'esguard per a no veure'ls; hauríem d'obstruir-nos les oïdes per a no oir-los; la convivència amb ells ens deshonoraria i ens enviliria per sempre més. Sense ells, pels nostres sofriments, pels nostres sacrificis, pel nostre coratge, per haver sabut fer front a la tempesta i haver-la vençuda, per haver sabut matar i morir defensant la llibertat i la dignitat de Catalunya podrem sentir-nos orgullosos, davant del món, d'ésser catalans. La convivència amb ells, amb els que ens han traït faria de l'orgull l'afront més terrible.

No poden tornar els que han traït, els que viuen de les engrunes que els llencen -pa brut de sang i fang- els que injurien Catalunya. No poden tornar els que col·laboren amb la xurma de generals d'estable i de burdell que fan escarni

del dialecto català. No poden tornar els que s'han posat al costat dels que a Lleida, a Barcelona, a altres poblacions de Catalunya bombardegen escoles, hospitals i biblioteques i metrallen infants, dones i vells. Si tinguessin vergonya, si sabessin que vol dir dignitat preferirien la fam o la mort en lloc de fer de lacais a Burgos, a Sevilla, a Salamanca, a Biarritz.

No poden tornar els que a l'hora del triomf figuraven a primer rengle i a l'hora del perill, amb una por elevada a la cinquena potència, han fugit. -Ja en tornen alguns i això, com es tracta d'éssers tan idealistes, tan romàntics, vol dir que veuen segur el nostre triomf, car, si no fos així, malgrat ésser tan idealistes i estimar tant Catalunya, no tornarien. Quan hàgim triomfat, caldrà, però, malgrat la seva tornada, ocupar-se seriosament d'aquests herois patriotes-. A l'hora del perill i de la lluita, els millors, els dignes, els honrats. no són els que fugen: són els que planten cara a l'enemic i defensen la pàtria amb les armes a la mà; són els que, valents o porucs, aconsegueixen el seu deure, car saben que desertar -amb el pretext que sigui- és traïr.

Llegint aquests dies les «Considerations sur la Revolution Française», de la senyora Staël, trobo unes paraules, que vénen molt al cas si hom les aplica a la nostra guerra. Parlant dels francesos que el 1791, emigraven per a unir-se als exèrcits estrangers que envaiïen la França, escriu: «*On ne saurait triompher dans la guerre civile qu'à l'aide du courage, de l'énergie ou de la justice (tres coses que manquen als facciosos); c'est aux facultés de l'âme qu'appartient le succès dans une telle lutte; mais, pour attirer les puissances étrangères dans son pays, une intrigue, un hasard, une relation avec un général ou avec un ministre en faveur, peuvent suffire. De tous temps les émigrés se sont joués de l'indépendance de leur patrie; ils la veulent, comme un jaloux sa maîtresse, morte ou fidèle; et l'arme avec laquelle ils croient combattre les factieux s'échappe souvent de leurs mains, et frappe d'un coup mortel le pays même qu'ils prétendent sauver.*» (Tercera part Cap. I, pàg. 227). «*...et, depuis l'antiquité jusqu'à nos jours, les peuples libres ou seulement fiers n'ont jamais supporté sans frémir l'intervention des gouvernements étrangers dans*

leurs querelles intestines» (pàg. 228). «Une nation qui aurait besoin des étrangers pour s'affranchir d'un joug quelconque serait tellement avilie, qu'aucune vertu ne pourrait de longtemps s'y développer: elle rougirait de ses oppresseurs et de ses libérateurs tout ensemble. Henri IV, il est vraie, admit des corps étrangers dans son armée; mais il les avait comme auxiliaires et ne dependait point d'eux» (pàg. 228). «En 1791, le parti des aristocrates s'est séparé de la nation de fait et de droit; d'une part en s'éloignant de France, et de l'autre en ne reoonnaissant pas que la volonté d'un grand peuple doit être de quelconque chose dans le choix de son gouvernement ... Les émigrés ont dû se convaincre, par leurs propres sentiments, dans différentes circonstances, que la parti qu'ils avaient pris était digne de blâme. Quand ils se trouvaient au milieu des uniformes étrangers, quand ils entendaient les langues gerrnaniques, dout aucun on ne leus rappelait les souvenirs de leur vie passée, pouvaient ils se croire encore sans reproche?» (pàg. 229).

I això no ho escriu pas un revolucionari, un republicà, Això ho escriu la realista senyora baronessa d'Staël, fila del ministre Necker. I això sembla escrit no per als aristòcrates francesos del 1791, sinó per als reaccionaris espanyols del 1936.

Entre aquests reaccionaris, entre aquesta xurma de militars d'estable i de bordell, lacais d'Itàlia, i d'Alemanya, hi ha alguns catalans.

Cal pensar, però, que els que traeixen, els que es venen, els que es deshonoren anant de bracet amb els enemics de Catalunya, no són catalans. Ho eren un dia. Avui, posant-se al costat dels rebels, han deixat d'ésser-ho. Tingueu-ho tots present, car així ho exigeix la dignitat de Catalunya.

LLUIS CAPDEVILA

Com són els nostres soldats

La Humanitat, 24 febrer 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Les cinc de la matinada. Les cinc de la matinada a un llogarret de la segona línia. Fa un fred intensíssim. Les muntanyes tenen blanques caputxes de neu i el cel és tot tremolós del pes dels estels. Hi ha un xic de lluna que dóna irrealitat al paisatge.

Durant tot el dia anterior les nostres forces han combatut aferrissadament contra l'exèrcit «nacionalista», compost d'alemanys, italians, eritreus, rifenys... L'enemic, malgrat els seus esforços desesperats, no ha pogut avançar un sol pas. Tal vegada avui no podrem dir el mateix, car la guerra té alternatives i alts i baixos. Durant tota la nit s'han oït els crits dels ferits, afeblits pel dolor, al camp de batalla. Alguns d'aquests ferits els hem pogut recollir nosaltres, cosa de la qual no es preocupen els facciosos. Els altres han restat abandonats al camp.

Des que caigué la nit han anat arribant tropes de reforç que han donat al poble, mentre marxaven a ocupar les posicions assenyalades, una vibració aguda, una febre intensa. Amb le primeres clarors de l'alba, aquestes tropes entraran en combat

Entre aquestes tropes ha arribat un minyó que sortí amb mi de Barcelona la nit del 8 de setembre. Podia haver-se quedat, com tants altres, a la reraguarda. Això; però, li semblà poc digne, poc pulcre, i, deixant la dona i els fills, s'enrolà a les «Columnes Francesc Macià-Lluís Companys». Ha estat ferit tres vegades, una d'elles greu.

Hem parlat amb aquest. Hem passat parlant les hores que manquen per a la marxa vers la línia de foc.

-Es dura aquesta guerra -m'ha dit-. Mai no ens hauríem pensat que fos tan dura. Cal, però, resignar-se i respondre a la duresa amb a duresa. Les abraçades del 14 d'Abril i les cançons patriòtiques, els mítings, els vermut d'honor, els àpats de germanor, eren coses massa fàcils. Amb menys vermut d'honor, menys mítings i més energia, segurament hauríem evitat la guerra. La lliçó ha estat terrible. Cal que no sigui inútil; cal que sapiguem aprofitar-la. Ha costat massa sang i massa llàgrimes per a no fer-ho així i caure en la inconsciència i la beneiteria d'abans. Fou la inconsci-

ència la que ens féu caure en el mateix pecat dels feixistes: creure que la guerra es resoldria en una simple revolta fàcil de sufocar. Quan Prieto digué que la cosa anava per llarg foren molts els que s'indignaren i digueren: «No s'hi val a ésser tan pessimista». Eren els que tot ho veien pla; eren els que, de bona o mala fe, jugaven a soldats i convertien la guerra en una mena de festa major. I són els que s'impacienten perquè no s'acaba sigui com sigui. No veuen que el seu desig és immoral i estúpid. No veuen que la guerra no pot acabar «sigui com sigui». No veuen que tan sols pot acabar amb la nostra victòria. Són els que, sense moure's de la reraguarda, sense moure's de la penya de cafè, s'indignen quan sofrim una derrota. Voldrien victòries, tan sols victòries, ràpides i l'una rera l'altra. Voldrien que els guanyéssim la guerra -amb la nostra sang, amb la nostra vida- per a poder seguir la política mesquina, de baixa volada i baixa ambició personal. Són els que, més immorals o més inconscients encara, no s'amaguen de dir que «la guerra ja fóra acabada si no haguessin estat els catalans», o sigui: si a Barcelona, el 19 de juliol, no haguéssim vençut. Les circumstàncies han donat la raó a Prieto: la guerra ha estat llarga. Sense l'ajut d'Itàlia i Alemanya i, sobretot, sense la política infame de la No Intervenció -la Història us ho tindrà en compte, Léon Blum!- no hauria estat així. Sense l'ajut directe d'Itàlia i Alemanya, sense l'ajut indirecte de la No Intervenció, ja faria temps que hauríem escombrat l'exèrcit dels militars sense honor. Cal, però, no plànyer-se del passat, car el plany és inútil. Cal seguir lluitant amb coratge i pensant sempre que la guerra serà molt llarga. Així, quan s'acabi, la nostra alegria serà més gran. I dic nostra perquè hem d'estar segurs de la victòria. Passarem més o menys penalitats, avui vencerem i demà serem derrotats, però la victòria ha d'ésser nostra. Hem de maldar, però, i en això ja s'ha fet molt, ja s'ha avançat molt, per a llevar de la guerra tot aire de mascarada i festa. Hem de fer que tothom senti la guerra. La nostra reraguarda, al revés de la dels facciosos, que és una cosa tràgica, dóna la impressió d'una normalitat absoluta: massa cafès abarroats de gent -en guerra tot-

hom ha de treballar intensament i, per tant, si hom treballa intensament, els cafès no poden estar abarrotats- massa teatres, massa balls. Sentir la guerra no és precisament ballar o robar des de rera qualsevol taulell. Quan a les trinxeres hi ha homes que moren, ningú no té dret a ballar ni a riure. Hem de donar a la guerra un to dignament sever, un to dignament auster, i no fer massa alegrois amb les victòries per a evitar així els defalliments històrics de les derrotes. Vencerem. Defensem un ideal de llibertat i de justícia i vencerem.

Apunten, lívides, les primeres clarors de l'alba. El cel empal·lideix i es fonen les estrelles. Comencen a retallar-se les muntanyes encaputxades de neu. Sonen clarins. Els soldats formen a la carretera. Aquest minyó, somrient, m'estreny la mà, i em diu:

-Ja en seguirem parlant un altre dia.

I mentre jo desitjo que sigui possible aquest «altre dia», l'amic, amb els altres soldats, marxa al combat. En una giragonya del camí un primer raig de sol encen les baionetes dels que marxen a matar i a morir per la República.

Dos anhels

La Humanitat, 2 març 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

A primera línia. Combat. Hores de combat. Hores dures, terribles, de lluita, de desesperació, de coratge indomable. Durant tot el dia, des de les primeres clarors de l'alba fins les darreres del capvespre, ha tronat el canó i el cel ha estat poblat per les ales de l'aviació.

L'enemic lluita cada dia amb més desesperació -desesperació de l'epíleg, de veure cada dia més impossible el triomf i per tant, la lluita és cada dia més ferotge. L'alt comandament faciós des de fa sis mesos que anuncia una ofensiva per a liquidar la guerra a favor seu de la manera més ràpida possible: convertint l'Espanya lleial -és a dir l'Espanya digna i honrada- en un cementiri. Als faciósos, però, el tret els ha sortit per la culata; la sort els ha girat la cara i les coses els comencen a anar malament: Itàlia i Alemanya es distreuen amb Àustria i, desenganyades de la capacitat de Franco, s'obliden d'Espanya; Anglaterra sembla disposada a intervenir molt directament en la Mediterrània; el banquers de la City s'han convençut a la fi que ajudar els faciósos és un esforç inútil i es neguen a donar més diners; les divergències entre requetés, falangistes, moros, italians i alemanys, cada dia s'accentuen; els caps rebels conspiren contra Franco i estan cansats i peneditos d'entronitzar-lo perquè el consideren políticament i militarment, una nul·litat; la població civil de la zona faciósos no es resigna al jou i protesta per mitjà de la resistència passiva. Si no existissin tots aquests motius, si tot això no fos una realitat terriblement tràgica, el comandament faciósos, seguint la dita que «qui dia passa any que empeny» hauria seguit matant el temps -que aviat serà l'única cosa que podrà matar-, anunciant la cèlebre ofensiva.

Com que som nosaltres, els que, sense anunciar-la, l'hem emprés, l'enemic es veu obligat a acceptar la lluita. No li queda altre remei, no li queda altra solució, no li queda altra sortida. I, més per por del que diran els seus amos -Itàlia i Alemanya- que per esperit de lluita, llança els seus homes a la mort; a una mort que, per inútil, és la més criminal i la més estúpida.

Cap dels generals rebels no eren en la seva victòria, i

tampoc no hi eren els italians i alemanys, que tant i tant inútilment els han ajudat en una actitud de cada dia més angoixosa: la de seguir lluitant. Rendir-se seria més prudent, més assenyat, més humà i àdhuc més patriòtic car és absurd devastar la pàtria en nom de la pàtria, però el seu orgull els priva de redir-se i els empeny pel camí de la derrota i de la mort.

El dia que sapiguem amb certesa el nombre de baixes que l'enemic ha tingut en el secor de Terol ens horroritzarem.

Hi hagué moments que els mancaren totalment els vehícles per a evacuar els ferits -i cal pensar que no tots podien ésser evacuats car molts queien en les nostres línies que continuament es rectificaven a avantguarda- malgrat emprar a més de les ambulàncies, que en tenen molt poques (1), camions d'intendència, cotxes de turisme, autocars, carros, etc. Els hospitals eren plens de gom a gom i el malalts havien d'ésser foragitats per a encabir-hi els ferits. Però com que el ferits augmentaven d'una forma alarmant els teatres de les ciutats faciósos, i els cinemes, i les sales de ball, s'han hagut d'habilitar com a hospitals. Tot això, absolutament cert, absolutament fidedigne, dóna idea de la desfeta. I acaba de donar-la -a la vegada que fa pensar que la força i la moral del nostre exèrcit no són una fantasia- el fet que cada vegada que l'enemic inicia una contraofensiva -malgrat que puguin avançar des de Pancruda a Alfambra- la contraofensiva queda tallada.

I és que la victòria no s'aconsegueix tan sols per una força purament material sinó per una altra força que manca al rebels: l'epiritual. Cal redordar tan sols que un exèrcit mal armat, mal municional, sense cap mena de disciplina i comandat per generals que més d'una vegada resultaren traïdors com Custine i Demouriez, -em refereixo al de la primera República francesa- aconseguí vèncer els exèrcits d'Espanya, Prússia, Àustria, Rússia, Holanda, coaligats amb els emigats de Condé i amb els vendeans.

Doncs bé: el miracle de la França del 1793 s'ha repetit, s'està repetint en l'Espanya d'avui.

En aquests darrers atacs, en recollir els ferits i els morts hom ha vist amb horror que als rengles facciosos figuraven noiets de setze i divuit anys. Això indica a bastament que Franco no en té prou amb els soldats que li envia Mussolini. Això indica a bastament que a Franco ja no li queden homes. I això fa suposar que Franco té un altre enemic a la seva zona: les mares dels braços de les quals són arrencats els fills per a dur-los a la mort.

Aquests adolescents, quan cauen presoners -alguns ja hi cauen deliberadament car saben que entre nosaltres s'hi trobaran més bé- diuen, intuïnt que som els més forts.

-Però encara no acabeu la guerra. Quan l'acabareu aquesta guerra?

I amb la veu tremolosa d'angoixa i els ulls entelats per l'horror:

-Volem que la guerra s'acabi.

I el nostres responen:

-Nosaltres també, però amb la victòria de la República car no pot acabar de cap altra manera.

Lluís Capdevila

(1) El ferit no els interessa i l'abandonen d'una manera inhumana i cruel.

L'ahir i el demà dels bàrbars

Meridià, 4 març 1938

Un català en terres d'Aragó

Pensem, avui, un xic en la guerra. No és pas, aquesta, cosa fàcil ací al font. Ací vivim la guerra, que ens lliga, que ens absorbeix, i això, viure-la, ens priva de pensar-hi. Viure-la és adoptar enfront d'ella -si és que hom pot estar enfront de la guerra i no en ella- una actitud dinàmica, dionisíaca. Pensar-hi seria limitar-se a una actitud estàtica, apol·línica.

Des de la reraguarda és més fàcil pensar en la guerra. A l'avantguarda no ens queda temps per a pensar-hi: la vivim. No obstant, malgrat el perill imminent i constant, malgrat la tensió nerviosa, malgrat les ordres i contraordres, el moviment de forces, els serveis d'informació i les operacions, cal cercar uns moments per a pensar en la guerra, en el com i el perquè de la guerra.

Ens trobem davant tres factors: els rebels, els soldats estrangers, que són tot el contrari de voluntaris i lluiten per ordre i a benefici d'Itàlia i d'Alemanya – Portugal, el cirabotes, no compta-, i la política de no intervenció. Tres factor i un sol resultat: la guerra més salvatge, més innoble, més immisericorde.

Els revoltats, després de l'assaig tràgic que va del 7 d'octubre de 1934 al 14 de febrer del 1936 – persecucions, empresonaments, aplicació del turment, assassinats en massa-, inicien, el 19 de juliol, la seva revolta contra el Govern de Front Popular, que legalment s'havia donat al poble. Pretext? Molt fàcil: reposar l'ordre – que sols ells pertorbaven i anihilar el fantàstic perill d'una fantàstica bolxevització de les terres d'Ibèria dirigida, és clar, des de la U.R.S.S. Res no podia trobar-se més infantívol, més ingenu, més incongruent, menys lògic, que aquest pretext. En realitat, la sublevació estava preparada des del 1934: a Roma, entre Antonio Goicoechea, l'ex-comte de Rodezno, Marc – el sinistre contrabandista que la República no sabé eliminar- i Mussolini, que estava d'acord amb Hitler.

Un altre dels factors és la invasió estrangera en una guerra que els sublevats iniciaven com a civil i que uns i altres – ells i els seus col·laboradors estrangers- han convertit en incivil: ni Franco, no Queipo, ni Mussolini, ni Hitler, ni el cardenal Gomà, ni el bisbe Polanco, poden parlar de civilitat.

Fixeu-vos bé, com, des que Itàlia i Alemanya -Portugal no compta i hauria comptat menys si Anglaterra hagués volgut accepten la proposició francobritànica, es succeeixen vertiginosament les infraccions dutes a terme pels estats feixistes en terra espanyola. El 29 d'agost del 1936, el Govern italià, d'acord amb l'alemany, decideix prohibir l'exportació, directa o indirecta, de material de guerra. I, efectivament, dos dies després desembarquen a Vigo vint avions italians, i, uns quants dies després, els destacaments italians, comandats pel comte Rossi, envaeixen Mallorca. Més tard, ja entrat el setembre, dos mil soldats italians ixen de Verona camí d'Espanya. El 10 d'octubre l'ambaixada d'Itàlia a Londres declara en el Comitè de No Intervenció que el seu país “seguirà fidel a la política de neutralitat” i el 29 del mateix mes insisteix que “Itàlia respecta escrupolosament els seus compromisos”. El mateix dia, divuit batallons són mobilitzats a Torí; hom fa importants concentracions a Spezzia i a Milà, que poc després, són trameses a Espanya per a participar en l'atac a Madrid. Nou dies abans, trenta avions partiren de l'aeroport de Sarzanna envers la península. El 8 de gener del 1937, Itàlia i Alemanya accepten la prohibició de la tramesa de voluntaris (!) a Espanya, i Itàlia exigeix que la no intervenció sigui “integral i totalitària”. La conseqüència d'això és, que el dia 17 arriben a Cádiç quatre mil italians, i el 28 se'ls reuneix el general Caracciola, cap de les divisions d'Udine. El 7 de febrer, també a Cádiç, desembarquen setze mil italians més, per a prendre part en l'atac a Màlaga. El primer d'abril, Alfieri, ministre italià de Propaganda, digué en declaració oficial: “Es absolutament fals que Itàlia es disposi a trametre nous voluntaris a Espanya”. I en dir això es delatava, car el fet que hom parlés de nous voluntaris, significava que n'hi havia de vells. I afegia cínicament: “Les mesures adoptades pel Comitè de Londres han estat i seran respectades pel Govern italià”. I quatre dies després arribaven altres cinc mil italians que eren enviats als país basc.

Mentrestant, el Comitè de No Intervenció, per obra i gràcia dels Govern anglès i francès, seguia tolerant la invasió i la devastació d'un país amb el Govern del qual l'uni-

en tractats que no han estat respectats. Els Comitè de No Intervenció quedarà en la Història com un cas de vilesa, de covardia i d'egoisme sense igual. El Comitè de No Intervenció és còmplice en els bombardeigs de ciutats obertes i en l'assassinat de dones i d'infants. Els Comitè de No Intervenció s'han fet reu, amb la seva política tèrbola, del crim de lesa humanitat.

Els bàrbars de Franco i Quiapo de Llano rebien amb ell braços oberts els bàrbars de Hitler i Mussolini, Itàlia, que fou una de les primeres nacions en signar tractats amb els Socviets, signa després el Pacte Anticomunista. Amb això, però es posa a to amb els generals rebels, que després de la destitució d'Alcalà Zamora, anaven a visitar oficialment Martínez Barrio per a dir-li que sempre serien fidels a la República. Ni a Espanya no ho han estat, car l'han malvenuda a italians i alemanys.

D'aquesta aliança d'Itàlia i Alemanya -Portugal, és laicai, no compta- Itàlia, a la curta o a la llarga, no pot esperar-ne res de bo. Cal, només consultar textos que els alemanys consideren gairebé sagrats.

Com exemple: "El fet de la Reforma constitueix un fenomen no únicament original, sinó francament hostil al Renaixement romà", opina Ferdinand Schmidt.

Goethe, el que "preferia la injustícia al desordre" afirma: "El primer deure del bàrbar es romandre fidel a la seva natura de bàrbar". Cal que el italians no oblidin aquestes paraules.

I com si això fos poc, afegia el poeta del Faust: "La labor històrica cabdal dels alemanys és enderrocar l'imperi de Roma i ordenar un món nou".

Corroborant aquestes paraules, escrivia Hegel: "L'esperit germànic ha d'ésser l'esperit del món nou". I Llovalis: "L'alemany viurà i obtindrà la saviesa quan els seus germans, savis massa del moment, hauran decaigut d'ençà de molt temps, i ell serà l'únic senyor de la casa".

Després, com conseqüència de tot això, aquesta frase de Schlegel, que avui té una ironia sagnant: "L'alemany prepara una època superior de la cultura".

Aquesta època superior de la cultura es diu Lovaina, Reims, l'assassinat de Karl Liebknecht i Rosa Luxemburg, Hitler, l'homosexual Roehm, els autos de fe amb els llibres de Thomas Mann, Guernica, la carretera d'Almeria, el bombardeig d'escoles i biblioteques, els infants metrallats. Indubtablement, es tracta d'una "època superior de la cultura".

L'aliança amb els feixismes italià i alemany, ha estat el fracàs de Franco. I l'eix Roma-Berlín, precipitarà la revolució a Itàlia contra Mussolini i l'hegemonia alemanya.

Lluís CAPDEVILA

Després de Terol

La Humanitat, 4 març 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

La caiguda de Terol ha causat entre els nostres soldats una tristesa profunda. Havia d'ésser així. Fatalment, -em refereixo a aquesta profunda tristesa- havia d'ésser així. El contrari hauria estat insensibilitat, indiferència. I en aquesta guerra per la nostra independència, per la nostra llibertat i la nostra dignitat, hi ha massa passió, massa fervor, massa esperit de sacrifici perquè hi tinguin cabuda la indiferència i la insensibilitat.

No podem, doncs, negar -negar-ho seria estúpid i seria immoral- que els nostres soldats han sentit una feixuga tristesa pel fet de la caiguda de Terol a mans dels facciosos. Cal, però, no confondre la tristesa amb el descoratjament, amb el defalliment.

El nostre exèrcit de la llibertat, l'exèrcit que lluita per la independència d'Espanya, cada dia és més fort -bones proves n'està donant- i no pot descoratjar-se per la pèrdua d'una posició militar que en la lluita que sostenim no té una importància definitiva. Quan la guerra que durant quatre anys -del 1914 al 1918 - ensangonà els camps d'Europa, hi hagué poblacions molt més importants que Terol, estratègicament parlant, que foren guanyades i perdudes i tornades a guanyar quatre o cinc vegades.

A fi de comptes, si hom contempla el fet desapassionadament, serenament, en l'aventura de Terol, els avantatges, tots els avantatges, són a favor nostre:

a) nosaltres prenguerem la ciutat en sis dies, i això demostra la potencialitat de les nostres forces;

b) els rebels, en canvi, malgrat l'ajut enorme en material, i en homes han trigat dos mesos a reprendre-la;

c) les pèrdues d'ells, dels invasors, han estat terribles -la xifra exacta es tan espantosa que em diríeu exagerat, sense pensar que manta vegada la realitat supera en molt la fantasia- i no compensen l'esforç tràgic que hauran fet per apoderar-se d'un munt de runes;

d) les nostres en canvi, foren relativament escasses car en sis dies hom ha de tenir forçosament, menys baixes que en dos mesos, sobretot si hom pensa que l'invasor ataca pel sistema de grans masses;

e) el que nosaltres, sols, sense divisions estrangeres, sense material estranger, férem en sis dies; ells, gràcies als enormes contingents d'italians, d'eritreus, de mauritants d'Ifi, de rifens i d'alemanys, i gràcies a la tramesa d'aviació i artilleria «made in Germany and Ytaly», han trigat dos mesos a fer-ho;

f) ells s'hagueren de rendir i nosaltres hem trencat el cercle i hem evacuat la plaça enduent-nos material sanitari, armament i queviures, operació que, militarment, té tanta o més importància que la mateixa presa de la ciutat;

g) nosaltres realitzàrem l'operació, perfectament planejada per l'alt comanament, sense grans pèrdues -si les haguéssim tingudes l'operació no s'hauria pogut portat a bon terme-, i ells han quedat tan crebantats que l'ofensiva que tenien preparada al sector del Centre trigarà uns mesos a poder iniciar-se.

Amb la presa de Terol el nostre exèrcit palesà a bastament la seva capacitat d'atac. L'exèrcit invasor, en canvi, malgrat l'artilleria i l'aviació que en quantitats enormes li han tramès Itàlia i Alemanya, ha palesat que és molt inferior al nostre car trigar dos mesos a prendre una plaça com Terol significa un fracàs -mireu-vos-ho com volgueu- per als estats majors italià i alemany de l'exèrcit de Franco, reduït avui a lacai de Hitler i Mussolini. Per tant la conseqüència es clara: sense la immoral política de No intervenció, -llegeixi's: política d'intervenció descarada i cínica de les nacions feixistes a Espanya - ja fa temps que el nostre poble hauria guanyat la guerra. El resultat de la jornada del 19 de juliol a Barcelona ho diu ben clar. Aquell dia el poble, sense armes, -i això motivà el fracàs en altres ciutats on els governadors de la República es dedicaven a la vida contemplativa- sabé vèncer a Barcelona els militars sense vergonya però ben armats que s'havien revoltat contra la República.

La presa de Terol, a més a més, haurà servit perquè els pobladors de la cèlebre ciutat dels amants, que gràcies a les propagandes dels rebels, a les quals col·laborava el bisbe trabucaire Polanco, ens tenien poc menys que per caníbals, per adeptes entusiastes de l'antropofàgia, hagin vist la

diferència de tracte entre els militars traïdors i l'exèrcit del poble. Això és molt important. A la zona facciosa, davant l'escarni, l'insult, el robatori dels invasors, davant els mils atropellaments que els estan permesos per l'alt comandament «nacionalista» i que van de la requisita a l'assassinat passant per la violació, cada dia són més els descontents, cada dia són més els desenganyats, cada dia són més els penedits, els que comencen a veure-hi clar i a desitjar el nostre triomf.

Si: la presa de Terol, caigut transitòriament a mans dels facciosos, ha de produir-nos la natural tristesa. La tristesa, però, no ha d'ésser defalliment, descoratjament. Una guerra és com la febre: té els seus alts i baixos, les seves alternatives.

Per tant, ni els escarafalls i alegrois de quan el nostre exèrcit entrà a Terol ni el pessimisme -tan histèric i absurd com els escarafalls i alegrois- de quan n'ha sortit.

La guerra no ha d'ésser una festa major de ximpls -resuscitadora del patriotisme xaró tipus campanya de Cuba i Filipinas i a base de ximxim de «Marcha de Cádiz»- quan les victòries, ni un cor histèric de ploraners quan les derrotes. La guerra ha d'ésser més austera, més seriosa. El general Rojo i el President Negrín amb les seves paraules ens donen la pauta a seguir.

Cop contra cop

La Humanitat, 8 març 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Temps enrera, cosa d'un mes enrera, un amic m'escrivia des de Barcelona: «Sembla que ara anirem més bé. Sembla que d'ara endavant ja no vindran». Es referia a l'aviació enemiga, a les ales negres, als avions d'Itàlia i d'Alemanya que, gràcies a la infame política de la no intervenció -ah, senyor Blum! Senyor Blum!- metral·len la població civil espanyola. Idèntic optimisme respiraven els soldats que ací al front, amb un coratge i una abnegació exemplars, defensen la independència de la nostra terra.

Això era quan, a causa del bombardeig que un diumenge al matí, -no recordo fixament la data-, destruï a Barcelona un refugi escolar als voltants de la Plaça Nova, el President Cheutemps inicià unes gestions encaminades a evitar les salvatjades, que no són altra cosa, d'aquests bombardeigs. A la veu del president francès s'uniren altres veus igualment indignades per les agressions dels bàrbars. Semblava crear-se a Europa un moviment de protesta, de condemnació que feia preveure un canvi en la manera de fer la guerra. Durant uns dies, vuit, deu, quinze, l'aviació «nacionalista» (sic) no bombardejà Barcelona. Això donà unes certes esperances a alguns il·lusos, a alguns ingenus que creuen en la bondat i en la noblesa de la humanitat. Jo que, llastimosament, cada dia estic més d'acord amb Hobbes -l'«home llop de l'home»- no tenia tanta confiança. I em feien molta pena els soldats que tenien familiars a ciutats de la reraguada en sentir- los dir:

-Almenys si sabem que no han d'anar a bombardejar, no saltres no patim tanta angúnia i lluitem amb més coratge i amb més profit.

Les esperances, però, s'han esvaït; l'optimisme ha fallat. L'aviació enemiga ha tornat a repetir les seves criminals agressions contra ciutats obertes de la reraguada. La nostra -que en el combat és superior a la d'ells-, no ha realitzat, en canvi, per a facilitar les gestions de Chautemps, cap incursió damunt els objectius militars de Palma de Mallorca, Saragossa, Salamanca, Sevilla. I consti que podíem fer-ho.

Dons bé, la nosta civilitat, la nostra correcció, el nostre humanitarisme, no han servit de res. A les nobles -massa

nobles- paraules de Prieto, ells han respost amb la repetició d'actes que cap home amb veritable consciència d'home realitzaria: bombardejar les llars de la població civil, metral·lar els infants' de les escoles.

El món ens abandona. Les nacions de govern dit democràtic, sense voler veure el perill que això suposa per a la seva pau futura ens deixa de la seva mà. Els mítings, els discursos, les manifestacions de simpatia, no ens serviran de res contra l'artilleria i l'aviació italoalmanyes. Mentre Espanya lluita heroicament per la seva independència -i per la llibertat del món-, a Londres segueix la farsa odiosa de la No Intervenció. Per les costes espanyoles naveguen impunement els submarins alemanys; Mallorca és una base aèria italiana; sense l'artilleria i l'aviadó rebudes darrerament d'Alemanya en grans quantitats els rebels no baurien pres Terol; la premsa italiana no s'amaga a confessar que Itàlia té Cossos del seu exèrcit lluitant a Espanya al costat dels rebels de Franco, al costat dels militars sense honor que s'han malvenut la pàtria al feixisme de Mussolini i el nazisme de Hitler. Després de tot això, després de tantes proves Chamberlain declara en plena Cambra que OFICIALMENT no sap que, Itàlia i Alemanya intervinguin en els afers d'Espanya. Chamberlain, que al Ministeri anglès no representa Anglaterra, sinó uns quants banquers de la City, mai no ho sabrà això. Per una raó ben senzilla: perquè no hi ha pitjor sord que el que no hi vol sentir.

Hem mirat massa vers l'estranger, hem pensat massa en l'estranger. El que amb la infame política de No Intervenció -monstruositat jurídica en el Dret Internacional- han fet les nacions democràtiques en relació a Espanya és un crim de lesa civilització i un crim de lesa humanitat.

En la primera guerra de la nostra independència l'invasor era, també, com ara, un aventurer italià, encara que Còrsega, malgrat Paoli, hagués estat anexionada a França. Hi havia, però, una petita diferència: l'any 1808 l'invasor es deia Napoleó Bonaparte -en realitat Buonaparte- i l'any 1938 es diu Benet Mussolini i col·labora amb Adolf Hitler. Quan la primera guerra d'independència, teníem, pel seu

odi a l'emperador, l'ajut d'Anglaterra -el duc de Wellington guanyava batalles a Espanya- que ens ajudava, per instint de conservació, per egoisme, i no per generositat, a derrotar l'invasor. El 1938, Anglaterra està a mans de banquers de la City i ha perdut l'instint de conservació. Chamberlain és el representant millor que podia trobar el feroç conservadorisme anglès, Més entroncat amb Pitt que amb Fox (1), mai no tindrà confirmació oficial de la intervenció estrangera a Espanya.

Doncs bé, ja que el món de les democràcies ens nega el seu ajut i no sap fer-nos justícia, prescindim-ne. Deixem-nos de contemplacions i humanitarismes.' L'incivil, l'inhumà, és tolerar impassiblement la invasió. Responem a l'agressió amb l'agressió, a la violència amb la violència. I fem, sobretot, que de la mateixa manera que les ales negres volen damunt Barcelona, les ales roges volin damunt Mallorca, damunt Salamanca, damunt Saragossa. Aquesta és la guerra que vol el poble davant l'atac salvatge dels invasors. Així, únicament així, sols amb el nostre coratge, amb la nostra gran ànima, podrem lluitar. I vèncer, n'estic segur. Recordeu els èxercits de la República francesa el 1793, els èxercits d'Hoche, de Kleber, de Westermann, de Moreau. No tenien armes, no tenien queviures, anaven descalços. Tenien, però, un ideal, una fe, i donaren caliu i resplendor de llibertat a la caduca Europa lluitant contra Espanya, Itàlia, Prússia, Àustria, Rússia.

I encara que ara l'impossible pogués realitzar-se, o sigui: encara que la victòria pogués ésser de l'enemic, penseu que pertanyem a un poble digne i que els catalans primer preferim morir lliures que viure esclaus.

(1) Pitt morí dos anys abans de la invasió napoleònica, o sigui el 1806, però fou l'inspirador de la política antifrancesa, es a dir: antirepublicà, com ara ho serà Chamberlain.

Terra endins

La Humanitat, 12 març 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Terra endins ha arribat la nova.

Terra erma, eixuta. Paisatge erm i desolat, de Tebaida, que avui s'estremeix amb el crim dels que fan la guerra per a defensar uns privilegis odiosos i malvenent-se la pàtria -ells, que la volen «arriba» i la fan servir de tapabruts- al feixisme italià i al nazisme alemany, i amb la gesta dels que la fem per a defensar la llibertat i la dignitat d'un poble que ha dit: «Primer morir que viure esclaus».

Aragó és tot ocre, tot siena. Aragó té color de rajol. Grans extensions sense conrear, donen la impressió d'una mar de terra. En lloc del blau, l'ocre, totes les gradacions de l'ocre, que és el color de la pobresa i de la penitència. En lloc de onades inquietes, misterioses, corsers amb crinera s'escolma blanca, suaus ondulacions que allarguen el paisatge i el fan més cru, més desolat. En lloc de les blanques gaviñes, els corbs negres. Quan arriba el capvespre, el sol, ran l'horitzó, llança les seves espases d'or damunt les farigoles d'aquest mar de terra, d'aquest mar que desconeix l'aigua i on la set és un turment, i, durant uns moments, la planura desolada té un líric tremolor d'or líquid.

Terra endins ha arribat la nova. Al mar terrós, on hi ha homes que maten i moren lluitant contra els invasors italo-alemanys, ha arribat la nova de la victòria guanyada al mar, a la Mediterrània, que gairebé d'Annunzio -poeta en dies llunyans, i, després, per diner, com una prostituta, venut a Mussolini- volia canviar-li el nom pel fet d'haver-lo envaït els «submarins desconeguts» de la pirateria italiana.

Feia pocs dies les ràdios faccioses amenaçaven la flota republicana. I la resposta ha estat d'una eloqüència terrible: unes unitats republicanes, en combat amb altres superiors en nombre de la flota rebel, ha enfonsat el «Balears».

La marina republicana no actuava en un primer pla. Oblidàvem la marina republicana. Hom tan sols recordava el «Canaries», el «Balears». L'«Almirante Cervera». Tan sols la flota facciosa donava senyals de vida. I com que els facciosos no fan la guerra, sinó el crim, la seva flota tan sols donava senyals de vida bombardejant pacífiques ciutats i viles de la costa sense cap objectiu militar. I fugint covarda-

ment quan es presentava la nostra aviació.

La flota republicana, en canvi, sempre havia presentat combat, sempre -àdhuc en els moments més difícils- havia sabut fer-se digna de la República. Ja han passat els temps d'assaig, de tanteigs, de comitès, en els quals la bona voluntat no podia suplir la intel·ligència. Avui el que ha passat amb les forces de terra ha passat també amb les forces de mar. Avui la nostra marina de guerra té una disciplina i una eficiència dignes de lloança. Avui la nostra flota pot enfonsar un dels dos vaixells més importants dels rebels. Quina sorpresa per a Chamberlain, el de les converses anglo-italianes, el que amb la seva política filofeixista s'ha guanyat el menyspreu de tota l'Anglaterra honesta i pulcra, que no és precisament la de la City. I quina sorpresa per a aquesta lamentable caricatura de Napoleó que és Mussolini, i que, com el Napoleó autèntic, es veu batut a Espanya. I quin despit per a Hitler, que ens envia els seus millors tècnics, malgrat els quals els vaixells també s'enfonsen.

L'enfonsament del «Balears», com la presa de Terol, té una eloqüència terrible. L'enfonsament, del «Balears», com la presa de Terol, palesa a bastament que, sense la No Intervenció, -aquesta monstrositat jurídica que vulnera i deshonora la història del Dret internacional-, ja hauríem guanyat la guerra, ja faria temps que hauríem guanyat la guerra. L'hauríem guanyada malgrat que l'enemic, per excessiva tolerància o miopia de la República, ho tenia totminat en iniciar-se la revolta. L'hauríem guanyada malgrat l'ajut d'Itàlia i d'Alemanya.

Les coses, però, no filaren com havien de filar. Anglaterra, la nació que es vana del seu liberalisme, no volgué veure el perill. A França tampoc no el volgué veure un Govern de Front Popular, presidit pel socialista Léon Blum. A França i a Anglaterra debem aquest crim de lesa civilització que és la política, -política suïcida a fi de comptes-, de la No Intervenció.

Malgrat aquesta política que tan sols afavoreix els agressors, els invasors, els vaixells republicans enfonsen els vaixells facciosos. Malgrat aquesta política, l'exèrcit republi-

cà pren Terol en sis dies i per a la represa, que ha trigat dos mesos, l'enemic emprava -segons el «Giornale d'Itàlia» -tres-cents mil homes, vuit-cents canons, centenars de canons blindats i centenars d'avions. En una línia de combat que no superava la longitud de quatre quilòmetres han caigut un milió de bombes d'artilleria. quatre milions de bombes de mà i quatre-cents mil quintars de bombes d'aviació. Entre morts, ferits, malalts i presoners hi ha hagut cent mil baixes.

Això diu ben clar que avui la República compta amb un exèrcit poderós i eficient. I això diu ben clar que la victòria, malgrat la política de No Intervenció. serà nostra.

Teatre en el front de guerra

Meridià, 18 març 1938

Un català en terres d'Aragó

La nit del 8 de setembre del 1936, sortien de Barcelona les columnes “Macià-Companys”. Les columnes “Macià - Companys” eren integrades per un estol d'homes —d'homes de divuit a cinquanta anys — que, segons la bella i justa frase del meu amic Àngel Samblancat, salvaven amb el seu gest l'honor del republicanisme català; d'homes que deixaven la ciutat, la llar, la mare, l'esposa, els fills, que ho deixaven tot per a anar a defensar amb les armes a la mà la llibertat i la dignitat d'un poble que prefereix morir lliure que no pas viure esclau.

En un vagó de segona, l'únic vagó de segona — destinat a l'oficialitat però compartit democràticament amb els soldats — viatjaven els caps de l'expedició: Jesús Pérez Salas, Jaume Monclús, Jaume Garcia, Jaume Bosch, Molino. Entre ells hi anàvem tres homes civils: Artemi Aguadé, ànima de les columnes; Joan Moles, comissari civil, i jo, que hi anava en qualitat de comissari de Premsa.

Perduts Pérez Salas, Monclús, Garcia, Bosch — ja els tornarem a trobar! — la col·laboració amb Moles i, per tant, l'amistat, s'havia d'accentuar.

Joan Moles, físicament, és un home alt, magre. Fa l'efecte, a primer cop d'ull, d'ésser un xic aspre, un xic sorrut, un xic esquerp. Res, però, més lluny de la realitat que això. Joan Moles es tot el contrari: un home obert, franc, simpàticuíssim, bon conversador, bon amic, bon treballador. Si no hagués estat així, si no hagués reunit aquestes condicions, aquestes virtuts, les columnes no haurien donat l'exemple de disciplina que han donat.

Tot això ve a tomb perquè, com hom ha fet en altres fronts, jo he volgut que els nostres soldats tinguessin el seu teatre de campanya. En pobles i ciutats de la segona línia hi havia, de tant en tant, espectacle de cinema i de varietés: films cursis i ensucrats, odiosament burgesos, i cupletistes que explotaven la més vil pornografia. Alguna vegada s'ariscava una Companyia i representava alguna sarsuela, algun melodrama de la més ínfima qualitat.

Llegint un drama de Joan Merli, — Fang a les ales, obra d'un autèntic contingut revolucionari que no comprenc

com no ha estat representada en els escenaris barcelonins — vaig pensar en el Teatre de Campanya. Ja que en el teatre de la ciutat — que seguia, com si no hagués passat res, arrapat a la tònica burgesa de sempre — no es representava aquesta bona obra de Joan Merli, nosaltres la representaríem a les trinxeres. I me'n vaig anar, creient haver fet un gran descobriment, a exposar el cas a Joan Moles.

Joan Moles m'escoltà, somrigué, tragué d'un calaix una carpeta.

I digué:

—Jo també hi havia pensat. Mireu...

I obrí la carpeta i m'ensenyà plànols d'un escenari desmuntable, projectes de decorats, llistes d'obres ja escrites, indicacions de temes per a obres que s'haurien d'escriure, etc.

—Llastimosament — segueix dient — no hi ha gaire material. Els nostres autors es veu que no senten la revolució ni la guerra, car segueixen fent el sàinet de sempre, la comèdia blanca de sempre, el drama purament anecdòtic de sempre. Confio, però, que no tots els autors catalans han de creure que no ha passat res i alguns d'ells sabran posar-se a to.

“Teatre revolucionari” no vol pas dir, precisament, aquell teatre mitinesc i deplorable a base de capellans dolents que roben herències de les vídues beneïtes i burgesos que s'entenen amb la mecanógrafa i li fan una criatura, etc., etc. “Teatre revolucionari” és Donago Tonka, de Jules Romain, i Topaze, de Marcel Pagnol. Teatre revolucionari és inquietud, lluita, nova intel·ligència, nova moral. Vós em parleu d'una obra de Joan Merli, que no conec. Va bé. Ací en tinc tres més: La cartera i L'epidèmia, d'Octave Mirbeau, i un diàleg entre Napoleó i Mussolini, de Michael Gold, molt original, molt interessant. El que aniria bé, però, és que els mateixos soldats, que han d'ésser els intèrprets del nostre teatre, en fossin també els autors. Com ells no són professionals de la literatura faria bonic, seria curiós saber, a través de la seva obra, com veuen i senten la guerra. No us sembla?

Un gest afirmatiu. Una pausa. Una cigarreta, Moles. Jo, una pipa. I segueix el bon Comissari del dotzè Cos:

—Cal un teatre molt especial, molt característic i que res no tingui a veure amb el teatre entre quatre parets i llum artificial. Cal un teatre aspre, nerviós, que vagi del grotesc més gruixut al patètic màxim. Cal un teatre en llibertat. Crec que farem un bon servei creant aquest teatre a les trinxeres. La moral del nostre soldat és exemplar, admirable. Hem, però, de procurar reforçar aquesta moral. Hem de tenir cura, àdhuc en guerra, de quelcom més que del fusell i les municions. El nostre soldat, en l'ordre material i en l'espiritual, és molt superior al soldat rebel. El nostre cobra deu pessetes i l'altre dos rals; va més ben vestit, més ben menjat, és tractat amb respecte i afecte, té biblioteques i escoles de campanya al seu servei. Des d'ara tindrà, a més a més, teatre. Així l'allunyem del film carrincló i de la pornografia tant del gust del camp facciós. Al feixisme no tan sols hem de combatre'l amb el fusell: l'hem de combatre amb el llibre, amb el teatre. Ells criden “¡Muera la inteligencia!” Nosaltres organitzem un servei de biblioteques al front. Ells tenen un exèrcit de mercenaris. Nosaltres tenim un exèrcit d'homes. Ningú no podrà negar que la diferència és ben notable.

Lluís CAPDEVILA

El que ací no pot passar

La Humanitat, 18 març 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Ací al front, de tant en tant, o sigui molt irregularment, hi arriben diaris. Abans, en començar la guerra, quan tot era improvisació, quan tot estava per ordenar, els diaris, com la correspondència, arribaven amb més irregularitat. No és d'això -perquè això em duria molt enllà-, del que vull tractar en aquesta crònica.

Pel diari hem sabut els esdeveniments d'Àustria. I, àdhuc en aquests moments de lluita, quan la lluita arriba als seus quaranta-un graus de febre, els esdeveniments d'Àustria han causat una profunda, una feixuga, una terrible impressió en els nostres soldats. Això, naturalment, té la seva lògica: els esdeveniments d'Àustria formen part de la nostra. Ja he dit, en una altra d'aquestes cròniques -molt agraït pels vostres mots abrandats, desconegut amic Ramón Verdaguer Sala- que seguíem una tàctica errada, que feiem mal fet en parlar tant de Franco car això era donar-li una categoria que no pot tenir l'home que ha esdevingut esclau de Hitler i Mussolini. I cal afegir que fem mal camí parlant de l'Espanya rebel. No hi ha Espanya rebel; hi ha tan sols uns pobles que han viscut sempre en la incultura i sota el jou del caciquisme més selvàtic i això ha pogut obligar-los a caure a mans d'un escamot de gent sense categoria moral, sense sentit de responsabilitat ni d'equitat, sense sentiment de pàtria, que no poden assumir la representació d'Espanya. No; no existeix una Espanya rebel i una altra de lleial. Existeixen -gràcies a la criminal política de no intervenció- uns quants espanyols rebels i, enfront d'ells, tot un poble que defensa la seva independència. Franco no és l'enemic, car ni per això té categoria: l'enemic és Alemanya. Per això els esdeveniments d'Àustria han causat tanta impressió: perquè, en realitat, van units a la nostra guerra i són un episodi més de la nostra guerra.

I no és pas que Àustria ens inspiri cap sentiment de llàstima o de simpatia. I en dir Àustria, naturalment, no ens referim al poble en sí, al poble que sofreix i treballa i es veu oprimat i deseparat, car el poble viurà igualment oprimat i deseparat sota el jou de Seiss Inquart com hi havia sota el de Schuschnigg. No, no: ens referim al seu govern. Aus-

tria paga ara les salvatges metrallades, la salvatge massacre dels socialistes. I és per això que l'Àustria que assassinava la seva millor gent no pot merèixer pietat. Ni Dollfuss abatut a trets, ni Schuschnigg dimítit, poden inspirar pietat. La mort de l'un i la caiguda de l'altre són conseqüències d'un crim anterior: la ràtzia immisericorde contra els socialistes. Adhuc, malgrat les seves manifestacions ploranes i melodramàtiques, podria ésser que, en el fons, el canceller no fos altra cosa que un còmplice del Führer i que el cop de torça alemany a Àustria hagués estat plantejat entre Schuschnigg i Hitler en la seva darrera entrevista.

L'actitud del canceller és massa còmoda, massa fàcil per a fer pensar altra cosa. En deixar el poble ha volgut justificar la seva conducta injustificable per manca d'energia i de dignitat: «Faig constar davant el món -ha dit- que cedim a la força, M'acomio del poble austríac amb un anhel fervent que sorgeix del meu cor: que Deu protegeixi Àustria».

Els socialistes assassinats l'haurien protegit millor, l'haurien defensat millor. Un govern socialista, un govern d'obriers com el que tenia Viena quan tenia una veritable ciutat civilitzada no s'hauria deixat intimidar per Hitler, no hauria tolerat intrusions estrangeres -encara que l'Aga-Kan cregui que Àustria i Alemanya han d'ésser una sola nació- no hauria claudicat, hauria sabut defensar-se.

Mentrestant, davant aquesta nova salvatjada, els governs francès i anglès conversen. Mentrestant, davant d'aquesta nova prova de la política del fet consumat, els governs anglès i francès deliberen. Àustria, però, està envaïda pels hitlerians i, per tant, perduda per a la civilització.

Espanya, mister Chamberlain, no serà Àustria. A Espanya, mister Chamberlain, la cosa no anirà tan bé com a Àustria, car els nostres soldats -que a la llarga seran els vencedors- saben que han de prescindir en absolut de vós, que no us creieu deshonrat dient-vos amic de Mussolini, deliberareu o deixareu de deliberar. Espanya no es sotmetrà. Ho diem, ho escrivim, ho sentim, en uns moments més aviat propicis al pessimisme i després d'uns dies d'angúnia mortal: Espanya, malgrat la covardia de les democràci-

es estrangeres, no es sotmetrà. Espanya, que vencé els exèrcits de Napoleó sabrà vèncer els de Hitler i Mussolini. Ho diem en moments que els esdevenments del front d'Aragó han fet flaquejar la moral dels que no saben veure-hi massa clar. I estem segurs, com ho estareu vosaltres ben aviat, de no errar-nos.

LLUIS CAPDEVILA

Carta oberta a Chamberlain

La Humanitat, 30 març 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Senyor Chamberlain: Vós sou el primer ministre del Govern anglès, i jo sóc un escriptor català que, empès pel deure, ha esdevingut, voluntàriament, soldat de la República. A vós són molts els que us han parlat -ben inútilment per cert, car vós sou un sord que no vol oir- de la nostra guerra: els nostres ambaixadors, els ambaixadors francesos, els ambaixadors alemanys, segurament el vostre amic Mussolini. (Entre parèntesi, senyor Chamberlain: ¿no us doneu un xic de vergonya de dir-vos amic de Mussolini?)

Permeteu que avui de la nostra guerra us en parli un soldat de la República. No doneu massa importància, no ho nego, al fet d'ésser vós «premier» a Anglaterra i jo soldat a Espanya. El càrrec, el lloc que hom ocupa temporalment -i vós l'ocupeu a desgrat del poble anglès, que ben clarament ho entenedríeu si no fos la vostra condició de sord que no vol oir- no té importància. El que té importància és l'home, la personalitat, car el nom -vós ho sabeu avui per experiència- no fa la cosa. I també, per experiència, ho sap el vostre poble. Arribarà dia, i no és molt llunyà, que, malgrat la vostra sordera -la pitjor de totes les que hom pot sofrir: la de l'ànima- si seguim la política d'avui haureu d'escoltar per força.

OFICIALMENT, mai no sabreu el que passa a la nostra terra. Vós sou l'home -l'home, no, car no vull fervos aquest greuge; el ministre- que OFICIALMENT, mai no sabreu, perquè NO VOLDREU saber, perquè creieu, o -i si tinguéssiu en compte els interessos d'Anglaterra i no les vostres simpaties, veuríeu que aneu errat- que NO US CONVE SABER-HO, el que passa a la nostra terra. La vostra actitud, senyor Chamberlain, permeteu-me que us digui que no és digna d'aquests moments ni d'Anglaterra. L'estruc, amagant el cap sota l'ala, no evita l'atac. I Anglaterra no representa un estruc, sinó un lleopard.

Vós sou el ministre que mai no sabrà, que mai no voldrà saber, -malgrat no ocultar-ho la premsa italiana-, que a Espanya actuen divisions de l'exèrcit de Mussolini, que no és el mateix que l'exèrcit d'Itàlia. Vós sou el ministre que mai no sabrà que a Espanya actuen l'aviació d'Itàlia i d'Ale-

manya, l'artilleria alemanya, els tècnics alemanys, malgrat parlar-ne Goering i la premsa nazi. Vós sou el ministre que, sabent que la política de No Intervenció no ha servit més que per a lligar de peus i mans un govern legalment constituït i ajudar els facciosos, voleu seguir mantenint, inhumanament, cruelment, i contra la voluntat de tot el vostre gran poble, la infame política de No Intervenció. Vós sou el ministre que, mentre Itàlia insulta Anglaterra de la manera més incivil i grollera, no trobeu inconvenient a pactar amb Itàlia, perquè amb l'ajut dels banquers de la City, pugui seguir assassinant infants i vells i dones a Espanya. Vós sou el ministre que, sense comprendre que avui nosaltres defensem la llibertat i la dignitat d'Europa, ha dit, parlant de la nostra guerra, que «no volia cremar-se els dits en aquesta foguera». La frase és tan cínica, tan salvatge, que cauria damunt Anglaterra si el poble anglès, senyor Chamberlain, no us repudiés com us repudia.

A casa vostra n'hi ha una altra de frase que empren, sobretot, els governants com ara vós: «Waid and see», o sigui: «Esperar i veure ...» Aquesta frase en boca d'un home molt humà, d'un home just, sensible, d'un veritable home, no té res de reprovable. En boca dels que com vós, senyor Chamberlain, no hi volen veure, si.

Es per això que jo vull ésser un més a obrir-vos els ulls. No sé si ho aconseguiré, car l'empresa és difícil, però ho provaré. Atenció, senyor Chamberlain. I, perdoneu que us trenqui les oracions; perdoneu que amb les meves paraules us agregi el vostre «fi de setmana» a casa de lady Astor.

Era a Alcanyíç, en iniciar-se l'ofensiva italo-alemanya. Alcanyíç és un poble d'Aragó que té un castell en runes, una plaça magnífica i escenogràfica. Alcanyíç es dreça dalt d'un pujolet i està voltat per la cinta argentada d'un riu en les aigües del qual s'esguarden els arbres de les hortes que taquen de verd els contorns del poble. ¿Us plau aquesta aquarel·la, senyor Chamberlain? ¿No us sembla que faria bonic damunt l'ampit de la xemeneia del «dinning room» de qualsevol banquer amic vostre? Doncs en la realitat encara fa més bonic.

Era una tarda blava i daurada. Les hortes verdejaven i els ametllers es posaven perruca blanca. Després dels freds terribles de dies enrera, les noies i els vells eixien a passejar, a prendre el bon sol que ja anunciava la primavera. Al riu hi havia una munió de dones rentant, car així aconseguien unes monedes més per a la liar i els fills.

De sobte, el cel es tacà amb les ales negres de l'aviació italiana, d'aquesta aviació italiana que vós, senyor Chamberlain, mai no sabreu, mai no voldreu saber, que actua a Espanya.

Bombes. Explosions. Sis o set cases esfondrades, una d'elles la que havíem habilitat com a presó i on teníem tots els presoners feixistes de Belchite. La gent, esfereïda, presa d'un pànic indescriptible, corria en totes direccions o queien destroçades per la metralla feixista, tacant de sang els carrers. Això ja no fa tan bonic, ¿veritat, senyor Chamberlain?

Amb això, però, no n'hi havia prou. Els avions negres descendiren i, en vol rasant, metrallaren les pobres dones que rentaven al riu.

Vos «no us voleu cremar els dits en aquesta foguera». Gràcies a vós, senyor Chamberlain, gràcies a la vostra política filofeixista, les dones espanyoles s'hi cremen els úits i el cor. La Història us en demanarà comptes.

Brigada «Amanecer» del S. R. I., el dijous, a les set de la tarda.

Brigada «Grup de Xoc Stajanovista», íd., íd.

Brigada «Amics de la URSS», el divendres, a les set de la tarda.

Brigada «La Saldadora», ídem, ídem.

Brigada «Pasionaria», el dissabte, a les sis de la tarda.

President de Catalunya

La Humanitat, 2 abril 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Vivim hores molt dures de la guerra, tal vegada les més dures, les més difícils. El nostre exèrcit, gràcies a la infame política de No Intervenció, -amb la qual els seus ductors s'han fet còmplices del feixisme i culpables de la sang de les dones i els infants assassinats a les ciutats de la rera-guarda per l'aviació italoalemanya-, s'ha vist obligat a fer marxa enrera.

Gairebé no podem ni escriure, car el neguit i la inquietud del moment ens en priven. Escriure, avui, mentre els altres combaten, significa un esforç terrible del qual molts no s'adonen.

Són lluny les hores triomfals i apoteòsiques, les hores massa alegres. I no obstant, malgrat l'angoixa i la negror d'avui, els soldats de Catalunya segueixen, com abans, com sempre, tenint fe en el triomf i estan segurs del triomf.

Aquests soldats eixien de Barcelona la nit del 8 de setembre del primer any de la guerra, formant part de la columna que duia el nom de Macià i de la que duia el vostre, Lluís Companys, President de tots els catalans honorats.

Aquests soldats han passejat triomfalment per terres d'Aragó la gloriosa bandera de Catalunya -l'or i la sang de la nostra terra!- i han fet estimar, amb la seva conducta, el bon nom dels catalans.

Aquests soldats han aguantat més d'un cop l'allau feixista en terres d'Aragó i han entrat a Belchite i han entrat a Terol, ¡i hi tornaran a entrar!

Aquests soldats han estat al costat vostre en les hores de victòria i volen estar-hi també en les de perill.

Aquests soldats -com us deia jo, en nom d'ells, una vegada- són els que amb vós han proclamat la República el 14 d'abril, els que s'han llançat al carrer el 6 d'octubre, defensant les llibertats de Catalunya i han anat a l'exili i a la presó, els que han ressuscitat la República el 16 de febrer, i els que el 19 de juliol han esclafat el fealdisme a Catalunya.

Aquests soldats són els que lluiten al front d'Aragó i als altres fronts de guerra i, defensant la independència de la nostra terra, defensen la civilitat, la llibertat i l'honor d'Europa.

Aquests soldats són els que ofrenen heroicament la vida defensant l'ideal de llibertat i pàtria. Catalunya no pot oblidar-los -car, si els obliadava, en lloc de mare fóra madrastra- i ha de sentir-se orgullosa d'ells, ja que no hi ha cap altre poble al qual, com el nostre -mancat de tot en els primers moments- hagués aguantat durant prop de dos anys de guerra contra Alemanya, Itàlia, Portugal i la zona de l'Espanya rebel. Gràcies a ells, el dia de demà podrem enorgullir-nos del nom de catalans. Gràcies a ells, creem amb sang i amb llàgrimes una nova civilització damunt les runes que s'ollaren els bàrbars.

Aquests soldats, President Lluís Companys, coneixen la vostra paraula càlida, efusiva, sincera, lleial; la vostra vida pura i recta, plena d'amargors i sacrificis. I estimen la vostra vida, que pot servir d'exemple, i estimen la vostra paraula fèrvida que els ha dut a la victòria altres vegades i que també, encara que el covards i el professionals del pessimisme, els hi durà ara.

L'enemic és a les portes de Catalunya. A les portes de la nostra terra els italians, els alemanys, els eritreus, els mauritans d'fni, criden: «¡Arriba España!»

Tal vegada hi aconseguixin entrar, tal vegada aconseguixin petjar terra catalana, però els nostres soldats d'avui no han oblidat la consigna dels primers temps de guerra. I, malgrat els tancs i l'aviació, malgrat l'ajut descarat del bandolerisme italià i el bandoler alemany, malgrat la monstruositat jurídica de la No Intervenció, repeteixen: ¡No passaran!

Napoleó aconseguí fer-se amo de gairebé totes les terres espanyoles, i hagué de veure's foragitat d'Espanya.

Els alemanys ocuparen una gran part de França i foren derrotats.

Doncs bé, mentre quedi un català que estimi els ideals de Catalunya i llibertat, no passaran!

Han avançat molt, poden avançar molt més encara i no passaran! Sota el cel gloriós de la nostra terra no hi poden viure els traïdors .

D'arreu ens arriben manifestacions de simpatia, i les

agraïm molt, encara que amb simpatia no es guanya la guerra. D'enlloc, però no ens arriben canons ni aviació. Així la nostra gesta serà més grandiosa. Així s'hauran d'averkonyir més els que, abandonant-nos lligats de peus i mans davant l'invasor, s'han fet culpables del crim de lesa civilització.

Espanya no és Àustria, i quan els «voluntaris» italians vulguin retirar-se seran molts els que ja no podran fer-ho, perquè tindran damunt la boca i els ulls una capa de terra espanyola.

President de Catalunya, President dels catalans honorats: els soldats que han viscut hores triomfals també saben viure hores doloroses. I saben resistir, perquè resistir és guanyar. La victòria d'aquesta guerra serà dels que resisteixin una hora més, Un quart més.

Els soldats nostres estan de cor al costat vostre, perquè vós, President, encarneu com sempre els ideals de Catalunya i República.

Per això, quan vós crideu, amb la vostra veu càlida i emocionada: Catalans!, tota la nostra terra, unànime i dempeus, respon:

-Present!

La terra de ningú

La Humanitat, 14 abril 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Els nostres soldats nomenen terra de ningú la que hi ha entre el camp lleial i l'enemic, entre les posicions lleials i les enemigues. Els nostres soldats, que no estimen la guerra i que si la fan és per a defensar la pau, car, com ha dit bellament Romain Rolland, la pau tan sols la mereixen els que saben defensar-la, no coneixien aquesta terra. Ha estat necessària la infàmia dels militars sense honor que, obrint les portes a les allaus invasores, -perquè ells, sols, cara a cara amb nosaltres, sabien que no podien vèncer-, han convertit les terres d'Ibèria en una foguera tràgica, en un clam de mort i de glòria. Els nostres soldats no havien nascut per a soldats. Havien nascut per a estudiar, per a treballar, per a crear una llar i una família, per a tenir un llibre a les mans en lloc d'un fusell metrallador. L'excessiva tolerància, però, ha desencadenat la guerra i cal acceptar-la sense pensar en passades culpes i cal lluitar, car no tan sols lluitem per la dignitat i la llibertat de la nostra terra envaïda, sinó per la dignitat i la llibertat d'Europa.

De la terra de ningú, els nostres soldats -que ahir foren artistes, camperols, obrers, estudiants...- no en coneixien l'existència. Abans sabien que la terra era dels amos, dels grans terratinents que l'exploten i en viuen i no l'estimen. Després els digueren que la terra és del qui la treballa. I ara, amb la guerra, han sabut que hi ha una terra de ningú, la que els americans que ajudaren França quan la guerra europea nomenaven «mo man's land», o sigui: l'espai de terra que hi ha entre les nostres i les línies enemigues.

Aquesta terra és escenari d'escenes de tota mena, d'escenes que van del sànet a la tragèdia. A vegades, en els primers temps, abans de l'arribada d'italians i alemanys, els nostres milicians es parlaven amb els soldats per força de l'exercit rebel i s'establia entre ells un corrent de fraternal simpatia que donava molt bons resultats a les armes republicanes, car així s'iniciaven les desercions als rengles facciosos. Altres vegades, de línia a línia, l'aire era musical -simfonia bàrbara- de xiular i xisclar de bales: les de màusers xisclen d'una manera perllongada i sinistra; les de metralladora fan l'efecte d'un teclieg que us recorda el de les mà-

quines d'escriure; les de morter, en esclatar, són com una gran pedra llançada a l'aigua; els obusos tenen un xiular més greu, més profund, que les bales de màuser; n'hi ha que tenen veu d'au nocturna; n'hi ha d'altres que fan la mateixa remor que si esquincessin un full de paper de barba o un tros de seda molt tiu.

Després d'un combat, les nits a la terra de ningú són una cosa terrible, esglaiador, de pesombre. Els minyons que estan de sentinella ho saben be prou. Ejs ulls no saben avenir-se a les tenebres i les tenebres es poblen de fantasmes. Hom veu el que la fosca fa impossible de veure: cossos caragolats per l'últim dolor, ulls oberts tràgicament en els quals naufraga la pàl·lida claror de les estrelles, ferits que s'arrosseguen lentament... I la terra de ningú sembla avivada de larves monstruoses. I s'emplena de gemecs, d'ais, de clams febles, de paraules inconnexes que poden ésser l'última paraula. I n'arriba una pudor salada i apegalosa de la sang vessada.

Aquesta passada nit, molt proper a les nostres línies, ha mort un soldat italià. Un soldat italià, que devia maleir la infame política de No Intervenció, a la qual vós sou tan aficionat -impulsat per no vull saber quins interessos- i amb el manteniment de la qual deshonoreu el nom d'Anglaterra. A la nit l'haviem oït. A la matinada l'hem vist. Era un minyó de cabell arrissat, d'ulls negres, de faç xuclada i terrosa bruta de sang. Tenia una ferida al ventre i s'havia ensangonat la faç suada d'angúnia en dur-hi la mà que intentava taponar la ferida.

Havia parlat tota la nit. Havia delirat tota la nit. Devia ésser milanès perquè esmentava noms de carrers i places de Milà. De tant en tant, el doll de paraules incoherents es trencava en un plor ofegat, en un plor d'infant. Tan sols els homes que van a morir ploren d'aquesta manera. De tant en tant les paraules eren ofegades per un alenar angoixós. L'última paraula que li vàrem oïr, poc abans d'apuntar el dia, fou aquesta:

-Mamma!

En l'últim moment, en sentir-se perdut i abandonat, oblidava totes les altres dones, poques o moltes, que havi-

en passat per la seva vida, i recordava la més santa: la mare. Segur que si l'hagués tingut al devora hauria, en els ma-reigs de l'agonia, damunt la falda de la pobre mare talment com si s'hagués volgut fondre en el ventre que li havia donat la vida perduda d'una manera tan miserable.

Mare. Si els senyors d'aquesta monstrositat jurídica que és la No Intervenció oïssin aquesta paraula en boca d'un, agonitzant, segurament s'averkonyirien de la seva política vil. A aquest pobre soldat italià que, com tots els soldats italians, no ha anat de grat a la guerra, no l'hem mort nosltres: l'ha mort la política de No Intervenció.

Era terrible escoltar aquesta paraula -un suprem adéu- en la fosca de la nit. I era terrible esperar-ne d'altres. I les altres no venien car la seva boca s'havia clos per a sempre. La terra de ningú ja era d'ell.

Romain Rolland.

La vida exemplar d'un gran amic de la nostra causa

Catalans!, 20 abril 1938

Heus ací un home que, en la terbolesa i la turpitud de la nostra època, ha fet de la seva vida i la seva obra un far lluminós, un clar resplendor. Si no hi hagués homes com Romain Rolland avui faria vergonya viure i ens humiliaria la nostra condició humana.

Com tots els homes que veritablement estimen el poble, Romain Rolland no és un home de multituds. Es precisament per amor al poble que s'ha vist obligat a allunyar-se, a fer-se enrera per a deixar pas a l'allau dels mistificadors dels simuladors, dels agiotistes, dels que converteixen la política en ofici vil. Ningú, però, tan atent a les lluites socials, tan prest a defensar la justícia com aquest gran home, avui aquest gran escriptor.

El cas no és nou. A Espanya, Larra i Joaquim Costa han estat els dos homes que amb més coneixement i amb més intel·ligència han lluitat contra la ignorància i el despotisme, els que més han treballat per un poble lliure i culte. Però com no adulaven, com no afalagaven, Larra i Costa foren dos solitaris. La solitud, però, no els féu desviar el seu camí, no els féu penedir-se de la seva obra.

El mateix ha passat amb Romain Rolland. Quan esclatà la tragèdia de la guerra 1914-18 i el patriotisme més xaró, o sigui: la negació del veritable patriotisme, estava a l'ordre del dia, Romain Rolland féu oír la seva indignada veu de protesta, maldant per a impedir la contesta innoble que és sempre la guerra. Ben poques veus s'uniren a la seva i entre les que s'hi uniren cal comptar-hi la de Jean Jaurés, que era un socialista que en res no s'assemblava a Leon Blum, el creador d'aquesta monstruositat jurídica que és el Comitè de No Intervenció.

El noble gest de Romain Rolland fou correspost per una tempesta d'injúries, de dicteris, de bajanades. Els professionals del patriotisme, li penjaren l'Inri d'enemic de la pàtria. El mateix li havia passat a Zola quan l'afer Dreyfus. Romain Rolland es féu enrera, més que amargat, entristit que costés tant fer entendre i escoltar la veritat. I decidí, però, a servir la veritat per damunt de tot, sense enganyar-se amb el fals patriotisme, sense concessions al fals patriotisme.

Els últims anys de la monarquia, el dramaturg alemany Ernst Toller, em deia que Romain Rolland –des del seu recó suís, sempre amatent a lluitar en defensa de la justícia i la llibertat- i Màxim Gorki –de retorn a la Rússia alliberada- creaven l'"Agrupació d'Escriptors i Artistes Revolucionaris del Món". I en els primers anys de la República, una nit d'estiu, en un dels palaus de Montjuïc, hom organitzava un míting per la llibertat de Thaelmann i jo hi parlava en nom de l'"Agrupació d'Escriptors i Artistes Revolucionaris del Món". No hi havia un públic tan ben vestit com el del Liceu, per exemple. Hi havia, però, en lloc de públic –cal fer sempre aquesta distinció, que és molt necessària-, poble: poble intel·ligent, comprensiu, fervorós. En acabar el míting –i per això n'he fet esment- se m'apropà un minyó català, ajustador mecànic d'ofici i em parlà de llibres, de teatre, de política, amb una lucidesa que no hauria trobat segurament en molts dels falsos senyors que en temps de la monarquia freqüentaven el nostre teatre de l'òpera, perquè els havien dit que feia fi avorrir-se tres hores escoltant música. I em parlà amb un gran respecte, amb una gran admiració, de Romain Rolland, del qual havia llegit la *Vie de Beethoven*, *Jean-Christophe*, *Le Théâtre du Peuple* i *L'ame enchantée*.

Romain Rolland avui és quelcom més que un escriptor francès: és un gran escriptor europeu. Per això ell tendeix a ésser, no un patriota de França, sinó un patriota d'Europa: una Europa sense brutalitat, sense feixisme, amb llibertat, amb intel·ligència, amb més llibres que armes.

Romain Rolland sent una gran, una profunda, una noble devoció envers Beethoven. Li ha dedicat dues obres: *Vida de Beethoven* i *Beethoven*: les grans èpoques creadores. Són dues obres d'una consistència notable, d'un valor considerable, d'una suprema bellesa. I en Beethoven s'inspirà, indubtablement, per a la seva cració del Joan Cristòfor. I aquesta devoció es deu a l'afinitat que hi ha entre el gran músic d'ahir i el gran escriptor d'avui. Deia Beethoven: "Fer tot el bé possible, estimar la llibertat per damunt de totes les coses, i, ni que fos per a aconseguir un tron, tra-

ir la veritat". Aquestes paraules podria subscriure-les avui, perfectament, Romain Rolland.

Quan Beethoven trencà amb el seu protector Lichnowsky, li escrigué, acomiadant-se: "Príncep, ço que sou ho sou per atzar de naixement; ço que jo sóc ho sóc per mi mateix. De prínceps n'hi ha i n'hi haurà a milers. De Beethoven tant sols n'hi ha un". I això, sinó ell mateix, ho podem dir nosaltres, els que l'estimem, els que l'admirem, de Romain Rolland.

L'autor de Jean Christophe té, a més de les quatre que he esmentat, moltes altres obres que cal conèixer: Colas Breugnon, Pierre et Luce, Clerambault, Au-dessus de la mêlée, Les précurseurs; Le 14 juillet, Danton, Les loups, Le triomphe de la Raison, Le jeu de l'amour et de la mort, Paques fleuries, teatre sobre temes de la Revolució; Saint Louis, Aert, Le temps viendra, també pertanyents al gènere dramàtic; Lisuli i un assaig sobre Le théâtre du Peuple, que, si en tinguéssim, haurien de llegir tots els directors de teatre a Catalunya (1).

Es de doldre que l'obra de Romain Rolland, no hagi estat més difosa a casa nostra. Si no m'erro crec que tan sols ha estat traduïda –per Millàs-Raurell- la Vida de Beethoven.

L'editorial que s'arrisqués a publicar el magnífic Jean Christophe faria una obra digna d'elogi i d'agraïment.

Romain Rolland és un gran amic de la nostra causa. Romain Rolland està al costat nostre en aquesta lluita que, sols, sense ajut de ningú, sostenim per la llibertat i la dignitat d'Europa. I –que ho recordin França i Anglaterra- Romain Rolland ha dit: De la pau tan sols en són dignes els pobles que saben defensar-la.

(1) Tan sols n'hem tingut dos, Adrià Gual i Enric Giménez, i estan arreconats.

Nacionalisme

La Humanitat, 20 abril 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Aquesta guerra -que no sabérem evitar quan era hora- ens haurà servit, entre moltes altres coses, per a donar-nos una nova interpretació del nacionalisme, del patriotisme.

A Espanya, el 19 de juliol del 1936, hi havia República: una República que havia nascut, massa pacíficament, el 14 d'abril del 1931, i havia tingut un eclipsi que va del 6 d'octubre del 1934 al 16 de febrer del 1936. A Espanya, el 19 de juliol es revoltaven uns militars que havien promès acatar la República, i que, en mancar a la seva paraula -que ningú no els obligava a donar- demostraven que no tenien la més petita noció del que és honorabilitat; que no s'havien avergonyit -per a avergonyir-se cal tenir vergonya- de cobrar de la República; que no s'havien avergonyit d'unir-se amb el detritus de la vella política, amb els elements més presidiables de la vella política. El dia 19 de juliol, per tant, la nació -per pròpia voluntat, molt explicable després de la tràgica repressió d'Astúries- era la República. I els sublevats -aventurers de la política, aristòcrates de sang no massa neta, militars més populars entre taverners i cupletistes que al camp de batalla- delimitaven immediatament els camps. A l'un costat els «rojos», els revolucionaris, els venuts a l'or de Moscou. O sigui: nosaltres, els que defensàvem un Govern legalment constituït, un Govern burgès que si algun defecte tenia, si tenia alguna culpa, era haver estat massa tolerant, massa contemporitzador, massa benigne amb el qui no s'ho mereixia. A l'altre costat els dignes, els honorats, els d'ordre els del Cid i l'«España grande y única», els de la «rojo y gualda», els de la pàtria a tot drap, els que es feren dir «nacionalistas». O sigui: ells, els militars sense honor, els polítics sense vergonya, que es malvenien la pàtria a l'estranger,

Això no ens negareu que té una certa gràcia, una gràcia, aspra, amarga i cruel. Nosaltres els «rojos», els descamisats, els salvatges, vetllem per les obres d'art, creem escoles i biblioteques, fem tots els possibles -i els impossibles- perquè la història de la nostra cultura no s'interrompi; nosaltres defensem la nostra terra pam a pam i la reguem amb la sang nostra; nosaltres sols, abandonats, lligats de peus i

mans per la infame política de No intervenció, creem un Exèrcit veritable que només pot comparar-se amb el de la Revolució francesa; nosaltres no parlem tant com ells de pàtria però donem per la pàtria la nostra vida i la dels nostres fills i dels nostres pares i dels nostres germans.

Els, els patriotes, en canvi, deuen tenir un concepte realment estrany del patriotisme, deuen tenir un concepte del patriotisme que fa ballar el cap. No hi hauria hagut res a dir si, en nom d'un altre ideal polític i creient que el triomf del seu ideal hauria donat a la nació un tipus millor de vida, s'haguessin revoltat contra el Govern de la República. El fet, però, és ben diferent, car no s'han revoltat contra un Govern: s'han revoltat contra Espanya. I la revolta estava planejada a Roma entre els monàrquics espanyols -que podien conspirar lliurement sense que ningú els molestés- i Mussolini. I la revolta ha esdevingut guerra, no entre republicans i feixistes sinó entre espanyols i italians i alemanys als quals els feixistes de Franco han obert les portes d'Espanya. ¿Quina mena de patriotisme és aquest? ¿Com gos dir-se nacionalistes aquests individus? ¿Nacionalistes de quina nació? A l'Espanya lleial -única que pot dir-se Espanya- oneja la bandera nacional. A la zona facciosa onegen la monàrquica -que pel fet d'ésser monàrquica no és de res ni d'enlloc- i la italiana. A l'Espanya lleial hom parla les llengües nacionals. A la zona facciosa hom parla l'italià i l'alemany i en italià i en alemany són insultats i escarnits els espanyols ingenus que el 19 de juliol creien que es revoltaven per un ideal polític i avui veuen, amb esbalaïment dolorós que s'han revoltat contra la pàtria. A l'Espanya lleial lluita el poble en armes per la dignitat i la llibertat de la nostra terra. A la zona facciosa, i si no fos així ja fa temps que hauríem acabat la guerra amb la derrota de Franco, els que es diuen nacionalistes -nacionalistes de què? nacionalistes per què?- són italians, alemanys, portuguesos, rifenys, mauritans d'Ifni, eritreus. A l'Espanya lleial obeïm uns governants legítims i espanyols. A la zona facciosa manen italians i alemanys i Franco i els seus generals fan serveis de lacai.

Nacionalistes nosaltres, els que defensem la nació -les escoles, els camps, els laboratoris, els boscos, les biblioteques, els museus, les fàbriques-, no pas els que la destrueixen. Franco no és Espanya com Hitler no és Alemanya ni Mussolini Itàlia. Thomas Mann escrivia al degà de la Universitat de Bonn, referint-se a la morralla nazi que avui deshonra el nom de la que fou gran nació: «Els tenen la increíble gosadia de pretendre representar Alemanya, d'ésser la mateixa Alemanya, quan tal vegada no estigui molt lluny el moment en què el poble alemany refusarà amb tota energia el seu identificat amb ells».

Tot el que hem adduït en pro de la nostra petita tesi -petita pel lloc on és exposada: les pàgines d'un diari en lloc de la docta tribuna d'un Ateneu- no són suposicions, no són fantasies: són fets. De tot el que hem adduït en tenim proves, que ens han fornit la premsa italiana i alemanya i el presoners que hem fet o els requetès i falangistes que no han volgut veure la pàtria sòllada i escarnida i s'han passat al nostre camp.

Tot això és el que ens donarà el triomf, estigueu-ne segurs, no en dubteu ni un instant. Que no ho oblidin els que es fien massa de les apariències, els que no saben esperar, els que perden la fe massia aviat.

Lluís Capdevila

L'odi

La Humanitat, 23 abril 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Temps enrera, des d'aquestes mateixes pàgines, intentàvem desfer el que creïem i seguim creient un error: l'ocupar-nos amb excessiva freqüència de Franco, donant-li una bel-ligerància que no mereix, que no té. Parlàvem massa, des de la premsa, des de la ràdio, i a les tertúlies del cafè, de les tropes de Franco, de l'ofensiva de Franco, de les intencions de Franco, etc., etc.

Des d'aquestes pàgines, nosaltres dèiem com, en realitat, això era un error greu, car, des de fa molt temps, Franco no existeix ni políticament ni militarment. El fals cabdill de l'«¡Arriba España!» a tot drap ha esdevingut un trist i humil lacai de Hitler i Mussolini.

Ara, de fa un temps a aquesta part, la premsa i la ràdio i les tertúlies dels estrategues de cafè han ajudat a crear i a fomentar un altre equivoc: el del fet que sostenim una guerra contra Itàlia i contra. Alemanya.

Cal desfer aquest error, cal rectificar aquest equivoc. Cal atendre's sempre a una lògica i dir les coses de la manera meridiana. El dia 19 de juliol del 1936, uns militars que havien promès l'impossible; ésser lleials i dignes; uns militars que, malgrat el seu sentir i el seu pensar monàrquics i suposant-los capacitats de sentir i de pensar els afavorim molt- no s'averkonyien de cobrar de la República, es revoltaren contra la República. Obrant així obeïa una llei lògica i gairebé biològica. Obrant així complien el seu deure, la fatalitat del seu destí, que consistia a traïr, a mentir, a enganyar. Els qui ara no és hora oportú d'escatir mancaren al seu deure, foren els qui no saberen impedir la sublevació.

La sublevació, amb menys politiqueria, amb menys poca-solta, amb més serenitat i més intel·ligència, l'hauríem vençut en un parell de mesos, quan els facciosos es trobaven sense els homes i el material que han tingut després. Deixàrem passar, -per manca de vista i perquè estàvem embrancats en absurdes i suïcides picabaralles de partit- aquella oportunitat i la sublevació esdevingué una guerra amb totes les de la llei. Al cap de poc temps, Espanya lluitava, a més a més, de contra uns espanyols -que, pel crim de lesa pàtria del qual són culpables, han perdut el dret a dir-se

espanyols- contra els Governos d'Itàlia, Alemanya i Portugal, emparats per la criminal i estúpida política de No Intervenció.

No contra Itàlia, Alemanya i Portugal. Cal distingir entre la nació i el qui temporalment la governa. De la mateixa manera que Franco no és Espanya, ni Chamberlain Anglaterra, Mussolini no és Itàlia, ni Hitler no és Alemanya, ni Oliveira Salazar no és Portugal, el Portugal que, si ho hagués volgut seriooament Anglaterra, no hauria intervingut a favor dels facciosos. En dir Espanya ens referim a la zona lleial, car no hi ha altra Espanya que aquesta. A la zona rebel onegen banderes italianes i alemanyes, i hom parla italià i alemany.

El nostre exèrcit és el poble en armes i, per tant, és la nació. Els «nacionals» tenen una colla de mercenaris, de gent a sou, de professionals del crim. I aquests no són Alemanya ni Itàlia. Adhuc entre ells es dóna el cas de trobar-s'hi enrolats per força homes dignes que, a la primera ocasió, es passen als nostres rengles. I d'altres que no s'han enrolat més que amb aquest propòsit: fugir de la nació oprimida i lluitar, des dels nostres rengles, per la seva llibertat.

El que mata dones i vells i criatures, el que destrueix escoles, hospitals i biblioteques, no és alemany ni italià: és un assassí i un bàrbar. El nostre poble en armes no odia Alemanya o Itàlia -tal vegada du a la motxilla un exemplar de Kant, de Schiller, de Carducci, de Leopardi; tal vegada s'ha delectat amb Beethoven, amb Schumann, amb Monteverde, amb Cimarosa, amb Pergolese- si no els que, temporalment, dirigeixen aquestes nacions. El nostre poble en armes odia la guerra per un concepte de la més alta civilitat, per amor a la seva terra i als joves i a les mares i als infants de les altres terres.

Els nostres soldats, el nostre poble en armes, no odien, en canvi, els italians o els alemanys que sofreixen el jou de Hitler i Mussolini. Els nostres soldats, el nostre poble en armes, saben que el camperol italià o l'obrer alemany no són Hitler ni Mussolini; saben que són tot el contrari de Hitler i Mussolini.

La veritable Itàlia, la veritable Alemanya, els que treballen i sofreixen, són al nostre costat, amb nosaltres, lluitant per la llibertat i la dignitat d'Europa. Els altres, els que ens combaten no són nacions: són feixisme i nazisme.

Per a aquests, l'odi més implacable. Per a les nacions esclavitzades, l'anhel més fervent, de la seva propera alliberació.

Paraules en la mort d'un combatent

La Humanitat, 29 abril 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

Has caigut en terra de Catalunya, avui sollada per l'invasor. Has caigut a la sagrada terra de Catalunya, terra de llibertat i de justícia, que aviat veurem neta d'invasors. T'han enterrat al teu poble nadiu.

En vida et digueres Domènec Roca. Havies nascut per a treballar, per a crear una llar, una família; per a tenir una esposa, uns fills. Segurament odiaves la guerra. Fores, però, un home digne, i, deixant-ho tot -llar, esposa, el fill infant, els pares vells- anares a la guerra, a la nostra guerra per la pau. Més que un soldat fores un català més que formava part del poble en armes. L'enemic va a la guerra per a robar i matar. Tu hi anares per a defensar la pau i la civilització. O sigui: els camps, els laboratoris, les fàbriques, els museus, les escoles, les biblioteques, els fills i les mares de la nostra terra.

Anares a la guerra sense empunyar una arma homicida, sinó empunyant una eina de treball, car -llàstima que no tots ho hagin entès així- hom també fa la guerra. No hauries pogut ésser un heroi a la manera massa simplista com la gent es figura els herois. Els herois, segons la gent massa simplista, és l'home d'armes. La gent intel·ligent i sensible sap, però, que hi ha una altra mena d'herois: els que poden embarcar-se i posar-se a eixopluc mentre passa la tempesta, es comprometen i es llancen a tempesta, que és la lluita per un demà millor.

Tu has estat d'aquests. Domènec Roca, exemple de catalans honorats, exemple de soldats honorats. A tu no t'han mort cara a cara, en combat lleial. A tu t'ha mort l'aviació, la qual, gràcies a la farsa tràgica de la No Intervenció, Mussolini, que no és Itàlia, envia a Franco, que no és Espanya. A tu no t'han mort amb una arma a la mà. A tu t'han assassinat les bombes, malgrat que no eres un professional de la guerra, malgrat que, per la guerra, seguies essent un treballador. Per això has caigut d'una manera tan bella i tan digna, Domènec Roca, soldat de Catalunya] cavaller de la llibertat.

Una tarda trista i plujosa, una tarda d'aquesta primavera que encara té esgarriances d'hivern, el poble t'ha acompanyat al cementiri del teu clar i alegre poble nadiu, al cemen-

tiri on un lilà vessa com un nuvol florit damunt la tanca i on les agulles verdes dels xiprers foraden la blavor del cel.

Entre els que t'acompanyaven hi havia els indiferents, els que hi anaven per compromís o tafaneria, els que tal vegada voldrien el triomf de Franco, que és com voler la pèrdua de Catalunya. I hi havia els teus amics, els teus companys de les llunyanes hores, l'esposa, amb els ulls encesos de plor.

Uns bons companys d'Esquerra Republicana de Catalunya, uns bons companys, alguns dels quals feren la guerra i tal vegada la tornin a fer, dipositaren damunt el teu taüt unes flors lligades amb una cinta catalana. I tu, dintre el taüt, tenies damunt el pit les quatre flames sagrades de la nostra senyera.

Un vell professor -tal vegada el teu vell professor, que t'educà per a la pau i no per a la guerra- ha pronunciat unes paraules de comiat, senzilles i emocionades.

Has mort per la justícia i per la llibertat. Has mort per la pàtria, i la teva mare i tots els teus s'han de sentir orgullosos de tu, com ens ho sentim nosaltres, els que fòrem amics teus. Has mort com moren els homes honorats, i ara ja en tens més d'una de mare, car, sinó [al text sembla ratllat si] per la carn, per l'esperit, totes les dels nostres combatents són mares teves. I en tens una altra, a la qual has ofrenat la vida en holocauste gloriós: Catalunya.

El nostre poeta Joan Maragall demanava a Déu, «una major naixença». Aquesta «major naixença» l'has obtinguda tu, Domènec Roca, i tots els soldats que han caigut defensant la llibertat. Així com hi ha dues morts, la corporal i la de l'oblit, hi ha dues vides: la que ens donen en néixer i la que ens fem nosaltres amb les nostres obres. Per als minyons com la segona mort, la de l'oblit no pot existir. Et recordarem sempre, Domènec Roca, soldat de Catalunya, cavaller de la llibertat.

I en trobar la teva mare pels carrers clars del poble, pensant en tu, ens descobrirem tots, i direm:

- Donà un fill a la causa noble de la justícia.

Lluís Capdevila

A una mare italiana

Amic, 1 maig 1938

Gràcies a uns militars traïdors i a la política de No Intervenció, a Espanya, sense eixir d'Espanya, hem conegut una terra de la qual no sabem res fins ara. Aquesta terra, senyora, hom l'anomena "terra de ningú" i és l'espai que va des de les nostres línies a les línies enemigues. Aquesta nit passada, el vostre fill, senyora, ha caigut ferit, mortalment ferit, a la "terra de ningú".

Ahir hi hagué un combat molt dur que no cessà fins que la nit, amb les seves ales de seda brodades d'estels, sumí en la tenebra el carnatge tràgic del camp de batalla. L'enemic no avançà ni un pas, però deixà la "terra de ningú" sembrada dels seus morts, sembrada dels seus ferits.

Vós no sabeu, senyora, com és terrible una nit de guàrdia a la terra de ningú. El vostre fill, que pertanyia a l'exèrcit italià, —no, a l'exèrcit italià, no: als "voluntaris" que envia Mussolini— sí que ho sabia.

Després de la remor espantosa del combat, el silenci sembla una cosa infinita d'acabament total. No obstant, la nit és plena de remors.

L'aire fa pudor de terra xopa de sang: una pudor molt característica, salada i apelagosa, que la majoria de nosaltres ha conegut als camps de batalla. Els ulls no s'acostumen a la fossa i hom veu l'impossible: la "terra de ningú", on durant el combat han caigut els ferits i els morts. La llum pàl·lida de les estrelles naufraga en els ulls espantosament oberts dels ferits.

Entre aquells ferits, senyora, anit hi havia el vostre fill. El vostre fill, agonitzant, delirava. Nosaltres no el vèiem, però el sentíem: hauríem volgut recollir-lo i acollir-lo entre nosaltres; però els dispers de l'enemic ens privaven de moure'ns; no el vèiem, el sentíem: parlava del barri excèntric de Florència on havia nascut, on havia viscut tants anys, a la vora de l'Arno i des del qual hom veia, tot daurat de sol, el pujolet de Fiésole; parlava d'un viatge a Milà; parlava dels amics i parlava de vós, senyora, i parlant de vós la seva veu esdevenia més feble i més tendra. De vegades les paraules eren trencades amb un gran sanglot i eren substituïdes pel plor. No us sàpiga greu, senyora: els homes molt homes

també ploren. De vegades —devia sofrir molt, car després hem viscut que tenia la ferida al ventre— es queixava.

El minyó que estava de guàrdia m'ha dit, després:

—He passat una mala nit, creieu-me. Teníem un ferit italià molt proper a les nostres línies i he hagut d'assistir a la seva agonia impossibilitat de fer res per ell, perquè els dispers de l'enemic em privaven de prestar-li ajut. M'ha fet molta pena.

A la matinada, poc abans de l'alba, el monòleg trencat i al·lucinant s'ha espesseït de pauses. La veu era espessa de saliva i cada vegada més ronca i més ofegada. Hi ha hagut un moment que el ferit, en el seu deliri, cantava: una cançó que semblava de bressol, de ritme molt lent. Després ha llençat un ai! més fort que els altres, com si li esqueixessin les entranyes. Després, molt dolçament, amb un fil de veu, ha murmurat:

—Mamma!

Aquesta, senyora, ha estat la seva paraula última. Segurament si hagués pogut gaudir aquest suprem consol, hauria posat el cap damunt la vostra falda talment com si s'hagués volgut fondre en les entranyes que li donaren la vida, tan miserablement llançada.

No maleïu els nostres soldats, senyora, que també tenen mare. Al vostre fill no l'han mort els nostres soldats. Al vostre fill l'ha mort la prudència suïcida d'unes nacions, l'ha mort la política del Comitè de No Intervenció, l'ha mort, sobre tot, la supèrbia de Mussolini, el vostre dictador.

Ell promet la retirada dels voluntaris. Us enganya, us menteix. Som nosaltres, en justa i abnegada defensa, qui els retirem donant-los-hi uns quants pams i una capa de terra damunt la boca i els ulls.

No. Els vostres fills ja no tornaran a Itàlia, ja no tornaran als vostres braços. Mussolini els ha arrancat de les fàbriques, dels obradors, de les oficines, dels bells camps d'Itàlia per a dur-los "voluntaris" a Espanya. Han vingut a matar, i, per tant, han vingut a morir.

Vós i les altres mares italianes els esperareu en va. No tornaran, no oïreu mai més la seva veu feta rialla o cançó, no

us emmirallareu mai més en els seus ulls. Han caigut i, en caure, tenien el vostre nom als llavis.

En morir han recordat la mare i el record ha estat com una gran resplendor.

No ens tingueu odi, senyora, si us heu quedat sense fill. Al vostre fill no l'hem mort nosaltres. Nosaltres no volíem la guerra. Itàlia no tenia cap motiu, no tenia cap dret per a intervenir en la nostra guerra.

Les terres de ningú, els fronts de batalla són tombes d'innombrables voluntaris italians obligats a venir a Espanya a lluitar contra la llibertat i la dignitat del nostre poble.

No odieu els nostres soldats, senyora, que també tenen mare. Els nostres soldats haurien abraçat el vostre fill i li haurien donat el nom dolç de germà si no li hagués estat posada a la mà una arma homicida dient-li:

—Vés a Espanya i mata.

Al vostre fill no l'hem mort nosaltres.

Mares italianes: salveu els vostres fills! Defenseu-los bé, les que encara els teniu vivents. I les que ja el sabeu mort, venjeu-lo. Convertiu-vos en una mar de tempesta que digui a Mussolini amb veu acusadora:

—Què has fet del nostre fill?

Lluís Capdevila

Maciá. Espíritu y símbolo

Mi revista, 1 maig 1938

Don Francisco Maciá. Alto, enhiesto, señero. Figura y alma de caudillo, de gran conductor de multitudes. Físicamente daba la impresión del hombre que no se doblega ante nada ni ante nadie, es decir: del Hombre. Ésa era su singularidad, su característica, lo que le alejaba de los demás, lo que le hacía superior a la mayoría, al rebaño de los que se inclinan, de los que se uncen al yugo de los prejuicios, de las conveniencias, de las bajas apetencias. Los Sanchos, desgraciadamente, siempre abundaron más que los Quijotes. Sin embargo, no hay que olvidar que el noble caballero manchego consiguió contagiar su locura al prudentísimo Sancho. Gracias a Maciá fueron muchos los Sanchos convertidos a la locura de los bellos sacrificios, de los bellos ideales.

Lo que inmediatamente saltaba en el caudillo catalán, lo que no pasaba nunca inadvertido ni para los más miopes, era su señorío. Señorío no es lo mismo que señoritismo. Señor sólo lo puede ser el hombre muy inteligente. Señorito lo puede ser cualquier granuja, cualquier pollino con automóvil y cuenta corriente. Más clara: señorío, el de Goya, el de Larra, el de Cervantes, el de Beethoven, el de Romain Rolland, el de Gabriel Miró. Señoritismo, el de Pemán, el de Giménez Caballero, el de cualquier otro de los pelagatos que no se avergüenzan de servir a Franco, que, a su vez, sirve a Hitler y a Mussolini, los dos payasos trágicos.

Hombres así no abundan. He aquí por qué se destacaba de entre los demás.

Maciá fué un político ejemplar, honesto y recto, porque no hacía oficio de la política, porque no era un político profesional. Y tampoco eso era común en la tierra en que cualquier calabacín con patas, sin cultura alguna, sin ninguna clase de preparación, se cree apto para diputado y, si me apuran ustedes mucho, para ministro. Si les falta cultura y preparación tienen, no obstante, grandes virtudes: desfachatez, falta de escrúpulos, arrivismo, etc., etc.

Don Francisco Maciá no pertenecía a esa fauna de políticos. Don Francisco Maciá era claro como la luz, limpio como el agua, como el agua y la luz que dicen los que sólo

se mueven a sus anchas en la politiquería -que no política- de alcantarilla; los que, si fueran dados a leer, preferirían El Príncipe, de Nicolás Maquiavelo, a la República, de Platón y a la Política de Aristóteles. Hay que tenerlo muy en cuenta: el político no es el zoon politikon.

Don Francisco Maciá era enemigo de las añagazas, de las componendas, de las maniobras turbias, de los negocios sucios a que tan aficionados son los sucios profesionales de la política. Don Francisco Maciá no era un chalán: era un caudillo.

Y el pueblo - que tiene casi siempre una lucidez que no tienen los politicastos de oficio-veía en él al caudillo y le seguía y le veneraba. Caballeroso, recto, austero, había sabido sacrificarse. Gran ciencia, difícil ciencia la de saber sacrificarse honestamente, limpiamente, sin pensar en aprovecharse del sacrificio, sin pensar en ponerle precio, en cotizarlo, en chalanear con él.

Militar, rompió su espada cuando vió lo podrido que se hallaba el Ejército en España: el Ejército de Cuba y Filipinas, de Annual y Monte Arruit, de los jefes que se enriquecían en Melilla vendiéndoles armamento a los moros y ganaban entorchados en los salones del palacio del rey felón.

Para los hombres dignos como don Francisco Maciá fué siempre más bello renunciar que aprovecharse. La vida de todos los grandes hombres es un tejido de renunciamientos. La molicie se ha hecho para los ineptos, para los arrivistas, para los que les da igual Juan que Pedro. Los hombres verdaderos, los que no tienen alma de títere, optan por Juan o por Pedro y no siguen el camino de siempre, el más cómodo por más trillado: se abren camino, aunque esté lleno de abrojos, con su esfuerzo, con su coraje, con su inteligencia. Y hacen lema de su vida el lema del genial sordo de Bonn: *Durch legden freude*, a la alegría por el dolor. Por el renunciamiento -aunque a los cortos de meollo les parezca lo contrario- se llega al triunfo. Renunciar no es desertar. Desertan los cobardes y los traidores. Renuncian los hombres de alma fuerte y pura, que no pueden respirar los miasmas de la política bajuna y acomodaticia.

Don Francisco Maciá no era un gran orador, no era un orador brillante. Su verbo era pobre, premioso, sin frases de relumbrón, sin bellas imágenes, sin latiguillos electrizantes. Sin embargo, no creo que haya existido otro hombre escuchado con más fervor, con más devoción. Su palabra sencilla y vacilante, llena de dudas y titubeos, seguíanla los catalanes-los de la ciudad y los del campo, los de la montaña y los del mar-con interés apasionante. En los labios del anciano caudillo-¡tan joven a pesar de su ancianidad!- la palabra patria no era una mentira, no era una añagaza, no era un anzuelo para pescar incautos.

Don Francisco Maciá sentía Cataluña en el alma y en las entrañas. La patria no es tan sólo una extensión geográfica con árboles, ciudades, ríos y montes: la patria es, ante todo y por encima de todo, la aportación que en sentimientos y en ideas hace el hombre. La patria es Cervantes, es Shakespeare, es Dante, es Verdaguer, es Molière. Cataluña, sojuzgada por la gentuza de la dictadura primorriverista, no era Cataluña, de la misma manera que la España de Franco-italianos, alemanes, portugueses, eritreos, rifeños, somalíes, mauritanos de Ifni, españoles renegados-no es España. Cuando la patria está envilecida por invasores o por aventureros de la política, el hombre digno se lleva la patria consigo. Maciá desterrado, Cataluña estaba, con Maciá, desterrada.

A Maciá el pueblo le llamaba “el Abuelo”. Y es que se sentía amparado por él y al gran respeto que le tenía uníase el amor más férvido.

Respeto equivale para algunos-equivocadamente-a temor. ¡Pobre del gobernante que no sabe o no puede hacerse amar! ¡Pobre del gobernante que sólo procura hacerse temer! Sólo se respeta lo que se conoce. Y sólo se conoce lo que se ama. Conocer es amar.

Hoy evocamos la figura del primer Presidente de Cataluña cuando el pueblo catalán lucha por su independencia contra las tropas extranjeras llamadas por el traidor Franco. En Montjuich, donde fracasaron las tropas mercenarias de Felipe IV, hay una tumba que la piedad, la devoción y el

amor del pueblo cubre de flores. Catalanes que hoy, como en 1640, estáis en pie de guerra por la libertad de nuestro suelo: no dejéis que las hordas invasoras profanen la tumba del Presidente.

L'ombra del passat

La Humanitat, 4 maig 1938

DEL FRONT DE GUERRA (CRÒNICA DE LA COLUMNA FRANCESC MACIÀ - LLUÍS COMPANYS)

1640. Hores d'inquietud, d'incertesa. Catalunya se sap amenaçada. La inquietud i la incertesa no esdevenen angoixa, car, ahir com avui -1640 o 1938, el comte-duc o Franco- sap redreçar-se, sap plantar cara a l'enemic, sap defensar la llibertat, la dignitat, la justícia. Fa ja molt temps que la tempesta es congria damunt la nostra terra rica i plena. Ara -1640- està a punt d'esclatar. Sa Majestat Catòlica Felip IV, aconsellat pel seu primer ministre Gaspar de Guzman i Pimentel, comte d'Olivares i duc de Sanlúcar, es proposa saquejar i esclavitzar Catalunya. Felip IV és un pobre home, un degenerat, un ésser feble i malejable, un fi de raça. El comte-duc és, segons Francesco Corner: «... untrendo l'anima nell'autorità e nel potere che esercita, come di proprio alimento, pel naturale altiero ed ardentissimo di dominare che tiene». Relazioni, 1634. I heus-ací com el veu Alvisé Contarini set anys després: «Riesce non di meno alle volte collerico en impetuoso fuori di misura, tenace nelle que opinioni e consigli, non ammettendo facilmente quelle degli altri, piu volte non volendoline anco ascoltare.»

El comte-duc és el tipus de castellà imperialista i negat que, llastimosament, ha perdurat a través del temps. En aquest sentit d'imperi eixorc, el comte-duc ha deixat molts descendents. Recordeu que Franco diu: «España Una y Grande», això no el priva de destruir escoles, biblioteques, laboratoris, ni d'assassinar savis i artistes.

Catalunya sap respondre a l'amenaça i aixeca el poble en armes -el 1640 com el 1936- davant l'allau de mercenaris i l'aiguabarreig d'aventurers que integren els exèrcits de Sa Majestat Catòlica i que, comandats pel marquès de los Velez, es concentraven als environs d'Alcanyíç. El compte-duc i el seu amo havien oblidat o desconeixien unes paraules de Cervantes en el Persiles y Seguismunda, llibre, III, cap. XII: «Los cortesés catalanes, gente escogida, terrible; pacífica, suave; gente que con facilidad da la vida por la honra, y por defenderlas entrambas se delantan a si mismos, que es como adelantarse a todas las naciones del mundo». Cervantes ens coneixia més bé que Quevedo. I més que el comte-duc i Felip IV. I més del que ara ens coneix Franco,

aquest pobre diable que ens ha deixat, segons creu ell, pel mateix esperit imperialista que abans esmentàvem, sense Estatut.

L'exècit que el 1640 partia d'Alcanyíç per a envair Catalunya, el que venia en nom de l'Espanya Una i Gran d'aquell temps, era un allau de mercenaris, d'aventurers, de gent a sou, professionals de la delinqüència: el comte de Torrecusa i el seu fill, duc de Sant Jordi, que havia de morir a la batalla de Montjuïc, napolitans; els Filangieri, que menaven uns escamots d'indesitjables de les dues Sicílies, tots amb comptes pendents amb la justícia, que es dedicaven al saqueig i al robatori; el flamenc Vandestraten, menava unes esquadretes de valons que, «amb els rebuix dels Mandfeld tudescos, deixaven el seu pas assenyalat per l'assassinat i l'incendi; Tyrons comandava uns escamots d'irlandesos que venien a venjar a Catalunya la derrota que els havien inflingit els puritans de Cromwell.

Contra aquesta allau de soldats d'ofici, d'aventurers de condotieri, de professionals del crim i el pillatge, lluitava a Catalunya el poble en armes.

1938. La Història, més o menys corregida, més o menys desvirtuada, es repetelx, i l'ombra del passat s'esten damunt el present

1938. L'exèrcit de la República, l'exèrcit del poble, es veu obligat a abandonar Alcanyíç. Ja hi tornarem, i més aviat del que molts creuen. L'enemic avança, com el 1640, per terres de Catalunya. Com el 1640 ve amb la intenció d'esclavitzar Catalunya. El cap de l'exèrcit enemic ja no es diu marquès de los Velez: es diu Francesc Franco és general que s'ha rebel·lat contra la República, perquè la República, quan podia fer-ho no el sabé ajusticiar. Com el marquès de los Velez es diu patriota i roba i mata en nom de l'Espanya Gran i Unica. Com el marquès de los Velez, comanda un allau d'aventurers, de mercenaris, d'assassins, de bandolers, de condotieri, de professionals de la delinqüència. Com el marquès de los Velez és un espanyol que acabdilla un exèrcit d'estrangers: italians, alemanys, portuguesos, rifenys, eritreus, somalis, mauritans d'Ifni. Hi ha una diferència,

però, entre l'invasor del 1640 i el del 1938: el de los Velez és amo i senyor efectiu del seu exèrcit, i Franco és un lacai de Mussolini i Hitler i no té el control de les seves tropes.

El 1640, França -hi ha diferència entre un Richelieu i un Blum- sabé veure el perill. Es d'esperar -malgrat haver esperat tant- que el 1938 també el sàpiga veure.

El 1640 el poble en armes cridava: «Via fora, lladres», i foragitava l'invasor.

El 1938 es repetirà el crit i es repetirà la gesta.

Jean Cassou

Catalans!, 20 maig 1938

LES VEUS AMIGUES

Jean Cassou l'havia vist dues o tres vegades a París a la Llibreria Rieder del boulevard Saint-Germain. La primera vegada que hi vaig parlar, la primera vegada que vaig tenir el goig d'estrènyer la seva mà, fou a Barcelona, en un salonet del Majestic Hotel, una tarda de darreries d'agost del 1936. Havia vingut, amb Jean Richard Block i Andrée Viollis, a veure com reaccionava el poble espanyol davant la innoble agressió feixista.

Era una tarda plujosa i gairebé freda que feia pressentir l'hivern. La pluja xarolava l'asfalt del passeig i el vent arrencava i feia giravoltar en l'aire les fulles dels arbres, grogues de sol d'estiu.

En el salonet del Magestic ens havíem reunit uns quants escriptors catalans –pocs, perquè no eren tan republicans com ara- i uns quants periodistes. Informàren els companys francesos del que havia passat i el que passava, donàren tots els antecedents i dades que necessitaven. Jean Richard Block, l'autor de “Le dernier empereur”, amb la paraula emocionada, ens parlà de l'afecte del poble francès, de la seva solidaritat amb el poble antifeixista. Al seu parlament vaig respondre jo amb un altre, que finí amb una abraçada. Fou un acte íntim, cordial, sense moixigangues ni espectacularitats de cap mena, que gairebé passà desapercebut. Unicament se n'ocuparen “La Humanitat”, “Ultima Hora”, “Trellall” i algun altre diari. Millor que fos així, ja que si sempre és immoral aprofitar-se de l'ocasió per a fer moixiganga, ho és més en temps de guerra.

Després, temps després, enrolat a les columnes Macià-Companys, rebia a Alcanyíç un llibre de Jean Cassou: “Les massacres de Paris” (Editions de la Nouvelle Revue Française, 15 de gener del 1935), amb aquesta dedicatòria en espanyol: “Para Luis Capdevila, con el puño en alto y con el recuerdo inolvidable de las horas pasadas con él en Barcelona”. També per a mi i els meus companys catalans serien inoblidables de fervor, de coratge, de solidaritat, de fraternitat.

“Les massacres de Paris” és una evocació magnífica, feta per un gran artista de la ploma, del París de la Commune.

Una novel·la de la revolta, que venia a les meves mans en una època de revolta: damunt la taula on he llegit aquesta obra de Cassou, a Alcanyíç, deixava cada nit, al costat del llibre, la pistola. “Les massacres de Paris”, amb “Das fansemenchen”, de Wassermann, “All Men are Enemies”, de Ricard Aldington, i el “Jean Christophe”, de Romain Rolland, és un dels llibres més bells, més humans, més perfectes, que he llegit darrerament. Cal recomanar aquest llibre a tots els que saben llegir, a tots els que en la lectura hi cerquen quelcom més que un vulgar passatemp. I com no tothom pot llegir-lo en francès em plauria veure'l traduït al català.

Jean Cassou, però, és un treballador infatigable i ha escrit moltes altres obres dignes d'atenció i d'estima. No anirà malament recordar-ne alguns: “Vie de Philippe II. Les harmonies viennoises. Souvenirs de la terre. Le pays qui n'est a personne. Grandeur et enfance de Tolstoi. La clef des rouges. Panorama de la litterature espagnole contemporaine. Le Greco. Darrerament he llegit el seu “Cervantes”, que m'ha semblat tan bo, tan agut, tan intel·ligent com el de Navarro Ledesma.

Com podem veure, Cassou és un bon coneixedor de la terra d'Espanya: dedica un estudi –ple de comprensió i de lucidesa-, a la literatura espanyola; estudia les figures de Felip II, del Greco, de Cervantes. I ara fa poc –oportunitat magnífica- ha traduït amb Jean Camp la magnífica “Fuente Ovejuna”, de Lope i l'ha feta representar a París. No és, per tant, un francès que, com Montherland, converteixi Espanya en un crim absurd i grotesc: és un escriptor intel·ligent i honest, és un gran artista, que sap veure i sentir el nostre poble.

Jean Cassou no és un escriptor indiferent, no és un simple espectador que converteix l'espectacle en freda literatura. No, no; ben al contrari, Jean Cassou, molt humà –molt sensible per tant-, sap que l'escriptor no pot ésser un indiferent, no pot desentendre's de les lluites de la seva època, car les lluites de la seva època donen caliu d'humanitat a la seva obra. Jean Cassou sap que tot artista veritable,

del Dant a Cervantes –no imagineu els dicteris del florentí contra aquest pobre malalt de paràlisi progressiva que és Mussolini?- passant per Schiller i per Hugo i per Guerra Junqueiro- s’ha de posar sempre al costat de la justícia, ja que l’obra d’art és una de les formes, de les modalitats, de la bellesa.

Per això Cassou està al costat nostre, per això està al costat dels agredits i no al costat dels agressors. La vida moral de l’artista va sempre unida a la seva obra. Quan la vida moral és tèrbola, quan no hi ha en ella bondat, se’n ressent l’obra per manca de bellesa pura. Podrà haver-hi gramàtica, estil –així confonem massa sovint la gramàtica amb l’estil-, domini de l’ofici, però no hi haurà autèntica. El món moral influeix molt directament en el món físic i és per aquest motiu que en els grans artistes –Cervantes, Hugo, Shelley, Beethoven- els sentiments de bondat i de justícia influeixen en la seva vida física i en la seva obra, que és la vida del seu esperit. No hi ha hagut, en cap de les latituds, en cap de les èpoques, cap autèntic gran artista que hagi lloat la tirania, el despotisme, la injustícia, el mal. I és que l’art –sempre, però avui més que mai-, és el Bé. Fixeu-vos com els esperits més alts, els més selectes, savis, escriptors, pintors filòsofs- estan al nostre costat en aquesta lluita heroica per la dignitat i la llibertat d’Europa: Romain Rolland, Einstein, Aldons Huxley, Thomas i Heinrich Mann, Norman Angell, Paul Angevin, Charles Vildrac, Henri René Lenormand, els catòlics Georges Bernanor i Jacques Maritain, l’arquebisbe de Canterbury, Andrée Malraux, Ludwig Renn, H. G. Wells, Jean Richard Bloch, Andrée Gidi, Julien Benda, Le Corbussier, Waldo Frank, Teodor Dreiser, Ilja Ehreburg, Rabindranatti, Tagore, Charlie Chaplin...

I Jean Cassou, l’esperit lliure, el gran escriptor sempre fidel a un ideal de llibertat i de bellesa.

Com vénen a Espanya els legionaris de Mussolini

La Humanitat, 31 maig 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

He parlat amb un italià presoner nostre. Es tracta d'un minyó de vint-i-cinc o trenta anys, cordial, intel·ligent, simpatiquíssim. Us fa estrany que trobi en un italià aquestes virtuts de la cordialitat, la intel·ligència i la simpatia? Us puc assegurar que com ell n'hi ha molts. Com hi ha alemanys dignes de tot afecte. I és que Itàlia no és Mussolini ni Alemanya és Hitler. Ho he dit altres vegades i ho repetiré moltes més, car he procurat sempre fer una política de comprensió -que és l'única política civilitzada i no d'odi. L'odi el deixem, ben de grat, per a la zona facciosa. L'odi és un sentiment d'inferioritat, abjecció. L'home molt humà -és a dir: molt sensible-, i molt intel·ligent tendeix sempre als sentiments de paternitat. I la paternitat es tradueix en convivència, que és la flor de la civilització. La República espanyola, amb la seva política de convivència i tolerància, procurant que a Espanya poguessin conviure homes de diferents ideologies polítiques, feia obra civilitzadora. Les dretes espanyoles refusant aquesta política i llançant-se, engegades per l'odi més innoble i estúpid, a l'aventura de la guerra, feien una política de salvatgisme.

Aquest italià que hem fet presoner està contentíssim d'ésser als nostres rengles molts italians i alemanys lluiten contra Hitler i Mussolini per la llibertat i la dignitat d'Europa. (sic.)

Aquest italià que hem fet presoner està contentíssim d'ésser amb nosaltres. Em diu somrient:

-Jo comprenc que els vostres em mirin amb desconfiança; al cap i a la fi sóc un soldat dels exèrcits feixistes que envaeixen la vostra terra. Us puc jurar però, que tinc les mans netes de sang car mai no he disparat contra vosaltres perquè els «meus», els veritablement «meus» sou vosaltres. Confio que quan la desconfiança hagi desaparegut, quan vegin que ho mereixo, em donaran un fusell i lluitaré al costat vostre.

Aquest minyó és de Savona, s'anomena Laetano i parla un italià no massa correcte. Em diu, disculpant-se, que s'expressa millor en el dialecte de Zena, «il zenense».

-De manejar el fusell- segueix explicant-se-, n'he après en la vostra terra bella d'Espanya. A la meva, a Itàlia, que tam-

bé és bella i malaurada, era un treballador i mai no havia empunyat una arma. Itàlia està molt malament: moltes indústries han de plegar perquè manquen les matèries primeres, i perquè les afeixuguen els impostos, cada dia més crescuts; els pocs obrers que treballen cobren jornals irrisoris i no poden viure perquè el cost de vida cada dia és més alt. A Itàlia tan sols viuen bé, amb un luxe insolent i humiliant com una bufetada, els col·laboradors del Duce.

I afegeix, amb una amargor infinita:

-La natalitat, d'uns quants anys a aquesta banda, ha disminuït d'una manera considerable. De fills que en tinguin els rics. Els pobres, mentre Itàlia sigui sotmesa al feixisme, no en volem tenir, perquè no se'ns morin de fam o no ens els matin a la guerra.

Després d'un dolorós silenci, segueix dient:

-EI nostre poble ha vist amb molts mals ulls, amb molt disgust, l'amistat de la Itàlia feixista a l'Alemanya nazi. Ha estat com ploure sobre mullat, sabeu? Altrament tothom veu que d'aquesta amistat qui se'n beneficiarà és Alemanya, car itàlia sempre serà un instrument, una plataforma de la política de Hitler i al Duce, i ell ho veu prou bé, tan sols hi resten dos camins: o bé separar-se de Berlín o bé acarar-se amb la revolució latent en el nostre poble. I com que l'amistat d'Alemanya és perillosa i de cap profit per a Itàlia, crec que el Duce, per instint de conservació, sabrà triar. Els italians mai no hem estat massa amics dels alemanys, brutals i orgullosos. Preferim els anglesos, rics i esplèndids; els francesos, grassos i que saben riure a grans riallades; els espanyols, que en tantes coses s'assemblen a nosaltres. Els alemanys abans no ens feien gaire goig i avui ens en fan menys perquè, gràcies a la política funesta de l'eix Roma Berlín, Itàlia ha esdevingut una colònia alemanya. Els alemanys actuen a casa nostra com en terreny conquistat i això, després de l'anexió d'Austria, penseu la poca gràcia que ha de fer-nos. Són amos dels hotels, del comerç, de tot, i els italians en canvi ens morim de fam. Tan sols tenen uns amics: els «squadristi», la policia negra del Duce, que són uns salvatges que bastonegen dones i infants. I que consti que no

exagero: jo ho he vist a Savona, a Gènova, a Sampirdarena, jo mateix he estat bastonejat bàrbarament en una trattoria d'Osseglià (1).

-I vós com heu vingut a fer-nos la guerra?

-Suposo que no creureu que en qualitat de voluntari. Això dels voluntaris italians és la mentida més vil i més abjecta. No hi ha en els rengles facciosos un sol Italià voluntari. La majoria, com jo, hem vingut enganyats; altres vénen per fam, empesos per la fam més terrible; altres vénen forçats pel terror.

-Heu dit que havíeu vingut enganyat?

-Sí: com molts companys meus. Ens varen dir que ens donarien terra a Africa per a conrear-la, i com que la crisi a Itàlia cada dia és més aguda, i és més aguda la misèria, acceptarem. Embarcàrem a Gènova i ens digueren que ens en(sic) desembarcar ens proporcionarien productes químics per a abonar al terra i eines pel a treballa-la. Quan fórem en alta mar ens donaren un uniforme i un fusell. El Govern feixista sabia que sense aquest engarny no hauríem embarcat Ara, però àdhuc aquest truc falla i les presons són plenes d'obriers italians que no volen fer la guerra contra els seus germans obrers d'Espanya.

Crec que ha esmentat aquest poble. Com que no prenia notes no en puc respondre. Puc respondre però del fet.

Ha passat el crim...

Amic, 1 juny 1938

La casa, vella i d'aire sever, sembla dominar totes les altres, més humils, en el carrer estret, mal empedrat, i tortuós, d'aquest poble aragonès on hem arribat. Damunt l'alta portalada en arc hi ha un escut nobiliari i una data: 1779. L'entrada és gran, ampla, fresca, una mica ombrívola. A l'esquerra hi ha una escala de pedra amb barana de fusta bellament esculpida que dona accés als dos pisos de la casa. Sota l'escala, un petit estable, domini d'un ase gris — un gris de cendra tacat de blanc al ventre— que, de tant en tant, dreça les orelles, esguarda la porta amb els grans ulls d'humida mirada i llança un bram confiat i alegre. Al fons de l'entrada, una reixa, també de fusta, deixa veure un jardinet tot nevat de gessamins i travessat, al migdia, per l'espasa d'un raig de sol. A la dreta hi ha uns sacs de gra: blat, moresc, ordi. Tota l'entrada—ací en diuen “el zaguán”— fa una forta, una aspra olor de blat, de segó, de garrofes, d'alfals. Aquesta olor s'escampa per la casa, endolcida per la de pomes i espígol que hom posa entre la roba en els grans armaris.

El menjador té un balcó que s'obre al jardí, del qual es veuen les branques altes del gessamí i d'un llimoner, les llimones del qual ara comencen a groguejar. Al saló hi ha dos balcons que reben la llum opaca i freda del carreró, i està amoblat amb una calaixera, un sofà. unes cadires d'estil isabelí. Les cadires i el sofà hom les ha enfundades amb aquestes fundes d'un blanc d'os que semblen talment el dol que hom posa a les cadires. A les parets uns vells gravats representant escenes de la Revolució francesa i el retrat d'un senyor d'uns quaranta anys, en el rostre del qual, allargat per una barba aguda, hi ha una expressió de noblesa, de bondat, d'intel·ligència. Hi ha un altre saló, de dimensions més reduïdes, més recollit, més íntim, en el qual —hom veu fàcilment que hi ha passat la vesània de la revolta—tan sols ha quedat una butaca, una taula-escriptori, un armari-llibreria.

—Ací —ens diu la senyora de la casa, una doneta vella i pàl·lida i vestida de negre— ell guardava els seus llibres i unes pedres estranyes que semblaven petxines i cargols.

I afegeix, amb la veu nuada per una emoció intensa:

—Vingui, vingui... Només vàrem poder salvar això.

I, havent passat a l'altre saló, obre el calaix d'una ventruada calaixera i en treu quatre o cinc fòssils i un llibre : els “Diàlegs”, de Joan Lluís Vives, en una antiga edició relligada en pergamí.

Aquest llibre formava part de la biblioteca d'ell. I n'hi havia molts més: mil, dos mil.. “Ell” fou el germà de la senyora, d'aquesta bona velleta menuda i vestida de negre. En morir els pares, la senyora s'imposà el deure de no prendre estat fins que el germà trobés una noia com cal per a dur-la a casa i perpetuar el nom deia família. “Ell”, però —hom diu que a causa d'un desengany o una pena d'amor— no volgué parlar ni que li parlessin de casori. —Que no estem bé? Que no anem bé així— deia.

I els dos germans visqueren i envelliren junts. Si no eren rics, tenien un bon passament que els permetia el goig de poder ajudar els pobres del poble: la mare que s'ha quedat sola perquè el fill és a “servir el rei”; la partera que, per mi-sèria fisiològica, no pot alletar l'infant; l'esposa que no té un cèntim a casa perquè l'home fa temps que no li treballa, l'obrer del camp que ha caigut a mans de la usura... Naturalment ell mai no deixava els diners fent signar papers i compromisos. Si els hi tornaven bé. I si no els hi tornaven, també. De més a més, posseïa la difícilíssima ciència de saber afavorir sense humiliar, de saber donar unes monedes sense ofendre i fent-se perdonar el que per al pobre sempre, o gairebé sempre, és un delictes: la riquesa.

Molts rics del poble, tarats per una política de baix materialisme, incultes i grollers, el tenien per un il·luminat, per un ésser absurd, per un home que no tocava de peus a terra... I l'esguardaven amb menyspreu i amb una llàstima irònica de la mà foradada.

Els pobres, en canvi, el veneraven.

Ell, ànima simple i pura, creia que no mereixia ni l'actitud dels uns ni el sentiment dels altres: ni el menyspreu dels que es creïen senyors perquè tenien diners, ignorant que la riquesa no és, com el senyoriu, una superioritat espi-

ritual ni la veneració dels humils. I seguí, un xic absent de tot el que l'envoltava, una vida quieta, silenciosa, pulcra: el passeig als afores del poble cada tarda, a primera hora a l'hivern i a l'hora dolça del morir del dia a l'estiu; alguna visita a les cases més necessitades; un xic de conversa amb el farmacèutic; la germana; els llibres.

Es vanava que a la casa no hi hagués armes de cap mena. I es vanava que tan sols hi hagués llibres.

—Si l'home—deia— fos més afeccionat als llibres que a les armes la vida seria molt més civilitzada que no és ara.

Quan vingué la República, molts rics del poble, falsos senyors, s'escandalitzaren i s'indignaren. La República els semblava una injúria personal i heus aquí perquè la seva indignació resultava bon xic còmica. Començaren a conspirar, a boicotejar i, com que de fet encara eren els més forts, sembraren el recel i l'odi. El 6 d'octubre, malgrat que en aquestes terres feudals no passés res, tingueren una alegria: la de veure triomfar un Govern que els feia somniar el retorn al passat.

“Ell”, l'home que havia viscut en aquesta casa, saludà la República amb aquestes paraules:

—Tal vegada porti un xic més de comprensió, un xic més d'intel·ligència al nostre viure.

El 6 d'octubre, en lloc d'alegrar-se, sospirà:

—No és, encara, la comprensió. No és, encara, la intel·ligència.

La victòria del poble, el 16 de febrer, revifà els odis d'aquells que, en nom de l'ordre, començaven una política de desordre, d'arbitrarietat, d'imtemperància. La vida al poble esdevingué, com en la majoria dels pobles d'Espanya, gairebé impossible. El caporal de la guàrdia civil i el rector es posaren al costat dels futurs facciosos.

“Ell”, l'home dels llibres, l'amo que fou d'aquesta casa que avui m'estatja digué al caporal de la guàrdia civil:

—Jo crec, amic Pérez, que vostè no obra rectament posant-se contra la República que el paga i a la qual ha jurat, o bé ha promès, és igual, fidelitat.

I al rector:

—La religió no ha de descendir fins a una mesquina política temporal. Déu no el tenen els rics en exclusiva. Déu més aviat és amb els pobres, amb els tristos, amb els que sofreixen.

Ni l'un ni l'altre no feren cabal de les seves paraules. I augmentaren l'odi, la incomprensió, el malestar. I el 19 de juliol la gent que es deia d'ordre sembrava l'aire de trets i regava els carrers amb sang.

Ell, molt pàl·lid, amb una tristesa profunda, volgué intervenir, posar pau, acabar la tragèdia tot just iniciada. Eixí al carrer, s'interposà entre els uns i els altres, clamà desesperadament.

Una bala li travessà el cor.

Hi ha un gran, un llarg, un feixuc silenci. Aquesta velleita endolada, que s'ha quedat sola, sola amb el record del germà, plora desconhortadament. I amb la veu plena de llàgrimes, diu:

—Si l'haguessin cregut a ell! Si haguessin estimat més els llibres que les armes!

A fora el sol del migdia dóna al paisatge coloracions de mel.

Lluís Capdevila

La verdadera España

Mi revista, 1 juny 1938

DE LLU'IS CAPDEVILA. 1936-1939

436

LES CRÒNIQUES DE GUERRA

Tú, hoy prisionero nuestro —es decir: libertado del yugo extranjero—, eras hasta hace poco un combatiente que, de buen grado, te sublevaste el 19 de julio en unión de los militares sin honor, del detritus del Ejército español, porque creías —¡creíste en tantas cosas que hoy han dejado para ti de ser artículo de fe!— que España, considerada como hecho ideológico y biológico, corría grave peligro de perderse a causa de un tremebundo complot de tipo comunista que sólo existía —y existía como pretexto, que es lo mismo que no existir— en la mente de los que necesitaban provocar la guerra.

Tú, también hoy prisionero nuestro, también libertado de los invasores que injurian a España y la expolían y la razzian, eres un paisano, un hombre civil, que simpatizas con los facciosos. Tú aplaudiste cuando el 10 de agosto; aplaudiste cuando el 6 de octubre, que dejaba tantos hogares deshechos, tantos hijos sin padre; aplaudiste —a escondidas en el silencio de tu hogar, del cual, por miedo, habías hecho desaparecer todas las imágenes religiosas y los emblemas monárquicos— la gesta canallesca de los facciosos —creáis que se resolvería en un sencillo paseo militar y se ha convertido en una tormenta de sangre y fuego, de crimen y vesania— el 19 de julio.

Tú eras un hombre que amabas el orden y la paz. Tú votaste a las derechas porque, debido a tu miopía intelectual, su política pareció patriótica y juiciosa. Tus ideales —lo digo sin ironía, comprendiendo perfectamente tu pensar y tu sentir— eran trabajar en provecho de tu libro de Caja, y vivir sin grandes sacudidas. Políticamente no eras un hombre de acción, sino un ser inofensivo y de cortos alcances que creía cumplir su deber frecuentando la iglesia y figurando en un partido —en una partida más bien— de los llamados de orden. Sin embargo, te alegraste, te felicistaste de la sublevación del 19 de julio. La República, a pesar de haber nacido tan pacífica y modosita, te atemorizaba y te repugnaba. No te había causado daño alguno, no te había perjudicado lo más mínimo, pero no podías con ella. Creías ingenuamente, con una buena fe digna de mejor cau-

sa, que en España no es posible la República porque España, según tu menguado criterio, es consubstancial con la monarquía: los Reyes Católicos —que no se bañaban y expulsaban a los judíos después de haberles estrujado la bolsa—, Cisneros, América —que, en vez de enriquecerla, como era lógico, empobrecía la Península— Felipe II, Lepanto, Otumba, el Cid... Todo eso —que era el ramillete de fuegos artificiales de tu Prensa: A B C, El Debate, Informaciones, La Nación— te llenaba de humo la cabeza y hacías-te ver visiones.

Creías de buena fe en el fantasma del separatismo y el pobre Royo Vilanova era para ti un pozo de ciencia y el “no va más” del patriotismo. Gil Robles, Goicoechea, el bandolero March, Calvo Sotelo, e incluso Lerroux, que había rectificado su pasado de demagogo de doublé, eran, según tú, poco menos que los salvadores del país. Y lo eran también Sanjurjo, Goded, Fanjul, Mola y el resto de la morralla de generales sin honor.

Durante los primeros tiempos de la sublevación creíste que la España que se había puesto al lado de los facciosos era la única España digna de respeto y de estimación. Debido a tan absurda creencia hiciste la vista gorda ante los moros —llamados ya una vez, cuando la gesta heroica de Asturias— y disculpabas plácidamente porque veías lucir escapularios en su pecho bronceo. Apareció la bandera monárquica española y exultaste de gozo. Exhumaron la “Marcha Real” y lloraste de enternecimiento. Los falangistas gritaban: “¡Arriba España!” Los requetés gritaban: “¡Viva Cristo Rey!” También gritaban los moros, pero tú no les entendías y todo eso salías ganando.

Abundaban los Tedeums y abundaban los curas que saludaban a la manera fascista —que consiste en extender el brazo como para cerciorarse de si llueve— sin querer recordar que el fascismo persigue a la Iglesia católica, apostólica y romana.

Hasta entonces todo marchaba a las mil maravillas y tú, por tu poco caletre, te creías en el mejor de los mundos. Pero un buen día, que para ti, hombre civil de la zona fac-

ciosa, fué muy malo, te exigieron que contribuyeras generosamente a las suscripciones patrióticas para sostener la guerra. Tan amable insinuación no te hizo, naturalmente, maldita la gracia. Te alarmaste seriamente, y te abrochaste la americana. Patriota, sí; todo lo patriota que se quiera; pero sin bromear con el dinero, pues el dinero es sagrado. Intentaste protestar y fué inútil la protesta.

Tu comercio se arruinaba. Tu España es grande, pero pobre —gracias a la política de los profesionales del patriotismo—, y tus amigos, con la guerra, la empobrecen más. Tu cuenta corriente, que casi no era ya tuya, corría tanto que se perdía de vista. Veías que las cosas marchaban mal y te convertías en un hombre amargado, receloso. Ante el espectáculo de la zona facciosa tu fe tambaleaba, tus ideales se convertían en pavesas que se llevaba el viento, el viento de la guerra y del crimen.

Sin embargo, esto no era todo. Un día, con pasmo doloroso supiste que en el ejército nacional (sic) la mayoría eran extranjeros: italianos, alemanes, portugueses, eritreos, somalíes, rifeños, mauritanos de Ifni, etc., etc. Y, acentuando tu doloroso pasmo de gran patriota de la España grande, advertiste que los verdaderos jefes de tu ejército nacional (sic) eran italianos y alemanes y que vuestro pobre generosísimo, vuestro pobre Franco, habíase convertido en un limpiabotas, en un lacayuelo de los invasores. Y te diste cuenta, por fin, de que actuaban no en nombre de la España “nacionalista”, sino en nombre de Italia y de Alemania. Y viste como en lugar de tu querida roja y gualda ondeaba al viento español la bandera italiana. Y viste menospreciar tu moneda y tu idioma. Y viste cómo se llevaban las riquezas de España los que actuaban en España como amos y no como aliados. Y viste cómo vosotros, los “nacionales”, erais escarncidos y befados. Y viste a vuestras mujeres sufrir la afrenta más irreparable y saqueados vuestros hogares.

Tú, soldado; tú, hombre civil de la zona facciosa; si fuerais más cultos de lo que sois, si conocierais mejor vuestra tierra, es decir: la vida espiritual de la patria, conoceríais las palabras de Quevedo, del Quevedo que, a su manera,

fué también un español de “la España grande”: “Guerra es ésta más colorada con la vergüenza que con la sangre. Y halos de burlar el intento, porque al español más le constituye en serlo la lealtad que la patria, de tal manera que deja de ser español en dejando de ser leal.” (La rebelión de Barcelona. Ni es por el güevo ni es por el fuero.)

¿Qué efecto os producirían estas palabras? ¿No os avergonzaríais de luchar en provecho de italianos y alemanes? ¿No comprenderíais, finalmente, que los que luchan por España somos nosotros y no vosotros?

L'ordre i la justícia

La Humanitat, 4 juny 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Has estat sempre un home de dretes, un home d'ordre. Tu creies sincerament que per a ésser home d'ordre calia formar part d'un partit - o una partida - de dretes. Tu creies que els amos, els forts, els poderosos, tenien sempre raó, i que els treballadors, els febles, els oprimits, no en tenien mai. Tu creies que acatar l'ordre era posar-se al costat de la Patronal, abandonar la llei de fugues, afiliar-se al Some- tent perseguidor d'obriers, aplaudir la Dictadura, etc., etc. Quan el desembre de l'any 1930 afusellaren Fermí Galan, respirares tranquil: t'havies escapat d'una i bona! Quan el 14 d'abril de l'any següent proclamàrem la República - que naixia massa generosa i pacífica, no em cansaré de dir-ho - et veieres perdut.

La República no t'ofengué no et molestà, no et perjudicà en res. Al contrari: si semblava nascuda per a afavorir-vos als monàrquics. Era una República tan pacífica, tan tranquil·la, tan assenyada que, a més de no haver sabut donar feina a la guillotina, no havia sabut agafar una escombra i netejar la casa - la casa: l'exèrcit, la diplomàcia, la burocràcia, la policia, etc. - que la monarquia havia deixat tan bruta.

No, no: el nou règim, que lliurement s'havia donat el poble, no t'havia molestat ni t'havia perjudicat en res. Tu, però, obtús i ple de rencor, odiaves el nou règim. I aplaudires els «caballeros» del 10 d'agost. I aplaudires el 10 de juliol. Eres un home d'ordre que aplaudies sempre el desordre. Aquesta incongruència ja es produeix sovint entre vosaltres.

La Revolució - que si n'hem sofert les conseqüències és perquè vosaltres l'heu desencadenada, recorda-ho - tampoc no et causà grans perjudicis. Sobretot pensa que et deixà la vida, malgrat la teva actuació en temps del pistolerisme i la dictadura. T'apressares a adquirir un carnet sindical - carnets que han estat donats amb massa facilitat a la majoria d'homes com tu - i a vestir-te d'una manera estranya, creient que el fet d'eliminar la corbata de la teva indumentària era prendre cèdula de revolucionari. Escoltaves amb goig, però, les ràdios faccioses i t'alegraves de les victòries italo-alemanyes dels que tu, i altres inconscients com tu, anomenàveu els «nacionals». Amb ells hi tenies un fill, afiliat

a «Falange». El dia de la destrucció de Guernica - no te'n dones vergonya? - a casa teva tu i la dona exultàreu de joia. El dia de la caiguda de Santander ho celebràreu tu i la teva dona bevent xampany. Ho recordes? Ja ho sabies que la metralla italo-alemanya destrueix escoles i hospitals i mata les dones i els infants, però tu ets un home d'ordre i celebres la caiguda de la ciutat del Nord bevent xampany. Quantes viloses heu comès, els homes com tu, en nom de l'ordre.

Naturalment, malgrat la teva aparent submissió al nou estat de coses, malparlaves de la República i dels Governos de guerra de la República. I t'alegraves de tenir un fill entre els facciosos. I t'alegraves de tenir hisendes i fàbriques en terreny facciós. I t'alegraves dels bombardeigs salvatges damunt Barcelona que deixen en l'aire i en les pedres un accent de tragèdia, i et dedicaves al rumor alarmista, al derrotisme, als negocis bruts de l'intercanvi.

Els facciosos però, s'han apoderat de les hisendes, i les fàbriques que tenies en el terreny que ells dominen. I s'han apoderat del teu compte-corrent. I això, la veritat, no t'ha fet cap mena de gràcia. Inconscientment, gairebé contra la teva voluntat, t'has hagut de confessar que la República, contra la qual tu conspiraves, t'havia respectat les fàbriques, les hisendes, els diners. Els teus amics en canvi, els que tu qualificaves de salvadors d'Espanya, t'ho han pres tot. T'ho han pres, però, en nom de l'ordre, i tu, tan amic de l'ordre, has de callar.

I el teu fill, que es sublevà creient de bona fe en la justícia de la seva causa, veu avui amb dolor que l'Espanya que ell hauria volgut tan gran i tan alta s'està convertint, per obra i gràcia del traïdor Franco en una colònia d'Itàlia i d'Alemanya. I el teu fill veu com els soldats espanyols són injuriats i maltractats pels italians i alemanys als quals el traïdor Franco s'ha malvenut Espanya. I el teu fill es revolta contra la insolència i el despotisme dels oficials italians i alemanys als quals el traïdor Franco ha lligat al seu destí de traïdor. I el teu fill és empresonat i, tal vegada, afusellat. Tu, però, no pots queixar-te, car tot ha estat fet a fi de bé i en nom de l'ordre.

Ja no rius, com abans; ja no ets optimista, com abans. Ja no et sents segur de tu i els teus, com et senties abans. Ja no escoltes amb goig les ràdios faccioses. Ja no tens Franco, el traïdor, com un gran home. Esdevens agre. Esdevens amarg. Comences a sentir-te allunyat i deslligat dels facciosos que fins fa poc eren els teus amics i els creies carregats de raó.

Hi ha més, encara. Hi ha que, malgrat la política de No Intervenció i les gestions dels Governos de França i d'Anglaterra, l'aviació italo-alemanya segueix bombardejant ciutats obertes de la reraguarda, entre elles Barcelona.

I en un bombardeig a Barcelona, els avions t'ensorren la casa on vivies i et maten l'esposa.

Ei fill a la presó o bé afusellat. La dona al cementiri. La llar enrunada. La fortuna, expropiada. Es un balanç ben trist, ben dolorós ben vergonyós. Pensa-hi! I pensa que no hi ha altre culpable que tu; pensa que tu ho has volgut així.

Ja mai més no podràs estar al costat dels que han ratziat la teva caixa de cabals, dels que t'han escarnit i t'han empresonat el fill, dels que t'han assassinat la muller.

Ara saps veure -bé t'ha costat prou i bé ho has pagat prou car - on són l'ordre veritable i la veriatble justícia.

Un infant mort

La Humanitat, 9 juny 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

El pare era al front, lluitant amb el poble en armes contra els exèrcits d'invasió italo-alemanys, cridats pel traïdor Franco, els quals, gràcies a la incivil política de «no intervenció», de fa tant de temps actuen a Espanya. La mare -que era també l'esposa-, i el fill vivien en un raval obrer de Barcelona, un raval que feia pensar en aquestes magnífiques obres d'Ignasi Iglésies: «Les garses», «El cor del poble», «Els vells»...

El fill tenia dos o tres anys i era com una flor de carn que perfumava la vida de la mare. Volien fer d'ell un home conscient, comprensiu, intel·ligent, que estimés el treball, els llibres, la bondat, la justícia. Volien fer d'ell un bon català i un bon republicà.

Ara tot això no serà possible. Ara aquestes esperances s'han esvanit. L'infant és mort i la mare, malferida, és a l'hospital. Demana el fill, el vol al seu costat. No sap que és mort, que no el veurà més. Recorda que quan sonaren les primeres explosions de l'agressió aèria l'estrenyí contra el seu pit, com si volgués fondre'l novament en la seva sang i en la seva carn. Sentí un cop molt fort, una cosa calenta al rostre, crits delirats, terratrèmol de cases que s'enfonsaven... No sap res més, no recorda res més. S'ha desvetllat en un llit d'hospital, tota plena de benes, i quan ha provat de fer un lleu moviment, la cama dreta li ha causat un dolor horrible.

Mentrestant, al front, el marit, el pare, ignora el drama.

El drama, però, no té importància. Barcelona, dia X. L'aviació italo-alemanya al servei de Franco -passi l'eufemisme- ha llançat X bombes contra la població civil. La majoria de les víctimes eren dones i criatures.

Total què? Total res. Un infant mort. Això no té cap importància. Això no interessa a ningú: ni a l'Església ni a la civilització, ni a la humanitat. I perdona'm, lector, aquestes paraules massa pomposes de civilització i humanitat, que avui estan en franca fallida.

L'Església són els Segura, els Gomà, els Polanco que, al costat de Franco, saluden a l'estil feixista, no ignorant les persecucions del feixisme contra l'Església. L'Església és el

Papa trametent a Franco, devastador dels camps d'Espanya i assassí de dones i criatures, la benedicció.

La humanitat és l'onada de simpatia verbal, l'onada de discursos, l'onada de parauleria ineficaç contra la política brutal del fet consumat.

Ha mort un infant. I què? L'Església de Roma -que no és l'Església del Crist -dirà: «Si estava batejat, anirà al cel i encara hi sortirà guanyant». I dirà la civilització: «Un infant, al cap i a la fi, no té una gran importància. Els que tenen veritable importància són els homes, car els poden convertir en polítics i en militars, i poden aprendre la ciència d'enganyar i la ciència de matar».

La humanitat trametrà telegrams de protesta i procurarà que la premsa no s'oblidi de publicar-los amb titulars ben visibles.

El pare i la mare s'hauran quedat sense fill. I s'hi hauran quedat -potser té raó Berdiaeff, quan assegura que retornem a una nova Edat Mitjana- gràcies a l'egoisme i a la passivitat de les grans nacions que es diuen democràtiques i permeten que Itàlia i Alemanya, sense prèvia declaració de guerra, facin la guerra contra Espanya. I s'hi hauran quedat gràcies a la farsa innoble de la Societat de Nacions. I s'hi hauran quedat gràcies a la monstrositat jurídica que significà la política de No Intervenció -¿no us cau la cara de vergonya i de pena, monsieur Blum?- que en realitat és la intervenció més cínica i descarada a favor dels agressors i contra un Govern legalment constituït.

Tan sols ens queda confiança en vosaltres, treballadors del món. Italians, espanyols, francesos, alemanys, russos, mexicans, anglesos, suecs; si sou obrers sou germans nostres. Els obrers no tenen pàtria, car del patriotisme n'han fet ofici els poderosos, els que especulen amb la política, amb la banca i amb els armaments.

Treballadors del món, uniu-vos. Déixeu de banda, d'una vegada per sempre, les diferències, que tan sols aprofiten als esclavitzadors. No ens trameteu discursos, no ens trameteu telegrams de protesta, que ja us els agraïm, però que no ens serveixen de res contra les armes que Itàlia i Ale-

manya, trameten a Franco. En lloc de la paraula, germans treballadors del món, l'acció. I l'acció és no fabricar material bèl·lic per als que volen esclavitzar-nos, no embarcar-lo vers Xina, Etiòpia o Espanya.

Germans treballadors del món: a Espanya, assassinat per la metralla de l'aviació feixista, ha mort un infant.

Vengeu-lo!

LLUIS CAPDEVILA

El cabdill frustrat

La Humanitat, 16 juny 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Cal aprofitar el poc temps que et resta d'actuar de «vedette» en el «guignol» de Salamanca per a ocupar-nos de tu, general Franco, per a dedicar-te unes quantes floretes cordials, per a resar-te l'oració de comiat. Ja ho veus: oracions i tot! No et pots queixar. Ni es poden queixar els bisbes que t'acompanyen, traïdors al poble, a l'Església i a Déu.

M'has fet tanta propaganda, m'has organitzat una «reclame» tan perfecta, m'has dedicat tants elogis des de les teves ràdios -elogis eren, en realitat, els insults i dicteris que vomitaven els teus «speakers»- que jo, avui, abans que de tu no se'n canti ni gall ni gallina, vull retornar-te'ls.

Sense la revolta del 19 de juliol, tu, general Franco, hauries passat sense pena ni glòria; hauries estat un de tants generals ganduls, ignorants, ineptes, que arribaven al generalat sense que hom pogués explicar-se clarament els motius que, en lloc de servir per a guanyar batalles, tan sols servien per a guanyar negocis bruts a ultramar -¿recordes el vostre contraban d'armes a Melilla? ¿Recordes que vosaltres, els «caballeros» us veníeu als rifenys les armes que després servien per a matar els soldats espanyols?- i per a engreixar l'anècdota escandalosa amb vergonyoses historietes d'alcova.

La revolta del 19 de juliol t'ha posat en primer pla, t'ha donat notorietat i categoria de «vedette», t'ha aixecat un sòcol: un sòcol de fang i de sang, de traïció i de covardia, de vilesa i de tragèdia. El món t'ignorava, general Franco, abans del 19 de juliol. El 19 de juliol t'ha descobert i ha dit al món que a Espanya hi havia un ésser prou abjecte, prou degradat, per a malvendre's la pàtria als invasors italo-alemanys. Gràcies a tu, general Franco, el món sabrà que hom pot avergonyir-se de la condició humana.

Tot en tu -tot menys la vanitat- és disminuït, atenuat, esborrat, sense accent, sense personalitat. Tot en tu, físicament i espiritualment, és pobre, minúscul, mesquí. Vanament has volgut ésser un cabdill: no has arribat sinó a lacai. Els pocs militars espanyols que resten al teu costat -alguns d'ells, si podien, rectificarien llur gest de revolta suïcida- s'avergonyeixen de la teva companyia; has perdut els teus millors col·laboradors -Mola, Sanjurjo, Goded-, que

tenien un prestigi que tu mai no tindràs, perquè tu ets un general titella, un general de «guignol»; els militars estrangers que has cridat per tal que envaïssin les terres d'Ibèria et menyspreen, et tenen per un ninot, per un pobre diable, i et fan servir de cirabotes. En realitat, no serveixes per a gran cosa més. Recorda que sense la traïció feta a les Juntes de Defensa -l'ofici de traïr no t'és nou- avui no series general.

Cabanelles ha mort de pena i de vergonya; Yagüe s'ha revoltat contra teu; Queipo de Llano es burla de tu francament i fomenta la discòrdia contra els teus amos italo-alemanys.

Tu et fas retratar, al jardí de la casa que habites a Salamanca acompanyat de dos infants disfressats de feixista i que saluden a la manera feixista. La teva aviació, però, assassina els infants espanyols a Guernica, a Durango, a Santander, a Gijón, a Oviedo a Màlaga, a Sagunt, a València, a Castelló, a Tarragona, a Reus, a Barcelona, a Granollers. No ets un home: ets un assassí. No ets un militar: ets un professional de la delinqüència en totes les seves manifestacions: el frau, la traïció, el furt, l'assassinat, el deshonor.

La teva companyia deshonra; l'haver parlat amb tu envileix. I si un home honrat, per equivocació, t'ha donat la mà alguna vegada no li queda altre remei que tallar-se la mà.

Ets un militar sense cap cultura, el cap sols et serveix per a pentinar-te i fer-te la permanent. Si dius que ets espanyol ningú no voldrà ésser espanyol. Tens l'esperit tèrbol i sàdic dels homosexuals i en les ratzies de crim t'ajuda l'imbècil del teu germà Ramon, inepte i vanitós com tu, que jugava a republicà i a comunista. Els teus íntims et diuen Paquito i t'haurien de dir Paquita.

Has sollat i has envilit la terra espanyola. Tots els ciutadans honestos i dignes, de dreta o d'esquerra, blasmen de tu. Has traït una bandera i una pàtria. Has traït es teus mateixos partidaris que avui en veure el teu joc innoble, s'allunyen de tu.

Si tinguessis dignitat, et suïcidaries, en veure la teva obra. Com que no en tens, tan sols et queda un recurs: contractar-te, al Xarlottengurg berlinès, en algun cabaret freqüentat per homes sols.

Lluís CAPDEVILA

Herois de la Divisió 43

La Humanitat, 30 juny 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Soldats de la Divisió 43, cavallers de la llibertat i de la dignitat de tot un poble: heu merescut bé de la pàtria. Com als soldats de la República francesa que l'any 1793 donaven arreu d'Europa caliu i resplendor de llibertat, hauríem de coronar els vostres fronts de roure i de llorer.

Soldats de la Divisió 43, poble en armes: gràcies a vosaltres, gràcies a la vostra gesta gloriosa, el dia de demà hom podrà enorgullir-se d'ésser espanyol, car ja és hora de desfer l'equívoc. D'espanyols tan sols n'hi ha uns: vosaltres i els que, com vosaltres, en altres sectors i en altres línies de combat, defensen la terra i l'esperit d'Espanya. Els altres, els que s'han venut la pàtria al feixisme italià i al nazisme alemany, no són espanyols; són traïdors, i els traïdors no tenen pàtria.

Vosaltres no lluiteu per uns privilegis, per una casta, per uns baixos apetits de guany tèrbol: vosaltres lluiteu perquè defenseu les fàbriques, els laboratoris, les biblioteques, les escoles, els camps fecunds, tota la riquesa d'Espanya, que és vostra perquè vosaltres l'heu creada. Vosaltres lluiteu per les mares, pels infants, pels vells d'aquesta terra màrtir i heroica que demà, gràcies a la vostra gesta digna, podrà alçar el cap amb orgull davant del món, car no hi ha una altra nació capaç de fer el que fa la nostra.

Defensàveu uns cimadals del Pirineu aragonès, encaputxats de neu. No podíeu esperar reforços, car tots els camins que menaven a vosaltres eren presos per l'enemic. Estàveu sols: sols amb el vostre coratge i la vostra fe; sols amb el vostre tremp i el vostre esperit de sacrifici; sols amb les vostres armes i la vostra sang generosa.

El món -massa prudent amb la nostra lluita- contemplava, esbalaït, la vostra gesta digna i magnífica. Us arribaven missatges de simpatia d'arreu del món. Vosaltres ja els agraïeu, però pensàveu que amb missatges de simpatia no es guanyen les batalles.

I seguíeu batallant, seguíeu lluitant perquè intuïeu la importància de la consigna: resistir. I perquè sabíeu que en aquesta guerra nostra, tan desigual, tan singular, resistir és vèncer.

Heu causat a l'enemic milers de baixes; heu delmat les allaus dels invasors; heu «retirat» definitivament molts dels voluntaris (!) que Hitler i Mussolini, en complicitat amb el Comitè de No Intervenció, trameten a morir a Espanya.

Heu entretingut, duran dos o tres mesos, cossos sencers d'exèrcit i aquesta era, sobretot, la vostra missió.

De cada pedra pirenenca en féreu un fortí, de cada arruga de la muntanya una trinxera. La neu es tacava de sang i els italians supervivents de l'aventura tràgica recordaran sempre amb horror com veien caure llurs germans obrint els braços amb una darrera abraçada a la vida bella i resplendent, i recordaran com els veien lliscar, marionetes sangonants empeses pel vent de la guerra, cingles avall.

Cada pedra parlava per vosaltres, i parlava amb la gorja plena de foc. Després, esgotades les municions, us heu vist obligats a passar la frontera. A França, el poble us ha rebut amb una emoció entranyable, amb una simpatia i una cordialitat fraternals. I quan us han preguntat a quina Espanya volíeu anar, heu sabut respondre:

-Tan sols hi ha una Espanya: la de la República, i a aquesta és on nosaltres volem retornar per a seguir lluitant contra els invasors.

I heu tornat a passar la frontera, soldats de la Divisió 43 cavallers de la llibertat. Podíeu defugir el deure, cansats de la guerra i de les penalitats de la guerra, però heu tornat a passar la frontera; podíeu dir «prou», però heu dit «lluitem». El vostre gest, encara que molts governs no se l'expliquin, l'estimen i l'admiren tots els pobles del món. ¡Sou uns herois, soldats de la Divisió 43!

Quan heu entrat en terres catalanes, després de l'èxode dolorós, una pluja de flors ha caigut damunt les vostres testes d'ulls flamejants.

Tornareu a empunyer el fusell en defensa de la nostra terra, que avui té accents de tragèdia i d'epopeia i és com una foguera de llibertat que il·lumina el món; tornareu a sofrir penalitats i angoixes. Gràcies a vosaltres, però, sentirem que el triomf ha d'ésser nostre, car un poble que té homes així no pot ésser vençut.

I demà, assolida la victòria, les vostres mares podran dir,
amb el més noble dels orgulls:

-El meu fill era de la Divisió 431

Lluís CAPDEVILA

Lloança dels que saben morir

La Humanitat, 9 juliol 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

L'havia conegut en terres d'Aragó. Es deia Abraham Basos, tenia uns trenta anys -potser no els tenia encara-, era polonès i cap d'un batalló de l'heroica Divisió que comanda Valentí Alvarez «El Campesino».

En aquesta segona guerra de la independència, com en la primera, els soldats del poble han fet un gran paper. El Campesino, Lister, Cebrià Mera, recorden Mina i El Empecinado.

Abraham Basos, comandant d'un batalló especial, era un lluitador que honorava la Divisió d'El Campesino.

Havia nascut en no recordo quin poble de Polònia i, malgrat d'ésser molt home, o precisament per això, quan recordava la seva terra -«la terra sempre màrtir», deia ell- s'emocionava amb facilitat. Era un home molt intel·ligent, molt agut, molt sensible. I un rebel, un inadaptat. Per no saber adaptar-se a la tirania i al despotisme, hagué d'emigrar a terres franceses. Abans, però, d'emprar el recurs suprem de fugir -fugir sense lluita és de covards-, lluità molt i sofrí molt.

A París la seva vida fou intensa, dura; amarga, i no s'assemblava en res a la d'un altre gran polonès, Frederic Chopin, afalagat per l'aristocràcia de la sang, del diner i de la intel·ligència. París no és massa acollidor per al qui hi arriba amb la desesperació al cor i les butxaques buides. París acull més bé els falsos patriotes que, amb la cartera ben proveïda, fugen de la foguera de la guerra i no s'avergonyeixen -perquè no tenen vergonya- de freqüentar els teatres i els cabarets mentre als camps d'Ibèria els homes dignes moren i maten en defensa de la llibertat i la dignitat d'un poble que no vol ésser esclau.

La França oficial, en la qual tant influeixen les dues-centes famílies, el veia amb mals ulls: era estranger, pobre, i s'havia revoltat contra el Govern del seu país. Greus defectes. Terribles culpes.

Treballà com a rentaplats en un restaurant; de mosso d'equipatges a l'estació del Nord i a la de Sant Llätzer; féu de camàlic als mercats. A la fi, pogué entrar en una fàbrica de maquinària amb un jornal fix. Com que no era un obrer

dels que creuen que compleixen votant les esquerres, assistint a mítings i llegint el diari del partit; com que no era un pòtol ni un cul de cafè, que tot ho solucionen discutint a la taula del cafè amb altres animals de la mateixa raça; com que creia que els drets i els deures de l'obrer i el revolucionari són quelcom més que tot això, i, sobretot, com que era intel·ligent, estudiava amb delit, amb febre. I així, a costa de grans sacrificis, aconseguí el títol d'enginyer. Aviat, gràcies a la seva enorme capacitat de treball, es féu a París una posició força folgada, cosa ben difícil per a un estranger.

Abraham Basos havia triomfat, havia solucionat la seva vida. I esclatà a Espanya -gràcies a una excessiva benvolença, a una excessiva tolerància envers l'enemic- la revolta dels militars traïdors. Abraham Basos no dubtà ni un moment, no pensà en els sacrificis passats, en el benestar present que li prometia un esdevenidor brillant. Ho deixà tot -aquests són els voluntaris que lluiten amb nosaltres!- i s'enrolà en una de les columnes internacionals. Després passà a la 48 Divisió.

Era un home, quan el vaig conèixer, molt intel·ligent, que havia llegit molt. Com els soldats de la Revolució francesa, que duïen sempre el seu Plutarc a la motxilla, Basos sempre s'allitava, per fatigat que estigués, amb un llibre a les mans.

Tenia un tremp de ferro, un coratge magnífic. Era recte i sever i creia que un soldat del poble no ha d'ésser ni un ximple ni un lladre. Els seus homes s'enorgullien d'ésser comandats per ell i l'estimaven com a un pare.

Ara em diuen que és mort. Ha mort donant la cara i el pit -la majoria dels italians que enterrem després d'un combat tenen les ferides a l'esquena- defensant la terra de Catalunya i la llibertat i la dignitat d'Europa.

Era més germà nostre aquest polonès, aquest bon Abraham Basos, comandant del nostre Exèrcit, que els catalans que a París, amb la cartera ben plena, freqüenten «music-halls» i cabarets i deshonren el nom de Catalunya.

Un objectiu militar

La Humanitat, 14 juliol 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Barcelona, o un poblet qualsevol proper a Barcelona: Badalona, Granollers. Una casa als afores del poble: una casa humil, per a obrers; una casa de tres o quatre pisos. Una casa viva -vitalitat meravellosa- gràcies a la gent que -talment un arbre els ocells- la pobla. Viva d'inquietuds i cantarelles, d'angoixes i rialles, de clares rialles d'infant i opacs reganys de vell. Es una casa nova, construïda de poc, que riu de dia sota la capa daurada del sol, i de nit es sumeix en l'ombra i en el silenci perquè els que s'hi estatgen trobin el degut repòs a la jornada de treball feixuc.

Es una casa amb molts balcons i finestres, que són com els ulls de mirada àvida que, de dia, esguarden els riells d'un tren, les hortes ubèrrimes on triomfa el verd amb totes les seves gradacions, uns arbres tremolosos de nius -encara hi ha infants selvàtics que hi tiren pedres- i unes muntanyes morades de llunyania, i que, de nit, esguarden la plata viva dels estels i el resplendor de la ciutat. Ara, des de fa gairebé dos anys, la mirada d'aquests balcons, d'aquestes finestres, ha esdevingut més àvida, més terriblement àvida: esguarden l'horitzó, vers on marxaren, formant part del poble en armes, els homes que vivien en aquesta casa i que ara viuen, lluitant amb la mort per la glòria, als camps de batalla.

No eren soldats, no eren homes d'armes, no eren professionals de la guerra: eren treballadors, eren homes de fàbrica, d'obrador, d'oficina, que mai no havien empunyat un fusell. L'empunyaren, però, el dia que uns militars sense dignitat i sense decència obriren les portes de la pàtria a l'invasor que avui ha esdevingut amo insolent i menysprea els rebels, i partiren -abandonant-ho tot: la llar, la mare, l'esposa, els fills- vers el front.

Ara, a la casa, en tots els pisos, tan sols hi resten homes de cinquanta anys i infants de menys de quinze.

Un pis d'aquesta casa: el menjador, uns dormitoris, una cuina, un balcó. Al balcó uns testos amb flors. Al menjador uns llibres -els obrers catalans saben llegir- i uns retrats: el Clavé, Pi i Margall, Ignasi Iglésies. I una dona -l'esposa-, un vell -el pare- i un infant -el fill-. Hi ha, però, una altra pre-

sència: la presència immaterial de l'absent, del que al front, empunyant les armes, defensa la pàtria, que no és tan sols una extensió territorial, sinó el sentir i el pensar de tot un poble. L'esposa té cura de la casa i escriu cada dia a l'espòs -admirable diàleg de tendresa i de coratge- encara que les cartes arriben amb molt de retard a l'absent... i no hi haurien d'arribar. El vell procura ajudar la casa fent algun jornal, car la vida és dura i hi ha molts miserables que especulen i s'aprofiten -ànimes de corb!- de la guerra.

L'infant pregunta:

-Quan tornarà el pare?

I, invariablement, amb una dignitat exemplar, amb una fe absoluta i total, la mare o l'avi responen:

-Quan guanyem la guerra, que la guanyarem.

Moltes vegades l'avi, oblidant que parla a un infant, li diu:

-El nostre poble és un gran poble, i no n'hi ha cap altre al món com ell. Lluitem contra dues nacions -Itàlia i Alemanya- contra una caricatura de nació -Portugal-, contra l'Espanya facciosa i contra els governs que, oblidant el dret internacional, ens han engrillonat amb la infame política de la No Intervenció, i, per tant, s'han fet còmplices de l'agressió.

Moltes vegades cada vegada més sovint, malgrat totes les reunions i totes les protestes, les ales negres del crim maculen el cel de la reraguarda. Les sirenes d'alarma esquinquen l'aire. Les bombes italianes o alemanyes destrueixen les ciutats i els pobles d'Espanya.

L'infant pregunta:

-Mare, que també hi ha guerra ací?

-No, fill; ací hi ha una pobra gent que treballa i que sofreix.

I l'infant aprèn que del cel, no tan sols en ve la llum, sinó també la mort.

Un dia el raid és més terrible. Plouen vint, trenta, quaranta, cinquanta bombes. Cauen les cases partides pel mig, esmicolades. Queden al nu els mobles humils dels pisos humils. En un pany de paret resta, encara un retrat. Mo-

bles, pedres, humanes criatures, tot ha anat daltabaix. Hi ha sang i hi ha clams de tragèdia.

Les cartes de l'absent, que abans trigaven a obtenir resposta -i no pas per negligència dels familiars-, ara ja no n'obtindran més. L'absent, ara, ja és sol. Sol amb la República i amb l'arma que defensa la República.

LLUIS CAPDEVILA

Los voluntarios

Mi revista, 15 juliol 1938

Primeros meses de la guerra, cuando la guerra no pasaba de ser —creían los incautos— una sublevación fácil de sofocar; cuando Italia y Alemania no habían intervenido —gracias les sean dadas al seráfico Comité de No Intervención— tan descaradamente como lo han hecho después. Otoño de 1936. Tierras de Aragón. Paisaje áspero, ascético, desnudo, torvo, de una belleza desoladora. Primeros ramalazos de frío. Unos atardeceres magníficos, casi escenográficos; unas noches cuajadas de luceros. Y la amenaza en boca de los indígenas:

—Aquí sufrimos tres meses de infierno y nueve de invierno.

De los tres de infierno yo había padecido uno: septiembre, que en tiempos de paz se corona de pámpanos y huele a mosto. Me quedaban por conocer los nueve de invierno, y los conocí con temperaturas de ocho y diez grados bajo cero.

Había salido de Barcelona la madrugada del 8 de septiembre con las columnas Maciá-Companyns. El 9 dormía en Alcañiz. El 10, en Lécera, los aviones fascistas me arrojaban siete bombas: era la bienvenida.

A poco me nombraban comisario de Prensa de las columnas catalanas.

Eran los buenos tiempos del voluntariado, los tiempos alegres y confiados de la improvisación, de la diversidad —de la diversidad en banderas y en credos políticos—, del creer que las guerras se ganan a fuerza de discursos. Los voluntarios iban sin uniformar, vestidos de una manera abigarrada y caprichosa. Con el armamento pasaba lo mismo, con la desventaja de que las armas eran pocas y malas. Las municiones nos las mandaban en muy reducida cantidad. Y, sin embargo, a pesar de todos los naturales defectos de organización, a pesar de la natural pobreza de recursos— los militares facciosos el 19 de julio habían arramblado con todo—, se avanzaba, se hacía frente al enemigo, se le tomaban posiciones, pueblos, víveres, material.

No había mucha disciplina, es cierto; pero había coraje, buena voluntad, fe en la victoria. Y una fuerza lírica, una alegría vital que le daba a todo un aire de kermesse heroica.

Nuestros voluntarios, como los héroes de Homero, iban cantando a la muerte: a la muerte que, en guerra por nuestra libertad y nuestra dignidad, es el no morir. Las vidas ofrecidas en holocausto a la libertad y a la dignidad no son los ríos camino del mar, que canta Jorge Manrique: son los haces de luz que se convierten en Historia.

Eran gentes de todos los pelajes, de todas las condiciones sociales, de psicología y caracteriología múltiple y diversa. Lo habían abandonado todo —el hogar, la novia, la madre, la esposa, los hijos—, habíanse evadido de la monótona vida cotidiana para lanzarse a la magnífica aventura de la guerra.

Iban por patriotismo, por curiosidad, por amor a la libertad, por ansia de aventura. Los había muy mozos, casi niños, y los había casi viejos.

Algunos espíritus frívolos —poco lúcidos, por lo tanto, ya que la frivolidad es el reverso de la lucidez—, sin comprender que en guerra la frivolidad es un delito imperdonable, no supieron justipreciar la obra de los voluntarios y los trataron con un desdén absurdo. No lo merecían. No lo merecen. Y así lo ha comprendido el Gobierno, único con derecho a opinar, que ha tenido para ellos palabras de elogio.

Yo, que he convivido con ellos, podría decir mucho y bien de los voluntarios de mis columnas, de aquellos voluntarios que, según el bello decir de Ángel Samblancat, salvaron el honor del republicanismo catalán.

Me limitaré a contar lo sucedido con uno de ellos. Me lo presentaron en Montalbán, una dorada tarde de diciembre, a prima hora. Era catalán, de La Bisbal —La Bisbal, haciendo honor a su tradición limpiamente republicana, había mandado un puñado de valientes—, y ya viejo, francamente viejo. Era un tipo alto, erguido, cenceño, muy sereno, muy activo, muy jovial. Pero lo que no habían conseguido los fascistas lo conseguía el invierno: vencerle.

—Es un gran compañero y un excelente soldado —me dijeron—, pero el frío le puede y tendremos que hospitalizarle.

La perspectiva no le hacía maldita la gracia al buen hom-

bre, que se sentía francamente humillado. A mí se me ocurrió que, alejándole un poco de la línea de fuego tal vez se podría evitar la enojosa estancia en el hospital. Y, adscrito a mi Comisaría de Prensa, lo llevé a Alcañiz. Hizo muy buenas migas con el personal a mis órdenes; se hizo querer muy pronto de jefes y soldados; la población civil le conocía y le llamaba “el abuelo catalán”. Trabajaba con celo, con fidelidad y con inteligencia. Cuando yo me ausentaba en visita a los frentes o de misión de servicio en la retaguardia me ausentaba tranquilo porque sabía que le dejaba a él en la Comisaría.

Las pequeñas comodidades de la segunda línea —que al que llegaba de las trincheras parecíanle el colmo del confort y de la elegancia— le sentaron estupendamente. Dormir bajo techado en una cama más o menos mullida, comer con manteles en la mesa y en platos de loza, sin guardias en el parapeto cuando sopla y silba el cierzo, son, en efecto, grandes cosas muy dignas de tenerse en cuenta.

El “abuelo catalán” se ponía bueno. Ya se sentía fuerte y sano. Ya se atrevía a dar grandes paseatas orillando el río y su mirada se tendía, ávida, al horizonte. Añoraba sus compañeros, añoraba la vida intensa y dura de las trincheras, añoraba la lucha.

Y una buena mañana, cuando preludiaba la primavera y en los árboles había hojas nuevas y temblor de nidos, se me presentó para pedirme:

- Señor comisario: ya no hace frío, ya ha abonanzado el tiempo y vengo a rogarle me dé permiso para volver a empuñar el fusil...

Els voluntaris catalans

La Humanitat, 20 juliol 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

De retorn al front, m'he detingut en una petita ciutat catalana que, en temps de pau -aquell temps que avui ens sembla tan llunyà!-, tenia una vida intensa, graciosa i pintoresca. Més que les pedres, més que l'arquitectura, ço que dóna caràcter i fesomia a la petita ciutat catalana, és la psicologia de les humanes criatures que la poblen.

En aquesta petita ciutat he trobat set o vuit milicians de les Columnes Francesc Macià-Lluís Companys, que eixien amb mi de Barcelona la nit del 8 de setembre del 1936 -per a precisar més: la matinada del 9 per anar a defensar la República en terres d'Aragó.

L'encontre ha estat gairebé emocionant. M'abraçaven, m'escometien amb mil preguntes, emplenaven de crits el carrer, davant l'astorament dels pobladors de la petita ciutat i dels refugiats que s'hi han acollit: refugiats que no es queixen, que no injurien i que, perquè ens han conegut abans de l'èxode dolorós, han après de respectar-nos i estimar-nos. Un d'aquests minyons, recordant els passats dies de convivència, plora d'alegria.

Ja fa dos anys que aquests minyons, un clar matí dominical de juliol es llançaven al carrer per a defensar la llibertat i la dignitat d'un poble que no sap ésser esclau. Ja fa dos anys que aquests minyons, mal armats, mal municionats però amb un tremp i un coratge admirable, desarticulen i vencien la rebel·lió a Barcelona. La rebel·lió, però, el que creïem una rebel·lió més, era la guerra. I aquests minyons, que tan heroicament havien lluitat als carrers de Barcelona, ho deixaven tot: la mare, l'esposa, els fills, els amics, la llar, el treball, i marxaven vers les terres aragoneses a deslliurar-les de l'innoble jou feixista.

Estimats amics, dignes soldats del poble en armes, dignes voluntaris catalans, que sota la glòria de les banderes de Catalunya i de la República, heu conviscut amb mi tant de temps: avui us torno a trobar quan l'aventura encara no és finida, però quan ja, per a l'enemic -malgrat que no ho veïgin els que no hi saben veure- té colors de crepuscle: un crepuscle amenaçador que neix a Anglaterra.

Molts dels que marxaren, tan joiosos i amb un aire tan

trionfal, aquella matinada del 9 de setembre, ja no tornaran: han caigut per sempre, lluny de la mare i de la terra nadiua, i, en caure, reneixen a una nova vida: la vida del record, vertical i eterna. Hi ha moltes tombes catalanes en terres d'Aragó, hi ha moltes mares que s'han quedat sense fill i, en perdre'l per a la vida material, l'han guanyat per a la vida altíssima i noble de l'esperit.

La sang té una veu, germans. I és aquesta veu que no podem deshonorar en la reraguarda amb baixos apetits de guany, amb negocis inconfessables de tan tèrbols, amb divergències de partit. La sang dels herois caiguts ens obliga un absolut esperit de sacrifici, a una absoluta lleialtat. Davant la pàtria envaïda tan sols és possible un ideal: deslliurar-la d'invasors.

Anàreu de poble en poble, voluntaris catalans, i arreu fóreu exemple de disciplina i d'honradesa. Fraternalitzàreu amb el bon poble aragonès, que aprengué a conèixer-vos, i conèixer vol dir estimar! Jo he vist a Alcanyis, una tarda plujosa d'hivern i en l'enterrament d'un milicià company, plorar les dones que l'havien estatjat, una de les quals, la més vella, em creia que era la seva mare.

I la pobra dona, amb la veu entelada pel plor, em digué: -No; no sóc la seva mare. ¡Però era tan bo aquest soldat vostre, aquest minyó català, que l'estimava com un fill!

Ja són lluny aquells dies; ja són lluny aquelles hores, que no sempre foren de dolor. La guerra immisericorde i brutal, que ens dugué a terres d'Aragó, ens ha retornat a terres de Catalunya.

Cal, però, tenir fe en el demà, una fe absoluta i total: hem de triomfar, car un poble com el nostre no pot ésser vençut.

I cal que no oblidem una cosa, voluntaris catalans: en les terres que avui petja l'invasor hi ha les tombes d'uns germans vostres, i hem de deslliurar-les!

La lluna

La Humanitat, 28 juliol 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

La guerra ha fet odiosa la lluna, li ha donat un aspecte i una força d'un dramatisme terrible. Ja alguns poetes antics la veien com una divinitat malèfica. El malefici lunar s'accentuava a finals de l'Edat Mitjana i esdevenia més ombrívol gràcies a la superstició i a la bruixeria. Durant el XVè i el XVIè segles esdevé demoníaca i presideix el «sabbat» negre i calent de luxúria. Les darreries del segle XVIIIè, abans d'esclatar la bella foguera tràgica de la Revolució, la converteixien en un inofensiu tòpic de cançó i de pastoral de ventall. La Revolució l'oblidava i la substituïa per la mitja lluna de cer que es ponía a la finestra de la guillotina. L'any 1830, el Romanticisme la ressuscitava, ploranera i fúnebre, damunt les caputxes verdes dels xiprers i les despentinades cabelleres dels salzes.

Mai, però, com ara, no havia estat tan terrible i funesta. Ja no és la blanca Selene dels enamorats; ja no és Diana en recerca d'Endimió; ja no és la lluna enfarinada de Pau Verlaine i Teodor de Banville; ja no és la lluna lívida de Poe; ja no és la lluna rosada de Shelley i Musset; és la que orienta i guia les ales negres de l'aviació italoalemanya damunt -sobre tot altre objectiu- les ciutats obertes de la reraguarda.

Els infants d'avui no cantaran, com els d'ahir, la lluna. I els poetes d'avui, que canten entre la sang i el foc de la guerra, la veuran com un globus roig que és el fanal de la mort.

En terres d'Aragó, a les primeres línies, els nostres soldats amaven més les nits fosques que les clares. Els ulls s'habitaven més a la fosca que, a més a més, els allunyava el perill del raid aeri. Les nits de lluna poblaven de fantasmagories l'ascètic i aspre paisatge aragonès, i deixaven al descobert els nostres llocs d'avançada, les nostres concentracions.

Una vegada, a Vivel del Río, vaig sentir com un soldat maleia:

-Ja hi ha lluna, me c... en Déu!

Jo, ingènuament, vaig creure que es tractava, si no d'un ésser que tenia ressentiments d'ordre personal amb la lluna, d'un ésser antipoètic. Després, però, donava la raó al soldat, car, gràcies a la claror de la lluna -tan poètica com vulgüeu

en temps de pau, però molt indiscreta sota el signe de Belona- no podíem dormir tranquils. Les nits fosques el vol dels avions esdevenia més difícil i més perillós. Això ho saben bé els pilots italians i alemanys al servei de Franco, que, més d'una vegada, en lloc de les nostres, havien bombardejat les seves posicions.

He hagut d'interrompre aquesta crònica per a atendre una consulta. Ara, en reprendre-la -la crònica, no la consulta-, veig que he escrit «els pilots italians i alemanys al servei de Franco». I és al revés: és Franco, qui traïdor a Espanya -Tirso de Molina, en «El burlador de Sevilla», diu: «... que es traidor, y el que es traidor es traidor porque es cobarde»- serveix les ambicions territorials d'Itàlia i d'Alemanya, del Duce i del Führer. Fet aquest aclariment, seguim endavant.

Les nits fosques, encara que això sembli estrany, els avions són més visibles que en les nits clares. Les nits clares tot ho confonen, tot ho poblen de fantasmagories. Quan no hi ha lluna és perfectament visible un estel mòbil entre els altres estels immòbils, que són com claus d'argent que aguanten molt tivant la seda del cel nocturn. Aquell estel és el llum de l'avió.

La claror de les nits lunars fa imperceptible, en canvi, l'arribada dels avions. Tan sols podem guiar-nos per la remor dels motors, cosa que, si els aparells volen molt alts, es fa impossible.

Ara, quan escric aquestes quartilles, tornem a tenir lluna, i la seva pàl·lida claror, tan amada dels poetes, entra per la finestra de la cambra on escric i pinta damunt la taula una ampla faixa blanca. Ja no som en terres d'Aragó; ja hem deixat aquelles terres ermes que, amb un xic d'intel·ligència i bona voluntat -consulteu algunes pàgines de Joaquim Costa- podrien ésser tan riques; ja no veiem aquelles desolades planúries de la Tebaida aragonesa.

Ara som en terres de Catalunya i el paisatge ha canviat totalment. Es un paisatge multiforme, més ric en aigües i, per tant, en arbres. El siena i l'ocre dels Monegros -siena i ocre que donen al paisatge aragonès una magnífica bellesa que no han sabut veure encara els pintors espanyols- ha

esdevingut ací blau d'obacs i d'ombres profundes, i verdor -en totes les seves gradacions- de prats ubèrrims. I en aquest paisatge de llegenda i de cançó, vestint-lo de randes d'argent, la lluna.

I en boca dels nostres soldats una maledicció a la lluna, far dels qui, gràcies a la política de la No intervenció, assassinaren infants i dones -les mares i els fills d'aquests soldats- a les ciutats obertes de la reraguarda.

En campanya.

Nou descobriment de les distàncies

La Humanitat, 30 juliol 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Jo no voldria que les meves paraules fossin motiu d'indignació. Jo no voldria que fossin motiu d'ira, de disgust. Jo voldria que servissin per a corregir i no per a indignar. He de confessar, però, que, sigui com sigui, produeixin o no l'efecte que jo desitjo, les crec útils i necessàries. Jo no escric per a ésser simpàtic. Jo escric per a servir la veritat.

I la veritat és aquesta: d'ençà de la guerra, d'ençà que la guerra ha desplaçat uns homes de les seves llars per a durlos al front, les distàncies entre el front i la reraguarda s'han allargat. La guerra, que ha capgirat i ha tergiversat tantes coses, també ha capgirat i tergiversat la noció que teníem de les distàncies.

No sé si aquesta observació hom pot fer-la en tots els fronts. Sé, però, que hom pot fer-la en el front de l'Est en relació amb la reraguarda catalana.

Hi ha, com he dit, uns homes que, per a defensar la dignitat i la llibertat de la nostra pàtria, s'han desplaçat al front. A la reraguarda han quedat els familiars d'aquests homes: les mares, les esposes, els fills, sempre en contínua angoixa, car saben que les ales de la mort planen nit i dia damunt l'ésser estimat. Aquests éssers que la fatalitat i el destí i el deure han separat -són molts, en canvi, els que han pensat massa en els drets i han oblidat els deures- no tenen altre mitjà de comunicació que la paraula escrita. Les cartes, però, arriben molt tard; arriben massa tard. Al front, en cada companyia, els minyons esperen amb ànsia el repartiment de la correspondència. I passen dies i dies i més dies i no arriba la carta del pare, de l'esposa, del fill... A les ciutats, tots els que tenen familiars al front esperen amb ànsia el pas del carter. I la desil·lusió és terriblement amarga quan veuen que passa de llarg, que no truca a la seva porta. I quan la carta arriba a mans del destinatari, hi arriba, més d'una vegada, amb vuit, amb deu, amb quinze dies de retard. I això és el que caldria corregir, el que caldria evitar.

Jo crec que no és demanar un impossible. Jo crec que amb un xic de zel i bona voluntat n'hi hauria prou perquè no fos demanar un impossible. Ja sé que les guerres porten arreu el desconcert i el desori; ja sé que hi ha molts homes

mobilitzats i que, per tant, les condicions de treball han esdevingut més difícils i ha esdevingut més dura i difícil la vida. Però sé també que hem pensat massa en els drets i massa poc en els deures. I qui tan sols pensi en els drets i obliidi els deures no és digne de viure aquesta hora gloriosa i heroica.

A Barcelona suposo que deu haver-hi una oficina de censura postal, com hi és ací al front. Ací al front, però, els minyons encarregats d'aquesta feina tan delicada treballen deu i onze hores diàries, i a vegades més. Tal vegada perquè ací al front no abunden els teatres de «varietés», els cafès, els cinemes, els cabarets, que, si voleu, són el dret; tal vegada perquè ací al front hom pensa més en el treball, que és el deure.

No se les hores que a Barcelona treballen els encarregats d'exercir la censura; sé, tan sols, que les cartes arriben amb un retard lamentable. No sé, tampoc, de qui és la culpa; sé, tan sols, que hi ha culpa.

Tot això no fa de bon dir. Tot això és dur, aspre, desagradable. A l'escriptor li és més fàcil i amable llançar quatre tòpics i llocs comuns a base de l'heroisme del front -i en referir-se a aquest heroisme mai no menteix- i de la dignitat de la reraguarda, que és, dit sigui francament i salvant honroses excepcions, una cosa molt hipotètica. El funcionari, però -de Censura o del Cos de Correus-, que sigui veritablement antifeixista no se sentirà molestat per les meves paraules.

No hi ha cap raó -si no és la de la negligència- perquè una carta trigui quinze dies d'arribar a mans del destinatari. Sobretot tractant-se de cartes de soldats o bé adreçades a soldats. Cal exercir, naturalment, una censura molt severa, molt rígida. Però per a exercir una censura molt rígida i severa no són necessaris quinze dies.

Hem de pensar amb el neguit, amb l'angúnia que les cartes del fill soldat, de la mare llunyana, són esperades. Aquestes cartes, per tant mereixen un respecte il·limitat. Gràcies a aquestes mares que han donat el fill, gràcies a aquests minyons que al front defensen la llibertat i la dig-

nitat de la nostra terra, a la reraguarda uns quants senyors poden anar tranquil·lament al cafè, al cinema, al teatre, talment com si no passés res.

Caldria fer un esforç -ho demano amb tota la correcció i la bona voluntat- perquè les distàncies entre el front i la reraguarda retornessin a les seves proporcions normals.

En campanya.

Sant Jaume, patró d'Espanya

La Humanitat, 5 agost 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Una dona vella —i arrugada com una pansa- d'aquesta casa on m'estatjo, en aquest poble de l'alta muntanya, ha dit, com recordant-se'n de sobte:

-Té! Abans d'ahir era Sant Jaume i em va passar per alt.

Després, adonant-se de la meua presència, i creient que davant un soldat de la República hom no pot parlar de sants, intenta corregir-se. Aquesta pobra vella, a la qual he intentat tranquil·litzar com millor he sabut, no sap que els soldats de la República som molt més tolerants que els que, a la zona facciosa, assassinen i roben en nom d'Espanya i de Crist-Rei.

Després, ja sol al meu despatx, un dels pocs moments en què puc estar sol, he pensat en la data assenyalada per la pobra dona. Vint-i-cinc de juliol. Calor. Mosques. Sant Jaume, patró d'Espanya. Aquell Sant Jaume que, oblidant les paraules de Crist «La pau sigui amb vosaltres», es dedicava a guerrear. Aquell Sant Jaume que, més que sota el del Crist, actuava sota el signe de Belona, i una nit de l'any 844, al Clavijo, s'apareixia a Remir I, rei d'Astúries, i li deia que l'endemà, ell, el Sant, lluitaria al costat de l'exèrcit cristià contra les forces mores de l'emir de Còrdova. I l'endemà, segons contenen els qui creuen en aparicions, Sant Jaume, calcant un cavall blanc i amb una bandera blanca, entre Albelda i el Clavijo, decidia l'èxit de la batalla i restaven morts al camp seixanta o setanta mil moros.

Avui Espanya, gràcies a l'obra d'uns salvatges, també està en guerra. Avui Espanya està dividida en dues zones de guerra: la nostra, que és on radica la veritable Espanya, car defensem la seva llibertat, la seva dignitat, la seva independència, i la dels facciosos, on les essències espanyoles, sota la influència italoalemanya, s'han perdut i on la gent —la pobra gent!— saluda a la manera feixista, talment com si volguessin veure si plou, i criden: «Heil Führer!» «Eviva il Duce!». La zona facciosa, malgrat que el nazisme ha declarat la guerra a l'Església Catòlica, està plena de capellans, de capellans selvàtics i trabucaires, de capellans que en lloc del calze empunyen la pistola metralladora, de capellans que assassinen el Crist en cada fill de mare que cau sota el plom feixista. Es de suposar que entre ells Sant Jaume, pel

fet d'ésser sant i patró d'Espanya, deu tenir —així com entre nosaltres no en té cap— molta importància. (Dit sigui de passada, estic segur que Sant Jaume, malgrat el seu esperit bèl·lic, estaria més tranquil entre nosaltres que entre els traïdors a Espanya i servents de Hitler i Mussolini.)

Ara bé, a la zona facciosa, a l'exèrcit de «condottieri» i d'espanyols que ja comencen a veure-hi clar i es penedeixen del seu gest de revolta, hi abunden els moros. Els han cridat, per a lluitar contra nosaltres, els descendents d'aquells que, després d'espoliar-los, els foragitaren d'Espanya; els descendents d'aquells que destruïren les seves biblioteques i els seus banys públics —els cristians no es banyaven—, els condemnaven a la foguera i se servien de Sant Jaume per a delmar-los. Els han cridat aquells que, no fa gaires anys, els robaven i els mataven en terres del Marroc.

Ara estan amb ells, com hi estigueren a Astúries, el 1934, per assassinar els minaires, que havien tingut un gest de dignitat suprema. Ara són aliades, contra un poble que no vol viure esclau, la creu i la mitja lluna.

I què deu haver passat a la zona facciosa el dia de Sant Jaume? (1) Què deuen haver dit els bisbes trabucaires? Què deuen haver dit les senyores catolícíssimes, que ara totes tenen fills de color de cafè amb llet, però amb més cafè que llet? I què deuen haver dit els moros?

Si lloen Sant Jaume, el Sant Jaume que l'any 844 lluitava contra els fills d'Alà, als moros no els farà cap gràcia. Si no el lloen, no farà gràcia als catòlics. Quins conflictes! ¡Com si el pobre Franco no tingués prou maldecaps amb els que li donen els oficials estrangers, que volen manar més que ell!

Jo no sé pas com ho hauran resolt. Encara que, com de la zona facciosa pot esperar-se'n allò més inversemblant i absurd, no fóra res d'estrany que els moros hagin pres la comunió i rebut la benedicció del cardenal Gomà, traïdor a Espanya, a l'Església i a la Humanitat.

En campanya.

—

(1) Es llàstima que Franco no m'hi convidi a passar una temporadeta. Tant que m'hi divertiria!

Tres capellans I

La Humanitat, 13 agost 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Així que he arribat en aquest poble de l'alta muntanya -eren les vuit del vespre, havia fet una tempesta a mitja tarda, una tempesta espectacular de llamps i trons i xurriacades de pluja, els cims eren daurats d'un últim raig de sol- uns soldats amics, uns bons camarades voluntaris de les Columnes Macià-Companys, m'han dit:

-Encara queden capellans. Ací, en aquest poble, n'hi ha tres.

(Advertiment als facciosos: Encara queden capellans a la zona roja, roja de vergonya i d'indignació davant la vilesa i el crim de la zona facciosa, que ha deixat d'ésser espanyola per a convertir-se en una colònia d'Itàlia i d'Alemanya. Encara queden capellans entre nosaltres: els que no han delinquit, els que no han fet política temporal, els que han estat veritablement cristians, els que no han assassinat ni han beneït assassins.)

A més dels tres capellans hi ha en aquest poble altres coses d'una certa importància: unes muralles antigues, que encara recorden els horrors de l'última carlinada; una plaça anellada de porxos; unes vaques que converteixen et paisatge català en un paisatge suís d'anunci de llet en pot o de formatge; i uns garrins grassos com canonges, que a certes hores del dia -suposo que deuen ésser les del ranxo, que ells coneixen sense necessitat del toc de «fazina»- canten com angelets. A més dels capellans, les vaques i els garrins -segurament el «Poverello» d'Assís no veuria en aquesta barreja cap irreverència-, hi ha un altre element molt important en la fauna del país: les mosques, unes mosques que deuen ésser feixistes perquè resulten empipadores de debò.

Quan queia la nit -l'aire feia una olor forta i sensual de terra mullada i al cel s'encenien els primers estels- m'han presentat un dels tres capellans.

Aquest capellà és un home d'uns cinquanta anys, d'aspecte sa i fort. Té unes mans dures i colrades de pagès; un rostre pronunciat i colrat, de pagès, el dibuix del qual es desvia lleument vers la caricatura gràcies al nas molt arremangat i tirat enlaire -la gent, no sé per què, diu que té un «nas d'escàndol»-, molt separat de la boca i amb una espes-

sa vegetació pilosa que també llueix a l'interior de les orelles. Els ulls, sota l'empar d'unes celles molt peludes, són de color de tabac i tenen una mirada aguda, inquisitiva, de guineu. La boca el plega en un somriure d'indiferència i resignació.

Aquest capellà llueix la següent indumentària: unes espadenyes de vetes; el peu descalç de mitjó; pantalons de vellut apedaçats amb el primer tros de roba que ha vingut a mà; faixa, una faixa que fa funcions de cinyell i d'armilla; i la sotana, que s'ha convertit en una mena d'abric de carrer o guardapols, i en la part superior de la qual, a l'esquerra i damunt el pit s'ha fet obrir una butxaca. Del traucoll de la sotana mixtificada neix un cordillet que desapareix a l'interior de la butxaca, on, quan aquest capellà camina o bé acciona amb una certa vivacitat, sona un sorrollet metàl·lic que acaba de fer misteriós el cordillet. Després, però, sabem que a l'extrem del cordillet, aquest capellà hi porta lligat un ganivet de butxaca, unes tisores, unes agulles, uns ganxets.

I és que aquest capellà viu de fer xarxes perquè hom pugui pescar al riu. Aquesta indústria sembla que no és molt lucrativa, però tampoc no ho era la de capellà de bosc que exercia abans.

-Els anticlericals -em diu aquest capellà- creuen que en l'Església tot són flors i violes. L'alta clerecia, bisbes, canonges, etc., sí que se la passaven bé. Però jo us puc assegurar, senyor Capdevila, que hi havia capellans rurals que es morien de fam.

Es per això que la Revolució no ha afectat directament aquest capellà; abans, com ara, vivia malament. Li dol el trasbals que la guerra ha dut arreu. Ha sentit una innegable inquietud els primers temps, pel sol fet de pertànyer a una classe que, oblidant el seu ministeri, s'havia dedicat a la política temporal i havia esdervingut, lògicament, odiós al poble. Però tan malament viu avui com vivia ahir.

Aquest capellà no és un místic, no és un il·luminat. Es tot el contrari d'un místic d'un il·luminat, i no hauria mai comprès un Francesc d'Assís, una Teresa de Jesús, un Sa-

vonarola, una Caterina Emmerick. Més que sacerdot es considerava un funcionari -com qualsevol oficial de Correus, com qualsevol secretari municipal- que en lloc d'anar a l'oficina anava a l'església, es vestia d'una manera especial, deia la missa en un llatí bàrbar i escoltava, dintre la gàbia del confessorari, les impertinències i beneiteries de les velles del poble.

Per a ell, que no ha llegit Sant Pau, ni Sant Tomàs, ni Sant Agustí, Déu era una mena de cap suprem de l'oficina, al qual calia respectar encara que mai no es presentés a l'oficina.

Quan s'acomiada, em diu:

-Veig que el Govern sembla que vol respectar-nos. Això ja em va bé. Però si he de viure tan malament, tan miserablement com abans, o bé em fan canonge, o bé segueixo fent xarxes perquè hom pugui pescar al riu i portar un plat a taula.

En campanya.

Tres capellans II

La Humanitat, 17 agost 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Aquest altre capellà és vell, menut, té els cabells blancs, la faç molt pàl·lida de tots els homes que viuen més entre quatre parets que a l'aire lliure, un front ample, una mirada dolça, aguda, intel·ligent. Mai no ha actuat en política mai no ha servit els baixos apetits del caciquisme mai no s'ha lligat als que oprimeixen i exploten el pobre i després creuen que freqüentant l'Església tot queda solucionat. Aquest capellà no es feia amb cap dels altres capellans inintel·ligents i grollers, que l'odiaven francament perquè, en el fons, se sentien inferiors a ell. Aquest capellà, fi, sensible, intel·ligent i... fa pensar en el capellà de Tours, que Balzac pinta en una de les seves novel·les. Aquest capellà és un gran musicògraf i un bon intèrpret de Beethoven. Tota la seva riquesa són un piano i dos o tres mil volums de filosofia i teologia. I ell és un orgullós d'aquesta riquesa.

-Si sabéssiu quina por he passat -confessa- que degut a la meua condició de sacerdot, no em prenguessin el piano i els llibres!

Naturalment, no vesteix els hàbils; va en mànigues d'armilla, calces de vellut, espartenyas negres i barretina. Ell, que ha sorprès la meua mirada a la seva indumentària, em diu:

-Això no té importància. Amb qualsevol mena de vestit hom pot servir Déu.

Per la finestra de la cambra on parlàvem -la cambra dels llibres i el piano, en la qual hi ha un retrat de Beethoven, per Franz Stück, retallat d'un periòdic, i una magnífica reproducció del Crist de Leonardo de Vinci-, hom veu unes muntanyes que es taquen de blau i de rosa, un cel on s'agombolen uns grans núvols blancs que semblen ditades de nata, i la copa d'un arbre que el vent de la tarda despen-tina.

Amb aquest capellà parlem de la guerra. Una cambra espessa sembla passar pel seu rostre. Indignat, adolorit, diu:

-Sembla mentida que entre espanyols, entre els que han desencadenat aquesta guerra, infame i odiosa com totes les guerres, hi hagi sacerdots catòlics: sacerdots catòlics que, des dels primers moments, es posaren al costat dels mili-

tars assassins del poble i convertiren el temple en barricada; sacerdots catòlics que van del bracet amb la gent de Hitler i de Mussolini, els grans enemics del catolicisme; sacerdots catòlics que assisteixen a l'execució de pobra gent indefensa i beneeixen les armes dels assassins. Es gràcies a ells que el poble ha destruït esglésies i ha mort sacerdots. L'actitud del poble és terriblement, espantosament, lògica, car si ells no haguessin convertit la casa de Déu en casa de l'odi i no haguessin fet una vil política de rancor, els temples i les vides dels sacerdots s'haurien respectat. Ells, els de la zona facciosa, són els únics i veritables culpables. Han oblidat llur missió evangèlica i han oblidat la «pau cristiana universal» de Sant Agustí; han oblidat que Erasme, el gran pacifista, deia que «la guerra sols és agradable als que no la coneixen». L'Església, ho dic amb recança, amb profund dolor, però la veritat ha d'estar per damunt de tot, i és amb la veritat que hom serveix Déu millor ha estat, més d'una vegada, l'enemiga de la pau i de la humanitat. La causa que havia de donar a Luter una gran victòria fou les indulgències fetes publicar per Lleó X, l'any 1517, per a tots aquells que contribuïssin a la basílica de Sant Pere. Joan de Mèdicis encarregà als dominics de predicar la indulgència plenària i recollir les almoines que es destinaven no pas al que hom deia, sinó a refer el tresor romà, arruïnat per les despeses militars de Juli II, per a l'organització política d'una dictadura de la Santa Seu i per a les exigències del més insolent luxe, per a convertir Roma en un centre del paganisme. Jo, que sóc un sincer catòlic, dono tota la raó a Luter quan aquest, en les seves tesis de l'any 1517, nega que el Papa tingués el dret d'atorgar la benaurança com a premi de l'obediència canònica. I la hi dono quan condemnava la venalitat de Roma, que, «per tal de mantenir la seva sacrílega opulència, negociava amb la misericòrdia divina». I quan proclamava: «Roma és una Babilònia dissoluta que no tem els homes ni el cepat, ni Déu». En l'«Auto de la barca de la glòria», de Gil Vicente, la mort duu a presència del Diable un bisbe, un arquebisbe, un cardenal i àdhuc el Sant Pare. El bisbe culpable de concubinatge; l'arquebisbe, de concusió;

el cardenal, d'ambició. En aquest «Auto de la barca de la glòria» és el temps intèrpret del pensament erasmista -que no luterà- de Gil Vicente, que impreca la Santa Seu: «Occeixes els pecats dels altres i deixes viure els teus; absols tot-hom i no et recordes de tu».

LLUIS CAPDEVILA

En campanya.

Lloança de la infanteria

La Humanitat, 19 agost 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Avancen les forces de la infanteria. La infanteria ja no és republicana, roja; ja no és feixista, ja no és franquista. La infanteria és ja, per obra i gràcia dels que es revoltaren contra Espanya -no pas contra la República, encara que els traïdors ho afirmen així-, és espanyola. Espanyola, perquè lluita contra els traïdors a Espanya, i contra els italians i alemanys, invasors d'Espanya.

Avança la nostra infanteria: terres enllà, creuant el riu, que és com una carretera que camina i que no pot privar el caminar dels nostres soldats, del nostre poble en armes.

Avancen les forces de la nostra infanteria, que lluiten contra dues nacions i mitja: la mitja és Portugal. I els facciosos espanyols, segons pròpia confessió d'italians i alemanys, no compten.

Avancen, malgrat l'enorme acumulació d'aviació italoalemanya, que damunt les ciutats de la reraguarda, metrallant dones i infants, té tanta eficàcia, i que tan poca en té al front de combat.

Avancen sota les ales negres del crim, avancen contra els tancs, contra l'artilleria, contra els nius de metralladores.

Avancen venent tots els obstacles com una gloriosa allau de victòria.

Avancen pam a pam, deslliurant la terra catalana d'invasors.

L'avanç de les nostres forces d'infanteria demostra que avui, malgrat la tràgica acumulació d'armament, el factor home encara és el més important en la guerra. Com a Rocroy, com a Valmy, com a Bailén. La màquina l'arrecona una altra. L'home, en canvi, és immortal. I ho és més en guerra, en la foguera de la guerra que devora vides.

Cap superioritat no val contra la superioritat de l'home. L'any 1808, Espanya era envaïda -també gràcies a la traïció, com ara-, pels exèrcits de Napoleó, els més formidables d'Europa en aquella època. Espanya no tenia armes, no tenia diners, estava en un pla de franca inferioritat davant les tropes, de l'oficialitat, d'artilleria que, gràcies a les discòrdies i a les febleses dels directors de la Revolució, havia esdevingut emperador i convertit la seva família en una famí-

lia de reis i prínceps. Espanya, però, tenia homes. I aquells homes lluitaren contra l'exèrcit de Napoleó i el delmaren i el venceren.

Avui els homes d'Espanya lluiten contra els soldats -que no homes- d'Itàlia i d'Alemanya. I vèncen els soldats d'Itàlia i d'Alemanya, que tenen gran quantitat d'artilleria, d'aviació, de tancs, de carros d'assalt -i que tenen a favor seu l'arma més eficaç: la No Intervenció-, però que no tenen homes, homes en el més alt i més noble sentit de la paraula.

Avança la nostra infanteria, el nostre poble en armes. Avancen, malgrat els tancs, els carros d'assalt, l'artilleria, els nius de metralladores, els negres ocellots de l'aviació.

El peus de l'home, de l'home combatent per la llibertat, petgen fermes la terra, en prenen possessió. El pas mai no és enrera: el pas sempre és endavant. Manta vegada el cos, clivellat per les bales, s'afeixuga damunt els peus. L'arma del combatent la prenen altres mans. Damunt els peus que resten immòbils salten els peus que segueixen avançant.

La carretera del riu, la carretera que camina, és daurada de sol i vermella de sang. Esclaten els obusos de l'artilleria i les bombes de l'aviació.

I les forces de la nostra infanteria avancen deslliurant la terra, camí de la mort del triomf i de la glòria.

En campanya.

Tres capellans III

La Humanitat, 23 agost 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Aquest capellà, adolorit, indignat, segueix parlant de la guerra i de les seves conseqüències i repercussions en el món catòlic. De tant en tant s'aixeca, treu un llibre de qual-sevol prestatge, el fulleja, el deixa, en cerca un altre...

Diu:

-Hi ha un pecat que no és considerat com a tal i que l'Església no cataloga. I aquest pecat, que ha nascut generalment d'una manca de veritable cultura, és el fanatisme. El 90 per 100 dels crims polítics i de les guerres no s'han fet per passió política o nacional: s'han fet per fanatisme. I les guerres de religió, més vils, més odioses, perquè la religió les desencadenava, són obra del fanatisme més selvàtic. I el fet que entre els desencadenadors de la guerra que actualment sofreix la nostra terra hi hagi sacerdots que tenen el cinisme o la inconsciència de dir-se catòlics, es deu al fanatisme. I fanatisme equival a incivilitat, car no hi ha cap poble veritablement civil que sigui fanàtic. Sempre és més intel·ligent, i, per tant, més recomanable, l'actitud d'un Agustí que la d'un Ignasi de Loyola, la d'un Erasme que la d'un Luter. Joan Hus, Savonarola i Miquel Servet, són cremats. A Tomas Munzer li arrenquen la carn amb tenalles roents. Tomàs Moro i Joan Fisher són degollats. I avui, a la zona rebel, hi ha sacerdots que contempen com els infants de pocs anys són enfilats per les baionetes i com els assassins d'«Arriba España» violen les dones dels republicans i els tallen els pits. I damunt el lloc d'aquesta onada de fanatisme innoeble, els botxins hi posen el lloc de la pàtria i el de Déu. Vós sabeu que, l'any 1490, Martí Reham descobria l'esfera del món a la qual els seus contemporanis anomenaven la «poma terrena». Doncs bé: avui la poma terrena està tan podrida que no té remei. I el diàleg ANTIBARBARI, primera obra d'Erasme, avui encara té actualitat. Es a dir: avui, tal vegada en té més que mai, puix que jo crec més bàrbar l'home que des del més modern aparell de bombardeig destrueix una escola i mata uns infants que no pas l'home primitiu que vivia en coves, es vestia amb pells, menjava amb els dits i es barallava donant la cara, emprant com eina de combat una massa rudimentària. I ja que hem parlat d'Erasme, vull traduir unes paraules que diu aquest gran humanista en el LAUS STULTITIAE.

I aquest capellà agafa un volum enquadernat en pergamí, l'obre, i llegeix:

«Si els sacerdots, els papes, els representants de Crist, s'esforcessin a assemblejar-se a Ell i en la seva vida, si sofrissin la seva pobresa, si suportessin els seus treballs, si veritablement practiquessin la seva doctrina, si prenguessin la seva creu i el seu menyspreu envers el món, ¿qui damunt la terra seria més digne de compassió que ells? Quants tressors -es refereix, és clar, als tresors materials- perdrien els papes si la saviesa, si un sol granet de la sal de la qual parla el Crist, s'apoderés tan sols una vegada de llur esperit! En lloc d'aquelles immenses riqueses, d'aquells divins honors, de la distribució de tants càrrecs i dignitats, de tan nombroses dispenses, de tants diversos impostos i de goigs i plaers tan diversos, es presentarien nits sense son, dies de dejuni, oracions i llàgrimes, exercicis de devoció i mil i mil molèsties... Com que tota la doctrina del Crist predica la dolçor, la paciència i el menyspreu envers tot allò terrenal, apareix clarament davant els ulls ço que això significa. El Crist desarma de tal forma els seus ambaixadors que els recomana que es desfacin no tan sols de llur calçat i de llurs diners, sinó àdhuc de llur túnica per tal que així entrin, despullats i lliures de tot, en la carrera evangèlica. Tan sols els deixa dur una espasa, però no es tracta d'aquella espasa plena de mal amb la qual s'armen els bandolers i els parricides, sinó de l'espasa de l'esperit, que penetra fins el fons de l'ànima i que, d'un sol cop, talla totes les passions per tal que des d'aleshores tan sols floreixi al cor la pietat.»

Aquest capellà calla, tanca el llibre, el desa. Després diu: -Això no ho han llegit els capellans de la zona facciosa, que han traït la terra i han traït Déu. I és que les mans dels capellans de la zona facciosa no saben agafar un llibre: tan sols saben alçar-se en una salutació a estil feixista o per a beneir els que assassinen dones i infants.

Per la finestreta d'aquesta cambra plena de llibres entra la claror morada del crepuscle i la xerradissa avalotada dels ocells que se'n van a jòc.

En campanya, agost.

Tres capellans IV

La Humanitat, 27 agost 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

El primer d'aquests capellans que hem parlat es considerava un funcionari no més important que els de Correus o els d'Hisenda i, en el fons, tal vegada estava segur que primer és l'obligació que la devoció. El segon era un místic, un home de llibres, un esperit d'artista que odia la guerra pel que la guerra té d'innoble i d'inhumana. El tercer és un impulsiu, un batallador. Creu en la bondat i en la justícia, però creu també que la humanitat és tan salvatge i tan estúpida que la bondat i la justícia s'han d'imposar a garrota seca. Físicament és un home fort, sanguini, fàcil a l'entusiasme i a la indignació. Li plau més el Jesús que foragita els marxants del temple que no pas el Jesús que perdona la dona adúltera.

-Les democràcies? No em faci riure amb les democràcies!
¿Que no veu quin paper més trist, més estúpidament trist hi fan en la nostra guerra?

Aquest capellà no creu en les democràcies. Ell voldria un dictador, un dictador ideal que, per a facilitar més la seva actuació, reunís les següents condicions: energia, intel·ligència, honradesa absoluta.

-Espanya, que és un país de xerraires, de culs de cafè, és, per tant, un país de demòcrates. El dictador pot produir-s'hi molt rarament. Jo només recordo un home que hauria pogut exercir la dictadura tal com la sento i la veig: Joaquim Costa. Tots els altres han estat i són gent de paraula llarga i acció curta.

Aquest capellà, que no vol que el confonguin, que no vol que el prenguin per altri, segueix:

-No es pensi que Hitler i Mussolini despertin la meua simpatia. No, no; de cap manera. Hitler i Mussolini no són dos dictadors: són dos pertorbats, dos malalts, l'un esquizofrènic i l'altre avariòsic. Quan jo parlo de dictadors mai no oblidó el poble, i els voldria absolutament al servei del poble. Entre Danton i Robespierre, el meu dictador hauria estat Danton. Robespierre era massa dogmàtic, massa fred, massa sectari. I, naturalment, ja no cal parlar d'aquest pobre titella de Franco, home sense cap caràcter, sense cap personalitat. Les dretes espanyoles com que són un aigua-

barreig de cursileria i estúpidesa, quan aspiren a un dictador topen sempre amb tipus de mentalitat inferior: Primo de Rivera, Sanjurjo, Gil Robles, Franco.

Hí ha una pausa, en el diàleg, en el diàleg que és gairebé un monòleg.

-Així vós - li pregunto - no us hi trobeu malament en la nostra zona?

-No, perquè veig que teniu raó, i jo sempre m'he posat al costat dels que tenen raó. Al començament de la revolta, quan la revolta encara no havia esdevingut guerra, que fou quan caigueren uns quants sacerdots, no estava gens tranquil, la veritat. Pensava, però, que de la seva mort, més que no pas el poble, en tenien la culpa les dretes que s'havien revoltat contra el poble. Si m'hagués tocat a mi, malgrat considerar-me innocent - només li he de dir que el rector d'aquest poble no es parla amb mi perquè jo no feia política - hauria cregut que, pel fet d'ésser sacerdot i haber-se posat la majoria dels de la meua classe al costat dels facciosos, tenien raó de matar-me. Ni en aquells moments, però, no vaig fer res per a passar a la zona facciosa. Jo sóc un home honrat i un sacerdot que creu sincerament en Déu i, per tant, no hi podria viure a la zona facciosa. Em dol que la meua religió em prohibeixi matar. Si no fos això, ja fóra al front, a fer-me-les amb els que han mancat al seu deure, que es diuen cristians i són una colla de lladres.

I aquest capellà pega un cop de puny damunt de la taula i mormola uns mots que no entenc, però que, n'estic segur, no deuen ésser cap oració.

En campanya.

La boira

La Humanitat, 3 setembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Temps enrera -no massa temps enrera perquè ho hàgim oblidat- parlàvem de la lluna, amada dels poetes i far delator de l'aviació italo-germànica que metralla dones i infants. Avui volem, creiem necessari, ocupar-nos de la boira, dedicar aquesta crònica a la boira.

Què això no té res a veure amb la guerra? Prou que hi té a veure. Com hi tenen a veure la pluja i la neu. La boira, com la pluja i la neu, han guanyat i han perdut batalles. Encara que a la massa alegre i confiada reraguarda no ho creguin així, la boira, com la pluja i la neu, és un element molt important en guerra. I cal controlar tots els elements que, dit sigui de pas i sense ganes d'ofendre -no s'ofenen, però: tenen la pell gruixuda- són més fàcils de controlar que els homes.

Aquesta on sóc és terra de boires i de tempestes espectaculars i magnífiques. Val a dir, però, que el que a mi em sembla magnífic de les tempestes, als pagesos de per ací -gasius, fanàtics i lladres en una gran majoria- no els fa cap mica de gràcia. El paisatge -que té la majestat de les muntanyes de llegenda i la gràcia tendra i un xic acromada de les prades suïsses- s'embolica sovint en un espès mantell de boira. Ara, mentre escric aquesta crònica, són les set del matí: les cinc per a la gent del poble, que va a l'hora vella. Comença a clarejar. Esquincen l'aire del matí els clarins d'alguns galls. Als estables bruelen les vaques. I diríeu que avui plourà, car el cel és gris, uniformement gris: és que el poble i tota la vall s'han embolicat sota el cotó fluix de la boira. Hom no veu ni les muntanyes, ni les pagesies, ni els boscos, ni el riu. Han desaparegut les distàncies. Tot s'ha fos com per art de fantasmagòria. Més tard, per la força del sol, la boira s'aprimarà i el paisatge, sota el sol i el cel blau, apareixerà amb la nitidesa dels paisatges de Breughel el Vell, Patinir o Von Ostade.

Ara, però, en aquesta hora de l'alba, tota aquesta zona de guerra on sóc és coberta per una densa capa de boira.

I sota la boira passen, camí de les primeres línies, camions de soldats. La boira facilita el seu camí, el seu avanç, i els permet marxar en caravana, cosa que un cel clar impos-

sibilitaria, car foren un objectiu massa precís per a l'aviació. Així, a corrua feta -un, dos, cinc, vint, quaranta, setanta... - avancen sense que res pugui obstacilitzar el seu avanç.

Aquests camions van plens de soldats a més no poder. Diríeu que han carregat raïms humans i que els raïms vessen per arreu. (text esborrat per censura??). Són descoberts i fa de mal viatjar-hi -a la guerra com a la guerra- però tenen rodes i un motor potent i s'hi poden encabir un cert nombre de soldats i marxen endavant a setanta i a vuitanta per hora. No cal demanar més.

No els veurà l'aviació enemiga (text esborrat per censura??). No els veuran els ocellots del crim, que impunement assassinen les dones i els infants d'Espanya. (text esborrat per censura??). No els veuran els avions de les ales maculades de sang innocent, els avions que deuen beneir el cardenal Segura i el cardenal Gomà, lacais del feix i, per tant, apòstates al catolicisme.

Avancen (text esborrat per censura??) vers les línies de combat on veritablement i amb una eficàcia terrible -la vida o la mort!- hom defensa la República. Avancen vers el combat, vers l'artilleria, vers els nius de metralladores.

Van alegres i orgullosos de complir el seu deure. Branden els fusells en l'aire gris i fred del matí, riuen, criden, canten. (text esborrat per censura??). Quedarà d'ells, però, la veu immaterial i eterna: el record. Han lluitat i han mort per la llibertat i la dignitat. Es preferible a viure com qual-sevol talp de la política. «El meu fill va ésser diputat o regidor». «El meu fill morí per la llibertat». Qui hi surt guanyant?

Avança sota la boira la corrua de camions: un, cinc, vint, quaranta, setanta. Canten, riuen, criden, branden els fusells els soldats. Van camí de la lluita que és el camí de la victòria.

En campanya.

Dos anys

La Humanitat, 14 setembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Ha fet dos anys que les columnes Macià-Companys eixien de Barcelona, camí d'Aragó. Es a dir, avui, precisament, no: demà, car el tren partia de l'andana a la una de la matinalda del dia 9. Amb les columnes catalanes anava jo en qualitat de comissari. Hi anava sense que en sabés res la meva mare, la qual se n'assabentava l'endemà, al matí, en llegir-ho als diaris. Aquell moment d'emoció intensa l'he evocat en el meu llibre «Diari de Guerra», i avui, després de dos anys d'haver servit la nostra guerra com millor he pogut, em plau d'evocar-lo novament.

En un vagó de segona ens aplegàvem Pérez Salas, Molino, Bosch, Jaume Monclús, Jaume Garcia, Artemi Agudé... La nit següent dormíem a Alcanyiç. I a Alcinyiç -que, com altres pobles d'Aragó, fou tan generós i acollidor per als soldats catalans-, trobava amics d'arreu de Catalunya: de Terrassa, de Figueres, de Sabadell, de Gironella, de Granollers, de Barcelona, de Rubí, de Caldes de Montbui, de La Bisbal... Eren minyons que, abnegats i coratjosos, ho havien deixat tot: la família, la llar, el treball, per a empunyar les armes en defensa de la dignitat i de la llibertat del nostre poble.

Ha fet dos anys que eixien de Barcelona les columnes Macià-Companys. Hi he conviscut un any i mig en terres d'Aragó. Avui, en terres de Catalunya, evoco aquella amable convivència, aquell respecte i aquell afecte de la població civil aragonesa envers els soldats catalans. I penso que les columnes catalanes no coneixeran la segona mort, la de l'oblit, car tots les recordem amb goig i amb orgull.

Jo sé de mi que sento una viva emoció quan se'm presenta un combatent, i em diu:

-No em recordeu? Jo era de la «Macià-Companys»...

En campanya.

Un bon tirador

La Humanitat, 16 setembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Aquesta on sóc és terra de tempestes magnífiques i espectaculars, de tempestes ràpides i imponents. En unes poques hores fa sol, hi ha cel esplèndidament serè, plou, pedrega, fa vent, fa calor, fa fred.

Una d'aquestes tempestes, d'una violència terrible, m'ha agafat en ple camp. Els ocells, atuits per la força de la calamarra, queien al peu dels arbres. N'he pogut agafar quatre o cinc i me'ls he posat al pit, entre la carn i la samarreta, per a retornar-los. Prop del foc, en una masia propera, m'he eixugat la mullena.

Arraulit vora la llar he trobat un soldat al qual la calamarra ha agafat més lluny del poblat i que, tot xop, en veure'm entrar, s'ha aixecat i s'ha quadrat militarment.

-Seieu, seieu -li he dit- no féu compliments. Aneu massa xop d'aigua per a fer compliments.

Aquest soldat és un minyó aragonès. Voluntari, s'havia enrolat en les Columnes Macià-Companys. M'ha conegut -pel monocle, segurament, car res més recorda en mi el Comissari de Premsa de les Columnes Macià-Companys- i m'ha dit:

-Vós éreu a Alcanyis, veritat?

-Sí. I vós també -mai no tutejo els soldats- car jo us hi havia vist. I ara, el món dóna moltes voltes, ens tornem a trobar. ¿Us plauria poder retornar a la vostra terra generosa i acollidora?

-Sí.

-A mi també. No us amoïneu, però, que ja hi tornarem.

A fora segueix la tempesta cada vegada més terrible. A dintre, fa de bon estar vora el foc, talment com si ja hagués començat l'hivern.

-Com us dieu? -li pregunto a aquest minyó aragonès, allargant-li la petaca oberta.

-Gràcies... José -diu, simplement. I es dedica a fer una cigarreta prima i torçada com una barrina que, després, a una indicació meua, engruixeix.

JOSE, mentre esperem que passi la pluja -que ja no es pluja, que ja és pedregada que ho destroça tot al seu pas- fuma i m'explica la seva odissea.

Ell, abans de la guerra, vivia a Hijar, on havia nascut, i treballava a la sucrera. En advenir la guerra -que amb una política més enèrgica hauríem pogut evitar- es presentà a Alcanyis i s'enrolà voluntari. Era un minyó coratjós, molt humil, molt lleial. A casa seva eren molt pobres però ho donaven tot als soldats catalans -que serveixi d'exemple!- i ho donaven amb goig i amb bona voluntat.

Lavors l'ofensiva italo-alemanya -que no franquista perquè Franco no compta- en aquell sector, JOSE era lluny d'Hijar. Durant la retirada -a Tortosa, a Aldover, a Gadesa, a Lleida-, sofri horriblement pensant en els seus: la mare, el pare, dos germans, la «novia». Després llesta l'evacuació de la zona aragonesa dominada pels facciosos els cercà ansiosament. I no els trobà. Però trobà qui li digué el que havia passat, l'horrible tragèdia. En entrar els feixistes al poble ho robaren i ho assolaren tot. Als pares de JOSE no els salvà la vellesa i foren assassinats; un dels germans el caçaren a trets pels carrers d'Hijar; l'altre és «desaparegut»; la «novia» l'afusellaren.

-Ella també?

-També.

-Per què?

-Perquè la delataren.

-De quin crim l'acusaven?

-D'haver d'ésser la dona d'un republicà.

JOSE calla, ombriu. A fora plou i el paisatge, sota el cel de color de sofre, té unes verdors tendres, suaves.

Quan eixim a la carretera, ja amb sol -un sol de color de rovell d'ou, que se'n va a la posta-, JOSE diu amb la veu un xic nuada per l'emoció:

-Ja no tinc ningú, ja no tinc res. Ja sóc sol al món!

Després afegeix:

-He fet la pau, però. Per cada un dels meus n'han caigut molts. A la Companyia diuen que sóc un bon tirador. Abans, quan els meus vivien, no ho era. Ara ho sóc per ells.

En companyia.

Mai més ningú podrà parlar-los-hi de separatisme. Amb Joan Riera i els seus simpatiquíssims refugiats

Catalans!, 20 setembre 1938

UNA OBRA ADMIRABLE I EXEMPLAR

Per afers relacionats amb el Comissariat que tinc al meu càrrec, m'he vist obligat a desplaçar-me a Camprodon. En aquest viatge m'ha acompanyat, per a orientar-me i ajudar-me en la missió, Amadeu Xalabarder, un bon català i un bon republicà.

Arribem a Camprodon a mig matí. Hi ha un cel gris, d'un gris vagament rosat. Es un cel que fa pensar en l'hivern i sembla talment hivern. No fa gens de calor cosa que em plau, car vinc d'un país de fred i la calor, i pel contrast, no m'hauria fet cap gràcia. El paisatge és tendre, suau, un xic acromat, un xic afrancesat, i recorda les pintures de Corot.

Camprodon és un poble clar, amable, acollidor, molt net. La guerra n'ha bandejat un xic la infecta cursileria de la colònia estiuenca dels temps de pau, i això sempre és un avantatge.

L'estada a Camprodon, estiu i hivern, deu ésser veritablement agradosa. Sobretot per als un xic imaginatius, per als que mai no senten la solitud si tenen la bona companyia d'un bon llibre. Car l'hivern no és tan dolent com diuen: una pipa, un llibre, una copa de conyac, un seient a la vora del foc... De bona gana em quedaria a Camprodon. De bona gana em quedaria —a llegir, a treballar— en aquest poble net i acollidor, sota les ales nevades de l'hivern imminent. Això, però, no és possible: m'espera un altre paisatge més aspre, més sever, en el qual batega la guerra.

Abans d'anar-nos-en, un agent d'ordre públic em diu:

- Ací tenim un company que s'ha assabentat de la vostra visita i us prega que aneu a veure'l. No pot venir ell perquè té cura d'uns infants.

I afegeix:

-Us plaurà d'anar-hi. Són dos minuts de cotxe, i veureu una obra de la qual tots ens sentim orgullosos.

Joan Riera és un minyó de menys de trenta anys, molt intel·ligent, molt simpàtic. En proclamar-se la República, residia a París —s'havia exiliat voluntàriament per no sofrir les vexacions de la dictadura—, on havia aconseguit una cer-

ta independència econòmica. Bon republicà, ho deixà tot i vingué a Barcelona. Ja a Barcelona, li fou impossible —malgrat el seu republicanisme o precisament pel seu republicanisme— trobar feina del seu ofici. Eren tants els republicans improvisats —ara passa quelcom semblant amb altres partits més o menys marxistes—, que veient en perill el calaix de la xavalla es convertiren en republicans el 14 d'abril, a les cinc de la tarda, que als veritables, als autèntics, als que havien lluitat i sofert per la República no els quedava altre remei que quedar-se enmig del carrer. Ben cara hem pagat la negligència. Ben cara hem pagat la injustícia!

A Joan Riera, després de moltes anades i vingudes, després de moltes enrabiades i molts «torneu demà», vàrem aconseguir fer-lo agent d'investigació i vigilància de la Generalitat de Catalunya. Després vaig perdre'l de vista. La meua vida esdevenia més dinàmica, més intensa: arribava als quaranta un graus de febre: el 6 d'octubre —anatematitzat per l'arxicursi Conxa Espina i pel ja difunt Palacio Valdés —el bienni negre— el «duetto» grotesc i nauseabund de Gil Robles i Lerroux— el triomf electoral del 16 de febrer, el 19 de juliol, la revolució, la guerra.

I, ja desplaçat a Aragó, com a comissari de les columnes Macià-Companys, Joan Riera m'adreçava una targeta innovant-me que era a Camprodon, destinat al servei de fronteres.

Joan Riera ha realitzat a Camprodon una obra admirable i exemplar. Ha demanat i ha aconseguit empar per a uns infants refugiats i els ha reunit en un mateix sostre. Infants que veieren destruïdes les seves llars per la metralla feixista —gràcies a la infame política de la No Intervenció— i trobaren caliu de llar a Catalunya, que té sempre cor de mare. Infants que, gràcies a la tasca de Joan Riera, han après a conèixer i a estimar Catalunya, sense oblidar el seu Madrid, el seu Oviedo, la seva Guernica.

Quan els tristíssims dies de l'evacuació de Madrid, de l'evacuació del Nord, els pobles de Catalunya rivalitzaven en entusiasme per a donar eixopluc al major nombre pos-

sible de refugiats, l'Ajuntament de Llanars demanà i obtingué de la Comissió de Refugiats que li fossin tramesos vint infants procedents de «Pro Infància Obrera» -agrupació nascuda a començaments de l'ominós bienni negre per a protegir els infants asturians i de la qual formaven part la malaurada Lina Odena, la meua esposa i la del periodista Antoni Puch-, de la filial de Girona. Fou aleshores quan aquest minyó, bo i humil, intel·ligent i sensible, afecte al destacament de la policia de Camprodon, ofrenà, en pro de tan bella labor, les seves hores de lleure a tots els Ajuntaments de la comarca. El de Llanars acceptà el generós oferiment i el 25 de gener de 1937, en companyia de Riera, una Comissió es traslladà a Girona per tal de fer-se càrrec de disset nens i tres nenes, el menor dels quals de quatre anys i el més gran en té tretze.

Arribats els infants a Llanars, Riera demanà i obtingué l'autorització del Comitè de la casa Fradera per a poder disposar d'una torre que l'esmentat senyor Fradera posseïa en el terme de Llanars. El Comitè, a més a més, posà a disposició de l'Ajuntament les tres serventes que en iniciar-se el 19 de juliol l'estúpida i criminal revolta, hi havia a la casa.

La torre que avui serveix de residència als vint infants evacuats, situada als afores i voltada de jardins, reuneix totes les condicions desitjables. Moblada i decorada amb innegable bon gust, tot està en ordre i net que dóna goig. Res no ha estat estruït pels menuts, que d'aquesta manera han après que la revolució no consisteix precisament a destruir una pintura o despanyar una calaixera. Llastimosament, no en totes les residències de refugiats ha passat el mateix.

He vist el fitxer, en el qual consten noms i cognoms, edat, naturalesa, procedència, dia d'arribada, etc. En cada fitxa figuren apartats destinats a anotar la temperatura –que hom els pren matí i vespre-, pes, vacunes... Es a dir: que en tot moment i en cada cas l'existència d'aquestes fitxes permet preveure tot el que fa referència a la salut de l'infant. La més estreta vigilància, la més estreta observació, i els esforços realitzats per tal que la feble constitució dels infants s'enfortís, ja que llur estat de salut, degut en gran part als

trastorns de la guerra, era molt precari, han estat la preocupació d'aquest abnegat Joan Riera.

Un altre dels problemes urgents que hagué de resoldre fou el de la instrucció. Dels vint infants onze eren completament analfabets i els altres nou, amb penes i treballs, confegien l'abecedari. Malgrat la carència de mitjans econòmics, Joan Riera, fent un veritable sacrifici, pagant-ho dels seus diners, adquirí material escolar –llibres, cartipassos, llapis, plomes, tinters, pissares, etc.- i pogué començar les classes. Actualment els infants reben una preparació que el dia de demà els posarà en condicions d'ésser uns ciutadans dignes i conscients. Tenen classe d'higiene, lectura i escriptura, gramàtica, geografia, agricultura, química i física, aritmètica.

Els petits refugiats tenen una biblioteca formada gràcies als donatius dels visitants de la residència. Amics editors, amics lectors: trameteu-hi algun llibre!

En un dels salons de la casa hom hi ha intal·lat una màquina cinematogràfica i s'hi fan sessions de cinema cada setmana. A més a més, els infants, en els quals Joan Riera inculcà nobles sentiments de bondat i d'amor a la intel·ligència i a la bellesa, celebren petites festes a base de recitals de poesies i cançons.

Hi hagué, també, un altre problema: el del vestit. La penúria econòmica no permet fer als Municipis grans despeses. Calia, doncs, arbitrar els mitjans necessaris per a poder proveir de roba els infants de la Residència, sobretot tenint en compte la crua temperatura dels Pirineus. En la impossibilitat que l'Ajuntament, malgrat tota la bona voluntat, pogués resoldre el problema, Joan Riera obrí un llibre de donatius destinats als visitants la suma del qual, poc abans del Nadal de l'any passat, ascendia a més de dues mil pessetes.

Són els propis infants els que duen la comptabilitat. Ells reben les quantitats, les anoten al llibre de donatius i hi inscriuen les sortides en conceptes de compres diverses.

La instal·lació és perfecta i quan a higiene i confort, no deixa res a desitjar. La correspondència amb els familiars es

registra i classifica curosament. Com la carestia de queviures dificultava l'obtenció de certs productes, hom creà una petita granja per tal de solucionar el conflicte.

Quan ens n'anàvem, els infants ens han agraït la visita recitant-nos poesies de Joan Maragall –en un català perfecte– i de García Lorca. Després han cantat la «La Internacional» i «Els segadors».

Sincerament, profundament emocionats, ens hem acomiadat de Joan Riera i els seus simpàtics refugiats, als quals mai més ningú no podrà parlar-los de separatisme.

Les seves veus, quan l'auto arrenca, es perden en la nit: Viva España!... Visca la República!... Visca Catalunya!...

Un vestit

La Humanitat, 24 setembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

El dia s'ha aixecat enlleganyat, núvol. La boira posa vels grisos a les muntanyes rogenques. El vent arrenca les fulles dels arbres, que comencen a groguejar.

L'ordenança em diu:

-Avui fa mal temps. Avui us podríeu posar aquest vestit.

I em presenta una jaqueta i pantalons -uns pantalons buidge- d'un color de blat madur. No és, val a dir-ho, un vestit reglamentari.

Es un vestit dels temps heroics -encara que, amb la batalla de l'Ebre, els veritables temps heroics són avui- dels temps dels voluntaris. Es un vestit que m'ha recordat molts amics d'ahir -alguns ja morts- i moltes coses pasades. Es un vestit que no ha estat fet en una gran ciutat com Londres o Barcelona. Es un vestit que no ha eixit dels obradors d'un gran sastre com Poole o Rabat. Es un vestit fet en terres aragoneses. Es un vestit fet a Alcanyíç per un sastre al qual anomenaven Iman que tenia la botiga en un carrer que una placa indicava carrer de Fermí Galan, però que la gent del poble, no sé per què, coneixia per carrer d'Alejandro, amb jota castellana.

La roba per aquest vestit me l'havia proporcionada l'amic Bombi, que llavors intervenia en la intendència de les Columnes Macià-Companys. Un dia, a Alcanyíç, quan ja havia oblidat, vaig trobar-lo al fons d'una maleta. Un xicot del poble, bon republicà i bon amic, Joaquim Vidal -que avui, sortosament, està entre nosaltres amb la seva mare- m'indicà:

-Llévela usted a Juàn, comisario, y le hará un traje «mu» majo.

I com que no m'agrada massa dur la contrària a ningú -a mi em plauria que sempre tothom estigués d'acord- vaig seguir el consell. Als pocs dies, després de dues o tres vegades d'empromar-me'l, em duen el vestit. I la factura: setanta pessetes.

Ara no sóc en terres d'Aragó, encara que, tal com van les coses, no he perdut les esperances de tornar-hi. Avui sóc en terres de Catalunya, de la Catalunya en peu de guerra, i tinc el vestit estès damunt el respall d'una cadira.

Aquest vestit m'evoca l'estada a Alcanyíç i la gent coneguda a Alcanyíç: la font dels setanta dos brocs, una de les curiositats de la ciutat aragonesa; la Col·legiala, que, als matins, d'hivern, en obrir els finestrans del balcó, se m'oferia tota rosada de sol; els jardinetes del «Cuartelillo», per on, cada nit, passejava un soldat cantant «talls» de cançó perquè el pobre s'havia enamorat i creia que els bons enamorats tenen l'obligació de cantar de nit, com els rossinyols; el baster on em descobrí el Manel, de Caldes, i anà a avisar els companys; la Genara, patrona d'un soldat del meu Comissariat, dona lletja i bona i coratjosa, la qual, pel seu republicanisme, els del poble anomenaven «la Marcelino Domingo» i que també, en arribar els feixistes, pogué fugir i avui viu en un poblet del Vallès; la Pasquala, que em rentava la roba i era de la F. A. I. i d'una bondat i rectitud admirables; les cupletistes que, de tant en tant, actuaven al teatre i sortien seminues a cantar quatre bajanades amb una veu que feia pensar en els gats quan hom els trepitja la cua; les enrabiades del llavors capità Monclús; la son de Benavent; Lloveres, que cantava i parlava d'Honolulu i de Singapur; Nicolau, que també cantava, però que, més patriota que Llovares, tan sols parlava de La Bisbal; la Moni, vestida de negre, lletja i esdentada i tan bona com lletja, que semblava un manyoc de nervis en vinagre; la Palma, beneïta i grassa i feixuga com una vaca; la cervesa i les mosques del Bar Araragón; Pilar i les seves cantades en to major a l'Hotel Morera; tantes i tantes altres coses; tants i tants altres personatges...

Alguns d'ells, els que, republicans o no, tingueren seny, fugiren de la ciutat aragonesa davant la perspectiva gens tranquil·litzadora d'ésser envaïda pels feixistes. La majoria dels que, confiant en el seu passat i en la seva actuació de gent de dretes, restaren, han mort. No els valgué la seva desafecció al règim republicà -desafecció absurda- car nosaltres podiem castigar-los i els perdonàrem. No els valgué de res saludar amb la mà estesa com qui mira si plou i cridar «¡Arriba España!» No els valgué de res la maniobra vil de delatar els qui no havien pogut fugir. Les hordes de Franco -italians, alemanys, eritreus, rifenys, etc.- no respecten res.

Les cases foren preses per assalt i ratziades a la perfecció en nom de l'ordre i de l'Espanya gran: les dones foren violades; els homes, afusellats.

Entre ells hi havia l'Iman que em féu aquest vestit que ara tinc estès damunt el respatller d'una cadira. Què havia fet? Quin delicte havia comès? No figurava en cap partit polític d'esquerres i suposo que no el devien pas executar perquè era sastre i m'havia fet un vestit a mi.

Quan nosaltres entràrem a Alcanyíç no preguntàrem a la població civil quins eren el seu pensar i el seu sentir polítics i no molestàrem ningú. Quan hi entraren els feixistes afusellaren els que els esperaven amb goig perquè creien en ells.

Nosaltres, però, som els roigs, els bàrbars. Els feixistes -«pels seus fets els coneixereu» ha dit l'Evangeli- es nomenen els salvadors d'Espanya.

En campanya.

J. I. Mantecón

La Humanitat, 14 octubre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

A Josep Ignasi Mantecón vaig conèixer-lo, aviat farà un any, en un míting celebrat a Alcanyíç, i en el qual, a més d'ell, parlaven Crescencià Bilbao i Juli Alvarez del Vayo. Jo hi havia anat, des d'Alcorisa, amb Moles - llavors encara era comissari del XII Cos d'Exèrcit -, el coronel Sánchez Plaza, el comandant Monclús, el capità García i altres oficials de l'esmentat Cos.

Mantecón llavors era governador general d'Aragó i l'únic que vestia de paisà. Em digueren que fins feia poc havia lluitat en una brigada, i que no fou cosa fàcil fer-li deixar la brigada perquè acceptés el càrrec de governador. Actitud digna i singular quan tants d'altres haurien acceptat a mans besades. Em digueren també els sacrificis de tot ordre que ha fet per la nostra causa i que accentuen la seva singularitat. D'un d'aquests sacrificis, que ben pocs haurien acceptat, en parlaré algun dia, car avui no em sembla discret ni oportú. Josep Ignasi Mantecón no és, doncs un arribista, un «profiteur» de la situació, sinó un home que sap, per damunt de tot, i per dolorós que sigui, complir amb el seu deure.

En el míting celebrat a Alcanyíç, Josep Ignasi Mantecón fou tot el contrari d'un orador brillant, tipus Lerroux o Alcalà-Zamora, que tant plau als babaus. En el míting d'Alcanyíç Josep Ignasi Mantecón fou un orador sobri, concís, enèrgic, que no s'espremia el magí per a fer focs d'artifici amb l'oratória. Digué les coses que creia necessàries i les digué d'una manera clara, precisa, rotunda. Entre elles recordo una frase que em féu una gran impressió i de la qual ha nascut la simpatia i l'afecte a Mantecón. La frase a la qual em refereixo, que tampoc - sortosament - no és una frase brillant, de full de calendari, és la següent: «Jo no he vingut ací per a fer-me simpàtic». Aparentment, tal vegada, aquestes paraules no tinguin importància. En tenen molta, però, car Espanya és el país on les coses sempre s'han fet massa per simpatia o per antipatia. No dèiem, d'un home quan s'ha tractat d'atorgar-li un lloc de responsabilitat: «Es intel·ligent, honrat, treballador.» En lloc d'això, hem dit: «Es simpàtic». I la simpatia ho ha resolt tot. I gràcies a la

simpatia hem tingut un titella més, molt simpàtic, però inútil.

Després, la guerra m'ha portat a exercir el càrrec de comissari del Correu de Campanya de l'Exèrcit de... el comissari del qual és Josep Ignasi Mantecón. I el bon concepte que tenia d'ell des d'aquell míting d'Alcanyíç, des d'aquelles paraules tan dignes, s'és accentuat.

Josep Ignasi Mantecón és aragonès, d'aquella terra aragonesa que tan acollidora i generosa fou envers els soldats catalans. Físicament és un home més aviat baix que alt, més aviat gros que magre, amb els cabells rossos - ara els porta tallats al zero, com tots nosaltres -, amb una mirada clara i franca que la miopia - de tant en tant es posa unes ulleres - endolceix. Té una veu abaritonada, com convé a l'home acostumat a adreçar-se a les multituds.

Temps enrera un periodista barceloní dedicava un article a Mantecón, i deia d'ell que era un bon amic de Catalunya. I és clar: com tot home intel·ligent. Cal ésser per intel·ligència i per sensibilitat amic de Catalunya, ja que l'enemistat és lògica i fatal en mentalitats inferiors: Royo Villanova, Franco, Millan Astray... Un home intel·ligent i sensible serà amic de Catalunya, i de Castella, i d'Aragó, i de València, i d'Andalusia, etc. Un home intel·ligent sap que un poble no és la seva extensió territorial, ni els arbres ni les pedres ni els rius ni les ciutats. El poble, idea-sentiment, és en el pensar i en et sentir dels seus pobladors. Així com Itàlia no és Mussolini, ni Hitler no és Alemanya, Cambó, com un exemple, mai no serà Catalunya. Per civilitat cal no ésser enemic dels pobles, sobretot quan lluiten per un mateix ideal. Per civilitat cal acabar amb el selvàtic «hable usted en cristiano», ja que incivilitat és suposar que el «cristiano» és un idioma.

Josep Ignasi Mantecón és un home de cultura, un ferm republicà i un comissari que sap vetllar amb zel pel soldat i atendre amb zel les necessitats de la nostra guerra. Josep Ignasi Mantecón es un home que sap el que no sap - o no vol - tothom: complir el deure.

Paraules de comiat als voluntaris internacionals

La Humanitat, 27 octubre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Havíeu vingut d'arreu, atrets per la gran foguera de la nostra guerra, que dóna caliu i esplendor de llibertat al món odiós de les autarquies i al món massa prudent -prudència que pot confondre's amb la por- de les democràcies. Havíeu vingut de França, d'Anglaterra, d'Alemanya -vosaltres sou la veritable Alemanya-; d'Itàlia -vosaltres sou la Itàlia veritable-; d'Àustria, d'Hongria, de Polònia, d'Holanda, de Txecoslovàquia, de Suècia, de Noruega... Havíeu vingut, malgrat la infame política de la No Intervenció, malgrat la infame conspiració del món capitalista. Havíeu deixat la pau segura -més o menys segura, car amb la política claudicant i vergonyosa de les grans democràcies, res no hi ha segur- la llar, més o menys confortable, la mare, l'esposa, els fills, el vostre treball, els vostres estudis. Ho havíeu deixat tot per a córrer en ajut nostre, car sabem -millor que els vostres governs, amb més lucidesa que els vostres governs- que ací, no tan sols defensem la nostra llibertat i la nostra dignitat: sabíeu que ací, abandonats de tothom, encadenats per la No Intervenció, defensem la dignitat i la llibertat d'Europa. Amb la nostra gesta, amb el nostre heroisme, haurem salvat la civilització d'Europa contra la barbàrie del feixisme. La dignitat del nostre poble és el nostre orgull més legítim i més noble i serà, demà, com una bufetada als pobles que claudiquen. El nostre poble no és Àustria, no és Txecoslovàquia, que no estava pas més abandonada que nosaltres, car tenia un armament i una aviació que ara, gràcies a la covardia -o quelcom pitjor- de Chamberlain i Daladier, han passat a mans de Hitler. El nostre poble sap lluitar, sap morir i sap matar. I sabrà vèncer, estigueu-ne segurs, sense intervenció de mitjancers estranys. El nostre poble, i això ho saben bé Hitler i Mussolini -no m'atreveixo a escriure Alemanya i Itàlia-, sap, sense necessitat del Comitè de No Intervenció, retirar els «voluntaris» que el nazisme i el feixisme trameten al traïdor Franco perquè morin en terra espanyola. I sabem separar-nos de vosaltres, els veritables, els únics voluntaris que heu vingut a lluitar al costat nostre. «Voluntaris» de Hitler o Mussolini? «Voluntaris» pel terror o per l'engany? Es una broma

tràgica, una burla cruel. Que preguntin a les mares italianes i alemanyes quina mena de voluntaris han estat llurs fills, i veureu com els seus ulls s'encenen de llàgrimes i llurs punys es clouen d'ira!

Sabem separar-nos de vosaltres que heu estat germans nostres en la lluita fent un sacrifici enorme. Estem acostumats, però, de dos anys ençà, a tots els sacrificis. Aquest de separar-nos de vosaltres, tan abnegats, tan nobles, tan coratjosos, ha estat un dels més considerables.

Havíeu nascut en altres terres, sota altres cels, i havíeu vingut a lluitar a la nostra terra, sota el nostre cel maculat per les ales del crim. I fóreu germans nostres. Parlàveu idiomes ben diferents del que parlem ací. I fóreu germans nostres.

Ho fóreu per l'esperit i per la sang vessada tan generosament. I ho sereu d'ací endavant car mai no us oblidarem, mai no us podrem oblidar.

Mentre els governs dels vostres pobles ens abandonaven -el crim jurídic més monstruós que recorda la Història-, vosaltres veníeu en ajut nostre.

Alguns, els mesquins, podien dir, referint-se a vosaltres: «No se'ls ha perdut res en aquesta terra». I s'errarien: se us havia perdut la llibertat i la dignitat, que no pertanyen a una nació determinada, que no són patrimoni d'una determinada extensió geogràfica, sinó que pertanyen a tota la terra, a tots els humans.

No torneu tots a les vostres llars. Molts dels vostres han caigut. Molts dels vostres han mort i la terra d'Ibèria els ha obert els braços. Pels que la mort ha lligat a la nostra terra, mai no ens oblidareu ni us oblidarem. I arreu on la vida us dugui a vosaltres, els que heu combatut per la nostra llibertat i la nostra dignitat, us direm, amb la veu nuada per una emoció profunda, entranable:

-Germà!

En campanya.

La sang

La Humanitat, 29 octubre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Nosaltres, naturalment, som enemics de la guerra, car sempre hem cregut millor la companyia dels llibres que la de les armes. Nosaltres fem avui la guerra perquè ens hi han obligat, perquè hem estat agredits. Nosaltres avui fem la guerra -gràcies a l'egoisme feroç i a la vilesa de les grans democràcies còmplices del crim- contra Alemanya, contra Itàlia, contra Portugal, o sigui: contra Hitler, que és un foll, un pertorbat; contra Mussolini, que és un avariòdic i contra Oliveira Salazar, que és un fanàtic. Nosaltres fem la guerra no contra uns pobles, sinó contra uns homes que han esclavitzat uns pobles. I contra un grapat d'espanyols que han seguit el traïdor Franco i que si tenen un xic de vergonya, un xic de dignitat, avui, en veure's venuts a la insolència i a la rampinya d'italians i alemanys, deuen estar penedits d'haver seguit Franco. Nosaltres, però, no volem la guerra ni la cantem amb el goig morbós que la canteu les autarquies. La guerra és sempre, malgrat tota la literatura que hom vulgui bastir-hi, odiosa, lletja, innoble. La civilització és la pau. La guerra és el salvatgisme, el pas enrera. Entre Dàrius, rei dels Perses, i el grec Pericles, les nostres simpaties s'adreçaran sempre vers Pericles. I Erasme, Buffon, Shelley, Pasteur, sempre ens semblaran més dignes d'estima, més civilitzats, que Pompeu, Alexandre de Macedònia, Napoleó i Hindenburg. La civilització no és el submarí ni és el canó: és el llibre; no és la fàbrica d'armament: és el laboratori de Curie o la cambra de treball de Romain Rolland. Cervantes ha fet més per Espanya que no feren Cortès, el duc d'Alba o Gonçal de Còrdova. Els pobles molt militaritzats viuen sempre, malgrat que les aparences diguin el contrari, en un estat de barbàrie. Sempre. Alemanya per als que es complauen a veure les nacions a través d'un home, és Kant o és Beethoven o és Schiller; però no és Krupp, ni és Thyssen, ni és Hitler ni el seu Estat Major de bandolers, de professionals de la política delinqüència.

Els lluiten en nom de l'odi i amb mentalitat i psicologia d'atracador. Ells lluiten perquè les dictadures no tenen altra sortida -i Itàlia i Alemanya no escaparan al seu destí fatal- que la revolució o la guerra. Itàlia i Alemanya men-

tre arriba l'hora epilòg, l'hora de la revolució, han triat una de les sortides: la guerra. Això ha estat possible gràcies a la covardia de les grans democràcies, que cada dia tenen menys a veure amb la veritable democràcia. El món de demà sabrà jutjar com cal l'obra dels Blum, Delbos, Bonnet, Chamberlain, Halifax, Daladier, el del «bon humor increbentable» -mentre «els quatre» a Munic, tot dinant, destroçaven Txecoslovàquia-, lloat amb gran entusiasme pel Premier.

Nosaltres, en canvi, fem la guerra perquè defensem les nostres mares, les nostres mullers -encara tenim muller, encara no hem arribat, ni hi arribarem, a la civilització nazi tipus Roehm- els nostres fills, les nostres escoles, els nostres camps, les nostres fàbriques, els nostres laboratoris, les nostres biblioteques, els nostres museus.

Espanya no és Austria, que Mussolini s'ha deixat prendre força a contracor. Espanya no es lliura, no es dona: Espanya lluita i sap morir i sap matar. En una època de tant de seny, de tanta prudència, de tanta vilesa, de tanta covardia, ésser espanyol és un orgull dels més nobles, dels més legítims.

Hi ha moltes llars endolades. Hi ha moltes mares que s'han quedat amb els braços oberts esperant el fill que mai més no tornarà, com crucificades en l'amor al fill que mai més no tornarà. Hi ha molta sang -la més digna, la més honorada-, vessada en defensa de la llibertat i la dignitat del nostre poble. Cal respectar, cal venerar aquesta sang del sacrifici. Cal que la rera guarda tingui els ulls fits en aquesta sang generosa i en sigui digna. La guerra no és el negoci brut -encara que, segons sembla, així ho creguin els conductors de les grans democràcies- ni la baixa política d'apetència personal. Cal no oblidar la sang dels nostres herois, que té resplendors d'alba. I cal pensar que, en morir per la pàtria, han ascendit a la «major naixença» que implorava Joan Maragall. La d'ells no ha estat la mort vulgar de cada dia, amb llit i esquela al diari. Han mort a ple camp, a ple aire, cara al cel lluminós, empunyant l'arma. I, en caure, un fil de sang els lligava a la terra mare, càlida com una entra-

nya. I en caure d'aquesta guisa heroica ens recorden l'èxtasi de Teresa de Jesús: «y muero porque no muero». I no han mort: han caigut -elevant-se-, però no han mort. Han nascut a una vida immortal. D'homes que eren s'han fet herois, han passat a la categoria d'herois. I aquesta és l'obra més important en la nostra vida: fer-se, que és ésser. «Stirb und werde» (1), recomanava Goethe.

Així com hi ha dues vides, la que ens donen en néixer i la que ens fem nosaltres amb el nostre pensar i amb el nostre sentir -i amb el nostre obrar, conseqüència del pensar i el sentir- hi ha dues morts: la física i la de l'oblit.

Aquesta segona mort, si som dignes -i tan sols si som dignes mereixerem la victòria- no la coneixeran els nostres soldats caiguts per la llibertat d'Espanya.

En campanya

—.

(1) Mor i fes-te.

Poesía en tiempo de guerra

Hora de España, 1 novembre 1938

Un pueblecillo en el frente muy cercano a las primeras líneas: con las voces de los pájaros, de las aguas del río -carretera que anda hacia el morir-, del viento que azota los pinos y los robles del monte, se confunde la voz bronca de los cañones. En el pueblo una casa pobre e inconfortable -en el ambiente sórdido y levítico de esos pueblos de la alta montaña el lujo y la higiene se consideran como cosa poca menos que pecaminosa- como todas las que nos albergan. En la casa una estancia: paredes encaladas; una cama; cabe la cama, haciendo funciones de mesilla de noche, una silla; un armario ropero; una mesa sobre cuyo tablero hay un rimero de cuartillas, una estilográfica, unos libros, una pistola del 9 largo. En el blanco paño de la pared una litografía representando el adiós de Luis XVI, prisionero en el Temple, a su familia. Del techo, como una araña de su hilo, pende una bombilla eléctrica. Al fondo, un balcón que se abre a la carretera por donde pasan los camiones con armamento y tropas -gargantas hinchidas de gritos y canciones- y por la que a la hora del crepúsculo, lentamente, cogidas del brazo, pasean las novias. El balcón enmarca un paisaje tierno, jugoso, a base de verdes, grises, azules: unos álamos, la hoz del río, unos montes azules de lejanía.

Alta ya la noche, en la estancia humilde -fuera silba el viento y la lluvia azota los cristales del balcón- un hombre lee. No es un soldado aunque vista como un soldado. No es un profesional de la guerra: es uno de tantos hombres de nuestra España leal -la única España, la auténtica, pues la otra, la facciosa, la están traduciendo al alemán y al italiano -que, tal vez sin haber empuñado nunca un arma, lo abandonó todo: hogar, madre, trabajo, para formar parte de nuestro ejército, de nuestro pueblo en armas.

Este hombre interrumpe un momento la lectura para tomar unas notas. En la portada del libro, de un tono verde azulado, aparece un soldado: casco de acero, giba de la mochila, fusil en bandolera, un libro en la mano. Y el título: «Poesía de Guerra». Este libro lo edita la «Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Serveis de cultura al front». En el prólogo de este libro se advierte: «Con este vo-

lumen de Poesía de Guerra los «servicios de Cultura en el Frente» quieren ofrendar a los soldados catalanes del Ejército de la República una prueba de la obra que, a su lado, realizan los poetas de Cataluña... Mejor que una jerarquía de orden literario hemos creído que había que buscar una jerarquía de orden civil. Todos los poetas que figuran en este libro se hallan unidos por un sentimiento más que por un nexo literario». Este libro lo integran poemas de Ignacio Iglesias, Agustín Bartra, Ramón Bech, Luis Capdevila, A. Esclasans, J. Gimeno Navarro, José Janés Olivé, C. A. Jordana, Adrián Jori, Enrique Lluellas, Juan Marlet, Ladislao Martí, Alfonso Maseres, Ernesto Mateu, José M.ª Murriá, José Pedreira, Salvador Perarnau, Alberto Perramón y Munill, J. M. Prous y Vila, Pere Quart, Fernando Soldevila, Ramón Tor, Manuel Valdeperes, Ramón Vinyes, Manuel Viúsá, Camps Apeles Mestres.

En el prólogo de este libro destinado a los soldados del Ejército de la República se nos advierte, además: «Nadie se extrañe, pues, de ver aquí reunidos nombres consagrados a través de una obra vasta y elevada, nombres primerizos y nombres desconocidos en absoluto». No, no; «Serveis de Cultura al Front» no han querido darle al soldado una antología, sino acoplar unas voces líricas que cantan la grandeza de nuestra gesta. Faltan en el volumen muchos poetas: los cautos y prudentes que no quieren comprometerse; los que carecen del acento heroico; los que con un absurdo desdén creen que «la poesía es otra cosa»; los que no han sabido ponerse a ritmo con nuestra hora, que tiene resplandor de tragedia y de epopeya; los que siguen aferrados a su mezquino espíritu de clase, de capillita, al lodazal de su torre de marfil. Porque, fuerza es decirlo, hay mentecatos que siguen creyendo en la torre de marfil.

Sin embargo su presencia -su voz- no es necesaria y, gracias a los que han cumplido con su deber, podemos prescindir de los ausentes, de los desertores, de los que han callado cuando tantas voces cantaban.

Ignacio Iglesias, el gran poeta dramático de «Els Vells», de «El Cor del Poble», de «Joventut» -gran poeta dramático a pe-

sar de que un señor Ernesto Martínez Ferrando y un señor Juan Viñoly no lo mencionen en las notas que han puesto a la «Historia de la literatura», de Klabund, que ha editado, con otras notas mas lúcidas y honestas de José M.a Quiroga, la casa «Labor»- abre el libro con un canto a los catalanes de la guerra 1914-18 que no fueron, como no lo es hoy nuestro ejército, nuestro pueblo en armas, «soldats aventurers ni mercenaris». Siguen tres poemas de Agustín Bartra -al que Pedro Salinas clasificaría como poeta auténtico- autor de un volumen de cuentos, «L'Oasi perdut» que acusa su fuerte personalidad. Agustín Bartra, poeta y soldado canta con voz cálida, grave, entrañable, a los caídos «cara les estrelles i d'altres cara el fang» que «anaren a la lluita no per fer més belles llurs vides sinó perquè ho siguin les dels que vindran»; a ellas, las esposas, las hermanas, las madres, que en los andenes de la estación, en la hora angustiosa de los adioses «romanen immòbils com un fris esculpit en pedra nocturna -i silenci gris- de cendra d'urna»; al hijo en el frente al cual la madre desde la ciudad ululante de sirenas ve «entre milers, entre milions, individual i anònim fragment d'història en marxa, fill meu ... Prop teu, damunt l'espiga de lluna de la teva baioneta, llu la papellona de la llibertat».

Ramón Bech, muy joven y con un verdadero talento de poeta, emplea el tono y el metro de romance -netamente popular, nacido de la entraña del pueblo- para preguntarse en un tono menor, callado, íntimo:

Retornarem altre cop?
Els meus companys ja no canten.
Quina enyorança us ha mort
els coloms de la paraula?
Podreu retornar tots quan
la guerra sigui acabada?

Agustín Esclasans, pródigo, ubérrimo aporta cuatro poemas: «Catalunya (1714-1936)», «Cant als combatents, «Oda a Euscadi». «Obusos sobre la ciutat». Agustín Esclasans es uno de los poetas catalanes más personales -y, por lo tanto,

más combatidos- más inteligentes. Su verbo cálido y apasionado, le convierte en el primer poeta civil -en el único poeta civil seguramente- de la Cataluña de hoy. Es autor de unas bellísimas «Històries de la carn i de la sang», de una muy interesante novela, «Víctor o la rosa dels vents», de unos «Ritmes» magníficos.

J. Gimeno Navarro, sensibilidad que llega a la hiperestesia, gran riqueza de imágenes, es el poeta de la ternura, de la emoción recóndita. Su poesía no es nunca grandilocuente. Canta la vida cotidiana, las pequeñas tragedias de los humildes, las pequeñas miserias, la risa y el llanto, el amor y la pena, como un Charles Louis Philippe del verso. Gimeno Navarro publica en «Poesía de guerra» tres poemas: «Aquell xicot... », breve punta seca de un mozo silencioso, esquivo, enfermizo, de aire equívoco, que «un dia fugí, qui sap a on. I ara acaben de dir-m'ho: Ha mort al front». I els altres (los que se burlaban del malpocado) es passegen pel carrer»; «L'Exode» y «Elegia a l'amic caigut». No, no; Gimeno Navarro no es un poeta espectacular, rimbombante. Canta siempre en un tono menor que tiene fulgor de lágrimas y una noble emoción humana.

José Janés y Olivé es un poeta muy joven, uno de los poetas más jóvenes de Cataluña. Ha ganado una flor natural, cosa muy grave y peligrosa: pero la ha ganado con unos versos dignos, auténticamente bellos, y el pecado, que podía ser mortal, se convierte en venial y, por lo tanto, se hace fácilmente perdonable. Ha publicado un volumen de versos, «Tu», digno de estimación y elogio. En el libro que hoy nos ocupa, habla -canta con la voz hinchada de llanto- «A un infant mort en un bombardeig» - «No serà primavera -mai més en ta mirada, però al cor de la nit - feta d'ulls que s'apaguen a la llum, vers on clama - la veu nostra la torxa del teu cos; que ja és llum - i ja és foc durà l'alba d'un crit nu fet flama - i de pètals sagnosos de martiri» i «A un mariner basc que mirava la seva nau i la seva mar des de l'exili»:

Aquell mar i aquell cel que eren teus
només són de la teva mirada...

C. A. Jordana, más que como poeta, es conocido como ensayista y novelista. Es autor de una novela «Una mena d'amor», muy graciosa y desenfadada. Nos ofrece en este volumen una ambiciosa «Oda a Catalunya», un «Romanç del bombardeig», muy bien logrado, y un «Front de combat» estallante:

Amunt, baionetes!
Feu una reixa punyent al front de combat!
Enlaire, granades de mà,
en el salt de la mort parabòlica!
Enceneu, enduriu la línia
per a l'atac proper!

Adrián Jori canta el Madrid heroico de noviembre:
I el vell jardí i el caminet de roses,
i el banc senzill que ella estimava tant,
i el suau encís de les petites coses,
són avui runa, malvestat i sang.

Enrique Luelles, comediógrafo de relieve -«La vida no és nostra», «El preu de l'or»... - evoca el martirio de las ciudades bajo la metralla fascista.

Juan Marlet, que aporta tres poemas -«Setembre», «Nit de guardia», «Història»- se advierten atisbos de una verdadera personalidad poética:

la sang una taca espessa,
roja flor de l'heroisme,
com més anònim, més bella.

Y este grito magnífico de dignidad, de generosidad:
De no poder dar la vida
més ens valdria no néixer.

Hay que señalar el romance -de rancia solera- «Catalunya», que nos brinda Ladislao Martí, otro nombre desconocido hasta hoy.

A Alfonso Maseras le debe mucho Cataluña. Alfonso Maseras ha contribuido grandemente a que la literatura catalana pasara las fronteras. Alfonso Maseras es, además, un escritor digno, agudo, fino, sensible, de talento muy personal. Su obra novelística -muy considerable- abarca toda la gama cromática toda la escala tonal y va de la novela psicológica -«Egmont», «La fi d'un idil·li»-, a la novela de reconstrucción histórica -«Ildaribal», «L'adolescent»- tipo Flaubert... sin influencia de Flaubert. Sus novelas «Fets i paraules de Mestre Blai Martí i Zodiàc» son de lo mejor que se ha escrito en catalán.

Alfonso Maseras publica en este pequeño volumen su poema «A Europa», cuya lectura recomendaríamos a Blum -jarrepentimiento tardío!- a Chamberlain -psicología de gotoso-, a Halifax. Acento viril el de Alfonso Maseras en «Europa». Voz vibrante de un gran europeo que se siente avergonzado del crimen de Europa.

Qui ho ha volgut? Digue-ho, Europa,
si et sents amb cor de contestar,
tu que ets encara tota xopa
de l'hecatombe que et delmà,
però que et llances i adelites
a dreçar tumults als teus mites
i a recordar, no pas la sang
que inútilment i a dolls eixia
sens fi ni compte del teu flanc,
sinó l'honor o la follia.
Digue-ho, Europa, si no oblides
allò que tants vèiem en tu:
civilitats ben acomplides;
de l'esperit el port segur...
Oh! vella Europa, ¿quin pecat
purgues avui, si ja no ets morta?
La teva freda crueltat
quins sacrificis no comporta?

El poema, que es como un latigazo, debiera ser traducido

a todos los idiomas y repartido entre los obreros de todo el mundo: los obreros del mundo que, unidos ante el enemigo común, con menos mensajes de simpatía y con una actitud más decidida y enérgica, pueden terminar nuestra guerra.

Ernesto Mateu canta a los luchadores de Madrid:

.soldats fets de la terra,
de sang i de llum i de carn i de bronze.

José M.a Muriá aporta tres poemas que tienen tono de arenga. José Pedreira afina su perfil de escritor que un día no lejano puede alcanzar una auténtica personalidad.

Salvador Perarnau -gran poeta, más entroncado con François Villon que con Paul Valéry, verbo cálido y apasionado, espíritu rebelde y vertical- contribuye con dos poemas que no son de lo mejor de su producción. Sin embargo, el poeta aparece en más de un momento:

El matí té les dents fines
de les seres amb boirines
que preparen el ruixat
i l'arc Iris de bonança.
Llum de flors i d'aigua mansa
per als morts en el combat.

J. M. Prous i Vila es un escritor de innegable talento, pero irregular y desconcertante. Al lado de innegables aciertos adviértanse caídas lamentables. A Prous y Vila -autor de un buen libro de guerra: «Quatre gotes de sang»- y de un buen libro de versos «Nopals» le falta disciplina. Contribuye con dos poemas, uno de los cuales «Poemet de l'infant refugiat», es modelo de gracia y de ternura.

Pere Quart es el pseudónimo de Juan Oliver, uno de nuestros escritores más interesantes, de personalidad mas acusada. «Cataclisme» y «La Fam», son dos buenas comedias, dos comedias inteligentes. Por inteligentes no obtuvieron el éxito que merecían. Pere Quart aporta su romance «Terol»:

I han caigut els traïdors,
per justícia i per venjança,
en llurs mans sang de germà
i en llur front segell d'infàmia.

Fernando Soldevila nos ofrece cuatro poemas que son tal vez lo mejor del volumen: «A Antoni Coll, primer antitancuista», «Dels primers bombardeigs», «Brigada internacional» y «No tinguis por d'ésser mare».

Fernando Soldevila, historiador y ensayista de mérito -creo que, también, autor de una obra de teatro- canta y su canto es un sollozo:

La mar li era a la vora amb cent barques
per a vetllar-li el son en la nit.
La taula era parada.
La llàntia era encesa.
El tic-tac del rellotge comptava la pau.
Un infant somreia.
Una cassola fumejava,
damunt les estovalles blanques!
I ara tot és negre en la nit,
la mar i les barques
per a vetllar-li la mort.
La mort? Qui ha mort!
No ho sabíeu? La casa!

La voz del poeta ante la mujer encinta -el doloroso y grotesco problema de la deshonra; la Margarita goethiana y la frase acerada de Beaumarchais- se hace potente y vibrante, se enfervoriza y ennoblece:

Alça el front, alça el cos ardit
Ni vergonya ni covardia!
Sent al cor tot el goig vital
d'aquest món que dins teu germina.
Mira amb repte els heralds de mort,
tot cridant a llur faç : Mentida!

No hi ha al món llibertat més gran
que dar vida a una nova vida.
No, no tinguis por d'ésser mare.

Ramón Tor fué, antaño -bajo la dirección de Adrián Gual, el más inteligente hombre de teatro de Cataluña y comediógrafo de mérito-un actor lúcido y sagaz; un actor de grandes aciertos. Del teatro saltó a la poesía y es por eso por lo que sus poemas -muy correctos, empero- tienen el énfasis y el empaque de escenario, tan caros al arte declamatorio.

Manuel Valleperes es el escritor de los fervores. Ha publicado novelas, comedias, versos, ensayos críticos. Recordamos uno dedicado al teatro revolucionario, digno de todos los elogios. En su obra hay siempre un sello de innegable nobleza, un alto espíritu de justicia, una gran bondad.

Manuel Valleperes -naturalmente!- canta en este volumen dedicado a nuestros soldados la libertad:

Perquè la fam no sigui vil herència
del proletariat;
perquè cessi entre els homes la indignència
canto la llibertat.

En «Poesía de Guerra» figura un poema de Ramón Vinyes: «A Guernica, pàtria d'herois, terra sagrada». Ramón Vinyes es un dramaturgo de los que más se ha mofado de la hez de la charca literaria: por renovador, por no querer adaptarse a la mezquindad del teatro llamado comercial. Sus obras «Peter's Bar», «Qui no és amb mí», «Ball de titelles», merecen mucha más estima que el teatro al uso, sin pena ni gloria, que, lamentablemente, se ha cultivado en Cataluña.

Apeles Mestres cierra el volumen con unos versos lanzados como un dardo a los germanos invasores de Francia que hoy, después de veinte años, tienen actualidad en nuestra España.

Muchos de los poetas que han colaborado en el volumen «Poesía de Guerra» son soldados y empuñan el fusil en las

trincheras luchando por la independencia, por la dignidad de España. El hombre de libros -por lo tanto el hombre de ideas- odia instintivamente la guerra. Recordemos Montaigne, tan ponderado, tan pulcro, tan aséptico. Recordemos Sebastián Brant en su «Nave de los locos». Recordemos Spinoza. Recordemos Erasmo. Recordemos Fryphius: «La devastación ha sido total, total para siempre -La soldadesca insolente, el clarín violento- la espada roja de sangre, el cañón atronador-, nos han arrebatado todo nuestro bien».

Sin embargo, los poetas de Cataluña han sabido responder dignamente al llamamiento de la guerra: la patria invadida, los hogares deshechos, truncado el ritmonormo, destruída la civilización. He aquí la más bella alianza de las armas y las letras que preconizara Alonso Quijano el Bueno ante los cabreros. Alianza temporal, en espera del mañana triunfante en que las armas sean arrinconadas. Mientras, el poeta lucha y canta.

Con la novela y el teatro no ha sucedido lo mismo. La novela y el teatro no han respondido, han fallado. Y es que en esos dos géneros literarios domina la técnica, el oficio. Y a veces la trampa, la añagaza. La guerra -para los soldados, que son los que la sufren realmente; no para los diplomáticos que la regulan y la entonan des de sus mullidas y comodísimas poltronas- es todo lo contrario de trampa y añagaza. La guerra es una cruenta realidad, sin bambalinas, sin candilejas, sin luz artificial, sin latiguillos, sin finales de acto o de capítulo.

Con la guerra la novela casi no existe. Y el teatro -oficio, técnica, habilidad- sigue siendo como en tiempo de Muñoz Seca, una cosa estólida, plebeya, soez, deplorable. El dramaturgo y el novelista no han respondido al llamamiento de la guerra. Ha respondido el poeta. Tal vez porque el poeta no es esencialmente, hombre de oficio, de técnica, de habilidad, sino de emoción pura, de arrebató lírico.

LUIS CAPDEVILA

En Campaña.

Eduardo Zamacois o la dignidad

Mi revista, 1 noviembre 1938

DE LLU'IS CAPDEVILA. 1936-1939

480

LES CRÓNICQUES DE GUERRA

Me entero por casualidad —no siempre llega la Prensa al rincón donde me ha traído la guerra— de que Eduardo Zamacois va a publicar una nueva novela. Creo que la nueva novela de Zamacois va a titularse “El asedio de Madrid”. Se trata, por lo tanto, de una novela de guerra, una novela de nuestra guerra, que firma uno de nuestros más prestigiosos novelistas. Acaso, según temen algunos —sin comprometerse, desde la barrera y siempre temiéndolo todo—, sea pronto para escribir una novela de nuestra guerra, para hacer literatura con nuestra guerra. Sin ver, sin querer ver —tienen ojos y no ven, tienen oídos y no oyen— que en la guerra se ha hecho ya mucha literatura, no siempre limpia, ya que la ha emporcado la política más cerril.

No creo que existan una norma, unas reglas, para escribir novelas de la guerra, que se pueden escribir a distancia de tiempo y espacio o bien mientras dura la contienda, en plena tragedia. Yo sé de mí que durante la guerra, en plena guerra y ocupando mi lugar en el frente, he escrito teatro— “Nadal en temps de guerra”, y otras dos comedias que no se han estrenado: “La crida del bosc” y “Les trinxeres de París”, una farsa del falso patriotismo y la indignidad— y he comenzado a trabajar en una novela: “Una bala perdida”

No, no existen regias ni normas para escribir durante o después de la guerra. El verdadero artista, el artista puro, escribe cuando puede y no cuando quiere, al revés del profesional, del hombre que hace oficio de la literatura. Por lo tanto, si a Eduardo Zamacois le ha parecido bien escribir ahora y no cuando termine la guerra su novela “El asedio de Madrid” es que ha obedecido al imperativo que conocen todos los verdaderos artistas, al de ??? text il-legible irrefrenable de convertir en literatura un tema, un ambiente en el cual re-crea la humana criatura sujeta al mal físico, al metafísico y al moral.

Además, Eduardo Zamacois no es de los que se quedaron en casa. —“Quedarse en casa”: inhibirse, huir al extranjero, con “misión” o sin ella, emboscarse, dedicarse a jugar al estrategia de café—. Eduardo Zamacois cumplió con su deber de hombre y de escritor: no huyó en busca de

la vida muelle de otras latitudes, de otros cielos no maculados por las alas del crimen. Eduardo Zamacois, escritor liberal, prestancia de diplomático de los de buena cepa, a la hora del peligro pronunció esta simple y admirable palabra que tan difícil es para los falsos patriotas, para los mercaderes de la política:

—¡Presente!

Y puso su pluma al servicio de la dignidad y de la libertad.

Eduardo Zamacois —que es, además de un gran novelista, uno de los cronistas más ágiles y más espirituales de España— anduvo con nuestro Ejército, con nuestro pueblo en armas, por tierras de Aragón desde los primeros tiempos. Eduardo Zamacois puede escribir una gran novela de la guerra porque no la conoce por referencias, porque la ha vivido. Eduardo Zamacois no ha sido un turista de la guerra, no se ha limitado a vivir en los cuarteles generales. Eduardo Zamacois sabe de las noches en las avanzadillas, de la vida dura y pintoresca de las “chavolas”, del fragor de los combates. Eduardo Zamacois, espíritu inquieto, temple de acero, ha vivido plenamente, intensamente, apasionadamente nuestra guerra. Y es por eso por lo que hay que esperar de él una gran novela.

Eduardo Zamacois merece todos los respetos porque no ha sido, como algunos, equivocada o malévolamente suponen, un escritor pornógrafo, sino un escritor galante, que no es lo mismo. Pornógrafos lo han sido sus imitadores, que han forzado la máquina, no él. A Eduardo Zamacois le ha interesado, como novelista, el paisaje interior: la psicología, las pasiones de la humana criatura. En cierta ocasión, condenando la obra de Zamacois, me decía un pobre diablo que pretendía escribir novelas surrealistas:

—¡Bah! Al fin y al cabo, ¿qué es esa novelística? ¡Banalidad! ¡Cosas de hombres y mujeres, o sea: nada entre dos platos!

Cosas de hombres y mujeres, en efecto. Es decir: calor humano, entraña viva: Shakespeare, Cervantes, Tolstoi, Zola, Dickens, Ega de Queiroz, Galdós.

Al autor de “La cita”, “El collar”, “Punto negro”, “La enferma”, “El misterio de un hombre”, “Pequeñito”, “El seductor”, “Memorias de un niño decente” hay que tributarle muchos elogios. Entre otros méritos porque ha creado un género. Y lo ha creado sin salacidades, sin morbosas complacencias, de una manera limpia y honesta. Honesta, si. En el fondo hay mucha más honestidad en las novelas de Zamacois que en las llamadas “novelas rosa” que tienen franca entrada en los hogares púdicos y respetables: esos hogares con cédula de respetabilidad, amor al orden y a la Iglesia, donde nada de eso es obstáculo para que el pater familias tenga una “amiguita” y el hijo se acueste con la criada.

Eduardo Zamacois, de haber nacido en Francia, gozaría de un prestigio y de una categoría que no goza en España —aunque su prestigio sea mucho— y las ediciones de sus novelas se contarían por centenares, cosa que lamentablemente no sucede en España. Tiene mucho más talento que los Margueritte, que Abel Hermant, que Francis de Miomandre, que tantos otros marchantes de la literatura galante que París ha entronizado. Ya, cierta vez, Ángel Samblancar decía que Bazin es lo mismo que bacín.

Además Eduardo Zamacois ha sabido hacer —sin alharacas, sin dárselas de mártir, discretamente, noblemente— lo que sólo pueden hacer los verdaderos hombres: quedarse, no desertar, vivir nuestra tragedia mientras llega la hora de vivir nuestra victoria.

En campaña.

Els sense - pàtria

La Humanitat, 9 novembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Un poble fronterer. Dia de mercat. Sol. Cel de festa. Lluny, les cimes encaputxades de neu: d'una neu que ja no desappareixerà fins que arribi el cavaller Maig coronat de roses.

Mig matí. El mercat és en el seu punt dolç. Carros amb els braços enlaire que encara fan olor de camins entre boscuries -els animals són a les estables dels hostals-, rotllanes d'homes davant una mula, un porcell o una vaca d'ampla mirada dolça i serena. Sota els porxos, les parades de quincalla, terrissa, esclops, barretines i gorres, cintes i draps, perfumeria barata, miralls que relluen al sol. A ple carrer l'aviram i les verdures, tendres encara de rosada.

Negror dels vestits de les dones ja velles. Taca violada que s'escampa com els colors en una aquarel·la, de les robes blanques, verdes, vermelles, grogues, rosa, morades, que vesteixen les noies. Cames sense mitges, car el que ahir era moda avui ha esdevingut una necessitat. Moltes espardenyas. Poques sabates, car les sabates han d'ésser-tot ha d'ésser per a ells- per als soldats.

L'escena dona una molt agradable -i molt necessària- impressió de normalitat. I una impressió molt agradable de riquesa, d'abundor. Ací les coses no ens sobren, però les que tenim són nostres. Cosa que no passa a la zona facciosa, on la població civil travessa una situació cada dia més desesperada, car el blat, el vi, l'oli, entre els grans crits de «¡Arriba España!» són tramesos a Alemanya i Itàlia per a pagar el material humà i el mecànic que, amb gran complaença del cínic Neville Chamberlain, envien Hitler i Mussolini a Franco.

Entre la taca violada de les robes de les noies i la taca negra dels vestits de les velles, la taca siena dels uniformes militars.

I, de sobte, una mà amiga. I un crit joíós:

-Capdevila!

Es un oficial del nostre Exèrcit que havia estat amb mi en terres d'Aragó. Em diu:

-Ací tenim molts internacionals que, obeint el nostre Govern, retornen a les seves terres. Mira: te'n presentaré uns quants.

I van compareixent un anglès, un alemany, un nord-americà, un txecoslovac, un italià, un francès, un finlandès, un portuguès. Jo estrenyo amb emoció les seves mans lleials que han empunyat les armes en defensa de la nostra República, car sabien que així defensaven la pau i la civilització d'Europa.

L'oficial que me'ls ha presentat em diu que han donat la seva última paga per als infants d'Epanya que, gràcies a la vil política de No intervenció, veuen les seves llars enrunades. Generós i emocionant comiat.

D'aquests internacionals que ara parlen amb mi n'hi ha un d'italià, un d'alemany i un txecoslovac. Recorden la seva estada entre nosaltres, evoquen els seus records de la vida a les trinxeres. Un d'ells era professor; l'altre arquitecte; l'altre treballava en un laboratori de productes químics.

Em diuen:

-Comprenem l'actitud nobilíssima del vostre Govern, que ens ha causat una gran admiració. Però, llastimosament, creiem aquesta actitud inútil: per massa noble, per massa lleial. Quant a nosaltres, ens n'anem amb recança. Ens esperen les nostres mares, les nostres mullers, els nostres fills, però ens n'anem amb recança. A més a més, som molts els que en venir ho hem perdut tot. Som molts els que ens veurem obligats a refer la nostra vida. Abans teníem una pàtria i avui no la tenim perquè ens ha estat arrabassada per l'ambició dels conductors dels Estats totalitaris i la covardia de les grans democràcies. Els alemanys no poden retornar a Alemanya esclavitzada per Hitler, que és jueu -ell que tant parla de la raça ària!- i estranger. Els italians no poden retornar a Itàlia, esclavitzada per Mussolini, que es un transfuga del socialisme, cruel com tots els transfuges. Els txecoslovacs no poden retornar a Txecoslovàquia, abandonada per Benes massa fàcilment, gest que no hauria estat pas el de Masarick. Hom ha demanat el Premi Nobel de la pau per a Chamberlain i per a Benes. No el mereixen ni l'un ni l'altre: l'un perquè és el més eficaç col·laborador del feixisme que assassina dones i infants; l'altre per massa feble. Ni podem anar a França, car la França

de Daladier, que tan divertit estava a Munic mentre destruïen la nació txecoslovaca, no ens inspira confiança. Sols ens resten tres camins: la U.R.S.S, Nord-Amèrica i Mèxic.

Després, aquests internacionals, mentre s'acomiadaven i m'estrenyien la mà amb una emoció fraterna, afegien:

-Digueu, però, als vostres lluitadors que no ens penedim de res ni ens dol res del que hem fet. I que arreu on anirem seguirem lluitant per vosaltres. I que arreu on anirem podrem enorgullir-nos, ja que temporalment hem perdut la nostra pàtria nadiua, d'ésser ciutadans de la vostra terra heroica.

En campanya.

Un bateig al front

La Humanitat, 16 novembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Ben bé al front, no; car d'ací on som a la línia de foc hi ha encara catorze quilòmetres. De tant en tant, molt de tant en tant, hom sent la veu fosca del canó. De tant en tant, molt de tant en tant, passa l'aviació: la d'ells que, fugint, s'ha despistat, o la nostra, que va a fer una visita de compliment a les concentracions enemigues i als aeròdroms enemics. Fóra d'això, i del pas de les forces republicanes amunt i avall, la guerra ací fóra desconeguda. La gent menja i beu com en temps de pau; les noies, com en temps de pau, inicien festeigs i ballen els diumenges; els marxants s'han multiplicat i es dediquen ingènueament a l'intercanvi; els que ahir caciquejaven i votaren les dretes, ara s'han tornat molt revolucionaris i -amb un somriure escèptic dels que els coneixen i saben que són inofensius- tot s'ho volen menjar.

Crec que ja havia dit en una altra crònica que al poble hi ha tres capellans. Abans de la guerra n'hi havia més de tres; però els que feien política temporal els que, oblidant el seu ministeri, fomentaven la incomprensió i l'odi i estaven contra el pobre al costat del cacic, hagueren de fugir. Als que es quedaren ningú no els ha molestat, ningú no els ha ofes en res. Es cert que les dues o tres esglésies -en aquests pobles sempre hi ha més esglésies que escoles- han restat closes. D'això, però, no en som culpables nosaltres. D'això també, encara que sembli estrany, en són culpables els rebels, car el seu gest de revolta despertà les ires del poble.

I ara -i ací veureu la diferència de tracte, la diferència de pensar i de sentir entre els rebels i nosaltres- s'ha celebrat un bateig. Els pares eren catòlics i han volgut que el fill també en fos. Ningú no ha protestat. Ningú no s'ha estranyat. Ningú no ha intentat coaccionar la voluntat dels pares.

El bateig no s'ha celebrat, per motius que són de suposar, a l'església. Però s'ha celebrat, que és el que interessava. No hi ha hagut, com abans, confits i xocolatada, car el sucre el necessiten els malalts i els infants, però hi ha hagut bateig.

A la tarda s'han reunit els pares i els padrins i s'han adreçat a casa el capellà, aquest bon capellà que es guanya la vida fent xarxes per a pescar al riu i que creu que a Déu un hom, si té el cor senzill i l'ànima pura, pot adorar-lo arreu.

Feia, una tarda clara, blava i daurada, i el paisatge -altres dies embolicat amb amples vels de boira- recordava els de Patinir o el Breughel el vell. Damunt la taca verda d'un prat es movien lentament tres vaques. Els arbres de la vora del riu, uns pollancre esvelts que Schubert hauria cantat, començaven a vestir-se de groc, que deu ésser el dol dels arbres abans de morir per a reneixer amb la Primavera. Lluinyans, s'encenen al sol tardoral els cims de les muntanyes encaputzades de neu. Per la carretera passejaven les noies del poble vestides amb les violades robes de les festes, escoltant les paraules d'algun soldat passavolant.

Pels carrers del poble va el petit grup. La padrina du "infant en braços. Algú, ja sabent per endavant la resposta, ha preguntat:

-On aneu?

I -per què s'havien d'amagar de dir-ho?- han dit:

-A bateig.

Han arribat a casa del capellà, que viu en un carrer costerut, molt a prop de l'església. El capellà té una casa neta i endreçada, amb uns quants llibres, amb un piano. El capellà, abans de la guerra, vivia amb una germana més vella que ell. Ara comparteix la casa amb quatre o cinc soldats. No és estrany que un d'ells, distret, llanci alguna paraula massa forta. El capellà no protesta: l'esguarda, únicament. I el soldat, que no creu en res, s'excusa. Cada dia, en asseure's per a dinar o sopar, el capellà beneeix la taula. I els soldats, que no creuen en res, correctes, tolerants, no protesten.

En arribar a la casa troben el capellà que ja s'ha revestit. De molt temps que no ho feia, i això li produeix un cert goig i una certa por. La cerimònia, però, es realitza tranquil·lament: la sal damunt la testa del nou cristià, el llatí, etc. M'hauria plagut assistir-hi, car havia de resultar -celebrant-se fora del marc de l'església- força pintoresc. Devia recordar les misses i els casaments celebrats en la clandestinitat pels capellans refractaris -Danton s'havia casat així amb la seva segona muller-, en temps de la Revolució Francesa.

Després, el petit grup -amb l'infant que des d'ara deu

dir-se Pere, Pau, Joan, Miquel, etc.- s'ha reintegrat a la llar familiar.

A l'endemà he trobat el capellà que anava a treure del riu les seves xarxes, esperant trobar-hi algun barb, alguna truita. L'he saludat. I li he dit:

- Ja sé que ahir va tenir bateig.

Ha devingut molt pàlid; m'ha esguardat amb por.

Jo, per a tranquil·litzar-lo, he afegit:

-No ha de témer res, car no és culpable de cap delictes. Per mi pot batejar tant com vulgui.

Estic segur que àdhuc m'ha beneït a mi.

En campanya.

Els que no se'n van

La Humanitat, 22 novembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Marxen els internacionals. Molts d'ells, a hores d'ara, ja són a les seves llars, als braços de l'esposa o de la mare. Molts d'ells han deixat la guerra per la pau: una pau relativa, vergonyosa o precària, que -malgrat totes les claudicacions- no haurà servit per a evitar la guerra. No volien marxar, no volien deixar-nos. Eren autèntics voluntaris, havien vingut per la seva pròpia voluntat -no com els ramats que Hitler i Mussolini envien a Franco- i no volien deixar-nos. Disposats, però, a tots els sacrificis -i aquest no haurà estat el menys dolorós- han obeït la consigna del Govern de la República.

El nostre Govern els ha acomiadat amb una emoció profunda. Quan vingueren eren estrangers. Ara, quan se'n van, són germans.

No se'n van tots, però. En queden molts amb nosaltres que ja no marxaran mai més, malgrat tots els acords de tots els Comitès i totes les comissions de control. Com en queden també -i bé prou ho saben les mares italianes i alemanyes- dels que han tramès Mussolini i Hitler.

No; no se'n van tots. En queden molts a la nostra terra heroica i màrtir, que no es vol sotmetre, que no vol ésser objecte de mercadeig. En queden molts en aquesta terra nostra, que està donant al món una magnífica lliçó de dignitat. Queden els que han caigut, els que han mort als camps d'Espanya per la llibertat d'Europa.

Vingueren a lluitar i a morir. I si hi ha una terra sagrada és la terra on ells caigueren.

Havien nascut en altres nacions, sota uns altres cels, parlaven un idioma diferent del nostre. Però eren germans nostres. Per a l'home intel·ligent i sensible la nacionalitat no ho és tot. Germans nostres aquests combatents italians, finlandesos, sudamericans, alemanys, francesos, nord-americans, anglesos, txecoslovacs, polonesos, russos. Estrangers Cambó, March, Romanones, Franco, Queipo de Llano, tota la púrria dels professionals de la política, tota la púrria del generalat d'establa i de bordell maculat pel fang i per la sang.

Tenien una mare, una esposa o uns fills, en terres llunyanes. Els veieren marxar amb orgull i amb pena. I mai més

no els veuran, mai més no retornaran sota el seu cel nadiu. Han caigut crucificats damunt la nostra terra.

En molts pobles del front m'han dit: -Ací hi ha enterrat un alemany... Ací hi ha un anglès... Ací hi ha enterrat un italià...

Heus ací l'únic pacte digne, Chamberlain: el de la mort per un ideal comú de llibertat i justícia, no el de la City que deshonora el nom d'Anglaterra.

Italianos, alemanys, anglesos, francesos, -aquests no haurien aplaudit Daladier, el divertit còmplice de la bretolada de Munic-, americans, txecoslovacs, caiguts en terres d'Espanya. El trosset de terra on reposen les despulles d'aquests herois, d'aquests germans nostres, me l'assenyalen amb un profund respecte, amb una profunda emoció.

I el cap resta nu davant la tomba. I el puny clos saluda militarment en homenatge.

Aquests ja no se'n aniran: aquests es queden per a sempre amb nosaltres. Han mort per la nostra llibertat. Compteu, doncs, si hem d'estimar el seu record, que ha d'ésser la seva vida immortal, la «major naixença» que implorava Maragall.

Tenien una llar amb somriures i cançons -en les vides dels més pobres hi ha sempre un raig de sol- i ara tenen un llit de terra sota el nostre cel ratllat pel vol sinistre dels avions que, gràcies a la covardia i a la indignitat d'Anglaterra i França, destrueixen escoles i biblioteques i hospitals i metralles infants, dones i vells.

Caigueren amb l'arma al braç, lluitant a la trinxera. Caigueren i mai més no s'aixecaran. Regaren amb la seva sang la nostra terra que ara, per ells, perquè hi reposen ells, és terra d'agenollar-s'hi. I terra, per tant, que no podem deixar en mans de l'enemic, del semi-ari, del llop feixista d'Itàlia, que deshonoren l'espècie humana.

Mai no oblidarem la gesta magnífica d'aquests germans nostres.

En campanya.

“La Marsellesa”

Mi revista, 1 de diciembre 1938

Las cinco de la tarde, hora solar. La niebla, plateada, tiene un velo que indica el curso zigzagueante del río, carretera andariega que hace pensar en Jorge Manrique. Sol en las cumbres que tiñe de un rosa encendido la nieve de los picachos. En las sombrías laderas del monte —verde oscuro, profundo, en tono mayor—, entre las jaras y los pinos, los robles, azotados por los primeros vientos de otoño, son como llamas amarillas.

Por las calles del pueblo, soldados, algún oficial, algún comisario, ante los cuales los soldados saludan militarmente, correctamente, disciplinadamente, pues la democracia no excluye el respeto. En una era, que ha poco amarilleaba con el oro de la trilla, unas gallinas. En un corral cercano, unos cerdos. Uno de los soldados observa, zumbón:

— Gallinas y cerdos, como en el campo faccioso. Con la diferencia de que en el campo faccioso visten uniforme.

Llega el camión de la Prensa. Las calles del pueblo se animan, se llenan de soldados. Cogemos un periódico, uno cualquiera, el que nos dan. Leemos: «Perpiñán, 12. — El primer tren, que ocupaban alrededor de 800 voluntarios, ha llegado a la estación de Cerbère, procedente de Portbou, a la 1.25 de la tarde... La máquina y los vagones aparecían engalanados con banderas y guirnaldas de laureles. Un coro unánime estalló bajo la marquesina de la estación al unirse en una sola voz asistentes a la recepción y voluntarios, entonando «La Marsellesa».

Un silencio. Y la evocación del momento intenso que no se ha vivido. Los andenes de la estación francesa —tan cara a los espías de Franco, el militar sin honor que vendió su patria al fascismo— llenos de gente, de una multitud fervorosa, frenética de entusiasmo, orgulloso de los hijos de Francia que llegan de luchar por la libertad de España, que es la libertad de Europa. Gentes de todas las clases sociales, de todas las edades. Mujeres, hombres, niños. Unas muchachas llevan, como el hijo que el amor les dará mañana, grandes ramos de flores en brazos. Banderas: la francesa — blanco de paz, azul de gloria, sangre de libertad—, la es-

pañola —oro de sol, púrpura heroica, rojo de alba—, la de Cataluña: cuatro llamas en fondo amarillo que evoca la riqueza de nuestros campos hollados por el invasor.

Y bajo las alas magníficas, cuando entra en agujas el tren —el monstruo de hierro cantado por Walt Whitmann y cubierto de flores y enseñas—, sin acuerdo tácito, espontáneamente, las voces trémulas, henchidas de emoción, rompen a cantar «La Marsellesa», el himno que ha dado al mundo entero color y resplandor de libertad.

Rouget de L'Ysle lo compuso una noche en Estrasburgo, en casa del alcalde Dietrich, para los soldados de la República... antes del advenimiento de la República. Rouget de L'Ysle era un oficial de artillería monárquico —«el rey, la nación y la ley» - que a pesar de sus sentimientos monárquicos luchaba contra los ejércitos coaligados para invadir la Francia que quería ser libre. Es decir: era un militar digno, leal, que no traicionaba a su patria, que no la vendía al extranjero. Era hombre de derechos, pero no traidor.

El himno magnífico fué escrito para el ejército del Rin y así se tituló. Pero unos soldados lo llevaron a Marsella y lo cantaban los marseleses cuando fueron llamados a París para asaltar —el 10 de agosto de 1792— las Tullerías y barrer a la monarquía. Y el pueblo bautizó nuevamente la canción revolucionaria del oficial monárquico con el nombre de «La Marsellesa». Fué el himno de la libertad, de la dignidad, de la fuerza heroica de un pueblo que despertaba con una canción en los labios y un arma en la mano. Danton había declarado la patria en peligro y el pueblo francés había acudido a la voz potente del repúblico con un «¡Presente!» heroico. El ejército del pueblo no tenía armamento, no tenía vestuario, no tenía municiones, desconfiaba de muchos de sus jefes, para lo cual fué necesario que actuasen bajo la mirada terriblemente lúcida de los Representantes del Pueblo en misión. Y luchaba contra ejércitos bien pertrechados, bien disciplinados; luchaba contra los mejores ejércitos de Europa, pues Prusia, Holanda, Austria, Bélgica, España, Italia, Inglaterra habían declarado la guerra a la naciente República. La República contestaba a la decla-

ración de guerra cortándoles la cabeza a Luis XVI y a María Antonieta con la cuchilla de la humanitaria máquina inventada por el doctor Guillotin.

Y al son glorioso de «La Marsellesa» avanzaban los ejércitos de descamisados, y, capitaneados por Hoche, por Kellerman, por Westerman -el general alsaciano al que le cupo el honor de morir con Danton—, por Moreau, por Pichegru, los grandes militares nacidos del pueblo, derrotaban a los ejércitos extranjeros que los emigrados habían llamado para entregarles —como ese pequeño bellaco que atiende por Franco y que, puesto a mentir, miente incluso con el apellido— su patria atada de pies y manos. Y «La Marsellesa» resonaba triunfalmente en el molino de Valmy, en los bosques de las Ardenes, en la Argonne, en Verdun, en Maguncia...

Hoy «La Marsellesa» sigue resonando triunfal: no en honor de Bonnet y Daladier, los amigos del fascismo, los enemigos de la libertad, los cómplices de Munich, sino para los hombres dignos que vinieron a luchar en tierra española por la dignidad de Europa.

En campaña.

Mari

La Humanitat, 2 desembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Te deu anys, uns ulls grans, de nina, de color entre gris i blau i siena de mirada intel·ligent, viva, que s'obren a la vida amb un afany terrible de veure-ho tot, de conèixer-ho tot. Té uns cabells de color de fulla seca, que pentina en ratlla central damunt el crani, i que lliga en dues trenes no massa llargues, -dues trenetes- li oculten les orelles i li cauen damunt el muscle. Les galtes, i això fa més lluminosos els ulls, tenen coloracions de poma o de rosa. Es diu Maria, però els seus familiars i coneguts li duien Marí, accentuant la i.

Com tantes altres petites Maries, té el pare a la guerra. El pare no era un heroi, no es «ficava» en política i creia que els homes raonables solament s'han de preocupar de pujar la família i tenir cura del negoci. El pare era un home gris, impersonal, que gairebé no sabia per què anava a la guerra. Hi anà, però. I això ja és molt en un poble de dos mil habitants -tres esglésies i no cap escola-.

No cal però ésser massa exigent. Hi ha homes que, com el pare de Marí, han sabut complir el seu deure.

Marí no coneix cap dels horrors de la guerra: ni els exodes dolorosos ni els bombardeigs tràgics. La guerra, per a ella, és la corrua de soldats que travessen el poble -generalment cantant- camí del combat o del repòs, els tocs de clarí; les banderes, les cançons bèl·liques...

Abans, Marí, s'avorria; el poble era quiet, gris, cada dia igual, sempre amb les mateixes cares. Ara hi ha cares noves, noves indumentàries pintoresques, crits, dinamisme.

Marí, molt satisfeta, diu:

-El pare és a la guerra!

Les velles del poble, en oir aquestes paraules, que sempre van acompanyades d'un somriure, aixequen l'esguard al cel, espès de boires, i diuen, en un to grotescament elegíac:

-Ai, Senyor!

Els que tenen el fill fugitiu i no se n'avergonyeixen -per a avergonyir-se cal tenir una cosa: vergonya- ni senten cap tenença, car saben que al poble els familiars dels (text no lleugible) covards no han sofert cap càstig, cap sanció, cap molèstia, diuen en un to d'hipòcrita jaculatòria:

-Ai, Senyor!

Marí, però, que no capeix aquesta actitud, aquestes paraules -agres, malgrat llur aparent dolcesa- de la gent del poble, somriu. I repeteix satisfeta i amb orgull, afegint-hi el possessiu:

-El meu pare és a la guerra.

A la casa on viu Marí hi ha molts gats: grisos, rossos, negres, -que segons diuen, porten sort, malgrat que el negre l'hagi deshonorat Mussolini- blancs, atigrats. Els gats són molt amics de Marí i els capvespres d'aquests dies d'hivern -estem ja a dos o tres graus sota zero- quan ella va pels passadissos foscos de la casa, l'acompanyen en corrua per a aclarir-li el camí amb la fosforescència dels seus ulls. I s'ajeu en al seu entorn quan ella s'asseu davant les flames de la llar.

L'altre dia, a la carretera, un camió va matar un dels gats de Marí. Això ha estat una veritable tragèdia. Marí ha tingut un gran disgust i ha plorat molt. Els de l'«ai, Senyor!», reien, Marí, molt indignada, ha dit, entre llàgrimes, a una dona de les de l'«ai, Senyor!»:

-Hauria valgut més que us hagués mort a vós.

Tal vegada tenia raó Marí: aquesta dona féu fugir el fill a les muntanyes perquè no fos soldat.

Marí, l'endemà de la tragèdia i després d'haver enterrat el difunt a l'hort, sota un ametller que a primers d'any es vesteix de núvia, ha posat collarets negres als altres gats.

Quan li han preguntat el perquè d'aquesta innovació, ha dit, greument:

-Porten dol.

Una de les dones de l'«ai, Senyor!» ha sospirat, amb la veu amarga de fel:

-Ai, Senyor! Santa innocència! Qui sap si hores d'ara el dol ja l'hauries de vestir tu pel teu pare.

Marí ha dit:

-El meu pare ha anat a la guerra a matar dolents.

Aquella nit arribava una carta del pare, plena de fervor i d'entusiasme. La lluita per la nostra independència havia convertit l'indiferent en un home digne.

En campanya.

Eduard Zamacois

La Humanitat, 27 desembre 1938

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Eduard Zamacois ha tingut la gentilesa de venir a fer-nos una visita al front on ens ha dut la guerra.

No sempre hem de tractar temes bèl·lics. La guerra, encara que això sembla una paradoxa- us ho diu que està en guerra ja fa vint-i-set mesos- no és sempre el tema bèl·lic. Sobretot avui -quan escric aquesta crònica que no sé quan serà publicada- que als fronts hi ha calma i tranquil·litat.

Aquest gran periodista que és «Fabian Vidal» feia l'altre dia l'elogi d'una obra que Zamacois acaba de donar al públic: «El asedio de Madrid». A la vora del foc -ací ja hi fa un fred molt intens- m'estava llegint aquesta obra quan el meu ajudant m'assabenta l'arribada dels amics Zamacois i Rubio.

I com que avui no hi ha grans combats per a descriure, ni comentaris a fer sobre la nostra guerra- car és el Govern qui ha d'opinar i comentar, i no nosaltres- val la pena de dedicar aquesta crònica catalana a la novel·la castellana de l'escriptor castellà estretament lligats, tant l'una com l'altre, el moment que vivim: l'una perquè és una novel·la de guerra; l'altre, perquè, menyspreant fàcils i còmodes fugides, ha complert el seu deure i ha viscut les hores dures, glorioses i heroiques de la nostra guerra.

Eduard Zamacois, ja amb cabells blancs, -però més jove que molts joves-, ha conviscut amb mi en terres d'Aragó els temps de les milícies: temps de bigarrament, de pintoresc en to major, d'imprevisió i d'improvisació, però de fe, d'entusiasme, de coratge, de sacrifici. Eduard Zamacois, tan sensible, tan intel·ligent, tan senyor -en el bon sentit de la paraula, en el de superioritat espiritual- no ha estat un turista de la guerra, no s'ha limitat a visitar els alts comandaments de les casernes generals; Eduard Zamacois ha conviscut amb els voluntaris de la República; ha entrat amb ells, victoriosament, als pobles presos a l'enemic; ha dormit a les «chavolas» o ha dormit al ras. Podia dir-se, sense por d'exagerar, que, mes que espectador, Eduard Zamacois ha estat un xic actor de la nostra lluita. Als environs d'Osca, a les ermes planes dels Monegros, a Fuendetodos, el poble nadiu del genial pintor de la «Maja» nua -que tant poca gràcia fa al seu descendent l'actual duc d'Alba- ha estat Eduard Zamacois.

En lloc del vestit de carrer, el pantalon bridge i la jaqueta de pell que, en cordar-se per mitjà del cremallera, fa pensar en l'harahiri dels samurais japonesos; en lloc de les sabates de xarol, les botes cordades sota genoll, que, allargant la seva figura, aprimant-la, el fan semblar més alt; en lloc de l'abric, el capot-manta; en lloc del capell de feltre -Zamacois no crec que mai s'hagi posat aquesta cosa horrible que és un «bombí»-, la boina o la gorra.

A Zamacois hom no li ha fet la justícia que mereix. Creador d'un gènere que podríem anomenar galant, mai no ha estat un pornògraf, encara que quatre filisteus que no han llegit Zola, ni els Goncourt, ni Huysmans- s'hagin escandalitzat amb les seves novel·les. L'autor de «Punto negro», «El misterio de un hombre pequeño», «El collar», mereix respecte i afecte. Ha sabut viure, ha escrit, ha mantingut una actitud digna. No de tots els homes de lletres, dissortadament, pot dir-se el mateix.

Eduard zamacois ha escrit, amb «El asedio de Madrid», un dels millors llibres de la guerra, dels més interessants, dels més importants. Quan, temps a venir, hom vulgui historiar aquests anys de tragèdia i d'heroisme, no podrà prescindir de consultar aquest llibre fort, valent, vibrant, el protagonista del qual és tot un poble i que té una frase final digna del gran artista que és Eduard Zamacois.

En campanya.

La nova ofensiva

La Humanitat, 1 gener 1939

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Novament, després de molt anunciar-la, les forces invasores de les quals Franco és presoner i la (text no llegible) i, han desencadenat l'ofensiva. Abans, per tal d'aterroritzar i desmoralitzar la nostra població civil, hi ha hagut el pròleg de bombardejar ciutats obertes on l'únic objectiu militar que perseguien era l'assassinat de dones, vells i d'infants. La nostra població civil, però, no s'aterroritza, no es desmoralitza: s'indigna davant la salvatge agressió italo-alemanya; s'indigna davant la infame indiferència de les grans nacions, que podrien evitar el crim -si tinguessin tan sols un xic de dignitat- i no l'eviten.

La nostra població civil resistirà com resisteix la nostra població militar. Aquesta ofensiva de l'enemic ens durà hores molt dures, molt terribles, molt angunioses... però tenim la seguretat absoluta d'esclafar aquesta ofensiva. L'aviació del crim vola damunt la part baixa del Segre; les bombes italianes (text esborrat per censura?) destrueixen llars catalanes, llars de treball i d'honradesa; el pas dels nostres cotxes per les carreteres no és pas una cosa massa agradable, car cada sis o set minuts s'han de deturar -si troben una ombra- o han de córrer sota la metralla (text esborrat per censura?).

Aquesta ofensiva es l'últim esforç que fa Franco, l'última carta que es juga el miserable que ha venut la pàtria a l'estranger.

Aquesta ofensiva -l'enemic ho havia anunciat així- havia d'ésser com una allau, ràpida, brutal, irresistible. Per això havien concentrat al Segre les seves millors forces en aviació, tancs, carros d'assalt, artilleria, infanteria, la famosa infanteria de Caporetto i Brihuega. Era qüestió gairebé d'hores el fet que les tropes invasores prenguessin cafè a Barcelona. El cafè, però, se'ls refredarà a Barcelona com se'ls ha refredat a Madrid.

Quan escric aquests mots fa set dies que ha començat l'ofensiva i els enormes esforços dels invasors s'estavellen davant la resistència dels nostres soldats, que aquests sí que són herois de debò: nascuts per a la pau i el treball, no havent fet mai la guerra, cap soldat al món no és superior a ells. Set dies d'ofensiva i els nostres soldats -malgrat la superioritat numè-

rica de l'enemic en homes i en material- contraataquen. Després de dos anys i mig de guerra, mentre l'enemic, gràcies a la canallesca política de la No Intervenció, rep reforços d'Itàlia i d'Alemanya, la República, abandonada de tothom, contraataca.

Que no es facin, doncs, massa il·lusions els invasors. No deuen fer-se'n gaires, però, perquè cada pam de terreny els costa -sense exageració, atenint-me a la més estricta veritat- centenars de baixes. Com que, encara que en aparença sembli el contrari moltes vegades, els comptes els surten malament; no comptaven amb la nostra resistència. I per això han desencadenat aquesta nova ofensiva, malgrat el fred i la neu i el fang, que fa intransitables les terres del baix Segre, Mussolini, que no pas Franco, car aquest està totalment arreconat pels que entraren com a col·laboradors i avui han esdevingut amos, és tossut. I la tossuderia és la negació de la intel·ligència. Presoner a Santa Helena deia Napoleó, al comte de Las Casas: «Quoi qu'il en soit, cette malheureuse guerre d'Espagne a été une véritable plaie, la cause première des malheurs de la France». La guerra d'ara tindrà els mateixos resultats per a la Itàlia de Mussolini.

Quan una ofensiva no es resol favorablement a les quaranta-vuit hores, en bona tècnica militar hom pot donar-la per perduda. Doncs bé: penseu que al cap de set dies de desfer tancs, abatre avions i delmar els rengles enemics, els nostres soldats contraataquen.

L'enemic ha dit que volia que aquesta ofensiva -després de dos anys i mig de guerra- fos l'última. I tal vegada ho sigui.

En campanya.

El contraatac

La Humanitat, 8 gener 1939

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Les planures del Baix Segre, abans tan riques, tan ubèrrimes, són avui assolades per la guerra. La boira i la pluja han convertit els camps -els camps que ahir foren vida amb el blat i l'oliva i avui amb la metralla són tomba-, en un fangal relliscós, gairebé intransitable, per on l'artilleria manobra amb moltes dificultats.

Hi ha un cel baix, feixuc, més baix i feixuc gràcies a l'ample i ras horitzó. La batalla segueix, gairebé ininterrompuda, des de fa tres dies. En aquest sector -preneu-ne nota per al vostre proper viatge a Roma, Mr. Chamberlain- ataquen dues divisions italianes. Abans-d'ahir eren tres les que atacaven, però una d'elles, crec que la «Littorio» ha hagut de retirar-se gairebé delmada. No es queixaran els italians que Mussolini envia a morir a Espanya. No es queixaran de com els reben els nostres soldats.

Jo no sé com deuen comentar aquestes operacions a la rearguarda. Tal vegada hi hagi qui, llegint els comunicats de guerra del nostre Ministeri de Defensa -sempre d'una sobrietat admirable- no es senti massa confiat, massa coratjós. Cal pensar, però, que una batalla no és el mateix vista en un comunicat de guerra o en un mapa(?) que vista en la realitat. Si la poguéssiu veure ací, si poguéssiu contemplar l'actuació dels nostres soldats, per als quals tots els adjectius són pobres i freds, renaixerien segurament la confiança i el coratge. Des que dura aquesta ofensiva brutal, amb la qual l'enemic desgasta les seves forces d'una manera que no en podeu tenir idea, cada dia estic més convençut que l'operació es resoldrà favorablement per a l'exèrcit de la República.

Els italians avancen! Si: però pensem amb les forces enormes que han posat en joc, en els dies que dura l'ofensiva i en els quilòmetres avançats. I pensem, sobretot, una cosa molt important: que no són ells els que fan presoners, sinó nosaltres.

La pausa que durant la nit ha sofert el combat -una pausa molt relativa, car les metralladores i la fuselleria, han funcionat poc menys que ininterrompudament- es trenca amb les primeres clarors de l'alba lívida: una alba que cobreix el cel pel costat d'aquella Barcelona que els invasors

cobegen i que no hauran. Immediatament comença la preparació artillera que és sempre el pròleg de l'atac. Algunes vegades aquesta preparació artillera ha durat quatre hores i no ha servit de res, car els nostres soldats han aguantat estoics la pluja de metralla sense fer un pas enrera.

A les nou del matí, ja en plena claror -el paisatge té una desolació infinita que la ploma és poc menys que impotent per a descriure, car, en lloc de la paraula escrita, caldria recórrer a la pintura- comença l'atac pròpiament dit. Els italians tenen el costum -potser no és costum: potser els homana Mussolini, tan afeccionat al teatral- d'avançar cantant. Canten, però, protegits pels seus tancs que formen en primer rengle.

En la segona línia -la segona línia del combat- unes bateries segueixen vomitant metralla damunt el nostre camp, on tot és silenci, on tot està a punt, però tot calla. El moment és d'una tensió capaç de trencar els nervis. La sang zumzeja rítmicament en les orelles i batega en les temples.

De sobte, quan els tancs enemics són a tret, comença el toc terrible dels nostres canons antitancs. Esclaten les bombes dels antitanquistes. Un monstre de ferro ha quedat inutilitzat enmig de la carretera i barra el pas, inert i feixuc, als altres, que s'hi encavallen. Hi ha un moment de confusió espaiosa. La infanteria italiana -la de Caporetto, la de Brihuega!- ja no canta: crida, maleeix, xiscla històricament. I inicia la retirada quan els nostres -que ja no poden aguantar un minut mes la tensió nerviosa- reben l'ordre d'avançar. Els nostres no canten -no estan per cançons- però es llancen contra els tancs, contra els fugitius, contra els canons. I retornen amb uns artillers presoners. No han servit de res ni els tancs ni la infanteria: els nostres han pogut arribar fins on l'enemic tenia emplaçada l'artilleria.

L'atac es repetirà manta vegada durant el dia; tal vegada, a força d'homes i màquines, l'enemic -aprofitant-se d'operar en terreny pla- aconsegueixi avançar uns pocs quilòmetres: però moltes de les seves màquines han restat destrossades i el camp ple de cadàvers.

En campanya.

La defensa

La Humanitat, 15 gener 1939

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Així que m'ha vist m'ha dit:

-No vull que diguis res del que he fet. Et prego que no diguis res del que he fet... Jo sóc un oficial que no es plau de presumir. Compleixo el meu deure com sé i com puc i això no té res d'extraordinari.

Jo, però, no el creuré pas. Encara que li dolgui, no el creuré pas. Pel cap el que puc fer, per a complaure'l, és amagar el seu nom.

Sortí voluntari amb mi, el setembre del 1936. Mai no havia empunyat una arma; sempre havia estat un minyó pacífic, assenyat, estudiós; sempre havia estat antimilitarista. En aquells temps de les milícies la seva conducta fou digna i exemplar. Acceptà amb goig -ell, l'antimilitarista d'ahir- la militarització, car en veia la necessitat. Ascendí a tinent. Avui és capità.

De feia molt temps que no el veia i avui l'he trobat a l'Alt Segre, on s'està operant des del vint-i-quatre del propassat desembre i on l'enemic, malgrat els seus tancs i la seva aviació -que ací operen amb moltes més dificultats i perills que damunt les ciutats obertes de la rera guarda- no passa.

Tots els esforços són inútils davant la nostra resistència. Els soldats de la República aguanten fermes i obeeixen les ordres -ordres d'una dignitat magnífica que, per discreció, no puc transcriure- rebudes de l'alt comandament.

Puc explicar, però, la gesta d'aquest capità. Aquest capità ocupava -des de l'inici de l'ofensiva italoalemanya en aquest front- una posició d'avançada. L'acompanyaven uns soldats que lluiten des dels primers temps. Els caps militars confiaven plenament en la disciplina i el coratge d'aquest capità, d'aquests soldats.

La posició -servida per dues metralladores- estava situada en una petita coma de veritable importància estratègica. Sense prendre la posició l'enemic no podia avançar un pas. Més d'una vegada el foc terrible de l'artilleria que -gràcies a la seràfica i humanitària política de No Intervenció- Itàlia i Alemanya trameten a Franco fa impossible subministrar els defensors de la posició, que deien:

-Si no mengem avui, demà tindrem més gana. ¡Mentre

no manquin les municions!

La vida a la posició era dura i cruel. Els soldats havien de dormir en una cova -ells segueixen dient-ne «chavolas»- que s'havien cavat ells mateixos i que, com podeu suposar, no tenia el confort ni la calefacció d'una cambra d'hotel. Al matí, quan es llevaven, molt abans d'apuntar l'alba, de la porta de la cova penjaven amples estalactites de glaç. Irises per la pàl·lida claror de la lluna feien molt bonic i donaven un to d'irrealitat i fantasmagoria al paisatge. Cal dir, però, que als soldats no els feien cap gràcia i les trencaven a cops de fusell.

Les guàrdies eren -i són- una cosa terrible. La immobilitat augmentava un cent per cent el fred, que ací és ja de sí molt dur. Els soldats les aguanten, però, car saben que aquest és el seu deure i saben, sobretot, una cosa més important encara: que la guerra no és una festa major.

Avui l'enemic, amb les primeres clarors diürnes, ha començat novament l'atac. Desesperat per una resistència de tants dies, l'atac ha tingut més envergadura: aviació, artilleria, tancs, a més de la infanteria italiana que, dit sigui de pas, és, malgrat el seu avanç, molt prudent.

L'atac, a més de dur, era espectacular: arboraven una bandera monàrquica espanyola -la de Cuba i Annual- i cantaven en italià. Semblava que els atacats no podien resistir la fúria dels atacants. Però la resistien. Els rengles dels que es feren famosos a Brihuega i a Caporetto eren delmats pel foc ininterromput dels defensors de la República. Com els tancs havien de maniobrar amb dificultats, els soldats no avançaven sinó forçats per les pistoles dels oficials estrangers que actuen a Espanya com si Espanya fos una colònia. Les metralladores segaven les vides dels súbdits de Mussolini. Queien com els titelles d'un guignol tràgic, obrint els braços enlaire, torçant el cos enrera, llançant l'arma.

Els que defensaven la posició els deixaven apropar i, quan els tenien a tret, començava el teclejar sinistre de les metralladores.

Les municions, però, no duren sempre, i a la posició les municions començaven a escassejar i l'enemic seguia ata-

cant. Llavors aquest capità amic meu féu evacuar la posició, quedant-se ell acompanyat de tres soldats més per a manipular les metralladores. Les municions que restaven foren racionades. Quan s'esgotessin els soldats tenien l'ordre de destruir les màquines i fugir mentre ell procuraria protegir com pogués la retirada. Després es suïcidaria.

Això però, no ha estat necessari. Un atac de flanc de les nostres forces -en realitat un contraatac- ha fet que l'enemic, sorprès, posseït d'aquest pànic que tan sovint s'apodera dels italians de Mussolini -que no d'Itàlia- es retirés desordenadament, deixant, com sempre, senyal del seu pas: els cadàvers. I entre els cadàvers, que és on està més bé, la bandera monàrquica. La posició ha pogut ésser novament municionada, novament reforçada.

Aquest capità, però, -brut de fang i pólvora, sense afaitar, pàl·lid encara de l'excitació de la lluita-, em demana:

-D'això no en diguis res, eh?...

En campanya.

Paraules als soldats catalans

La Humanitat, 22 gener 1939

LA GUERRA. HISTÒRIA I ANÈCDOTA

Soldats de Catalunya, cavallers de la llibertat: ara com mai heu de donar proves del vostre tremp. Ara com mai heu de demostrar que sou catalans, que sou fills d'una terra heroica que mai no sabrà viure en l'esclavatge. Italians i alemanys han envait la nostra terra. Italians i alemanys que no tenen, de fa temps, altra cèdula que la d'esclaus de l'abjecte Mussolini, trassegen les nostres llibertats per allà on passen. Italians i alemanys que deshonoren la condició humana, que no han estat parits per entranyes de mare, que són matèria fecal de cap a peus, assassinen les dones, els infants i els vells de les poblacions catalanes on poden entrar gràcies al luxe de material bèl·lic que els proporciona la in-noble política de No Intervenció, car sense aquest material —que nosaltres ens és negat contra tota llei del Dret Internacional— no passarien. En igualtat d'armament no passarien, car el soldat de Mussolini sap correr i el de Hitler sap fer un gran paper en els cabarets freqüentats per homes sols; el nostre soldat, que amb el seu heroisme està donant una lliçó de dignitat a Europa, sap lluitar i sap vèncer.

I vencerà! I vencerem, soldats de Catalunya, cavallers de la llibertat! Cal només que ens recordem d'una cosa: que som catalans i que els catalans no es deixen abatre.

Defensem la nostra terra i val més que la terra sigui tomba que no pas cadena d'esclavatge.

Hi ha moltes paraules que, usades per polítics desaprensius han perdut la seva virtualitat primitiva i han esdevingut tòpics. N'hi ha, però, que no han estat maculades, que no han estat deshonorades: mare, esposa, fill. En defensar la nostra terra defenseu, soldats catalans, les vostres mares, les vostres esposes, els vostres fills.

Penseu en ells, combatents de l'Exèrcit de la República. No els oblideu un sol instant i ofreneu-los la victòria.

Recordeu les mares, les mares de mirada dolça i serena que tot ho sap perdonar, de mirada que tantes vegades s'ha posat amorosament damunt vostre. Les mares que us han cantat en el bressol dels seus braços; les mares que, parlant de vosaltres diuen: Nosaltres som com arbres que donem fruit —el fill— i que, després esdevenen, creus que es cruci-

fiquen per amor al fill; les mares, els cabells de les quals blanquegen més aviat que els de les altres dones, blancor de penes i tristeses; les mares que us esperen, que us volen veure tornar triomfants, car sense el vostre triomf no podrien viure.

Recordeu les esposes, que han estat el flam de la vostra llar; que han estat el vostre consol en les hores dures de la vida; que han compartit les vostres alegries; recordeu com gràcies a elles, la vostra llar tenia escalfor de niu i resplendor d'alba.

Recoreu els fills, flors de carn del vostre amor; els fills que, des del front, defenseu contra els avions italians i alemanys tripulats per salvatges que, covardament bombardegen les ciutats obertes; els fills infants que emplenaven la casa de llum quan vosaltres retornaveu del treball; els fills en els quals veieu vosaltres els homes de demà.

Tot això —la mare, l'esposa, els fills— és la terra que defenseu pam a pam i que regueu amb sang d'italians i alemanys. La mare, l'esposa, els fills, són la terra, la terra nostra que vol viure en llibertat i amb dignitat. L'arma que la República ha posat en les vostres mans la teniu per a defensar aquests vostres éssers estimats.

No podeu dubtar, no podeu flaquejar, si voleu ésser homes, si voleu ésser dignes del nom de catalans. Cal coratge, fermesa, esperit de sacrifici. S'han acabat les actituds tèrboles i acomodatícies. Tothom dempeus! Tothom en peu de guerra! Cal passar de la defensa a l'atac! Cal bandejar els assassins italians i alemanys que sollen la nostra terra. ¡Per Catalunya i per la llibertat, catalans!

En campanya, 18-1-39

Annexos

Barcelona, 19 juliol 1937

Entrega, per part d'un grup de soldats de la Columna Macià-Companys, en nom de tots els companys que lluiten al front, d'una escultura al president de la Generalitat, obra de Víctor Moré.

JOSEP MARIA PÉREZ MOLINOS / CPC

Entrevista a Lluís Capdevila

Publicada al diari vespertí d'ERC *Última Hora*, el 30 de juliol de 1937

«A la Rambla trobem el company Lluís Capdevila. Sua com un dimoni, suposant que els dimonis suïn. Està indignat amb la calor i estem segurs que, si fos per ell, la guerra s'hauria interromput fins a entrada d'hivern. En dir-li això s'indigna:

—No, no; cal acabar aviat la guerra, com més aviat millor. Amb sol, amb calor, amb totes les incomoditats, però cal acabar-la. Després ja descansarem.

Li preguntem:

—I vós, no heu vingut a descansar uns quants dies?

—No, home! La reraguarda avui està bastant més bé del que estava, però encara es descansa més bé al front, amb menys neguit, amb menys inquietud.

—I doncs? Alguna nova obra de teatre? Algun llibre nou?

—Tinc dues coses a punt d'estrenar: una per a la companyia catalana del Poliorama, i una altra, en col·laboració amb l'amic Roig-Guivernau, perquè l'estreni Joan Bonafé, al Barcelona. He corregit, a més a més, les proves d'un nou llibre, "Diari de guerra", que he escrit per tal de poder dir algunes de les coses que no poden dir-se al diari. No és això, però, el que m'ha portat a Barcelona.

—Pot saber-se què és?

—Sí, home. Ultimar els detalls de l'acte d'adhesió al President de Catalunya que el pròxim dia 19 celebraran els que, enquadrats avui a l'exèrcit regular, foren els milicians de les columnes Macià-Companyans.

—.....?

—No podeu pensar-vos la il·lusió que em fa aquest acte pel que té de sincer i d'espontani. Fa bonic per això: per la seva sinceritat, per la seva espontaneïtat. No són, com tants altres actes semblants, en Pere o en Pau qui els organitzen per presumir, o, qui sap!, per cotitzar-los. No; són els soldats de Catalunya que lluiten contra el feixisme en terres d'Aragó. D'ells ha sortit la idea, d'ells ha nascut la iniciativa.

—.....?

—A mi m'hauria plagut que no figurés ni el meu nom ni cap altre, i aquesta mateixa opinió tenia el company Xifré.

Algú, però, havia d'ésser el responsable, algú havia de tenir cura de l'organització.

—.....?

—He trobat un gran col·laborador en Baldomer Xifré, xicot d'una bona fe, d'una energia i d'una abnegació exemplars. Baldomer Xifré ha estat un animador admirable i la subscripció per a adquirir la bella obra de l'escultor Victor Moré ha estat coberta de seguida. Fins i tot us diré que hi ha hagut qui no ha pogut prendre-hi part per estar ja coberta.

—.....?

—Hem preferit que fossin els soldats, els anònims, els que no figuren en primer pla, els que contribuïssin a la subscripció el valor de la qual —em refereixo, és clar, al valor en moneda— hauríem pogut quadruplicar si haguéssim pogut atendre tots els precs.

—.....?

—Es tracta d'un cap del President, Lluís Companys, obra d'aquest artista personalíssim que és Victor Moré.

—.....?

—He visitat el general Pozas, el qual m'ha donat tota mena de facilitats, la qual cosa, com podeu suposar, agraeixo profundament. És un gran home el general Pozas, que és un militar digne d'afecte i de respecte pel que té de republicà i de cavaller.

—.....?

—El dia 19 baixaran uns soldats de la divisió, els quals lliuraran el bust al President. I amb ells me'n tornaré al front disposat a seguir complint amb el meu deure d'anti-feixista com millor sàpiga i pugui.

I amb aquestes paraules s'ha acomiadat de nosaltres Lluís Capdevila, el qual ha desaparegut, eixugant-se la suor, Rambla amunt.

M.S.»¹

¹ M. S., «Els combatents de la Divisió 30, al President Companys», *Última Hora*, 30 de juliol de 1937.

Nadal en temps de guerra

ESTAMPA DE GUERRA EN UN ACTE

Publicada a *Catalans!*, 10 de juny de 1938

Obra premiada en el Concurs d'obres de Cara a la guerra de la "Federació Catalana de Societats de Teatre Amateur", categoria "Social", i estrenada al "Teatre Català de la Comèdia" pels elencs de guerra de la mateixa Federació, el 8 de maig de 1938, sota el següent repartiment:

L'EVADIT	Llorenç Sans
L'ADOLESCENT	Enric Malart
EL VELL	Manuel Míngo
EL BOT DE VI	Francesc Lledós
EL COMISSARI	Climent Borrelles
L'AVENTURER	Joan Permanyer
EL QUI CANTA	Amadeu Arqué
JÚLIA	Pilar Montejo
MILICIANES	

DECORAT	Martí Bas
DIRECCIÓ ARTÍSTICA	Ambrosi Carrión

ESCENA

Una trinxera a la línia de foc. Paisatge aspre i desolat. Crestes i arestes de muntanyes que la neu encaputxa. Els soldats han aprofitat un marge de primer terme d'aquest lloc d'avançada per a cavar-hi una ampla cova. Del sostre de la cova penja una llumenera, trobada qui sap on, i les tres petites flames vermelles —més vermelles en la blancor de la neu— donen a la cova un to d'irrealitat, i fan ballar en les parets les ombres dels homes. En alguns recons, mantes, fusells, una guitarra, cantimplores, algun llibre, etc. Els soldats cobreixen l'entrada de la cova, quan el fred és fort, amb una cortina d'arpillera.

A l'exterior, i a l'esquerra de la cova, dalt del marge, hi ha emplaçada una metralladora, l'emplaçament de la qual és accessible per uns graons cavats en la terra de manera molt rudimentària, i que pot retirar-se ràpidament quan les conveniències de l'atac ho exigeixin. La metralladora està dis-

simulada per uns matolls de bruc que coronen el marge i fan l'efecte, en la nit, d'una cavellera que el vent despentina.

Dintre la cova, vers l'entrada, hi ha unes brases, restes d'un petit foc per a combatre el fred. Al fons, rera el marge, unes muntanyes. Un arbre, més proper, aixeca al cel les seves branques negres i mutilades per la metralla.

La neu, però, ha llevat aspror i rudes a paisatge de guerra, l'ha camuflat, l'ha mistificat, l'ha convertit en un ingenu paisatge de pessebre. Un poblet llunyà, que enruna la metralla, sembla construït amb suro o bé cartó, com els poblets del pessebre. Adhuc la cova que serveix d'aixopluc als milicians recorda l'establia de suro que en els pessebres serveix d'aixopluc a un Jesús de fang, a una Verge de fang, a un bou i una mula de fang. Fins i tot diríeu que, damunt la cova, com en el crom del pessebre, hi ha aquell rètol tan conegut de "Gloria in excelsis Deo..."

El cel és una seda blava que aguanten molt tivant els claus d'argent de les estrelles.

Es la nit del vint-i-quatre de desembre.

COMENÇA

Abans de descloure's la cortina s'oeixen uns quants trets de fusell. Es desclou la cortina i hom veu L'AVENTURER, dret a la trinxera, disparant contra el camp enemic, des d'on responen als seus disparos. A la porta de la cova apareix EL BOT DE VI, que, adreçant-se a L'AVENTURER, crida, molt empi-pat:

BOT DE VI. Deixa'ls estar d'una vegada, que amb aquesta traca no em deixes dormir, i a les dues entro de guàrdia.

L'AVENTURER: Bé, home. Era per fer-me passar el fred, que aquesta nit és cru de debò.

EL VELL (*Des de l'interior de la cova*): Fes-te'l passar d'una altra manera menys sorollosa, que convé no malgastar les

municions. (“Bot de Vi” s’apropa al foc i hi allarga les mans. L’Aventurer, embolicat amb la manta, segueix dret a la trinxera esguardant el camp enemic. En un recó de la cova “El qui canta”, abraçat a la guitarra, i abstret, llunyà a tot el que el volta –els seus ulls en la penombra, són dues boles de porcel·lana estriades de sang- cantusseja monotament.)

EL QUI CANTA (*Es un home més vell que jove, sorrut i amargat*):

La nit de Nadal s’apropa,
la nit de Nadal se’n va,
i ens en anirem nosaltres,
i mai més podrem tornar.

L’ADOLESCENT (*Un minyonet de menys de disset anys, amb un ulls clars d’aigua marina i uns cabells de rossor de blat*): Al meu poble, quan jo era menut, aquesta nit també tiraven trets.

EL VELL (*Sec com una teia, ple de bonhomia i de coratge*): Doncs, quina nit és, aquesta d’avui?

L’ADOLESCENT: La de Nadal, avi. I no fèiem pas guerra, com avui. Disparàvem als núvols carregats de neu.

EL VELL: La nit de Nadal, sí. Aquella de “pau a la terra als homes de bona voluntat”. (*Amargament.*) El món! Quina brutícia, el món! Quin escarni més cruel!

EL QUI CANTA (*Amb una lleu esgarrapada a les cordes de la guitarra*):

I mai més podrem tornar!

BOT DE VI: Brutícia, brutícia... què vols que et digui! Mentre quedí un got de vi no ens podem pas queixar. Totes les dolors i les joies de l’home són el fons d’un got de vi.

EL VELL: Home, tant com totes!... Potser exageres...

BOT DE VI (*Molt convençut*): Totes.

L’ADOLESCENT (*Amb una lleu emoció*): L’amor!

EL VELL (*Més pràctic, menys líric*): Les dones...

BOT DE VI (*Amb aspror, amb rancúnia*): No me’n parlis de les dones. Totes plegades no valen cap de les nostres angúnies.

EL VELL: Tant mal t’han fet?

BOT DE VI: Com te n’han fet a tu (*Assenyalant l’Adolescent.*)

Com en faran a aquest quan li arribarà l’hora. Com n’han fet a tothom. (*Abstret, evocant el passat lluminós.*) Jo n’he tingut una, una de sola, i emplenava tota la meua vida i la feia càlida i resplendent. Era quan jo era jove i bevia. Tenia l’aspecte més pur que us pugueu imaginar, la veu més dolça que hàgiu pogut sentir. Era blanca com un raig de lluna i tenia una cabellera daurada com el bon sol dels camps. No semblava de carn i ossos com les altres dones. Jo, al seu costat, m’avergonyia de la meua condició d’home i temia la meua brutalitat d’home. Sabeu les verges que abans hi havia als altars? Doncs era talment una verge d’altar... Venint cap aquí al front vam assaltar una església, des de la qual, com des de tantes altres, els facciosos ens havien fet foc. Jo vaig descobrir una imatge en un altar, i el cor em féu un salt. Era igual que ella i semblava que em mirava. Amb quina ira, amb quina desesperació la vaig trossejar. (*Després d’un moment.*) Jo l’omplia d’atencions i treballava com un bastaix perquè no li manqués res. Em sentia orgullós d’ella, i pensava: No hi ha cap home al món que tingui una dona com la meua. Li plaïen les músiques tristes, les postes de sol, les flors, els versos. Em deïa que era molt romàntica, i jo no sabia què volia dir, però mirant-la pensava que romàntic deu ésser el mateix que delicat i sensible... I una tarda vaig trobar-la defallint de voluptat en braços d’un home corpulent i repugnant com un simi! (*Després d’un moment.*) Les dones! Val més un got de vi que totes les dones!

L’ADOLESCENT: La vas matar?

BOT DE VI: No: em va fer fàstic. I el fàstic fa més mal que la mort.

L’AVENTURER (*Entrant a la cova*): De mi, no se n’hauria ri-gut.

BOT DE VI: I de mi tampoc. Es viva, encara. I aquest és el càstig més terrible: la vida, la vida amb totes les misèries, amb totes les crueltats, amb totes les humiliacions.

L'AVENTURER: Jo l'hauria matada.

BOT DE VI: Tu, sí. Tu ets un home d'aventura, ple de neguits, d'inquietuds, que has voltat el món d'un cap a l'altre...

L'AVENTURER: Les dones s'ho pensen, que es riuen dels homes... però només s'ho pensen.

L'ADOLESCENT (*Que ha eixit a la porta de la cova*): Quina nit més bella! El cel és tot florit d'estrelles; l'aire sembla tremolar de músiques llunyanes.

EL VELL (*Amb una punta d'ironia*): Diuen que una nit com aquesta, quan Jesús naixia en una establa perquè anys a venir, el seu administrador pogués viure al palau més fastuós del món, un àngel anava cantant per l'espai: "... i pau a la terra als homes de bona voluntat".

BOT DE VI: Pobre àngel! Si que l'han fet quedar malament!

L'AVENTURER: Deixeu-vos d'històries! Aquesta és una nit com les altres.

EL VELL: Sí, però tan plena de records!

L'ADOLESCENT: En la meua vida els records encara no han florit, però la nit de Nadal és una de les més belles de l'any, perquè sempre va unida a la nostra infantesa.

EL VELL: Es la infantesa, i no pas Déu, qui la fa pura.

L'AVENTURER: Falòrnies!

L'ADOLESCENT: Jo sóc de poble, d'un poble d'alta muntanya, d'un poble que fa olor de pessebre. Hi ha unes cases blanques, i les portes i finestres de les cases, quan arribava la tardor, coronada de pàmpols i perfumada de vi novell, s'emmarcaven amb marcs d'enceses panotxes de moresc, i les alzines de les muntanyes es vestien de

color d'aram, i uns xiprers que hi havia a banda i banda del camí del calvari eren, en caure la tarda, gairebé tots blaus d'ombra i només tenien com un ble, encesa la copa aguda. Passaven grans volades d'ocells que emigraven devers les terres càlides. I venia l'hivern, embolcallat amb una gran capa blanca de neu. I es feia un gran silenci que només era trencat la nit de Nadal. Aquella nit tots anàvem a missa, fins els qui no hi anaven mai. L'altar major era ple de lluminàries i la gent del poble i de les masies llunyanes s'hi apropaven amb els presents per a l'infant Jesús...

L'AVENTURER: Presents que es quedava el rector.

L'ADOLESCENT: Pollastres de cresta vermella, com si portessin barretina; corders de mirada dolça, en la qual naufragava la llum daurada dels ciris; parelles de coloms...

L'AVENTURER: A la majordoma li devien fer l'efecte d'Esperits Sants a la Cassola.

L'ADOLESCENT: ... tórtora agafades al bosc a l'hora en què els arbres, amb les seves branques nues, sembla que vulguin abraçar les estrelles; cistelles de raïms daurats i pomes perfumades, ramells d'arboços i roses de pastor. I duïen ocells engabiats, agafats amb vesc a primera hora del matí, i els deixaven anar i tota l'església s'emplenava de cantúries i d'esbatecs d'ales.

L'AVENTURER: Se les devien cremar amb els flams dels ciris. La crueltat dels homes porta els ocells a l'església perquè es cremin les ales amb els flams dels ciris.

EL VELL: La teua paraula és freda com el glaç.

L'AVENTURER (*Assenyalant l'adolescent*): Quan tindrà els meus anys, si és un home de debò i no un pobre idiota, parlarà com jo.

L'ADOLESCENT: I tota l'església vibrava de cantarelles i músiques d'acordions, d'aldufos i de guitarres. I a la plaça els homes disparaven les escopetes com si volguessin caçar estels. (*Una pausa. I en la pausa, com marcant el ritme d'aquesta acció dramàtica, la veu de:*)

EL QUI CANTA (*Amb un tremolós sospir de la prima i el bordó*):

La nit de Nadal s'apropa,
la nit de Nadal se'n va.
I ens en anirem nosaltres,
i mai més podrem tornar.

EL VELL: Jo també les recordo aquestes passades, aquelles nits nadalenques que, com diu la cançó, potser no tornaran; però sóc, de ciutat i no de poble, com tu, i a ciutat, no hi estàvem gaire, per misses del gall i músiques i presentalles: a ciutat treballava en una fàbrica i vivia en un barri dels afores, on abundaven més les barraques que els palaus. A ciutat, les nits de Nadal, no són com les de poble. Els aparadors són plens de llum, de pollastres, de capons del Mans, de "poulardes de la Brèsse", de faisans de "Fontainebleau", d'ampolles de xampany, de vins generosos, de licors aurífics que donen escalf al cor i enterboleixen el pensament amarg de cada dia, de torrons i de massapans i de confitures; de tot allò que als pobres ens és prohibit. Adhuc hi ha isards i senglars, que evoquen les muntanyes i les bosquíries plenes de neu. Els restaurants són tots il·luminats, i quan s'obren llurs portes ix una onada càlida que fa olor dels suculents guisats que el cuiner prepara perquè els rics puguin celebrar l'adveniment d'un déu que naixia en la pobresa més absoluta. I als cabarets sonen músiques de ritme joiosament desllorigat i, entre les taules on els desvagats beuen el vi daurat, dansen dones nues. Al poble, les nits de Nadal tots cantàveu, tots podíeu menjar. A ciutat el contrast és més violent, més dur: mentre els uns, als palaus, als restaurants i als cabarets, llencen els diners, hi ha pobres criatures que es queden al carrer, que pateixen fred, que no tenen llar, ni casa, ni Déu!

BOT DE VI: Quin sermó! Sembles un aspirant a diputat!

EL VELL: Tu beu i calla.

BOT DE VI: Tens raó. Veus, jo? Quan les coses me les diuen pel meu bé, obeeixo sempre. (*Agafa una bóta i beu llargament. Després diu a "El Vell"*.) Vols que anem a donar una ullada al defora?

EL VELL (*Agafant, com ha fet "Bot de vi", el fusell.*) Anem-hi. (*Ixen de la cova i, després d'esguardar les línies enemigues desapareixen per l'esquerra.*)

L'ADOLESCENT (*A "El qui canta"*): I vós, no hi aneu?

EL QUI CANTA: Per què? Massa que hi haurem d'anar si els brètols que avui tenim per veïns ataquen.

L'ADOLESCENT: Diuen que han arribat molts italians.

EL QUI CANTA: De tota mena, n'arriben. (*Corregint-se.*) Ei! De tota mena, menys d'espanyols!

L'ADOLESCENT: I això que sempre criden "¡Arriba España!"

EL QUI CANTA: Tenen raó: amb els seus bombardeigs la fan anar enlaire.

L'ADOLESCENT: Voleu que posi un xic més llenya al foc?

EL QUI CANTA: Posa-n'hi.

L'ADOLESCENT: Això s'omplirà de fum!

EL QUI CANTA: Potser sí. Però val més el fum que una pulmonia.

L'ADOLESCENT (*Posant unes branques al foc, que enlaira una flama alegre*): Avui el fred és cru.

EL QUI CANTA: Millor: potser així podrem passar la nit en pau.

L'ADOLESCENT: Es veu que la guerra no et plau gaire!

EL QUI CANTA: Gaire? Gens.

L'ADOLESCENT: Doncs, per què hi venies? Ningú no t'hi obligava pas.

EL QUI CANTA: Tant com no obligar-m'hi... Veuràs, n'hauríem de parlar. La guerra no l'hem pas volguda nosaltres: la fan els poderosos, els rics, els enemics del poble, i

els qui es voldrien esclavitzar... I jo no vull ésser esclau!

L' AVENTURER (*Amb menyspreu*): Infeliç! Tots en som, d'esclaus: d'un amo, d'una idea, d'una passió.

L' ADOLESCENT: Vós, però, bé deveu haver vingut per defensar la República?

L' AVENTURER: Jo he vingut per fer la guerra. La guerra m' enardeix, m' entusiasma.

EL VELL (*Que ha entrat i ha sentit les últimes paraules*): Sempre t' havia tingut per un home estrany, però ara veig que ets un salvatge.

L' AVENTURER: Tu, què saps! Tu, què saps! Ni el vi, ni el joc, ni les dones, no m' interessen. Quan no hi ha guerra sóc home perdut, sense cap finalitat a la vida. He lluitat al Marroc, a Xina, al Chaco, a Abissínia...

EL VELL: Amb els italians?

L' AVENTURER: Amb el Negus. Sempre vaig al costat dels agredits, perquè entre ells la lluita té més violència i més duresa. Vosaltres, pobre gent sedentària, no sabeu com és perquè sou gent d'ambició mesquina i limitada: una dona, uns fills, un sostre, un ofici per a guanyar el pa, l'avorrible pa de cada dia. La guerra no s'ha fet per a vosaltres, pobre gent plena de prejudicis d'ordre moral ridículs, pobre gent mancada de voluntat i d'audàcia.

EL VELL: Tens raó.

BOT DE VI: La guerra i nosaltres no lliguem gaire.

L' ADOLESCENT: Ben net, que no. (*Somniós*.) Aquells dies de pau, clars i llunyans, plens de somriures i de músiques!

EL VELL (*A l'Aventurer*): La guerra no ens plau, però fem la guerra. I la fem mal armats, sense tancs, i comandats per oficials que alguns d'ells, pel seu gust, més bé estarien entre els rebels que entre nosaltres.

BOT DE VI: Ja sé per qui ho dius: pel "General Patata".

EL VELL: Per ell i per altres: desgraciadament, abunden molt, els "Generals Patata".

L' ADOLESCENT: També n'hi ha de bons, però: el capità Garcia, el capità Monclús...

L' AVENTURER: Aquest ha ascendit a Comandant.

EL VELL: I a pesar que ens agrada més la pau, fem la guerra. I saps per què? Perquè defensem les nostres mares, els nostres fills, les nostres llars, les nostres fàbriques, els nostres camps, els nostres llibres. Tu fent la guerra satisfàs un desig, un desig que no diu gaire en bé teu: nosaltres complim un deure.

L' AVENTURER: Ja veig que no ens entendríem. (*Una pausa breu. I en la pausa, la veu somorta de:*)

EL QUI CANTA: La nit de Nadal s'apropa,
la nit de Nadal se'n va,
i ens en anirem nosaltres,
i mai més podrem tornar.

(*Sota les amargues paraules de la cançó els homes s'aclofen i es sumeixen en els seus records. "L'Adolescent", a la cova, siluetejat amb un fil daurat de la petita foguera de l'interior, esguarda els estels i murmura:*)

L' ADOLESCENT: Mare meva! (*Apareix "El Comissari". Es un home ja no jove, d'aspecte cordial i senzill, de rostre intel·ligent. Botes de muntar. Abric militar. Rera els vidres de les ulleres, que brillen amb la neu i el foc, una mirada plena de comprensió i endolcida per la miopia.*)

COMISSARI: Hola, menut! Vols dir que no estaries més bé a dins que no pas a fora? Fa molt fred!

L' ADOLESCENT (*Molt afectuós*): Si que en fa, Comissari.

COMISSARI: Au, passa, passa! (*Entren a la cova "L'Adolescent" i "El Comissari".*) Bona nit, companys.

BOT DE VI:
L' AVENTURER: Bona nit, Comissari.

EL VELL:
(*S'han aixecat i saluden militarment.*)

COMISSARI: Seieu, seieu. (*Donant l'exemple, s'asseu vora el foc i els altres l'imiten. Es treu una pipa, una bossa de tabac, que passa de mà en mà després que ell ha emplenat la pipa.*) Com esteu de tabac?

EL VELL: Per ara, bé. Sobretot jo, ja que aquest (*per "L'Adolescent"*), com que no fuma, em dóna el seu. (*Fumen.*)

COMISSARI: Amb la neu i el fang, aquests camins són intransitables.

L'AVENTURER: La neu només fa bonic a les pàgines d'una novel·la llegida en un saló confortable i a la vora d'un bon foc.

L'ADOLESCENT: Vet aquí per què Júlia avui triga tant.

COMISSARI: Puja cada nit?

EL VELL: Cada nit: a dur-nos cafè calent i conyac.

COMISSARI: Júlia és una de les poques dones que no fan nosa a l'avanguardia.

BOT DE VI: Es una bona noia.

L'ADOLESCENT: I bonica. Té uns ulls que quan t'esguarden sembla que et besin.

EL QUI CANTA: Mira el menut. Com s'espavila!

COMISSARI: Deixeu-lo espavilar. Els seus pocs anys fan que vegi les dones i l'amor amb una puresa com malauradament no les podem veure nosaltres.

L'AVENTURER (*Escèptic, amb una rialleta que, com una ganiveta, li esquinça la cara.*): Malauradament? No sé per què?

COMISSARI: Perquè sempre és més bell desitjar que no pas posseir.

L'ADOLESCENT (*Per una mirada burleta de "Bot de vi"*): Ja podeu riure, ja; però jo l'estimo.

BOT DE VI: Ella també a tu, a tots nosaltres.

L'ADOLESCENT: Jo voldria que només m'estimés a mi.

EL VELL: Si que aviat et busques mal de caps!

BOT DE VI (*Rient amb una rialla grassa*): Mal de caps! Ara si que m'has fet gràcia!... Mal de caps.

COMISSARI (*Aixecant-se*): Bé, companys: salut, alerta i bon Nadal.

BOT DE VI:

L'ADOLESCENT: (*Drets i saludant militarment.*) Salut, Comissari!

L'AVENTURER:

EL VELL:

(*El Comissari ix per la dreta.*)

L'AVENTURER: Bon Nadal! Aquest Comissari no està a to amb les circumstàncies.

EL VELL: Tots fossiu com ell: tan lleials, tan abnegats!

L'ADOLESCENT: I tan bon company nostre, que no és gens orgullós i sempre ens defensa.

L'AVENTURER: Tots us semblen bons, a vosaltres! Jo sóc d'una altra manera.

EL VELL: Ja ho sabem, a tu et plau la guerra.

L'AVENTURER: Ben net, que si.

EL VELL: Ben net o ben brut, vés a saber.

L'AVENTURER: Sou una colla d'imbècils. Sobretot tu (*a Adolescent*), que no sé per què hi has vingut, a la guerra.

L'ADOLESCENT (*Amb una digna i noble emoció*): Perquè el dia dinou de juliol els feixistes em mataren el pare, que era

bo i m'ensenyava a ésser-ho, i que m'ha deixat sol al món.

EL VELL: Tant com sol, no, menut!, que ens tens a nosaltres, i nosaltres també t'estimem força! (Entra "Júlia". Júlia no va disfressada grotescament de soldat, com tantes altres dones que els primers temps de la guerra convertiren l'avantguarda en una mascarada grotesca. Vesteix una faldilla, un jersei de tons foscos i una capa fosca també; calça unes altes botes d'aigua i es cobreix amb una gorra de pell de be que recorda, un xic arbitràriament, les dels cossacs del Don. Es una noieta molt jove —divuit o vint anys— i en el seu rostre hi ha una gran noblesa, una gran serenor. Té uns ulls de color de tabac, de mirada recta i lleial, i una boca de flor. Per sota la gorra ixen uns rulls de cabells d'un ros d'aram. Porta un gran pot d'alumini que, en entrar, deixa a la vora del foc.)

JULIA: Bona nit.

L'ADOLESCENT (Amb els ulls espurnejants de goig): Ja la tenim aquí.

BOT DE VI: Avui si que t'has fet esperar!

JULIA: Però he vingut. I això que cal bona voluntat per venir.

EL VELL: Deixa'ls dir, deixa'ls dir, minyona. En el fons tot t'ho agraim.

L'ADOLESCENT (Amb un somriure manyac d'infant): Jo més que ningú, Júlia. Jo t'estimo molt! Et faria un petó: ja veus si t'estimo.

JULIA (Rient): Fesme'l. (Li presenta el rostre. Tots riuen i cri-den. "L'Adolescent", tremolós, emocionat, avergonyit, la besa.)

VEUS DE: Mira, el menut! No fa pas el desmenjat! Qui fos d'ell!

L'AVENTURER: Es veu que li plauen els jovenets.

EL VELL: Tu calla, que així que obres la boca ja ofens.

JULIA: Bé, no us enfadeu, ara. Teniu; beveu, que ara és calent i us ajudarà a fer passar el fred.

EL QUI CANTA: Qui avui pica de debò!

EL VELL: Massa.

L'AVENTURER: En feia més al Marne l'any setze.

L'ADOLESCENT (Esguardant Júlia): Jo no el sento.

BOT DE VI (Amb una ullada goluda al pot que "Júlia" ha separat del foc): Ni jo. ("Júlia" aboca el cafè, amb conyac. Els milicians, asseguts a l'entorn del foc, beuen. Després, mentre segueix el diàleg, carreguen les pipes i fumen. El fum blau de les pipes dona un to d'irrealitat a l'escena, que anirà accentuant-se fins al final.)

JULIA: Hi esteu calents; aquí hi esteu bé.

L'AVENTURER: Més bé s'està al Ritz.

EL VELL: I tu, com ho saps?

L'AVENTURER: Deixa-ho córrer, com ho sé!

EL QUI CANTA (En veu baixa, a "El Vell"): Es un home estrany, un home tèrbol, tot ple de misteris. Jo no me'n ficaria pas.

BOT DE VI (Amb còmica admiració): El Ritz! S'hi deu beure bé, al Ritz! (Amb recança i amargor.) Jo només he pogut beure a les tavernes més humils.

EL VELL: Només penses a beure, tu.

BOT DE VI: Doncs, en què vols que pensi?

EL VELL: En el que ens obsessiona tothom: en la guerra!

BOT DE VI: Ja hi penso, però tot bevent.

EL VELL: Sort que a l'hora del combat et portes bé, que si no...!

BOT DE VI: L'hora del combat no és meua. Les altres, sí que ho són: deixeu-me-les passar com em plagui, com ho

vulgui. Vosaltres les passeu recordant la mare, la dona, el poble on vivíeu... jo, no tinc mare, ni dona, ni tinc ningú —no tinc ni records—; i les passo bevent. (*Empunyant la bóta.*) I ja he parlat prou, que val més beure que no pas parlar (*Beu.*)

L' AVENTURER (*Somrient*): Es tota una filosofia.

JULIA: Deixeu-lo estar. Mentre com a soldat compleixi...

EL VELL: Això, sí; compleix.

L' ADOLESCENT: I és un bon company!

EL QUI CANTA (*Corbat damunt la guitarra com damunt d'una dona bella.*):

La nit de Nadal s'apropa
la nit de Nadal se'n va,
i ens en anirem nosaltres,
i mai més podrem tornar!

(*"Júlia", amb un crit de joia infantívola i un somriure que ilumina el seu rostre:*)

JULIA: Té raó! Avui és la nit de Nadal!

EL VELL: Bah! Una nit com les altres, ve-t'ho aquí.

L' AVENTURER (*Cínic*): A l'abast de l'home un xic llest i sense massa escrúpols està convertir totes les nits de l'any en nits de Nadal.

EL QUI CANTA: Això és impossible.

L' AVENTURER: No hi ha res impossible.

EL QUI CANTA: Cada nit no neix pas un déu!

L' AVENTURER: En el cor dels qui hi creuen cada nit neix. En el cor dels qui no hi creuen no hi neix mai: ni avui.

BOT DE VI: Qui ens ho havia de dir, uns quants mesos enrrera, que enguany la passariem així: guerrejant en aquestes muntanyes, sense altre eixopluc que aquesta cova.

EL VELL: No diguis pas que s'hi estigui malament. Hi ha bona ventilació (*senyalant l'entrada*) bons llits (*senyalant les mantes i els sacs de palla que hi ha en un recó*), no ens manca el menjar ni la beguda.

BOT DE VI: Veus? En això, sí que no et duré la contrària.

EL VELL: Adhuc tenim llibres (*senyalant-ne uns quants*) per als qui es vulguin tornar savis (*Pausa breu.*)

BOT DE VI (*Amb un somriure beat i els ulls empurnejants per l'evocació*): Quin goig que deu fer, a hores d'ara, la taverna del meu barri.

L' ADOLESCENT (*Assegut, millor: agenollat davant la noieta gentil*): I tu, Júlia, com la passaves abans la nit de Nadal, en aquells hiverns que avui ens semblen tan llunyans?

JULIA: Jo era modista, i sempre, quan arribava la nit de Nadal, treballàvem fins molt tard: calia enllestir els vestits que les senyores riques havien de lluir l'endemà. N'hi havia de dues menes, de senyores riques: les casades com Déu mana, que eren les més exigents, i les altres, que no ho eren tant perquè la majoria havien treballat com nosaltres i coneixien el presidi que moltes vegades són els grans magatzems i els grans obradors. (*Un lleu sospir.*) Diuen que el treball dignifica, però ho diuen els ganduls, els que viuen de fer treballar els altres explotant-los de la manera més vergonyosa. (*Amb una transició.*) Quan arribava a casa, encara que fos tard, la mare m'esperava per anar a plaça la nit de Nadal! Quan tornàvem, totes dues anàvem carregades i dúiem les cistelles curulles: verdures que feien olor de camp a la matinalda, apís erectes, escaroles que semblava que s'haguessin fet la permanent. I les pomes perfumades i el perfumat meló, i les orellanes arrissades i les negres prunes arrugades. I el pollastre lívid, que l'endemà, ben farcit, apareixeria tot daurat a taula entre les aclamacions joïoses. I els torrons oliosos i regalimants de mel, i les neules roses i totes les altres llepolies.

EL VELL: Noia, ens faràs venir gana amb aquest programa!

JULIA: I una o dues ampolles de xampany, que omple la

copa d'escuma, i si es vessa porta sort, i una ampolla de malvasia i una altra de conyac per als homes!

BOT DE VI: Calla, que em marejo!

JULIA (*Aixecant-se*): Bé, doncs!; me'n vaig per no marejar-vos més.

EL VELL: No, dona: no en facis cabal. Si ho diuen per dir-ho!

EL QUI CANTA: Aquí t'estimem tots!

JULIA: I jo, a vosaltres.

L'ADOLESCENT (*En el qual encara l'infant predomina*): Doncs només m'hauries d'estimar a mi.

JULIA (*Somrient*): Mireu, el meu enamorat!

EL VELL: Aquí tots n'estem contents, de la teva companyia. I que duri!

JULIA: No, avi; que no duri, que això voldrà dir que ja s'haurà acabat la guerra.

L'ADOLESCENT: I què faré jo quan s'acabarà la guerra, si et perdo a tu?

L'AVENTURER: I què faré jo sense guerra? Quin ensopiment!

L'ADOLESCENT (*A Júlia*): Vols que t'acompanyi?

JULIA: Mira que després hauràs de tornar sol.

L'ADOLESCENT: No: tornaré amb el teu record!

JULIA: Ets gentil, menut! (*Amb una transició*.) Bé, doncs, anem. (*Als que resten.*) Salut, companys.

VEUS DE: Salut!
Bona nit, Júlia.
Fins demà!

JULIA (*A L'Adolescent*): Tapa't bé, que fa una nit molt freda. (*L'Adolescent es tira una manta al damunt; perdent així el seu aspecte de soldat per a esdevenir un pagès de muntanya i surt amb Júlia. Una pausa llarga.*)

EL VELL: Quina sensació de buidor, no trobeu?

BOT DE VI: Es clar: se n'ha anat la joventut!

EL QUI CANTA: Tanmateix, el menut és ben simpàtic.

EL VELL: Sí, que ho és. La seva companyia ens fa una mica joves a nosaltres.

L'AVENTURER: La seva companyia o la de Júlia?

EL VELL: Tu tot ho mires amb els ulls tèrbols. (*Una altra pausa. S'oeixen, llunyanes, perdudes en la nit blanca de neu i tremolosa d'estels, les campanes de l'església d'un poblat enemic.*)

L'AVENTURER: Campanes!

EL QUI CANTA: Campanes de Nadal!

EL VELL: Campanes de llegenda i de cançó, que tenen dolçor dels anys que han fugit i que no tornaran!

BOT DE VI: Al terreny lleial ja fa temps que no les sentim.

L'AVENTURER: S'han redimit, les hem redimides, les hem convertides en armes i en bales.

EL VELL: Veus? Ara tens raó, en aquest cas tens raó. No eren campanes de pau i d'amor: eren campanes de guerra i de venjança. I les van llançar daltabaix dels seus nius de pedra.

BOT DE VI: Deu ésser la missa del gall.

L'AVENTURER (*Amb fatxenderia d'espadatxi*): Però sense gall; entre els facciosos només abunden les gallines.

BOT DE VI: Són molt cristians, són molt bona gent, els fac-

ciosos. Ara deuen oir missa religiosament, i el capellà deu beneir els assassins que demà, o aquesta nit mateixa, deuran fer foc contra nosaltres. *(S'oeixen feblement els darrers tocs de les campanes que s'apaguen en la nit. Una pausa.)*

EL QUI CANTA: La nit de Nadal s'apropa,
la nit de Nadal se'n va,
i ens en anirem nosaltres,
i mai més podrem tornar!

L'AVENTURER: No podries cantar una cosa més alegre?

EL QUI CANTA: Canto per mi. Si no et plau vés-te'n.

L'AVENTURER: I sí, que me'n vaig. Ets un pobre home, un sentimental, i al teu costat no s'hi pot estar. Em desfan els nervis les teves cançons d'enyorança i de llàgrimes! *(Es tira damunt el rostre la caputxa del capot-manta i surt al defora. Va a la trinxera, esguarda el camp enemic. La seva figura es dibuixa amb traç ferm damunt la blancor de la neu.)*

EL QUI CANTA: Aquest home, m'empipa.

BOT DE VI: Un xic estranyot, sí, que ho és.

EL QUI CANTA: Aspre com una gatosa.

BOT DE VI: I ningú no sap qui és, ni d'on ve, ni quina nacionalitat té.

EL QUI CANTA: Els homes com ell no en tenen, de nacionalitat. Per a ell Catalunya i la República no signifiquen res: La seva pàtria és la guerra.

EL VELL: Però val a dir que és valent.

EL QUI CANTA: No t'ho negaré pas. *(Una altra pausa.)*

EL VELL: Nadal! Nit de Nadal! *(Una lleu transició.)* I com la passarem, aquesta nit?

EL QUI CANTA: Jo cantant.

BOT DE VI: Jo, ja se sap: bevent. *(Despenja la bóta i beu.)*

EL VELL *(Asseient-se vora el foc)*: I jo, recordant... *(L'ull roig de la foguera posa un accent dramàtic en la nit lírica. Hi ha un gran silenci. Apareix "L'Adolescent". Abans d'entrar a la cova pregunta a "L'Aventurer:")*

L'ADOLESCENT: Què hi fas, aquí?

L'AVENTURER: Vigilar l'enemic.

L'ADOLESCENT: Et glaçaràs.

L'AVENTURER: En guerra cal estar sempre alerta, amb glaç o sense.

L'ADOLESCENT: Vols que et rellevi?

L'AVENTURER: Gràcies: no cal. *(L'Adolescent entre a la cova, despullant-se de la manta, s'apropa al foc.)*

L'ADOLESCENT: L'he acompanyada fins a l'hospital. Noi, que estan bé, els metges! Tenen una estufa vermella com una sindria, de tan bon foc que hi cremava, i menjaven torrons i bevien xampany.

BOT DE VI: Oh, els metges, rai! Sempre estan més bé els metges que no pas els malalts.

L'ADOLESCENT: Nosaltres no patim cap malura, i no estem pas tan bé com ells.

EL VELL: Et sembla poca malura, la guerra?

BOT DE VI: Tens raó.

L'ADOLESCENT: Es molt bona, Júlia. M'ha donat un tros de torrons i una copa de xampany. I m'ha dit que demà n'hi hauria per a tots.

EL QUI CANTA: Visca!

EL VELL: Trobo que ho dius molt tristement.

EL QUI CANTA: Què vols que et digui? Potser tens raó. Però, per bé que m'esforço a ésser alegre, no ho puc aconse-

guir. La vida no me n'ha ensenyat. Al meu entorn l'alegria s'esvaeix, s'apaga. Es com si un vent fred apagués una gran flama.

BOT DE VI: Ja has provat de beure?

EL QUI CANTA: Només puc beure aigua: pateixo de l'estómac. *(Hi ha una pausa. I en la pausa s'oeixen novament les campanes de veu morta i llunyana, les campanes que donen a la nit un perfum de llegenda!)*

L'ADOLESCENT: Sentiu? Campanes! *(Escolta atentament.)* Sembla que vinguin d'un altre món.

EL VELL: I és així mateix: vénen d'un món de crim i de vilesa on els homes tenen les mans manculades de fang i de sang.

L'ADOLESCENT: Que en feia de temps, que no les sentia!

EL VELL: Vénen d'un món mort que vanament vol ressuscitar.

L'ADOLESCENT: Fan bonic tan dolces i llunyanes.

BOT DE VI: Tot ho trobes bonic, tu.

EL VELL: Venint d'on vénen, són veus de guerra *(Amb un gest irat, menaçant amb el puny clos el cel tot florit d'estrelles.)* Nosaltres, els pobres, els que sofrim, els qui sentim fam de pa i de justícia, els maleïts de la terra, us farem callar per sempre, campanes d'escarni i d'immisericòrdia!

L'ADOLESCENT: Cap nit no les havíem sentides!

EL QUI CANTA: Avui és Nadal, minyó. Recorda-ho.

BOT DE VI: I es deu apropar l'hora que, segons diuen, naixia Jesús, que sabia perdonar i estimar *(Consultant el rellotge.)* Justos: tres quarts de dotze. *(De sobre, llunyans, uns trets donen a la nit lírica una aspra realitat de guerra.)*

EL VELL *(Alçant-se i empunyant el fusell)*: Ja hi som!

BOT DE VI *(Imitant-lo)*: Mala negada facin ells i totes les seves campanes!

EL QUI CANTA *(Substituint la guitarra pel màuser)*: Ni aquesta nit no ens deixaran tranquils!

L'ADOLESCENT: Què deu passar?

L'ADVENTURER: Veniu, que sembla que els nostres veïns volen armar gresca! *(S'apropen tots a la trinxera. Espetec de fuselleria en el camp facciós al qual contesten els de la trinxera. Tecleig sinistrament sincopal de la metralladora, alenada brutal de sang i foc en la nit llegendària. Entre l'espetec de la fuselleria, els crits dels que defensen l'avançadeta. De sobte, dominant la cridòria i els trets, la veu de:)*

L'ADVENTURER: No tireu! No tireu més, companys! Es un evadit! *(Cessa el foc dels de la trinxera. Segueix, però, cada vegada més espaiat, en el camp facciós.)*

BOT DE VI: Vatuà! Sí, que és un evadit!

EL QUI CANTA: Un altre que fuig dels rebels!

L'ADOLESCENT *(Amb gran anhel)*: Que pugui arribar viu al costat nostre!

EL VELL *(Cridant)*: Coratge, company! Un xic més de coratge, i estareu salvat!

L'ADOLESCENT *(Amb un crit d'angúnia)*: Cau! El deuen haver ferit!

L'ADVENTURER: No; s'aixeca... Amb aquesta, ja ha caigut tres vegades...

EL QUI CANTA: Potser ja ho fa expressament, això de caure: així esquivava les bales...

L'ADOLESCENT *(Amb una dolorosa emoció)*: Que arribi viu! Que pugui arribar viu fins a nosaltres!

BOT DE VI: No sé pas si ho aconseguirà. Està fatigadíssim.

L'ADVENTURER: Els altres salten els parapets per atrapar-lo.

EL VELL *(Amb to autoritari de comandament)*: Pot dur-nos da-

des interessantíssimes, i cal salvar-lo costi el que costi. (Cridant a l'Evadit.) Company! A terra! Ajeu-te a terra! (A l'Aventurer.) Foc contra el grup! (Manipulada per l'Aventurer i ajudat de L'Adolescent, que passa la "pinta", comença a funcionar la metralladora. El ritme bell i serè de la nit és trencat pels dispars de l'una i l'altra banda. Els homes segueixen cridant "alerta!". Compareix el Comissari —empunya un fusell metralladora amb canó refrigerador— acompanyat de quatre o cinc milicians.)

COMISSARI: Què passa? Què són aquests trets?

EL VELL: Un evadit, Comissari. (El Comissari i els milicians s'uneixen al grup i, arrenclerats a la trinxera, desapareixen les seves armes.)

L'ADOLESCENT: Es salvarà!

L'AVENTURER: Si el vols salvar, tingues més cura de la metralladora.

EL QUI CANTA: Es un home estrany! Un foll! No s'ha volgut llançar a terra, i camina dret com una flama!

L'ADOLESCENT: Les bales, però, no el toquen!

COMISSARI: Ha guanyat molt terreny!

BOT DE VI: No hi fa res. Amb la neu el deuen veure molt bé.

EL VELL (Amb un crit de triomf): Ja fugen! Ja fugen! (Als altres.) Seguiu disparant una estona més, però amb menys intensitat. (Salta la trinxera. Desapareix. Ha cessat el foc de metralladora i desapareix tan sols, cada vegada més espaiats, els fusells. Del camp enemic no responen als dispars. A poc, salta la trinxera "El Vell" i "L'Evadit". Cessa el foc i la nit sembla fer-se després de l'alenada dramàtica, silenciosa com mai. "L'Evadit" és un home que ha passat dels trenta anys. Una llarga cabellera rossa, d'un rossor de mel, emmarca el seu rostre pàl·lid que, amb les flames minses de la minsa foguera, diríeu que té resplendor. Una barba aguda li allarga el rostre, subratllant el seu aire dolçament greu. La boca —que mai no somriu: sols somriuen els ulls, d'un blau metàl·lic i mirada profunda— és una lleu pinzellada vermella sota el rossor del bigoti. Parla

en veu lenta i un xic apagada, i acompanya la paraula amb una gesticulació lenta i suau. Al front, gairebé damunt les celles la cinta roja d'un cicatriu. Hi ha en tot ell quelcom de supremament imposant, de supremament serè. El capot-manta, d'un blau gris pren damunt d'ell aspecte de túnica. En el capot-manta, damunt el pit, una gran estrella roja. Des d'aquest moment fins al final tot ha de tenir un to d'irracalitat, de fantasmagoria. Adhuc la veu dels personatges sembla sonar en un to més greu, més vague, més llunyà.)

COMISSARI: Està defallit per l'esforç i el fred. Entreu-lo a la cova, atieu el foc i doneu-li, si en teniu, un got de conyac.

L'EVADIT: Gràcies, companys, pel vostre acolliment.

EL VELL (A "L'Evadit", agafant-lo pel braç): Veniu, veniu. (L'entren a la cova, on els segueixen "El Comissari" i els altres, excepte els quatre milicians.)

COMISSARI (Als quatre milicians): Vosaltres no perdeu de vista el camp enemic; no fos que es repensessin i hi tornessin. (A l'interior de la cova "L'Adolescent" tira uns troncs de llenya al foc, que es corona de flames. "L'Evadit" s'ha assegut vora la foguera. Tots els altres l'acompanyen. "El qui canta" ha tornat a agafar la guitarra. Durant el diàleg, arrenca sospirs de les seves cordes, que són com el ritme de l'acció dramàtica.)

BOT DE VI: Es veu que en tenies moltes ganes, de fugir!

L'EVADIT: Moltes.

BOT DE VI: Encara com has triat aquesta nit!

L'EVADIT: Precisament havia d'ésser aquesta.

EL QUI CANTA: Però, amb la neu, se't veia molt bé. No hi havies pensat en això, oi?

L'AVENTURER: La neu, com el foc, també enlluerna.

L'ADOLESCENT: El cel, amb totes les lluminàries del seus estels, s'emmira en la planura nevada, que sembla un altre cel un xic més pàl·lid.

COMISSARI: Feia gaire temps que estaves amb ells?

L'EVADIT: Des del començament.

EL VELL: Per força, és clar.

L'EVADIT: Per força, sí. Cap home intel·ligent i sensible, cap home digne, no hi pot estar de grat. No és un exèrcit: és un ramat de bèsties innobles, embriagades de sang i de luxúria, de rapacitat i de crim.

L'ADOLESCENT: I això, aquesta cicatriu que tens al front? Una ferida?

L'EVADIT: Sí, una ferida.

EL VELL: Sembla que t'hagin aplicat el turment. A Astúries, l'octubre del 34, vaig veure ferides així.

COMISSARI: I ells, són veritablement forts?

L'EVADIT: Pel terror. Si no fos el terror, als seus rengles no restaria ningú. Molts dels qui es revoltaren el 19 de juliol ara es penedeixen del seu gest de revolta i el rectificarien.

EL VELL: Ja no hi són a temps. Ja no en volem cap, de rectificació. Hi ha massa llars enrunades, massa sang del poble vessada en defensa de la llibertat, massa mares que s'han quedat amb els braços oberts, crucificades en la creu de l'amor al fill que ja mai més no tornarà.

COMISSARI: De material, en tenen gaire?

L'EVADIT: Sí. En nom de l'ordre i la civilització, els l'envien Itàlia i Alemanya perquè bombardegin biblioteques i escoles, perquè metrallin dones i infants.

COMISSARI: La vida és molt dura entre ells?

L'EVADIT: Per als qui manen, no. Per als qui obeeixen, sí, ja que obeeixen a l'imperatiu de la tralla i la pistola. Els caps militars i civils, sobretot els militars estrangers, es donen el que ells en diuen la gran vida; mengen bé, beuen més bé encara, s'embriaguen de la manera més re-

pugnant, freqüenten cabarets i prostíbuls.

BOT DE VI: Bé s'han de divertir, pobrets!, després de tants sacrificis com fan per la pàtria!

L'EVADIT: En nom de la pàtria han donat entrada a italians i a alemanys. En nom de la pàtria reguen els camps d'Espanya amb sang humana.

EL VELL: Brètols!

L'EVADIT: Les dones dels republicans són sollades per la luxúria més repugnant, entre llàgrimes i malediccions, davant l'esbalaïment dolorós dels pares vells, dels fills infants. Després els talles els cabells i les passegen nues pel poble, entre l'escarni i la riota dels que es creuen honrats perquè són rics i oeixen missa! I tenen l'ànima pútrida. Després les lliguen de peus i mans, els unten el cap amb excrements humans i les deixen al sol perquè les mosques les devorin de viu en viu.

COMISSARI: Botxins!

EL VELL: No són parits per entranyes de mare! *(Una pausa. S'oeixen novament les campanes llunyanes que anuncien l'Epifania.)*

L'AVENTURER: No es pot negar, però, que són bons catòlics. Aquestes campanes ens diuen que es preparen a celebrar el naixement de Jesús.

L'EVADIT *(Greument)*: Per condemnar-lo a l'afront de la creu clavada en el llot de totes les concupiscències i de totes les vileses. *(Una pausa. I la veu com un sospir, de:)*

EL QUI CANTA: La nit de Nadal s'apropa,
la nit de Nadal se'n va.
I ens en anirem nosaltres,
i mai més podrem tornar!

L'ADOLESCENT *(Tot admirat.)* Mireu! Li ha florit, com una gran flor de sang, una estrella roja al mig del pit. Com és que te la deixaven portar?

L'EVADIT: Perquè tenen ulls i no hi veuen. Ells, en lloc d'aquest estel, hi veien un cor coronat d'espines.

COMISSARI: I armes? No t'has passat amb armes?

L'EVADIT: No en tenia.

EL VELL: Tant temps d'estar amb ells, i no tenies armament?

L'EVADIT: Mai no me n'havien donat. *(Un breu silenci feixuc.)*

EL QUI CANTA: Potser no era a la línia de foc.

L'EVADIT *(Que, quan es refereix a si mateix, parla sempre amb gran simplicitat.)* No, en lloc de l'espectacle del combat em condemnaven a les horres de la reraguarda i les segones línies.

BOT DE VI: I diners?

L'EVADIT *(Mostrant els palmells de les mans foradades)*: Tampoc no en tinc, sempre he estat pobre.

L'ADOLESCENT: Això també són ferides?

L'EVADIT *(Dolçament)*: També.

L'ADOLESCENT: Com deus haver sofert!

L'EVADIT *(Amb inefable simplicitat)*: Molt.

EL VELL: Si, és clar: l'estada en terreny facciós no és una cosa massa recomanable.

L'EVADIT: Al contrari: és odiosa, és indignant, és abominable. L'home perd la seva condició maligne, que només obeeix els més baixos instints. Jo he vist els infants de pocs mesos enfilats en una baioneta mentre la seva sang innocent enguantava de roig les mans de l'assassí. Jo n'he vist d'altres amb els ulls rebentats, a punta de sabre després d'haver contemplat el suplici dels seus pares. Jo he vist com la gúmia d'un rifle, no pas més salvatge que els generals sense honor que han desencadenat la guerra, obria el ventre d'una pobre dona a punt

d'infantar. I he vist, i aquest ha estat l'espectacle més revoltant, com una clerecia que ha deshonrat els seus hàbits i ha substituït l'Església, beneïa les armes que destrueixen les vides i les llars humils dels qui lluiten per un món millor.

EL VELL: No te la devies passar gaire bé, ja ho veig.

L'EVADIT: Gens. I deien que em respectaven i que m'estimaven.

BOT DE VI: Ja és estrany que et tinguessin tants miraments!

L'EVADIT: Jo, però, m'hi moria, entre ells. Avui, després d'haver-ne pogut fugir, em sembla que he tornat a néixer. El meu lloc és al costat vostre, lluny de la hipocresia, lluny de la gent que ella mateixa es diu de bé, lluny dels qui només viuen moguts per apetits baixament materials, lluny dels qui al pit, en lloc d'un cor, hi tenen un grapat de llot. Ells defensen la riquesa; vosaltres, la dignitat; ells volen la terra, la terra feudal, damunt la qual treballen i ploreu els homes; vosaltres voleu la pàtria. Ells defensen el privilegi, vosaltres defenseu la llibertat. El meu lloc, per tant, és al costat vostre.

COMISSARI: I tu, doncs, qui ets?

L'ADOLESCENT: Com et diuen, a tu?

L'EVADIT *(Aixecant-se amb una veu llunyana i misteriosa)*: A mi em diuen JESUS... *(Les flames pinten un halo daurat entorn de la testa de "L'Evadit". La nit, a fora, damunt la neu, és una seda blava tota florida d'estrelles, una de les quals, més brillant, s'encén damunt la cova. Afeblides per la llunyania, les campanes canten el naixement del fill de l'Home.)*

EL CLOU LA CORTINA

Aquesta obra s'imprimí el 2011.
Setanta-dos anys després que Lluís Capdevila
hagués de deixar la seva terra per anar camí
d'un exili d'acord amb la convicció dels seus ideals
a favor de la República, la llibertat i Catalunya,
i setanta-cinc que decidís
de combatre el feixisme
armat amb el que tenia:
l'estilogràfica.

Lluís Capdevila i Vilallonga (Barcelona, 1893 – Andorra la Vella, 1980)

Un dels personatges més interessants del periodisme d'esquerres durant el primer terç del segle XX. Després d'una primera etapa molt preocupat per les qüestions socials s'endinsa, des de La Humanitat i altres publicacions catalanes durant la Guerra Civil, en la defensa dels valors republicans i del catalanisme polític. Marxà voluntari al front d'Aragó on fou corresponsal de La Humanitat i també elaborà una important obra periodística amb cròniques descriptives del panorama que veia —i vivia—, essent sens dubte un dels millors cronistes del front català de guerra.

En aquest llibre presentem, per primera vegada, les 227 cròniques aparegudes al diari d'Esquerra i altres revistes com Amic i Meridià, que esdevenen un preciós retaule de la Columna Macià-Companys, posteriorment la Divisió 30, de tan significatiu paper en la defensa de la República i les llibertats de Catalunya.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Josep M. Figueres (Vilanova i la Geltrú, 1950)

Professor titular d'Història del periodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona on hi exerceix la docència des del 1991. S'ha especialitzat en l'estudi del periodisme al qual ha dedicat nombrosos treballs, entre els que destaquen les monografies sobre *La Renaixença*, *El País*, *Diari de Barcelona*, *Avui...* Col·laborador en mitjans escrits i radiofònics.